

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

กำแพงเพชรศึกษา

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 ประจำปี 2562

วารสาร
กำแพงเพชรศึกษา
ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 ประจำปี 2562

เจ้าของ : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร
69 หมู่ 1 ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
โทร 0-5570-6555 ต่อ 1601

ที่ปรึกษา :
รศ.สุวิทย์ วงษ์บุญมาก — อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
ผศ.ชัชชัย พวกดี — รองอธิการบดีฝ่ายศิลปวัฒนธรรมและกิจการนักศึกษา

บรรณาธิการ :
ผศ.ดร.พฐูรำไพ ประภัสสร — ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
ผศ.เยาวลักษณ์ ใจวิสุทธิ์หรรษา — ผู้เชี่ยวชาญประจำสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

กองบรรณาธิการ :
ผศ.ดร.ศุภโชคชัย นันทศรี — รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
อาจารย์อนุลักษณ์ อาสาสู้ — รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
อาจารย์วนัสนันท์ นุชนารถ — รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
อาจารย์พิมพ์นารา บรรจง — รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
นางสาวธฤษวรรณ ธรรมสอน — รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

พิสูจน์อักษร :
ผศ.ดร.ศุภโชคชัย นันทศรี
อาจารย์วีรวรรณ แจ้งโม้
นางสาวสุวลัย อินทรรัตน์
นางสาวอภิญญา แซ่ยั้ง
นางสาวจีรวรรณ ผึ่งบางแก้ว

ออกแบบรูปเล่ม : นางสาวจีรวรรณ ผึ่งบางแก้ว

ออกแบบหน้าปก :
นายเทพทัต ทองคุ้ม
นางสาวจีรวรรณ ผึ่งบางแก้ว

บทบรรณาธิการ

วารสารกำแพงเพชรศึกษา เป็นวารสารวิชาการของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 ซึ่งเป็นเนื้อหาที่พัฒนามาจากข้อมูลโครงการ 1 หน่วย 1 ศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วยบทความวิชาการ จำนวน 30 บทความ จากหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร โดยมีรายละเอียดชื่อบทความ ดังนี้

1. ระบำพุทธบูชา “นบพระ - มาฆปุรณมี”
   โดย เยาวลักษณ์ ใจวิสุทธิ์หรรษา, อภิญญา แซ่ยั้ง และสายสุนีย์ ผาสุขคีรี
2. ระบำชาติพันธุ์กำแพงเพชร
   โดย เยาวลักษณ์ ใจวิสุทธิ์หรรษา, อนุลักษณ์ อาสาสู้, อภิญญา แซ่ยั้ง และสายสุนีย์ ผาสุขคีรี
3. ความเชื่อที่ปรากฏจากอาหารในพิธีกรรมเสนเรือนของชาวไททรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
   โดย จิรัฏฐ์ เพ็งแดง, อธิวัตร พวงแต้ม และสุรวุธ วาจูอิน
4. อัตลักษณ์การแต่งกายของชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
   โดย จิรัฏฐ์ เพ็งแดง, อธิวัตร พวงแต้ม และสุรวุธ วาจูอิน
5. ไม้กวาดดอกหญ้า ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลสลกบาตร อำเภอขาณุวรลักษบุรี จังหวัดกำแพงเพชร
   โดย สุรินทร์ เพชรไทย
6. แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลสลกบาตร อำเภอขาณุวรลักษบุรี จังหวัดกำแพงเพชร
   โดย สุรินทร์ เพชรไทย
7. แกงบักแฮ อาหารพื้นบ้านสู่เมืองมรดกโลก อำเภอเมืองกำแพงเพชร
   โดย วีรวรรณ แจ้งโม้, วิษณุเดช นันไชยแก้ว, ชูเกียรติ เนื้อไม้, กัลนิกา มาน้อย, รัตนาภรณ์ เพชรทูล และพรนภา แสงทอง
8. ตำข้าวชาวม้ง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
   โดย วีรวรรณ แจ้งโม้, วิษณุเดช นันไชยแก้ว, ชูเกียรติ เนื้อไม้, อารยา สามเอื้อ, จิตรา บุญแสง, มณี บัวเผียน และกิ่งกาญ รักสิงห์
9. ผลิตภัณฑ์กล้วยกวน บ้านเกาะน้ำโจน ตำบลลานดอกไม้ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
   โดย วีรวรรณ แจ้งโม้, พธูรำไพ ประภัสสร, ศุภโชคชัย นันทศรี, พิมพ์นารา บรรจง, วนัสนันท์ นุชนารถ, วาสนา พร้อมตูม, วันวิสา ขำเจริญ, ธนัดดา อินทรรัตน์, ชลธิชา พุทธศัย, ทิติยพงษ์ จันทะเสน และรสสุคนธ์ สุวรรณศรี
10. โบสถ์ศิลาแลง วัดหนองปลิง จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย ชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร, นงลักษณ์ จันทร์พิชัย, ประภารัตน์ คงน้ำ, น้ำพลอย ดิษสงค์ และณัฏฐณิชา แก้วกอเกตุ
11. ประเพณีเผาข้าวหลาม เพ็ญเดือนสาม ไหว้พระบรมธาตุกำแพงเพชร
    โดย ชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร, นงลักษณ์ จันทร์พิชัย, สุฑามาศ โคกมา, ชโลธร วงศ์กัทลีคาม และธวัชชัย หมื่นฤทธิ์

12. เป้งนา พืชพื้นบ้านสู่อาหารสงวน อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย วิษณุเดช นันไชยแก้ว, วีรวรรณ แจ้งโม้, ชูเกียรติ เนื้อไม้, อารยา สามเอื้อย, จิตรา บุญแสง, มณี บัวเผียน และกิ่งกาญ รักสิงห์
13. ประเพณีม้าแห่นาค อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย วีรวรรณ แจ้งโม้, วิษณุเดช นันไชยแก้ว, ชูเกียรติ เนื้อไม้, วรัญชิต เขตร์ขัน, วราภรณ์ ทันมา, ลลิตา ทองดาดาษ และรัมภ์รดา แหวนพรม
14. “กระบวนการทำพระเครื่องพิมพ์ดิน” ณ แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย ธนกิจ โคกทอง และวิเชียร คุ้มยิ้ม
15. ลายผ้าปักชาวเขาและผลิตภัณฑ์จากผ้าของชาวเขาเผ่าเย้า ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย ธนกิจ โคกทอง, วนิดา รุ่งสกุล, สาโรจน์ มหึมา และอภิวัฒน์ ภูทอง
16. น้ำตกคลองน้ำไหล ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย พบพร เอี่ยมใส และธนกิจ โคกทอง
17. การตัดกระดาษไทย : ช่างแห่งอำเภอพรานกระต่ายที่ใกล้เลือนหาย
    โดย ธัญรดี บุญปัน
18. ไทยทรงดำบ้านวังน้ำ ตำบลวังยาง อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย วัชรัศน์ ศรีวิริยะกิจ
19. กรุพระเครื่องเมืองนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย วนัสนันท์ นุชนารถ, ศุภโชคชัย นันทศรี, พิมพ์นารา บรรจง, พธูรำไพ ประภัสสร และวีรวรรณ แจ้งโม้
20. อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย วนัสนันท์ นุชนารถ, ศุภโชคชัย นันทศรี, พิมพ์นารา บรรจง, พธูรำไพ ประภัสสร และวีรวรรณ แจ้งโม้
21. วัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้านนครไตรตรึงษ์ จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย พิมพ์นารา บรรจง, ศุภโชคชัย นันทศรี, พธูรำไพ ประภัสสร, วนัสนันท์ นุชนารถ และวีรวรรณ แจ้งโม้
22. พระเครื่องกำแพงเพชร
    โดย พิมพ์นารา บรรจง, ศุภโชคชัย นันทศรี, พธูรำไพ ประภัสสร, วนัสนันท์ นุชนารถ และวีรวรรณ แจ้งโม้
23. วิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล ตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย ธฤษวรรณ ธรรมสอน
24. ภูมิปัญญาศิลปหัตถกรรมกระดาษกล้วย ชุมชนเทพนิมิตสามัคคี อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย ธฤษวรรณ ธรรมสอน
25. หัตถกรรมเป่าแก้วบ้านโนนจั่น ตำบลทุ่งทราย อำเภอทรายทองวัฒนา จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย สุวลัย อินทรรัตน์

26. เสื่อกกบ้านหนองนกชุม ตำบลทุ่งทราย อำเภอทรายทองวัฒนา จังหวัดกำแพงเพชร
โดย สุวลัย อินทรรัตน์

27. ไม้กวาดบ้านบ่อแก้ว ตำบลพานทอง อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร
โดย จีรวรรณ ผึ่งบางแก้ว

28. สันติ อภัยราช ปราชญ์ท้องถิ่น แผ่นดินเมืองกำแพงเพชร
โดย วีระ วัดพ่วงแก้ว

29. ประเพณีสักการะบวงสรวงเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
โดย วุฒิชัย ตรุษลักษณ์, วีรวรรณ แจ้งโม้, พธูรำไพ ประภัสสร, ศุภโชคชัย นันทศรี, พิมพ์นารา บรรจง และวนัสนันท์ นุชนารถ

30. สืบสานประเพณีท้องถิ่นศาลเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
โดย วุฒิชัย ตรุษลักษณ์, วีรวรรณ แจ้งโม้, พธูรำไพ ประภัสสร, ศุภโชคชัย นันทศรี, พิมพ์นารา บรรจง, วนัสนันท์ นุชนารถ, จิตตพัฒน์ ไชยวิสุทธิกุล, ภิรวัฒน์ ขำแจ้ง, นฤเสฐ โพสี, อภิเชษฐ์ หนูหอม และทัศนัย ขุนพิลึก

กองบรรณาธิการ ขอขอบคุณทีมงานทุกท่าน ที่ได้สละเวลาและร่วมจัดทำวารสาร กำแพงเพชรศึกษา ฉบับนี้ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ทั้งนี้ทางสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ขอขอบพระคุณผู้เขียนบทความทุกท่าน ที่ได้พัฒนางานวิชาการและงานวิจัยที่จะเป็นประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม

กองบรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ระบำพุทธบูชา “นบพระ - มาฆปุรณมี” *โดย เยาวลักษณ์ ใจวิสุทธิ์หรรษา, อภิญญา แซ่ยั้ง และสายสุนีย์ ผาสุขคีรี*	1
ระบำชาติพันธุ์กำแพงเพชร *โดย เยาวลักษณ์ ใจวิสุทธิ์หรรษา, อนุลักษณ์ อาสาสู้, อภิญญา แซ่ยั้ง และสายสุนีย์ ผาสุขคีรี*	13
ความเชื่อที่ปรากฏจากอาหารในพิธีกรรมเสนเรือนของชาวไททรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร *โดย จิรัฏฐ์ เพ็งแดง, อธิวัตร พวงแต้ม และสุรวุธ วาจูอิน*	33
อัตลักษณ์การแต่งกายของชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพช *โดย จิรัฏฐ์ เพ็งแดง, อธิวัตร พวงแต้ม และสุรวุธ วาจูอิน*	45
ไม้กวาดดอกหญ้า ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลสลกบาตร อำเภอขาณุวรลักษบุรี จังหวัดกำแพงเพชร *โดย สุรินทร์ เพชรไทย*	57
แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลสลกบาตร อำเภอขาณุวรลักษบุรี จังหวัดกำแพงเพชร *โดย สุรินทร์ เพชรไทย*	63
แกงบักแฮ อาหารพื้นบ้านสู่เมืองมรดกโลก อำเภอเมืองกำแพงเพชร *โดย วีรวรรณ แจ้งโม้, วิษณุเดช นันไชยแก้ว, ชูเกียรติ เนื้อไม้, กัลนิกา มาน้อย, รัตนาภรณ์ เพชรทูล และพรนภา แสงทอง*	71
ตำข้าวชาวม้ง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร *โดย วีรวรรณ แจ้งโม้, วิษณุเดช นันไชยแก้ว, ชูเกียรติ เนื้อไม้, อารยา สามเอื้อ, จิตรา บุญแสง, มณี บัวเผียน และกิ่งกาญ รักสิงห์*	81
ผลิตภัณฑ์กล้วยกวน บ้านเกาะน้ำโจน ตำบลลานดอกไม้ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร *โดย วีรวรรณ แจ้งโม้, พฐรำไพ ประภัสสร, ศุภโชคชัย นันทศรี, พิมพ์นารา บรรจง, วนัสนันท์ นุชนารถ, วาสนา พร้อมตูม, วันวิสา ขำเจริญ, ธนัดดา อินทรรัตน์, ชลธิชา พุทธศัย, ทิติยพงษ์ จันทะเสน และรสสุคนธ์ สุวรรณศรี*	89
โบสถ์ศิลาแลง วัดหนองปลิง จังหวัดกำแพงเพชร *โดย ชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร, นงลักษณ์ จันทร์พิชัย, ประภารัตน์ คงน้ำ, น้ำพลอย ดิษสงค์ และณัฏฐณิชา แก้วกอเกตุ*	103
ประเพณีเผาข้าวหลาม เพ็ญเดือนสาม ไหว้พระบรมธาตุกำแพงเพชร *โดย ชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร, นงลักษณ์ จันทร์พิชัย, สุฑามาศ โคกมา, ชโลธร วงศ์กัทลีคาม และธวัชชัย หมื่นฤทธิ์*	111
เป้งนา พืชพื้นบ้านสู่อาหารสงวน อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร *โดย วิษณุเดช นันไชยแก้ว, วีรวรรณ แจ้งโม้, ชูเกียรติ เนื้อไม้, อารยา สามเอื้อย, จิตรา บุญแสง, มณี บัวเผียน และกิ่งกาญ รักสิงห์*	119

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ประเพณีม้าแห่นาค อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร *โดย วีรวรรณ แจ้งโม้, วิษณุเดช นันไชยแก้ว, ชูเกียรติ เนื้อไม้, วรัญชิต เขตร์ขัน, วราภรณ์ ทันมา, ลลิตา ทองดาดาษ และรัมภ์รดา แหวนพรม*	129
“กระบวนการทำพระเครื่องพิมพ์ดิน” ณ แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร *โดย ธนกิจ โคกทอง และวิเชียร คุ้มยิ้ม*	137
ลายผ้าปักชาวเขาและผลิตภัณฑ์จากผ้าของชาวเขาเผ่าเย้า ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร *โดย ธนกิจ โคกทอง, วนิดา รุ่งสกุล, สาโรจน์ มหึมา และอภิวัฒน์ ภูทอง*	145
น้ำตกคลองน้ำไหล ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร *โดย พบพร เอี่ยมใส และธนกิจ โคกทอง*	153
การตัดกระดาษไทย : ช่างแห่งอำเภอพรานกระต่ายที่ใกล้เลือนหาย *โดย ธัญรดี บุญปัน*	165
ไทยทรงดำบ้านวังน้ำ ตำบลวังยาง อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร *โดย วัชรัศน์ ศรีวิริยะกิจ*	177
กรุพระเครื่องเมืองนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร *โดย วนัสนันท์ นุชนารถ, ศุภโชคชัย นันทศรี, พิมพ์นารา บรรจง, พฐูรำไพ ประภัสสร และวีรวรรณ แจ้งโม้*	195
อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร *โดย วนัสนันท์ นุชนารถ, ศุภโชคชัย นันทศรี, พิมพ์นารา บรรจง, พฐูรำไพ ประภัสสร และวีรวรรณ แจ้งโม้*	209
วัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้านนครไตรตรึงษ์ จังหวัดกำแพงเพชร *โดย พิมพ์นารา บรรจง, ศุภโชคชัย นันทศรี, พฐูรำไพ ประภัสสร, วนัสนันท์ นุชนารถ และวีรวรรณ แจ้งโม้*	227
พระเครื่องกำแพงเพชร *โดย พิมพ์นารา บรรจง, ศุภโชคชัย นันทศรี, พฐูรำไพ ประภัสสร, วนัสนันท์ นุชนารถ และวีรวรรณ แจ้งโม้*	241
วิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล ตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร *โดย ธฤษวรรณ ธรรมสอน*	257
ภูมิปัญญาศิลปหัตถกรรมกระดาษกล้วย ชุมชนเทพนิมิตสามัคคี อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร *โดย ธฤษวรรณ ธรรมสอน*	267
หัตถกรรมเป่าแก้วบ้านโนนจั่น ตำบลทุ่งทราย อำเภอทรายทองวัฒนา จังหวัดกำแพงเพชร *โดย สุวลัย อินทรรัตน์*	277

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
เสื่อกกบ้านหนองนกชุม ตำบลทุ่งทราย อำเภอทรายทองวัฒนา จังหวัดกำแพงเพชร *โดย สุวลัย อินทรรัตน์*	289
ไม้กวาดบ้านบ่อแก้ว ตำบลพานทอง อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร *โดย จีรวรรณ ผึ่งบางแก้ว*	301
สันติ อภัยราช ปราชญ์ท้องถิ่น แผ่นดินเมืองกำแพงเพชร *โดย วีระ วัดพ่วงแก้ว*	315
ประเพณีสักการะบวงสรวงเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดย *วุฒิชัย ตรุษลักษณ์, วีรวรรณ แจ้งโม้, พฐูรำไพ ประภัสสร, ศุภโชคชัย นันทศรี, พิมพ์นารา บรรจง และวนัสนันท์ นุชนารถ*	327
สืบสานประเพณีท้องถิ่นศาลเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร โดย *วุฒิชัย ตรุษลักษณ์, วีรวรรณ แจ้งโม้, พฐูรำไพ ประภัสสร, ศุภโชคชัย นันทศรี, พิมพ์นารา บรรจง, วนัสนันท์ นุชนารถ, จิตตพัฒน์ ไชยวิสุทธิกุล, ภิรวัฒน์ ขำแจ้ง, นฤเสฐ โพสี, อภิเชษฐ์ หนูหอม และทัศนัย ขุนพิลึก*	339

ระบำพุทธบูชา “นบพระ - มาฆปุรณมี”

เยาวลักษณ์ ใจวิสุทธิ์หรรษา[1], อภิญญา แซ่ยั้ง[2] และสายสุนีย์ ผาสุขคีรี[3]

บทนำ

การดำเนินการทำงานการสร้างสรรค์ ชุด ระบำพุทธบูชา “นบพระ - มาฆปุรณมี” มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแสดงในงานประเพณีนบพระ-เล่นเพลง วันเพ็ญเดือนสามหรือวันมาฆบูชา วิธีดำเนินการใช้หลักการสร้างสรรค์ โดยยึดหลักการสร้างสรรค์ระบำชุดใหม่ที่มีองค์ประกอบของการแสดงระบำ การออกแบบท่ารำ การออกแบบเครื่องแต่งกาย การทำเพลงและดนตรีประกอบกการแสดง การแปรรูปแบบแถว อุปกรณ์ประกอบการแสดง การคัดเลือกนักแสดง ในการดำเนินการได้ศึกษาท่าหลักจากท่ารำพื้นฐาน รำแม่บท รำเพลงช้า เพลงเร็ว และมีท่าประดิษฐ์ขึ้นใหม่ เพื่อให้เป็นท่าเฉพาะในชุดการแสดงเช่น ท่ารำบูชาไหว้พระโดยเลียนแบบท่ามาจากภาพรูปปั้นนางรำที่ปรากฏในพิพิธภัณฑ์สถานจังหวัดกำแพงเพชร เครื่องแต่งกายได้เลียนแบบมาจากภาพแกะสลักของรูปปั้นนางรำบางส่วน การแปรรูปแถวให้เกิดความงามและเปลี่ยนแปลงสายตาผู้ชม ในการแสดงชุดนี้ได้แบ่งการแสดงออกเป็นสองช่วง ช่วงที่หนึ่งเป็นการเกริ่นนำเพื่อบูชาพระไตรรัตน์มีบทร้องกำกับในการแสดงและตีภาษาท่าตามบทร้อง ช่วงที่สองเป็นการแสดงตามทำนองเพลงที่กำหนดไว้มีท่อนช้าและเร็วตามลำดับลักษณะการแสดงของกระบวนท่ารำได้ประดิษฐ์ขึ้นให้สอดคล้องกับทำนองเพลงและมีความหมายของท่ารำในการบูชาพระรัตนตรัย

การสร้างสรรค์ระบำชุดนี้สามารถนำไปใช้เพื่อการแสดงในพิธีเปิดงานนบพระ - เล่นเพลง และสามารถนำไปใช้แสดงในโอกาสต่าง ๆ ได้และยังเป็นการแสดงชุดหนึ่งที่เป็นการสืบสานนาฏศิลป์ไทยและยังเป็นการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมของไทยได้อีกทางหนึ่งด้วย

คำสำคัญ : ระบำพุทธบูชา, กำแพงเพชร

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเพณีนบพระ-เล่นเพลง เป็นประเพณีสำคัญของจังหวัดกำแพงเพชรจัดขึ้นทุกปีในวันเพ็ญเดือนสามเพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมอันดีของกำแพงเพชรไว้ให้ชนรุ่นหลัง สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร มีหน้าที่ในการจัดการแสดงพิธีเปิดงานและได้รับมอบหมายจากจังหวัดกำแพงเพชรให้จัดการแสดงพิธีเปิดงานประเพณีนบพระ - เล่นเพลง เป็นประจำ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะของงานประเพณี จึงได้คิดประดิษฐ์ท่ารำขึ้นใหม่เพื่อใช้ในการแสดงพิธีเปิดและในการแสดงเวทีกลางในงานนี้ โดยสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ทั้งหมด เช่น สร้างสรรค์เพลง ท่ารำ เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบในระบำชุด ระบำพุทธบูชา “นบพระ - มาฆปุรณมี” เพื่อใช้ในการแสดงพิธีเปิดงานประเพณีนบพระ - เล่นเพลง ของจังหวัดกำแพงเพชร และเพื่อเป็นเอกลักษณ์เฉพาะงานประเพณีนบพระ - เล่นเพลง ของจังหวัดกำแพงเพชรต่อไป

“พุทธบูชา” หมายถึง การบูชาพระพุทธเจ้า, เครื่องบูชาพระพุทธเจ้า (พัลลภ วงศ์วิไลพิสิฐ, ม.ป.ป.)

“นบพระ” หมายถึง ไหว้พระ

---

[1] อาจารย์ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[2] เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[3] อาจารย์ กลุ่มสาขาวิชานาฏศิลป์และการละคร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

“มาฆปุรณมี” ตรงกับวันเพ็ญเดือนสาม กล่าวกันว่า เป็นวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญยิ่ง มีการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธาเลื่อมใส มีการทำบุญ ตักบาตร การฟังธรรมเทศนา การเวียนเทียน เพื่อเป็นการบูชาระลึกถึงพระรัตนตรัย และเหตุการณ์สำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทปาฏิโมกข์ กล่าวถึง หลักธรรมคำสอนอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา การไม่ทำความชั่วทั้งปวง เป็นการบำเพ็ญความดี ทำให้จิตใจผ่องใส เพื่อเป็นหลักปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นการสร้างระบำชุดเฉพาะใช้ในพิธีเปิดงานประเพณี นบพระ - เล่นเพลง
2. เพื่อเป็นการสืบสาน ส่งเสริม เผยแพร่งานด้านนาฏศิลป์เพิ่มมากขึ้น

วิธีดำเนินงาน

ในการค้นคว้าข้อมูล

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และวารสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
2. การสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่น
3. สร้างสรรค์เพลง
4. ออกแบบท่ารำ การแปรแถว
5. ออกแบบเครื่องแต่งกาย
6. ออกแบบอุปกรณ์การแสดง
7. ฝึกซ้อม
8. ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง
9. บันทึกเทป
10. อธิบายท่ารำ ทำรูปเล่ม

การศึกษาและกระบวนการสร้างสรรค์

ท่ารำ

ประดิษฐ์ท่ารำโดยใช้ท่ารำในท่ารำแม่บท และภาษาท่าทางนาฏศิลป์ มาร้อยเรียงให้สอดคล้องและมีความหมายในการสักการบูชาพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความงามตามลักษณะนาฏศิลป์ไทย

ท่ารำพิเศษ โดยแกะท่ารำมาจากรูปปั้นที่ปรากฏในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดกำแพงเพชร ท่าไหว้ท่าภมรเคล้า

1

2

3

4

5

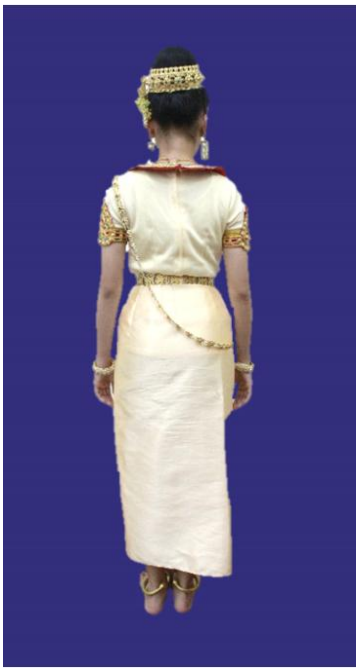
ภาพ 1 ท่ารำ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

แนวคิดการออกแบบเครื่องแต่งกาย

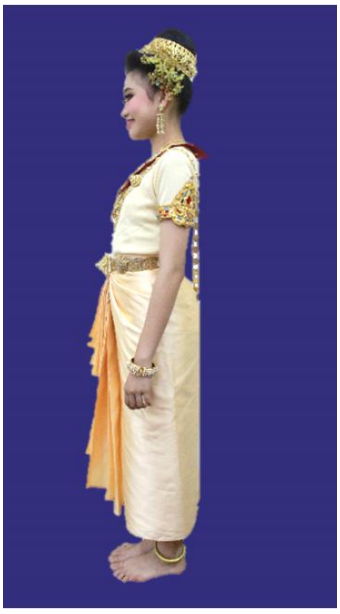
เนื่องจากการแสดงเป็นการบูชาพระรัตนตรัย จึงมีความสงบ การออกแบบจึงเลือกให้มีสีนวลตา เย็นตา ลักษณะคล้ายชุดไทยจีบหน้านาง แต่ตกแต่งให้ดูแปลกตา ห้อยด้วยชายผ้าจีบหนึ่งชิ้น ใส่เสื้อสีครีมคอปิดมิดชิด มีแขนเพื่อให้เกิดความสุภาพเรียบร้อย เพราะแสดงที่วัดวาอาราม ประดับด้วยเครื่องประดับ พองาม

ภาพ 2 การแต่งกายระบำพุทธบูชาด้านหน้า
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 3 การแต่งกายระบำพุทธบูชาด้านหลัง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

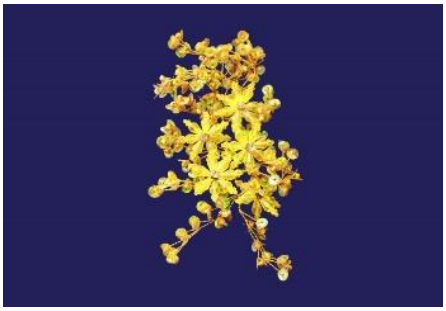
ภาพ 4 การแต่งกายระบำพุทธบูชาด้านซ้าย
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 5 การแต่งกายระบำพุทธบูชาด้านขวา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 6 เกี้ยวเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 7 ดอกไม้
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

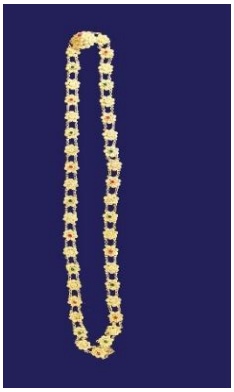
ภาพ 8 เสื้อสีครีม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

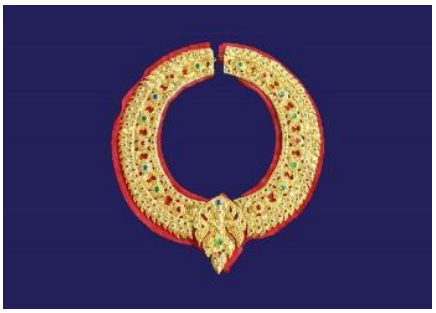
ภาพ 9 ชายผ้าห้อยหน้า
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

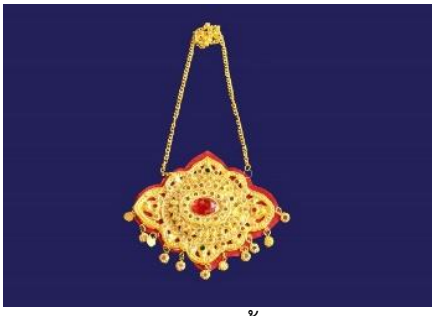
ภาพ 10 ผ้านุ่ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 11 สังวาล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 12 กรองคอ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 13 จี้นาง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 14 ต่างหู
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 15 รัดต้นแขน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 16 ข้อมือ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 17 เข็มขัด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 18 หัวเข็มขัด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 19 ข้อเท้า
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

อุปกรณ์ประกอบการแสดง

ใช้พานพุ่มดอกบัวบูชา การบูชาพระพุทธเจ้ามีอยู่ 2 วิธี คือ

1. อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยสิ่งของ อันได้แก่ ดอกไม้ ธูป เทียน ภัตตาหาร คาว หวาน สิ่งที่เป็นวัตถุทั้งปวง เป็นการเสียสละ ฝึกตนให้ รู้จักการแบ่งปัน การบริจาค และการให้ทาน

2. ปฏิบัติบูชา คือ การบูชาด้วยการกระทำ ด้วยการประพฤติปฏิบัติ ลงมือกระทำจริง ปฏิบัติจริง ทั้งทางกาย วาจา และที่สำคัญที่สุด คือ ทางใจ ทางจิตวิญญาณ

ภาพ 20 อุปกรณ์ประกอบการแสดง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ข้อมูลเพลงและดนตรี

แต่งขึ้นใหม่โดยใช้เพลงสาธุการ (สาธุการเปิดโลก) เป็นโครงสร้างของเพลง

แนวคิดในการประพันธ์เพลง

ระบำชุดนี้เป็นการแสดงความเคารพและบูชาพระรัตนตรัย นบไหว้พระซึ่งในการประกอบพิธีทางศาสนาได้นำเพลงสาธุการมาบรรเลงในการไหว้และเคารพบูชาใช้ได้กับศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ผู้ประพันธ์ได้นำช่วงเพลงสาธุการเปิดโลกมาประพันธ์เป็นโครงสร้างของเพลง

จากการสัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชัชชัย พวกดี ได้เล่าให้ฟังว่า การต่อเพลงสาธุการอย่างถูกต้องจะทราบว่า ในเพลงสาธุการจะมีวรรคพิเศษอยู่วรรคหนึ่งเรียกว่า “พระเจ้าเปิดโลก” วรรคพระเจ้าเปิดโลกนี้ได้นำมาประพันธ์เพลง ระบำพุทธบูชาเป็นโครงสร้างของเพลงระบำพุทธบูชา “นบพระ-มาฆ-ปุรณมี”

อัตราจังหวะเพลง เป็น 2 ชั้น ท่อน 1 และท่อน 2

อัตราจังหวะเพลงชั้นเดียว ท่อน 1 และท่อน 2

คำร้อง เพลงระบำพุทธบูชา “นบพระ-มาฆ-ปุรณมี”

นบพระมาฆะฤกษ์ อมรเบิกทุกสถาน
โบราณเก่าเล่าตำนาน น้อมสักการพระศาสดา
ถึงพร้อมพระไตรรัตน์ เจิดจำรัสพระพุทธา
เป็นเอกพระศาสดา ทั่วโลกาสรรเสริญคุณ
ด้วยเดชสักการะ พลาวะช่วยนำหนุน
นบพระบูชาคุณ จงถึงพร้อมบูชาเทอญฯ

อาจารย์อนุลักษณ์ อาสาสู้
13 กุมภาพันธ์ 2559

โน้ตเพลงพุทธบูชา “นบพระ – มาฆ-ปุรณมี”
ประพันธ์โดย ชัชชัย พวกดี

2 ชั้น/ท่อน 1

---ท	---รำ	-ล-ท	-รำ--	ซำมำรำท	-รำ--	-ทรำล	ทลซม
----	-ท-ล	-ซ-ล	-ท-รำ	-ทททท	รำมำ-รำ	-ร-ม	-ซ-ล
---ล	-ล-ล	-มำรำท	-ล-ซ	---ร	---รำ	--ซำมำ	รำท-ล
---ล	-ล-ล	-ร-ม	-ซ-ล	----	-ซ-ม	ซมลซ	-ม-ร

ท่อน 2

รำรำมรำ	ทรำมำล	(รำรำมำรำ	ทรำมำล)	ลลทล	ซลทม	(ลลทล	ซลทม)
--มม	ซมนทฺ	--ซซ	ลซมร	--ลล	ทลซม	มำรำทล	----
---ล	-ล-ล	-มำรำท	-ล-ซ	--รำรำ	รำรำ-ดำ	ดำดำ-ท	ทท-ล
---ล	-ล-ล	-ร-ม	-ซ-ล	----	-ซ-ม	ซมลซ	-ม-ร

ชั้นเดียว/ท่อน 1

-รรร	-มำ-รำ	-ทรำล	ทลซม	-มมม	-ซ-ม	-ล-ม	-ซ-ล
-ลลล	ซลทรำ	-มำ-รำ	-ท-ล	ทลซม	ซล--	ซมลซ	-ม-ร

ท่อน 2

รำรำมรำ	ทรำมำล	(ลลทล	ซลทม)	ลลทล	ซลทม	(มมซม	รมซล)
--ลล	ทลซม	--มม	รมซล	--รม	ซล--	ซมลซ	-ม-ร

เครื่องดนตรีประกอบด้วยใช้วงโบราณ

ปี่ใน	1	เลา
ฆ้องใหญ่	1	วง
ซอสามสาย	1	คัน
ตะโพน	1	ใบ
ฉิ่ง	1	คู่
กระจับปี่	1	ตัว
กรับพวง	1	คู่

จำนวนผู้แสดงและเวลาที่ใช้ในการแสดง

ผู้แสดงจำนวน 8, 10, 12 หรือขึ้นอยู่กับโอกาสและความเหมาะสมของงาน

เวลาที่ใช้ในการแสดง 8.20 นาที

สรุปผล

สรุปการสร้างสรรค์

1. ได้สร้างสรรค์ระบำชุดพุทธบูชานบพระ-มาฆ-ปุรณมี เป็นการสร้างสรรค์ระบำชุดใหม่ 1 ชุด

2. ผลของการศึกษาการสร้างสรรค์ระบำชุดใหม่เพื่อนำไปใช้ในการแสดงพิธีเปิดงาน นบพระ - เล่นเพลง ในรูปแบบระบำสร้างสรรค์ขึ้นใหม่มีองค์ประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

- การออกแบบท่ารำ
- การออกแบบเครื่องแต่งกาย

- การสร้างสรรค์แต่งเพลงประกอบชุดการแสดง
- การแปรรูปแถว
- การคัดเลือกนักแสดง
- อุปกรณ์ประกอบการแสดง

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากการทำการวิจัยงานสร้างสรรค์ด้านนาฏศิลป์มีองค์ประกอบมากจึงมีความจำเป็นที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ เพื่อให้มีงานวิจัยในลักษณะนี้มากขึ้นและยังเป็นการช่วยกันและพัฒนางานด้านนาฏศิลป์ให้คงอยู่ต่อไปและนอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ในด้านการศึกษาศาสตร์ด้านนาฏศิลป์ไทยต่อไป

บรรณานุกรม

พัลลภ วงศ์วิไลพิสิฐ. (ม.ป.ป.). *พุทธบูชา.* Baramee of Art.
https://www.barameeofart.com/product_detail.php?id=3220&page=1

ระบำชาติพันธุ์กำแพงเพชร

เยาวลักษณ์ ใจวิสุทธิ์หรรษา[1], อนุลักษณ์ อาสาสู้[2], อภิญญา แซ่ยั้ง[3] และสายสุนีย์ ผาสุขคีรี[4]

บทนำ

จังหวัดกำแพงเพชรเป็นเมืองที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ชัดเจนมีแม่น้ำ ภูเขา อุทยานประวัติที่สวยงามน่าสนใจ มีกลุ่มชนที่หลากหลายจึงเป็นเมืองที่น่าสนใจ น่าท่องเที่ยวอีกเมืองหนึ่งจังหวัดกำแพงเพชร เป็นเมืองเก่าที่นับว่ามีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยทวารวดี เป็นที่ตั้งของเมืองโบราณหลายเมือง เช่น เมืองชากังราว นครชุม ไตรตรึงษ์ เทพนคร และเมืองคณที นอกจากนี้เมืองกำแพงเพชรยังเป็นเมืองที่สองที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ครองเมือง มีบรรดาศักดิ์เป็น " พระยาวชิรปราการ" ต่อมาในปี พ.ศ. 2459 ได้เปลี่ยนเมืองกำแพงเพชรเป็นจังหวัดกำแพงเพชรตามประวัติศาสตร์ กล่าวว่า กำแพงเพชร เป็นเมืองหน้าด่านของสุโขทัยมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวง เดิมเรียกชื่อว่า "เมืองชากังราว" และมีเมืองบริวารรายล้อมอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ไตรตรึงษ์ เทพนคร ฯลฯ การที่กำแพงเพชรเป็นเมืองหน้าด่านรับศึกสงครามในอดีตอยู่เสมอจึงเป็นเมืองยุทธศาสตร์มีหลักฐานที่แสดงให้เห็น ว่าเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มากมาย เช่น กำแพงเมือง คูเมือง ป้อมปราการ วัดโบราณ มีหลักฐานให้สันนิษฐานว่า เดิมเคยเป็นที่ตั้งของเมือง 2 เมือง คือ เมืองชากังราว และเมืองนครชุม โดยเมืองนครชุมสร้างขึ้นก่อน ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง พระเจ้าเลอไท กษัตริย์องค์ที่ 4 แห่งราชวงศ์สุโขทัย เป็นผู้สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 1800 ต่อมาสมัยพระเจ้าลิไท กษัตริย์องค์ที่ 5 แห่งราชวงศ์สุโขทัยได้สร้างเมืองใหม่ขึ้นทางฝั่งตะวันออกของลำน้ำปิงคือ “เมืองชากังราว”

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงบันทึกเรื่อง กำแพงเมืองไว้ว่า เป็นกำแพงเมืองที่เก่าแก่ มั่นคง ยังมีความสมบูรณ์มาก และเชื่อว่าสวยงามที่สุดในประเทศไทยปัจจุบันจังหวัดกำแพงเพชรเป็นเมืองศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์แห่งหนึ่ง เพราะมีโบราณสถานเก่าแก่ซึ่งก่อสร้างด้วยศิลาแลงหลายแห่งรวมอยู่ใน "อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร" ที่ได้รับการพิจารณาคัดเลือกจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ให้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2534 ด้วยความงดงามและอุดมไปด้วยทรัพยากรทางวัฒนธรรมมากมาก คณะทำงานจึงจึงมีแนวคิดที่นำวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่ปรากฏในจังหวัดกำแพงเพชรนำเอกลักษณ์เด่นเฉพาะด้านเครื่องแต่งกายนำมาเสนอรูปแบบในด้านการแต่งกายในรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์

ในการจัดขบวนการสร้างงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ชุดนี้ได้นำและคัดเลือก ชนเผ่าม้ง เผ่าเย้า เผ่ามูเซอ เผ่าลีซอ เผ่ากะเหรี่ยง เผ่าลัวะ และกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ไทยวน และลาวคั่ง ซึ่งทุกชาติพันธุ์ได้เข้ามาพำนักในจังหวัดกำแพงเพชรเป็นเวลา ยาวนานได้นำศิลปะและวัฒนธรรมติดตามเข้ามาและได้ปฏิบัติสืบทอด ทั้งวิถีวัฒนธรรมความเป็นอยู่ พิธีกรรม อาหาร และที่งดงามคือเครื่องแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นแรงบันดาลใจสำคัญให้คณะดำเนินการจัดการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์จึงได้สร้างสรรค์การแสดงชุดนี้ขึ้นเพื่อนำไปใช้ในโอกาสต่าง ๆ ได้ทั้งด้านการศึกษา ด้านการแสดส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองกำแพงเพชรได้อย่างมีคุณค่าต่อไป

[1-2] อาจารย์ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[3] เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[4] อาจารย์ กลุ่มสาขาวิชานาฏศิลป์และการละคร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

คำสำคัญ : ระบำชาติพันธุ์, กำแพงเพชร

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดกำแพงเพชรเป็นเมืองท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจคือ เรื่องการแสดงและต้อนรับ ซึ่งต้องเน้นให้เห็นชัดเจนว่าเป็นการแสดงเฉพาะถิ่นที่ไม่ซ้ำกับการแสดงที่อื่น มาท่องเที่ยวกำแพงเพชรจึงมีโอกาสที่จะได้ชมการแสดงชุดนี้เท่านั้น ด้วยความเหตุนี้คณะทำงานจึงได้ประดิษฐ์สร้างสรรค์การแสดงชุดระบำชาติพันธุ์ด้วยเหตุผลคือ เพื่อสร้างระบำชุดใหม่ใช้แสดงต้อนรับนักท่องเที่ยว เป็นการสร้างการแสดงสร้างสรรค์ให้เกิดความเหมาะสมและสามารถเป็นสื่ออัตลักษณ์ความเป็นกำแพงเพชร และเป็นการสืบสานศิลปวัฒนธรรม โดยการแสดงในชุดการแสดงเป็นบทบาทหนึ่งที่สำนักศิลปะและวัฒนธรรมให้การสนับสนุนสร้างสรรค์และให้เกิดมาตรฐานสามารถนำไปใช้ในการแสดงได้อย่างมีคุณภาพ โดยมีเป้าหมายสร้างชุดการแสดง 1 ชุด

ระบำชาติพันธุ์กำแพงเพชรเป็นการแสดงโดยสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชรได้สนับสนุนให้สร้างสรรค์ขึ้นให้เป็นการแสดงเพื่อสื่อความหมายของกลุ่มชนชาติพันธุ์ที่ต่างวัฒนธรรมต่างวิถีชีวิตแตกต่างด้วยเครื่องแต่งกายแต่มีเอกลักษณ์เฉพาะของตนของชนเผ่าที่มีความงดงามในการสร้างสรรค์ชุดการแสดงจึงได้มีแนวคิดการนำวัฒนธรรมด้านการแต่งกายมานำเสนอในด้านการแสดงนาฏศิลป์เพื่อเผยแพร่มรดกทางภูมิปัญญาของชาติพันธุ์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างมาตรฐานด้านศิลปะและวัฒนธรรมซึ่งกำหนดไว้ในแผนปฏิบัติราชการระดับมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
2. เพื่อศึกษาค้นคว้าการสร้างประดิษฐ์และสร้างสรรค์การแสดง 1 ชุด ให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น
3. เพื่อใช้ในการแสดงในโอกาสต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

ขั้นตอน/กระบวนการ

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกาสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาข้อมูลลงพื้นที่เก็บรวมรวมข้อมูลจาก สถานที่จริง
    - วิเคราะห์ข้อมูล แต่งเนื้อร้อง ทำนองเพลง
    - ประดิษฐ์ท่ารำ
    - ออกแบบเครื่องแต่งกายประกอบการแสดง
    - ฝึกซ้อมการแสดง
    - จัดการแสดงและประเมินผล

การแสดงระบำชาติพันธุ์กำแพงเพชร

เป็นการแสดงชุดสร้างสรรค์

โอกาสที่ใช้ในการแสดง

- การแสดงต้อนรับแขกผู้มาเยือนจังหวัดกำแพงเพชร
- ใช้ในโอกาสเผยแพร่ศิลปะและวัฒนธรรม
- ใช้ในการแสดงในงานประเพณีของจังหวัดกำแพงเพชร
- ใช้แสดงเพื่อการเรียนการสอน

ผู้คิดค้น

- ท่ารำ ผู้ช่วยศาสตราจารย์เยาวลักษณ์ ใจวิสุทธิ์หรรษา
- ประพันธ์เพลง นายอนุลักษณ์ อาสาสู้
- เครื่องแต่งกาย ผู้ช่วยศาสตราจารย์เยาวลักษณ์ ใจวิสุทธ์หรรษา

สถานที่ริเริ่ม/สถานที่แสดง

- มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
- งานมหกรรมวัฒนธรรมอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
- เวทีกลางงานประเพณีจังหวัดกำแพงเพชร

ข้อมูลการแสดง

ข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ ที่พบในจังหวัดกำแพงเพชร

เผ่าม้ง	อำเภอคลองลาน อำเภอปางศิลาทอง
เผ่าเย้า	อำเภอคลองลาน อำเภอปางศิลาทอง
เผ่ากะเหรี่ยง	อำเภอคลองลาน อำเภอโกสัมพี
เผ่ามูเซอ	อำเภอคลองลาน อำเภอขาณุวรลักษบุรี
เผ่าลัวะ	อำเภอคลองลาน
เผ่าลีซอ	อำเภอคลองลาน
ไทยวน	อำเภอคลองลาน อำเภอเมือง
ไทยทรงดำ	อำเภอลานกระบือ อำเภอเมือง อำเภอคลองขลุง
ลาวครั่ง	อำเภอขาณุวรลักษบุรี

ภาพ 1 เผ่ากระเหรี่ยง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 2 เผ่าเย้า
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 3 เผ่าลีซอ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 4 เผ่ามูเซอ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 5 เผ่าม้ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 6 เผ่าลั๊วะ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 7 ไทยทรงดำ

หมายเหตุ: จาก โฮมสเตย์ไทยทรงดำ บ้านวังน้ำ โดย เที่ยว ไหน ต่อ, 2562, (https://www.touronthai.com/travelguide/placeinfo.php?id=148240). CC BY-NC-ND.

ภาพ 8 ไทยยวน

หมายเหตุ: จาก การแต่งกายของแม่ญิงล้านนา โดย SunaratMGT_Ku73, (2555), แอ่วเมืองเหนือ (https://suzasunarat.wordpress.com/2012/01/04/การแต่งกายของแม่ญิงล้า-2/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 9 ลาวครั่ง

หมายเหตุ: จาก วีรภัทร เปดี. (1 กุมภาพันธ์ 2560). งานสู่ขวัญข้าว ลาวครั่ง ท่าตะโก นครสวรรค์ 29 ม.ค.60. [รูปภาพ]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=jNT_YTh_iEQ

ภาพ 10 ลาวครั่ง

หมายเหตุ: จาก สาวงาม ลาวครั่ง บ้านกุดจอก อำเภอหนองมะโมง ชัยนาท ฝนทิพย์ เล็กสาย โดย Apairach, (2555), (https://www.sunti-apairach.com/letter/index.php?topic=627.0). CC BY-NC-ND.

ภาพ 11 รวมภาพกลุ่มชาติพันธุ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

จำนวนและลักษณะผู้แสดง

จำนวน 9 คน หรือ 18 คน ลักษณะผู้แสดง ใช้ผู้หญิงแสดงล้วนเพื่อเป็นการแสดงที่มุ่งเน้นการแสดงเอกลักษณ์

การแต่งกาย

แต่งกายตามลักษณะชาติพันธุ์ของสุภาพสตรี การแต่งกายผู้แสดง/เครื่องประดับ

ภาพ 12 แต่งกายตามลักษณะชาติพันธุ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 13 แต่งกายตามลักษณะชาติพันธุ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

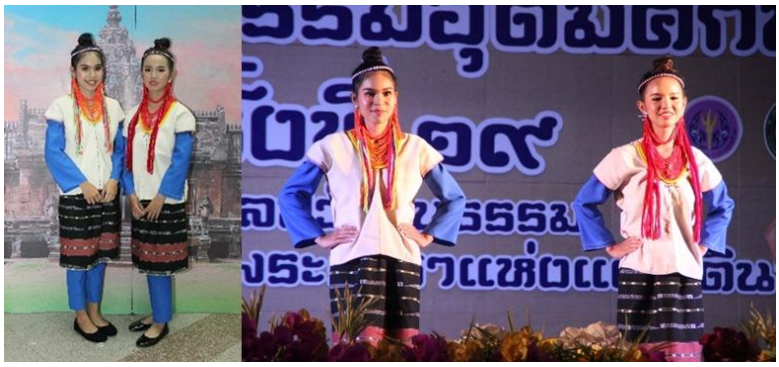
ภาพ 14 แต่งกายตามลักษณะชาติพันธุ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 15 แต่งกายตามลักษณะชาติพันธุ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 16 แต่งกายตามลักษณะชาติพันธุ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 17 แต่งกายตามลักษณะชาติพันธุ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 18 แต่งกายตามลักษณะชาติพันธุ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 19 แต่งกายตามลักษณะชาติพันธุ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 20 แต่งกายตามลักษณะชาติพันธุ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 21 การแต่งกายตามลักษณะชาติพันธุ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 22 การแต่งกายตามลักษณะชาติพันธุ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ข้อมูลเพลง/ดนตรี

แนวคิดในการแต่งเพลงระบำชาติพันธุ์กำแพงเพชร

เพลงระบำชาติพันธุ์กำแพงเพชรประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนแรกส่วนนำหรือเกริ่นหัวเพลงและส่วนสองเพลงแต่ละกลุ่มชนเผ่าชาติพันธุ์ และส่วนสุดท้ายคือ ส่วนสรุปเป็นเพลงเร็วและจบท้ายด้วยเพลงรัวเฉพาะ ผู้ประพันธ์ได้อาศัยเค้าโครงจากระบำรวมเผ่าชาวเขาเดิม อาศัยสำนวนสำเนียงเพลงสั้น ๆ มาแต่งเป็นเพลงประกอบการแสดงระบำชาติพันธุ์ ระหว่างปี พ.ศ. 2561-2562 ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงการแต่งกายที่สวยงามของแต่ละของแต่ละชาติพันธุ์ ซึ่งมีอัตลักษณ์ของกลุ่มชนที่โดดเด่นในกำแพงเพชร เนื้อเพลงในตอนท้ายปรับปรุงมาจากเพลงร้องพื้นบ้านกำแพงเพชรและต่อด้วยเพลงเร็ว และเพลงรัว ซึ่งแต่งขึ้นเฉพาะ ใช้วงดนตรีพื้นเมืองเหนือยืนพื้นบรรเลงเฉพาะสอดแทรกด้วยเครื่องดนตรี ประเภทแคน กลอง เกราะ บรรเลงคั่น

เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นเพลงที่แต่งขึ้นใหม่เฉพาะเพื่อใช้ในการแสดงชุดระบำชาติพันธุ์กำแพงเพชร ชื่อเพลง “ระบำชาติพันธุ์กำแพงเพชร”

เนื้อเพลง

เกริ่น

ร้อง

กำแพงเพชรรวมชาติพันธุ์ชนหลายเผ่า อยู่นานเนาวัฒนธรรมที่หลากหลาย
ชนหลายกลุ่มลุ่มแม่ปิงมิเสื่อมคลาย สื่อความหมายต่างสายน้ำเนิ่นนานมา

1. เผ่าม้ง แคนม้งเกริ่น

ชาวเผ่าม้งนุ่งห่มสีดำขลับ งามประดับลูกปัดเหรียญทรงคุณค่า
กระทบเสียงเมื่อเคลื่อนไหวมีราคา บ่งบอกค่าฐานะทางสังคม

2. เผ่าเย้า กลอง และ เกราะ

ชาวเผ่าเย้านุ่งกางเกงสีดำหมด พู่สวยสดสีแดงดูงามสม
ปักลวดลายหน้าผ้าให้กลืนกลม แลนุ่งห่มคล้ายคนจีนดูเข้าที

3. เผ่ากะเหรี่ยง พิณเตะนาเกริ่น

เผ่ากะเหรี่ยงนุ่งห่มด้วยสีขาว เมื่อถึงคราวแต่งงานต้องเปลี่ยนสี
นุ่งสีดำหรือแดงความหมายมี เสื้อผ้านี้ทรงกระสอบตัดง่ายดาย

4. เผ่ามูเซอ กลองเกริ่น

เผ่ามูเซอนุ่งดำคู่ควรค่า ตัดสีฟ้าเสริมเด่นเป็นลวดลาย
เครื่องเงินมีประดับไว้รอบกาย งามทั้งหลายอัตลักษณ์กลุ่มชน

5. เผ่าลั๊ว เกราะ

เผ่าลั๊วสวมเสื้อขาว ผ้าพันตัวยาวงามทุกแห่งหน
สวมทับเสื้อขลิบแดงปน ประดับทั่วตนลูกปัดหินและกำไล

6. เผาลีซอ กลอง

เผ่าลีซอสวมเสื้อตัวยาว งามอะคร้าวผ้าคาดเอวสีสดใส
เสื้อคอกลมทับผ่าขวาเอาไว้ ประดับได้ด้วยเครื่องเงินกระดุมกลม

7. ไทยวน แคนแปด

ไทยวนแต่งกายคล้ายลานนา ซิ่นทอหัวผ้าลวดลายงามสม
สวมเสื้อแขนกระบอกสไบห่ม เกล้ามวยผมประดับดอกไม้มากมี

8. ไทยทรงดำ แคนแปด ไหซอง

ไทยทรงดำจดจำมั่นหมาย พวกเราทั้งหลายสวมใส่"เสื้อฮี"
สีดำเป็นอัตลักษณ์ยึดมั่นในประเพณี งานสำคัญของเรานี้สวมใส่เสื้อฮีพร้อมเพรียงกัน

9. ลาวครั่ง (คั่ง) แคนแปด ไหซอง

ชาวครั่งพวกเราเผ่านี้หนอ นุ่งห่มผ้าทอด้วยผ้าไหมงามดี
งามเด่นนุ่งห่มมากมี ผืนดินแดนนี้มีสุขยืนนาน

(สรุปซึงเกริ่น)

ทุกชาติพันธุ์ล้วนพี่น้องเป็นผองเผ่า อยู่นานเนากำแพงเพชรสมัครสมาน
บนผืนดินชากังราวมาเนิ่นนาน สุขสำราญสามัคคีพีน้องไทย

ประพันธ์ รวบรวม/เรียบเรียง โดย อนุลักษณ์ อาสาสู้
ม.ค. 61 – ม.ค. 62

โน้ตดนตรี ระบำชาติพันธุ์กำแพงเพชร

เกริ่น

- ดรม	- - - ซ	- - - ล	- - -ม	- - - ซ	- - - ม	- - - ล	/ / / /
- - - ม	- - - ซ	- - - ม	- - - ล	ม ซ ม ล	ม ซ ม ล	ม ซ ม ล	ม ซ ม ล
- - - ซ	- - - รำ	- - - มำ	- - - ดำ	/ / / /	/ / / /	/ / / /	/ / / /

ร้อง

- - - มำ	- - - รำ	- - - ดำ	- - - ล	- - - ร	- - - ม	- - - ซ	- - - ล
- - - ซ	- - - ม	- - - ซำ	- - - รำ	- - - ม	- - - ซ	- - - ล	- - - ดำ

กำแพงเพชรรวมชาติพันธุ์ชนหลายเผ่า อยู่นานเนาวัฒนธรรมที่หลากหลาย
ชนหลายกลุ่มลุ่มแม่ปิงมิเสื่อมคลาย สื่อความหมายต่างสายน้ำเนิ่นนานมา

1. เผ่าม้ง แคนม้งเกริ่น

- - - ซ	- ม – ล	- ซ – ม	ร ด – ร	- - - ม	- ซ – ล	- ซ – ล	- ด - ร
- - - ซ	- ม – ล	- ซ – ม	ร ด – ร	- - - ม	- ซ – ล	- ซ – ม	ร ด – ร

ชาวเผ่าม้งนุ่งห่มสีดำขลับ งามประดับลูกปัดเหรียญทรงคุณค่า
กระทบเสียงเมื่อเคลื่อนไหวมีราคา บ่งบอกค่าฐานะทางสังคม

2. เผ่าเย้า กลองและเกราะ

- - - รำ	- รำ- ล	- - - รำ	- รำ – ดำ	- - - รำ	- รำ – ล	- ดำ – ฟ	- ล - ซ
- - - รำ	- รำ- ล	- - - รำ	- รำ – ดำ	- - - ฟ	- ซ – ล	- ดำ – ร	- ฟ – ซ

ชาวเผ่าเย้านุ่งกางเกงสีดำหมด พู่สวยสดสีแดงดูงามสม
ปักลวดลายหน้าผ้าให้กลืนกลม แลนุ่งห่มคล้ายคนจีนดูเข้าที

3. เผ่ากะเหรี่ยง พิณเตะนาเกริ่น

- - - ล	- ดำ – ร	- ฟ – ซ	- ล – ดำ	- - - ล	- ดำ – ร	- ฟ – รำ	- ล – ดำ
- - - ล	- ดำ – ร	- ฟ – รำ	- ล – ดำ	- - - ซ	- ล – ซ	- ฟ – ซ	ฟ ร – ด

เผ่ากะเหรี่ยงนุ่งห่มด้วยสีขาว เมื่อถึงคราวแต่งงานต้องเปลี่ยนสี
นุ่งสีดำหรือแดงความหมายมี เสื้อผ้านี้ทรงกระสอบตัดง่ายดาย

4. เผ่ามูเซอ กลองเกริ่น

- - - ร	- - ฟ ซ	- ล ซ ฟ	- ซ - -	ฟ ร ด ร	- ฟ – ซ	ล ซ ฟ ซ	- - ล ดำ
- - - ล	- ด – ร	ฟ ร ด ล	- ด - -	ซ ซ ล ซ	ฟ ร ฟ ซ	ล ซ ฟ ร	- ด - -

เผ่ามูเซอนุ่งดำคู่ควรค่า ตัดสีฟ้าเสริมเด่นเป็นลวดลาย
เครื่องเงินมีประดับไว้รอบกาย งามทั้งหลายอัตลักษณ์กลุ่มชน

5. เผ่าลั๊ว เกราะ

- - - -	- ม – ล	- ม – ล	- ม – ซ	- ม – ล	- ม – ซ	- ม – ซ	- ล – ด
- - - -	- ล – ร	- ล – ร	ล – ด	ล – ร	ล – ด	ฟ – ร	ฟ ร – ด

เผ่าลั๊วสวมเสื้อขาวนุ่งผ้าสั้น ใช้ผ้าพันทรงกระบอกทุกแห่งหน
สวมทับเสื้อแขนยาวขลิบแดงปน ประดับตนลูกปัดหินและกำไล

6. เผ่าลีซอ กลอง

- - - -	- - - ซ	- ฟ – ร	- ฟ – ซ	- - - ด	- ร – ซ	- ด – ล	ซ ฟ - ซ
- - - -	- - - ซ	- ฟ – ร	- ฟ – ซ	- - - ด	- ล – ร	- ดำ – ล	ซ ฟ – ซ

เผ่าลีซอสวมเสื้อยาวถึงตาตุ่ม ยาวและคลุมผ้าคาดเอวสีสดใส
สวมเสื้อคอกลมทับผ่าขวาเอาไว้ ประดับได้ด้วยเครื่องเงินกระดุมกลม

7. ไทยวน แคนแปด

- - - ซ	- ม ร ด	ล ด ร ม	ซ ม ร ด	ล ด ร ม	ซ ม ร ด	ล ด ร	ซ ม ร ด
ล ซ – ซ							

ไทยยวนแต่งกายคล้ายลานนา ซิ่นทอหัวผ้าลวดลายงามสม
สวมเสื้อแขนกระบอกสไบห่ม เกล้ามวยผมประดับดอกไม้มากมี

8. ไทยทรงดำ แคนแปด ไหซอง

(- - - -	- ล – ดำ	- ล – ดำ	- ล – ซ	- ล – ซ	- ดำ – ล	- ซ – ด	- ร – ม)
- - - -	- ม – ซ	- ล – ซ	- ม – ร	- - - ด	- ล – ด	- ร – ม	- ร – ด
- - - -	- ล – ด	- - - -	- ร – ม	- - ซ ล	- ซ – ม	- ซ – ร	- ร – ร
- - - -	- ล – ร	- - -	- ล – ด	(- - ล ซ	- ล – ด	- ร – ด	- ล – ล)

ไทยทรงดำจดจำมั่นหมาย พวกเราทั้งหลายสวมใส่"เสื้อฮี"
สีดำเป็นอัตลักษณ์ยึดมั่นในประเพณี งานสำคัญของเรานี้สวมชุดฮีพร้อมเพรียงกัน

9. ลาวครั่ง(คั่ง) แคนแปด ไหซอง

- - - -	- - - ล	- - - ซ	- ม – ล	- - - ซ	- ด – ล	- - - ซ	- ม – ล
- - - -	- ซ – ม	- - - ร	- ด – ม	- - - ร	- ซ – ม	- - - ร	- ด – ล
- - - ด	- ร – ม	- ร – ด	- ซ – ล	- - - ด	- ร – ม	- ร – ด	- ซ – ล

ชาวครั่งพวกเราเผ่านี้หนอ นุ่งห่มทอด้วยผ้าไหมมัดหมี่
ลายโดดเด่นนุ่งห่มมากมี ผืนดินแดนนี้สุขยั้งยืนนาน

(สรุป)
(ซึงเกริ่น)

ร้องเพลง

- - - -	- ล – ด	- - - ร	- ล - -	- ท ล ซ	ล ท ล ด	- ร ล ดˌ	- ร ล ดˌ
- - - ม	- ม – ม	- ซ – ม	- ร – ด	- - - ม	- ม – ม	- ซ – ม	- ร – ด
- ซ ล ท	- ล – ล	ท ล ซ ม	- ซ – ล				

ทุกชาติพันธุ์ล้วนพี่น้องเป็นผองเผ่า อยู่นานเนากำแพงเพชรสมัครสมาน
บนผืนดินชากังราวมาเนิ่นนาน สุขสำราญสามัคคีพีน้องไทย

สะล้อเดี่ยว

- - - ซ	- - - ม	- ซ – ล	- - - -	- ม – ซ	- - - -	- - - ด	- - - ล
- - - ล	- ด – ร	- - - ม	- ล – ด				

กลับต้น

เพลงเร็ว

(- - - -	- - - ม	- ซ – ม	- ซ – ล	- ด – ล	- ด – ล	- ด – ล	- ร – ด)
- ซ – ซ	- ซ – ซ	- ร ด ล	- ซ – ซ	- ซ – ซ	- ซ – ซ	- ร ด ล	- ม – ร
- ซ – ซ	- ซ – ซ	- ร ด ล	- ซ – ซ	- ซ – ซ	- ม – ม	- ซ – ล	- ร – ด

รัว จบ

- ดรม	- - - ซ	- - - ล	- - -ม	- - - ซ	- - - ม	- - - ล	/ / / /
- - - ด	- - - - ล	- ด – ร	- ม – ด				

ประพันธ์ รวบรวม/เรียบเรียง โดย อนุลักษณ์ อาสาสู้
ม.ค. 61 – ม.ค. 62

ผู้แต่งเพลง อาจารย์อนุลักษณ์ อาสาสู้
เครื่องดนตรีประกอบ วงดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ และวงดนตรีพื้นเมืองภาคอีสาน
บันทึกเสียงโดย อาจารย์บัณฑิต ศรีบัว

การออกแบบท่ารำ

ภาษาท่านาฏศิลป์ เป็นการนำท่าทางต่าง ๆ และสีหน้าที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น คำพูด กริยาอาการ อารมณ์ ความรู้สึก มาปฏิบัติเป็นท่าทางนาฏศิลป์ไทยที่มีความหมายแทนคำพูด ให้สอดคล้องกับจังหวะเพลงและการขับร้อง การฝึกปฏิบัติ การฝึกหัดภาษาท่าจะต้องฝึกให้ถูกต้องตามแบบแผนเพื่อจำได้สื่อความหมายได้โดยตรง ซึ่งจะทำให้ผู้ชมเข้าใจความหมายที่ผู้แสดงต้องการสื่อความหมายมากขึ้น ที่มาของภาษาท่าที่ใช้ในการแสดงนาฏศิลป์ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ภาษาท่าที่มาจากธรรมชาติ เป็นท่าทางที่ดัดแปลงมาจากท่าทางตามธรรมชาติของคนเรา แต่ปรับปรุงให้ดูสวยงามอ่อนช้อยมากยิ่งขึ้น โดยใช้ลักษณะการ ร่ายรำเบื้องต้นมาผสมผสาน เช่น ท่ายิ้ม ท่าเรียก ท่าปฏิเสธ ท่าร้องไห้ ท่าดีใจ ท่าเสียใจ ท่าโกรธ

2. ภาษาท่าที่มาจากการประดิษฐ์โดยตรง เป็นท่าทางที่ประดิษฐ์ ขึ้นเพื่อให้เพียงพอใช้กับคำร้องหรือคำบรรยายที่จะต้องแสดงออกเป็นท่ารำ เช่น สอดสร้อยมาลา เป็นต้น ภาษาท่าเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ความหมายระหว่างผู้แสดงและผู้ชมในการแสดงนาฏศิลป์ เพราะทำให้ผู้ชมทราบว่าผู้แสดงกำลังสื่ออะไร หรือกำลังมีอารมณ์อย่างไร ภาษาท่าสามารถแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. ภาษาท่าที่ใช้แทนคำพูด
2. ภาษาท่าที่ใช้แทนกิริยาอาการต่างๆ
3. ภาษาท่าที่ใช้แสดงอารมณ์ ความรู้สึกภายใน

ภาษาท่าทางนาฏศิลป์ ในชีวิตประจำวันทุกวันนี้มนุษย์เราใช้ท่าทางประกอบการพูดหรือบางครั้งมีการแสดงสีหน้า ความรู้สึก เพื่อเน้นความหมายด้วยในทางนาฏศิลป์ ภาษาท่าเสมือนเป็นภาษาพูด โดยไม่ต้องเปล่งเสียงออกมา แต่อาศัยส่วนประกอบอวัยวะของร่างกาย แสดงออกมาเป็นท่าทาง โดยเลียนแบบท่าทางธรรมชาติ เพื่อให้ผู้ชมสามารถเข้าใจได้ การปฏิบัติภาษาท่าทางนาฏศิลป์แบ่งออกได้ ดังนี้

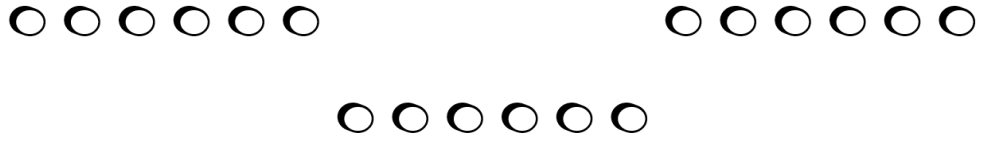
1. ภาษาท่าทางนาฏศิลป์ที่ใช้แทนคำพูด เช่น ฉัน เธอ ท่าน ปฏิเสธ ท่าเรียก ท่าไป
2. ภาษาท่าทางนาฏศิลป์อริยาบทหรือกิริยาอาการ เช่น ท่ายืน ท่าเดิน ท่านั่ง
3. ภาษาท่าทางนาฏศิลป์ที่ใช้แสดงอารมณ์ความรู้สึก เช่น ดีใจ เสียใจ โกรธ เศร้าโศก

ลักษณะของการตีภาษาท่าของระบำชาติพันธุ์กำแพงเพชร การตีภาษาที่ง่ายไม่ซับซ้อน โดยมีวัตถุประสงค์จะนำไปเผยแพร่และถ่ายทอดท่ารำให้นักเรียนในเขตอำเภอคลองลานเพื่อนำไปใช้แสดงต้อนรับนักท่องเที่ยวในโอกาสต่อไป (กฤษณะ ละออเหล่า และคณะ, ม.ป.ป.)

การแปรรูปแถว

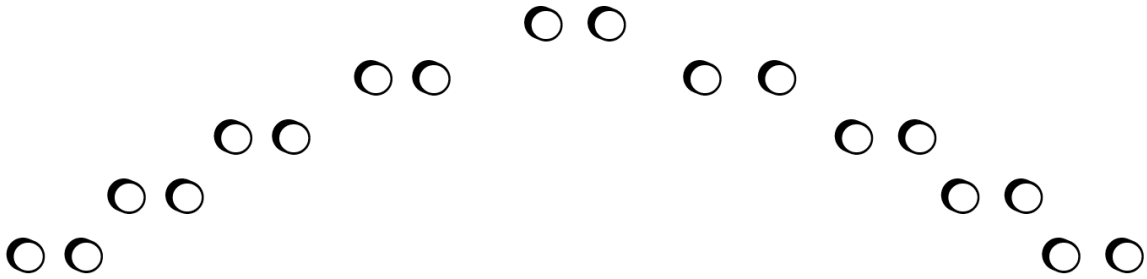
- แถวเฉียง
- แถวครึ่งวงกลม
- แถวตอน
- ปากพนัง
- แถวหน้ากระดาน

แบบที่ 1

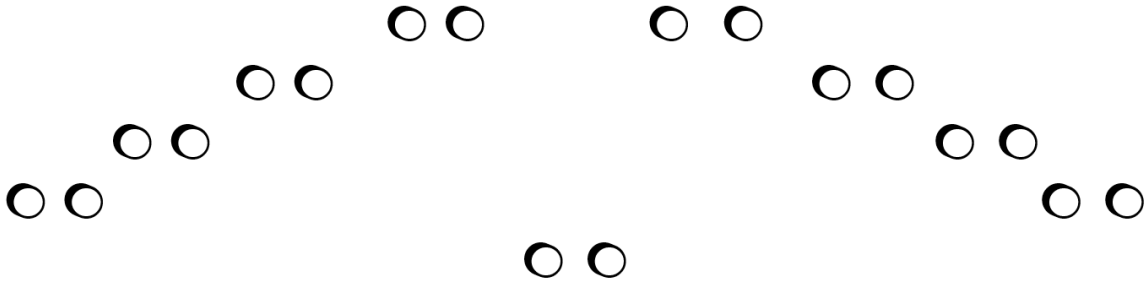
หน้าเวที

แบบที่ 2

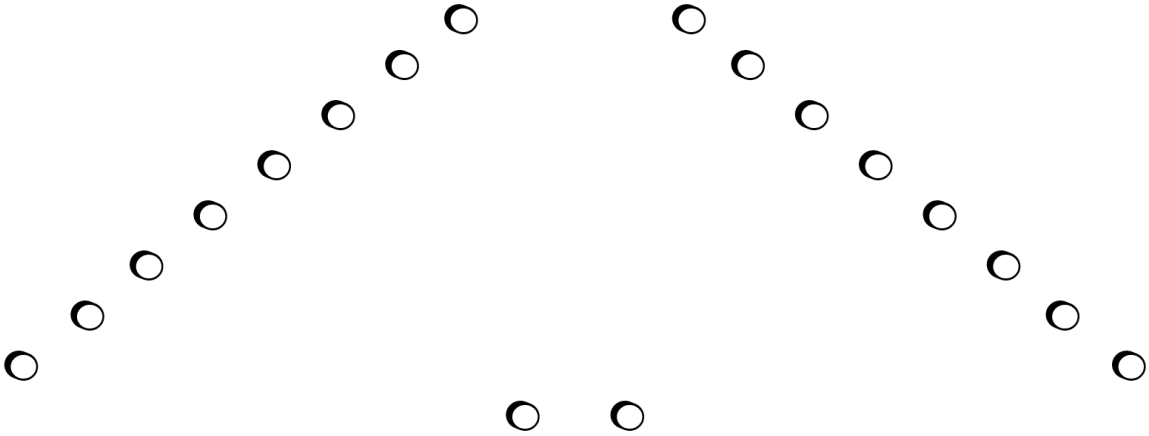
หน้าเวที

แบบที่ 3

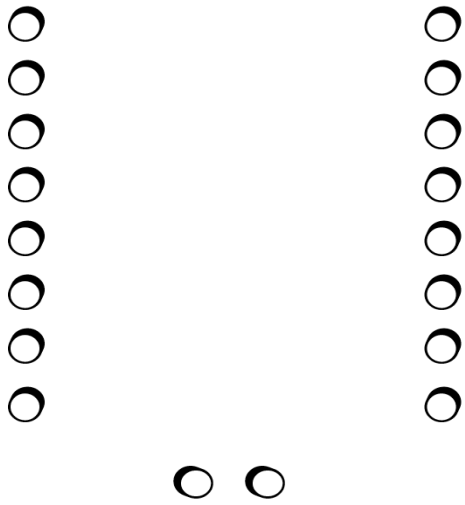
หน้าเวที

แบบที่ 4

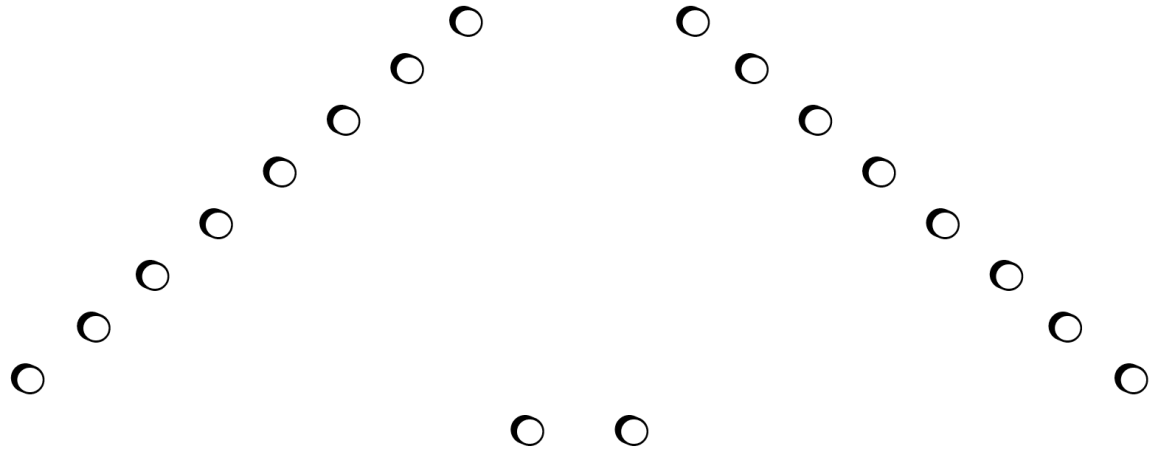
หน้าเวที

แบบที่ 5

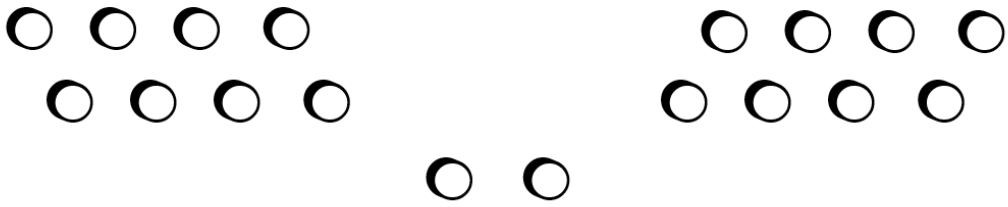
หน้าเวที

แบบที่ 6

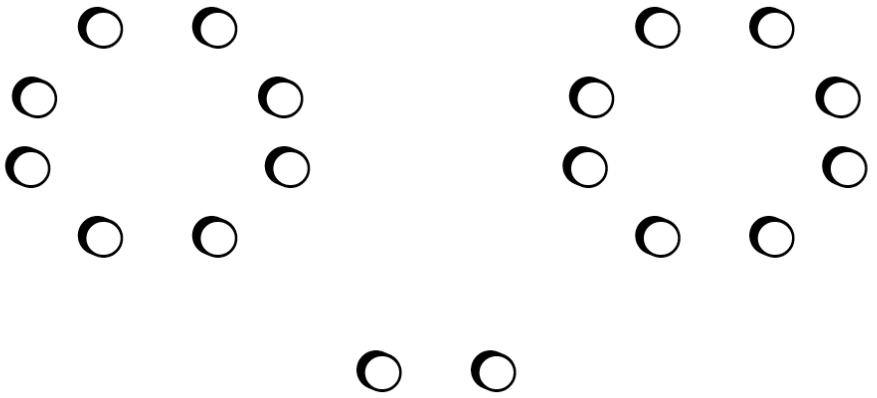
หน้าเวที

แบบที่ 7

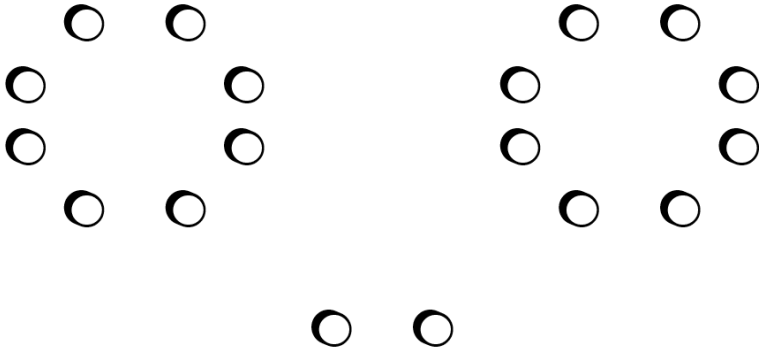
หน้าเวที

แบบที่ 8

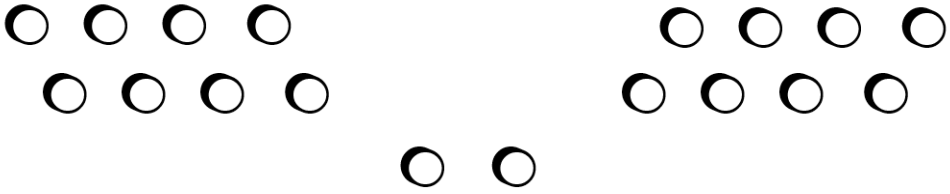
หน้าเวที

แบบที่ 9

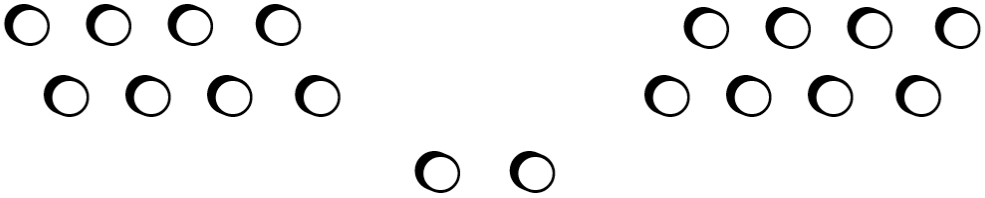
หน้าเวที

แบบที่ 10

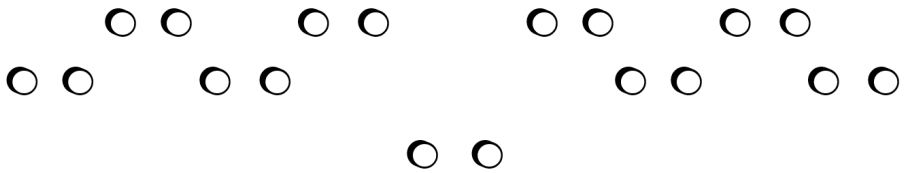
หน้าเวที

แบบที่ 11

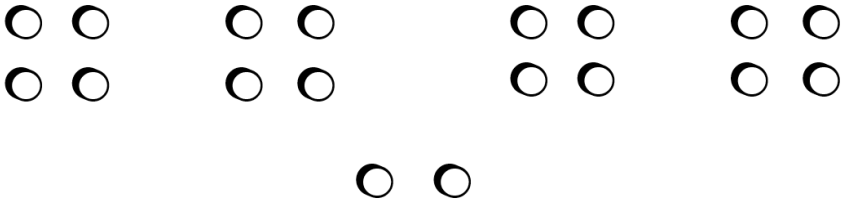
หน้าเวที (สวนขึ้นลง)

แบบที่ 12

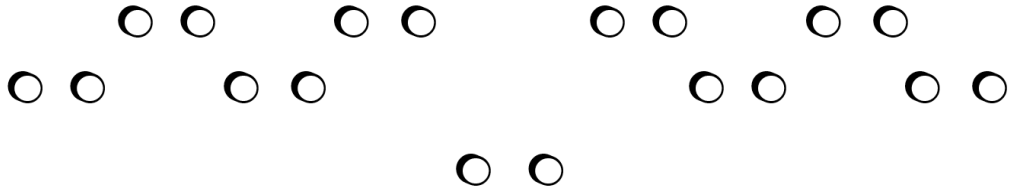
หน้าเวที

แบบที่ 13

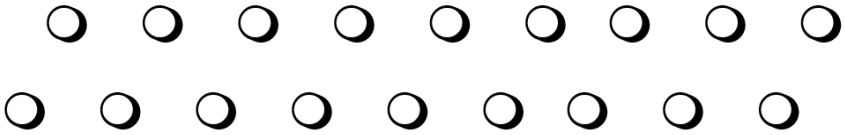
หน้าเวที

แบบที่ 14

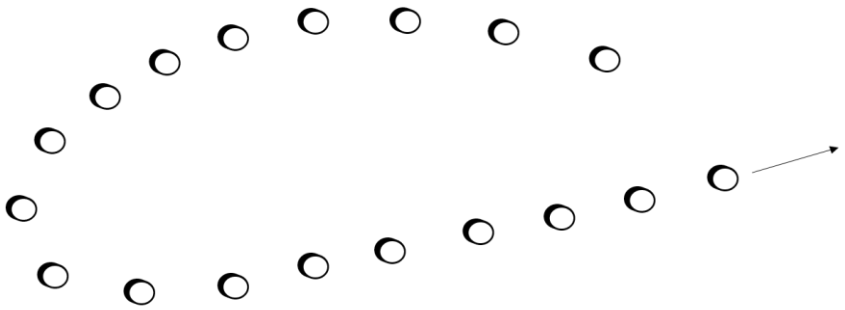
หน้าเวที

แบบที่ 15

หน้าเวที (สวนขึ้นลง)

แบบที่ 16

หน้าเวที

อภิปรายผล

การประดิษฐ์นาฏศิลป์สร้างสรรค์ชุด ระบำชาติพันธุ์กำแพงเพชร เป็นการนำเสนอวัฒนวิถีผ่านรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์ โดยยึดหลักการออกแบบท่ารำ การตีภาษาท่าตามบทประพันธ์ ตามหลักการการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ การออกแบบท่ารำ ออกแบบเครื่องแต่งกาย การประพันธ์คำร้อง การบรรจุทำนองเพลง การแก้แบบการแปรแถว การออกแบบจำนวนนักแสดง การพิจารณาเลือกชาติพันธุ์ที่ปรากฏในการแสดง นอกจากนั้นยังยึดหลักการตีภาษาท่ายึดหลักขนบตามแบบโบราณ เช่น กำหนดการมือซ้าย มือขวาเพื่อสื่อความหมายต่าง ๆ

ประโยชน์ของการแสดง

- ได้ศึกษาวิถีวัฒนธรรมของชนเผ่าชาติพันธุ์กำแพงเพชร
- ได้ระบำชุดใหม่เพื่อเป็นการแสดงเพื่อสืบสาน อนุรักษ์ ส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรมด้านการแสดงที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นสู่สาธารณชน

บรรณานุกรม

กฤษณะ ลออเหล่า, ศรีประภา เสถียรอรรถ, ณหทัย โพธิ์สุข, กฎชกร นาคกำเนิด, ชานิณี ธรรมรักษ์, นันทนา ลำธาร, สิทธิชัย ตั้งจิตพัฒนกุล และเอกสิทธิ์ ศรีสุนทร. (ม.ป.ป.). *ความหมายภาษาท่านาฏศิลป์.* วิทยาลัยนาฏศิลปอ่างทอง. http://cdaat.bpi.ac.th/website/p1.html

เที่ยว ไหน ต่อ. (24 กุมภาพันธ์ 2562). *โฮมสเตย์ไทยทรงดำ บ้านวังน้ำ.* https://www.touronthai.com/travelguide/placeinfo.php?id=148240

วีรภัทร เปดี. (1 กุมภาพันธ์ 2560). *งานสู่ขวัญข้าว ลาวครั่ง ท่าตะโก นครสวรรค์ 29 ม.ค.60.* [รูปภาพ]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=jNT_YTh_iEQ

Apairach. (27 เมษายน 2555). *สาวงาม ลาวครั่ง บ้านกุดจอก อำเภอหนองมะโมง ชัยนาท ฝนทิพย์ เล็กสาย.* (https://www.sunti-apairach.com/letter/index.php?topic=627.0

SunaratMGT_Ku73. (1 เมษายน 2555). *การแต่งกายของแม่ญิงล้านนา.* แอ่วเมืองเหนือ https://suzasunarat.wordpress.com/2012/01/04/การแต่งกายของแม่ญิงล้า-2/

ความเชื่อที่ปรากฏจากอาหารในพิธีกรรมเสนเรือนของชาวไททรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

จิรัฏฐ์ เพ็งแดง[1], อธิวัตร พวงแต้ม[2] และสุรวุธ วาจูอิน[3]

บทนำ

พิธีเสนเรือน หรือเสนเรือน คือ พิธีเซ่นไหว้ผีเรือนของผู้ไทยดำ ผีเรือนก็คือ ผีบรรพบุรุษ ที่ได้เชิญมาไว้บนเรือน และจัดให้อยู่ ณ มุมห้องหนึ่งที่จัดไว้โดยเฉพาะเรียกว่า “กะล้อห่อง” ซึ่งแปลว่า “มุมห้อง” ซึ่งถือเป็นกลาโหมของบ้าน (ถนอม คงยิ้มละมัย, 2544)

ตามปกติพิธีเสนเรือนจะปฏิบัติกันทุกครอบครัวเป็นประจำ 2 - 3 ปีต่อครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะและความพร้อมของครอบครัว เพื่อคุ้มครองบุตรหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ทำมาหากินเจริญก้าวหน้า ผู้ประกอบพิธีกรรมคือ “หมอเสน” ส่วนผู้ร่วมพิธีได้แก่บรรดาลูกหลานและญาติ ๆ รวมทั้งแขกเชิญ ญาติที่มาร่วมงานแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือญาติสืบสายโลหิตจะแต่งกายแบบธรรมดา และญาติจากการแต่งงานได้แก่ฝ่ายเขยหรือสะใภ้ จะแต่งกายพิเศษด้วยชุด “เสื้อฮี” หรือเสื้อยาวเพื่อเป็น การเคารพผีเรือนและเป็นที่สังเกตให้ผู้มาร่วมงานรู้ว่าเป็นเขยหรือสะใภ้ ก่อนทำพิธีเสนเรือนจะจัดเตรียมสิ่งของที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ เหล้า หมู 1 ตัว พิธีเสนเรือน เริ่มตั้งแต่ในตอนเช้า โดยมีหมอเสนเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในห้อง ผีเรือน ผู้เข้าร่วมพิธีได้แก่ ญาติที่อยู่ในสิงหรือตระกูลผีเดียวกัน (พิเชษฐ สวจ.เพชรบุรี, 2554)

พิธีเสนเรือน เป็นพิธีสำคัญของลาวโซ่ง ซึ่งจะขาดหรือละเลยไม่ได้ เนื่องจากเชื่อว่าเป็น การกระทำที่เพิ่มความเป็นสวัสดิมงคลแก่ครอบครัว จะต้องจัดปีละครั้งเป็นอย่างน้อย คำว่า เสน แปลว่า เซ่น หรือสังเวย เสนเรือน หมายถึงการเซ่นไหว้ผีเรือน ได้แก่ การเซ่นไหว้ ปู่ย่า ตายาย รวมทั้งบรรพบุรุษทุกคน

มนู สิงห์เรือง (2550) ได้ศึกษาความเปลี่ยนแปลงประเพณีไทยทรงดำ : กรณีศึกษาประเพณีเสนเรือนของชาวไทยทรงดำบ้านหนองเต่าดำ หมู่ที่ 4 ตำบลวังอิทก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาสภาพความเปลี่ยนแปลงประเพณีเสนเรือน และปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงประเพณีเสนเรือนของชาวไทยทรงดำบ้านหนองเต่าดำ หมู่ที่ 4 ตำบลวังอิทก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัยพบว่า หมู่บ้านหนองเต่าดำเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชนบทของจังหวัดพิษณุโลก จากคำบอกเล่าและเอกสารหลักฐานแสดงถึงหมู่บ้านหนองเต่าดำก่อตั้งมาเกือบ 100 ปี ในอดีตและปัจจุบันหมู่บ้านหนองเต่าดำมีสภาพเศรษฐกิจแบบสังคมเกษตรกรรม ปลูกข้าว ทำนาเป็นหลัก ชาวไทยทรงดำบ้านหนองเต่าดำมีความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่อยู่เหนือธรรมชาติมาก เพื่อให้เกิดความมั่นใจแก่ตนเองและเกิดความสบายใจ ความเชื่อที่มีมาตั้งแต่อดีตจะแฝงไปด้วยคุณค่าและความหมายและจะออกมาในรูปแบบการประกอบพิธีกรรม ปัจจุบันนี้รูปแบบการปฏิบัติพิธีเสนเรือนของชาวไทยทรงดำได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตและให้ความสำคัญกับประเพณีเสนเรือนน้อยลง เพราะว่าชาวไทยทรงดำในปัจจุบันไม่ทราบถึงคุณค่าและความหมายของประเพณีเสนเรือน เพียงแต่ยึดถือและปฏิบัติตามบรรพบุรุษที่เคยประกอบพิธีเท่านั้น สาเหตุเหล่านี้เกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ปัจจัยที่ทำให้ประเพณีเสนเรือนเปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี ปัจจัยทางด้านการศึกษา ปัจจัยทางวัฒนธรรม ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยทางด้านประชากร นอกจากนี้ยังส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยทรงดำที่เปลี่ยนแปลงไปอีกด้วย

---

[1] อาจารย์ สาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[2-3] นักศึกษา สาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

คำสำคัญ : ความเชื่อ, พิธีกรรมเสนเรือน, ชาวไททรงดำ, บ้านโป่งน้ำร้อน, กำแพงเพชร

พิธีกรรมเสนเรือนของชาวไททรงดำ

ในพิธีเสนเรือนของชาวไทยดำนั้น อาหารเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมากเพราะเป็นทั้งเครื่องเซ่นไหว้บรรพบุรุษที่แสดงถึงความเคารพและระลึกถึง อีกทั้งยังใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมด้วย และใช้เลี้ยงแขกที่มาร่วมงานด้วย พิธีเสนเรือนของชาวไทยดำนั้นจะขาดอาหารไม่ได้

ผู้วิจัยเห็นความสำคัญและต้องการเก็บรวบรวมองค์ความรู้ด้านความเชื่อที่ปรากฏจากอาหารในพิธีกรรมเสนเรือนของชาวไทยทรงดำ ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรเพราะอาหารของชาวไทยทรงดำในยามภาวะปกติจะไม่แตกต่างจากชาวไทยทั่วไป แต่หากมีพิธีกรรม อาทิ พิธีเสนเรือน เสนเรียกขวัญ เสนผีขึ้นเรือน ฯลฯ จำเป็นต้องมีอาหารพิเศษซึ่งจัดเป็นอาหาร สำหรับงานพิธีดังกล่าวโดยเฉพาะ

อาหารในพิธีเสนเรือนของชาวไทยดำ ในตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร จะต้องมีดังต่อไปนี้

1. หมู 1 ตัว
2. แกงหน่อส้ม (แกงหน่อไม้ดองใส่ไก่)
3. แกงบอน
4. จุ๊บผัก (ยำผัก)
5. ต้มมะแฟงใส่กระดูกหมู (ต้มจืดฟักใส่กระดูกหมู)
6. ไก่ซ้อง (ไก่ที่ต้มในน้ำแกงหน่อส้ม)
7. เลือดต้า (ลาบเลือดดิบ)

โดยในการประกอบพิธีเสนเรือนดังกล่าวจะต้องประกอบจากหมู 1 ตัว หากไม่มีอาหารดังที่กล่าวมาจะไม่สามารถประกอบพิธีเสนเรือนได้ ซึ่งจะขอกล่าวถึงส่วนประกอบและวิธีทำของอาหารดังกล่าว ดังนี้

1. แกงหน่อส้ม หรือ แกงหน่อไม้ดองใส่ไก่ (ไก่ซ้อง)

ภาพ 1 แกงหน่อส้มของชาวไทยดำ ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ส่วนประกอบของแกงหน่อส้ม ประกอบด้วย

1. หน่อส้ม (หน่อไม้ดอง)
2. กะทิ
3. ไก่ (พร้อมเครื่องใน)
4. เครื่องแกง ประกอบด้วย พริกแห้ง หอมแดง กระเทียม กะปิ
5. น้ำปลา

ภาพ 2 หน่อไม้ดอง (หน่อส้ม)
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 3 เครื่องแกง ประกอบด้วย พริกแห้ง หอมแดง กระเทียม กะปิ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 4 ไก่ (พร้อมเครื่องใน)
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ขั้นตอนการปรุง

1. ต้มหน่อไม้ดองในน้ำเปล่าให้หายกลิ่นหืนและลดความเปรี้ยวลง

ภาพ 5 แสดงการต้มหน่อไม้ดองเพื่อลดความเปรี้ยว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. ตำเครื่องแกงให้แหลก และใส่กะปิหลังสุด

ภาพ 6 แสดงการตำเครื่องแกงสำหรับแกงหน่อส้ม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. นำหน่อไม้ดองที่ต้มในข้อที่ 1 ต้มใส่กับกะทิ (หางกะทิ)

4. หั่นไก่โดยแยกชิ้นส่วนโดยแยกดังนี้ ส่วนหัวและลำคอติดกัน ปีกถึงอก น่อง 2 ข้าง ขา 2 ขา ออกจากตัว มัดร้อยด้วยตอกเป็นพวง ร้อยเครื่องในให้เป็นพวง

ภาพ 7 แสดงการทำไก่ซ้องในการแกงหน่อส้ม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 8 แสดงการทำไก่ซ้องในการแกงหน่อส้ม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

5. ผัดเครื่องแกงกับกะทิให้มีกลิ่นหอม ใส่เนื้อไก่ผัดกับเครื่องแกงให้สุก

ภาพ 9 แสดงการผัดเครื่องแกงกับเนื้อไก่
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

6. นำหน่อไม้ที่ต้มกับกะทิใส่ลงไปผัด และเติมน้ำกะทิที่เหลือให้น้ำท่วม เคี่ยวต่อไปจนน้ำเดือด
7. นำพวงไก่และเครื่องใน ใส่ลงไปในหม้อแกงที่เดือด

ภาพ 10 แสดงการนำไก่ซ้องลงไปต้มในหม้อแกงหน่อส้ม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

8. ปรุงรสด้วยน้ำปลา
9. เมื่อพวงไก่และเครื่องในสุกให้นำออกจากหม้อแกงแยกไว้ต่างหากเพื่อทำไก่ซ้องต่อไป

ภาพ 11 แสดงไก่ซ้องที่ต้มสุกแล้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

แกงหน่อส้มที่ทำในพิธีเสนเรือนของชาวไทยดำ ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน บ่งบอกถึงความเชื่อดังนี้ ความเชื่อของแกงหน่อส้มจะทำให้บ้านนั้นอยู่ดีมีสุข เพราะบ้านของชาวไทยดำในหนึ่งปีต้องมีการดองหน่อไม้ดองไว้กิน หากบ้านใดไม่มีการดองหน่อไม้ดองไว้จะทำให้บ้านนั้นอยู่ไม่เป็นสุข ไม่เจริญ เป็นกุศโลบายที่สั่งสอนลูกหลานของชาวไทยดำให้รู้จักเตรียมตัวไว้สำหรับยามขาดแคลนอาหารในฤดูกาลอื่น เพราะหน่อไม้จะมีเฉพาะช่วงฤดูฝนเท่านั้น นอกจากนี้ชาวไทยดำมีคำเปรียบเทียบว่า “แกงหน่อส้มคือแกงผู้ใหญ่ ต้มฟักคือกำนัน” หากกระทำงานใดจะขาดแกงหน่อส้มไม่ได้ แกงหน่อส้มนี้จึงจะต้องแกงทุกงานที่ชาวไทยดำประกอบขึ้นยกเว้น งานแต่งงานของชาวไทยดำ

ไก่ซ้อง เป็นไก่เสียงทายดูที่ตีนไก่ ถ้าแบออกหรือเกยกัน จะไม่ดี ต้องโค้งเรียงกันอย่างเป็นระเบียบจะดีหากินขึ้น หากตีนไก่ขยุ้มเนื้อติดมาด้วยแสดงว่าจะเกิดลางร้าย คือ คนในครอบครัวจะเสียชีวิต “ซ้ายผู้มาขวาผู้อยู่” คือ ซ้ายเป็นตัวแทนของหมอประกอบพิธี ขวาคือบ้านของคนที่เสนเรือน

ภาพ 12 แสดงไก่ซ้องและแกงหน่อส้มที่จะนำไปทำพิธีเสนเรือน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. ต้มมะแฟงใส่กระดูกหมู

ภาพ 13 แสดงต้มมะแฟงใส่กระดูกหมู ของชาวไทยดำ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ส่วนประกอบของต้มมะแฟงใส่กระดูกหมู ประกอบด้วย

1. ฟักเขียว
2. กระดูกหมู
3. ต้มหอม ผักชี
4. เกลือ

ขั้นตอนการปรุง

1. นำกระดูกหมูหั่นเป็นชิ้นแล้วนำไปต้มเพื่อนำไขมันออกแล้วตักพักไว้
2. ตั้งหม้อต้มน้ำจนเดือด ใส่เกลือลงไป

3. นำหมูที่ต้มแล้ว ใส่หม้อต้มเคี่ยวจนสุก
4. นำฟักใส่ลงไปต้มกับหมูจนสุก
5. นำหอม ผักชี หั่นแล้วโรยในหม้อต้มเพื่อเพิ่มความหอม

การต้มมะแฟงใส่กระดูกหมูที่ทำในพิธีเสนเรือนของชาวไทยดำ ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน บ่งบอกถึงความเชื่อดังนี้ ทำให้การทำมาหากินดีขึ้น ความก้าวหน้าในอาชีพการงาน ซึ่งในการทำพิธีเสนเรือน หากขาดต้มมะแฟงใส่กระดูกหมู จะไม่สามารถประกอบพิธีเสนเรือนได้

3. แกงบอน แกงบอนของชาวไทยดำ

ส่วนประกอบของแกงบอน ประกอบด้วย

1. บอนหวาน
2. หมูสามชั้น
3. เครื่องแกง ประกอบด้วย พริก หอม กระเทียม ข่า ตะไคร้ กะปิ มะแข่น
4. กะทิ (หัวกะทิ)
5. น้ำปลา หรือเกลือ
6. น้ำตาลปี๊บ
7. มะขามเปียก

ขั้นตอนการปรุง

1. ปอกบอนแล้วหั่น ล้างให้สะอาดแล้วนึ่งให้สุก

ภาพ 14 แสดงบอนหวานที่ปอกแล้วหั่นเตรียมนึ่ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. นำเครื่องแกงที่โขลกแล้วผัดกับหัวกะทิขลุกขลิก นำหมูที่หั่นแล้วลงไปผัดกับเครื่องแกง

ภาพ 15 แสดงการผัดเครื่องแกงกับหัวกะทิและเนื้อหมู
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. แล้วเติมกะทิพอท่วมเนื้อหมูจนเดือดแล้วใส่บอนที่นึ่งลงไป

ภาพ 16 แสดงการนำบอนที่นึ่งสุกแล้วมาใส่กับเครื่องแกงที่ผัดกับกะทิและเนื้อหมูที่สุกแล้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

4. ปรุงรสด้วยน้ำปลาหรือเกลือ น้ำตาลปี๊บ และน้ำมะขามเปียก

ภาพ 17 แสดงแกงบอนที่ปรุงเสร็จแล้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

แกงบอนที่ทำในพิธีเสนเรือนของชาวไทยทรงดำ ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน บ่งบอกถึงความเชื่อดังนี้ ทำให้ชีวิตราบรื่น ไม่มีอุปสรรคในการดำเนินชีวิต ซึ่งในการทำพิธีเสนเรือน หากขาดแกงบอน จะไม่สามารถประกอบพิธีเสนเรือนได้

4. จุ๊บผักของชาวไทยดำ

ภาพ 18 จุ๊บผักของชาวไทยทรงดำ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ส่วนประกอบของจุ๊บผัก ประกอบด้วย

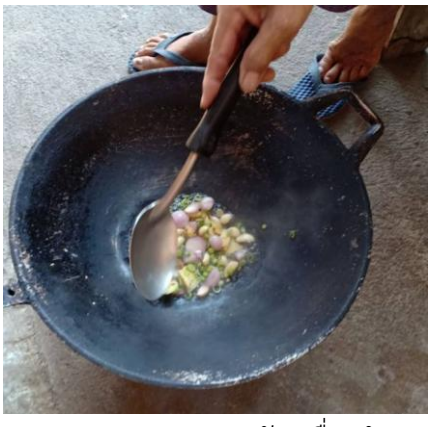
1. ผักหวาน
2. ถั่วฝักยาว
3. เห็ดลม
4. เครื่องยำ ประกอบด้วย พริกแห้ง หอมแดง กระเทียม มะแข่น ข่า ตะไคร้
5. น้ำปลาร้า

ภาพ 19 แสดงส่วนประกอบและเครื่องยำในการทำจุ๊บผัก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ขั้นตอนการปรุง

1. คั่วเครื่องยำให้หอม

ภาพ 20 แสดงการผัดเครื่องยำ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. ตำเครื่องยำที่คั่วแล้วให้ละเอียด

ภาพ 21 แสดงการโขลกเครื่องยำ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. นึ่งผักหวาน ถั่วฝักยาว และเห็ดลมให้สุก

ภาพ 22 แสดงการนึ่งเห็ดลม ผักหวานและถั่วฝักยาว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

4. นำผักที่นึ่งสุกแล้วมาหั่นให้ละเอียด

ภาพ 23 แสดงการหั่นเห็ดลม ผักหวานและถั่วฝักยาวที่นึ่งสุกแล้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

5. นำผักที่หั่นคลุกเล้ากับเครื่องยำ และปรุงรสด้วยน้ำปลาร้าต้มสุก

ภาพ 24 แสดงการนำผักที่หั่นคลุกกับเครื่องยำและปรุงรสด้วยน้ำปลาร้าต้มสุก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

จุ๊บผักมีความเชื่อว่า เป็นตัวแทนของอาหารทุกอย่าง อาหารในการเซ่นบรรพบุรุษแต่ละคน จะเป็นจุ๊บที่ทำจากหมูเป็นชิ้น แต่คนร่วมงานกินจุ๊บที่เป็นหมูสับ

บทสรุป

อาหารของชาวไทยดำในพิธีเสนเรือน จะต้องประกอบจากหมูหนึ่งตัว โดยมีรายการอาหารที่ต้องกระทำทุกครั้งที่กระทำพิธีเสนเรือนคือ 1. หมู 1 ตัว 2. แกงหน่อส้ม (แกงหน่อไม้ดองใส่ไก่) 3. แกงบอน 4. จุ๊บผัก (ยำผัก) 5. ต้มมะแฟงใส่กระดูกหมู (ต้มจืดฟักใส่กระดูกหมู) 6. ไก่ซ้อง (ไก่ที่ต้มในน้ำแกงหน่อส้ม) 7. เลือดต้า (ลาบเลือดดิบ)

ความเชื่อที่ปรากฏในอาหารของชาวไทยดำ มีดังนี้

1. แกงหน่อส้ม (แกงหน่อไม้ดองใส่ไก่) แกงหน่อส้มที่ทำในพิธีเสนเรือนของชาวไทยดำ ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน บ่งบอกถึงความเชื่อดังนี้ ความเชื่อของแกงหน่อส้มจะทำให้บ้านนั้นอยู่ดีมีสุข เพราะบ้านของชาวไทยดำในหนึ่งปีต้องมีการดองหน่อไม้ดองไว้กิน หากบ้านใดไม่มีการดองหน่อไม้ดองไว้จะทำให้บ้านนั้นอยู่ไม่เป็นสุข ไม่เจริญ เป็นกุศโลบายที่สั่งสอนลูกหลานของชาวไทยดำให้รู้จักเตรียมตัวไว้สำหรับยามขาดแคลนอาหารในฤดูกาลอื่น เพราะหน่อไม้จะมีเฉพาะช่วงฤดูฝนเท่านั้น นอกจากนี้ชาวไทยดำมีคำเปรียบเทียบว่า “แกงหน่อส้มคือแกงผู้ใหญ่ ต้มฟักคือกำนัน” หากกระทำงานใดจะขาดแกงหน่อส้มไม่ได้ แกงหน่อส้มนี้จึงจะต้องแกงทุกงานที่ชาวไทยดำประกอบขึ้นยกเว้น งานแต่งงานของชาวไทยดำ

2. แกงบอน ที่ทำในพิธีเสนเรือนของชาวไทยดำ ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน บ่งบอกถึงความเชื่อดังนี้ ทำให้ชีวิตราบรื่น ไม่มีอุปสรรคในการดำเนินชีวิต ซึ่งในการทำพิธีเสนเรือน หากขาดแกงบอนจะไม่สามารถประกอบพิธีเสนเรือนได้

3. จุ๊บผัก (ยำผัก) ที่ทำในพิธีเสนเรือนของชาวไทยดำ ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน บ่งบอกถึงความเชื่อดังนี้ จุ๊บผักมีความเชื่อว่า เป็นตัวแทนของอาหารทุกอย่าง อาหารในการเซ่นบรรพบุรุษแต่ละคนจะเป็นจุ๊บที่ทำจากหมูเป็นชิ้น แต่คนร่วมงานกินจุ๊บที่เป็นหมูสับ

4. ไก่ซ้อง ที่ทำในพิธีเสนเรือนของชาวไทยดำ ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน บ่งบอกถึงความเชื่อดังนี้ เป็นไก่เสียงทายดูที่ตีนไก่ ถ้าแบออกหรือเกยกัน จะไม่ดี ต้องโค้งเรียงกันอย่างเป็นระเบียบจะดีหากินขึ้น หากตีนไก่ขยุ้มเนื้อติดมาด้วยแสดงว่าจะเกิดลางร้าย คือ คนในครอบครัวจะเสียชีวิต “ซ้ายผู้มา ขวาผู้อยู่” คือ ซ้ายเป็นตัวแทนของหมอประกอบพิธี ขวาคือบ้านของคนที่เสนเรือน

5. ต้มมะแฟงใส่กระดูกหมู (ต้มจืดฟักใส่กระดูกหมู) ที่ทำในพิธีเสนเรือนของชาวไทยดำ ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน บ่งบอกถึงความเชื่อดังนี้ ทำให้การทำมาหากินดีขึ้น ความก้าวหน้าในอาชีพการงาน ซึ่งในการทำพิธีเสนเรือน หากขาดต้มมะแฟงใส่กระดูกหมู จะไม่สามารถประกอบพิธีเสนเรือนได้

จากการลงเก็บข้อมูลเรื่องความเชื่อที่ปรากฏจากอาหารในพิธีเสนเรือนของชาวไทยดำนั้น มีรูปแบบการทำที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง คือต้องประกอบอาหารจากหมูที่ทำพิธีเสนเรือนเท่านั้น อาหารที่ใช้พิธีเสนเรือนก็มีเอกลักษณ์เฉพาะ หากไม่มีหรือไม่ครบก็ไม่สามารถกระทำพิธีเสนเรือนได้ ได้แก่ แกงหน่อส้มใส่ไก่ (แกงหน่อไม้ดองใส่ไก่) ไก่ซ้อง ต้มมะแฟงใส่กระดูกหมู แกงบอน จุ๊บผักและเลือดต้า

จะเห็นได้ว่าอาหารของชาวไทยดำ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลานจังหวัดกำแพงเพชร มีลักษณะคล้ายกับอาหารของคนภาคกลาง แต่อาหารของชาวไทยทรงดำมีเอกลักษณ์เฉพาะทั้งส่วนประกอบและวิธีทำ ชาวไทยทรงดำยังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมของตนไว้ และยังคงความภาคภูมิในความเป็นชาติพันธุ์ไท ยดำ เราสามารถเห็นอาหารของชาวไทยดำได้ในงานพิธีกรรมหรืองานทางการต่าง ๆ ของชาวไทยดำ ที่ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรได้จัดขึ้น ในฐานะที่เราเป็นคนนอกที่มองเห็นวัฒนธรรมของชาวไทยดำ

มิควรที่จะปรับเปลี่ยน แต่ควรช่วยกันอนุรักษ์และส่งเสริม เพราะเป็นภูมิปัญญาและคติคำสอนที่ดีของแต่ละสังคมให้ดำรงอยู่บนรากเหง้าที่แท้จริง

บรรณานุกรม

ถนอม คงยิ้มละมัย. (2544). *เอกสารประกอบการสอนวิชา ส 071 ท้องถิ่นของเรา 1 อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี* [เอกสารที่ตีพิมพ์]. โรงเรียนเขาย้อยวิทยา.

พิเชษฐ สวจ.เพชรบุรี. (11 กรกฎาคม 2554). *ประเพณีเสนเรือน.* ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม. http://www.m-culture.in.th/album/view/102552/

มนู สิงห์เรือง. (2550). *การศึกษาความเปลี่ยนแปลงประเพณีไทยทรงดำ : กรณีศึกษาประเพณีเสนเรือนของชาวไทยทรงดำบ้านหนองเต่าดำ หมู่ที่ 4 ตำบลวังอิทก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

อัตลักษณ์การแต่งกายของชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

จิรัฏฐ์ เพ็งแดง[1], อธิวัตร พวงแต้ม[2] และสุรวุธ วาจูอิน[3]

บทนำ

ผู้ไทดำหรือไทยทรงดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทหรือเมืองแถนหรือเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนามในปัจจุบัน ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในแถบแม่น้ำดำและแม่น้ำแดง ปัจจุบันอยู่ในเขตเวียดนามเหนือตอนเชื่อมต่อกับลาวและจีนตอนใต้ ผู้ไทดำหรือไทยทรงดำมีชื่อเดิมเรียกกันว่าไทดำ (Black Tai) หรือ ผู้ไต๋ดำ เพราะนิยมใส่เสื้อดำล้วน ไทดำกลุ่มนี้ได้ถูกกวาดต้อนเข้ามาในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น คนไทยภาคกลางเรียกกันว่า “ลาวทรงดำ” เพราะเข้าใจว่าเป็นพวกเดียวกับลาวและอพยพมาพร้อมกับลาวกลุ่มอื่น ๆ ต่อมาชื่อเดิมได้หดหายลง คำว่า “ดำ” หายไปนิยมเรียกกันในปัจจุบันว่า “ลาวทรง” หรือ “ลาวโซ่ง” ซึ่งไม่ใช่คำเรียกที่ถูกต้อง ที่ถูกต้องคือเรียกชนกลุ่มนี้ว่าผู้ไทดำนั่นเอง ชาวไทดำหรือ ไทยทรงดำถือตนเองว่าเป็นชนชาติไท จึงนิยมเรียกตนเองว่า “ไทดำ” หรือ “ผู้ไต๋ดำ” (ทวีโรจน์ กล่ำกล่อมจิตต์, 2549)

จากสงครามสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1) มาจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ทำให้ไทดำ หรือไทยทรงดำถูกกวาดครัว มาอยู่เพชรบุรี ระยะแรกไทดำตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ตำบลหนองปรง อำเภอเขาย้อย (สมัยพระเจ้าตากสิน และรัชกาลที่ 1) ระยะที่สอง (สมัยรัชกาลที่ 3) โปรดฯ ให้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลท่าแร้ง อำเภอบ้านแหลม ไทดำหรือไทยทรงดำจึงมาตั้งถิ่นฐานที่ท่าแร้ง เมื่อปี พ.ศ. 2378 - 2381 เนื่องด้วยเหตุผลทางสงครามเช่นกัน สงครามครั้งนั้นพวกลาวพวน พวกลาวเวียง ซึ่งเป็นชนชาติไทยด้วยสาขาหนึ่งได้ถูกกวาดครัวมาด้วยกัน เมืองเพชรจึงประกอบด้วยชนกลุ่มน้อยที่เรียกว่า “สามลาว” อันได้แก่ ไทดำ ลาวพวน และ ลาวเวียง ธรรมชาติของผู้ไทดำ หรือไทยทรงดำ ชอบอยู่ที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง ชอบภูมิประเทศที่เป็นป่าเขา เสมือนถิ่นดั้งเดิมของตน ลาวโซ่งกลุ่มนี้ มิชอบภูมิประเทศที่ท่าแร้ง เพราะโล่งเกินไป จึงได้อพยพย้ายถิ่นฐานบ้านเรือนไปเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่เคลื่อนย้ายมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่สะพานยี่หนทุ่งเฟื้อ วังตะโก บ้านสามเรือน เวียงคอย เขาย้อย ตามลำดับ

จังหวัดกำแพงเพชร เป็นจังหวัดที่มีสภาพพื้นที่หลากหลายทางภูมิศาสตร์ จึงทำให้มีประชากรหลากหลายเชื้อชาติ ทั้งคนไทยกลาง ไทยอีสาน ไทยเหนือ และชนเผ่าต่าง ๆ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานโดยเฉพาะทางทิศตะวันตกของจังหวัดกำแพงเพชรพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นภูเขาที่อุดมสมบูรณ์ อีกทั้งมีน้ำตกที่มีชื่อเสียงของจังหวัดกำแพงเพชร นั่นคือ น้ำตกคลองลาน ในเขตอำเภอคลองลาน

คำสำคัญ : การแต่งกายไทยดำ

[1] อาจารย์ สาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[2-3] นักศึกษา สาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ชนชาติพันธุ์ไทดำ

นันทิพัฒน์ เพ็งแดง และคณะ (2560) ชนชาติพันธุ์ไทดำเป็นอีกชนชาติหนึ่งที่ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เป็นชาวไทดำกลุ่มหนึ่งที่ได้อพยพมาจากตำบลห้วยท่าช้าง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 เพื่อแสวงหาแหล่งทำกินใหม่จึงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ริมคลองสวนหมาก ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ชาวไทดำกลุ่มนี้ได้นำเอาประเพณีและศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวไทยดำมาด้วย ทั้งยังคงรักษาวัฒนธรรมของตนอย่างเหนียวแน่น และภาคภูมิใจในเชื้อชาติไทยดำ

ตามที่คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร จาก เหมือน อินทร์พรหม และซ้อน ทองแก้ว (การสัมภาษณ์, 17 ธันวาคม 2559) ได้ให้ข้อมูลตรงกันว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เริ่มต้นจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาอยู่ในจังหวัดเพชรบุรี ได้ถูกกวาดต้อนให้ไปอยู่ที่ตำบลท่าแร้ง อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งมีภูมิประเทศเป็นที่ราบ ติดชายทะเลไม่เหมาะแก่การทำอาชีพเพาะปลูกที่เป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวไทดำ จึงได้อพยพขึ้นมาอยู่ที่บริเวณ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ชาวไทดำได้ลงหลักปักฐานกระจายกันอยู่ในตำบลหนองชุมพล ตำบลบางเค็ม ตำบลสระพัง ตำบลเขาย้อย ตำบลทับคาง ตำบลหนองปรง ตำบลหนองปลาไหล ตำบลห้วยโรง และตำบลห้วยท่าช้าง ซึ่งถือได้ว่าอำเภอเขาย้อยเป็นเมืองแม่ของชาติพันธุ์ไทดำเนื่องจากมีประชากรชาวไทดำคิดเป็นร้อยละ 80 ของพื้นที่และได้ ยึดถือประเพณีความเชื่อแบบดั้งเดิมไว้อย่างเคร่งครัด จนในปี พ.ศ.2508 ได้มีชาวไทดำสองครอบครัว คือ 1. ครอบครัว นายจันทร์ ยอดใส 2. ครอบครัว นายมัน ยอดใส อพยพจากตำบลห้วยท่าช้าง จังหวัดเพชรบุรี มาแสวงหาที่ทำมาหากินใหม่ โดยเดินทางขึ้นมาทางเหนือมาพบแหล่งพื้นที่ทำกินใหม่ ที่ริมคลองสวนหมาก บริเวณตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ต่อมาไม่นาน ในปี พ.ศ.2509 นายต้น เย็นตั้ง ได้อพยพมายังตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ตามคำแนะนำของนาย จันทร์ ยอดใส และ นายมัน ยอดใส และในปี พ.ศ.2511 ได้มีครอบครัวของนายแพ แตมพันธุ์ นายเลี้ยว ร้อยนาค นายเอก เหี้ยมหาญ นายต้น อินทร์พรหม นายพรม อุ่นเป็นนิจ นายมัน ทองแก้ว และนางสมัย พวงแต้ม ครอบครัวที่ได้กล่าวมานี้ได้มาตั้งอยู่ในชุมชนริมคลองสวนหมาก ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ชาวไทดำกลุ่มนี้ได้ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณี การละเล่นและความเชื่อตามแบบอย่างที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมาเมื่อครั้งที่อยู่ตำบลห้วยท่าช้าง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ไว้อย่างเคร่งครัด

หากกล่าวถึงไทยดำ หรือ ไทยทรงดำ อัตลักษณ์ที่แสดงออกให้เห็นเด่นชัดว่านี่คือชนชาติไทยดำ คือการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ จึงเป็นที่มาของชื่อชนเผ่านี้

ธิดา ชมพูนิช (2539) เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มมีความจำเป็นต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชนทุกหมู่ เหล่าชนแต่ละชาติย่อมมีรูปแบบการแต่งกายที่แตกต่างกัน นับว่าการแต่งกายเป็นเอกลักษณ์ของชนชาตินั้น ๆ ได้ชาวลาวโซ่งเป็นชนชาติหนึ่งที่มีรูปแบบการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่ชัดเจน ตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันชาวไทยที่มีเชื้อสายโซ่งอย่างแต่งกายแบบดั้งเดิมอยู่มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ที่มาอาศัยในเมืองไทยด้วยกัน รูปแบบการแต่งกายที่เด่นชัดของชาวไทยโซ่งคือ เครื่องแต่งกายทุกชิ้น ไม่ว่าชายหรือหญิงตลอดจนเครื่องที่นอนหมอนมุ้งจะทำด้วยผ้าสีดำทั้งหมด

ชาวไทยทรงดำที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่จังหวัดกำแพงเพชร ยังคงรักษาและหวงแหนอัตลักษณ์ที่แสดงออกให้เห็นถึงความเป็นชนชาติไทยดำ มิได้ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสแห่งวัฒนธรรมประดิษฐ์ที่หลั่งไหลเข้ามา เพราะชาวไทยดำจะเห็นว่าวัฒนธรรมการแต่งกายนั้นหากผิดแปลกไปจากดั้งเดิมคือความไม่เคารพซึ่งบรรพบุรุษ

เพื่อเป็นการรักษาวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ดั้งเดิมที่สั่งสมกันมาของชาวไทยดำในจังหวัดกำแพงเพชร ผู้วิจัยจึงได้มีการศึกษาอัตลักษณ์การแต่งกายของชาวไทยดำเพื่อให้ทราบถึงการแต่งกายของชาวไทยดำที่ถูกต้องตามจารีตและแบบแผนดั้งเดิม

การแต่งกาย

การแต่งกายของชาวไทยดำแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะคือ

1. ชุดลำลองหรือชุดอยู่ที่บ้าน
2. ชุดทางการ
3. ชุดเพื่อประกอบพิธีกรรม โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ เพศชายและเพศหญิง

เครื่องแต่งกายผู้ชาย

1. เสื้อไท

ภาพ 1 แสดงเสื้อไทชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน

(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

เสื้อไท เป็นผ้าฝ้ายย้อมครามเข้ม เสื้อคอตั้ง ผ่าหน้า ติดกระดุมเงินจำนวนเป็นเลขคี่ (จำนวนของกระดุมเงินบ่งบอกถึงสถานะร่ำรวย) แขนกระบอก และเอวผายออก

2. เสื้อฮีชาย

ภาพ 2 แสดงเสื้อฮีชายชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน

(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

เสื้อฮี เป็นเสื้อแขนกระบอกคอกลมแขนยาว ทำจากผ้าฝ้ายย้อมครามเข้ม ตกแต่งลวดลายข้างลำตัวและด้านในบริเวณชายเสื้อ และสนกระจกเพื่อความสวยงาม มีกระดุมที่คอ 1 เม็ด

3. ส้วง (กางเกง)

ภาพ 3 แสดงส้วง (กางเกง) ชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ชาวไทยดำเรียกกางเกงว่า ผ้าส้วง มี 2 ประเภท คือ ส้วงฮี (กางเกงขายาว) เป็นผ้าฝ้ายย้อมครามเข้ม เย็บด้วยมือ ขายาว มีเชือกผูกเอว ลักษณะคล้ายกางเกงขาก๊วยแต่ขากางเกงจะมีขนาดเล็ก และส้วงก้อม (กางเกงขาสั้น) เป็นผ้าฝ้ายย้อมครามเข้ม เย็บด้วยมือ มีลักษณะคล้ายกับส้วงฮีแต่จะสั้นกว่า (3 ส่วน) ซึ่งในสมัยโบราณจะใส่ทั้งชายและหญิงในเวลาทำงาน

เครื่องแต่งกายของผู้หญิง

ภาพ 4 แสดงเสื้อก้อมชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

เสื้อก้อม เป็นผ้าฝ้ายย้อมครามเข้ม เสื้อคอตั้ง แขนกระบอก ผ่าหน้า ติดกระดุมเงิน 11 เม็ด รัดรูป พับสาบสั้นประมาณ 1 นิ้วเพื่อให้เห็นเข็มขัด

2. เสื้อฮีหญิง

ภาพ 5 แสดงเสื้อฮีหญิงชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 6 แสดงเสื้อฮีหญิงชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

เสื้อฮีหญิง เป็นเสื้อคอสามเหลี่ยม แขนกระบอก แขนยาว ลำตัวใหญ่ ด้านนอกมีการตกแต่งลวดลายบริเวณอกทั้งข้างซ้ายและข้างขวา และขลิบลายที่ปลายแขนด้านในของเสื้อมีการตกแต่งลวดลายที่สวยงาม เวลาสวมใส่จะใส่ด้านที่มีลวดลายน้อยไว้ด้านนอก และจะสวมใส่ด้านที่มีลวดลายมากในกรณีที่เสียชีวิตเท่านั้น

3. ผ้าซิ่น

ภาพ 7 แสดงผ้าซิ่นหญิงชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ผ้าซิ่น ไทยดำเรียกว่า ซิ่นตา หรือ ซิ่นลายแตงโม เนื่องจากวิธีการทอจะใช้เส้นยืนเป็นเส้นด้ายสีแดง และใช้เส้นพุ่งเป็นสีครามเข้ม มีลวดลายสีครามเป็นริ้วตามตัว ผ้าซิ่นจะมีส่วนประกอบ 3 ส่วน คือ

1. หัวซิ่น เป็นส่วนบนสุดของซิ่น เป็นผ้าฝ้ายพื้นสีครามเข้ม มีความกว้างประมาณ 9 นิ้ว
2. ตัวซิ่น เป็นซิ่นลายริ้วสีฟ้าสลับสีครามเข้มยาวตามลำตัว
3. ตีนซิ่น เป็นแถบผ้ากว้างประมาณ 1 นิ้วครึ่ง มีลายขิดสีฟ้า เรียกว่าลายก้านกาง

การนุ่งซิ่นของหญิงชาวไทยดำจะนุ่งแบบหน้าสั้นหลังยาว โดยการนุ่งป้ายพับหัวซิ่นทั้งซ้ายและขวามาทบกันไว้ตรงกลางเป็นรูปสามเหลี่ยม ทำให้เดินได้สะดวก

4. ผ้าเปียว

ภาพ 8 แสดงผ้าเปียวชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

เป็นผ้าแถบหรือผ้าสไบ ทำจากผ้าฝ้ายย้อมครามเท่านั้น ปักชายทั้งสองข้างด้วยลายดอกเปียว และถักขอบชายผ้าสลับสี 3 สี ได้แก่ สีแดง สีส้ม และสีขาว มีขนาดกว้าง 18 นิ้ว ยาว 72 นิ้ว จะใช้พาดบ่าแต่เมื่องานรื่นเริง เช่น เทศกาลสงกรานต์ผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะใช้คล้องคอ ในการเล่นลูกช่วงหากผู้หญิงถูกใจฝ่ายชายก็จะใช้ผ้าที่คล้องคอของตนคล้องให้กับฝ่ายชาย

การแต่งกายของชาวไทยทรงดำทั้งชายและหญิงจะแต่งกายตามวาระโอกาสหรือกิจกรรมที่เข้าร่วม มีลักษณะดังนี้

1. ชุดลำลองหรือชุดอยู่บ้าน

ผู้ชาย ใส่กางเกงขาสั้น (ส้วงก้อม) ไม่นิยมสวมเสื้อ หรืออาจมีผ้าขาวม้าพาดบ่า

ผู้หญิง ห่มผ้าแถบ (ผ้าเปียว) และนุ่งซิ่นลายแตงโม

ภาพ 9 แสดงชุดลำลองหรือชุดอยู่บ้านชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 10 แสดงชุดลำลองหรือชุดอยู่บ้านชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. ชุดทางการ

ผู้ชาย สวมเสื้อไท ใส่กางเกงขาสั้น (ส้วงก้อม) หรือกางเกงขายาว (ส้วงฮี)

ภาพ 11 แสดงชุดทางการของผู้ชายชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

การแต่งกายชุดทางการของฝ่ายหญิงนั้นผู้หญิง จะสวมสวมเสื้อก้อม นุ่งซิ่นลายแตงโม มีผ้าเปียวพาดบ่า การแต่งกายแบบนี้จะแต่งายไปในงานทางการเช่น การกินเสนเรือน

ภาพ 12 แสดงชุดทางการของผู้หญิงชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. ชุดเพื่อประกอบพิธีกรรม

ผู้ชาย (ลูกเขย และหลานเขย) สวมเสื้อฮี ใส่กางเกงขาสั้น (ส้วงก้อม) หรือกางเกงขายาว (ส้วงฮี) การแต่งกายเช่นนี้จะทำให้ทราบสถานะของผู้สวมใส่หากอยู่ในพิธีกรรมจะสามารถเรียกใช้ได้หรือขอความช่วยเหลือได้

ภาพ 13 แสดงชุดเพื่อประกอบพิธีกรรมของผู้ชายชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

การแต่งชุดพิธีกรรมของผู้หญิง (ลูกสะใภ้ และหลานสะใภ้) จะสวมสวมเสื้อฮี นุ่งผ้าซิ่นลายแตงโม

ภาพ 14 แสดงชุดเพื่อประกอบพิธีกรรมของผู้หญิงชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ข้อห้ามของการแต่งกายของชาวไทยดำในตำบลโป่งน้ำร้อน

1. ลักษณะการนุ่งซิ่นจะนุ่งแบบหน้าสั้นหลังยาว โดนพับหัวซิ่นจากทางซ้ายและขวามาทบกันเป็นสามเหลี่ยมไว้ตรงกลาง

ภาพ 15 แสดงการนุ่งผ้าซิ่นผู้หญิงชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จ.กำแพงเพชรที่ถูกต้อง (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. สตรีที่สามีเสียชีวิตจะเลาะตีนซิ่นออก เป็นการไว้ทุกข์เป็นเวลา 1 ปี

ภาพ 16 แสดงการนุ่งผ้าซิ่นผู้หญิงชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน ที่เลาะชายซิ่นออก (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. ชาวไทดำทั้งชายและหญิงจะสวมใส่เสื้อฮีด้านที่มีลวดลายไม่มากไว้ด้านนอก และสวมเสื้อฮีด้านที่มีลวดลายสวยงามไว้ด้านใน และจะกลับเสื้อฮีด้านในเฉพาะคลุมโลงศพเท่านั้น

ภาพ 17 แสดงการนุ่งเสื้อฮีของผู้ชายและผู้หญิงชาวไทยทรงดำ บ้านโป่งน้ำร้อน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

เครื่องแต่งกายของชาวไทยดำแบ่งตามเพศได้ ดังนี้

1. เครื่องแต่งกายของผู้ชาย ประกอบด้วย

1. เสื้อไท เป็นผ้าฝ้ายย้อมครามเข้ม เสื้อคอตั้ง ผ่าหน้า ติดกระดุมเงินจำนวนเป็นเลขคี่ (จำนวนของกระดุมเงินบ่งบอกถึงสถานะร่ำรวย) แขนกระบอก และเอวผายออก

2. เสื้อฮีชาย เสื้อฮี เป็นเสื้อแขนกระบอกคอกลมแขนยาว ทำจากผ้าฝ้ายย้อมครามเข้ม ตกแต่งลวดลายข้างลำตัวและด้านในบริเวณชายเสื้อ และสนกระจกเพื่อความสวยงาม มีกระดุมที่คอ 1 เม็ด

3. ส้วง (กางเกง) ชาวไทยดำเรียกกางเกงว่า ผ้าส้วง มี 2 ประเภท คือ ส้วงฮี (กางเกงขายาว) เป็นผ้าฝ้ายย้อมครามเข้ม เย็บด้วยมือ ขายาว มีเชือกผูกเอว ลักษณะคล้ายกางเกงขาก๊วยแต่ขากางเกงจะมีขนาดเล็ก และส้วงก้อม (กางเกงขาสั้น) เป็นผ้าฝ้ายย้อมครามเข้ม เย็บด้วยมือ มีลักษณะคล้ายกับส้วงฮี แต่จะสั้นกว่า (3 ส่วน) ซึ่งในสมัยโบราณจะใส่ทั้งชายและหญิงในเวลาทำงาน

2. เครื่องแต่งกายของผู้หญิง ประกอบด้วย

1. เสื้อก้อม เป็นผ้าฝ้ายย้อมครามเข้ม เสื้อคอตั้ง แขนกระบอก ผ่าหน้า ติดกระดุมเงิน 11 เม็ด รัดรูป พับสาบสั้นประมาณ 1 นิ้วเพื่อให้เห็นเข็มขัด

2. เสื้อฮีหญิง เป็นเสื้อคอสามเหลี่ยม แขนกระบอก แขนยาว ลำตัวใหญ่ ด้านนอกมีการตกแต่งลวดลายบริเวณอกทั้งข้างซ้ายและข้างขวา และขลิบลายที่ปลายแขน ด้านในของเสื้อ มีการตกแต่งลวดลายที่สวยงาม เวลาสวมใส่จะใส่ด้านที่มีลวดลายน้อยไว้ด้านนอก และจะสวมใส่ด้านที่มีลวดลายมากในกรณีที่เสียชีวิตเท่านั้น

3. ผ้าซิ่นไทยดำ เรียกว่า ซิ่นตา หรือ ซิ่นลายแตงโม เนื่องจากวิธีการทอจะใช้เส้นยืนเป็นเส้นด้ายสีแดงและใช้เส้นพุ่งเป็นสีครามเข้ม มีลวดลายสีครามเป็นริ้วตามตัว ผ้าซิ่นจะมีส่วนประกอบ 3 ส่วน คือ

1. หัวซิ่น เป็นส่วนบนสุดของซิ่น เป็นผ้าฝ้ายพื้นสีครามเข้ม มีความกว้างประมาณ 9 นิ้ว
2. ตัวซิ่น เป็นซิ่นลายริ้วสีฟ้าสลับสีครามเข้มยาวตามลำตัว
3. ตีนซิ่น เป็นแถบผ้ากว้างประมาณ 1 นิ้วครึ่ง มีลายขิดสีฟ้า เรียกว่าลายก้านกาง

การนุ่งซิ่นของหญิงชาวไทยดำจะนุ่งแบบหน้าสั้นหลังยาว โดยการนุ่งป้ายพับหัวซิ่นทั้งซ้ายและขวามาทบกันไว้ตรงกลางเป็นรูปสามเหลี่ยม ทำให้เดินได้สะดวก

4. ผ้าเปียว เป็นผ้าแถบหรือผ้าสไบ ทำจากผ้าฝ้ายย้อมครามเท่านั้น ปักชายทั้งสองข้างด้วยลายดอกเปียว และถักขอบชายผ้าสลับสี 3 สีได้แก่ สีแดง สีส้ม และสีขาว มีขนาดกว้าง 18 นิ้ว ยาว 72 นิ้ว จะใช้พาดบ่าแต่เมื่องานรื่นเริง เช่น เทศกาลสงกรานต์ผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะใช้คล้องคอ ในการเล่นลูกช่วงหากผู้หญิงถูกใจฝ่ายชายก็จะใช้ผ้าที่คล้องคอของตนคล้องให้กับฝ่ายชาย

การแต่งกายของชาวไทยทรงดำทั้งชายและหญิงจะแต่งกายตามวาระโอกาสหรือกิจกรรมที่เข้าร่วม มี 3 ลักษณะดัง นี้

1. ชุดลำลองหรือชุดอยู่บ้าน ชาวไทดำบ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร มีลักษณะดังนี้

- ผู้ชาย ใส่กางเกงขาสั้น (ส้วงก้อม) ไม่นิยมสวมเสื้อ หรืออาจมีผ้าขาวม้าพาดบ่า
- ผู้หญิง ห่มผ้าแถบ (ผ้าเปียว) และนุ่งซิ่นลายแตงโม

2. ชุดทางการ ชาวไทดำบ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร มีลักษณะดังนี้

- ผู้ชาย สวมเสื้อไท ใส่กางเกงขาสั้น (ส้วงก้อม) หรือกางเกงขายาว (ส้วงฮี)
- ผู้หญิง จะสวมสวมเสื้อก้อม นุ่งซิ่นลายแตงโม มีผ้าเปียวพาดบ่า การแต่งกายแบบนี้จะแต่งไปในงานทางการเช่น การกินเสนเรือน

3. ชุดเพื่อประกอบพิธีกรรม

- ผู้ชาย (ลูกเขย และหลานเขย) สวมเสื้อฮี ใส่กางเกงขาสั้น (ส้วงก้อม) หรือกางเกงขายาว (ส้วงฮี) การแต่งกายเช่นนี้จะทำให้ทราบสถานะของผู้สวมใส่หากอยู่ในพิธีกรรมจะสามารถเรียกใช้ได้หรือขอความช่วยเหลือได้
- ผู้หญิง (ลูกสะใภ้ และหลานสะใภ้) จะสวมสวมเสื้อฮี นุ่งผ้าซิ่นลายแตงโม

ข้อห้ามของการแต่งกายของชาวไทยดำในตำบลโป่งน้ำร้อน มีดังนี้

1. ลักษณะการนุ่งซิ่นจะนุ่งแบบหน้าสั้นหลังยาว โดนพับหัวซิ่นจากทางซ้ายและขวามาทบกันเป็นสามเหลี่ยมไว้ตรงกลาง
2. สตรีที่สามีเสียชีวิตจะเลาะตีนซิ่นออก เป็นการไว้ทุกข์เป็นเวลา 1 ปี
3. ชาวไทดำทั้งชายและหญิงจะสวมใส่เสื้อฮีด้านที่มีลวดลายไม่มากไว้ด้านนอก และสวมเสื้อฮีด้านที่มีลวดลายสวยงามไว้ด้านใน และจะกลับเสื้อฮีด้านในเฉพาะคลุมโลงศพเท่านั้น

จากการลงเก็บข้อมูลเรื่องการแต่งกายของชาวไทยดำนั้น การแต่งกายของชาวไทยดำรวมทั้งข้าวของเครื่องใช้ จำพวกเสื้อผ้า ผ้าปูที่นอน หรือกระทั้งมุ้ง จะเป็นสีดำแท้ที่จริงแล้ว เป็นการยอมผ้าด้วยสีครามเข้มจนมองออกเป็นสีดำ เป็นภูมิปัญญาด้านเครื่องนุ่งห่มของชาวไทยดำที่สั่งสมและตกทอดกันมา ผู้หญิงของชาวไทยดำจะต้องทอผ้าเป็น เย็บเสื้อได้ นอกจากนี้ชาวไทยดำยังใช้เสื้อผ้าเป็นเครื่องแสดงสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจด้วย เช่น หากเสื้อมีกระดุมมากแสดงถึงสถานะทางเศรษฐกิจที่ดี รวมถึงการแสดงสถานนะอื่น เช่น การเลาะชายซิ่นออกเมื่อสามีเสียชีวิต

จะเห็นได้ว่าการแต่งกายของชาวไทยดำ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ยังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมของตนไว้ และยังคงความภาคภูมิในความเป็นชาติพันธุ์ไทยดำ เราสามารถเห็นการแต่งกายดั้งเดิมของชาวไทยดำได้ในงานพิธีกรรมหรืองานทางการต่าง ๆ ของชาวไทยดำที่ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรได้จัดขึ้น ในฐานะที่เราเป็นคนนอกที่มองเห็นวัฒนธรรมของชาวไทยดำ มิควรที่

จะปรับเปลี่ยน แต่ควรช่วยกันอนุรักษ์และส่งเสริม เพราะเป็นภูมิปัญญาและคติคำสอนที่ดีของแต่ละสังคมให้ดำรงอยู่บนรากเหง้าที่แท้จริง

บรรณานุกรม

ทวีโรจน์ กล่ำกล่อมจิตต์. (2549). *ขุนนางโซ่ง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์เพชรภูมิการพิมพ์.

ธิดา ชมภูนิช. (2539). *การศึกษาศิลปหัตถกรรมไทยซ่งในจังหวัดนครปฐม.* สำนักพิมพ์ทักษ์อักษร.

นันทิพัฒน์ เพ็งแดง, อธิวัตร พวงแต้ม, สมรักษ์ คงเจริญ, สุดารัตน์ สายสุจริต, สุภาพร กาญจนะ, บุญเสริม บุษยา, ณิชกานต์ ใจเพียร และศศิธร สุมาลย์ทอง. (2560). การจำแนกประเภทนิทานพื้นบ้านจากการขับสายแปง ของชาติพันธุ์ไทดำ ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร. *วารสารครุศาสตร์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 2*(3), 1-22. https://so08.tci-thaijo.org/index.php/EJFE/article/view/817/605

ไม้กวาดดอกหญ้า ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลสลกบาตร อำเภอขาณุวรลักษบุรี จังหวัดกำแพงเพชร

สุรินทร์ เพชรไทย[1]

บทนำ

มนุษย์รู้จักวิธีการนำวัตถุดิบที่อยู่ใกล้ตัว นำมาดัดแปลงเป็นสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน จากขั้นตอนการผลิตที่ง่าย ๆ และค่อยพัฒนา ประยุกต์ใช้ตามวัสดุที่มีอยู่ พร้อมคำนึงถึงประโยชน์ของการใช้สอย และทำสืบทอดจากบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ซึ่งกรรมวิธีต่าง ๆ ที่มาจากกระบวนการและขั้นตอนการผลิต ล้วนมาจากสติปัญญา และการใช้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ผลิตภัณฑ์ที่ได้ และนำมาใช้สอยกับชีวิตประจำวัน การทำไม้กวาดดอกหญ้าเกิดจากการนำเอาความคิด ผสมผสานกับจินตนาการ บวกกับได้ประยุกต์กับวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาทำเป็นไม้กวาดจากดอกหญ้า เป็นการดัดแปลงวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์และสร้างรายได้โดยให้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน (องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด่านนาขาม, ม.ป.ป.)

ดอกหญ้าไม้กวาด หรือเรียกว่า “ดอกหญ้าก๋ง” จัดเป็นพืชล้มลุกตระกูลหญ้า มีลำต้นตั้งตรง ลำต้นแตกกอคล้ายกอไผ่ ลำต้นมีลักษณะทรงกลม แบ่งเป็นข้อปล้องชัดเจน ดอกหญ้าไม้กวาดเป็นพืชที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อยู่ตามเชิงเขาหรือพื้นที่สูง ส่วนใหญ่จะเก็บได้ในช่วงเดือนธันวาคม–เมษายน ซึ่งช่วงที่ดอกออกมากที่สุดจะอยู่ในช่วงต้นเดือนมกราคม และสามารถ เก็บเกี่ยวเอาดอก กิ่งก้าน มาทำเป็นไม้กวาด ทำความสะอาดภายในครัวเรือน (องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด่านนาขาม, ม.ป.ป.)

ในชุมชนตำบลสลกบาตร โดยกลุ่มอาชีพที่ตั้งขึ้นเอง ในหมู่ที่ 3 ตำบลสลกบาตร มีการรวมกลุ่มจัดทำไม้กวาดดอกหญ้าเพื่อเป็นการหารายได้เสริมอีกทางหนึ่งของชุมชน และเป็นการฝึกฝีมือและทำอาชีพของกลุ่มโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีในท้องถิ่นของตัวเอง ปัจจุบันภูมิปัญญาชาวบ้านได้ก่อเกิดและสืบทอดกันมาในชุมชนหมู่บ้าน เมื่อหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมสมัยใหม่ ภูมิปัญญาชาวบ้านก็มีการปรับตัวเช่นเดียวกัน ทำให้วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้มีการปรับเปลี่ยนด้วยเช่นกันบางพื้นที่ จากวัสดุด้ามที่เป็นไม้ไผ่เริ่มมีการใช้เป็นด้ามพลาสติก

คำสำคัญ : ไม้กวาดดอกหญ้า, ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น, ของที่ระลึก

ประวัติความเป็นมาดอกหญ้าไม้กวาด

ดอกหญ้าไม้กวาด หรือเรียกว่า “ดอกหญ้าก๋ง” จัดเป็นพืชล้มลุกตระกูลหญ้าที่มีลำต้นตั้งตรง ลำต้นแตกกอคล้ายกอไผ่ ลำต้นมีลักษณะทรงกลม แบ่งเป็นข้อปล้องชัดเจน มีความสูงของลำต้นประมาณ 3 - 4 เมตร ขนาดลำต้นประมาณ 7.5 - 18 มิลลิเมตร ดอกหญ้าไม้กวาดเป็นพืชที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อยู่ตามเชิงเขาหรือพื้นที่สูง ส่วนใหญ่จะเก็บได้ในช่วงเดือนธันวาคม - เมษายน ซึ่งช่วงที่ดอกออกมากที่สุดจะอยู่ในช่วงต้นเดือนมกราคม

[1] อาจารย์ สาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ภาพ 1 หญ้าไม้กวาด

หมายเหตุ: จาก ไม้กวาดดอกหญ้า (ตองกง/หญ้าไม้กวาด) และวิธีทำไม้กวาดดอกหญ้า โดย Puechkaset, 2559, (https://puechkaset.com/ไม้กวาดดอกหญ้า/). CC BY-NC-ND.

ประโยชน์ดอกหญ้าก๋ง / ดอกหญ้าไม้กวาด

1. ช่อดอกนิยมใช้ทำไม้กวาด หรือที่เรียก ไม้กวาดดอกหญ้า ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับทุกครัวเรือน ซึ่งมีการผลิตจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ทั้งในรูปของเกษตรในครัวเรือน หรือรวมกลุ่มกันในชุมชน รวมถึงผลิตในระดับอุตสาหกรรมสำหรับส่งจำหน่ายต่างประเทศ

2. ยอดอ่อน และหน่ออ่อนนำมารับประทานสดคู่กับน้ำพริกหรือนำไปประกอบอาหารจำพวกเมนูผัดหรือแกงต่าง ๆ

3. ลำต้น ใบ และยอดอ่อน ใช้สำหรับเป็นอาหารหยาบให้แก่ โค กระบือ

ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากไม้กวาดดอกหญ้า

ไม้กวาดดอกหญ้า ทำจากช่อดอกหญ้าไม้กวาด เป็นผลิตภัณฑ์สำหรับทำความสะอาดพื้นบ้าน ปัดหยากไย่ ใช้งานได้อเนกประสงค์สำหรับทุกพื้นที่ภายในบ้าน สามารถเข้าถึงได้ทุกซอกมุม การทำไม้กวาดดอกหญ้าเป็นการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เวลาว่างหลังจากการเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว จะใช้เวลาว่างทำไม้กวาดไว้ใช้ในครัวเรือน และบางส่วนทำไม้กวาดเป็นอาชีพเสริม จำหน่ายภายในชุมชน เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว อีกทั้งเป็นการผลิตเองใช้เองได้สามารถลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

ภาพ 2 ใช้เวลาว่างทำไม้กวาดเป็นอาชีพเสริมจำหน่ายภายในชุมชน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 3 ไม้กวาดดอกหญ้า
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ความสัมพันธ์กับชุมชน

การทำไม้กวาดดอกหญ้าถือเป็นการส่งเสริมอาชีพของคนในหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มกันทำไม้กวาดดอกหญ้า สามารถทำเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมที่สามารถทำได้ตลอดทั้งปี ทำให้มีความมั่นคง มีรายได้แน่นอน เด็กนักเรียนใช้เวลาว่างหลังเลิกเรียน วันหยุดและปิดเทอม สามารถช่วยพ่อแม่ผู้ปกครองทำไม้กวาด มีรายได้เป็นของตนเองใช้จ่ายส่วนตัว เก็บออม ลดภาระของพ่อแม่ ส่วนผู้สูงอายุที่ต้องอยู่บ้านประจำ มีเวลา ทำไม้กวาด มีเพื่อนทำ พูดคุยทำให้ไม่เหงา มีรายได้ มองเห็นคุณค่าในตัวเองชีวิตมีความสุข

วัสดุ/อุปกรณ์

วัสดุ/อุปกรณ์ ที่ใช้ทำไม้กวาดดอกหญ้า ประกอบด้วย บล็อกพลาสติก พร้อมด้าม และหูแขวน ลวด เชือกในล่อน เข็มเย็บกระสอบ ตะปูเข็ม ค้อน คีมตัดลวด กรรไกรตัดกิ่งไม้

ภาพ 4 ดอกหญ้าหรือดอกก๋ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 5 บล็อกพลาสติก พร้อมด้าม และหูแขวน ลวด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

กระบวนการผลิตสร้างรายได้

1. ตัดก้านดอกหญ้าที่ยังมีความเขียวอยู่ ด้วยการตัดยาวประมาณ 80 เซนติเมตร จากนั้น นำมาตากแดดให้แห้งประมาณ 2 - 5 วัน

2. นำก้านดอกหญ้ามาฟาดหรือเข้าเครื่องเพื่อแยกปุยดอกออกให้หมด ก่อนนำไปตาก

3. คัดเลือกดอกหญ้าคัดขนาดให้เท่ากัน แล้วแต่ต้องการความหนามาก หรือน้อย

4. แบ่งดอกหญ้าเป็น 3 กำ มัดด้วยลวดให้แน่น

5. ทุบด้วยค้อนตรงรอยมัดให้แบน

ภาพ 6 แบ่งดอกหญ้าเป็น 3 กำ มัดด้วยลวดให้แน่น
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

6. ตัดตรงโคนให้เป็นรูปสามเหลี่ยม

7. นำดอกหญ้ากำที่ 1 ใส่ในบล็อกพลาสติกจัดให้แผ่ออก จากนั้นใส่กำที่ 2 และ 3

ภาพ 7 นำดอกหญ้าใส่ในบล็อกพลาสติกจัดให้แผ่ออก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

8. เย็บแบบเนาจนสุดกำ แล้วเย็บย้อนกลับมาที่จุดเริ่มต้น ลนไฟปลายเชือกป้องกันเชือกหลุด และนำมาประกอบกับด้ามจับ และหูแขวน ตอกด้วยตะปูเข็ม ตัดตกแต่งปลายดอกหญ้าให้สวยงาม

ภาพ 8 เย็บแบบเนาจนสุดกำแล้วเย็บย้อนกลับมาที่จุดเริ่มต้น
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

9. ใช้ด้ามพลาสติก ยาวประมาณ 60 เซนติเมตร ตอกใส่กับตัวบล็อกแล้วตอกตะปู ขนาด 1 นิ้ว 2 ตัว เพื่อยึดดอกหญ้าที่ใส่บล็อก กับด้ามให้แน่น แล้วใส่จุกท้ายสำหรับเป็นที่แขวนเป็นอันเสร็จขั้นตอน

ภาพ 9 ตอกตะปูเพื่อยึดดอกหญ้าที่ใส่บล็อก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 10 ใส่จุกท้ายสำหรับเป็นที่แขวน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 11 กระบวนการผลิตไม้กวาดดอกหญ้า
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

"ไม้กวาดดอกหญ้า" ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชุมชน วิถีชีวิต การรวมกลุ่มกันของคนในชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้านได้ก่อเกิดและสืบทอดกันมาในชุมชนหมู่บ้านเมื่อหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมสมัยใหม่ ภูมิปัญญาชาวบ้านก็มีการปรับตัวเช่นเดียวกัน ผู้ที่ได้เรียนรู้การทำไม้กวาดดอกหญ้า สามารถต่อยอดพัฒนาผลผลิตยึดเป็นอาชีพเสริมเพิ่มพูนรายได้ให้ครอบครัวได้ เนื่องจากไม้กวาดดอกหญ้าเป็นอุปกรณ์เครื่องใช้ที่ทุกบ้านจะต้องมีไว้ปัดกวาดทำความสะอาด ทำให้ตลาดไม้กวาดดอกหญ้ากว้าง อีกทั้งต้นทุนในการผลิตต่ำ ส่วนดอกหญ้ามีขึ้นเองตามธรรมชาติในพื้นที่ แต่มีจำนวนน้อยอาจไม่เพียงพอ จึงต้องรับซื้อจากที่อื่น

ภูมิปัญญาการทำไม้กวาดดอกหญ้า มีสืบทอดกันมายาวนาน จากบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จนคนในชุมชนมีความผูกพันกันเหมือนญาติพี่น้องเพราะถือว่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในครัวเรือนที่ทุกครัวเรือนต้องใช้ในการทำความสะอาดที่อยู่อาศัยเป็นประจำทุกวัน ฉะนั้นไม้กวาดจากดอกหญ้า ก็ยังคงมีอยู่ตามวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนต่อไป

บรรณานุกรม

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด่านนาขาม. (ม.ป.ป.). *ภูมิปัญญาท้องถิ่น.* https://www.bdnk.go.th/upload/documents_file/otop_data_132_2022_10_18_615381.pdf

Puechkaset. (2 ตุลาคม 2559). *ไม้กวาดดอกหญ้า (ตองกง/หญ้าไม้กวาด) และวิธีทำไม้กวาดดอกหญ้า.* https://puechkaset.com/ไม้กวาดดอกหญ้า/

แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลสลกบาตร อำเภอขาณุวรลักษบุรี จังหวัดกำแพงเพชร

สุรินทร์ เพชรไทย[1]

บทนำ

เมืองไทยนั้นได้ขึ้นชื่อว่าเป็นเมืองพุทธ โดดเด่นในเรื่องของศาสนาและวัฒนธรรม มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามานานหลายร้อยปี ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าผ่านไปกี่ยุคกี่สมัย “วัด” ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยให้เข้าไปกราบไหว้ ถือศีล หรือปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และสั่งสอนให้เป็นคนดี ไม่ว่าจะไปที่ไหน ทำอะไร ชีวิตประจำวันจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอยู่เสมอ และทุกครั้งที่ออกเดินทางสถานที่แรกที่มักไปเพื่อเอาฤกษ์เอาชัยก็คือ “วัด” ที่อยู่ในท้องถิ่นนั้น

การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมหรือการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ กลายเป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศในขณะนี้ โดยให้ความสนใจเป็นพิเศษ กับวัด แหล่งโบราณสถาน และสถานที่ปฏิบัติธรรม เนื่องจากวัดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องมาเป็นเวลาช้านานแล้ว มีคุณค่าต่อจิตใจและมีความศักดิ์สิทธิ์และงดงามเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวไทย วัดจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทหนึ่ง คือเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทที่มนุษย์สร้างขึ้น แต่มีความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นประเภทอื่นเนื่องจากมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและสังคม รวมถึงความผูกพันทางจิตใจต่อชนรุ่นหลัง (กระทรวงวัฒนธรรม, 2557)

ตำบลสลกบาตร ถือเป็นสถานที่ทางผ่านหรือจุดพักรถของนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเหนือและใต้ หากสามารถดึงนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนได้ จะทำให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ทั้งนี้จึงได้แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมที่น่าสนใจและโดดเด่น ได้แก่ วัดหงษ์ทอง (หลวงพ่อจุล) วัดสิงคารามและวัดสลกบาตร สำาหรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่มุ่งหวังที่จะได้รับความเพลิดเพลินและได้บุญกุศลไปพร้อมกัน

คำสำคัญ : ท่องเที่ยว, ศาสนาและวัฒนธรรม, สลกบาตร

วัดสิงคาราม

วัดสิงคาราม หรือวัดสิงห์ เป็นวัดเก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองสลกบาตร มีองค์พระเก่าที่ชาวบ้านเรียก “หลวงปู่สิงห์” สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ภายในวัดมีโบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนชาวบ้านตำบลสลกบาตรกันมาช้านานถือว่าเป็นโบราณสถานที่เก่าแก่ของตำบลสลกบาตร

[1] อาจารย์ สาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ภาพ 1 หลวงปู่สิงห์ (หลวงปู่เจ้าวัด) ก่อนเริ่มบูรณะ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

วัดสิงคาราม เป็นวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดกำแพงเพชร โดยเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2521 ในหลวงรัชกาลที่ 10 สมัยทรงอิสริยยศเป็นสยามกุฎราชกุมาร ทรงเสร็จเป็นองค์ประธานตัดหวายลูกนิมิต ซึ่งทำให้ชาวสลกบาตรภูมิใจ และยังช่วยกันทำนุบำรุงวัดสืบกันมา

ภาพ 2 วิหารหลวงปู่สิงห์ (หลวงปู่เจ้าวัด) ก่อนเริ่มบูรณะ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 3 วิหารหลวงปู่สิงห์ (หลวงปู่เจ้าวัด) ก่อนเริ่มบูรณะ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

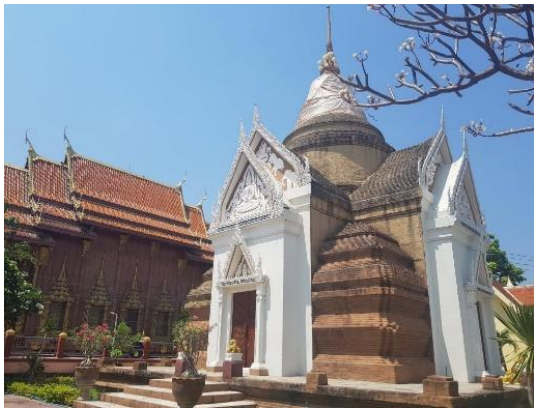
ปัจจุบันได้มีการบูรณะวิหารหลวงปู่สิงห์ โบราณสถาน และโบราณวัตถุอื่นๆ ขึ้นมาอย่างสวยงาม เพื่อให้ประชาชนชาวสลกบาตรหรือผู้ที่ผ่านมาไว้แวะมาสักการบูชาและขอพร

ภาพ 4 หลวงปู่สิงห์ (หลวงปู่เจ้าวัด) หลังบูรณะ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

วิหารหลวงหลวงปู่สิงห์ (หลวงปู่เจ้าวัด) ทำฝ้าเพด้านด้วยไม้สักทอง รั้วแกะสลักประจำปีเกิด 12 ราศี ลวดลายภายในวิหารมีความประณีตและสวยงาม

นอกจากนี้ภายในวัดยังมีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ได้แก่ พระบรมสารีริกธาตุ อุโบสถ ต้นตะเคียนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถือ ฯลฯ

ภาพ 5 พระธาตุสถานเก็บพระบรมสารีริกธาตุ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 6 ต้นตะเคียนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถือ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 7 พระพุทธรูปที่ชาวบ้านนับถือกราบไหว้
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

วัดหงษ์ทอง (หลวงพ่อจุล)

วัดหงษ์ทอง (หลวงพ่อจุล) เป็นวัดที่ชาวบ้านสลกบาตรให้ความเลื่อมใสศรัทธาและได้รับการกล่าวถึงในเรื่องของวัตถุมงคลเป็นอย่างมาก เนื่องจาก “พระวชิรสารโสภณ” หรือ “หลวงพ่อจุล อิสสรญาโณ” อดีตเจ้าอาวาสวัดหงษ์ทอง และยังเป็นอดีตเจ้าคณะอำเภอขาณุวรลักษบุรี จังหวัดกำแพงเพชร เป็นพระเถระที่ชาวบ้านให้ความเลื่อมใสศรัทธามาช้านาน สร้างโรงเรียนวชิรสารโสภณและสนับสนุนโรงเรียนสลกบาตรมาเป็นเวลานาน

หลวงพ่อปฏิบัติในพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด มีคุณูปการแก่พระศาสนาอเนกประการ อบรมสั่งสอนญาติมิตรและสาธุชนทั่วไปให้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างดีตลอดมา

ภาพ 8 วัดหงษ์ทอง (หลวงพ่อจุล)
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

โดยถือเป็นอัจฉริยะตั้งอยู่ในฐานะอภิปูชนียบุคคลสมเป็นที่เคารพนับถือและรักใคร่แก่ศิษยานุศิษย์ญาติมิตรและสาธุชนทั่วไป เมื่ออายุมาก สังขารร่วงโรย หลวงพ่อจุลมีอาการอาพาธเป็นเบาหวานและโรคปอด หลวงพ่อมรณภาพ เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2512 สิริอายุได้ 74 ปี พรรษาที่ 51

หลังจากหลวงพ่อได้มรณภาพ คณะศิษยานุศิษย์ที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาร่วมกันจัดสร้าง วัตถุมงคลขึ้นมีอยู่หลายรุ่น ซึ่งเป็นที่นิยมของบรรดานักสะสมพระเครื่องวัตถุมงคลคือ “เหรียญรูปเหมือนหลวงพ่อจุลรุ่นแรกวัดหงษ์ทอง กำแพงเพชร พ.ศ. 2499” จัดสร้างขึ้นวาระที่คณะศิษย์ชาวเมืองกำแพงเพชรสร้างเป็นที่ระลึกถวายไว้แจกเป็นที่ระลึก ลักษณะเป็นเหรียญรูปสี่เหลี่ยม มีหูห่วง จัดสร้างเป็นเนื้อทองแดงกะไหล่ทองด้านหน้าเหรียญ ตรงกลางเป็นรูปเหมือนหลวงพ่อจุลนั่งขัดสมาธิเต็มองค์หันหน้าตรง ใต้รูปเหมือน เขียนคำว่า “ที่ระลึกในงานถวายของขวัญพระครูวิกรมวชิรสาร วันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2499” ด้านหลังเหรียญตรงเป็นตรงกลางเป็นอักขระยันต์ เหรียญหลวงพ่อจุล เป็นเหรียญที่ได้รับความนิยมในวงการ มีพุทธคุณโดดเด่นด้านแคล้วคลาดปลอดภัย ปัจจุบันเหรียญรุ่นดังกล่าวเริ่มหายาก ส่วนใหญ่ถูกตามเก็บเข้ากรุ

ชาวบ้านได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างรูปหล่อหลวงพ่อจุล เพื่อระลึกถึงท่านและถือเป็นที่พึ่งทางใจเพื่อให้ชาวบ้านสลกบาตรและผู้ที่ผ่านมาเข้ามากราบไหว้ขอพร

ภาพ 9 เจ้าคุณพระวชิรสารโสภณ (จุล)
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 10 ศาลาทรงไทยพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 11 บรรยากาศภายในวัด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บรรยากาศภายในวัดหงษ์ทอง (หลวงพ่อจุล) ร่มรื่น สงบ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุต่าง ๆ รอบวัด นอกจากกิจกรรมทางศาสนา วัดยังมีบ่อปลาไว้ให้อาหารปลา รวมถึงได้สร้างศาลาทรงไทยพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เพื่อเป็นแหล่งศึกษาให้กับชาวบ้านและบุคลลที่มาเยี่ยมชม

วัดสลกบาตร

วัดสลกบาตร เป็นวัดป่าที่รักษารูปแบบการถือศีลแบบพระธุดง เดิมใช้ชื่อว่า “สำนักพุทธรักษา” สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2524 นำโดยพระมหาแก้วพุทธรกขิโต ชาวบ้านได้นิมนต์ท่านมาพำนักอยู่จำพรรษา เนื่องจากเป็นป่าธรรมชาติเหมาะแก่การเจริญสมณธรรม (องค์การบริหารส่วนตำบลสลกบาตร, 2565)

ภาพ 12 ศาลาปฏิบัติธรรม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ซึ่งต่อมาคุณจอยและคุณจันทร์ เรืองศรีจันทร์ และครอบครัว ได้ยกที่ดินจำนวน 6 ไร่ เพื่อใช้สร้างวัด ใช้ชื่อว่าสำนักสงฆ์พุทธรักษา และมีการพัฒนาต่อเนื่องมาเป็นลำดับ เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ 2528 ได้ประกาศตั้งวัดใช้ชื่อว่าวัด “สลกบาตร” โดยมีพระครูวชิรประภากร เป็นรักษาการแทนเจ้าอาวาสในขณะนั้น (องค์การบริหารส่วนตำบลสลกบาตร, 2565)

ชาวบ้านสลกบาตร นักเรียน นักศึกษา และบุคคลทั่วไปนิยมใช้วัดสลกบาตรเป็นสถานที่สำหรับถือศีล เข้าค่ายธรรมะ ปฏิบัติธรรม และจัดกิจกรรมทางศาสนา

ภาพ 13 หลวงพ่อทันใจ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

วัดสลกบาตร เป็นวัดป่าที่รักษารูปแบบการถือศีลแบบพระธุดงค์ ซึ่งชาวบ้านเรียกกันติดปากว่า “วัดป่าสลกบาตร” วัดสลกบาตรได้จัดให้มีการบวชชีพราหมณ์บ่อยครั้งและได้สร้างองค์พระขนาดใหญ่ คือ “หลวงพ่อทันใจ” ซึ่งชาวสลกบาตรร่วมแรงร่วมใจกันสร้างเสร็จภายในวันเดียวเพื่อให้ประชาชนชาวสลกบาตรหรือผู้ที่ผ่านไปมาได้แวะสักการะบูชาขอพร (องค์การบริหารส่วนตำบลสลกบาตร, 2565)

บทสรุป

แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของตำบลสลกบาตร สะท้อนถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชนของคนในพื้นที่นั้นๆ การสืบสานพระพุทธศาสนาตลอดจนศิลปวัฒนธรรมอันดีงามให้อยู่คู่ชาติไทย เมื่อวัดเป็นสถานที่ช่วยบ่มเพาะปลูกจิตสำนึกให้คนเป็นคนดี ดังนั้นคนในชุมชนจึงจำเป็นต้องช่วยกันสนับสนุนกิจของวัดทั้งทางกาย ทางใจ และกำลังทรัพย์ให้มีคุณค่าต่อจิตใจ มีความศักดิ์สิทธ์ และงดงามเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาต่อไป

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). *แนวทางการดำเนินงาน โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว เส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557.* https://e-book.dra.go.th/media/info?id=270

องค์การบริหารส่วนตำบลสลกบาตร. (23 กรกฎาคม 2565). *ศาสนสถาน วัดสลกบาตร.* https://www.salokbatkpp.go.th/news-detail?hd=2&id=71395

แกงบักแฮ อาหารพื้นบ้านสู่เมืองมรดกโลก อำเภอเมืองกำแพงเพชร

วีรวรรณ แจ้งโม้[1], วิษณุเดช นันไชยแก้ว[2], ชูเกียรติ เนื้อไม้[3], กัลนิกา มาน้อย[4], รัตนาภรณ์ เพชรทูล[5] และพรนภา แสงทอง[6]

บทนำ

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมา มีผลทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง การติดต่อสื่อสารและการคมนาคมที่สะดวกรวดเร็ว ประชาชนในเขตเมืองและการประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรมมีมากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตของประชาชนเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งรวมทั้งสถานะสุขภาพอนามัยด้วย ประชาชนเจ็บป่วยและตายเนื่องจากโรคไม่ติดต่อมีแนวโน้มสูงขึ้น เช่น โรคมะเร็ง หัวใจและหลอดเลือด เบาหวาน ความดันโลหิตสูง เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่มีสาเหตุส่วนใหญ่มาจากพฤติกรรมการบริโภคอาหารของประชาชน สถานการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้คนทั่วโลกหันมาตื่นตัวในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รักษาสิ่งแวดล้อม และกลับมาสู่การมีชีวิตที่สอดคล้องผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ เช่น การฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น และการแพทย์แผนไทย การใช้สมุนไพรและการกินอาหารสมุนไพร เป็นต้น

อาหารพื้นบ้าน คือ อาหารที่คนในชุมชนบริโภคอยู่ในชีวิตประจำวันและบริโภคในโอกาสต่าง ๆ โดยอาศัยเครื่องปรุง วัสดุที่นำมาประกอบอาหารจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งจากแหล่งธรรมชาติที่แวดล้อมอยู่ ด้วยการเก็บของป่า การล่าสัตว์ การจับสัตว์น้ำและจากการผลิตขึ้นมาเอง เช่น การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ หรือจากการซื้อขายแลกเปลี่ยน โดยมีกรรมวิธีทำเป็นเอกลักษณ์ รวมทั้งรสชาติที่เป็นเฉพาะถิ่นแตกต่างกันไป เป็นอาหารที่บริโภคในชีวิตประจำวันและโอกาสพิเศษ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นจะมีการเรียกมื้ออาหารแตกต่างกันไป เช่น ภาคอีสาน เรียกอาหารมื้อเช้าว่า ข้าวงาย มื้อกลางวันเรียกว่า ข้าวสวย มื้อเย็นเรียกว่า ข้าวแลง ส่วนภาคเหนือเรียกอาหารมื้อเช้าว่า ข้าวงาย มื้อกลางวันเรียกว่า ข้าวตอน มื้อเย็นเรียกว่า ข้าวแลง ในขณะที่ภาคใต้เรียกอาหารมื้อเช้าว่า ข้าวหัวเช้า มื้อกลางวันเรียกว่า ข้าวหวันเที่ยง มื้อเย็นเรียกว่า ข้าวหวันเย็น เป็นต้น สำหรับภาคอื่นไม่แตกต่างเท่าไรนัก และเป็นอาหารที่บริโภคในโอกาสต่าง ๆ เช่น อาหารในช่วงประเพณีทางศาสนา ประเพณีการทำบุญในโอกาสสำคัญ เช่น การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานบวช และอาหารในช่วงของการเปลี่ยนแปลงของชีวิตหรือยามเจ็บป่วย

อาหารพื้นบ้านไทยเป็นอาหารที่ได้สมดุลทางโภชนาการ ผสมผสานลงตัวระหว่างชนิดและปริมาณของอาหาร ซึ่งส่วนใหญ่จะมีข้าวเป็นอาหารหลัก อาจจะเป็นข้าวเจ้าหรือข้าวเหนียวแล้วแต่ท้องถิ่น และมักเป็นข้าวซ้อมมือซึ่งอุดมไปด้วยวิตามินที่สำคัญ การปรุงอาหารจะเป็นการต้ม แกง ยำ ตำ มีการปรุงที่เรียบง่าย ไม่พิถีพิถัน ใช้เวลาไม่มาก ใช้น้ำมันในการปรุงอาหารน้อย มีการใช้เนื้อสัตว์ไม่มาก แหล่งโปรตีนได้จากปลา ไก่ ไข่ หมู และสัตว์อื่น ๆ บางชนิดในท้องถิ่น เครื่องปรุงล้วนเป็นสมุนไพรที่ได้จากธรรมชาติ และที่สำคัญไม่ว่าจะเป็นอาหารพื้นบ้านนานาชนิดที่หาได้ นำมาปรุงเป็นอาหาร หรือนำมาเป็นเครื่องจิ้มกับอาหารประเภทน้ำพริก หรือหลนต่าง ๆ ส่วนความพึงพอใจในรสชาติ หรือความอร่อยของอาหารไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว จะเห็นได้ว่า "อาหารพื้นบ้านของไทยเป็นอาหารที่มีไขมันต่ำแต่มีเส้นใยอาหารสูง มีคุณค่าทางโภชนาการทั้ง วิตามิน เกลือแร่ เอนไซม์ กรดไขมัน มีความปลอดภัยจากสารเคมีและยังให้สรรพคุณทางสมุนไพรที่วิเศษซึ่งหาได้ยากจากอาหารประเภทอื่น ๆ ในขณะเดียวกันยังเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีของคนในครอบครัวที่ได้มีโอกาสพูดคุยกัน

[1-2] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[3] อาจารย์ สาขาวิชาการตลาด คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[4-6] นักศึกษา สาขาวิชาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ระหว่างมื้ออาหาร ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาให้อาหารไทยอยู่คู่บ้านคู่เมืองของคนไทย (เพ็ญนภา ทรัพย์เจริญ, 2540)

คำสำคัญ : แกงบักแฮ, ถั่วบักแฮ, กำแพงเพชร, นาบ่อคำ

แกงบักแฮ อาหารพื้นบ้าน จังหวัดกำแพงเพชร

แกงบักแฮ (แกงถั่วบักแฮ) หรือที่เรียกกันว่า ถั่วแระ ถั่วแระผี ถั่วแม่ตาย (กลาง) ถั่วแรด(ชุมพร) มะแฮ, มะแฮะต้น และถั่วแระต้น เป็นอาหารพื้นบ้านประจำถิ่นของหมู่บ้านท่าระแนะ ตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ที่ประชากรส่วนหนึ่งย้ายอพยพย้ายถิ่นฐานมาจากอำเภอทุ่งกระเชาะ จังหวัดตาก และได้นำเอาภูมิปัญญาในการแปรรูปอาหารอันได้แก่ แกงบักแฮหรือแกงถั่วบักแฮนำติดตัวมาเป็นอาหารประจำถิ่นของหมู่บ้านท่าระแนะ ตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชรด้วยนั่นเอง

โดยหมู่บ้านท่าระแนะ เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในตำบลน่าคำ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีการผสมผสานกันระหว่างชาวบ้านที่อพยพมาจากทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ทำให้วัฒนธรรมความเป็นอยู่ ประเพณี ภาษาพูดและวัฒนธรรมด้านอาหารได้รับอิทธิพลมาจาก 2 ภาคนี้เป็นอย่างมาก แกงบักแฮ หรือแกงถั่วบักแฮจึงเป็นอาหารอีกชนิดหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจาก อำเภอทุ่งกระเชาะ จังหวัดตาก ซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มผู้อพยพนั่นเอง

ชาวบ้านหมู่บ้านท่าระแนะส่วนหนึ่งคือ ชาวบ้านที่มีถิ่นฐานเดิมจากอำเภอทุ่งกระเชาะ แต่เมื่อชาวบ้านกลุ่มนี้ได้อพยพย้ายถิ่นฐานจากอำเภอทุ่งกระเชาะ มาสู่ถิ่นฐานใหม่ คือ หมู่บ้านท่าระแนะตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ได้นำเมล็ดถั่วบักแฮติดตัวมาจากอำเภอทุ่งกระเชาะ จังหวัดตาก มาปลูกเพื่อปรับหน้าดินแล้วเกิดผลดก ชาวบ้านได้สังเกตพบว่า เมล็ดต้นถั่วบักแฮมีผลดกและร่วงตามพื้นดินเป็นจำนวนมาก จึงเกิดความรู้สึกเสียดาย ชาวบ้านจึงได้ทดลองเก็บผลถั่วบักแฮมาลองปรุงเป็นอาหารเพื่อรับประทาน และพบว่า ถั่วบักแฮสามารถทำเป็นอาหารคาวและหวานได้ แต่ส่วนมากชาวบ้านมักนิยมรับประทานเป็นอาหารคาวมากกว่า ข้อจำกัดของการทำอาหารจากถั่วบักแฮคือ การออกผล เนื่องจากถั่วบักแฮเป็นพืชที่ออกผลเพียงต้นปีเท่านั้น ดังนั้นชาวบ้านจึงนิยมปลูกในรั้วบ้าน 1 - 2 ต้น ดังภาพ 1 แสดงลักษณะต้นบักแฮที่นิยมปลูกในรั้ว

แกงบักแฮนี้ได้ไปถวายพระสงฆ์ในช่วงต้นปี หรือเทศกาลสงกรานต์ ปัจจุบันชาวบ้านท่าระแนะ ตำบลนาบ่อคำ มักปลูกไว้ในสวนครัวตามบ้านประมาณ 1-2 ต้น หรือปลูกแซมในไร่นาแทน (รอด เกตกลมเกลา, การสัมภาษณ์, 5 มกราคม 2562)

ภาพ 1 แสดงลักษณะของต้นบักแฮในรั้วบ้าน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

หมู่บ้านทุ่งกระเซาะ ตำบลทุ่งกระเซาะ อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก

หมู่บ้านทุ่งกระเซาะ ตำบลทุ่งกระเซาะ อำเภอบ้านตาก จังหวัดตากตาก เป็นอีก 1 ชุมชนที่มีวัฒนธรรมการกินแกงถั่วบักแฮเหมือนกับชาวบ้านในชุมชนบ้านท่าระแนะ ตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร แต่มีวัตถุดิบและเครื่องปรุงแตกต่างกันเล็กน้อย เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนบ้านท่าระแนะจะนำน้ำปลาร้าและยอดชะอมแต่ชาวบ้านในชุมชนบ้านทุ่งกระเซาะจะไม่มีเครื่องปรุงดังกล่าวเป็นส่วนประกอ

คุณประโยชน์ของแกงบักแฮ

เมื่อชาวบ้านอพยพย้ายถิ่นฐานมาอยู่ในหมู่บ้านท่าระแนะ ตำบลนาบ่อคำ จึงมีการนำเมล็ดธัญพืชหรือเมล็ดถั่วมาปลูกในพื้นที่อยู่อาศัยของตนเองด้วย จนกลายเป็นวัตถุดิบสำคัญของการทำแกงบักแฮหรือแกงถั่วบักแฮในปัจจุบัน ซึ่งเมล็ดถั่วบักแฮนับว่าเป็นอาหารสมุนไพรที่มีประโยชน์และมีคุณค่าต่อพืชอื่น ๆ ซึ่งสามารถอธิบายเป็นส่วน ๆ ดังนี้

ภาพ 2 แสดงลักษณะของต้นและใบของถั่วบักแฮ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ใบของถั่วบักแฮ มีประโยชน์สามารถทำปุ๋ยได้ ถั่วบักแฮเป็นที่รู้จักกันดีตั้งแต่เหนือจรดอีสานซึ่งนิยมปลูกเสริมแปลงผลไม้เพื่อให้ใบร่วงหล่นมีเป็นปุ๋ยบนหน้าดินแก่พืชด้วยที่ว่าบักแฮมีรากแก้วที่ลึกและรากแขนงที่มากจึงสามารถหาอาหารได้ดีทนต่อหน้าแล้งและมีคุณค่าต่อพืชอื่น ดังนั้นชาวบ้านจึงนิยมปลูกถั่วบักแฮเพื่อเพิ่มธาตุอาหารในดินนั้นเอง (ชุมชนคนสุรินทร์, 2562)

นอกจากนั้นแล้วใบของถั่วบักแฮยังมีสรรพคุณที่ช่วยแก้อาการไอ แผลในปากหรือหู แก้ขับลม แก้ท้องเสีย รักษาบาดแผลและแก้เส้นเอ็นพิการและใช้ขับผายลมลงเบื้องต่ำ

รากของถั่วบักแฮ จะมีรสชาติฝาดเฝื่อน แต่มีสรรพคุณในการรักษาไข้ ถอนพิษ ขับผายลม ขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะขุ่นแดง ปัสสาวะน้อย และช่วยละลายนิ่วในไตได้

เมล็ดถั่วบักแฮมีสรรพคุณช่วยในการบำรุงกำลัง ช่วยลดระดับคอเลสเตรอล ลดระดับน้ำตาลในเลือด ลดความดันโลหิต แก้น้ำเหลืองเสีย รักษาน้ำเหลือง และช่วยลดน้ำเบาออกน้อยได้ ซึ่งนับว่าเป็นสรรพคุณที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตเป็นอย่างมาก

ภาพ 3 แสดงลักษณะของเมล็ดบักแฮ

หมายเหตุ: จาก พืชมีคุณค่า!มากกว่าบำรุงดิน "ถั่วมะแฮะ" สรรพคุณทางยามากล้น บำรุงร่างกาย บำรุงกระดูก! (รายละเอียด) โดย Tnews, (2560), (https://www.tnews.co.th/social/380782). CC BY-NC-ND.

ภาพ 4 แสดงลักษณะของฝักบักแฮ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 5 การสัมภาษณ์ลักษณะของต้นบักแฮ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

การประกอบอาหารแกงบักแฮ

เครื่องปรุงแกงพื้นบ้านถั่วบักแฮของหมู่บ้านท่าระแนะ ตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชรนั้น ส่วนใหญ่เป็นเครื่องปรุงที่พบได้ทั่วไปในท้องถิ่น อาทิ มะเขือส้ม มะขามเปียก ยอดชะอม และยอดส้มป่อย โดยมีรายละเอียดการใช้ส่วนผสมต่าง ๆ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงอัตราส่วนผสมของแกงบักแฮ

รายการ	อัตราส่วน
เมล็ดถั่วบักแฮ	2 กระป๋องนม
พริกแกง*	1 ทัพพี
หมูสามชั้น	300 กรัม
เกลือป่น	½ ช้อนชา
น้ำปลาร้า	1 ทัพพี
มะเขือส้ม	8 – 10 ลูก
มะขามเปียก	1 ก้อน
ยอดส้มป่อย	100 กรัม
ยอดชะอม	100 กรัม

(รอด เกตกลมเกลา, การสัมภาษณ์, 5 มกราคม 2562)

เครื่องปรุงดังกล่าวเป็นเครื่องปรุงที่ใช้สำหรับทำแกงโดยทั่วไป ที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ส่วนผสมของพริกแกงก็เช่นเดียวกัน ส่วนผสมของเครื่องปรุงนั้นยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของแกงไทย จวบจนปัจจุบัน ซึ่งส่วนผสมดังกล่าวสามารถดูได้จากตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงอัตราส่วนผสมของพริกแกง

รายการ	อัตราส่วน
ตะไคร้	1 ต้น
ข่าหัน	3 – 4 ชิ้น
ผิวมะกรูด	1 ลูก
พริกแห้ง	15 เม็ด
กะปิ	1 ช้อนโต๊ะ
กระเทียม	1 หัว

(รอด เกตกลมเกลา, การสัมภาษณ์, 5 มกราคม 2562)

จากข้อมูลตารางที่ 2 แล้วนั้นเราสามารถนำมาเป็นส่วนประกอบของแกงถั่วบักแฮ ซึ่งมีวิธีการปรุงเครื่องปรุงและวิธีการทำตามตำราดั้งเดิม ดังนี้

ขั้นตอนการปรุง

1. น้ำเมล็ดมาต้มด้วยน้ำบาดาลเท่านั้น ใช้เวลาต้ม 2 ชม

ภาพ 6 ต้มด้วยน้ำบาดาล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. น้ำพริกแกงมาคั่วในกระทะ แล้วนำหมูสามชั้นมาคั่วพร้อมพริก

ภาพ 7 ผัดพริกแกง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. เมื่อพริกแกงเริ่มสุกจนได้ที่ จากนั้นจึงนำหมูไปคั่วกับพริกแกงจนสุก

ภาพ 8 นำหมูมาผักรวมกับพริก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

4. เอาพริกแกงและหมูที่คั่วไว้ไปใส่ในหม้อต้ม ที่ต้มไว้ 2 ชั่วโมง ปรุงด้วยเกลือและน้ำปลาร้า แล้วคนให้เข้ากัน ใส่มะเขือส้มลงไป ตามด้วยมะขามเปียก และยอดส้มป่อยกับยอดชะอม แล้วคนให้เข้ากัน

ภาพ 9 นำหมูในใส่หม้อต้ม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

5. จากนั้นเราจะได้แกงถั่วบักแฮพร้อมรับประทาน

ภาพ 10 แสดงแกงถั่วบักแฮหลังเสร็จสมบูรณ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

6. ตักใส่จานพร้อมเสิร์ฟ (รอด เกตกลมเกลา, การสัมภาษณ์, 5 มกราคม 2562)

หมู่บ้านทุ่งกระเซาะ ตำบลทุ่งกระเซาะ อำเภอบ้านตาก จังหวัดตากตาก เป็นอีก 1 ชุมชนที่มีวัฒนธรรมการกินแกงถั่วบักแฮเหมือนกัน ชาวบ้านในชุมชนบ้านท่าระแนะ ตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร แต่มีวัตถุดิบและเครื่องปรุงแตกต่างกันเล็กน้อย เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนบ้านท่าระแนะจะนำน้ำปลาร้าและยอดชะอมแต่ชาวบ้านในชุมชนบ้านทุ่งกระเซาะ จะไม่มีเครื่องปรุงดังกล่าวเป็นส่วนประกอบ ดังปรากฏในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงวัตถุดิบและเครื่องปรุงแกงบักแฮของหมู่บ้านทุ่งกระเซาะ จังหวัดตาก

รายการ	อัตราส่วน
เมล็ดถั่วบักแฮ	2 กระป๋องนม
พริกแกง	1 ทัพพี
หมูสามชั้น	300 กรัม
เกลือป่น	½ ช้อนชา
มะเขือส้ม	8 – 10 ลูก
มะขามเปียก	1 ก้อน
ยอดส้มป่อย	100 กรัม

(อุไร ปั้นนิ่ว, การสัมภาษณ์, 5 มกราคม 2562)

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในหมู่บ้านทุ่งกระเซาะ จังหวัดตาก พบว่า ลักษณะและขั้นตอนการปรุงแกงบักแฮมีลักษณะคล้ายกับชาวบ้านในชุมชนท่าระแนะ ตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร เป็นอย่างมาก อาจจะเนื่องมาจากเป็นกลุ่มที่มีพื้นเพและชีวิตความเป็นอยู่ที่ใกล้เคียงกันโดยเฉพาะวัตถุดิบและขั้นตอนการทำพริกแกง ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงเครื่องปรุงพริกแกงของหมู่บ้านทุ่งกระฉ้อ จังหวัดตาก

รายการ	อัตราส่วน
ตะไคร้	1 ต้น
ข่าหัน	3 – 4 ชิ้น
ผิวมะกรูด	1 ลูก
พริกแห้ง	15 เม็ด

กระเทียม	1 หัว
เกลือ	½ ช้อนชา

(อุไร ปั้นนิ่ว, การสัมภาษณ์, 5 มกราคม 2562)

จากข้อมูลตารางที่ 4 แล้วนั้นเราสามารถนำมาเป็นส่วนประกอบของแกงถั่วบักแฮ ซึ่งมีวิธีการปรุงเครื่องปรุงและวิธีการทำ ดังนี้

ขั้นตอนการปรุง

1. นำเมล็ดมาต้ม ใช้เวลาต้ม 2 ชั่วโมง
2. นำพริกแกงมาคั่วในกระทะ แล้วนำหมูสามชั้นมาคั่วพร้อมพริก
3. เอาพริกแกงและหมูที่คั่วไว้ไปใส่ในหม้อต้ม ที่ต้มไว้ 2 ชั่วโมง ปรุงด้วยเกลือ และน้ำปลาร้า แล้วคนให้เข้ากัน
4. ใส่มะเขือส้มลงไป ตามด้วยมะขามเปียก และยอดส้มป่อย แล้วคนให้เข้ากัน
5. ตักใส่จานพร้อมเสิร์ฟ (อุไร ปั้นนิ่ว, การสัมภาษณ์, 5 มกราคม 2562)

การเสิร์ฟ/การรับประทานอาหาร

ชาวบ้านส่วนมากจะรับประทานคู่กับข้าวสวยและข้าวแคบ

ภาพ 11 ข้าวสวยสำหรับรับประทานกับแกงถั่วบักแฮ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 12 ข้าวแคบสำหรับรับประทานกับแกงถั่วบักแฮ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

คุณค่าของอาหารพื้นบ้าน มนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ได้ใช้ใบไม้ ใบหญ้า ดอกผล รากเหง้าของต้นไม้มาเป็นอาหาร และเมื่อต้องการเพิ่มรสชาติก็ใช้ยอดใบผลของพืชต่าง ๆ นำมาผสมปรุงแต่งให้มีรสชาติที่อร่อย เมื่อได้บริโภคแล้วสุขภาพร่างกายแข็งแรง ระบบขับถ่ายดี รักษาการเจ็บป่วยได้ ทำให้เกิดต้นตำรับของอาหารพื้นบ้านไทยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

อาหารพื้นเมืองหรืออาหารพื้นบ้านไทยไม่เพียงแต่มีรสชาติที่อร่อยกลมกล่อม หลากหลายรส แต่ยังเป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของคนไทย ในแต่ละท้องถิ่นที่รังสรรค์ปรุงแต่งให้เป็นอาหารเพื่อสุขภาพ อาหารพื้นบ้านไทยเป็นอาหารที่ได้สมดุลทางโภชนาการ ผสมผสานลงตัว ระหว่างชนิดและปริมาณของอาหาร ซึ่งส่วนใหญ่จะมีข้าวเป็นอาหารหลักอาจจะเป็นข้าวเจ้าหรือข้าวเหนียวแล้วแต่ท้องถิ่น และมักเป็นข้าวซ้อมมือซึ่งอุดมไปด้วยวิตามินที่สำคัญ การปรุงอาหารจะเป็นการต้ม แกง ยำ ตำ มีการปรุงที่เรียบง่าย ไม่พิถีพิถัน ใช้เวลาไม่มาก ใช้น้ำมันในการปรุงอาหารน้อย มีการใช้เนื้อสัตว์ไม่มาก แหล่งโปรตีนได้จากปลา ไก่ ไข่ หมูและสัตว์อื่น ๆ บางชนิดในท้องถิ่น เครื่องปรุงล้วนเป็นสมุนไพรที่ได้จากธรรมชาติ และที่สำคัญไม่ว่าจะเป็นอาหารพื้นบ้านนานาชนิดที่หาได้ นำมาปรุงเป็นอาหารหรือนำมาเป็นเครื่องจิ้มกับอาหารประเภทน้ำพริกหรือหลนต่าง ๆ ส่วนความพึงพอใจในรสชาติหรือความอร่อยของอาหารไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว จะเห็นได้ว่า "อาหารพื้นเมืองของไทยเป็นอาหารที่มีไขมันต่ำแต่มีเส้นใยสูง มีคุณค่าทางโภชนาการทั้ง วิตามิน เกลือแร่ เอนไซม์ กรดไขมัน มีความปลอดภัยจากสารเคมีและยังให้สรรพคุณทางสมุนไพรที่วิเศษซึ่งหาได้ยากจากอาหารประเภทอื่น ๆ ในขณะเดียวกันยังเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีของคนในครอบครัวที่ได้มีโอกาสพูดคุยกันระหว่างมื้ออาหาร ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาให้อาหารไทยอยู่คู่บ้านคู่เมืองของคนไทยตลอดไป

แกงบักแฮมีสรรพคุณที่ช่วยแก้อาการไอ แผลในปากหรือหู แก้ขับลม แก้ท้องเสีย รักษาบาดแผลและแก้เส้นเอ็นพิการและใช้ขับผายลมลงเบื้องต่ำ ขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะขุ่นแดง ปัสสาวะน้อย และช่วยละลายนิ่วในไต ในส่วนของเมล็ดถั่วบักแฮมีสรรพคุณช่วยในการบำรุงกำลัง ช่วยลดระดับคอเลสเตรอล ลดระดับน้ำตาลในเลือด ลดความดันโลหิต แก้น้ำเหลืองเสีย รักษาน้ำเหลือง และช่วยลดน้ำเบาออกน้อยได้ ซึ่งนับว่าเป็นสรรพคุณที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตเป็นอย่างมาก แกงบักแฮจึงเป็นอาหารพื้นเมืองที่ทรงคุณค่าและมีประโยชน์ทางโภชนาการของจังหวัดกำแพงเพชร ที่ควรอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาไทยต่อไป

บรรณานุกรม

ชุมชนคนสุรินทร์. (8 มกราคม 2562). *เมี่ยงถั่วแฮ หรือ ถั่วแระ (ภาษาเขมรท้องถิ่นบ้านเราเรียกว่า มีง กำ เปื่อน) ประโยชน์...* [โพสต์]. Facebook. https://www.facebook.com/Surincommunity/posts/เมี่ยงถั่วแฮ-หรือ-ถั่วแระ-ภาษาเขมรท้องถิ่นบ้านเราเรียกว่า-มีง-กำ-เปื่อนประโยชน์ข/1171942212968066/?locale=th_TH

เพ็ญนภา ทรัพย์เจริญ. (2540). *อาหารพื้นบ้าน 4 ภาค.* สำนักพิมพ์องค์กรสงเคราะห์ทหารผ่านศึกษา.

Tnews. (20 พฤศจิกายน 2560). *พืชมีคุณค่าเมากกว่าบำรุงดิน "ถั่วมะแฮะ" สรรพคุณทางยามากล้น บำรุงร่างกาย บำรุงกระดูก! (รายละเอียด).* https://www.tnews.co.th/social/380782

ตำข้าวชาวม้ง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

วีรวรรณ แจ้งโม้[1], วิษณุเดช นันไชยแก้ว[2], ชูเกียรติ เนื้อไม้[3], อารยา สามเอื้อ[4], จิตรา บุญแสง[5], มณี บัวเผียน[6] และกิ่งกาญ รักสิงห์[7]

บทนำ

ประเพณีตำข้าวเหนียวชาวม้ง เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ไม่เพียงเฉพาะชาวม้งในจังหวัดกำแพงเพชรเท่านั้นที่ยังคงรักษาประเพณีนี้ไว้ แต่ยังรวมถึงชาวม้งในจังหวัดอื่น ๆ หรือประเทศอื่น ๆ อีกด้วย ประเพณีตำข้าวเหนียวชาวม้งมักจะจัดขึ้นในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 2 ซึ่งจะตรงกับช่วงเดือนธันวาคม – มกราคมของทุกปี ในการจัดประเพณีตำข้าวเหนียวชาวม้งนั้นเป็นประเพณีที่สืบเนื่องหรืออยู่ในช่วงเดียวกับงานประเพณีปีใหม่ม้ง ซึ่งการจัดงานดังกล่าวเป็นงานประเพณีที่สืบทอดและแสดงถึงเอกลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ม้งเป็นอย่างดี การตำข้าวเหนียวของชาวม้งนั้นบางที่อาจจะตำเพื่อไหว้ผีป่า ผีบรรพบุรุษหรือสิ่งที่ตนเองนับถือแต่เพียงอย่างเดียว บางที่ก็นำข้าวเหนียวที่ผ่านการไหวผีมาทำเป็นอาหารคาวและอาหารหวานเพื่อยืดอายุของข้าวเหนียวอีกด้วย ประวัติความเป็นมาของประเพณีตำข้าวเหนียวชาวม้ง หรือแม้แต่ความเชื่อของประเพณี

ซึ่งในปัจจุบันประเพณีไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทหลัก คือ จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม ขนบประเพณีหรือสถาบัน และธรรมเนียมประเพณี ประเพณีตำข้าวเหนียว ชาวม้งก็เช่นเดียวกัน ถือว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี เนื่องจากประเพณีตำข้าวเหนียวของชาวม้ง เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการบอกเล่าที่นิยมทำสืบต่อกันมาตามความเชื่อของคนในชนเผ่าว่า ถ้าทำแล้วจะเกิดสิ่งดี ๆ เกิดขึ้นในชีวิต เนื่องจากข้าวเหนียวที่ได้ในประเพณีดังกล่าวจะนำไปไหว้ผีป่า ผีเขาและผีบรรพบุรุษที่ตนเองนับถือ นั้นเอง (GIANNAUNCENSOR, 2559)

คำสำคัญ : ประเพณีตำข้าวเหนียว, ขนมโจวป่า, ม้ง

ประวัติความเป็นมาของประเพณีตำข้าวเหนียวชาวม้ง จังหวัดกำแพงเพชร

ประเพณีตำข้าวเหนียวชาวม้ง เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นประชากรชาวม้งที่อยู่ในจังหวัดกำแพงเพชรหรือชนชาวม้งที่อาศัยอยู่ในที่ใด ๆ ก็ตาม อาทิ ชาวม้งจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่นิยมทำ “ขนมต้วนหยัว” หรือขนมที่ทำจากการตำข้าวเหนียวจนละเอียดและนำไปปิ้งพร้อมทานกับน้ำผึ้งกลายเป็นขนมหวานเลิศรส ซึ่งรายละเอียดของการทำขนมต้วนหยัวนั้น เหมือนกับประเพณีตำข้าวเหนียวของชาวม้งเพื่อใช้ในการไหว้บรรพบุรุษ ช่วงเทศกาลปีใหม่นั้นเอง นอกจากชาวม้งในจังหวัดเพชรบูรณ์แล้วนั้น ประเพณีตำข้าวเหนียวชาวม้งยังปรากฏในพื้นที่อื่นนอกจากประเทศไทย อาทิ อำเภอเดียนเบียน จังหวัดเดียนเบียน ประเทศเวียดนาม ซึ่งเรียกโจวป่าว่า “ขนมแบ็งใหญ่” นั้นเอง (Thu Hoa, 2557)

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านตลาดม้ง

บ้านตลาดม้งเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร อาชีพหลักของประชากรในหมู่บ้านตลาดม้งคือ ปลูกมัน ปลูกข้าวโพด โดยประชากรส่วนมากเป็นชนเผ่าม้งและหมู่บ้านตลาดม้ง มีประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ผู้ศึกษาสนใจศึกษา ค้นคว้า

[1-2] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[3] อาจารย์ สาขาวิชาการตลาด คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[4-7] นักศึกษา สาขาวิชาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

เรื่องประวัติศาสตร์การตำข้าวของชนเผ่าม้ง เพราะอยากทราบว่าประวัติความเป็นมาของการตำข้าว วิธีการทำที่ถูกต้องของชนเผ่าม้ง ซึ่งเป็นสิ่งที่บรรพชนรุ่นหลัง ควรร่วมอนุรักษ์ เนื่องด้วยการตำข้าวของคนในอดีตจนถึงปัจจุบันค่อย ๆ หายไปทีละอย่างพร้อมกับการจากไปของคนเฒ่า คนแก่ โดยไม่มีการสืบทอดให้คนรุ่นหลัง ทำให้ความรู้ภูมิปัญญาหายไปตามกาลเวลา (นนทวัฒน์ จิตชัยเจริญกุล, การสัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2561)

ประวัติความเป็นมาของการตำข้าว

การตำข้าวของชนเผ่าม้ง ซึ่งเป็นงานรื่นเริงของชาวม้งของทุก ๆ ปี จะจัดขึ้นหลังจากได้เก็บเกี่ยวผลผลิตในรอบปีเรียบร้อย และเป็นการฉลองถึงความสำเร็จในการเพาะปลูกของแต่ละปี ซึ่งจะต้องทำพิธีบูชาถึงผีฟ้า - ผีป่า - ผีบ้าน ที่ให้ความคุ้มครอง และดูแลความสุขสำราญตลอดทั้งปี รวมถึงผลผลิตที่ได้ในรอบปีด้วย ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะทำการฉลองกันอย่างพร้อมเพรียงกัน หรือตามวันและเวลาที่สะดวกของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งโดยมากจะอยู่ในช่วงเดือนธันวาคมของทุกปี ประเพณีฉลองปีใหม่ม้งนี้ชาวม้งเรียกกันว่า “น่อเป๊โจ่วฮ์” แปลตรงตัวได้ว่า “กินสามสิบ” สืบเนื่องจากชาวม้งจะนับช่วงเวลาตามจันทรคติ โดยจะเริ่มนับตั้งแต่ขึ้น 1 ค่ำ ไปจนถึง 30 ค่ำ (ซึ่งตามปฏิทินจันทรคติ จะแบ่งออกเป็นข้างขึ้น 15 ค่ำ และข้างแรม 15 ค่ำ) เมื่อครบ 30 ค่ำ จึงนับเป็น 1 เดือน ดังนั้นในวันสุดท้าย (30 ค่ำ) ของเดือนสุดท้าย (เดือนที่ 12) ของปีจึงถือได้ว่าเป็นวันส่งท้ายปีเก่า ช่วงวันฉลองปีใหม่ส่วนใหญ่จะตกอยู่ประมาณช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนมกราคม ในวันดังกล่าวหัวหน้าครัวเรือนของแต่ละบ้านจะประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อความเป็นสิริมงคลของครัวเรือน ถัดจากวันส่งท้ายปีเก่าไป 3 วัน คือ วันขึ้น 1 ค่ำ 2 ค่ำและ 3 ค่ำของเดือนหนึ่ง จัดเป็นวันฉลองปีใหม่อย่างเป็นทางการ ซึ่งทุกคนจะหยุดหน้าที่การงานทุกอย่างในช่วงวันดังกล่าวนี้ และจะมีการจัดการละเล่นต่าง ๆ ในงานขึ้นปีใหม่ เช่น การละเล่นลูกช่วง การตีลูกข่าง การร้องเพลงม้งและหนึ่งในนั้นคือการตำข้าวหรือที่ชาวม้งเรียกว่า “โจวป่า” ซึ่งเป็นการทำขนมเพื่อไหว้บรรพบุรุษที่ทำการปกปักรักษาครอบครัวมาตลอดปี ขนมโจวป่าทำจากข้าวเหนียวตำอย่างละเอียดและนึ่งเหนียวที่ปั้นเป็นรูปกลมและวางบนใบตอง ขนมโจวป่าเป็นอาหารที่จำเป็นในเครื่องเซ่นไหว้ เมื่อถึงเวลาส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ คนทั้งหมู่บ้านจะร่วมกันทำขนมนี้โดยจะนำข้าวเหนียวไปแช่-นึ่ง-ตำ แล้วปั้นเป็นขนมรูปกลม ซึ่งทุกขั้นตอนจะต้องใช้เวลาเป็นวัน “เพื่อให้ขนมโจวป่าหอมและอร่อยก่อนอื่นต้องเลือกข้าวสารให้ดีแช่ไว้ 1 วัน หลังจากนั้นจะนำไปนึ่งประมาณ 1-2 ชั่วโมง เพื่อให้สุกนิ่มก่อนตำข้าวเหนียวก็ให้คั่วงาตำก่อน นอกจากนั้นจะเอาไข่แดงที่สุกแล้วบดละเอียดเพื่อใช้ในระหว่างการปั้นขนมไม่ให้ติดมือ ต้องตำข้าวเหนียวตอนร้อน ๆ จะได้ขนมที่เนียนนิ่มและเหนียวไม่แข็งแห้งหรือมีรอยแตกไม่สวยไม่อร่อย” (สุรศักดิ์ รุ่งคีรี, การสัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2561)

ความสำคัญของประเพณีตำข้าวชาวม้ง

ประเพณีตำข้าวเหนียวชาวม้งนั้น เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน โดยทั่วไปมักจะจัดงานกันขึ้นในช่วงเดือนธันวาคม – มกราคม ของทุกปี ประเพณีตำข้าวเหนียวนี้เกิดขึ้นมาจากการที่ชาวม้งมีการนับถือวิญญาณบรรพบุรุษ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่อยู่บนฟ้า ในลำน้ำ ประจำต้นไม้ ภูเขา ไร่นา ฯลฯ ชาวม้งจะต้องเซ่นสังเวยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เหล่านี้ปีละครั้ง โดยเชื่อว่าพิธีไสยศาสตร์เหล่านี้จะช่วยให้วินิจฉัยโรคได้ถูกต้องและทำการรักษาได้ผล เพราะความเจ็บป่วยทั้งหลาย ล้วนแต่เป็นผลมาจากการผิดผี ทำให้ผีเดือดดาลมา

แก้แค้นลงโทษให้เจ็บป่วย จึงต้องใช้วิธีจัดการกับผีให้คนไข้หายจากโรค หากว่าคนทรงเจ้ารายงานว่าคนไข้ที่ล้มป่วยเพราะขวัญหนี ก็จะต้องทำพิธีเรียกขวัญกลับเข้าสู่ร่างของบุคคลนั้น แต่การที่จะเรียกขวัญกลับมานั้นจะต้องมีพิธีกรรมในการปฏิบัติมากมาย บางครั้งบางพิธีกรรมก็มีความยุ่งยากในการปฏิบัติ แต่ม้งก็ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคเหล่านั้น ม้งเชื่อว่าการที่มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง โดยไม่มีโรคภัยมาเบียดเบียน นั่นคือความสุขอันยิ่งใหญ่ของม้ง ฉะนั้นม้งจึงต้องทำทุกอย่างเพื่อเป็นการรักษาให้หายจากโรคเหล่านั้น ซึ่งพิธีกรรมในการรักษาโรคของม้งนั้นมีอยู่หลายแบบ ซึ่งแต่ละแบบก็จะรักษาโรคแตกต่างกันออกไป การที่จะทำพิธีกรรม การรักษาได้นั้นต้องดูอาการของผู้ป่วยว่าเป็นเช่นไร แล้วจึงจะเลือกวิธีการรักษา “ดังนั้นการตำข้าวของชนเผ่าม้ง จึงถือได้ว่าเป็นเครื่องเซ่นไหว้อีกอย่างหนึ่งที่จำทำไว้สำหรับการบูชาบรรพบุรุษ” พิธีเข้ากรรมของม้งนั้นมีมาตั้งแต่บรรพบุรุษม้งเชื่อกันว่าเคราะห์กรรมมีจริง แต่ม้งนั้นก็จะสามารถหลีกเลี่ยงเคราะห์กรรมนี้ได้โดยการเข้ากรรม

การเข้ากรรมของชนเผ่าม้ง ก็เหมือนกับการจำกัดบริเวณไม่ให้ออกไปไหนมาไหน ห้ามคนอื่นที่ไม่ใช่สมาชิกในครอบครัวเข้ามาในบ้าน ห้ามไม่ให้พูดคุยกับคนอื่นที่ไม่ใช่สมาชิกในครอบครัว ห้ามจับต้องของมีคม ห้ามขับขี่รถทุกชนิดจนกว่าพระอาทิตย์จะตกดิน ถ้าในระหว่างเข้ากรรมอยู่นั้น สมาชิกคนไหนฝ่าฝืนข้อห้ามมักจะเกิดอุบัติเหตุกับคนผู้นั้นหรือบางรายอาจถึงแก่ชีวิต ชนเผ่าม้งจึงถือเรื่องเข้ากรรมกันอย่างเคร่งครัด ถ้าสมาชิกคนใดไม่อยู่บ้าน ออกไปทำงานต่างจังหวัด ที่ไกลๆ คนในบ้านก็จะนำเอาเสื้อผ้าของคนนั้นมามัดไว้ที่เสากลางบ้าน แล้วจะบอกให้คนคนนั้นรับทราบ เพื่อขอหยุดงาน แต่ถ้านายจ้างไม่ให้หยุด คนๆนั้นก็จะเลี่ยงโดยการขอทำอย่างอื่นที่มีอันตรายน้อยที่สุดแทน สำหรับชาวม้งนั้นเชื่อว่า เคราะห์กรรมมีหลายแบบด้วยกันและสามารถแก้ได้ด้วยวิธีการที่ต่างกันไป เมื่อเจ้าบ้านเกิดอาการไม่สบายใจ หรือฝันเป็นร้ายก็จะไปขอให้หมอผีเสี่ยงทายดูให้ หากเสี่ยงทายแล้วว่ามีเคราะห์กรรม หมอผีจะเป็นคนบอกเองว่าเราควรแก้ด้วยวิธีการไหนบ้าง

การเข้ากรรม จะทำพิธีเพื่อสะเดาะเคราะห์ หรืออาจจะปัดเป่าเคราะห์ร้ายให้หลุดพ้นไปจากตัวเองและครอบครัว อีกวิธีหนึ่งส่วนใหญ่ แล้วเจ้าบ้านจะไปขอให้หมอผีเสี่ยงทายดู เมื่อหมอผีบอกว่าบ้านไหนมีเคราะห์หมอผีจะบอกด้วยว่าบ้านนั้นควรจะหยุดอยู่กรรมกี่วัน ส่วนใหญ่ก็จะเข้ากันหนึ่งวัน ถ้าบ้านไหนมีเคราะห์มากก็จะเข้ากรรมสองถึงสามวันติดต่อกัน บางครั้งแม้ไม่ได้เสี่ยงทาย แต่หมอผีก็จะมาทักว่าบ้านนั้น บ้านนี่ควรเข้ากรรมบ้านนั้นก็ต้องเข้า หรือบางครั้งหมอผีจะเสียงทายดูแล้วจะบอกว่าวันนี้เดือนนี้ บ้านนี้ต้องเข้ากรรมทั้งตระกูล เช่น ถ้าคนไหนเป็นแซ่ย่าง ถึงวันนั้นทุกคนก็ต้องเข้ากรรมเหมือนกันหมด แต่จะเคร่งไม่เท่ากับการเข้าเป็นครอบครัวนานๆ ครั้งถึงจะมีสักครั้ง ต่างจากการเข้าเป็นครอบครัว เพราะจะเข้าปีละกี่ครั้งก็ได้ แล้วแต่ว่าบ้านไหนจะมีเคราะห์กรรมมากหรือน้อย ก็ไม่ใช่ว่าจะต้องเข้าปีละครั้งสองครั้งต่อครอบครัว บางบ้านที่ไม่มีเคราะห์ก็จะไม่เข้ากรรมเลยก็ได้ วิธีการสังเกตว่าม้งมีการเข้ากรรมหรือไม่นั้นสามารถสังเกตได้จากในช่วงเวลานั้นจะมีไม้สานเป็นตาแหลวลักษณะเป็นหกตาเสียบไว้ หรือใบไม้ใบหญ้า ปักไว้ที่หน้าบ้าน และถ้าบ้านไหนเข้ากรรม คนในบ้านนั้นจะไม่ทักทายแขกหรือชักชวนแขกให้เข้าบ้าน บางครั้งเจ้าบ้านจะรีบปิดประตูเพื่อป้องกันไม่ให้แขกเข้าบ้าน แต่เมื่อตะวันตกดินแล้วบ้านนั้นก็จะสามารถรับแขกได้เหมือนเดิม (บริษัท เว็บ สวัสดี จำกัด (มหาชน), 2562)

อุปกรณ์ในการตำข้าว ชาวม้ง

อุปกรณ์ที่ใช้ในการตำข้าวนั้นประกอบไปด้วย 2 ชิ้นคือ ครกสำหรับใช้ตำข้าวและสากที่ใช้ในการตำข้าวนั้นเอง ซึ่งทั้ง 2 ชิ้นนี้มีลักษณะดังภาพ 1 และภาพ 2

1. ครกสำหรับตำข้าว

ภาพ 1 แสดงครกม้งที่ใช้ในการตำข้าว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. สาก/ไม้สำหรับตำข้าวเหนียว

ภาพ 2 แสดงสาก/ไม้สำหรับใช้ในงานประเพณีตำข้าวเหนียวชาวม้ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

วัตถุดิบในการตำข้าว

วัตถุในประเพณีตำข้าวม้ง หรือ โจวป่า วัตถุดิบที่ขาดไม่ได้เลยคือ ข้าวเหนียว เนื่องจากข้าวเหนียวคือวัตถุดิบหลักที่ใช้ในการประกอบพิธีตำข้าวม้งหรือโจวป่านั้นเอง นอกจากข้าวเหนียวนั้นยังต้องมีไข่แดงต้มและใบตองเพื่อใช้เป็นพาชนะในการห่อ ข้าวตำด้วย ดังภาพ 3 - 5

1. ข้าวเหนียว

ภาพ 3 แสดงข้าวเหนียวที่ใช้ในการตำข้าว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. ไข่แดงต้ม

ภาพ 4 แสดงไข่ต้มที่ใช้เป็นส่วนประกอบในการตำข้าว

(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3 ใบตอง

ภาพ 5 แสดงใบตองที่ใช้ในการห่อข้าวตำ

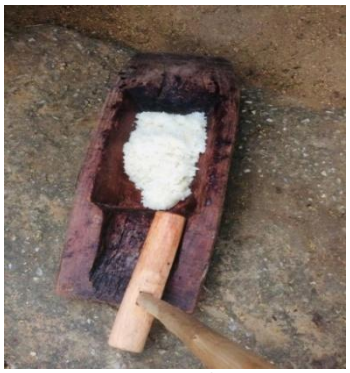
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

วิธีการตำข้าวเหนียว

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในหมู่บ้านตลาดม้ง พบว่า กระบวนการวิธีการตำข้าวเหนียวเพื่อใช้ในงานประเพณีนั้นไม่ได้ยุ่งยากหรือซับซ้อน แต่กลับยังคงรักษา เอกลักษณ์การดำรงชีวิตที่เรียบง่ายของชาวม้งไว้ได้เป็นอย่างดี (คู จันทร, การสัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2561)

1. นึ่งข้าวเหนียวตามปกติที่เราต้องการ (ภาพ 6)

2. นำข้าวเหนียวที่นึ่ง (ในขณะที่ยังร้อน เพื่อให้ได้เนื้อสัมผัสที่เนียน นุ่ม) ลงในครกที่ใช้ในงานประเพณีตำข้าวเหนียว (ภาพ 7)

ภาพ 6 แสดงการนึ่งข้าวเหนียว

(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 7 แสดงการเตรียมข้าวเหนียวเพื่อตำ

(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. ตำข้าวเหนียวในครกด้วยสากหรือไม้สำหรับตำข้าวเหนียวให้ละเอียดไม้และครกนั้น/โดยสากไม้และครกที่ใช้สำหรับประเพณีตำข้าวเหนียวเท่านั้น ไม่สามารถนำไปใช้ปนกับครกหรือ/จะต้องเป็นสากที่ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ภาพ 8 และภาพ 9

ภาพ 8 แสดงการสาธิตการตำข้าวเหนียวโดยใช้คนตำเพียงคนเดียว

(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 9 แสดงการสาธิตการตำข้าวเหนียวโดยใช้คนมากกว่า 1 คน ช่วยกันตำ

(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

4. เมื่อข้าวเหนียวละเอียดแล้ว ชาวม้งจะปั้นข้าวเหนียวให้เป็นก้อนและห่อด้วยใบตองแล้วนำก้อนข้าวเหนียวที่ห่อด้วยใบตองไปไหว้บรรพบุรุษ (ภาพ 10)

5. เมื่อไหว้บรรพบุรุษเรียบร้อยแล้วจึงนำมาปิ้งเพื่อเก็บไว้บริโภคนาน ๆ (ภาพ 11)

ภาพ 10 แสดงการปั้นข้าวเหนียวที่ละเอียดแล้วหลังตำให้ละเอียด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 11 แสดงการปิ้งข้าวเหนียวหลังจากนำไปไหว้บรรพบุรุษเพื่อเก็บไว้รับประทาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 12 แสดงการปิ้งข้าวเหนียวหลังจากนำไปไหว้บรรพบุรุษเพื่อเก็บไว้รับประทาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

ประเพณีตำข้าวเหนียวชาวม้งนั้นเป็นประเพณีที่จัดขึ้นช่วงปีใหม่ ซึ่งเป็นช่วงเดียวกับที่ชาวม้งจะมีข้าว ซึ่งเป็นผลผลิตทางการเกษตรรุ่นแรกใช้เป็นเครื่องเซ่นแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือ และเป็นประเพณีที่สร้างความสามัคคีในชุมชน เนื่องจากประเพณีตำข้าวเหนียวนี้จะตำเพียงปีละครั้งเท่านั้น และเมื่อข้าวเหนียวที่ตำและเซ่นไหว้เสร็จแล้วยังสามารถนำมาห่อใบตองและปิ้งเพื่อเป็นการยืดอายุของอาหารได้อีกด้วย การตำข้าวตามความเชื่อของชนเผ่าม้งหรือที่เรียกว่า ขนมโจวป่า โจวป่า คือ สัญลักษณ์แห่งพระอาทิตย์และพระจันทร์ที่ให้กำเนิดสิ่งมีชีวิตทุกอย่างในโลกทำเพื่อไหว้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วที่คอยปกปักรักษาครอบครัวของตน ซึ่งเมื่อถึงวันฉลองปีใหม่ทุกบ้านจะเตรียมข้าวทำขนมโจวป่าหรือประเพณีตำข้าวเหนียวชาวม้ง เมื่อถึงเวลาตำข้าวเหนียวชาวม้งจะมารวมตัวกันเพื่อช่วยกันตำข้าวเหนียว โดยในการตำข้าวเหนียวนั้นจะชาวม้งจะมีอุปกรณ์ที่ใช้ในการตำข้าวเหนียวโดยเฉพาะซึ่งชาวม้งจะถือว่า อุปกรณ์ดังกล่าวเป็นอุปกรณ์เฉพาะที่ไม่สามารถใช้ร่วมกับประเพณีอื่นๆได้ ดังนั้น ใน 1 ปี ชาวม้งจะใช้ครกและสาก/ไม้สำหรับตำข้าวเหนียวเพียง 1 ครั้งเท่านั้น

บรรณานุกรม

บริษัท เว็บ สวัสดี จำกัด (มหาชน). (2562). *ชาวเขาเผ่าต่าง ชาวเผ่าม้ง.* http://www.sawadee.co.th/thailand/hilltribes/hmong.html

GIANNAUNCENSOR. (23 กันยายน 2559). *ประเภทของประเพณี.* วัฒนธรรมและประเพณีของไทย. https://thaicultureandthaitradition.wordpress.com

Thu Hoa. (27 เมษายน 2557). *ประเพณีการตำขนม แป๊งไหญ่ของชาวม้งที่หมู่บ้านหน่าเต๊า.* https://vovworld.vn/th-TH/สสนวฒนธรรม54ชนเผาเวยดนาม/ประเพณการตำขนม-แบงไหญของชาวมงทหมบานหนาเตา-232526.vov

ผลิตภัณฑ์กล้วยกวน บ้านเกาะน้ำโจน ตำบลลานดอกไม้ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

วีรวรรณ แจ้งโม้[1], พธูรำไพ ประภัสสร[2], ศุภโชคชัย นันทศรี[3], พิมพ์นารา บรรจง[4], วนัสนันท์ นุชนารถ[5], วาสนา พร้อมตูม[6], วันวิสา ขำเจริญ[7], ธนัดดา อินทรรัตน์[8], ชลธิชา พุทธศัย[9], ทิติยพงษ์ จันทะเสน[10] และรสสุคนธ์ สุวรรณศรี[11]

บทนำ

กล้วย เป็นผลไม้ที่พบได้ทั่วไปในประเทศไทย กล้วยเป็นพืชที่ขึ้นง่าย เติบโตไวและมีผลดก ดังนั้น เมื่อพูดถึงกล้วย คนไทยมักจะนึกถึงผลไม้ที่สามารถหาทานได้ง่าย มีคุณประโยชน์ต่อร่างกายสูงในราคาไม่แพง ด้วยเหตุผลที่กล้วยเป็นพืชที่หาทานได้ง่าย คนไทยจึงมักนำคำว่ากล้วยมาใช้เป็นบทสนทนาในชีวิตประจำวัน เพื่อแสดงถึงเหตุการณ์/สถานการณ์ที่สามารถเข้าใจหรือเกิดขึ้นได้ง่าย เช่น “เรื่องกล้วย ๆ” ซึ่งหมายถึง เหตุการณ์/สถานการณ์ ที่มีความเป็นไปได้สูงหรือสามารถทำให้สำเร็จดังเป้าประสงค์ได้ง่าย

กล้วย เป็นพืชที่ชอบอากาศร้อนชื้น ดังนั้น ถิ่นแรกของกล้วยจึงสันนิฐานว่ากล้วยน่าจะมีแหล่งกำเนิดอยู่ในแถบเอเชียตอนใต้ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวพบกล้วยพื้นเมืองทั้งที่มีเมล็ดและไม่มีเมล็ด ซึ่งเกิดจากการอพยพย้ายถิ่นฐานของผู้คนจากเอเชียตะวันตก ไปยังหมู่เกาะแปซิฟิก ในการเดินทางอพยพย้ายถิ่นนั้นผู้คนจะนำอาหารหรือเสบียงพกติดตัวไปด้วยเสมอ หนึ่งในเสบียงที่ผู้คนมักพกติดตัวไปด้วยคือ หน่อกล้วย เนื่องจากกล้วยเป็นพืชที่เติบโตได้ง่าย ทำให้กล้วยหลากหลายสายพันธุ์ได้แพร่กระจายจากเอเชียตอนใต้สู่หมู่เกาะแปซิฟิกและแพร่กระจายต่อไปยังพื้นที่อื่น ๆ ในแถบเอเชียอีกด้วยสำหรับในประเทศไทยนั้น “กล้วย” เป็นพืชที่มีปลูกอยู่ทั่วไปในทุกพื้นที่ ทั้งกล้วยพื้นเมืองเดิมที่มีอยู่ในประเทศไทยและกล้วยที่มาจากประเทศเพื่อนบ้าน ในสมัยสุโขทัยกล้วยที่เป็นที่รู้จักกันดีของคนในสมัยนั้นโดยเฉพาะ “กล้วยตานี” กล้วยตานี เป็นกล้วยป่า มีต้นกำเนิดอยู่ในตอนใต้ของประเทศอินเดีย จีนและพม่า จากต้นกำเนิดดังกล่าว จึงมีการสันนิฐานถึงการแพร่กระจายของกล้วยตานีว่าน่าจะเข้ามาในประเทศไทยครั้งแรกในสมัยสุโขทัยตอนต้น นอกจากนั้นแล้ว การแพร่กระจายของกล้วยเข้ามาในประเทศไทยยังปรากฏในพงศาวดารจากการเสด็จประพาสประเทศต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีการนำพันธุ์กล้วยกลับมาปลูกภายในประเทศไทย (กรมวิทยาศาสตร์บริการ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2560) ในปัจจุบันกล้วยที่นิยมปลูกอยู่ในประเทศไทยมีจำนวนมากมายหลากหลายสายพันธุ์ อาทิ กล้วยหอมทอง กล้วยหอมเขียว กล้วยหอมจันทร์ กล้วยหอมสั้น กล้วยตานี กล้วยเล็บมือนาง กล้วยหักมุก กล้วยไข่ กล้วยไข่ทองร่วง กล้วยหก และกล้วยน้ำว้า ฯลฯ จากสายพันธุ์ที่หลากหลายทำให้เห็นถึงความผูกพันและความสัมพันธ์ที่ยาวนานระหว่างคนไทยกับกล้วยสายพันธุ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะกล้วยน้ำว้า ซึ่งเป็นกล้วยที่ให้พลังงานสูง หาทานง่ายและราคาถูก นอกจากนั้นตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันคนไทยนิยมนำกล้วยน้ำว้าสุกมาบดรวมกับอาหารหรือข้าวให้เด็กทารกรับประทานหลังหย่านม เพื่อเป็นแหล่งพลังงานอีกด้วย

[1] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[2-4] อาจารย์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[5] อาจารย์ สาขาวิชาวิจิตร์ศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[6-11] นักศึกษา สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ภาพ 1 กล้วยน้ำว้าสุก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 2 แสดงการแปรรูปเป็นกล้วยกวนของฝาก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ในปัจจุบันผลิตภัณฑ์กล้วยน้ำว้าทั้งดิบและสุกได้ถูกแปรรูปออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นกล้วยตาก กล้วยฉาบ กล้วยกวน เป็นต้น ซึ่งผลิตภัณฑ์เหล่านี้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนต่าง ๆ กล้วยกวนตองแก้วเป็นอีกหนึ่งสินค้าชุมชนที่แปรรูปมาจากกล้วยน้ำว้าสุกและกลายมาเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้และชื่อเสียงให้กับจังหวัดกำแพงเพชร ไม่แพ้ผลิตภัณฑ์ขึ้นชื่ออย่างกล้วยไข่แต่อย่างใด ในอดีตกลุ่มกล้วยกวนตองแก้วใช้เพียงกล้วยน้ำว้าเป็นวัตถุดิบหลักในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ของฝากอย่างกล้วยกวนตองแก้ว แต่ในปัจจุบันด้วยสภาพและจุดเด่นทางด้านพื้นที่ กลุ่มกล้วยกวนตองแก้วได้นำกล้วยไข่ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ขึ้นชื่อของจังหวัดกำแพงเพชรมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ของฝากประจำจังหวัดกำแพงเพชรในปัจจุบันด้วย

กล้วยกับวิถีชีวิตคนไทย

นอกจากนั้นแล้ว กล้วยยังมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนไทยมาอย่างช้านานโดยเฉพาะในท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ กล้วยทำหน้าที่เป็นพืชสมุนไพรสำหรับผู้หญิงตั้งครรภ์ ซึ่งมีสรรพคุณในการบำรุงครรภ์และสร้างพลังงาน ใบกล้วยสามารถนำไปเป็นวัสดุห่ออาหาร ก้านกล้วยสามารถนำมาทำเป็นม้าก้านกล้วยซึ่งเป็นเครื่องเล่นสมัยเด็ก ๆ หรือนำมาทำเป็นหน้ากากกาบกล้วยได้ด้วย หรือแม้แต่ในงานอัปมงคลอย่างงานศพก้านกล้วยยังสามารถนำไปใช้รองหีบศพได้อีกด้วย “กล้วย” จึงกลายเป็นสิ่งจำเป็นที่ขาดไม่ได้ในการประกอบพิธีต่าง ๆ ตามความเชื่อของคนไทย ตัวอย่างความเชื่อหรือกิจกรรมที่มีกล้วยเป็นส่วนหนึ่ง เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ ประเพณีลอยกระทง (ขอขมาพระแม่คงคา) รวมไปถึงพิธีที่เกี่ยวกับการสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น (เรื่องกล้วย ๆ กับวิถีชีวิตของคนไทย, 2557) จากข้อความข้างต้นผู้เขียนจึงขอแบ่งประเภทของกล้วยตามความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็น 4 ประการ ได้แก่ ด้านความเชื่อ ในด้านอายุวัฒนะ ในด้านอาหาร และในด้านงานพิธี ดังนี้

1. ในด้านความเชื่อ คนไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับกล้วยมากมายหลากหลายด้าน หนึ่งในความเชื่อของคนไทยกับกล้วยคือ ความเชื่อเรื่องการตั้งครรภ์ โดยคนไทยมีความเชื่อว่า “หญิงตั้งครรภ์ จะไม่รับประทานกล้วยแฝด เพราะมีความเชื่อว่าจะได้ลูกแฝด” ในช่วงให้นมบุตรหญิงให้นมมีความเชื่อเกี่ยวกับหัวปลีว่า “หากรับประทานหัวปลีมากจะช่วยเรื่องปริมาณน้ำนมให้มีมากขึ้นได้” เนื่องจากหัวปลีเป็นพืชที่มีธาตุเหล็กสูง บำรุงเลือดดี จึงทำให้หญิงมีครรภ์มีปริมาณน้ำนมมากขึ้นนั้นเอง นอกจากความเชื่อเรื่องคุณประโยชน์ของกล้วยแล้ว คนไทยยังมีความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่มองไม่เห็นและสัมพันธ์กับกล้วยอย่างเช่น ผีกล้วยตานี ซึ่งคนไทยเชื่อว่า ผีตานีหรือนางพรายตานีจะอาศัยอยู่ในต้นกล้วยที่ขาวเนียนสะอาด ไม่มีกาบใบแห้ง นางพรายตานีเป็นผีผู้หญิง ที่มีหน้าตาสวยงาม ผิวขาวและจะปรากฏตัวตอนกลางคืนใต้ต้นกล้วยต้นที่ตนสิงอยู่นั้น

ภาพ 3 แสดงการแปรรูปหัวปลีมาใช้ทำอาหาร

หมายเหตุ: จาก แกงหัวปลีกระดูกอ่อน โดย ศูนย์การเรียนรู้ อาหารไทย, ม.ป.ป., (http://www.thaifoodheritage.com/recipe_list/detail/78). CC BY-NC-ND.

ภาพ 4 แสดงภาพหัวปลี

หมายเหตุ: จาก ประโยชน์และสรรพคุณของ”หัวปลี” โดย สาระน่ารู้สำหรับบ้านที่คุณรัก, 2558, (http://rakbarn.blogspot.com/2015/11/blog-post_19.html). CC BY-NC-ND.

2. ในด้านอายุวัฒนะ คนไทยมีความเชื่อกล้วยกับอายุวัฒนะว่า หากนำกล้วยแช่น้ำผึ้งปิดไว้แล้วใช้ปูนทาขอบปากภาชนะก่อนจะปิด แล้วนำภาชนะนั้นไปวางไว้ใต้ฐานพระพุทธรูปนาน 3 เดือน กล้วยที่ใส่ภาชนะนั้นจึงจะสามารถนำออกมารับประทานเป็นยาอายุวัฒนะได้ วิธีการดังกล่าวเป็นเสมือนกุศโลบายของผู้เฒ่าผู้แก่ของคนในสมัยโบราณเพื่อใช้ในการถนอมอาหาร(กล้วย)ได้อีกวิธีหนึ่งด้วย

3. ในด้านอาหาร ในสมัยก่อนนั้นอาหารอย่างแรกที่ให้เด็กทารกรับประทานหลังจากอย่านม คือ กล้วยสุกบดกับข้าวสวย กล้วยจึงกลายเป็นอาหารและแหล่งวิตามินที่พ่อแม่เลือกให้กับเด็กทารก แม้แต่ในปัจจุบันหลายครอบครัวยังคงใช้กล้วยน้ำว้าสุกบดกับข้าวเป็นอาหารเสริมสำหรับทารก กล้วยจึงกลายเป็นผลไม้พื้นบ้านที่คุ้นเคย

กับคนไทยเรามาตั้งแต่เด็ก เมื่อเปรียบเทียบกล้วยกับผลไม้อื่น อาทิ แอปเปิ้ล พบว่า กล้วยมีโปรตีนมากกว่าแอปเปิ้ล ถึง 4 เท่า มีคาร์โบไฮเดรตมากกว่า 2 เท่า มีฟอสฟอรัสมากกว่า 3 เท่า มีวิตามินเอและธาตุเหล็กมากกว่า 5 เท่าและอุดมไปด้วยโพแทสเซียม ซึ่งเป็นแร่ธาตุที่จำเป็นต่อการทำงานของกล้ามเนื้อและประสาท ช่วยควบคุมความดันโลหิต

ภาพ 5 แสดงการบดกล้วยกับข้าว

หมายเหตุ: จาก วิธีทำ กล้วยบด กับนมแม่ แถมวิธีถนอมกล้วยไว้ให้อยู่ได้นาน ๆ โดย Monkeytan, 2561, MThai (https://food.mthai.com/baby/132086.html). CC BY-NC-ND.

4. ในด้านงานพิธี ประเทศไทยเป็นประเทศที่นับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ดังนั้น การประกอบพิธีกรรมส่วนใหญ่ของชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธนั้นมักจะมีกล้วยเป็นองค์ประกอบด้วยเสมอ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องบูชา อาทิ พิธีบายศรีสู่ขวัญ สามารถแบ่งเป็น บายศรีต้น บายศรีตั้ง หรือบายศรีชั้น บายศรีต้นจะใช้ต้นกล้วยเป็นแกนซึ่งจะมีหลายชั้นเริ่มตั้งแต่ 3-5-7 และ 9 ชั้น ตามลำดับ บายศรีต้นในแต่ละภาคมีการประดิษฐ์ในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป บายศรีต้นถือเป็นบายศรีขนาดใหญ่จัดทำยาก ต้องใช้ความพยายามและความอดทนเป็นอย่างมากเพื่อให้ได้บายศรีในรูปแบบตามที่ต้องการ การทำบายศรีนั้นมีหลากหลายรูปแบบ เช่น พับเป็นกลีบบัวสัตตบงกช กลีบผกา กลีบหน้านาค กลีบหน้าช้างพับเป็นกรวย เป็นต้น การจัดวางบายศรีจะจัดวางลงในฐานรองให้มีขนาดลดหลั่นกันไป บายศรีต้นจะมีรูปแบบเป็นทรงต้นสน ทรงฉัตร และทรงตรง

ภาพ 6 แสดงภาพบายศรีตั้ง

หมายเหตุ: จาก ต้นเทียนดอกไม้ผ้าประดิษฐ์ โดย นวรัตน์สังฆภัณฑ์, ม.ป.ป., (https://www.navarat.co/product/ต้นเทียนดอกไม้ผ้าประดิษฐ์/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 7 แสดงภาพบายศรีต้นตามลำดับ

หมายเหตุ: จาก ประวัติบายศรี โดย บายศรี หนองป่าครั่ง, (2558), (https://baisri-npk.blogspot.com/2015/12/blog-post.html). CC BY-NC-ND.

อีกหนึ่งงานประเพณีที่คนไทยมักนำต้นกล้วยมาใช้คือ ประเพณีแต่งงานซึ่งจะนำมาใช้คู่กับต้นอ้อย ต้นกล้วย และต้นอ้อยจะนำมาเป็นส่วนประกอบในขบวนขันหมาก “กล้วย” หมายถึง กล่าวคือ เป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ในการอวยพรให้คู่บ่าวสาวมีบุตรง่ายและมากมายเต็มบ้านดังต้นกล้วย “ต้นอ้อย” หมายถึง ชีวิตการแต่งงานที่มีแต่ความสุข ความสมหวังและความหวานดังรสชาติอ้อย ต้นกล้วยและต้นอ้อยที่จะขุดมาใช้ในงานแต่งงานจะต้องขุดให้ติดตา ติดราก และเลือกเอาต้นหรือหน่อที่สมบูรณ์ ซึ่งเจ้าบ่าวเจ้าสาว จะต้องทำการปลูกร่วมกัน คล้ายกับเป็นการเสี่ยงทายอย่างหนึ่งว่า หากต้นกล้วยเจริญเติบโตออกดอกออกผลสมบูรณ์และต้นอ้อยเติบโตหอมหวาน เชื่อกันว่าความรักของหนุ่มสาวคู่นี้จะเป็นไปอย่างราบรื่น มีลูกเต็มบ้าน มีหลานเต็มเมือง ฐานะความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจดีนั้นเอง (เรื่องกล้วย ๆ กับวิถีชีวิตของคนไทย, 2557)

นอกจากนั้นแล้วเมื่อวิเคราะห์คุณประโยชน์ของกล้วยจะพบว่า กล้วยมีน้ำตาลธรรมชาติทั้งหมด 3 ชนิด คือ ซูโครส ฟรุคโทส และกลูโคสรวมกับเส้นใยและกากอาหาร จากการศึกษาวิจัยพบว่า การกินกล้วย 2 ผล จะให้พลังงานเพียงพอกับการออกกำลังกายอย่างเต็มที่ 90 นาที เนื่องจากกล้วยมีธาตุโปรแตสเซียมสูง ซึ่งเป็นสารอาหารสำคัญที่ช่วยให้การเต้นของหัวใจเป็นปกติ ส่งผลดีต่อการส่งออกซิเจนไปยังสมองและปรับระดับน้ำในร่างกาย ในขณะที่เราเกิดความเครียดอัตรา metabolic ในร่างกายของเราจะสูงขึ้น ทำให้ระดับโปรแตสเซียมในร่างกายลดต่ำลง แต่ระดับโปรแตสเซียมในกล้วยจะช่วยให้รักษาความสมดุลในร่างกายเราได้ นอกจากนั้นกล้วยยังมีปริมาณเกลือต่ำจึงเหมาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่ต้องการควบคุมระดับเกลือในร่างกาย โดยเฉพาะผู้ป่วยโรคไต นอกจากนั้นแล้วกล้วยยังช่วยลดอันตรายจากภาวะเส้นโลหิตแตกได้ถึง 40% (จันทร์เพ็ญ บุตรใส และเสน่ห์ บัวสนิท, 2555) จากคุณประโยชน์ที่หลากหลาย “กล้วย” จึงกลายเป็นผลไม้หรือผลิตภัณฑ์ที่ผู้คนมักนึกถึง ดังนั้นเมื่อเราไปในสถานที่ต่าง ๆ เราจึงมักพบเห็นกล้วยชนิดต่าง ๆ ทั้งที่เป็นผลสดและถูกแปรรูปมาเป็นผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างตามความต้องการของพื้นที่

จังหวัดกำแพงเพชรเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความอุดมสมบูรณ์และเหมาะสมต่อการเพาะปลูกพืชชนิดต่าง ๆ เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “กล้วยไข่” กล้วยไข่จึงกลายเป็นสินค้าหรือผลิตภัณฑ์จังหวัดกำแพงเพชร ไม่เฉพาะกล้วยไข่เท่านั้นที่สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดกำแพงเพชร แต่ผลิตภัณฑ์แปรรูปที่มาจากกล้วยน้ำว้า กล้วยหอม ยังเป็นผลิตภัณฑ์ของฝากของที่ระลึกที่ทำชื่อเสียงมาสู่จังหวัดกำแพงเพชรอีกด้วย

ผลิตภัณฑ์ของฝากของที่ระลึก

ความเป็นมาของของที่ระลึก มิได้มีหลักฐานใด ๆ กล่าวไว้โดยตรง แต่อาศัยพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีการแลกเปลี่ยน แบ่งปัน สิ่งของต่าง ๆ แก่กันและกันสืบเนื่องมาเป็นระยะเวลายาวนาน ในยุคเริ่มแรกอาจเป็นการแลกเปลี่ยนแบ่งปันสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม หรือแม้แต่เครื่องมือที่ใช้ในการประกอบอาชีพ เพื่อให้ผู้รับเกิดการระลึก นึกถึงและคิดถึง จึงอาจกล่าวได้ว่า ของที่ระลึกนั้นมีการมอบแก่กันมานับแต่มนุษย์เกิดมาในโลกแล้ว ในปัจจุบันมีการมอบของที่ระลึกให้แก่กันและกันนั้น ใช้เพื่อเป็นเกียรติในวาระและโอกาสต่าง ๆ แม้ว่าของที่ระลึกบางอย่างอาจไม่มีราคา แต่มีคุณค่าทางจิตใจที่ผู้ให้มีต่อผู้รับ ของที่ระลึกอาจนับเป็นวัตถุแห่งความยินดีที่ผู้ให้ ให้ด้วยความรัก เคารพ ศรัทธา และความคิดถึงต่อผู้รับ ของที่ระลึกจึงมีอิทธิพลต่อความรู้สึกของมนุษย์ซึ่งส่งผ่านความรู้สึกดี ๆ ให้แก่กัน ในปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป สิ่งของที่ระลึก ที่มนุษย์ทำขึ้นเพื่อให้หรือแจกจ่ายกลายมาเป็นสินค้าที่ระลึกเพื่อการจำหน่ายและมีการพัฒนารูปแบบ คุณภาพของสินค้าเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค

ความหมายของที่ระลึก

ความหมายของ ของที่ระลึก ตามคำจำกัดความในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. 2542 ได้แยกความหมายของคำว่า “ของ” ซึ่งหมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับนำหน้านามที่เป็นผู้ครอบครอง ส่วนคำว่า “ระลึก” หมายถึง คิดถึง นึกถึง เรื่องราวในอดีตได้ เช่น ระลึกถึงความหลังเป็นต้น ดังนั้น คำว่าของที่ระลึกอาจหมายถึง สิ่งที่ทำให้เกิดความนึกถึงและคิดถึง นอกจากนี้ ยังมีความหมายและคำจำกัดความที่มีลักษณะใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกันอีก ตัวอย่างเช่น

- ของที่ระลึก อาจหมายถึง สิ่งที่นำมาใช้เป็นแรงจูงใจ กระตุ้นให้เกิดความคิดถึง นึกถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง (อรุณวรรณ ตั้งจันทร์ และนิรัช สุดสังข์, 2553)

- ของที่ระลึก อาจหมายถึง สื่อที่ใช้หวังผลทางด้านความทรงจำ ในสิ่งที่ผ่านมาในอดีต กลับมากระจ่างชัดในปัจจุบัน

- ของที่ระลึก อาจหมายถึง สัญลักษณ์แทนบุคคล เหตุการณ์ เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต เพื่อกระตุ้นเตือนหรือให้นึกถึงอยู่เสมอ

- ของที่ระลึก หมายถึง สิ่งของที่ทำให้คิดถึงสถานที่ที่เคยไปสะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์และประเพณีบางอย่าง

ของที่ระลึกอาจมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป ตามแต่โอกาสนั้น ๆ เช่น ถ้ามอบให้เนื่องในวันเกิด วันแต่งงาน วันปีใหม่ เรียกว่า ของขวัญ ถ้ามอบให้ผู้ที่รักและนับถือเรียกว่า ของกำนัลและถ้าให้เพื่อเป็นการตอบแทน เช่น งานศพ เรียกว่า ของชำร่วยหรือของแถมพก เหล่านี้เป็นต้น

แม้ว่าจะเรียกชื่อว่าอย่างไรก็ตาม มีวัตถุประสงค์การให้ที่แตกต่างกัน แต่ในความหมายที่แท้จริงก็คือการกระตุ้นเตือนให้เกิดความทรงจำซึ่งอยู่ในขอบข่าย ของที่ระลึกนั่นเอง

ของที่ระลึกซึ่งทำออกมาในรูแบบต่าง ๆ เช่น ของบริโภค ของใช้ เครื่องประดับ ฯลฯ มีความเกี่ยวข้องกับวัสดุ เทคนิควิธีทำ จุดมุ่งหมายในการผลิตและการนำไปใช้ ตลอดจนอิทธิพลอื่น ๆ เช่น ความเชื่อ ศาสนา การเมือง วัฒนธรรม เศรษฐกิจและสังคม ทำให้ของที่ระลึกมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป การจัดประเภทของที่ระลึกสามารถจัดได้โดยยึดหลักต่อไปนี้

ประเภทของที่ระลึก

ของที่ระลึกอาจจำแนกประเภทตามจุดประสงค์ของการนำไปใช้ประโยชน์ได้ดังนี้ (อรุณวรรณ ตั้งจันทร์ และนิรัช สุดสังข์, 2553)

1. ประเภทของกิน สิ่งของประเภทนี้มีการแบ่งปันกันมาตั้งแต่อดีต เนื่องจากไม่สามารถเก็บไว้ได้นาน และบริโภคในชวงระยะเวลาสั้น ๆ จึงไม่ค่อยยอมรับว่าเป็นของที่ระลึก ตอมาในภายหลังสินคาประเภทของกิน ได้พัฒนารูปแบบ คุณภาพ การเก็บรักษาและบรรจุภัณฑ์ให้มีความเหมาะสม สวยงาม น่าสนใจ จนสินค้าที่ระลึกประเภทนี้ได้รับความนิยมและความสนใจจากผู้ซื้อจำนวนมาก

2. ประเภทของใช้ เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ปจจุบันกลายเป็นสินคาที่ระลึก ที่ได้รับความนิยมมากเช่นกัน เครื่องใช้บางชนิดมีการปะดิษฐ์ตกแต่งงดงามเป็นพิเศษ จึงมักถูกนำไปใชเป็นของที่ระลึกมากกวาการนำไปใชประโยชน

3. ประเภทตกแต่ง ประเภทนี้สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองตอจิตใจเป็นสวนใหญ่ เชน การตกแต่ง ร่างกาย ได้แก่ เครื่องประดับต่าง ๆ หรือสำหรับใชในการตกแต่งอาคารสถานที่ หรือใช้ในพิธีการต่าง ๆ ดังนั้นสินค้าที่ระลึกประเภทนี้ตองมีการออกแบบที่ดีมีสีและรูปทรงสวนประกอบต่าง ๆ ประณีต สวยงาม ดึงดูดล่อใจผู้ซื้อ

ผลิตภัณฑ์กล้วยกวนตองแก้ว จังหวัดกำแพงเพชร

ผลิตภัณฑ์กล้วยกวนถึงแม้จะเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ทั่วไปในประเทศไทย แต่เมื่อคิดถึงของฝากของที่ระลึกในจังหวัดกำแพงเพชร หลายคนจะนึกถึง “กล้วย” ทั้งผลสดและแบบผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการแปรรูปจากกล้วย อาทิ กล้วยกวน กล้วยฉาบ กล้วยเบลคแตก เป็นต้น กลุ่มแม่บ้านเกษตรเกาะน้ำโจนสามัคคีเป็นอีกกลุ่มวิสาหกิจหนึ่งที่หันมาดำเนินธุรกิจด้านการแปรรูปกล้วย ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2543 มีจำนวนสมาชิกเริ่มแรก 30 คน การรวมตัวดังกล่าวเกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพที่คล้ายคลึงกันของชาวบ้านในหมู่บ้าน อันได้แก่ อาชีพเกษตรกรรม เมื่อถึงเวลาทำงานทุกครัวเรือนก็จะออกไปทำงานในลักษณะคล้าย ๆ กัน และเมื่อว่างจากงานทุกบ้านก็จะมีเวลาว่างในช่วงเวลาเดียวกันด้วย ดังนั้นในช่วงที่ว่างเว้นจากการเพาะปลูก ชาวบ้านจึงรวมตัวกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน กิจกรรมที่ชาวบ้านทำร่วมกันคือ การแปรรูปกล้วย โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์จากกล้วยน้ำว้า เนื่องจากกล้วยน้ำว้าเป็นกล้วยที่มีลักษณะทนต่อสภาพอากาศ และเป็นพืชที่คนไทยนิยมรับประทาน สามารถนำไปทำเป็นขนมหวานได้หลายชนิด อาทิ กล้วยตาก กล้วยบวชชี ขนมกล้วย ไส้ข้าวต้มมัดเป็นต้น ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมปลูกกล้วยไว้ในพื้นที่บ้านของตนเอง เมื่อถึงเวลากล้วยสุก กล้วยในหมู่บ้านก็จะสุกพร้อมๆกัน ทำให้มีกล้วยมากเกินกว่าความต้องการบริโภคในช่วงเวลาเดียวกัน ประกอบกับความต้องการที่จะเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวในช่วงที่เว้นว่างจากการประกอบอาชีพหลัก ชาวบ้านจึงปรึกษาหารือเพื่อหาแนวทางที่จะเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนของตน ด้วยการนำของนางสาวรุ่งนภา ไหววิจิตร ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรเกาะน้ำโจนสามัคคีในปัจจุบันจึงเข้าขอความช่วยเหลือและสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรจังหวัดกำแพงเพชร เพื่อส่งเจ้าหน้าที่มาอบรมการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร (กล้วยกวน) จากวัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชนเป็นจำนวนมาก ซึ่งในขณะนั้นผลผลิตที่มีอยู่ในชุมชนเป็นจำนวนมากนั้นก็คือ กล้วยและส้มโอ ดังนั้นผลิตภัณฑ์แรกที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านเกาะน้ำโจนสามัคคี ก็คือ กล้วยกวน และส้มโอกวนนั้นเอง (รุ่งนภา ไหววิจิตร, การสัมภาษณ์, 30 มกราคม 2562)

จากความทุ่มเท อุตสาหะและความร่วมมือของสมาชิกภายในกลุ่มทำให้ปัจจุบันกลุ่มกล้วยกวนตองแก้วมีผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ออกสู่ตลาดเป็นจำนวนมาก และมีกิจกรรมการจัดจำหน่ายที่หลากหลาย อาทิ การออกร้านตามบูธขายสินค้า OTOP การขายในช่องทางออนไลน์ การขายหน้าร้านซึ่งมีทั้งกรณีขายส่งและขายปลีก ทำให้ฐานะทางการเงินของกลุ่มมีความเข็มแข็งสมาชิกภายในกลุ่มสามารถมีรายได้เพื่อไปจุนเจือครอบครัวของตนเองได้ในที่สุด

ขั้นตอนและวิธีการผลิตนั้นแม้จะไม่ได้มีขั้นตอนยุ่งยากซับซ้อนแต่หากจะต้องใช้ความอดทนและความพยายามเพื่อให้ได้กล้วยกวนที่มีสรสวยและรสชาดน่ารับประทาน เนื่องจากการทำกล้วยกวนนั้น ผู้ผลิตต้อง

กวนกล้วยเป็นเวลานานหลายชั่วโมงภายใต้ความร้อนจากเตาซึ่งเป็นแหล่งให้ความร้อนหลักนั้นเอง กลุ่มแม่บ้านเกษตรเกาะน้ำโจนสามัคคี มีกระบวนการและขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนและวิธีการผลิตมีดังนี้

1. บดกล้วยสุกให้ละเอียด

แรกของการทำกล้วยกวนนั้น นอกจากจะต้องใช้กล้วยที่มีผลสุกงอมอย่างมากแล้ว จะต้องบดกล้วยสุกนั้นให้ละเอียดเพื่อให้สามารถกวนเข้ากับเครื่องปรุงอื่น ๆ อาทิ น้ำตาลทราย กะทิข้นสด เกลือป่น นมข้นหวาน และแป๊ะแซ เนื่องจากหากไม่บดกล้วยให้ละเอียดเสียก่อนนั้นจะไม่สามารถกวนให้เข้ากับเครื่องปรุงอื่น ๆ ได้ เนื่องจากการกวนนั้นจะต้องกวนเป็นเวลานาน เพื่อให้เนื้อกล้วยละเอียด เข้ากับเครื่องปรุงอื่น ๆ ให้ได้รสชาติที่กลมกล่อมและมีสีสันสวยงามได้ โดยมีวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตกล้วยกวน ดังนี้

1. กล้วยน้ำว้าสุกงอมจัด

ภาพ 8 กล้วยน้ำว้าสุกงอมจัด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. น้ำตาลทราย

ภาพ 9 น้ำตาลทราย
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. กะทิข้นสด

ภาพ 10 กะทิข้นสด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

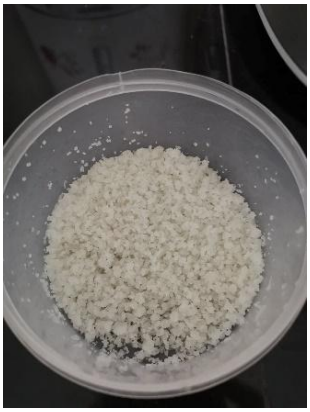
4. แปะแซ

ภาพ 11 แปะแซ

หมายเหตุ: จาก แบะแซ คืออะไร มีประโยชน์อะไรบ้าง โดย ISERTBLOG, 2560, (https://isertblog.wordpress.com/2017/01/31/แบะแซ-คืออะไร-มีประโยชน์/). CC BY-NC.ND.

5. เกลือป่น

ภาพ 12 เกลือป่น
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

6. นมข้นหวาน

ภาพ 13 นมข้นหวาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. กวนกล้วย

ภาพ 14 แสดงการกวนกล้วยพร้อมเครื่องปรุงต่าง ๆ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ขั้นตอนที่ 2 คือการกวนกล้วย เนื่องจากกลุ่มแม่บ้านเกษตรเกาะน้ำโจนสามัคคีเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งทั้งในส่วนของตลาดและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ทำให้กล้วยกวนตองแก้วมีคำสั่งซื้อเข้ามาเป็นจำนวนมากจนไม่สามารถที่จะใช้แรงงานมนุษย์เพียงอย่างเดียวได้ จำเป็นจะต้องใช้เครื่องมือ เครื่องจักรในเชิงอุตสาหกรรมขนาดเล็กเข้ามาช่วยหนึ่งในเครื่องมือที่กลุ่มแม่บ้านเกษตรเกาะน้ำโจนสามัคคีใช้ในการผลิตกล้วยกวนนั่นก็คือเครื่องกวนกล้วย เพราะขั้นตอนของการกวนกล้วยนั้นจะต้องใช้เวลานานพร้อมกับปริมาณคำสั่งซื้อที่มีเข้ามาเป็นจำนวนมากทำให้จะต้องผลิตครั้งละมาก ๆ

3. เทกล้วยที่กวนเรียบร้อยแล้วใส่ถาด

เมื่อกลุ่มแม่บ้านเกษตรเกาะน้ำโจนสามัคคีกวนกล้วยให้เข้ากับเครื่องปรุงอื่นๆเรียบร้อยและได้สีสันสวยงามแล้ว ผู้ผลิตจะเทกล้วยกวนที่สำเร็จลงในถาดเพื่อให้ได้รูปตามที่ต้องการโดยส่วนมากแล้วผู้ผลิตจะเทใส่ภาชนะที่เป็นสี่เหลี่ยมเพื่อให้สามารถตัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ ได้อย่างสะดวก และมีขนาดพอเหมาะกับผลิตภัณฑ์กระเช้ากล้วยกวนซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ขายดีของกลุ่มแม่บ้านเกษตรเกาะน้ำโจนสามัคคี

4. ขึ้นรูปบรรจุภัณฑ์

ขั้นตอนของการขึ้นรูปบรรจุภัณฑ์ เป็นขั้นตอนที่ขึ้นอยู่กับจุดหมายปลายทางที่กลุ่มต้องการจะบรรจุเป็นรูปแบบตามความต้องการของตลาด ซึ่งรูปแบบที่ตลาดนิยมมากที่สุดคือ รูปแบบเม็ดลูกอม นอกจากนั้นแล้วยังมีแบบเป็นกระเช้าห่อด้วยใบตองแห้งทั้ง 2 รูปแบบผลิตภัณฑ์นี้เป็นรูปแบบที่ขึ้นชื่อของกลุ่มแม่บ้านเกษตรเกาะน้ำโจนสามัคคีนี้อีกด้วยดังจะเห็นได้ดังภาพ

ภาพ 15 แสดงการห่อกล้วยกวนเป็นข้าวต้มมัด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 16 แสดงการห่อกล้วยกวนเป็นข้าวต้มมัด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 17 แสดงขั้นตอนการผลิตผลิตภัณฑ์กล้วยกวน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 18 แสดงขั้นตอนการผลิตผลิตภัณฑ์กล้วยกวน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 19 แสดงผลิตภัณฑ์กล้วยกวนขั้นสำเร็จเป็นกระเช้า
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 20 แสดงผลิตภัณฑ์กล้วยกวนขั้นสำเร็จเป็นกระเช้า
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 21 แสดงผลิตภัณฑ์กล้วยกวนในรูปแบบขายส่ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 22 แสดงการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 23 แสดงการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

ในปัจจุบันกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลายเป็นกลุ่มเป้าหมายลักของรัฐบาลในการพัฒนาต่อยอด โดยมอบหมายให้กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยเป็นหน่วยงานหลักในการพัฒนาและส่งเสริมการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่างๆในประเทศไทย ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อสร้างความยั่งยืนและสามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจใช้ชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรเกาะน้ำโจนสามัคคี เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างของกลุ่มวิสาหกิจที่มีความอดทน มุมานะ และปรับตัว ต่อยอดผลิตภัณฑ์จนทำให้ผลิตภัณฑ์กล้วยกวนตองแก้ว เป็นที่รู้จักทั้งภายในและภายนอกจังหวัดกำแพงเพชร นำมาซึ่งชื่อเสียงและเงินตรา

บรรณานุกรม

กรมวิทยาศาสตร์บริการ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2560). *ประมวลสารสนเทศพร้อมใช้ เรื่อง การแปรรูปกล้วย.* สำนักหอสมุดและศูนย์สารสนเทศวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

จันทร์เพ็ญ บุตรใส และเสน่ห์ บัวสนิท. (2555). *การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการผลิตกล้วยอบม้วน* [รายงานการวิจัย]. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล สุวรรณภูมิ.

นวรัตน์สังฆภัณฑ์. (ม.ป.ป.). *ต้นเทียนดอกไม้ผ้าประดิษฐ์.* https://www.navarat.co/product/ต้นเทียนดอกไม้ผ้าประดิษฐ์/

บายศรี หนองป่าครั่ง. (5 ธันวาคม 2558). *ประวัติบายศรี.* https://baisri-npk.blogspot.com/2015/12/blog-post.html

เรื่องกล้วยๆกับวิถีชีวิตของคนไทย. (28 กุมภาพันธ์ 2557). *เรื่องกล้วย ๆ กับวิถีชีวิตของคนไทย.* http://cindycharinkan1995.blogspot.com/2014/02/blog-post.html

ศูนย์การเรียนรู้ อาหารไทย. (ม.ป.ป.). *แกงหัวปลีกระดูกอ่อน.* http://www.thaifoodheritage.com/recipe_list/detail/78

สาระน่ารู้สำหรับบ้านที่คุณรัก. (พฤศจิกายน 2558). *ประโยชน์และสรรพคุณของ"หัวปลี".* http://rakbarn.blogspot.com/2015/11/blog-post_19.html

อรุณวรรณ ตั้งจันทร และนิรัช สุดสังข์. (2553). การออกแบบผลิตภัณฑ์ของฝากของที่ระลึกจากผ้าปักชาวเขาเผ่าม้งตำบลเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 1*(2), 91-102. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/ajnu/article/view/26395/22406

ISERTBLOG. (31 มกราคม 2560). *แบะแซ คืออะไร มีประโยชน์อะไรบ้าง.* https://isertblog.wordpress.com/2017/01/31/แบะแซ-คืออะไร-มีประโยชน์/

Monkeytan. (3 กรกฎาคม 2561). *วิธีทำ กล้วยบด กับนมแม่ แถมวิธีถนอมกล้วยไว้ให้อยู่ได้นาน ๆ.* MThai. https://food.mthai.com/baby/132086.html

โบสถ์ศิลาแลง วัดหนองปลิง จังหวัดกำแพงเพชร

ชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร[1], นงลักษณ์ จันทร์พิชัย[2], ประภารัตน์ คงน้ำ[3], น้ำพลอย ดิษสงค์[4]
และณัฏฐณิชา แก้วกอเกตุ[5]

บทคัดย่อ

ศาสนสถานในพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบ คือ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สถูป พระพุทธรูป ศาลาการเปรียญ และกุฏิ หรือสิ่งก่อสร้างอื่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร เป็นศูนย์กลางสังคมของพุทธศาสนิกชน และเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมประเพณีในพระพุทธศาสนา เป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ซึ่งพุทธศาสนิกชนนิยมไปกราบไหว้บูชาและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในพุทธศาสนา (พระครูสันติธรรมาภิรัต, 2557) เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของสังคม และพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดเป็นผู้นำของจิตใจของประชาชนเป็นศูนย์รวมแห่งความเชื่อถือการร่วมมือกัน เป็นที่ประกอบพิธีกรรม เป็นเบ้าหล่อหลอมวิถีชีวิตชาวพุทธไทย วัดเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมอันล้ำค่าทั้งด้านสถาปัตยกรรม ปฏิมากรรมและจิตรกรรม ที่ศิลปินได้ถ่ายทอดลักษณะเด่นของคำสอนทางพระพุทธศาสนาออกมาในงานศิลปะอย่างกลมกลืนน่าชื่นชมเป็นพุทธศิลป์ที่ให้คุณค่าทั้งด้านความงามและทั้งเป็นสื่อให้คนได้เข้าถึงธรรมปฏิบัติซึ่งช่วยกล่อมเกลาจิตใจมนุษย์ให้อ่อนโยนและสะอาด บริสุทธิ์ขึ้น พุทธศิลป์ที่ปรากฏในวัดจึงเป็นศิลปะแห่งอุดมคติที่ให้คุณค่าและความหมายเชิงจริยธรรมอย่างสูง (ภัชรบถ ฤทธิ์เต็ม, 2558) สำหรับแนวทางการสนับสนุนให้ศาสนสถานที่สำคัญของวัดให้เป็นสถานที่แหล่งท่องเที่ยว อาทิเช่น พระปรางค์ อุโบสถ วิหาร สถูปเจดีย์ พระพุทธรูป ศาลาการเปรียญ หอไตร เป็นต้น นอกจากจะเป็นสิ่งจูงใจให้ประชาชนสนใจเข้าวัดมากขึ้น ยังช่วยสะท้อนให้เห็นถึงอายธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิต และเทคโนโลยี รวมถึงวัดยังเป็นแหล่งเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชน และยังเป็นสถานที่ที่รวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าทางศิลปะที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและอัจฉริยะของบรรพบุรุษที่เกิดการสั่งสมและถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

จังหวัดกำแพงเพชร มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยเฉพาะกลุ่มแหล่งท่องเที่ยววัดในจังหวัดกำแพงเพชร มีวัดที่สำคัญและมีชื่อเสียงจำนวนมาก เช่น วัดพระแก้ว วัดพระสี่อิริยาบถในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร วัดพระบรมธาตุนครชุม รอยพระพุทธบาทจำลอง วัดเสด็จ หลวงพ่อโม้ วัดเทพโมฬี หลวงพ่อเพชร วัดบาง หลวงพ่อโต วัดคูยาง หลวงพ่ออุโมงค์ วัดสว่างอารมณ์ โบสถ์ศิลาแลง วัดหนองปลิง เป็นต้น จะเห็นได้ว่า วัดในปัจจุบันเป็นศูนย์รวมของมรดกวัฒนธรรมและสรรพวิชาอันหลากหลายนับตั้งแต่โบราณกาล มีพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้อนุรักษ์สืบสาน และใช้ประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา และกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชน ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป บทบาทของวัดและพระสงฆ์ลดลงไปจากเดิม แต่กระนั้นวัดและพระสงฆ์ก็ยังปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพสังคม โดยบทบาทหลักของวัดก็ยังคงเป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์สามเณร เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ประพฤติปฏิบัติธรรม สืบทอดและเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอน และยังมีฐานะเป็นแหล่งประดิษฐานและรวบรวมของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมทั้งที่เป็นโบราณสถานโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ตลอดถึงการเป็นศูนย์กลางในการประกอบประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้น วัดจึงมีบทบาทอีกอย่างหนึ่งคือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นอีกบทบาทหนึ่งของวัดที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

---

[1] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[2] อาจารย์ สาขาวิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[3-6] นักศึกษา สาขาวิชาการตลาด คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธ จึงเป็นกระบวนการพัฒนาวัดในประเทศไทยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยจะต้องเริ่มจากกระบวนการพัฒนาวัดให้เจริญ ทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธ ซึ่งอาจจะเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านระบบการทำงาน เพื่อส่งเสริมให้มีการพัฒนาวัด เพิ่มการดูแลรักษาให้วัดมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด จัดวัดให้ดูโปร่ง สบายตา ไม่รกทึบ และเป็นสถานที่สงบ ไม่มีเสียงอึกทึกครึกโครม ที่เป็นเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวของวัด เพื่อให้เกิดศรัทธาแก่นักท่องเที่ยว โดยเริ่มจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เป็นการเดินทางไปท่องเที่ยวยังศาสนสถานเพื่อเยี่ยมชมหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นมัสการศาสนสถาน และพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ทำบุญทำทานและการสาธารณกุศลต่างๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาด้วย หรืออาจจะบำเพ็ญสาธารณกุศลในงานเทศกาลประเพณีต่างๆ อีกทั้งยังเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ ประกอบการเรียนรู้ การสัมผัส การชื่นชมเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น (พระครูสังฆรักษ์วุฒิพงษ์ วุฑฒิวโส, 2558)

คำสำคัญ : วัดหนองปลิง, โบสถ์ศิลาแลง

บทนำ

วัดหนองปลิง ตั้งอยู่บ้านคลองบางทวน ตำบลหนองปลิง อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร จากคำบอกเล่า เชื่อว่าบริเวณละแวกนี้เคยเป็นหนองน้ำและมีปลิงจำนวนมาก จึงทำให้คนในชุมชนเรียกขานนามว่า หนองปลิง วัดหนองปลิง ได้รับอนุญาตก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2540 โดยมีพระครูวิเชียรธรรมนาทหรือหลวงพ่อสีหนาท เป็นท่านเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นเอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ และเป็นเจ้าอาวาสรูปแรก แต่เดิมสถานที่บริเวณวัดหนองปลิงแห่งนี้เป็นสถานที่ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทั้ง 2 พระองค์เคยใช้บริเวณนี้เป็นสถานที่พักรบและซ้อมรำดาบ รำทวน ทั้งยังเป็นเมืองหน้าด่าน ชื่อว่า “เมืองเนินทอง” ตามประวัติของวัดหนองปลิงจะมีที่ตั้งอยู่ทางด้านเหนือของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ประมาณ 3 กิโลเมตร ส่วนทางด้านหน้าของวัดหนองปลิง มีคลองน้ำยาวไปถึงศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย จนทำให้ตลอดเส้นทางบริเวณนี้เกิดหมู่บ้านขึ้นและได้รับการขานนามตามประวัติศาสตร์ว่า “คลองรำดาบรำทวน” และต่อมาชาวบ้านก็ได้เรียกบริเวณนี้ว่า “คลองบางทวน” (เอ็มไทย, 2561) วัดหนองปลิง ตั้งอยู่ตั้งอยู่บนเนินเขา บริเวณหน้าวัดมีรูปปั้นพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เดินรับบิณฑบาตตลอดเส้นทาง ดังภาพ 1

ภาพ 1 บริเวณด้านหน้า วัดหนองปลิง

หมายเหตุ: จาก สำนักปฏิบัติธรรม วัดหนองปลิง. (25 พฤศจิกายน 2560). บริเวณด้านหน้า วัดหนองปลิง... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1323216541233 12&set=a.154543313874414

ปัจจุบันวัดหนองปลิงได้การรับแต่งตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกำแพงเพชรแห่งที่ 2 (ดีเด่น) ภายในวัด ประกอบด้วย อาคารขนาดใหญ่สามชั้น ชั้นแรกเป็นห้องพักสำหรับผู้มาอาศัยปฏิบัติธรรม ชั้นที่ 2 เป็นห้องสำหรับประกอบพิธีบุญ และชั้นที่ 3 เป็นห้องโถงขนาดใหญ่ที่ใช้อบรมสัมมนา (สันติ อภัยราช, 2560, ออนไลน์) ดังภาพ 2

ภาพ 2 อาคารปฏิบัติธรรม วัดหนองปลิง

หมายเหตุ: จาก โรงเรียนชากังราว-กลุ่มโกสัมพี ใช้ธรรมะขัดเกลาเยาวชน โดย KPP News, 2559, (https://www.kppnews.net/2016/09/14/46276). CC BY-NC-ND.

โบสถ์ศิลาแลง วัดหนองปลิง

ศิลาแลง (Laterite) เป็นวัสดุธรรมชาติที่เกิดขึ้นบริเวณมรสุมเขตร้อน ซึ่งคนในภูมิภาคเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รู้จักและนำมาใช้ประโยชน์เป็นเวลานานแล้ว มนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์รู้จักนำศิลาแลงมาบดผสมกับยางไม้ใช้เป็นสีในการวาดภาพตามถ้ำและหน้าผาหิน นอกจากนั้นคนในภูมิภาคนี้ได้นำศิลาแลงมาใช้ในการก่อสร้างวัดและปราสาทหินดังที่พบเห็นในประเทศไทย กัมพูชา และลาว มีอายุย้อนหลังไปตั้งแต่ 700 - 1,000 ปี ที่ผ่านมา โดยทั่วไปจะพบเห็นศิลาแลงอยู่บนผิวดินหรือใต้ผิวดินเพียงเล็กน้อย ศิลาแลงจึงจัดเป็นตะกอนพื้นผิว ที่เป็นผลมาจากกระบวนการผุพังทางธรณีวิทยา และพบในประเทศที่อยู่ในมรสุมเขตร้อนเท่านั้น การผุพังในกระบวนการเกิดศิลาแลงส่วนมากเป็นการผุพังทางเคมี ซึ่งเป็นการเปลี่ยนสภาพของแร่ที่ประกอบอยู่ในหิน หรือในตะกอนที่สะสมตัวอยู่บริเวณนั้น ศิลาแลงจะมีโทนสีแดง แดงปนเหลือง แดงอมส้ม น้ำตาลแดง และสีอิฐ เป็นต้น สีของศิลาแลงส่วนมากจะขึ้นอยู่กับปริมาณของเหล็กและแมงกานีสตามระยะเวลาที่เกิดการผุพังทางเคมี รวมทั้งปริมาณของธาตุอื่นที่ประกอบอยู่ในศิลาแลง เช่น อลูมิเนียม ปกติจะมีสีขาวแต่จะเปลี่ยนเป็นสีแดงคล้ำเมื่อผสมกับเหล็กซิลิกาจะมีสีแดงแบบสนิมเหล็กเมื่อผสมกับไฮดรอกไซด์ของเหล็ก (สิน สินสกุล, ม.ป.ป.) ซึ่งสถานที่ที่สามารถพบศิลาแลง ได้แก่ บริเวณเขตอำเภอเมืองกำแพงเพชร วัดพระแก้ว วัดพระธาตุ วัดอาวาสใหญ่ วัดซุ้มกอ วัดสิงห์ วัดกรุสี่ห้อง และบ่อศิลาแลงพรานกระต่าย เป็นต้น ดังภาพ 3

ภาพ 3 บ่อศิลาแลง และการตัดศิลาแลง ของจังหวัดกำแพงเพชร

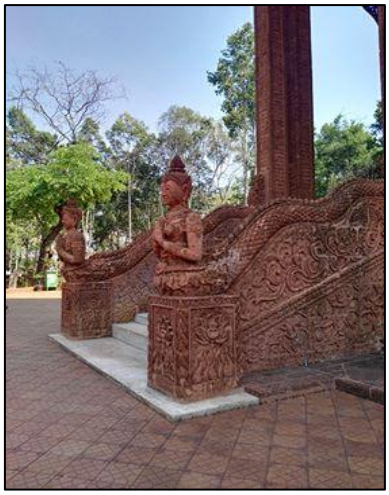
หมายเหตุ: จาก ชมบ่อศิลาแลงใหญ่ แม่รัง ณ เมืองพราน โดย เพชรน้ำหนึ่ง, 2556, Gotoknow. (https://www.gotoknow.org/posts/533755). CC BY-NC-ND.

โบสถ์ศิลาแลง วัดหนองปลิง เริ่มก่อสร้างในปี พ.ศ.2557 โดยใช้หินศิลาแลงในการก่อสร้างทั้งหลัง ด้วยความตั้งใจของหลวงพ่อสีหนาท ท่านเจ้าอาวาสวัดหนองปลิง เพราะศิลาแลงเป็นวัสดุขึ้นชื่อของจังหวัดกำแพงเพชร ดั่งคำขวัญจังหวัดท่อนหนึ่งว่า “ศิลาแลงใหญ่” โดยให้ช่างผู้ชำนาญเป็นผู้แกะสลักศิลาแลงเป็นลวดลายต่าง ๆ ที่มีความประณีตและละเอียดทุกกระเบียดนิ้ว

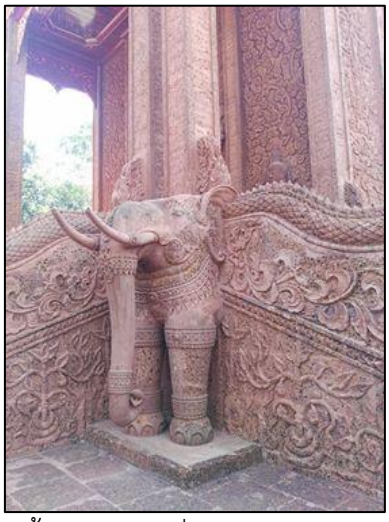

ภาพ 4 โบสถ์ศิลาแลง วัดหนองปลิง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บริเวณด้านหน้าทางขึ้นประดับด้วยรูปปั้นของนาคี-นาคา เป็นผู้คอยปกปักรักษาโบสถ์ และรูปปั้นช้างทรงเครื่อง หน้าประตูทางเข้าโบสถ์ ประดับด้วยท้าวเวสสุวรรณ ส่วนผนังโบสถ์ด้านหลังสลักเป็นพระพุทธรูปปางเปิดโลก อิริยาบถยืนอยู่เหนือดอกบัว ข้างใต้พระพุทธรูปเป็นภาพนักษัตร 12 ราศี เปรียบเหมือนพระพุทธเจ้ากำลังเสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ลงมายังโลกมนุษย์ ตลอดจนกำแพงรอบโบสถ์ก็ยังแกะสลักเป็นคติสอนธรรมและพุทธประวัติ รวมแล้วมีมากกว่าหนึ่งร้อยช่อง ภายในโบสถ์ ใช้ไม้ตะเคียนเนื้อแข็งแท้จากประเทศพม่าแกะสลักเป็นลวดลายต่าง ๆ ทั้งหลัง

ภาพ 5 รูปปั้นนาคี-นาคา ผู้คอยปกปักรักษาโบสถ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 6 รูปปั้นช้างทรงเครื่อง หน้าประตูทางเข้าโบสถ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 7 พระพุทธรูปปางเปิดโลก อิริยาบถยืนอยู่เหนือดอกบัว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 8 ท้าวเวสสุวรรณ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 9 เสาธรรมจักร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

พระพุทธเจ้าเงินไหลมา

พระพุทธเจ้าเงินไหลมา เป็นพระประธานภายในโบสถ์ศิลาแลง วัดหนองปลิง จังหวัดกำแพงเพชร มีรูปแบบศิลปะหมวดกำแพงเพชร แบบพระพุทธสิหิงค์ เนื้อเงินบริสุทธิ์ทั้งองค์ ขนาดหน้าตักกว้าง 32 นิ้ว หนักประมาณ 400 กิโลกรัม

พระครูวิเชียรธรรมนาท (27 มกราคม 2562) เปิดเผยว่า พระพุทธสิหิงค์ ณ พระที่นั่งพุทไธสวรรค์ มีรูปแบบศิลปกรรมแบบพระกำแพงเพชร หรือที่เรียกว่า สกุลช่างกำแพงเพชร โดยพระพุทธรูปนั่งปางสมาธิ ตามตำนานล้านนาเล่าว่า เจ้าเมืองกำแพงเพชร ชื่อพระยาญาณดิศ (อำมาตย์ปัญญา) ซึ่งเป็นโอรสบุญธรรมของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) ในสมัยอยุธยา ได้นำพระพุทธสิหิงค์มาไว้ที่กำแพงเพชร เพื่อบูชาให้เป็นพระคู่บ้านคู่เมือง เป็นที่สักการะของสมณชีพราหมณ์ และชาวเมืองกำแพงเพชร ภายหลังทางอยุธยาได้

ขอพระพุทธสิหิงค์คืน โดยอ้างว่าพระยาญาณดิศนำพระพุทธสิหิงค์มาโดยไม่ได้บอกทางอยุธยา และพระยาญาณดิศจึงมีความประสงค์จะจำลองพระพุทธสิหิงค์ไว้ แต่ทางอยุธยาไม่อนุญาต จึงทำให้พระยาญาณดิศทั้งสมณชีพราหมณ์และชาวเมืองกำแพงเพชร เสียใจเป็นอย่างมาก เพราะพระพุทธสิหิงค์เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองแต่ไม่ได้อยู่ที่กำแพงเพชรอีกต่อไป

ภาพ 10 พิธีเทเนื้อเงินหล่อพระประธานพระพุทธเจ้าเงินไหลมา

หมายเหตุ: จาก พระพุทธเจ้าเงินไหลมา วัดหนองปลิง-กำแพงเพชร โดย สยามคเณศ, ม.ป.ป., (http://www.siamganesh.com/calendar/?p=195). CC BY-NC-ND.

ต่อมาในปี พ.ศ.2557 วัดหนองปลิง พร้อมทั้งผู้มีจิตศรัทธา สาธุชนทุกท่าน มีความปรารถนาและความตั้งใจหล่อพระซึ่งเป็นศิลปะหมวดกำแพงเพชร แบบพระพุทธสิหิงค์ ชื่อ "พระพุทธเจ้าเงินไหลมา" ให้ได้สำเร็จตามความประสงค์ของพระยาญาณดิศ พร้อมบรรพบุรุษในอดีต และนำมาประดิษฐานไว้ในโบสถ์ศิลาแลง วัดหนองปลิง จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อให้สมเกียรติและเป็นประวัติศาสตร์ เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองชาวกำแพงเพชรสืบต่อไป

บทสรุป

ประวัติและความสำคัญของวัดมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ นอกจากนี้วัดยังมีความสำคัญในแง่เป็นสิ่งแสดงถึงความศรัทธา แสดงประวัติศาสตร์และบริบทความเชื่อของคนในช่วงเวลาของการสร้างศาสนสถานด้วย นักท่องเที่ยวชาวไทยจะเข้ามาทัศนศึกษาเพื่อเป้าหมายทางศาสนา ส่วนนักท่องเที่ยวต่างประเทศจะเข้ามาทัศนศึกษาเพื่อแสวงหาความรู้ทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทยในอดีตและคนไทยในปัจจุบัน ซึ่งวัดหรือศาสนสถานจะสะท้อนมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของคนไทยได้อย่างดีจะเห็นได้ว่าวัดหนองปลิงที่กล่าวข้างต้น แต่ละประเภทก็จะมีองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมได้อย่างดี เช่น โบสถ์ศิลาแลง มีพระประธานภายในโบสถ์ คือ พระพุทธเจ้าเงินไหลมา ซึ่งจะแสดงสถาปัตยกรรมการออกแบบตามแบบแผนสกุลช่างของจังหวัดกำแพงเพชร และยังเป็นที่แสดงภาพแกะสลักที่ปรากฏภายนอกตามผนังโบสถ์ และกำแพงรอบโบสถ์ซึ่งแสดงพระไตรปิฎก พระธรรมจักร ภาพคติธรรมและพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นหลักยึดถือร่วมกัน ภาพแกะสลักนี้ในแต่ละช่องจะมีภาพที่แสดงแตกต่างกันเพื่อต้องการสื่อสารให้ผู้มาเที่ยวชมได้รับทราบถึงแง่คิด ความเชื่อ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะสะท้อนมิติทางความเชื่อและวัฒนธรรมของผู้สร้างได้ เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาทัศนศึกษาจะเข้าใจสังคมไทยได้อย่างดี

บรรณานุกรม

พระครูสังฆรักษ์วุฒิพงษ์ วุฑฒิวโส (พงษ์เจริญ). (2558). แหล่งเรียนรู้เชิงพุทธ: กระบวนการพัฒนาวัดในประเทศไทยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. *วารสาร นิตยสารเสียงธรรมจากมหายาน, 1*(1), 15-28. https://so09.tci-thaijo.org/index.php/nsc/article/view/1218/491

พระครูสันติธรรมาภิรัต. (2557). *ศาสนสถานแหล่งท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนา. วารสารวิทยาลัยนครสีมา, 8*(1), 89-96. http://journal.nmc.ac.th/th/admin/Journal/2557Vol8No1_12.pdf

เพชรน้ำหนึ่ง. (24 เมษายน 2556). *ชมบ่อศิลาแลงใหญ่ แม่รัง ณ เมืองพราน.* Gotoknow. https://www.gotoknow.org/posts/533755

ภัชรบถ ฤทธิ์เต็ม. (2558). รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, *11*(1), 1-23. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jla_ubu/article/view/89889/70641

สยามคเณศ. (ม.ป.ป.). *พระพุทธเจ้าเงินไหลมา วัดหนองปลิง-กำแพงเพชร.* http://www.siamganesh.com/calendar/?p=195

สิน สินสกุล. (ม.ป.ป.). *ศิลาแลง.* ศิลาเพชร. http://www.silalang.com/webboard/viewtopic/1

สำนักปฏิบัติธรรม วัดหนองปลิง. (25 พฤศจิกายน 2560). *บริเวณด้านหน้า วัดหนองปลิง...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1323216541233l2&set=a.154543313874414

KPP News. (14 กันยายน 2559). *โรงเรียนชากังราว-กลุ่มโกสัมพี ใช้ธรรมะขัดเกลาเยาวชน.* https://www.kppnews.net/2016/09/14/46276

Suchaya.t. (4 ตุลาคม 2561). *อะเมซิ่งกำแพงเพชร โบสถ์ศิลาแลง แห่งเดียวในโลกที่วัดหนองปลิง.* Mthai. https://travel.mthai.com/region/190767.html

ประเพณีเผาข้าวหลาม เพ็ญเดือนสาม ไหว้พระบรมธาตุกำแพงเพชร

ชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร[1], นงลักษณ์ จันทร์พิชัย[2], สุฑามาศ โคกมา[3], ชโลธร วงศ์กัทลีคาม[4] และธวัชชัย หมื่นฤทธิ์[5]

บทนำ

ประเพณี หมายถึง การทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างสืบเนื่อง มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังรุ่นต่อ ๆ มาได้ ถ้าหากผู้หนึ่งผู้ใดไม่เห็นด้วยหรือไม่ทำตามก็อาจถือได้ว่ากระทำผิดประเพณี อาจได้รับการติฉินนินทาหรือแม้กระทั่งการถูกลงโทษ ประเพณีและพิธีกรรมในประเทศไทยเกิดจากความเชื่อในอำนาจลี้ลับเหนือธรรมชาติและศาสนา อันประกอบด้วยพุทธและพราหมณ์ มีการปฏิบัติเพื่อบูชาตามความเชื่อดังกล่าวผ่านประเพณีและพิธีกรรมในรอบปีหรือประเพณี 12 เดือน ทั้งนี้จำแนกได้เป็น ประเพณีหลวง และประเพณีราษฎร์หรือประเพณีท้องถิ่น ประเพณีหลวง คือ ประเพณีและพิธีกรรมอันเกี่ยวแก่พระมหากษัตริย์ ขณะที่ประเพณีราษฎร์หรือประเพณีท้องถิ่น คือ ประเพณีและพิธีกรรมอันเกี่ยวแก่ราษฎร มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่เนื่องจากมีประวัติศาสตร์ความเป็นมา และสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2559)

ประเพณีหลวง เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ปฏิบัติเฉพาะในราชสำนัก ปัจจุบันกระทำขึ้นเพื่อเทิดทูนศาสนาและความเป็นสิริมงคลแก่สิริราชสมบัติ ตลอดจนเพื่อรำลึกถึงวีรกรรมของบูรพกษัตริย์ และเพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่ราษฎรในการทำการเกษตร ทั้งนี้พระราชพิธี 12 เดือนที่ปรากฏในปัจจุบัน ได้แก่ พระราชพิธีบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช พระราชพิธีสงกรานต์ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชกุศลวิสาขบูชา พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวันปิยมหาราช เป็นต้น ขณะที่ประเพณีราษฎร์หรือประเพณีท้องถิ่น เป็นประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายและมีความแตกต่างไปในแต่ละพื้นที่เนื่องจากมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ สภาพอากาศตลอดจนประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน ประกอบไปด้วย ประเพณีเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ ประเพณีเพื่อความเป็นสิริมงคลของชุมชนและงานรื่นเริง ประเพณีที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อในโลกหน้าและความสำคัญของเครือญาติกลุ่มสายตระกูลและความสามัคคีและบูรณาการของชุมชนและท้องถิ่น และประเพณีการทำบุญเนื่องในพระพุทธศาสนามีการจัดขึ้นในรอบปีหรือเรียกว่า ประเพณี 12 เดือน ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ เทศกาลสารทเทศกาลออกพรรษา ประเพณีเซิ้งบั้งไฟหรือบุญบั้งไฟ เทศกาลเข้าพรรษา งานปอยส่างลอง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประเพณีทิ้งกระจาดวัดพนัญเชิง จังหวัดอยุธยา ประเพณีกำเกียง จังหวัดสุโขทัย ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ จังหวัดเพชรบูรณ์ ประเพณีสารทไทยกล้วยไข่ จังหวัดกำแพงเพชร ประเพณีเผาข้าวหลาม ไหว้พระบรมธาตุนครชุม เป็นต้น (ศิราพร ณ ถลาง, 2558)

ประเพณีเผาข้าวหลาม เป็นประเพณีที่จัดสืบทอดกันมาและเพื่อสืบสานพิธีกรรมทางศาสนา นอกจากการทำบุญกุศลแล้วยังเป็นการชุมนุมพบปะกันของคนในชุมชน นิยมจัดงานประเพณีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี ปัจจุบันมีการจัดงานประเพณีเผาข้าวหลามในหลายพื้นที่ และมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น ประเพณีเผาข้าวหลาม จังหวัดระยอง ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามหรือประเพณีบุญข้าวหลาม จังหวัดฉะเชิงเทรา และประเพณีเผาข้าวหลาม ไหว้พระบรมธาตุนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร เป็นต้น

---

[1] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[2] อาจารย์ สาขาวิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[3] นักศึกษา สาขาวิชาการตลาด คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[4-5] นักศึกษา สาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

คำสำคัญ : ประเพณีเผาข้าวหลาม, งานเพ็ญเดือนสาม, ไหว้พระบรมธาตุนครชุม

วัดพระบรมธาตุนครชุม

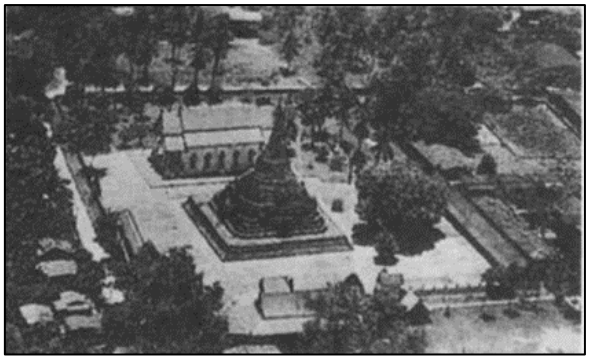
สันติ อภัยราช (ม.ป.ป.) วัดพระบรมธาตุ เป็นวัดที่สร้างขึ้นมาพร้อมกับเมืองนครชุม เป็นพระอารามหลวงประจำเมืองกำแพงเพชรเหมือนกับวัดพระแก้ว วัดพระบรมธาตุ ขึ้นทะเบียนเป็นวัดเมื่อ พ.ศ. 1858 ในสมัยต้นกรุงสุโขทัย เมื่อตีความจากจารึกนครชุม วัดพระบรมธาตุควรจะสร้างเมื่อ พ.ศ. 1762 ในสมัยของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เจดีย์มหาธาตุเมืองนครชุมเดิมมี 3 องค์ ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน สันนิษฐานว่าสร้างโดยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช และพระมหาธรรมราชาลิไท สร้างเป็นพุทธเจดีย์ประจำรัชกาล

วัดพระบรมธาตุ เจริญรุ่งเรืองมากกว่า 200 ปี จนกระทั่งเมืองนครชุมถึงภาวะล่มสลายตามกฎแห่งอนิจจัง เพราะแม่น้ำปิงกัดเซาะแนวกำแพงเมืองพังพินาศ ความเจริญรุ่งทางพุทธจักรและอาณาจักรได้สูญสิ้นไปจากเมืองนครชุม เมืองฝั่งตรงข้ามทางทิศตะวันออกคือ เมืองกำแพงเพชรได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาแทนที่ วัดพระบรมธาตุร้างมานานกว่า 300 ปี จนกระทั่งถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ วัดพระบรมธาตุจึงมีหลักฐานที่ชัดเจนอีกครั้ง จากหนังสือพระราชนิพนธ์เสด็จประพาสต้น ครั้งที่ 2 เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2449 ณ เมืองกำแพงเพชร ความว่า ใน พ.ศ. 2392 สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) แห่งวัดระฆังโฆษิตาราม ได้เสด็จมาเยี่ยมญาติที่เมืองกำแพงเพชรพักที่วัดเสด็จ ได้อ่านจารึกนครชุม ที่ประดิษฐาน ณ อุโบสถวัดเสด็จ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองจังหวัดกำแพงเพชร ได้ทราบว่ามีเจดีย์โบราณบรรจุพระบรมสารีริกธาตุอยู่ริมฝั่งแม่น้ำปิงฝั่งตะวันตกตรงข้ามเมืองเก่าสามองค์ จึงได้ให้เจ้าเมืองกำแพงเพชรพระยารามรณรงค์สงคราม (น้อย) ได้ป่าวร้องให้ประชาชนแผ้วถาง พบพระเจดีย์ตามจารึกจริง และปฏิสังขรณ์ขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2414 แซภอ (แซงพอ หรือพระยาตะก่า) พ่อค้าไม้ชาวกะเหรี่ยงมีใจศรัทธาจะบูรณปฏิสังขรณ์พระเจดีย์วัดพระบรมธาตุนครชุม พระยากำแพงเพชร เจ้าเมืองได้ทำหนังสือขออนุญาตลงมาที่กรุงเทพ ทางกรุงเทพจึงตอบอนุโมทนาและอนุญาตให้ซ่อมแซมได้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2418 แซภอ ถึงแก่กรรมจึงทำให้การปฏิสังขรณ์ชะงักไปจนถึง พ.ศ. 2448-2449 พะโป้จึงรวบรวมทุนทรัพย์ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่จนสำเร็จ และยกยอดฉัตรขึ้นประดิษฐานในเพ็ญเดือน 6 พ.ศ. 2449 ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสต้นเมืองกำแพงเพชรเพียง 3 เดือน

ภาพ 1 แม่น้ำปิงบริเวณหน้าวัดเมื่อ 50 กว่าปีก่อน

หมายเหตุ: จาก แม่น้ำปิงบริเวณหน้าวัดเมื่อ 50 กว่าปีก่อน โดย ธนิต บูรนันท์, 2556, ม.ป.ท. สงวนลิขสิทธิ์ 2556 โดย ม.ป.ท. ดัดแปลงโดยได้รับอนุญาต.

ภาพ 2 ภาพถ่ายทางอากาศองค์พระบรมธาตุ

หมายเหตุ: จาก แม่น้ำปิงบริเวณหน้าวัดเมื่อ 50 กว่าปีก่อน โดย ธนิต บูรนันท์, 2556, ม.ป.ท. สงวนลิขสิทธิ์ 2556 โดย ม.ป.ท. ดัดแปลงโดยได้รับอนุญาต.

ปัจจุบันวัดพระบรมธาตุ มีฐานะเป็นพระอารามหลวง ชั้นตรี ชนิดสามัญ ได้รับการสถาปนาเมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2509 ตามประกาศของกรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ลงวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2509 ตั้งอยู่เลขที่ 15 หมู่ที่ 3 บ้านปากคลองใต้ ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค 4 บริเวณวัดมีเนื้อที่ 32 ไร่ 2 งาน บนที่ราบริมแม่น้ำปิง ภายในวัดมีเจดีย์ขนาดใหญ่ ที่เรียกว่า "พระบรมธาตุเจดีย์" เป็นเจดีย์เก่าแก่ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเช่นกันกับตัววัด พระเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ (ดอกบัวตูม) ตั้งเรียงกันสามองค์อยู่บนฐานเดียวกัน โดยองค์กลางของพระเจดีย์นั้นประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ 9 องค์ อยู่ภายในภาชนะเงินรูปสำเภา พระเจดีย์องค์ปัจจุบันเป็นพระเจดีย์ทรงมอญซึ่งได้รับการบูรณะขึ้นภายหลัง สิ่งสำคัญอีกอย่างในวัดคือ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ซึ่งชาวกำแพงเพชรเชื่อกันว่าเป็นต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่พระยาลิไททรงปลูกเมื่อ พ.ศ.1900 เป็นต้นโพธิ์ขนาดใหญ่ประมาณ 9 คนโอบ

วัดพระบรมธาตุเปิดให้เข้านมัสการพระบรมธาตุเจดีย์ทุกวัน ตั้งแต่เช้าจนเย็น และศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนครชุม เปิดให้เข้าชม ตั้งแต่เวลา 8.30-16.30 น. และเพื่อสืบทอดประเพณีบูชาพระบรมธาตุทางจังหวัดกำแพงเพชรจะจัดงานประเพณีนบพระเล่นเพลงโดยจะจัดพิธีรำพุทธบูชา ซึ่งเป็นประเพณีไหว้พระบรมธาตุ ที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยงานจะจัดขึ้นทุกปี ในวันเพ็ญเดือน 3 ตั้งแต่วันขึ้น 15 ค่ำ ซึ่งในทุก ๆ ปี มีประชาชนเข้ามาร่วมในงานเป็นจำนวนมาก

ภาพ 3 องค์พระบรมธาตุในปัจจุบัน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 4 รำพุทธบูชา ถวายองค์พระบรมธาตุ เนื่องในงานประเพณีนบพระเล่นเพลง (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ประเพณีเผาข้าวหลาม ไหว้พระบรมธาตุนครชุม

มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (2548) ข้าวหลามเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมบริโภคในทุกจังหวัดของประเทศไทย กระบวนการผลิตได้จากการนำข้าวเหนียว กะทิ น้ำตาล และเกลือ อาจเติมส่วนประกอบอื่น ๆ เป็นไส้ข้าวหลาม เช่น สังขยา เผือก ถั่ว เนื้อสัตว์ ผัก หรือ ผลไม้มาบรรจุในกระบอกไม้ไผ่แล้วปิ้งจนสุก เนื่องจากในสมัยก่อนคนไทยจะใช้กระบอกไม้ไผ่ในการหุงข้าว ข้าวที่ได้มีลักษณะเป็นทรงกระบอกที่ถูกเชื่อมกันไว้ด้วยเยื่อไผ่ทำให้เป็นรูปทรงสวยงาม ปัจจุบันนี้คนไทยนิยมรับประทานข้าวหลามเป็นขนมหวาน โดยมีส่วนผสมหลัก คือ ข้าวเหนียว กะทิ เกลือ ถั่วดำ และน้ำตาล หรืออาจมีส่วนผสมอื่นที่หลากหลายขึ้น เช่น ข้าวหลามสอดไส้โมจิ ซึ่งเป็นข้าวหลามที่นำเอาไส้ขนมโมจิที่เป็นที่นิยมและชื่นชอบ เช่น ไส้ถั่วไข่เค็ม แห้ว เผือก มะพร้าวอ่อน เป็นต้น นำมาใส่ในเนื้อข้าวหลามทำให้ได้รสชาติกลมกล่อมมากยิ่งขึ้น ปัจจุบันพบว่ามีแหล่งผลิตข้าวหลามที่มีชื่อเสียงและเป็นผลิตภัณฑ์ของฝากประจำท้องถิ่นในประเทศไทยในหลายจังหวัด ได้แก่ ข้าวหลามหนองมน อำเภอแสนสุข จังหวัดชลบุรี ข้าวหลามพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ข้าวหลามแม่สวิงหนองเบน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ข้าวหลามชุมชนบ้านสวนตาล อำเภอเมือง จังหวัดน่าน และข้าวหลามบ้านพร้าว อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว และมีการพัฒนารูปแบบของบรรจุภัณฑ์ข้าวหลามทดแทนการใช้ไม้ไผ่เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย เช่น ข้าวหลามในลูกมะพร้าวอ่อน และข้าวหลามบรรจุในถ้วยฟลอยด์พร้อมฝาพลาสติกปิดสนิท ซึ่งสามารถเก็บรักษาในตู้เย็นได้นานถึง 1 เดือน เวลารับประทานก็เพียงนำมาอุ่นในตู้ไมโครเวฟ เป็นต้น

ประเพณีเผาข้าวหลาม ไหว้พระบรมธาตุนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร โดยตำนานการเผาข้าวหลามของชาวนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร มีการเล่าขานสืบต่อกันมาว่า ในช่วงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 2 ของทุกปี ช่วงนี้เกษตรกรชาวนาชาวไร่ เสร็จจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าวและถั่ว ชาวบ้านจึงนิยมนำข้าวใหม่และถั่วที่ได้จากการเพาะปลูกมาทำบุญ ซึ่งถือว่าเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับแม่โพสพ และพิธีเป็นสิริมงคลให้กับชีวิตซึ่งเป็นวิถีชีวิตของเกษตรกร และชาวบ้านในชนบท กระบวนการผลิตข้าวหลามเริ่มตั้งแต่การเตรียมข้าวเหนียว ถ้าเป็นข้าวใหม่จะอร่อย สำหรับการทำข้าวหลามของชาวนครชุม เป็นการเผาข้าวหลามแบบท้องถิ่นในสมัยดั้งเดิมทำกันมาโดยการตั้งเผากับดิน การทำบุญเพ็ญเดือน 3 ของชาวกำแพงเพชรในอดีตนั้นจะต้องเดินทางมาทำบุญที่วัดพระบรมธาตุนครชุมซึ่งอยู่ห่างไกลและค่อนข้างลำบาก ข้าวสวยที่หุงสุกเมื่อเดินทางมาทำบุญที่วัดส่วนใหญ่จะบูด ดังนั้นชาวบ้านจึงได้นำข้าวไปเผาเป็นข้าวหลาม ซึ่งจะอยู่ได้นานหลายวัน ต่อมาชาวบ้านทุกหมู่บ้านจึงได้นำข้าวหลามมาทำบุญ สำหรับข้าวหลามของชาวนครชุมจะมีรสชาติไม่หวานแหลม ข้าวจะนุ่ม สามารถรับประทานกับส้มตำ ไก่ย่าง เนื้อทอดหมูทอด หรือกับแกงเหมือนกับข้าวเหนียวนึ่งได้ด้วย โดยข้าวหลาม

ที่เผาเสร็จจะมีประชาชนมารอซื้อกลับไปทันทีจนสุกไม่ทันขาย โดยรายได้ทั้งหมดจะนำไปทำนุบำรุงวัดพระบรมธาตุนครชุมต่อไป (ไทยรัฐออนไลน์, 2559)

ช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี พุทธศาสนิกชนชาวจังหวัดกำแพงเพชรจำนวนมาก โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านในตำบลนครชุม และจากต่างอำเภอต่างพร้อมใจกันมาร่วมลงแรงเผาข้าวหลามตามภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาแต่โบราณที่วัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อนำออกขายกระบอกละ 10-20 บาท หารายได้ทำนุบำรุงวัดพระบรมธาตุนครชุมเหมือนที่เคยปฏิบัติกันมาเป็นประจำทุกปีจนกลายเป็นมหกรรมเผาข้าวหลามภูมิปัญญาไทย ในงานประเพณีไหว้พระบรมธาตุนครชุม เพ็ญเดือน 3 ซึ่งนิยมจัดงานทุกปี โดยการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านในพื้นที่ตั้งแต่เตรียมข้าวสารตัดกระบอกไม้ไผ่ ขูดมะพร้าวที่ทางวัดเตรียมไว้จำนวนมาก ก่อนที่จะคั้นน้ำกะทิ บรรจุข้าวเหนียว น้ำกะทิแล้วมาตั้งไว้บนราวเหล็กก่อนที่จะใช้ไฟสุมจนข้าวหลามสุกแล้วนำออกขาย (MGR Online, 2558)

ภาพ 5 วิธีการเผาข้าวหลาม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

เจ้าคุณพระราชวชิรเมธี เจ้าอาวาสวัดบรมธาตุ รองเจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร กล่าวว่า ประเพณีเผาข้าวหลามของชาวนครชุมนี้ได้มีการสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยผู้เฒ่าผู้แก่ชาวนครชุมได้เล่าให้ฟังว่าเนื่องจากที่วัดพระบรมธาตุเจดียารามนี้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพระธาตุองค์เดียวที่มีอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ดังนั้นชาวพุทธจึงมาทำบุญกันที่วัดพระบรมธาตุนครชุมอย่างมากมาย (MGR Online, 2558)

ภาพ 6 ชาวบ้านช่วยกันเตรียมวัตถุดิบในการทำข้าวหลาม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

เนื่องจากในอดีตการเดินทางมาทำบุญค่อนข้างลำบาก ต้องใช้เวลานาน การนำข้าวปลาอาหารมาทำบุญถ้านำมาจากบ้านจะทำให้อาหารบูดเน่า ไม่สามารถถวายพระได้ ประกอบกับในช่วงเดือน 3 นี้เป็นช่วงที่ชาวบ้านกำลังเก็บเกี่ยวข้าวใหม่ ดังนั้นชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธจึงนิยมนำข้าวเหนียวที่เก็บเกี่ยวได้ในช่วงต้นฤดู

มาทำบุญกับพระสงฆ์เพื่อเป็นสิริมงคล คนโบราณจึงได้นำข้าวเหนียวมาเผาในบริเวณวัดเพื่อถวายพระ สงฆ์ก่อนที่จะมีการปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติให้เข้ากับยุคสมัยในภายหลัง ซึ่งทุกขั้นตอนกระบวนการทำข้าวหลามนั้นต้องใช้วัตถุดิบที่สดใหม่ทุกวันเพื่อคุณภาพและความหอมอร่อยของข้าวหลามที่ไม่เหมือนใครทำให้เวลามีการจัดงานประเพณีเผาข้าวหลามไหว้พระบรมธาตุนครชุมนี้ขึ้น ข้าวหลามที่ขายอยู่เป็นประจำในเมืองจะขายแทบไม่ได้เลยเพราะประชาชนจะแห่มาซื้อข้าวหลามที่วัดพระบรมธาตุกันหมด เพราะความอร่อยหอมมันแบบโบราณที่เจ้าคุณพระราชวชิรเมธี อยากเก็บรักษาไว้ให้ลูกหลานได้สืบทอดต่อกันไป ประชาชนจะชอบรสชาติที่อร่อยแบบโบราณและเมื่อมีงานก็จะมีมหรสพซึ่งจะได้ทานข้าวหลามไปด้วยและเดินชมมหรสพไปด้วยทำให้ผู้ชมจากทั่วทุกที่หลั่งไหลเข้ามาชิมข้าวหลามที่วัดพระบรมธาตุนครชุมอย่างหนาแน่น

วิธีการทำข้าวหลาม

ส่วนผสม

1. ข้าวสารเหนียว
2. น้ำตาลทราย
3. กะทิ
4. ถั่วดำต้มสุก
5. เกลือป่น
6. ไม้ไผ่ข้าวหลาม
7. กาบมะพร้าว

วัสดุอุปกรณ์

1. ไม้ไผ่อ่อน
2. มีดปลอกข้าวหลาม (พร้า)
3. ราวเหล็ก (เตาเผาข้าวหลาม)
4. ถ่าน
5. ช้อนหรือทัพพี
6. หม้อสำหรับต้มน้ำกะทิ ใช้ในการต้มน้ำกะทิที่ผสมน้ำตาลและเกลือเพื่อจะนำมากรอกใส่ข้าวหลามและทำให้ข้าวหลามบูดช้าลง เพราะกะทิมีการต้มให้สุกแล้วนั่นเอง
7. ไม้คีบถ่าน

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน

1. ตัดไผ่ข้าวหลามให้ยาวประมาณ 12 นิ้ว ล้างเฉพาะด้านนอกกระบอก ให้สะอาด คว่ำกระบอกลง พักไว้ให้แห้ง
2. ผสมกะทิ น้ำตาล และเกลือ รวมกันแล้วคนให้เข้ากันจนน้ำตาลละลาย
3. ล้างข้าวสารเหนียวให้สะอาดจนกระทั่งน้ำใส นำข้าวใส่ตะกร้าเพื่อให้สะเด็ดน้ำ ใส่ถั่วดำต้มสุกลงในข้าว คลุกเคล้าให้เข้ากัน
4. นำข้าวที่ผสมถั่วดำแล้วใส่ลงในกระบอก 1 กำมือ กระแทกเบา ๆ ทำสลับกันต่อไปเรื่อย ๆ จนเต็มกระบอก เลือกด้านบนกระบอกไว้ประมาณ 2 นิ้ว สำหรับปิดจุก
5. นำกาบมะพร้าวม้วนมาปิดกระบอกข้าวหลาม
6. เผาข้าวหลามพอประมาณ 30-45 นาที สังเกตกระบอกมีสีเหลืองทั่ว แสดงว่าข้าวหลามสุก
7. ทิ้งไว้ให้อุ่น ปอกเปลือก และเหลาให้เปลือกข้าวหลามบางลง เพื่อให้แกะรับประทานได้ง่าย

ภาพ 7 นำถั่วดำต้มสุกใส่ลงในข้าว คลุกเคล้าให้เข้ากัน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

วิธีการย่างไฟ

1. ติดไฟเตา เมื่อไฟติดได้ที่แล้วจึงนำกระบอกข้าวหลามที่เตรียมไว้มาวางเรียงในลักษณะตั้งเอนขึ้นให้พิงกับแนวหลักที่ทำจากท่อนเหล็ก

2. ควรพลิกข้าวหลามอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ข้าวหลามสุกอย่างทั่วถึง และไม่ให้ข้าวหลามไหม้บริเวณใดบริเวณหนึ่ง

3. หากกะทิเดือดมาก ต้องคอยดึงจุกข้าวหลามออก แล้วเทกะทิใส่เข้าไปใหม่

4. การย่างข้าวหลามจะต้องอาศัยระยะเวลาในการย่างถึง 1 ชั่วโมง ข้าวหลามจึงจะออกมาดูน่ารับประทาน

ภาพ 8 การนำข้าวหลามมาจัดเรียงใส่รางเหล็กเพื่อรอเผา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 9 การนำข้าวหลามมาจัดเรียงใส่รางเหล็กเพื่อรอเผา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 10 การนำข้าวหลามที่ใส่รางเหล็กแล้วไปที่รางเผา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

ประเพณีเผาข้าวหลาม เพ็ญเดือนสาม ไหว้พระบรมธาตุนครชุม เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวนครชุม และชาวจังหวัดกำแพงเพชรที่มีประวัติความเป็นมาตามที่ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติร่วมกันมายาวนาน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญในสังคมของแต่ละยุคสมัย แสดงถึงความสงบสุขร่มรื่น มีความผูกพันกันแบบพี่น้อง เครือญาติ มีความเป็นระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ที่ทุกคนต่างยึดถือปฏิบัติในรูปแบบเดียว สมาชิกในสังคมจึงมีส่วนช่วยทำให้เกิดวัฒนธรรมที่ดีงาม ช่วยให้สังคมและชุมชนมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นและเกิดความเจริญอย่างยั่งยืน ถึงแม้ว่าสภาพของสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์โลก และเมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงจากสาเหตุดังที่กล่าวไว้แล้วจึงต้องทำให้วัฒนธรรมและประเพณีเกิดการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย แต่เราจำเป็นจะต้องช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีในรูปแบบต่างๆ ที่มองเห็นว่ามีประโยชน์ต่อส่วนรวมในปัจจุบันและอนาคตเข้าไว้ เพื่อให้วัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีเคียงคู่ไปพร้อมสังคมต่อไป

บรรณานุกรม

ไทยรัฐออนไลน์. (22 กุมภาพันธ์ 2559). *ชาวพุทธกำแพงเพชร พร้อมใจเผาข้าวหลาม สานประเพณี "บุญเพ็ญเดือน 3".* https://www.thairath.co.th/content/580484

มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน. (2548). *ข้าวหลาม.* สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม. http://tcps.tisi.go.th/pub/tcps746_48.pdf

วันเพียร พรมคำดี. (

ศรีศักร วัลลิโภดม. (6 มิถุนายน 2559). *ประเพณี 12 เดือน : ความหมายและการเปลี่ยนแปลง.* มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์. http://lek-prapai.org/home/view.php?id=871

ศิราพร ณ ถลาง. (2558). *ประเพณีสร้างสรรค์ในสังคมไทยร่วมสมัย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

สันติ อภัยราช. (ม.ป.ป.). *ประวัติวัดพระบรมธาตุนครชุม.* ม.ป.ท.

MGR Online. (3 กุมภาพันธ์ 2558). *ชาวพุทธกำแพงเพชรพร้อมใจเผาข้าวหลาม สานประเพณีไหว้พระบรมธารุนครชุมคึกคัก.* https://mgronline.com/local/detail/9580000013197

เป้งนา พืชพื้นบ้านสู่อาหารสงวน อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร

วิษณุเดช นันไชยแก้ว[1], วีรวรรณ แจ้งโม้[2], ชูเกียรติ เนื้อไม้[3], อารยา สามเอื้อย[4], จิตรา บุญแสง[5], มณี บัวเผียน[6] และกิ่งกาญ รักสิงห์[7]

บทนำ

อาหารไทย เป็นอาหารประจำของชนชาติไทย ที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติถือได้ว่าอาหารไทยเป็นวัฒนธรรมประจำชาติที่สำคัญของไทย ขณะที่อาหารพื้นบ้านหมายถึง อาหารที่นิยมรับประทานกันเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งเป็นอาหารที่ทำขึ้นได้ง่าย โดยอาศัยพืชผักหรือเครื่องประกอบอาหารที่มีอยู่ในท้องถิ่นมีการสืบทอดวิธีปรุงและการรับประทานต่อ ๆ กันมา

ต้ม ผัด แกง ทอด มักเป็นคำที่พวกเราจะได้ยินกันเสมอเมื่อใกล้จะถึงเวลาอาหาร ไม่ว่าจะในเวลาไหน อาหารประเภทต้ม ผัด แกง หรือทอดนี้ ก็ยังคงเป็นอาหารที่เราชาวไทยนิยมและคุ้นเคยกันเสมอมาตั้งแต่ครั้นเป็นเด็กจวบจนย่างเข้าสู่วันชรา แกงหัวเป้ง นับว่าเป็นอาหารพื้นถิ่นอีกชนิดหนึ่งที่ชาวบ้าน หมู่บ้านลานกระทิง ตำบลวังควง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชรนิยมนำมาทำเป็นอาหารในช่วงที่หัวเป้งมีขนาดพอรับประทานได้แล้ว แต่ในปัจจุบันหัวเป้งที่มีรสชาติหวานเริ่มลดจำนวนลงจนใกล้จะสูญพันธุ์ แกงหัวเป้งก็เริ่มหารับประทานยากตามไปด้วย ทำให้ชาวบ้านมีกฎร่วมกันว่าชาวบ้านในท้องถิ่นเท่านั้นที่สามารถเข้าไปหาหัวเป้งมาเพื่อรับประทานเป็นอาหารในครัวเรือน โดยห้ามนำออกไปจำหน่ายนอกหมู่บ้านโดยเด็ดขาดแต่ใบของเป้งนานั้นสามารถนำไปทำเป็นอุปกรณ์ต่างๆเช่น ไม้กวาดเพื่อเป็นอาชีพเสริมได้

คำสำคัญ : เป้งนา, หัวเป้ง, ไม้กวาดใบเป้ง, กำแพงเพชร, พรานกระต่าย

พืชพื้นบ้าน เป้งนา

เป้งนาเป็นพืชพื้นบ้านที่พบว่าขึ้นกระจายอยู่โดยทั่วไปในตอนเหนือของอินเดีย พม่า และภาคตะวันตกของประเทศไทย ซึ่งจะพบมากตามป่าโปร่งที่เปิด ความสูงประมาณ 300-600 เมตร จากระดับน้ำทะเล (ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, ม.ป.ป.) เป้านาเป็นพืชตระกูลปาล์ม (ARECACEAE PALMAE) นอกจากข้อมูลทางวิทยาศาสตร์แล้ว เป้ง ทั้งเป้งนาและเป้งทะเล กลับเป็นพืชที่หายากและกำลังจะสูญพันธุ์ในปัจจุบัน เนื่องจากปริมาณป่าไม้ที่ลดลงเรื่อย ๆ ทำให้พื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของเป้งนั้นลดน้อยลงไปในทิศทางเกี่ยวกัน นอกจากปัญหาทางสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของเป้งนาลดลงแล้ว พฤติกรรมของมนุษย์ที่มักจะขุดเอาหัวเป้งไปทำเป็นอาหารก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ส่งผลให้เป้งกำลังจะสูญพันธุ์

จากภาวะวิกฤติของต้นเป้งในปัจจุบันทำให้ประชาคมหมู่บ้านลานกระทิง ตำบลวังควง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ชุมชนท้องถิ่นในอำเภอพรานกระต่ายต้องตั้งกติกาในการขุดเป้งนามาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะหัวเป้งที่สามารถนำมาทำอาหารและนำไปเป็นสินค้าเพื่อขายให้กับคนนอกท้องถิ่น ดังนั้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์เป้ง หรือเป้งนาให้คงอยู่คู่กับหมู่บ้านลานกระทิง ตำบลวังควง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ตลอดไปชาวบ้านจึงอนุญาตให้ขุดหัวเป้งเพื่อนำมาทำเป็นอาหารสำหรับในชุมชนเท่านั้น แต่ใบของเป้งนั้นสามารถนำไปทำเป็นไม้กวดเพื่อสร้างอาชีพได้ (สมาน บัวเผียน, การสัมภาษณ์, 30 มกราคม 2562)

[1-2] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[3] อาจารย์ สาขาวิชาการตลาด คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[4-7] นักศึกษา สาขาวิชาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ภาพ 1 แสดงลักษณะต้นเป้งนา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ลักษณะของเป้งนา

เป้งนามีชื่อทางวิทยาศาสตร์ คือ Phoenix a caulis Ham หรือ ARECACEAE (PALMAE) ซึ่งอยู่ในพืชประเภทตระกูลปาล์ม ซึ่งโดยปกติแล้วปาล์มจะมีความสูงประมาณ 1-2 เมตร ลำต้นแข็ง ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 15-25 เซนติเมตร ส่วนใบเป็นใบประกอบแบบขนนก ยาว 60-180 เซนติเมตร และก้านใบมีความยาวประมาณ 30 เซนติเมตร นอกจากนั้นแล้วเป้งนายังมีหนามที่ด้านบนของต้น ส่วนโคนเป็นกาบหุ้มลำต้น ใบย่อยแข็ง รูปใบหอกแกมยาว แผ่นใบห่อเป็นสามเหลี่ยม ปลายใบแหลมคล้ายเข็ม ดอกสีขาวครีม และที่สำคัญคือ เพศผู้และเพศเมียจะอยู่คนละต้นกัน ซึ่งจะออกเพศเป็นช่อสั้น แน่น ใกล้ส่วนโคน โดยมีขนาดของช่อประมาณ 15-25 เซนติเมตร ช่อดอกมีกาบรูปกระทงขนาดใหญ่รองรับ ดอกย่อยอัดกันแน่น ดอกเพศเมียจะมีรูปถ้วยปลายแยกเป็น 3 แฉก ส่วนดอกเพศผู้นั้นจะมีรูปทรงกลม ปลายแยกเป็น 6 แฉก ดอกย่อยขนาด 2-4 เซนติเมตร ผลรูปไข่แกมขอบขนาน มีร่องตื้น ๆ ตามยาว ขนาด 0.6-0.8 เซนติเมตร มีเนื้อหุ้มบาง ๆ ด้านนอก เมื่อสุกแล้วผลจะมีสีแดงถึงดำ ภายในมีเมล็ดเดียว (ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, ม.ป.ป.)

ส่วนเป้งนานั้นจะมีลักษณะเป็นกอ ลำต้นสูงได้ถึง 6 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางต้น 25-40 เซนติเมตร มีรากค้ำที่โคนต้น ซึ่งรากมีความสูงได้ประมาณ 25 เซนติเมตร ซึ่งส่วนรากนี่เองที่เป็นที่นิยมของผู้ที่ชื่นชอบปลูกปาล์ม นำเอาต้น “เป้งนา” ไปปลูกโชว์ความสวยงามและแปลกตาของราก ดูสวยงามมาก (สุเทพ หอมนวล, ม.ป.ป.)

ภาพ 2 แสดงลักษณะของใบเป้งนา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ใบเป้ง

ใบเป้ง เป็นใบประกอบแบบขนนกโดยมีลักษณะแข็ง ตั้งขึ้น หรือแผ่ออก 8-50 ทาง ใบเป้งมีลักษณะเป็นสีเขียวหรือสีเขียวอมเทา มีนวลขาว ขอบกาบใบมีใยสีน้ำตาลสานกันแน่น ก้านใบสั้น แผ่นใบยาว 1-2 เมตร บางครั้งจะบิดมีใบย่อยด้านละ 25-75 ใบ ใบย่อยแข็ง ใต้ใบเป็นสีเทาอ่อน มีหนามแหลมแข็งดูเหมือนเข็ม (สุเทพ หอมนวล, ม.ป.ป.)

ภาพ 3 แสดงลักษณะของดอกเป้ง

หมายเหตุ: จาก เป้ง โดย ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, ม.ป.ป., (http://www.qsbg.org/Database/Botanic_Book%20full%20option/search_detail.asp?botanic_id=919). CC BY-NC-ND.

ดอกเป้ง

ดอกเป้ง ออกเป็นช่อระหว่างกาบใบจำนวนมาก ช่อดอกจะสั้นกว่าใบ ดอกของต้นเป้งเป็นแบบแยกเพศ ซึ่งช่อดอกเพศผู้จะมีลักษณะเอนยาว 30 เซนติเมตร ห้อยลง ส่วนช่อดอกเพศเมียนั้นจะแผ่ออก มีความยาวประมาณ 75 เซนติเมตร ขณะเป็นดอก จะยาวได้ถึง 160 เซนติเมตร (สุเทพ หอมนวล, ม.ป.ป.)

ภาพ 4 แสดงลักษณะของผลเป้ง

หมายเหตุ: จาก เป้ง โดย ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, ม.ป.ป., (http://www.qsbg.org/Database/Botanic_Book%20full%20option/search_detail.asp?botanic_id=919). CC BY-NC-ND.

ผลเป้ง

มีลักษณะเป็นรูปทรงยาวรี ผลดิบจะมีสีเขียว รสชาติขมฝาด แต่เมื่อผลสุกแล้ว ผลเป้งจะมีสีดำและรสชาติหวาน ซึ่งนอกจากผลเป้งจะสามารถนำมารับประทานเล่นได้แล้ว ผลเป้งยังมีลักษณะสวยงามและสามารถนำต้นเป้งมาดูเพื่อความบันเทิงได้อีกด้วย ดอกและผลเป้งจะออกดอกและผลปีละครั้งเท่านั้น หากต้องการขยายพันธุ์ต้นเป้งจึงต้องขยายด้วยเมล็ด ทำให้การขยายพันธุ์เป้งเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะไม่ใช่แค่จะสามารถขยายได้ปีละครั้งตามการออกดอกเท่านั้น แต่บางปี ดอกและผลอาจจะไม่สมบูรณ์ด้วยสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปอีกด้วย

ดังนั้นการกระจายพันธุ์เป้งจึงมักจะพบเห็นตามป่าแถวทุ่งนาเป็นส่วนมากจึงเป็นที่มาของชื่อ เป้งนา นั้นเอง เป้งนาพบมากตามที่แห้งแล้ง ป่าเปิด ป่าเสื่อมโทรม ทุ่งหญ้าทุกภาค พบมากทางภาคเหนือของประเทศ แต่พอต้นเป้งนาเริ่มตั้งลำ มีหัว มักจะถูกชาวบ้านหรือชาวเขาใช้มีดตัดยอดไปปรุงเป็นอาหารหลายอย่างเพื่อรับประทาน จึงทำให้ต้นเป้งไม่โตและดูเหมือนเป็นต้นแคระ บางคนจึงเรียกเป้งนานี้ว่า “เป้งนาแคระ” นอกจากชื่อ “เป้งนา” แล้ว ยังมีชื่อเรียกอีกคือ เป้งดอย เป้งป่าหรือปุ่มเป้งเหมาะจะปลูกเป็นไม้ประดับลงกระถางขนาดใหญ่ ตั้งประดับเป็นไม้ประดับได้ เป้งนา สามารถปลูกในพื้นที่ที่มีบริเวณแคบ ๆ ได้ แต่ควรตั้งไว้ในที่มีแสงแดดส่องตลอดทั้งวัน แต่หลังปลูกผู้ปลูกจะต้องขยันตัดแต่งก้านใบออกอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เหลือกาบใบหุ้มติดอยู่กับโคนกอหรือโคนต้นเป็นช่องไฟเท่า ๆ กัน จะทำให้ ลำต้นดูงดงามมาก (เกษตรพอเพียง.คอม, 2562)

ประวัติความเป็นมาของแกงหัวเป้ง

ภาพ 5 แสดงลักษณะต้นเป้ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

หลายคนอาจไม่เคยได้ยินชื่อ เป้งนา หรือหัวเป้งมาก่อน ซึ่งสมัยก่อนชาวบ้านจะนิยมนำหัวเป้งมาแกง เรียกว่า “แกงหัวเป้ง” หัวเป้งจะมีรสหวานอมขมเล็กน้อยเหมือนยอดมะพร้าวอ่อน แต่มีขนาดเล็กกว่ายอดมะพร้าวอ่อนมาก ต้นเป้งจะมีลักษณะคล้ายกาบหมากและกาบมะพร้าว แต่มีขนาดเล็กกว่ามาก ชาวบ้านจึงนิยมหัวเป้งมารับประทานเพราะสามารถนำมาประกอบอาหารได้ง่ายกว่าหมากหรือยอดมะพร้าว

แกงหัวเป้งคืออาหารประจำถิ่นของหมู่บ้านหนองหินเตาปูน ตำบลพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีหัวเป้งเจริญเติบโตและปัจจุบันแกงหัวเป้งกลายเป็นอาหารที่หารับประทานยากเพราะหัวเป้งหรือเป้งนาเหลืออยู่เป็นจำนวนน้อยและใกล้สูญพันธุ์

"หัวเป้ง" จะนิยมขุดมาขายและรับประทานในช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคมของทุกปีเท่านั้น เนื่องจากช่วงเดือนมีนาคมไฟจะไหม้ป่า จะไหม้ใบเป้ง พอครึ่งเดือนจะแตกใบพันถ้าใบพันใหญ่หัวเป้งจะยิ่งอ่อนและมีรสชาติหวาน นอกจากหัวเป้งแล้วลูกเป้งก็ยังสามารถนำมารับประทานเป็นอาหารได้ ชาวบ้านจะนิยมรับประทานลูกเป้งแต่เปลือก (ในกรณีที่ลูกเป้งสุกแล้วเท่านั้น) แต่ถ้าลูกเป้งดิบจะสามารถรับประทานเม็ดเป้งข้างในได้ (สมาน บัวเผียน, การสัมภาษณ์, 30 มกราคม 2562)

การประกอบอาหาร

การทำแกงหัวเป้งของหมู่บ้านหนองหินเตาปูน ตำบลพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร มีสูตรที่เป็นเอกลักษณ์ดังนี้

ภาพ 6 แสดงเครื่องปรุงที่ใช้ในทำแกงหัวเป้ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ตารางที่ 1 แสดงส่วนผสมที่ใช้ในการทำแกงหัวเป้ง

รายการ	**อัตราส่วน**
หัวเป้ง	5 หัว (หั่นเป็นชิ้นๆ)
พริกแกง	3 ช้อนโต๊ะ *
น้ำปลา	2 ช้อนโต๊ะ
น้ำมันพืช	2 ช้อนโต๊ะ
ผงชูรส	1 ช้อนชา
หมูสับ	200 กรัม
หอมซอย	4 หัว
ชะอม	เล็กน้อย

ตารางที่ 2 แสดงส่วนผสมของน้ำพริกแกงเผ็ด

รายการ	**อัตราส่วน**
ตะไคร้	1 ต้น
ข่าหัน	3-4 ชิ้น
ผิวมะกรูด	1 ลูก
พริกแห้ง	15 เม็ด
กะปิ	1 ช้อนโต๊ะ
เกลือ	½ ช้อนโต๊ะ
กระเทียม	1 ½ หัว

ภาพ 7 แสดงหัวเป้งนาที่พร้อมใช้ในการประกอบอาหาร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ขั้นตอนการปรุง

1. ตำพริกแกงโขลกให้แหลก
2. ละลายพริกแกงในน้ำ

ภาพ 8 แสดงพริกแกงที่ใช้ในการทำแกงหัวเป้ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. ตั้งน้ำมันให้เดือดแล้วใส่หอมแดงซอยลงไปแล้วตามด้วยพริกแกงลงไปผัดให้เข้ากัน

ภาพ 9 แสดงการเจียวหอมแดงในกระทะ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 10 แสดงการนำพริกแกงลงไปผัดร่วมกับหอมแดง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

4. ใส่หมูลงไปผัดกับพริกแกงรอจนหมูสุก

ภาพ 11 แสดงการนำเนื้อหมูเข้าไปผัดกับพริกแกงและหอมแดง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

5. ใส่หัวเป้งและชะอมลงไปคนให้เข้ากันและรอสุก

ภาพ 12 แสดงการนำหัวเป้งและชะอมเข้าไปพัดกับพริกแกงและหอมแดงจนสุก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 13 แสดงการนำหัวเป้งและชะอมเข้าไปพัดกับพริกแกงและหอมแดงจนสุก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

6. ตักใส่จานพร้อมเสิร์ฟ

ภาพ 14 แสดงแกงหัวเป้งที่ผ่านกระบวนการปรุงจนสุกพร้อมรับประทาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ในการทำแกงหัวเป้งนั้น เมื่อซื้อหัวเป้งมาควรนำมาประกอบอาหารเลย เพราะว่าถ้าแช่ไว้ในตู้เย็นนาน 3-4 วัน จะทำให้หัวเป้งมีรสชาติจืด (สมาน บัวเผียน, การสัมภาษณ์, 30 มกราคม 2562)

เนื่องจากหมู่บ้านคลองบางทวน ตำบลหนองปลิง อำเภอเมือง มีการนำหัวเป้งมาแกงเป็นกับข้าว เราจึงนำมาเปรียบเทียบกันว่าจะมีการประกอบอาหารเหมือนหรือแตกต่างจากหมู่บ้านหนองหินเตาปูน

ตารางที่ 3 แสดงเครื่องปรุงสำหรับใช้ทำแกงหัวเป้ง

รายการ	อัตราส่วน
หมูสันสามชั้น	200 กรัม
หัวเป้ง	8 หัว (จะหั่นเป็นชิ้นๆหรือสับก็ได้)
พริกแกง	2 ช้อนโต๊ะ *
น้ำปลา	2 ช้อนโต๊ะ
น้ำเปล่า	2 ถ้วยตวง
ผงชูรส	1 ช้อนชา
กะทิ	1 กล่องกลาง

ตารางที่ 4 แสดงส่วนผสมพริกแกงสำหรับทำแกงหัวเป้ง

รายการ	อัตราส่วน
ตะไคร้	1 ต้น
ข่าหัน	3-4 ชิ้น
ผิวมะกรูด	1 ลูก
พริกแห้ง	15 เม็ด
กะปิ	1 ช้อนโต๊ะ
เกลือ	½ ช้อนโต๊ะ
กระเทียม	1 ½ หัว

ขั้นตอนการปรุง

1. ผัดพริกแกงกับกะทิรอให้เดือด
2. เอาหมู 3 ชั้นใส่ลงไปรอจนหมูสุก
3. เทกะทิลงไปให้มีน้ำ ชิมรสชาติที่เราต้องการแล้วเทกะทิลงไปอีก
4. เมื่อหมูสุกและรสชาติได้ที่แล้ว จึงใส่หัวเป้งลงไป
5. ตักใส่จานพร้อมเสิร์ฟ (บุญเที่ยง สุขสวัสดิ์, การสัมภาษณ์, 30 มกราคม 2562)

จากข้อมูลของทั้ง 2 พื้นที่จะเห็นได้ว่า การปรุงแกงหัวเป้งนั้นมีลักษณะ ขั้นตอน เครื่องปรุงและวิธีการทำที่คล้ายคลึงกันขึ้นอยู่กับวัตถุดิบและรสนิยมในการปรุงอาหารแต่ละพื้นที่เป็นหลักนอกจากนั้นแล้วยังแสดงให้เห็นว่า หัวเป้งเป็นพืชที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านในการนำมาปรุงเป็นอาหารอย่างแพร่หลาย ไม่ได้เฉพาะในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้น

บทสรุป

เป้งนา เป็นพืชที่หายากและกำลังจะสูญพันธุ์ในปัจจุบัน เนื่องจากปริมาณป่าไม้ที่ลดลงเรื่อย ๆ ทำให้พื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของเป้งนั้นลดน้อยลงไปในทิศทางเกี่ยวกัน นอกจากปัญหาทางสภาพพื้นที่

ที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของเป้งนาลดลงแล้ว พฤติกรรมของมนุษย์ที่มักจะขุดเอาหัวเป้งไปทำเป็นอาหาร ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ส่งผลให้เป้งกำลังจะสูญพันธุ์

ในปัจจุบัน ประชาคมหมู่บ้านลานกระทิง ตำบลวังควง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ชุมชนท้องถิ่นในอำเภอพรานกระต่ายต้องตั้งกติกาในการขุดเป้งนามาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะหัวเป้งที่สามารถนำมาทำอาหารและนำไปเป็นสินค้าเพื่อขายให้กับคนนอกท้องถิ่น ดังนั้นเพื่อเป็น การอนุรักษ์เป้ง หรือเป้งนาให้คงอยู่คู่กับหมู่บ้านลานกระทิง ตำบลวังควง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ตลอดไป ชาวบ้านจึงอนุญาตให้ขุดหัวเป้งเพื่อนำมาทำเป็นอาหารสำหรับในชุมชนเท่านั้น แต่ใบของเป้งนั้นสามารถนำไปทำเป็นไม้กวดเพื่อสร้างอาชีพได้

จากความสำคัญดังกล่าว เป้งนาถือเป็นพืชที่มีประโยชน์ของ อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร เพราะส่วนต่างๆสามารถนำไปสร้างประโยชน์และก่อให้เกิดอาชีพได้ อีกทั้ง แกงหัวเป้ง เป็นแกงที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของคนในชุมชน ซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบทอดต่อไป

บรรณานุกรม

เกษตรพอเพียง.คอม. (2562). เป้งนา พืชท้องถิ่น ตระกูลอินทผลัม.
http://www.kasetporpeang.com/forums/index.php?topic=46039.0

ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์. (ม.ป.ป.). *เป้ง.*
http://www.qsbg.org/Database/Botanic_Book%20full%20option/search_detail.asp?botanic_id=919

สุเทพ หอมนวล. (ม.ป.ป.). *ปุ๋มเป้งคืออะไร?.* เทศบาลตำบลริมเหนือ.
ww.rimnuar.go.th/img_update/download/358_1144_แผ่นพับภูมิปัญญาท้องถิ่น.pdf

ประเพณีม้าแห่นาค อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร

วีรวรรณ แจ้งโม้[1], วิษณุเดช นันไชยแก้ว[2], ชูเกียรติ เนื้อไม้[3], วรัญชิต เขตร์ขัน[4], วราภรณ์ ทันมา[5], ลลิตา ทองดาดาษ[6] และรัมภ์รดา แหวนพรม[7]

บทนำ

ประเพณีไทยในปัจจุบันสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทหลัก คือ จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม ขนบประเพณีหรือสถาบัน และธรรมเนียมประเพณี ประเพณีม้าแห่นาคก็เช่นเดียวกัน ถือว่าเป็นจารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม เนื่องจากประเพณีบวชพระเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม เพราะเมื่อชายใดที่อายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ จะต้องบวชเพื่อทดแทนคุณบิดา มารดา แต่หากผู้ชายคนนั้น ไม่บวชตามจารีตประเพณีที่สืบทอดต่อกันมานั้น ก็จะถูกถูกตำหนิหรือได้รับการลงโทษจากคนในสังคมนั้น ว่าชายคนนั้น เป็นคนอกตัญญู เช่นเดียวกับความเชื่อที่ว่า ลูกหลานต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อท่านแก่เฒ่า ถ้าใครไม่เลี้ยงดูถือว่าเป็นคนเนรคุณหรือลูกอกตัญญูนั้นเอง (Dmc.tv, 2554)

นาค เป็นคำใช้เรียกคนผู้ชายที่จะขออุปสมบท คือบวชเป็นพระภิกษุ ประเพณีไทยแต่โบราณนานมาแล้วไม่เรียกพิธีอุปสมบทว่าบวชคนให้เป็นพระ แต่เรียกบวชนาค (ให้เป็นพระ) ในพระวินัยของพระพุทธเจ้าไม่มีเรื่องบวชนาค (ให้เป็นพระ) ฉะนั้นพิธีบวชนาค จึงไม่มีในชมพูทวีป (คืออินเดียโบราณ) แต่เป็นประเพณีพื้นเมืองของภูมิภาคอุษาคเนย์ โดยเฉพาะบริเวณผืนแผ่นดินที่เป็นพม่า (มอญ) เขมร ลาว และไทย

“ม้าแห่นาค” เป็นประเพณีที่ถูกสืบทอดต่อกันมาจากโบราณ โดยจัดขึ้นจากชาวบ้านหมู่บ้านดอนคา ตำบลดอนคา อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อคนในท้องถิ่นได้อพยพย้ายถิ่นมายังจังหวัดกำแพงเพชร คนกลุ่มนี้จึงนำประเพณีม้าแห่นาคที่กลุ่มของตนมีความเชื่อและนับถือมาเผยแพร่สู่พื้นที่ที่ตนเองอาศัยอยู่ ณ ปัจจุบันนั้นก็คือ จังหวัดกำแพงเพชรนั้นเอง ปัจจุบันคนกลุ่มนี้ได้อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 1 ตำบลวังแขม อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร เนื่องจากชาวบ้านมีการย้ายถิ่นฐานมาเพื่อประกอบอาชีพ แต่งงาน โดยมีความเชื่อว่า เมื่อลูกหลานอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ลูกหลานบ้านนั้นก็จะจัดประเพณีงานบวชพระหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ม้าแห่นาค” ขึ้นเพื่อให้ลูกหรือหลานคนนั้นได้บวชเพื่อทดแทนพระคุณบิดา มารดา โดยชาวบ้านจะช่วยกันสร้างม้าปลอมที่ทำมาจากฟางข้าวขึ้น เพื่อใช้เป็นตัวแทนม้าที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นพาหนะในการออกผนวช นอกจากนั้นแล้วยังเป็นการทดสอบความอดทนของนาค เนื่องจากตอนแห่นาคจากบ้านไปสู่อุโบสถของวัดนั้น ระหว่างทางผู้แบกจะขย่มม้าให้มีลักษณะเหมือนม้าย่อง ตามจังหวะเพลง (เอียงไปซ้ายขวา) นั้นเอง (บุตรดา นนท์แก้ว, การสัมภาษณ์, 20 มกราคม 2562)

คำสำคัญ : ม้าแห่นาค, คลองขลุง, กำแพงเพชร

[1-2] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[3] อาจารย์ สาขาวิชาการตลาด คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[4-7] นักศึกษา สาขาวิชาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ประวัติความเป็นมาของประเพณีม้าแห่นาค

ภาพ 1 แสดงลักษณะการใช้ม้าแห่นาค

หมายเหตุ: จาก จิราธวัช. (26 มกราคม 2562). รูปภาพอุปสมบทนาคคิว... [รูปภาพ]. Facebook. https://web.facebook.com/TaKongStudio/?ref=br_rs

เมื่อนามมาแล้วชาวบ้านหมู่ 1 ตำบลวังแขม อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร ได้ย้ายถิ่นฐานกันมาจากบ้านดอนคา อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรีและมีประเพณีที่สำคัญที่ได้นำมาจากบ้านดอนคา อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรีด้วยก็คือ “ประเพณีม้าแห่นาค” เหตุผลที่เป็นม้าก็เพราะชาวบ้านมีความเชื่อกันมาว่าในสมัยที่พระพุทธเจ้าออกผนวชนั้นมีม้าเป็นพาหนะในการออกผนวช ดังนั้น ชาวบ้านจึงเลียนแบบการออกผนวชของพระพุทธเจ้าซึ่งใช้ม้าเป็นพาหนะ โดยการทำม้าปลอมขึ้นมา ม้าปลอมจะถูกสร้างขึ้นมาจากหญ้าแฝกโดยความร่วมมือของคนในหมู่บ้านช่วยกันสร้างขึ้นมา และตกแต่งม้าปลอมนั้นอย่างประณีต สวยงาม เมื่อตกแต่งเรียบร้อยแล้วนั้นจึงนำม้านั้นไปผูกติดกับไม้ไผ่เพื่อให้นาคได้ขี่บนหลังม้า เมื่อนาคขึ้นบนหลังม้าปลอมเรียบร้อยแล้วจะมีกลุ่มเพื่อนนาคประมาณ 10 คน ผลัดเปลี่ยนกันแบกม้าไปสู้อุโบสถของวัด ระหว่างทางจากบ้านสู่อุโบสถของวัดนั้นคนแบกม้าจะมีการแบกอย่างเป็นจังหวะม้าย่อง เพื่อให้การเดิน ถูกเดินอย่างมีจังหวะ จังหวะม้าย่องเป็นการบ่งบอกว่าจังหวะนี้ควรหยุด ควรเดินหน้าหรือควรถอยหลัง นอกจากนั้นแล้วขบวนแห่นั้นจะแห่ไปรอบ ๆ หมู่บ้านเพื่อเป็นการเชิญชวนให้ผู้คนในหมู่บ้านมาร่วมงานอุปสมบทดังกล่าวอีกด้วย ประเพณีม้าแห่นาคถูกสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น จนถึงปัจจุบัน (บุตรดา นนท์แก้ว, การสัมภาษณ์, 20 มกราคม 2562)

ภาพ 2 แสดงการแห่นาคด้วยม้าปลอม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ขั้นตอนการจัดประเพณีบวชพระแห่นาค

1. โกนผมนาค

เริ่มโดยพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่หรือผู้ที่มาร่วมบุญงานบวชพระในครั้งนี้ ทำการขลิบผมให้นาคเป็นปฐมฤกษ์ จากนั้นพระสงฆ์จะทำการโกนผมให้นาค ตามประเพณีการบวชพระที่ปฏิบัติโดยทั่วกันนั้น ผมนาคที่โกนแล้วจะห่อด้วยใบบัวแล้วนำไปลอยที่แม่น้ำหรือวางไว้ใต้ร่มโพธิ์ โดยเชื่อว่าจะทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ในการปลงผมนั้นจะปลงที่บ้านหรือที่วัดก็ได้แล้วแต่ความสะดวก แต่โดยทั่วไปนิยมปลงผมที่วัดมากกว่า เนื่องจากญาติหรือแขกผู้มีเกียรติที่มาร่วมงานจะได้มีโอกาสร่วมพิธีตัดผมนาค อีกทั้งยังเป็นการประหยัดเวลาของเจ้าภาพและแขกที่มาร่วมงานอีกด้วย เพราะเมื่อปลงผมเสร็จจะได้ทำพิธีเวียนประทักษิณรอบสีมา และเข้าอุโบสถประกอบพิธีอุปสมบทต่อไป (Dmc.tv, 2554)

ภาพ 3 แสดงการโกนผมนาคจากญาติผู้ใหญ่และผู้มาร่วมงาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. แต่งตัวนาค

การแต่งตัวนาคนั้นควรแต่งด้วยชุดขาวทั้งหมด ซึ่งจะบ่งบอกถึงความสะอาดบริสุทธิ์ ทั้งกาย วาจา ใจของผู้ที่จะบวช การแต่งตัวนาค ไม่ควรมีเครื่องประดับประดามากจนเกินไป โดยขอแนะนำเครื่องแต่งตัวนาคตามประเพณีนิยมดังนี้

2.1 เสื้อเชิ้ตแขนยาวสีขาว

2.2 สบงขาว

2.3 อังสะขาว

2.4 เข็มขัด หรือสายรัดสำหรับรัดสบง ในส่วนเข็มขัดนี้ ใช้สำหรับรัดสบงขาว ซึ่งส่วนใหญ่จะนิยมใช้เข็มขัดนาค ในกรณีที่ไม่มีเข็มขัดนาคจะใช้เข็มขัดอย่างอื่นหรือสายรัดแทนก็ได้ ไม่ใช่ข้อกำหนดตายตัว แต่การใช้เข็มขัดนาคเป็นการปฏิบัติตามประเพณีการบวชพระที่นิยม เพื่อให้สอดคล้องกับ คำว่า "นาค" ซึ่งเป็นชื่อเรียกผู้ที่จะบวชในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

2.5 เสื้อคลุมนาค

2.6 สร้อยคอ หากมีสร้อยคอจะสวมให้นาคก็ได้หรือไม่สวมก็ได้ แต่ไม่ควรคล้องพวงมาลัยให้นาค เพราะจากนาคจะกลายเป็นนักร้องแทน (Dmc.tv, 2554)

ภาพ 4 การแต่งกายนาคในงานประเพณีม้าแห่นาค
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. การเดินประทักษิณเวียนขวารอบสีมา

การเวียนประทักษิณในทางพระพุทธศาสนา คือ การกระทำที่สุจริตถูกต้องชอบธรรมทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ การหมุนไปทางขวา คือ การหมุนไปสู่ความดีทั้งทางกาย วาจา และใจ ตรงกันข้ามกับการหมุนไปด้านซ้ายเป็นการหมุนทวนความดี คือ การกระทำที่เป็นทุจริตทางกาย วาจา และใจ การทำประทักษิณเวียนขวารอบสีมาก่อนเข้าอุโบสถของผู้ที่จะบวชพระนี้ นอกจากจะเป็นการแสดงความเคารพตามธรรมเนียมโบราณแล้ว ยังเป็นอุบายที่คนโบราณสอนให้รู้ว่า สิ่งที่จะทำต่อไปนี้เป็นการกระทำที่สุจริตถูกต้องชอบธรรมทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ (Dmc.tv, 2554)

ภาพ 5 การเดินประทักษิณเวียนขวารอบสีมา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

4. การบรรพชา (บวชสามเณร)

เมื่อนาคได้เข้าไปในอุโบสถแล้ว นาคจะวันทาพระประธานอีกครั้งด้วยวิธีอย่างเดียวกันกับวันทาสีมา จากนั้นกลับไปนั่ง ณ สถานที่ที่จัดเตรียมไว้สำหรับนาค บิดา มารดา (หรือญาติผู้ใหญ่) มอบผ้าไตรให้นาค นาคคุกเข่ากราบ 3 หน ยื่นแขนประณมมือรับผ้าไตร จากนั้นประณมมือประคองผ้าไตรเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ เมื่อถึงแนวพระสงฆ์ให้คุกเข่าลงแล้วคลานเข่าเข้าไปถวายผ้าไตรนั้นแก่ท่าน รับดอกไม้ ธูปเทียนแพเครื่องสักการะ (มีผู้ส่งให้ข้างหลัง) ถวายพระอุปัชฌาย์ กราบลง 3 หน พระอุปัชฌาย์มอบผ้าไตรคืนให้ ประณมมือประคองผ้าไตร กล่าวคำขอบรรพชานาคโน้มตัวเข้าไปใกล้ๆระอุปัชฌาย์เพื่อคล้องผ้าอังสะให้ จากนั้นนั่งพับเพียบลงประณมมือตั้งใจฟังโอวาทของพระอุปัชฌาย์ (Dmc.tv, 2554)

ภาพ 6 แสดงการบรรพชาต่อหน้าพระภิกษุสงฆ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

5. การอุปสมบท (การบวชพระ)

การอุปสมบทบวชเป็นพระภิกษุนี้ มีข้อที่ควรทำความเข้าใจ คือ ถึงแม้จะบวชเป็นพระภิกษุ แต่ก็ต้องเริ่มต้นด้วยการบวชเป็นสามเณรก่อนทุกครั้ง ผู้ที่จะบวชเป็นพระภิกษุต้องขอนิสัยจากพระอุปัชฌาย์ การจะอุปสมบทบวชเป็นพระภิกษุ บริขารต้องครบทุกอย่างที่เรียกว่าบริขาร 8 จึงจะสามารถบวชได้ สามเณรรับบาตรจากบิดามารดาที่นำมาประเคนเดินด้วยเข่าเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ น้อมบาตรถวายท่าน กราบลง 3 หน แล้วยืนขึ้นกล่าวคำขออุปสมบท (Dmc.tv, 2554)

ภาพ 7 แสดงภาพพระใหม่หลังจากผ่านพิธีบวชเรียบร้อยแล้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

6. การซักซ้อมอันตริยกธรรม

อันตริยกธรรม แปลว่า ธรรมที่เป็นอันตรายต่อการบวช การซักซ้อมอันตริยกธรรม หมายถึง การซักซ้อมสอบถามสิ่งที่เป็นข้อห้ามสำหรับผู้ที่จะบวชเป็นพระภิกษุ หากมีข้อห้ามเหล่านี้แล้วบวชเป็นภิกษุไม่ได้ ซึ่งผู้ขอบวชจะต้องตอบคำถามเหล่านี้ ตามความเป็นจริง ท่ามกลางสงฆ์ จากนั้น ฟังสวดญัตติจตุตถกรรมวาจาเพื่อยกสามเณรขึ้นเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นช่วงที่สำคัญที่สุด เสร็จแล้วกราบ 3 หน ประณมมือคลานเข่าถอยหลังออกไป พอพ้นพระสงฆ์แล้วลุกขึ้นไปยืนอยู่ที่เดิม ในกรณีที่พระอุปัชฌาย์ไม่บอกอนุศาสน์เอง ท่านจะมอบให้พระคู่สวดเป็นผู้บอกอนุศาสน์ พระคู่สวดเดินตามไปยืนบนอาสนะสวดบอกอนุศาสน์ การสวดบอกอนุสาสน์ท่านจะบอกเป็นภาษาบาลีไว้ก่อนพระใหม่ฟังสวดอนุศาสน์ไปจนจบ เมื่อกลับถึงที่พักแล้ว พระอาจารย์หรือพระพี่เลี้ยงจะแนะนำรายละเอียดเกี่ยวกับอนุศาสน์อีกครั้ง (คำสอนหรือคำชี้แจงที่พระอุปัชฌาย์หรือพระกรรมวาจาจารย์บอกแก่พระภิกษุผู้บวชใหม่หลังจากบวชเสร็จ) (Dmc.tv, 2554)

ความสำคัญ

ประเพณีบวชนาค หรือ อุปสมบทของชายไทยที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์จะต้องบวชเพื่อทดแทนบุญคุณของบิดามารดาและถือเป็นการอบรมบ่มนิสัยให้มีศีลธรรมอันเป็นประเพณีสืบทอดกันมายาวนานตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในการที่นาคขี่ม้าเป็นการทดสอบจิตใจและความอดทนของนาคโดยตลอด 3-4 ชั่วโมง จะมีจังหวะที่นาคจะโดดเด้งไปตามจังหวะเนื่องจากคนแบกม้าโยกม้าไปตามจังหวะ และยังมีความร้อนของแดดเป็นอุปสรรค และม้าที่นาคขี่นั้นยังมีความแข็ง จึงเป็นความลำบากที่ทำให้เจ็บตัวเป็นการทดสอบความอดทนของนาคและทดสอบจิตใจของนาคก่อนเข้าพิธี อีกนัยหนึ่งคือ เพื่อระลึกถึงการออกผนวชขององค์สมเด็จพระ-สัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงสระสิริราชสมบัติออกผนวชโดยการขี่ม้า

การบวชยังมีกุศโลบาย ที่นำเอาความเชื่อที่ว่า กุศลของการบวชนั้นจะทำให้ พ่อแม่ได้ “เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์” ทั้งนี้เพราะเมื่อลูกชายไปบวช คนที่เป็นพ่อเป็นแม่ หรือเป็นญาติ ๆ ก็มักจะมีโอกาสได้ทำบุญบ่อยขึ้น เช่น การตักบาตร การเข้าวัดไปถวายเพลพระลูกชาย (Dmc.tv, 2554)

ภาพ 14 ส่งนาคเข้าโบสถ์

หมายเหตุ: จาก จิราธวัช. (26 มกราคม 2562). รูปภาพอุปสมบทนาคคิว... [รูปภาพ]. Facebook. https://web.facebook.com/TaKongStudio/?ref=br_rs

ภาพ 15 ฉลองพระใหม่

หมายเหตุ: จาก จิราธวัช. (26 มกราคม 2562). รูปภาพอุปสมบทนาคคิว... [รูปภาพ]. Facebook. https://web.facebook.com/TaKongStudio/?ref=br_rs

บทสรุป

นาค เป็นคำใช้เรียก ‘คน’ ผู้ชายที่จะขออุปสมบท คือบวชเป็นพระภิกษุ คนไทยนิยมบวชกันในช่วงเข้าพรรษา ก่อนบวชพระต้องนุ่งขาวห่มขาว ถือศีล เรียกว่า นาค ถือเป็นประเพณีโบราณนานมาแล้ว ไม่เรียกพิธีอุปสมบทว่าบวช ‘คน’ ให้เป็น ‘พระ’ แต่เรียกบวช ‘นาค’ ให้เป็น ‘พระ’ เพราะเล่าต่อ ๆ กันมาโดยไม่รู้ว่าใครเป็นคนเริ่มเล่าว่า มีนาคแอบมาบวชเป็นพระ แล้วพระพุทธเจ้าจับได้จึงให้สึก และด้วยน้ำพระทัยอันเมตตาของพระพุทธองค์ จึงได้มีพระพุทธบัญญัติให้เรียกคนที่เตรียมจะบวชเป็นพระว่า นาค เพื่อรำลึกถึงนาคตนนั้น

ในปัจจุบัน ประเพณีการบวชนาคกลายเป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธ สำหรักผู้ที่ต้องการจะบวชพระจะต้องทำการบวชนาคก่อน เพื่อรำลึกถึงนาคผู้มีความตั้งใจบวช ในแต่ละท้องที่ในประเทศไทย ประเพณีบวชนาคและแห่นาคจะแตกต่างกันออกไป อาทิเช่น บวชนาคแบบธรรมดาเพื่อเตรียมบวช บวชนาคที่จัดพิธีแห่นาคอย่างประเพณีม้าแห่นาค เป็นต้น ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นการบวชนาคแบบใด ก็สะท้อนถึงประเพณีความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนในชาติ หากแต่ท้ายที่สุดการบวชนาคเป็นไปเพื่อสำหรับการบวชพระ ซึ่งถือได้ว่าเป็นทางสายกลางตามที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้แต่กาลก่อน

บรรณานุกรม

จิราธวัช. (26 มกราคม 2562). *รูปภาพอุปสมบทนาคคิว...* [รูปภาพ]. Facebook. https://web.facebook.com/TaKongStudio/?ref=br_rs

Dmc.tv. (14 กุมภาพันธ์ 2554). *ประเพณีการบวชพระ ขั้นตอนการบวชพระทำอย่างไร.* https://www.dmc.tv/article/9957

“กระบวนการทำพระเครื่องพิมพ์ดิน” ณ แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

ธนกิจ โคกทอง[1] และวิเชียร คุ้มยิ้ม[2]

บทนำ

พระเครื่องเป็นหนึ่งในพุทธศิลป์ที่มีคุณค่าทางจิตใจต่อผู้ที่บูชาและยังมีคุณค่าในเชิงศิลปะ และสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและวิถีชีวิตของคนไทยในแต่ละยุคสมัย พระเครื่องหลายองค์สามารถบอกเล่าเรื่องราวในประวัติศาสตร์ได้อีกด้วย และจังหวัดกำแพงเพชรก็เป็นจังหวัดที่มีความสำคัญในฐานะของการเป็นเมืองมรดกโลกที่มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานร่วมกับจังหวัดสุโขทัย และศรีสัชนาลัย จังหวัดกำแพงเพชรขึ้นชื่อว่าเป็นเมืองกรุพระเครื่องที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย ดังคำขวัญประจำจังหวัดที่ว่า “กรุพระเครื่องเมืองคนแกร่ง ศิลาแลงใหญ่ กล้วยไข่หวาน น้ำมันลานกระบือ เลื่องลือมรดกโลก” เนื่องด้วยมาจากการที่จังหวัดกำแพงเพชรมีพระเครื่องที่สำคัญและมีพระเครื่องที่เป็นหนึ่งในห้าของ “พระเครื่องเบญจภาคี” นั้นคือ “พระซุ้มกอ” โดยเฉพาะพระซุ้มกอจากกรุทุ่งเศรษฐีที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ต้องการสูงของคนในวงการพระเครื่อง จัดว่าเป็นพระเครื่องที่มีมูลค่ามาก มีความต้องการนิยมบูชาเป็นอันดับสองรองจาก พระสมเด็จวัดระฆัง พิมพ์ใหญ่ เลยก็ว่าได้

คำสำคัญ : แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม, พระเครื่อง, นครชุม

ความเป็นมาของแหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม

แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร หรือที่คนในท้องที่รู้จักกันในนาม “บ้านลุงโป้ย” มีนายสมหมาย พยอม หรือ ลุงโป้ย เป็นปราชญ์ชาวบ้าน มีความรู้ความสามารถเชี่ยวชาญในการทำพระเครื่องพิมพ์ดินเผาที่มีชื่อเสียงของจังหวัดกำแพงเพชรได้ทำการเปิดบ้านพักของตนเองและใช้พื้นที่บริเวณบ้านเปิดเป็นศูนย์เรียนรู้การทำพระเครื่องพิมพ์ดินเผาด้วยวิธีการโบราณดั้งเดิม ซึ่งเป็นองค์ความรู้ท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนนครชุม แต่ปัจจุบัน นายสมหมาย พยอม ได้เสียชีวิตไปแล้วแต่ก็ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับภรรยาของตน คือนางดวงรัตน์ พยอม ในการดำเนินงานของแหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องพิมพ์ดินเผาในนครชุมสืบต่อไป ซึ่งแหล่งเรียนรู้นี้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญมากแห่งหนึ่งในการทำพระพิมพ์ดิน ซึ่งเป็นองค์ความรู้และทุนทางศิลปวัฒนธรรมที่สืบทอดอยู่ในชุมชน และควรอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการสนับสนุนส่งเสริมและให้ความสำคัญกับแหล่งเรียนรู้นี้ เพื่อให้คนรุ่นหลังที่สนใจศึกษาเรียนรู้ (ดวงรัตน์ พะยอม, การสัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2561)

แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม เป็นแหล่งเรียนรู้ที่คอยถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำพระเครื่องพิมพ์ดินเผา ด้วยกรรมวิธีโบราณแบบดั่งเดิมที่สืบทอดต่อกันมาของช่างทำพระเครื่องในสมัยอดีตให้กับผู้ที่สนใจ ทั้งคนในชุมชน นักท่องเที่ยว ทั้งไทยและชาวต่างชาติ ปัจจุบันการจะหาชมพระเครื่องของเมืองนครชุมเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากเสียหน่อย แต่หากว่ามาที่แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุมแห่งนี้ก็จะได้เห็นพระเครื่องรวมถึงกระบวนการทำพระเครื่องจากตัวเจ้าของแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเอง แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม

[1] อาจารย์ สาขาวิชาออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[2] นักศึกษา สาขาวิชาออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

แห่งนี้ เริ่มต้นมาจาก นายสมหมาย พยอม ผู้มีถิ่นฐานอยู่ในนครชุมและได้มีโอกาสคลุกคลีอยู่กับช่างทำพระเครื่องหรือผู้ที่อยู่ในวงการพระเครื่องบ่อยครั้งด้วยความที่มีใจรัก จึงศึกษาและจดจำวิธีการทำพระเครื่องจากช่างทำพระเครื่องในกำแพงเพชร แล้วนำมาทดลองทำพระซุ้มกอได้เป็นองค์แรก ในปี พ.ศ.2551 ก็ได้จัดตั้งแหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุมขึ้น ในพื้นที่บริเวณบ้านพักของตนเองเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไป ที่สนใจในเรื่องวิธีการทำพระเครื่อง ซึ่งภายในแหล่งเรียนรู้ก็จะมีสมาชิกที่คอยสาธิตกระบวนการทำพระเครื่องในขั้นตอนต่าง ๆ ให้ได้ชม ได้ฝึกปฏิบัติการการทำพระเครื่องด้วยมือตนเอง และยังสามารถนำพระเครื่องที่ตนได้ทำเองนั้นกลับไปได้อีกด้วย

ภาพ 1 แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ขั้นตอนการพิมพ์พระเครื่องของแหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม

สำหรับการทำพระเครื่อง หรือพระพิมพ์ดินนั้น เริ่มจากการนำดินที่ได้มาทุบ แล้วหมักไว้ 1 คืน จากนั้นก็นำดินมานวดให้นิ่มพอดี ไม่แข็งหรือเหลวเกินไป ถัดมา ให้นำแป้งมาโดยที่แม่พิมพ์พระเพื่อที่เวลากดดินลงกับแม่พิมพ์แล้วดินจะได้ไม่ติดกับแม่พิมพ์ และสามารถนำดินออกมาได้ง่ายโดยแม่พิมพ์พระที่ใช้ก็ได้มาจากการจำลองจากพระเครื่องนครชุมของแท้ ที่เป็นของเก่าของแก่จึงทำให้พระพิมพ์ที่ทำออกมานั้นมีรูปร่างลักษณะคล้ายกับของเก่ามากทีเดียว เมื่อกดดินลงกับแม่พิมพ์จนดินขึ้นเป็นรูปแล้ว ก็นำออกมาใส่ถาดพึ่งลมไว้ในร่มประมาณจนแห้ง และนำออกตากแดดให้แห้งสนิทต่อด้วยการนำพระไปเผาที่เตาประมาณ 24 ชั่วโมง ซึ่งจะต้องคอยเติมถ่าน และควบคุมไม่ให้ไฟแรงเกินไป ครบกำหนดเวลาแล้วก็นำพระออกจากเตา นำมาวางเรียงเพื่อใส่ราใส่คราบพระ สุดท้ายให้นำใบตองแห้งของกล้วยน้ำว้ามาขัด ก็จะได้พระเครื่องนครชุมที่ดูคล้ายของเก่าแก่ พระเครื่องหรือพระพิมพ์ ที่ได้มานั้น ทำให้คนรุ่นปัจจุบันได้ศึกษาตั้งแต่ความเป็นมาตั้งแต่สมัยก่อน จนมาถึงกระบวนการทำพระในสมัยนี้ ที่ยังคงความงามตามภูมิปัญญาดั้งเดิมของชนชาวไทย และยังเป็นการสืบสานพุทธศิลป์ที่สวยงามนี้ไว้ต่อไป โดยในปัจจุบันมีคุณดวงรัตน์ พะยอม เป็นผู้สอนและถ่ายทอดกระบวนการทำพระเครื่องพิมพ์ดินให้กับที่แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม

ภาพ 2 คุณดวงรัตน์ พะยอม ผู้ดูแลและถ่ายทอดองค์ความรู้การทำพระเครื่องในแหล่งเรียนรู้
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร ได้มีขั้นตอนการพิมพ์พระได้แก่การทำพระพิมพ์เล็ก และพิมพ์ใหญ่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (ดวงรัตน์ พะยอม, การสัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2561)

ในกระบวนการทำพระเครื่องนั้นจะแบ่งขึ้นตอนการทำเอาไว้อยู่ 5 กระบวนการหลัก ๆ ดังนี้

1. กระบวนการเตรียมดิน
2. กระบวนการพิมพ์พระ
3. กระบวนการผึ่งและตากพระ
4. กระบวนการเผา
5. กระบวนการใส่รายละเอียดพระ

ตารางแสดงการเปรียบเทียบขั้นตอนในการทำพระเครื่องพิมพ์ดินเผาขนาดเล็กและขนาดใหญ่

ขั้นตอนการทำพระพิมพ์เล็ก	ขั้นตอนการทำพระพิมพ์ใหญ่
- ทุบดิน (หมักไว้ 1 คืน)	- ทุบดิน (หมักไว้ 1 คืน)
- นำดินมานวดให้นิ่ม (ไม่เหลวหรือแข็งเกินไป)	- นำดินมานวดให้นิ่ม (ไม่เหลวหรือแข็งเกินไป)
- โรยแป้งที่แม่พิมพ์พระ	- โรยแป้งที่แม่พิมพ์พระ
- นำดินมากดที่แม่พิมพ์พระ	- นำดินมากดที่แม่พิมพ์พระ
- นำพระออกจากแม่พิมพ์พระมาใส่ถาด	- นำพระออกจากแม่พิมพ์พระมาใส่ถาด
- นำพระมาผึ่งลมในร่มประมาณ 2 วัน	- นำพระมาผึ่งลมในร่มให้แห้งสนิทประมาณ 15 วัน
- นำพระมาตากแดดจนแห้งสนิท	- นำพระมาตากแดดจนแห้งสนิทประมาณ 3 วัน
- นำพระไปเผาที่เตา และคอยเติมถ่าน ประมาณ 24 ชั่วโมง	- นำพระไปเผาที่เตา และคอยเติมถ่าน ประมาณ 24 ชั่วโมง
- นำพระออกจากเตา	- นำพระออกจากเตา
- นำพระมาเรียงใส่รา และใส่คราบพระ	- นำพระมาเรียงใส่รา และใส่คราบพระ
- นำใบตองแห้งมาขัดพระ (ใช้ใบตองจากต้นกล้วยน้ำว้า)	- นำใบตองแห้งมาขัดพระ (ใช้ใบตองจากต้นกล้วยน้ำว้า)

1. กระบวนการเตรียมดิน

ในการเตรียมดินนั้นจะต้องเตรียมดินโดยการทุบดินและหมักดินทิ้งไว้อย่างน้อย 1 คืน อาจเก็บไว้โดยใส่ในถุงพลาสติกปิดให้มิดชิดไม่ให้อากาศเข้า เพราะอากาศจะทำให้ดินแห้งและไม่สามารถนำมาใช้ในการทำพระเครื่องได้ เมื่อจะนำมาใช้ในการทำพระเครื่องให้นำดินออกมาจากถุงและนำมานวดให้นิ่มการนวดดินต้องนวดให้พอประมาณ การนวดนานเกินไปจะทำให้ดินนิ่มหรือเหลวเกินไป ถ้านวดน้อยเกินไปก็จะทำให้ดินแข็ง ลักษณะดินอ่อนดินแข็งจะใช้ในการทำพระเครื่องที่มีพิมพ์ที่แตกต่างกันออกไป บางพิมพ์จะต้องการใช้ดินที่นิ่ม บางพิมพ์จะต้องการใช้ดินที่แข็ง

2. พิมพ์พระ

พิมพ์พระที่มีอยู่ในแหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องส่วนใหญ่จะเป็นพิมพ์พระที่ได้แม่พิมพ์มาจากพระแท้ ดังนั้นความสวยงาม ความเหมือนจริงของพิมพ์จึงมีความสมบูรณ์ใกล้เคียงกับพระแท้มาก โดยพิมพ์พระแบบดั้งเดิมจะเป็นพิมพ์ดินเผา แต่ในปัจจุบันมีการใช้แม่พิมพ์ที่ทำจากเรซิ่นมากขึ้น เนื่องจากทำง่ายและดูแลรักษาง่ายกว่าแม่พิมพ์ดิน

ภาพ 3 พิมพ์พระ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 4 พิมพ์พระ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. การโรยแป้ง

การโรยแป้งลงบนแม่พิมพ์พระก่อนจะเป็นการช่วยให้เนื้อดินไม่ติดกับไม่พิมพ์ ทำให้ตอนที่แกะดินออกจากพิมพ์ทำได้ง่ายขึ้น ยิ่งดินที่นิ่มเกินไปจะติดแม่พิมพ์ได้ง่าย ทำให้แกะออกจากพิมพ์ยาก หรือแกะออกมาแล้วมีส่วนที่เสียหาย โดยแป้งที่นำมาโรยจะให้ผ้ามาหุ้มไว้แบบลูกประคบ เพื่อให้ง่ายต่อการใช้งานและควบคุมแป้งได้ง่ายขึ้น

ภาพ 5 การโรยแป้ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 6 การโรยแป้ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

4. การกดพระ

การกดพระเป็นหัวใจสำคัญในการทำพระเครื่องพิมพ์ดินเลยก็ว่าได้ การกดที่ออกแรงมาก จนเกินไปจะทำให้ดินกดกับแม่พิมพ์มากเกินจนรายละเอียดที่ได้แตกไม่สวย ในทางกลับกันถ้าออกแรงกดน้อยเกินไป ดินก็จะสัมผัสกับแม่พิมพ์เพียงผิวเผินทำให้รายละเอียดที่ได้ขาดความคมชัดไป การกดพระจะเริ่มจากการวางดินที่นวดแล้วลงบนแม่พิมพ์และเริ่มกดดินจากส่วนบนไล่ลงล่าง เนื้อดินที่เหลือก็จะทำการดึงออกจากพิมพ์ ดังนั้นก่อนการกดดิน ควรกะขนาดและปริมาณของเนื้อดินที่จะกดให้พอดีกับแม่พิมพ์ด้วย เมื่อกดพระเสร็จก็จะเป็นขั้นตอนในการดึงพระออกจากพิมพ์ โดยการใช้ดินก้อนเล็กๆแตะบริเวณด้วนหลังของพระและดึงออกมาจากแม่พิมพ์ตรง ๆ เมื่อดึงขึ้นมาขอบพระ ผิวพระอาจจะมีส่วนที่บิดงอไม่สวย หรือรายละเอียดเสียไปเล็กน้อยก็ใช้วิธีการเอานิ้วจุ่มน้ำมาทำการลูบเก็บบริเวณขอบของพระให้เนียนเรียบเสมอกัน ส่วนด้านหลังพระที่ไม่เนียนเรียบก็ใช้วิธีการกระแทกพระลงกับ พื้นโต๊ะเบา ๆ เพื่อให้ด้านหลังนั้นเรียบเสมอกัน

ภาพ 7 การกดพระและดึงพระออกจากแม่พิมพ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 8 การกดพระและดึงพระออกจากแม่พิมพ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

5. การตากพระ

เมื่อดึงพระออกจากพิมพ์และตกแต่งรายละเอียดเรียบร้อยแล้ว ก็เป็นขั้นตอนของการตากพระให้แห้ง โดยมีข้อห้ามคือ ห้ามนำพระที่ออกจากพิมพ์ใหม่ ๆ ไปตากแดดเป็นอันขาดเพราะความร้อนจะทำให้ดินแห้งไวเกินไปและทำให้เกิดรอยร้าวรอยแตกได้ ให้นำพระที่ได้ตากร่มไว้ในร่มไม่ให้โดนแดดตรง ๆ ประมาณ 2 วัน สำหรับพระพิมพ์เล็กหรือพระที่มีความหนาไม่มาก ส่วนพระพิมพ์ใหญ่หรือพระที่มีความหนามากต้องใช้เวลาในการตากลมประมาณ 15 วัน เพื่อให้ด้านในของพระแห้งสนิทจริงๆ และเหลือความชื้นน้อยที่สุดจึงค่อยนำไปตากแดดอีกประมาณ 1 - 3 วัน เพื่อให้พรแห้งสนิทก่อนนำไปเผา

ภาพ 9 การตากพระ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 10 การตากพระ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

6. การเผาพระ

ในการเผาพระจะใช้ระยะเวลาในการเผ่าประมาณ 24 ชั่วโมง โดยการเผาจะใช้เตาเผาแต่เติมเชื้อเพลิงหรือถ่านเป็นระยะๆ เพื่อให้ความร้อนสม่ำเสมอ พระที่ถูกความร้อนพอดีจะเป็นสีส้ม ส่วนที่โดนขี้เถ้าคลุมไว้จะกลายเป็นสีดำ ดังนั้นจึงต้องคอยดูปริมาณขี้เถ้าในเตาให้ดีด้วย พระที่ไม่แห้งสนิท หรือบางมากเกินไป เมื่อโดนความร้อนมากอาจมีการระเบิดเสียหายเกิดขึ้นได้

ภาพ 11 การเผาพระ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 12 การเผาพระ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

7. การใส่รา ใส่คราบ และการขัดใบตอง

เมื่อนำพระออกจากเตาแล้วก็เป็นขั้นตอนของการทำพรให้ดูเหมือนพระเก่า โดยมีเทคนิคในการทำให้พระดูเก่าอยู่ด้วยกัน ๓ ขั้นตอนคือการใส่รา และการใส่คราบ และการขัดพระด้วยใบตองกล้วนน้ำว้า จะทำให้พื้นผิวของพระเป็นเงาขึ้นมา

ภาพ 13 พระที่เผาออกจากเตา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 14 พระที่นำมาใส่คราบ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 15 พระที่นำมาใส่รา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 16 พระที่นำมาขัดด้วยใบตอง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

สีของพระเครื่องเมืองกำแพง

สีของพระเครื่องกำแพงเพชรมีหลายสี แต่พระเครื่องที่ปรากฏเป็นสีต่างๆนั้นน่าจะมาจากสีของว่านเกสรและผงต่าง ๆ เช่นสีแดง ของว่านดอกมะขาม สบู่เลือด และอื่น ๆ สีเหลืองของดอกไม้นานาชนิด สีดำของผงใบลานเผา สีขาวจากผงพระพุทธคุณ และ ว่านบางชนิด จึงทำให้เกิดพระเครื่องสีต่าง ๆ ขึ้น ตามแต่จะมีส่วนผสมว่านหรือเกสร หรือผงอะไรมาก ก็ดูออกเป็นสีนั้น ๆ มาก เช่น

สีแดง มีทั้งแดงจัด (คล้ายสีครั่ง) แดงชมพู (แดงปนขาว) แดงหม้อใหม่ (แดงปนเหลือง) แดงคล้ำ (แดงปนดำ)

สีดำ มีทั้งดำจัด (แบบเนื้อผงใบลาน) เทาดำ (ดำปนขาว) ดำม่วง (ดำปนแดง) จะมีคล้ายสีหว้าหรือดอกมะเขือเข้ม ๆ

สีเหลือง มีทั้งสีเหลืองเกสรดอกไม้ (สีพิกุลแห้ง) เหลืองจำปา (เหลืองปนแดง) เหลืองอ่อนสำหรับเหลืองปนดำ ทำให้เกิดสีที่สวยงามอีกสีหนึ่งคือ สีเขียว

สีเขียว มีทั้งสีเขียวมอย (เขียวเทา ๆ) และเขียวแก่ เป็นสีของว่าน ที่ผสมลงในเนื้อดิน

บทสรุป

กระบวนการทำพระเครื่องพิมพ์ดินที่ทำขึ้นและถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่น และกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นที่แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุมแห่งนี้ เป็นการทำขึ้นเพื่อมุ่งเน้นในเรื่องของการศึกษาและให้ความรู้มากกว่าผลประโยชน์ในเชิงธุรกิจ การทำพระและกรรมวิธีในการทำพระต่างๆเป็นการทำเพื่อให้พระเครื่องดูเหมือนพระเก่า ซึ่งอาจมีคนเข้าในผิดคิดว่าแหล่งเรียนรู้แห่งนี้สอนการทำพระปลอม แต่วัตถุประสงค์ของแหล่งเรียนรู้ต้องการเพียงเพื่อต้องการแสดงให้เห็นกรรมวิธีการโบราณ ภูมิปัญญาในการทำพระเครื่องแบบโบราณเท่านั้น

ลายผ้าปักชาวเขาและผลิตภัณฑ์จากผ้าของชาวเขาเผ่าเย้า ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

ธนกิจ โคกทอง[1], วนิดา รุ่งสกุล[2], สาโรจน์ มหึมา[3] และอภิวัฒน์ ภูทอง[4]

บทนำ

ผ้าปักชาวเขาเป็นภูมิปัญญาที่สะท้อนให้เห็นถึงฝีมือทางหัตถกรรมของชาวไทยภูเขาที่ขึ้นชื่อ การปักผ้าการทอผ้าเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขา โดยเฉพาะชาวเขาเผ่าเย้าที่มีวัฒนธรรมในการแต่งกายมีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยการแต่งกายนั้นมีที่มาจากความเชื่อในตำนานการบอกเล่าจากรุ่นสู่รุ่น จนในปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนประยุกต์ภูมิปัญญาเหล่านี้ออกมาพัฒนาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ผ้าปักชาวเขาและจัดจำหน่ายอยู่ตามแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ๆ ในกำแพงเพชรหลายแห่ง ผลิตภัณฑ์ที่พบบ่อยและเป็นที่นิยมซื้อในกลุ่มนักท่องเที่ยวคือ ชุดชาวเขา และกระเป๋าใหญ่เหรียญจากผ้าปักชาวเขา

จากการลงพื้นที่ศึกษาเกี่ยวกับลวดลายของผ้าปักชาวเขาเผ่าเย้าทำให้ทราบถึงชื่อและลักษณะของลวดลายผ้าปักต่าง ๆ รวมไปถึงรูปแบบของผลิตภัณฑ์จากผ้าปักที่มีจำหน่ายอยู่ในชุมชน

คำสำคัญ : ผ้าปักชาวเขา, ผลิตภัณฑ์ผ้าชาวเขา, ชาวเขาเผ่าเย้า

ความเป็นมาของผ้าปักชาวเขาเผ่าเย้า

จากตำนานที่บันทึกไว้ในหนังสือเดินทางข้ามเขตภูเขา (เกีย เซ็น ป๊อง) ที่เย้าได้คัดลอกกันต่อ ๆ มาจนถึงทุกวันนี้ ระบุให้ลูกหลานเย้าปกปิดร่างกายของผันหูผู้ให้กำเนิดเย้าโดยใช้เสื้อลายห้าสีคลุมร่าง เข็มขัดรัดเอว ผ้าเช็ดหน้าลายดอกไม้ผูกที่หน้าผาก กางเกงลายปิดก้นผ้าลายสองผืนปิดที่ขา เชื่อกันว่าจากตำนานนี้เองทำให้เย้าใช้เสื้อผ้าคาดเอวผ้าโพกศีรษะและกางเกงที่ปักด้วยห้าสี สมัยก่อนเย้าการคมนาคมการค้าขายยังไปไม่ถึงบนดอย ส่วนใหญ่เย้านิยมใช้สีปักลายเพียง 5 สีเท่านั้น คือ สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน สีเขียวและสีขาว ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมานี้เย้านิยมปักลายผู้เพิ่มมากขึ้นและใช้สีต่าง ๆ เพิ่มขึ้นมากอีกด้วยการปักลายและการใช้สีสันในการปักลายใน แต่ละท้องถิ่นแตกต่างกันบ้างตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น การปักลายเสื้อผ้าทุกวันนี้หญิงเย้าก็ยังคงแต่งกายตามแบบฉบับที่ระบุไว้ในตำนานได้อย่างเคร่งครัดผ้าที่เย้านำมาปักลายเป็นผ้าทอมือกล่าวกันว่าเย้าเคยทอผ้าใช้เอง แต่เมื่ออพยพเข้ามาอยู่ประเทศไทยแล้วค้นพบว่า ผ้าทอมือของไทลื้อที่มีถิ่นฐานอยู่ประเทศพม่าและประเทศไทย เหมาะแก่การปักลายจึงได้ซื้อผ้าทอมือของไทยลื้อมาย้อมและปักลายจนกลายเป็นความนิยมของเย้าไปถึงปัจจุบัน (อภิชาต ภัทรธรรม, 2552)

เย้ามีการแต่งกายการใช้สีสันจะแตกต่างกันบ้างเพียงเล็กน้อย เมื่อแต่งกายตามจารีตประเพณีก็พอจะทราบได้ว่า มีถิ่นฐานอยู่ในท้องที่ใดหรืออยู่ในกลุ่มใด แต่มีบ้างที่กลุ่มที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกันจะมีการลอกเลียนแบบซึ่งกันและกันบ้าง การปักลายเย้าจะจับผ้าและจับเข็มแตกต่างกับเผ่าอื่น เย้าจะปักผ้าจากด้านหลังผ้าขึ้นมายังด้านหน้าของผ้าจึงต้องจับผ้าให้ด้านหน้าคว่ำลงเมื่อปักเสร็จแต่ละแถวแล้วก็จะม้วนและใช้ผ้าห่อไว้อีกชั้นเพื่อป้องกันสิ่งสกปรกต่าง ๆ การปักลายเสื้อผ้าเพื่อใช้ทำเป็นเครื่องแต่งกายและข้าวของใช้ตามจารีตประเพณีเย้ามีวิธีการปักลายสี่แบบ คือ การปักลายเส้น (กิ่ว กิ่ว) การปักลายขัด (โฉ่ง เกียม) การปักลายแบบกากบาท

[1] อาจารย์ สาขาวิชาออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[2-4] นักศึกษา สาขาวิชาออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

(โฉ่ง ทิว) และการปักไขว้ (โฉ่ง ดับ ยับ) การเรียกชื่อลายปักในการปักลายสตรีเย้าจะต้องจดจำชื่อและวิธีการปักลายไปพร้อม ๆ กันสำหรับการปักลายขัด (โฉ่ง เกียม) และลายกากบาท (โฉ่ง ทิว) ส่วนใหญ่จะเป็นลายเก่าที่ชื่อเรียกเหมือนกันแต่สำหรับลายไขว้ (โฉ่ง ดับ ยับ) นั้นเย้าอาจนำลักษณะเด่นของแต่ละลายปักเดิมมาปรับปรุงหรือปักเพิ่มเติมให้ลายปักใหม่อีกลายหนึ่ง และให้สีสันสวยงามตามใจตนเองชอบโดยอาจตั้งชื่อใหม่ก็ได้ นอกจากนี้สตรีเย้าบางคนที่มีความเฉลียวฉลาดอาจประดิษฐ์ลายปักใหม่ ๆ ขึ้นมา โดยจะนำส่วนประกอบของลายต่าง ๆ มาประกอบเข้าด้วยกันหรือดัดแปลงเป็นลายปักใหม่แล้วตั้งชื่อเรียกใหม่แต่โดยทั่วไป แล้วจะเรียกชื่อที่คงลักษณะเด่นของลายเดิม เช่น ลายปักหมวกขององค์ผู้บริสุทธิ์ทั้งสาม (ฟามกุน) เป็นลายที่ปรับปรุงมาจากลาย (ฟามซิง) บางครั้งลายแบบปักไขว้แต่ละลายนี้มีลายละเอียดแตกต่างกันไป บางหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่แต่ละกลุ่มอาจเรียกชื่อที่ต่างกันด้วยและบ่อยครั้งพบว่าเย้าเรียกชื่ออย่างเดียวกันแต่เป็นลายปักแตกต่างกันก็มี แต่อย่างไรก็ตาม ชื่อลายปักที่เย้าเรียกกันจะมีความหมายที่สัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ คือ ความเชื่อวิธีการปักลายพืชผลทางการเกษตรถึงแม้เย้าจะปักลายตามความเชื่อนี้ แต่เย้าไม่ได้ถือว่าลายปักนั้นเป็นเครื่องรางของขลังเป็นของศักดิ์สิทธิ์ การปักลายจึงเน้นที่ความสวยงามมากกว่าที่จะเป็นเครื่องรางของขลัง นอกจากนี้เย้ายังเชื่อว่ากางเกงของผู้หญิงเป็นของต่ำไม่สมควรที่จะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่อาจเป็นไปได้ที่ว่าเย้าต้องการแสดงให้เห็นว่าเย้าเป็นกลุ่มที่มีความเชื่อในเรื่องเทพยดาการปักของชาวเย้าที่แปลกไปจากเผ่าอื่น (Njoy, 2550)

ลายปักผ้าของชาวเขาเผ่าเย้า

1. ลายดะเมาเซาเมี่ยน (ลายรอยเท้าเสือ)

ภาพ 1 แสดงลายดะเมาเซาเมี่ยน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. ลายเก (ลายธงปลาย, ลายธงชาติ)

ภาพ 2 แสดงลายเก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. ลายฉ่งแฉ (ลายเสี้ยนหนาม)

ภาพ 3 แสดงลายฉ่งแฉ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

4. ลายซงเซต (ลายทิ้งขั้นตอน, ลายแบ่งตอน)

ภาพ 4 แสดงลายซงเซต
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

5. ลายซบเปียง (ลายดอกฟักทอง)

ภาพ 5 แสดงลายซบเปียง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

6. ลายซ่ม (ใช้เป็นลายบนผ้าพันหัว, ผ้าพันเอวและชายกางเกง)

ภาพ 6 แสดงลายซ่ม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

7. ลายญบ (ลายเกาะ, ลายจับ)

ภาพ 7 แสดงลายญบ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

8. ลายญ่านเปียง (ลายดอกเงิน)

ภาพ 8 แสดงลายญ่านเปียง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

9. ลายญิว (ลายกั้น)

ภาพ 9 แสดงลายญิว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

10. ลายเญว (ฟันเรื่อย)

ภาพ 10 แสดงลายเญว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

11. ลายฟันโบ๋ (ใส้ฟักทอง)

ภาพ 11 แสดงลายฟันโบ๋
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

12. ลายดะเมาดบ (รายหนังเสือ)

ภาพ 12 แสดงลายดะเมาดบ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

13. ลายหล่มเซว

ภาพ 13 แสดงลายหล่มเซว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ผลิตภัณฑ์ผ้าชาวเขาเผ่าเย้า

เย้ามักจะอยู่บนไหล่เขาใช้พื้นดินเป็นพื้นบ้าน มุงหลังคาด้วยหญ้าคา ฝาบ้านเป็นไม้เนื้ออ่อน ภาษาคล้ายภาษาจีนกลางมาก บางคำคล้ายแม้ว หญิงนุ่งกางเกงสีน้ำเงินหรือปนดำ เนื้อผ้าหยาบด้านหน้าของกางเกงปักด้วยลวดลายเป็นดอกดวงละเอียดสวยงาม เสื้อเป็นเสื้อคลุมคอแหลมรูปตัววีสีดำหรือสีน้ำเงินเข้ม ยาวถึงข้อเท้า ผ่าด้านหน้าตลอด ติดไหมพรมสีแดงที่อกเสื้อรอบคอลงมาถึงหน้าท้อง เสื้อผ่าด้านข้างทั้ง 2 ข้าง ตั้งแต่เอวลงไป เวลาสวมชายผ้าด้านหน้าทั้งสองแฉกไขว้กันและพันรอบเอวไปผูกเงื่อนด้านหลัง ส่วนแผ่นหลังปล่อยไว้ อกเสื้อกลัดติดกันด้วยแผ่นเงินสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดหัวเข็มขัด ผมจะทาด้วยขี้ผึ้งเหนียวและพันด้วยผ้าสีแดงทับด้วยผ้าสีน้ำเงินปนดำ ชายทั้งสองข้างปักด้วยลวดลายดอกดวงที่งดงาม เวลาแต่งงานจะมีเครื่องประดับผมที่สวยงามแผ่นใหญ่คลุมบนผ้าโพกผมอีกทีเครื่องประดับทำด้วยเงิน ต่างหูเป็นวงกลม มีศรผ่ากลาง ห่วงคอมีตั้งแต่ 1 - 5 ห่วง มีกำไล ข้อมือ แหวน ชายนุ่งกางเกงสีดำหรือน้ำเงินเข้มคล้ายกางเกงจีน ขอบขากางเกงขลิบด้วยไหมสีแดง สวมเสื้อดำหรือน้ำเงินเข้ม (นิยมใช้ผ้าแพร) ผ่าอกไขว้ไปข้าง ๆ เล็กน้อย มีลวดลายติดอยู่เป็นแถบตามแนวที่ผ่าลงมาติดกระดุมเงินเป็นรูปกลม ๆ ที่คอตามแนวไปรักแร้ลงไปที่เอว เสื้อยาวคลุมเอวไม่สั้นเหมือนแม้ว เครื่องประดับ ใส่ต่างหูเงินเป็นรูปกลมตรงกลางมีลูกศรชี้ลงมา ไม่สวมกำไลมือและห่วงคอการโพกศีรษะของสตรีเย้ามี 2 แบบ

1. แบบหัวโต นิยมใช้สีหนักออกไปทางสีแดงมาก เรียกว่า เย้าแดง (เมี่ยนซิ)
2. แบบหัวแหลม นิยมใช้สีหนักออกไปทางสีเขียว เรียกว่า เย้าขาว (เมี่ยน - แปะ)

เครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวันของชาวเย้าที่หมู่บ้านส่วนมากจะแต่งตัวคล้ายกัน จะแตกต่างกันก็เพียงการโพกศีรษะของสตรี ลายปักผ้าและสีของลายปัก ซึ่งผิดกับการแต่งกายของชาวเผ่าอื่นบางเผ่าที่แต่งตัวต่างกันแม้ในแต่ละกลุ่มย่อย เช่น กะเหรี่ยง แม้ว มูเซอ และอีก้อ การแต่งกายของเย้าในชีวิตประจำวันในประเทศไทยจะแต่งตัวตามใจชอบตามวัยบ้างก็ยังแต่งชุดประจำเผ่า บ้างก็แต่งแบบคนไทยพื้นราบ

การแต่งกายประเพณีของสตรีเย้า บุรุษ และเด็ก

เครื่องแต่งกายสตรี ใช้เครื่องแต่งกายทั้งหมด 5 ชิ้น มีดังนี้

1. โพกศีรษะชั้นใน (ก้องจู๊ด) ผ้าโพกศีรษะชั้นในนี้ร้วบผมให้เป็นระเบียบผ้าโพกศีรษะชั้นใน บางหมู่บ้านอาจจะใช้สีแตกต่างกัน เช่น สีแดง สีดำ ขนาดยาวประมาณ 75 เซนติเมตร กว้าง 40 เซนติเมตร รวบผมก่อนใช้ผ้าโพกศีรษะปัจจุบันนี้สตรีเย้าบางคนไม่ค่อยนิยมใช้ผ้าโพกศีรษะชั้นใน

2. ผ้าโพกศีรษะชั้นนอก (ก้องเป้า) อาจจะแตกต่างกันบ้างในแต่ละหมู่บ้านบางหมู่บ้าน เช่น บ้านปางค่า หมู่บ้านป่ากลาง นิยมใช้ผ้าทอมือเส้นฝ้ายขนาดกลางหรือขนาดใหญ่สีดำทั้งผืนปักลายที่ปลายทั้ง 2 ด้าน การโพกศีรษะทำโดยการพันผ้าด้านกว้างครึ่งผืนก่อนแล้วพับครึ่งอีกครั้งหนึ่งนำปลายข้างหนึ่งแนบไว้เหนือหูแล้วพันรอบศีรษะจนเกือบสุดผ้านำส่วนปลายผ้าที่มีลายปักอีกด้านหนึ่งเสียบข้างหูใน

3. เสื้อ (ลุย) ใช้ผ้าสีดำอาจจะเป็นผ้ามันหรือผ้าทอมือย้อมสีดำความยาวจะวัดจากไหล่ถึงข้อเท้า ความกว้างวัดจากครึ่งแขนด้านหนึ่งไปอีกด้านหนึ่ง ด้านหลังจะต่อผ้าตรงกลางหลังเสื้อผ่าหน้าตลอด ตัดผ้าเว้าลงมาเป็นแขนเสื้อ และตัวเสื้อเย็บด้านข้างทั้งสองจากแขนลงมาถึงเอวต่อแขนเสื้อยาวลงมาถึงข้อมือ ข้อมือกว้างพอประมาณ

4. ส่วนตกแต่งเสื้อ

คอเสื้อ ใช้ผ้าสีขาว สีแดง น้ำเงิน จะใช้สีใดสีหนึ่งหรือสองสีก็ได้ กว้างประมาณ 5 เซนติเมตร ยาวครึ่งหนึ่งของรอบคอเย็บติดกับคอเสื้อเพื่อป้องกันเหงื่อ ผ้าชิ้นนี้เรียกว่า ลุย จ้าง กบ

สาบเสื้อ ใช้ผ้าดำปักลายกว้างเท่ากับผ้ารอบคอเย็บติดตัวเสื้อต่อจากผ้ารอบคอ ยาวลงมาต่ำกว่าเอวนิดหน่อย เรียกผ้าผืนนี้ว่า ลุย แลง

ไหมพรมแดง (ลุย กวาน) ใช้เส้นไหมสีแดงยาวตั้งแต่ 5 - 10 เซนติเมตร เย็บติดกับตัวเสื้อตรงรอยต่อระหว่างตัวเสื้อกับสาบเสื้อด้วยด้ายสีดำรอบคอทั้งสองข้างยาวลงมาต่ำกว่าเอวเล็กน้อย ตัดไหมพรมให้พองฟูเป็นก้อนกลม เย้าแต่ละหมู่บ้านอาจจะมีขนาดพู่ไม่เท่ากัน ความยาวของพู่ไม่เท่ากัน สีไหมพรมบางหมู่บ้านอาจจะออกสีส้มแดง

ปลายแขนเสื้อ ใช้ผ้าชิ้นเล็ก ๆ สีขาว แดง น้ำเงิน ดำสลับกันเป็นชั้น ๆ อย่างน้อย 3 ชั้น มากที่สุด 11 ชั้น นิยมกันคือ 7 ชั้น ตรงกลางเป็นสีขาวบางหมู่บ้านอาจจะใช้สีแตกต่างกัน

ชายผ้าแขนเสื้อ ต้องม้วนกลับขึ้นมาแล้วเย็บด้วยเส้นด้ายถักหรือใช้เส้นด้ายสีแดงพันรอบด้วยเส้นลวดเงินเป็นช่วง ๆ เพื่อกันเส้นด้ายหลุดออกจากกัน

ชายผ้าที่เหลือจากติดแถบผ้าที่หน้าอกและคอจะมีแถบผ้าสีน้ำเงินกว้างประมาณ 1 เซนติเมตรเย็บติดพู่ไหมพรมติดลูกปัด เย้าจะนิยมใช้พู่ไหมพรมสีแดงเล็ก ๆ ยาวประมาณ 15 - 20 เซนติเมตร ร้อยลูกปัดช่วงด้านบน 3 – 5 ลูก ติดบริเวณชายเสื้อ

5. ผ้าคาดเอว ใช้ผ้าทอมือสีดำ ลักษณะเหมือนผ้าโพกศีรษะมีปักลายที่ปลายทั้ง 2 ด้าน การผูกผ้าคาดเอวจะเริ่มจากหน้าหรือหลังก็ได้ แต่ต้องให้ปลายทั้ง 2 ข้างผูกกันไว้ข้างหลังเพื่อให้เห็นปัก

6. กางเกง (โฮว) การตัดเย็บกางเกงสตรีเย้าใช้ผ้า 5 ชิ้น ประกอบด้วย

ผ้าปักลาย 2 ผืน โดยใช้ผ้าทอมือสีดำจะปักเกือบเต็มผืนเหลือด้านข้างไว้ พอที่จะเย็บต่อกันด้านล่างเหลือไว้สำหรับพับ ด้านบนเหลือไว้ประมาณครึ่งคืบของผู้ใช้ แล้วจึงเย็บต่อกัน

ผ้าต่อขากางเกงใช้ผ้าสามเหลี่ยม 2 ผืน ชนิดเดียวกันกับผ้าที่ใช้ปักลายหรือตัดปลายออก เป็นสี่เหลี่ยมคางหมูก็ได้

ผ้าแถบสีเอว นิยมใช้ผ้าสีอ่อน เป็นผ้าอะไรก็ได้กว้างประมาณ 10 เซนติเมตร ใช้ต่อทำเอว

เครื่องแต่งกายบุรุษเย้า ตามประเพณี

1. เสื้อ ใช้ผ้าสีดำมาตัดเป็นตัวเสื้อปักลายที่ตัวเสื้อและที่กระเป๋า ลักษณะของเสื้อนำผ้า 4 ชิ้น มาเย็บตัวเสื้อเย็บต่อตะเข็บกลางหลัง ด้านหน้าเปิด ตัดผ้าเป็นวงแขนเย็บด้านข้างเข้าด้วยกันต่อแขนยาวถึงข้อมือ เป็นเสื้อคอกลมแล้วเอาผ้าชิ้นหนึ่งตัดเฉียงจากอกเสื้อด้านซ้ายป้ายไปทางด้านขวา มีการตกแต่งที่ชายเสื้อ ชายแขนเสื้อเป็นแถบผ้าเล็ก ๆ เป็นสีเหมือนเสื้อของสตรี กระดุมเสื้อป้ายจะติดกระดุมเงินรังดุมใช้ด้ายสีแดงหรือดำถักเป็นห่วง

2. กางเกง เป็นกางเกงจีนขายาวทรงกระบอกสีดำติดด้ายถักเป็นทางสีแดงสมัยใหม่นี้นิยมแต่งแบบคนไทยพื้นเมือง

เครื่องแต่งกายเด็ก

นิยมแต่งกายแบบพื้นราบ เพราะหาซื้อง่ายและสะดวก แต่ก็มีเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของเย้าอยู่ โดยการใส่หมวกตามประเพณี ซึ่งจะแตกต่างกันระหว่างเด็กหญิงและเด็กชาย

1. หมวกเด็กหญิง ใช้ผ้าสี่เหลี่ยมผืนผ้าเป็นผ้าทอสีดำเป็นด้านกว้างติดกันเป็นวงกลม รวบส่วนบนเย็บติดกันเป็นหมวก ชายด้านล่างใช้ไหมพรมถัก (ทาง) ติดหรือใช้ไหมแดงพันลวดเงินเป็นช่วง ๆ ติดถัดขึ้นมาปักลายเป็นแถวประมาณ 2 - 3 แถว ติดพู่ไหมพรมสีแดงเป็นวงกลมรอบตรงรอยเย็บและข้างหูด้านละ 1 อัน

2. หมวกเด็กชาย หมวกเด็กชายประกอบด้วยผ้าพื้นดำ 6 - 8 ชิ้น เป็นรูปสามเหลี่ยมหรือใช้แดงครึ่งหนึ่งนำผ้าสามเหลี่ยมมาเย็บต่อกันเป็นหมวก ด้านล่างตกแต่งด้วยด้ายถักและผ้าดำปักลาย 1 - 2 แถว มาเย็บติด นิยมใช้ผ้าแดงตัดเป็นรูปกลีบดอกไม้เย็บติดด้านบนของหมวกด้านบนสุดติดพู่ไหมพรมสีแดงเป็นก้อนกลม บางหมู่บ้านจะติดข้างหูอีกข้างละ 1 อัน หรือติดข้าง ๆ หมวกอีกประมาณ 7 - 8 อัน (บ้านจอมยุทธ, ม.ป.ป.)

ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ชาวเขาเผ่าเย้า

<table>
<tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr>
<tr><td>เสื้อกั๊ก (ก)</td><td>ชุดเด็ก (ข)</td><td>เสื้อปักชาวเขา (ค)</td><td>ชุดชาวเขาเผ่าเย้า (ผู้หญิง) (ง)</td></tr>
<tr><td> </td><td colspan="3"> </td></tr>
<tr><td>กระโปรงผ้าปักชาวเขา (จ)</td><td colspan="3">กระเป๋าใบเล็ก (ฉ)</td></tr>
</table>

	
กระเป๋าใบใหญ่ (ช)	ของที่ระลึก (ซ)

หมายเหตุ. (ก) (ข) (ค) (ง) (จ) (ฉ) (ช) (ซ) (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

จากการศึกษาลายผ้าปักชาวเขาเผ่าเย้า จะพบว่าลวดลายหลักๆที่เป็นเอกลักษณ์ร่วมกันคือ การใช้ลวดลายที่มาจากพืชผลทางการเกษตรและธรรมชาติ ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตเกษตรกรของคนในท้องถิ่น และการใช้สีพื้น 5 สี เป็นหลักในการปักผ้า โดยสีของผ้านั้นไม่ได้มีการบังคับแม้ในปัจจุบันจะมีการใช้ด้ายสำเร็จรูปในการปักผ้า เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการจัดจำหน่าย แต่ก็ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของผ้าพื้นเมืองได้อยู่ แม้ภาพรวมของสินค้าจะดูมีมูลค่าสูงแต่ถ้าชุมชนสามารถนำเสนอประวัติความเป็นมาของผ้าและลายปักได้ รวมไปถึงกรรมวิธีในการปักผ้า จะช่วยให้มูลค่าของผ้านั้นสูงขึ้นหรืออาจทำให้กลุ่มลูกค้ารู้สึกว่าผลิตภัณฑ์จากผ้าปักชาวเขานั้นมีคุณภาพและคุณค่าที่เหมาะสมกับราคาได้มากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

บ้านจอมยุทธ (ม.ป.ป.). *การแต่งกายเผ่าเย้า.*
https://www.baanjomyut.com/library_2/history_of_costume/06_3.html.

อภิชาต ภัทรธรรม. (2552.). เย้า. *วารสารการจัดการป่าไม้, 3*(6), 134-146.
https://dfm.forest.ku.ac.th/data/journal/dfmjournal06.pdf

Njoy. (18 ธันวาคม 2550). *ชนเผ่าเมี่ยน (เย้า) - เครื่องแต่งกาย.*
http://www.openbase.in.th/node/1036

น้ำตกคลองน้ำไหล ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

พบพร เอี่ยมใส[1] และธนกิจ โคกทอง[2]

บทนำ

น้ำตกคลองน้ำไหลตั้งอยู่ในท้องที่อำเภอคลองลาน และอำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ครอบคลุมพื้นที่ป่าคลองลานอันสมบูรณ์แหล่งสุดท้ายของจังหวัดกำแพงเพชร แม้จะพื้นที่อันสมบูรณ์แหล่งสุดท้ายของจังหวัดกำแพงเพชรแต่ก็ยังมีการเปิดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชม ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอีกแห่งหนึ่งที่สำคัญของจังหวัดกำแพงเพชร

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวที่เป็นการบ่งบอกถึง การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) ซึ่งจากการประชุม Globe 1990 ณ ประเทศแคนาดา ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่า "การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวน รักษาโอกาสต่างๆของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยวนี้มีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจสังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย" โดยมีลักษณะที่สำคัญคือ เป็นการท่องเที่ยว ที่ดำเนินการภายใต้ขีดจำกัดความสามารถของธรรมชาติ และต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว อีกทั้งต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน และต้องชี้นำภายใต้ความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้นๆ

จากการลงพื้นที่น้ำตกคลองน้ำไหลเพื่อศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของน้ำตกคลองน้ำไหล และการจัดการพื้นที่สำหรับการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงการอนุรักษ์

คำสำคัญ : น้ำตกคลองน้ำไหล, อุทยานแห่งชาติคลองลาน, กำแพงเพชร

ความเป็นมาของน้ำตกคลองน้ำไหล

สืบเนื่องจากผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (นายเทพ ไสยานนท์) ได้มีหนังสือที่ กส. 0215/230 ลงวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ.2521 ถึงปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์รายงานผลการไปตรวจราชการที่จังหวัดกำแพงเพชร เมื่อวันที่ 13 มกราคม พ.ศ.2521 ว่าน้ำตกคลองลาน อำเภอคลองลาน เป็นบริเวณป่าต้นน้ำลำธารขาดการดูแลรักษา ซึ่งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และมีการลักลอบตัดไม้ไปใช้สอย หากปล่อยทิ้งไว้บริเวณป่าต้นน้ำลำธารก็จะถูกทำลายลงไป ทั้งนี้อยู่ในเขตของศูนย์พัฒนาสงเคราะห์ชาวเขา

กรมป่าไม้จึงมีหนังสือที่ กส.0808/1114 ลงวันที่ 14 เมษายน พ.ศ.2521 แจ้งให้ป่าไม้เขตนครสวรรค์ตรวจสอบ ได้รับรายงานตามหนังสือที่ กส.0809 (นว)/1596 ลงวันที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2521 ว่าได้ทำการสำรวจสภาพพื้นที่บริเวณน้ำตกคลองลานไว้แล้ว เพื่อจะขออนุมัติกรมป่าไม้จัดตั้งเป็นวนอุทยาน เพราะเห็นว่ามีทิวทัศน์สวยงามเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ซึ่งน้ำตกคลองลานอยู่ในพื้นที่สงวนไว้เป็นพื้นที่ป่าไม้ 40 เปอร์เซ็นต์ ของเขตพื้นที่ศูนย์พัฒนาสงเคราะห์ชาวเขากำแพงเพชร กรมประชาสงเคราะห์ป่าไม้ เขตนครสวรรค์จึงได้ประสานงานกับจังหวัดกำแพงเพชร ดำเนินการขอกรมประชาสงเคราะห์ใช้พื้นที่บริเวณน้ำตกคลองลาน จำนวน 5,000 ไร่ ที่อยู่ในพื้นที่สงวนไว้เป็นพื้นที่ป่าไม้ 40 เปอร์เซ็นต์ เพื่อจัดเป็นวนอุทยาน ซึ่งกรมประชาสงเคราะห์

[1-2] อาจารย์ สาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ไม่ขัดข้อง จังหวัดกำแพงเพชรจึงมีหนังสือที่ มท. 0714/13/13438 ลงวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ.2521 แจ้งให้กรมป่าไม้ดำเนินการจัดตั้งวนอุทยานเพื่อสงวนป่าต้นน้ำลำธารแห่งนี้ กองอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ได้มีคำสั่งที่ 192/2523 ลงวันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2523 ให้นายปรีชา จันทร์ศิริตานนท์ นักวิชาการป่าไม้ 4 ไปสำรวจและจัดพื้นที่บริเวณป่าคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เป็นอุทยานแห่งชาติ ปรากฏว่าพื้นที่ดังกล่าวมีสภาพป่าทั้งไม้สักและไม้กระยาเลยสมบูรณ์มาก เป็นภูเขาสูง มีธรรมชาติสวยงาม เป็นป่าต้นน้ำลำธารเหมาะสมที่จะจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ

ภาพ 1 น้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

กองอุทยานแห่งชาติกรมป่าไม้ ได้นำเสนอคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติมีมติในการประชุมครั้งที่ 1/2525 เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ.2525 เห็นสมควรให้ออกพระราชกฤษฎีกากำหนดพื้นที่ป่าคลองลานเป็นอุทยานแห่งชาติโดยได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดินป่าคลองลาน ในท้องที่ตำบลโป่งน้ำร้อน ตำบลคลองลาน และตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2525 ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 99 ตอนที่ 191 ลงวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ.2525 เป็นอุทยานแห่งชาติ แห่งที่ 44 ของประเทศ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ม.ป.ป.)

น้ำตกคลองน้ำไหลตั้งอยู่ในท้องที่อำเภอคลองลาน และอำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ครอบคลุมพื้นที่ป่าคลองลานอันสมบูรณ์แหล่งสุดท้ายของจังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วยภูเขาสูงชันสลับซับซ้อน เป็นป่าต้นน้ำลำธาร ต้นกำเนิดของน้ำหลายสาย เช่น คลองขลุง คลองสวนหมาก ซึ่งไหลรวมกันลงสู่แม่น้ำปิงและเป็นต้นน้ำ น้ำตกคลองลานไหลลงสู่คลองขลุง เนื้อที่ประมาณ 187,500 ไร่

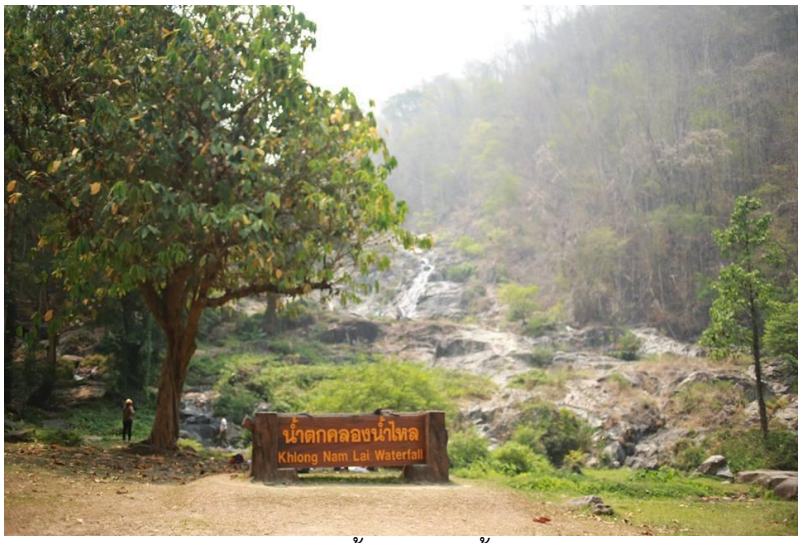
สภาพภูมิประเทศ น้ำตกคลองน้ำไหลตั้งอยู่ในอุทยานแห่งชาติคลองลาน เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน ด้านทิศตะวันออกเป็นที่ราบ ดินร่วนปนทราย ภูเขาแต่ละลูกเชื่อมโยงติดต่อกับขุนคลองลานซึ่งเป็นจุดสูงสุดในบริเวณนี้ สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,439 เมตร สภาพป่าสมบูรณ์

ภาพ 2 ด่านเก็บค่าบริการนักท่องเที่ยงน้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

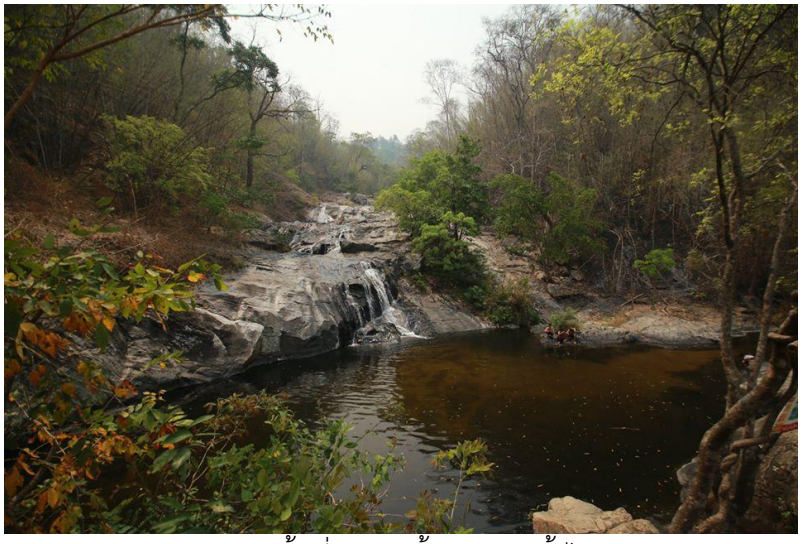
สภาพภูมิอากาศในเขตอุทยานแห่งชาติ อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 27 องศาเซลเซียส ในฤดูร้อนอากาศร้อนในตอนกลางวัน อุณหภูมิสูงสุดในเดือนเมษายน 38 องศาเซลเซียส ดู ฤดูหนาวอากาศเย็นสบาย อุณหภูมิต่ำสุดในเดือนธันวาคม 17 องศาเซลเซียส ในฤดูฝนมีฝนตกชุก ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ย 1,300 มิลลิเมตรต่อปี

น้ำตกคลองน้ำไหล หรืออีกชื่อเรียกหนึ่งคือ น้ำตกปางควาย อยู่ห่างจากที่ทำการประมาณ 25 กิโลเมตร จากเส้นทางสายอุ้มผาง-คลองลาน ก่อนถึงอำเภอคลองลาน มีทางแยกด้านขวาเข้าสู่น้ำตก เรียกว่า “ถนนปางควาย” ระยะทาง 10.5 กิโลเมตร ถึงน้ำตกคลองน้ำไหล ซึ่งเป็นน้ำตกขนาดกลาง สายน้ำไหลลดหลั่นกันลงมา มีทั้งหมด 9 ชั้น แต่ละชั้นมีแอ่งน้ำและความสูงต่างกัน

ภาพ 3 น้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

น้ำตกคลองน้ำไหล มีลานหินที่นี่กว้างมากเป็นสีนิลวาววับเมื่อตัดกับสายน้ำ ลำธารสวยด้วยโขดหิน ในชั้นที่ 3 น้ำตกจะแยกเป็น 2 สาย ดูสวยงามทางฝั่งขวาไหลลงสู่แอ่งน้ำกว้างประมาณ 3 เมตร สามารถลงเล่นน้ำได้แค่ชั้นที่ 1-3 เท่านั้น (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธ์พืช, ม.ป.ป.)

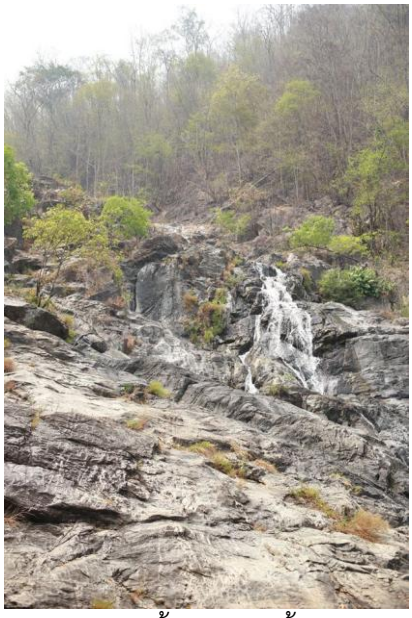
ภาพ 4 ชั้นที่ 3 ของน้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 5 ชั้นที่ 3 ทิวต้นอินทนิลบริเวณลานจอดรถ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

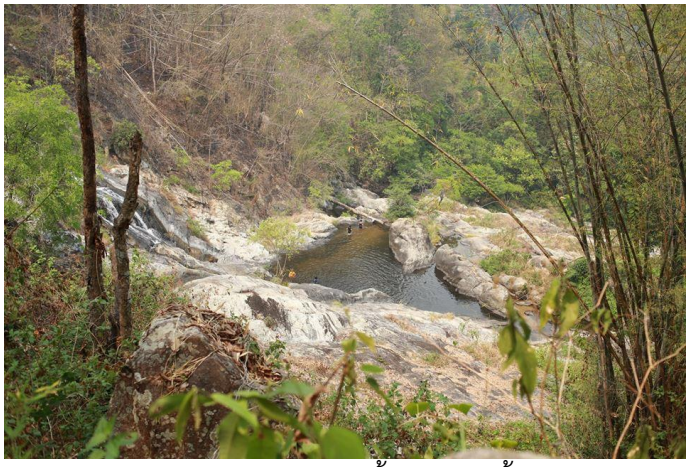
ภาพ 6 เส้นทางขึ้นน้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

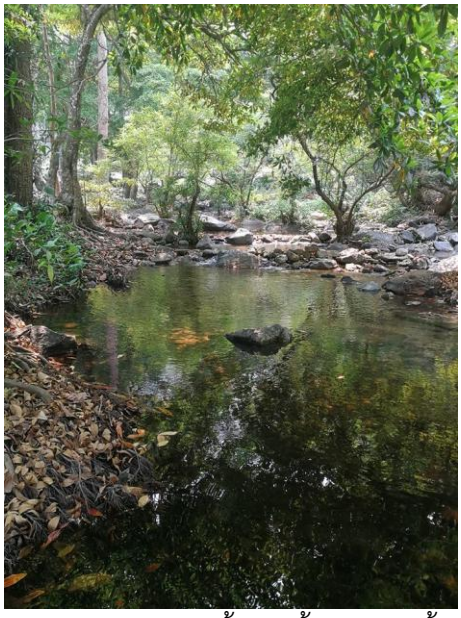
ภาพ 7 น้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 8 แอ่งน้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 9 ภาพมุมสูงของน้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 10 บริเวณปลายน้ำของน้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

โดยระหว่างทางไปน้ำตกแต่ละชั้นยังมีเส้นทางศึกษาธรรมชาติระยะสั้น ระยะทางโดยประมาณ 1 กิโลเมตร เป็นเส้นทางศึกษาระบบนิเวศป่าภายในเส้นทางมีธรรมที่สวยงาม และมีพรรณไม้ชนิดต่าง ๆ ในเส้นทาง

ภาพ 11 ป้ายเส้นทางศึกษาธรรมชาติน้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 12 ป้ายเส้นทางศึกษาธรรมชาติน้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

โดยมีป้ายสื่อความหมายให้รายละเอียดที่น่าสนใจรวมทั้งสิ้น 12 สถานี นักท่องเที่ยวสามารถเดินศึกษาธรรมชาติได้ด้วยตนเอง ประกอบไปด้วย

สถานีที่ 1 “ไผ่” หญ้ามหัศจรรย์
สถานีที่ 2 “สังคมพืช” โครงสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ
สถานีที่ 3 “ไทร” นักบุญแห่งผืนป่า นักฆ่าแห่งพงไพร
สถานีที่ 4 ยางนา
สถานีที่ 5 “ไลเดน” เพราะเราคู่กัน
สถานีที่ 6 โป่ง
สถานีที่ 7 ฟองน้ำธรรมชาติสถานี
สถานีที่ 8 พืชเบิกนำ
สถานีที่ 9 “พูพอน” ธรรมชาติผู้หยัดยืน
สถานีที่ 10 เมื่อต้นไม้ล้มเอง
สถานีที่ 11 ต้นยวนผึ้ง
สถานีที่ 12 กล้วยป่า

ภาพ 13 เส้นทางศึกษาธรรมชาติน้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

การจัดการพื้นที่สำหรับการท่องเที่ยว

ในส่วนของการจัดการพื้นที่นั้นจะมีการแบ่งส่วนด้านนอกก่อนเข้าบริเวณน้ำตกคลองน้ำไหล ซึ่งจะแบ่งเป็นพื้นที่จอดรถ และพื้นที่ร้านค้า และเมื่อบริเวณด้านในจึงจะจัดการพื้นที่สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ห้องสุขา และที่อาบน้ำ รวมถึงลานการเต็นท์ ซึ่งถูกจัดอยู่บริเวณด้านล่างก่อนทางขึ้นน้ำตก

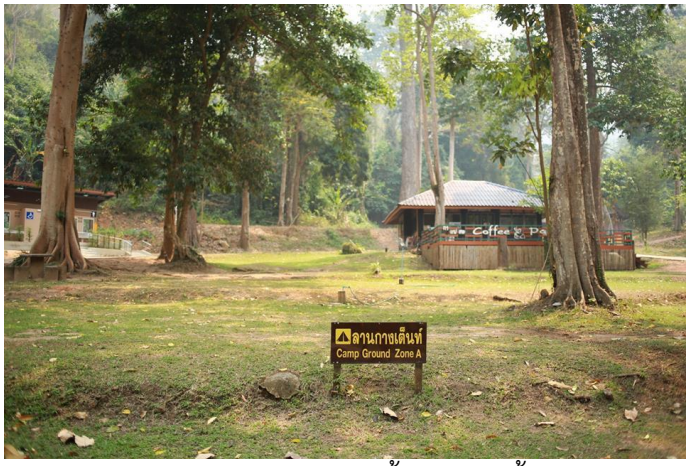
ภาพ 14 ลานจอดรถด้านหน้าน้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 15 ร้านอาหารบริเวณน้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 16 ห้องสุขาและห้องอาบน้ำบริเวณน้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 17 ลานกลางเต็นท์น้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นโดยมีสาเหตุมาจากแนวโน้ม 2 ประการมาบรรจบกัน คือ แนวโน้มเกี่ยวกับการอนุรักษ์และแนวโน้มเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงเรื่องอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยมีสาระสำคัญเรื่องแนวโน้มเรื่องการอนุรักษ์ เกิดจากการที่ประชาชนเพิ่มขึ้น และภาวะทางเศรษฐกิจถดถอยในหลายประเทศ กิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การทำเหมืองแร่ และการเกษตรเกิดขึ้นภายในบริเวณทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบนิเวศ จนทำให้ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม และผลที่ตามมาคือความไม่ยั่งยืนของการพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศต่าง ๆ ได้พยายามผสมผสานเรื่องของการอนุรักษ์เข้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้มีบุคคลหรือองค์กรต่าง ๆ ให้ความหมายและคำจำกัดความไว้มากมาย เป็นที่ยอมรับในระดับหนึ่งและได้รับการอ้างอิงถึงเสมอ ที่สำคัญมีดังนี้

Ceballos Lascurain (1991 อ้างถึงใน สฤษฏ์ แสงอรัญ, ม.ป.ป.) อาจจะเป็นคนแรกที่ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า "เป็นการท่องเที่ยว รูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยไม่ให้เกิดการรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ธรรมชาติ แต่มีวัตถุประสงค์ เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น"

Elizabeth Boo (1991 อ้างถึงใน สฤษฏ์ แสงอรัญ, ม.ป.ป.) ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า "การท่องเที่ยวแบบอิงธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากการมีเงินทุนสำหรับการปกป้องดูแลรักษาพื้นที่ มีการสร้างงานให้กับชุมชนหรือท้องถิ่น พร้อมทั้งให้การศึกษาและ สร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม"

The Ecotourism Society (1991 อ้างถึงใน สฤษฏ์ แสงอรัญ, ม.ป.ป.) ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า "การเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้ถึงวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ด้วยความระมัดระวัง ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าของ ระบบนิเวศและในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่น"

Western (1993 อ้างถึงใน สฤษฏ์ แสงอรัญ, ม.ป.ป.) ได้ปรับปรุงคำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของ The Ecotourism Society ให้สั้นและกะทัดรัด แต่มีความหมายสมบูรณ์มากขึ้นคือ "การเดินทางท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทำให้ชีวิตความเป็น อยู่ของประชาชนท้องถิ่นดีขึ้น"

The Commonwealt Department of Tourism (1994 อ้างถึงใน สฤษฏ์ แสงอรัญ, ม.ป.ป.) ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คือ การท่องเที่ยว ธรรมชาติที่ครอบคลุมถึงสาระด้านการศึกษา การเข้าใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และการจัดการเพื่อรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน คำว่า ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมยังครอบคลุมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นด้วย ส่วนคำว่าการรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืนนั้นหมายถึง การปันผลประโยชน์ต่าง ๆ กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

เสรี เวชบุษกร (2538 อ้างถึงใน สฤษฏ์ แสงอรัญ, ม.ป.ป.) ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า "การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว ที่เป็นธรรมชาติและต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งหมายรวมถึงวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่น ตลอดจนโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ใน ท้องถิ่นด้วย"

จากการให้ความหมายและคำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบ โดยไม่ก่อให้เกิด การรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม แต่มีวัตถุประสงค์อย่างมุ่งมั่นเพื่อชื่นชม ศึกษา เรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาตินั้น อีกทั้งช่วยสร้างโอกาส

ทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นด้วย (สฤษฎ์ แสงอรัญ, ม.ป.ป.)

ซึ่งจะเห็นได้ว่า น้ำตกคลองน้ำไหลนั้นเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งน้ำตกคลองน้ำไหลจะมีการจัดการพื้นที่การท่องเที่ยวอย่างเป็นสัดส่วนเพื่อให้เกิดความเหมาะสมต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หากแต่ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าสังคมไทยนั้นมีความเชื่อมากมายซึ่งหลากหลายความเชื่อนั้นอาจส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมกับธรรมชาติ เห็นได้จากระหว่างทางเดินขึ้นน้ำตกนั้นมีการใช้ไม้ค้ำก้อนหินรวมถึงการสลักข้อความบนต้นไม้อีกด้วย

ภาพ 18 ไม้ค้ำที่น้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 19 การสลักข้อความบนต้นไม้ที่น้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 20 การสลักข้อความบนต้นไม้ที่น้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อว่าไม้มาค้ำก้อนหินใหญ่ จะทำให้มีผู้ใหญ่ค้ำชู ช่วยต่ออายุให้ยืนยาว เพื่อสุขภาพที่แข็งแรง ค้ำดวงชะตาไม่ให้ตกต่ำ ซึ่งการนำไม้มาค้ำหินเช่นนี้เป็นการทำลายธรรมชาติโดยตรง เพราะจะทำให้ก้อนหินเสียสมดุล (มติชนออนไลน์, 2561)

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการคือ

1) การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ หากธรรมชาติและระบบนิเวศได้รับผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ในรูปแบบใดก็ตาม โอกาสที่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะเสื่อมโทรมลงหรือถูกทำลายลงก็มีอยู่สูง การให้ความรู้ความเข้าใจหรือการสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนจึงเป็นสิ่งสำคัญ

ภาพ 21 ป้ายบอกระยะเวลาการย่อสลายของวัตถุที่น้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบแรกโดยตรง เพราะนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มักเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความปรารถนาหรือสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติในลักษณะต่าง ๆ และสภาพภูมิทัศน์ตามธรรมชาติ ตลอดจนธรรมชาติที่ยากลำบากต่อการเดินทางและท้าทาย

3) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพราะการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นในระยะยาวมากว่ากิจกรรมอื่น ๆ การเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบต่าง ๆ จะช่วยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม รูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ การลงทุนเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็กที่ส่งผลกระทบสิ่งแวดล้อมต่ำ การเป็นมัคคุเทศก์ การนำสินค้าที่เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านมาขายแก่นักท่องเที่ยว และการจ้างงานในส่วนบริการอื่น ๆ เป็นต้น

บทสรุป

จากการศึกษาพื้นที่น้ำตกคลองน้ำไหล พบว่าเป็นแหล่งน้ำทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์อีกทั้งมีพื้นที่บางลักษณะเป็นแอ่งน้ำเหมาะแก่งการเป็นสถานที่ท่องเที่ยว อีกทั้งยังมีเส้นทางศึกษาธรรมชาติในระยะทางไม่ไกลมากนัก อีกทั้งการจัดการพื้นที่นั้นมีการจัดการอย่างเป็นสัดส่วนเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการรักษาธรรมชาติและการจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยว หากแต่ต้องย้อมรับว่าเมื่อเปิดพื้นที่ทางธรรมชาติเป็นแหล่งท่องเที่ยวแล้วนั้น การควบคุมคนและการกระทำต่างๆเป็นไปได้ยาก อีกทั้งคนทั่วไปอาจยังขาดความ

เข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แม้ปัจจุบันจะสามารถทำความเข้าใจและมีการจัดการระหว่างชุมชนได้อย่างลงตัว แต่ชุมชนกับเป็นกลุ่มคนเล็กๆเมื่อเทียบกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาสร้างผลกระทบต่อสถานที่ได้ ดังนั้นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการอนุรักษ์จึงเป็นสิ่งสำคัญเกินกว่าจะมองข้ามได้ เพื่อให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและรักษาธรรมชาติไปด้วยกัน

บรรณานุกรม

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (ม.ป.ป.). *อุทยานแห่งชาติคลองลาน.* https://thailandtourismdirectory.go.th/attraction/5076

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธ์พืช. (ม.ป.ป.). *อุทยานแห่งชาติคลองลาน.* http://www.dnp.go.th/nprd/project/klonglan.php

มติชนออนไลน์. (10 พฤษภาคม 2561). *จาก 'ไม้ค้ำโพธิ์' สู่ความเชื่อ 'ไม้ค้ำหิน' ถูก-ผิด สร้างวิกฤตอย่างไร.* https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_948031

สฤษฏ์ แสงอรัญ. (ม.ป.ป.). *การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือเชิงนิเวศ (Ecotourism).* https://www.dnp.go.th/park/sara/tour/eco.htm

การตัดกระดาษไทย : ช่างแห่งอำเภอพรานกระต่ายที่ใกล้เลือนหาย

ธัญรดี บุญปัน[1]

บทนำ

เราทุกคนเกิดมาบนโลกนี้ต้องอาศัยการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก้อน ทำให้เกิดสังคมระดับต่าง ๆ กระจายตัวอยู่ทั่วพื้นแผ่นดินทั่วโลก ในการรวมตัวนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อความปลอดภัยในการดำรงชีวิต ทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เช่น การล่าสัตว์เพื่อมาประทังชีวิต มีการติดต่อสื่อสารสร้างภาษาที่เป็นการติดต่อระหว่างกลุ่ม ด้วยการดำรงชีวิตเหล่านี้ทำให้ต้องคิดสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษา ซึ่งได้ใช้ธรรมชาติรอบตัวทำให้เกิดประโยชน์ในการนำมาเป็นอาหาร นำมาใช้ปกปิดร่างกาย นำมาสร้างที่อยู่อาศัย อีกทั้งยังนำมาใช้บำบัดโรค เมื่อเจ็บป่วยไข้ อาจเกิดจากการลองผิดลองถูกนำเอาสิ่งแวดล้อมรอบตัวมาประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์และแก้ปัญหาการดำรงชีวิต

ในประเทศไทยสิ่งประดิษฐ์พื้นบ้านที่มีการพัฒนาจากอดีตมาหลายพันปีจนมาถึงปัจจุบัน ซึ่งทำให้รู้ได้ว่าชาวไทยในอดีตเคยอาศัยอยู่ ณ ที่ใด เช่น มีการขุดค้นพบเครื่องมือหินที่จังหวัดอุดรธานี จังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ และจังหวัดอื่น ๆ ทั่วประเทศ หลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นงานโลหะงาน เครื่องแก้ว เครื่องประดับ งานเย็บปักถักร้อย ล้วนแล้วแต่แสดงถึงความเป็นอยู่ของมนุษย์ซึ่งได้รวมตัวกันอยู่และสร้างชิ้นงานเพื่อตอบสนองวิถีชีวิต เมื่อมนุษย์มีความเจริญขึ้นทางความคิดมากขึ้นรู้จักปรับใช้ธรรมชาติรอบตัว รูปแบบของวัตถุโบราณที่เคยค้นพบก็ปรับพัฒนาขึ้นเช่นกัน มีการออกแบบที่สวยงามขึ้น การใช้ประโยชน์ที่ดีขึ้น ซึ่งการรวมกลุ่มของคนในสมัยโบราณจะสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของศิลปะท้องถิ่นไปยังลูกหลาน ซึ่งจะแสดงถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างชัดเจนมากขึ้น ความแตกต่างดังกล่าวมีสาเหตุหลายประการ อาทิ 1. ความจำเป็นทางประโยชน์ใช้สอย 2 .วัตถุหรือวัตถุดิบ 3 .รสนิยมตกทอด 4. สังคมและขนบธรรมเนียมประเพณี 5. กติกาความเชื่อ 6. สภาพแวดล้อมงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในยุคก่อนสร้างไว้ใช้เฉพาะตนเองเท่านั้นแต่ด้วยวิถีชีวิตของคนไทยที่มีความเอื้ออารีก็มักจะแลกเปลี่ยนของใช้ มอบน้ำใจสร้างมิตรภาพให้กัน จนก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนซื้อขายเล็ก ๆ เกิดขึ้น มีกำไรเล็กน้อยจนพัฒนามาถึงในยุคการขายปัจจุบัน (เศรษฐมันตร์ กาญจนกุล, 2553)

คุณค่าและความสำคัญศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน เป็นผลผลิตทางปัญญาของคนระดับชาวบ้านพื้นถิ่น ผู้คนโดยส่วนใหญ่มักมองข้ามคุณค่าและความสำคัญของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านแขนงต่าง ๆ บ้างละเลยจนบางสิ่งอันดีงามที่บรรพบุรุษได้รังสรรค์ไว้ต้องสูญหายไป เช่น ในอำเภออ่างศิลา จังหวัดชลบุรี ครั้งหนึ่งมีการทอผ้า ซึ่งเป็นงานศิลปะระดับชาวบ้านที่มีชื่อเสียง ลวดลายมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากแหล่งอื่น แต่ปัจจุบันไร้ซึ่งคนรู้จักและผู้สืบทอดศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชิ้นดังกล่าวจึงค่อย ๆ เสื่อมสูญลงในที่สุด สาเหตุที่คนในสังคมส่วนใหญ่ไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน อาจเกิดจากการมองและเข้าไม่ถึงธรรมชาติ รวมทั้งจิตวิญญาณของช่างฝีมือผู้สร้างสรรค์ผลงานก็เป็นได้ อีกทั้งยังปรากฏศิลปะสาขาอื่น ๆ ที่มีความหรูหราฟูฟ่ามากกว่า หรืออาจเกิดจากความเคยชิน พบเห็นจนชินตาถึงความเรียบง่ายและความสุนทรีย์แบบธรรมดาของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน (นฤทธิ์ วัฒนภู, 2555)

---

[1] อาจารย์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

หากผู้ศึกษาศิลปะและคนในสังคมเปลี่ยนทัศนคติต่อศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านให้ดีขึ้น มองและเข้าถึงผลงานผ่านลงไปถึงช่างผู้สร้าง จะได้รับรู้ว่าผู้สร้างสรรค์ผลงานบางท่านไม่ได้รับการร่ำเรียนมาจากสถาบันการศึกษาใดเลย พวกเขาผลิตผลงานตามความรู้สึกนึกเห็นจากระดับภูมิปัญญาที่มากน้อยต่างกัน รวมทั้งจากจิตวิญญาณอันบริสุทธิ์จึงเกิดเป็นผลงานศิลปะของชาวบ้านแบบสามัญชนคนธรรมดาแท้ ๆ บางรายมีความสามารถมากผลิตผลงานศิลปะจนสร้างเป็นอาชีพหลักเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว ส่งลูกหลานได้เรียนในระดับสูงเท่าเทียมกับผู้ที่ประกอบอาชีพอื่นทั่วไป ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านจึงมีความสำคัญต่อสังคม ซึ่งสามารถสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1. สำคัญต่อการดำรงชีวิต
2. ด้านรสนิยมทางความงาม
3. บ่งบอกระดับภูมิปัญญา
4. บ่งบอกเรื่องราวในอดีต
5. บ่งบอกอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น
6. สร้างอาชีพ

ซึ่งจากกระแสบุพเพสันนิวาสฟีเวอร์ทำให้คนไทยหันมาสนใจประวัติศาสตร์ ขนมธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของไทยเพิ่มขึ้นอย่างมาก ทำให้หวลคิดถึงศิลปวัฒนธรรมอันดีที่บรรพบุรุษสืบทอดมายังคนรุ่นหลังเป็นจำนวนมาก บางอย่างเกือบจะสูญหายไปแล้วงานศิลปหัตถกรรมการตัดกระดาษไทยเป็นงานที่มีความสวยงามมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมเป็นงานที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาที่สั่งสมมานาน ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจะให้ความสนใจศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาให้เกิดเป็นรูปธรรมมากขึ้น เพื่อก่อให้เกิดรายได้ในครัวเรือนและชุมชน (วีระ ขำดวง, 2551)

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมและประเพณีอันเก่าแก่ที่สืบทอดต่อกันมานานนับหลายร้อยปี กาลเวลาอาจพัดพาให้วัฒนธรรมและประเพณีบางอย่างอาจเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้เหมาะสมกับความสะดวกส่วนบุคคลเวลาและความต้องการของสังคมไปบ้างอีกทั้งกระแสของสังคมโลกผันแปรไปตามยุคสมัย ความนิยมกระแสต่าง ๆ จากต่างประเทศที่เข้ามาพร้อมกับเทคโนโลยีอันทันสมัย เข้ามามีบทบาททำให้ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ฯลฯ ของคนไทยเปลี่ยนไปอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากกระแสละครเรื่อง บุพเพสันนิวาสที่ออกอากาศทางวิทยุโทรทัศน์ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก หัวใจของการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมให้ยั่งยืนนั้นคือ “การศึกษา” (education) ซึ่งความสนุกของละคร ที่ได้รับความนิยมคือการสร้างมายาคติของความสมจริง ซึ่งผู้ชมในยุคสมัยใหม่สามารถเข้าถึงได้หรือมีจุดขายซึ่งโยงเข้าหาตนเอง เช่น ตัวละครที่มีนิสัยและมุมมองสมัยใหม่แต่เข้าไปเรียนรู้และซึมซับวัฒนธรรมและศิลปะในอดีต ในขณะเดียวกันก็ถ่ายทอดสังคมในอดีตให้สมจริงโดยการเน้นมิติ ที่หลากหลายทั้งด้านดีและด้านเสียของธรรมเนียมประเพณีและประวัติศาสตร์ (พชรพร พนมวัน ณ อยุธยา, 2561)

เรื่องศิลปะการตัดกระดาษแก้วในประเทศไทยมีมาแต่โบราณยังคงสืบทอดและยังใช้กันอยู่จนถึงปัจจุบันตัดกระดาษแบบพื้นบ้านสามารถเรียนรู้ได้ในระยะเวลาไม่นาน ใช้ในงานบุญ งานรื่นเริงหรือแม้กระทั่งงานสีดำคนไทยมักนิยมใช้กระดาษสีประดับประดาสถานที่ตกแต่งให้มีความสวยงาม ไม่ว่าจะเป็นติดกับเชือกโยงในงานต่าง ๆ ประดิษฐ์เป็นพวงมาลัยฉลุเป็นปีนักษัตรต่าง ๆ หรือตัดกระดาษแก้วติดบริเวณหน้าต่างแทนม่าน ประดับขบวนรถแห่ให้ดูโดดเด่น การประดับประดากระดาษตัดสามารถใช้ไม่ว่าจะเป็นงานวัด งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานรับขวัญ หรืองานอื่นๆ การตัดกระดาษแก้วนั้นเรียนรู้ได้ง่ายและนำมาใช้ได้จริง มีการใช้งานอย่างแพร่หลายในส่วนของภาคเหนือ แต่ละจังหวัดอาจมีชื่อการเรียกที่แตกต่างกันไป บางจังหวัดใช้ตัดกระดาษแก้วตกแต่งในงานประจำปีอย่างแพร่หลาย เช่น เพชรบุรี เชียงใหม่ น่าน นครสวรรค์ แต่หากเป็นคนไทยเชื้อสายจีนจะใช้แบบการตัดกระดาษแก้วจากแบบของประเทศจีนมากกว่า นอกจากนั้น ในต่างประเทศก็ยังมีศิลปะการตัด

กระดาษแก้วให้เราพบเห็นอยู่ในหลายประเทศ เช่น ประเทศพม่า ประเทศลาว ประเทศจีน ประเทศกัมพูชา เป็นต้น

อำเภอพรานกระต่ายเป็นอำเภอเก่าแก่ในจังหวัดกำแพงเพชร มีภาษาถิ่นและเขตพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดสุโขทัยซึ่งเคยเป็นราชธานี ทำให้วัฒนธรรมโบราณหลากหลายด้านปรากฏขึ้นที่อำเภอแห่งนี้ แม้แต่ศิลปะการตัดกระดาษไทยด้วยกระดาษแก้ว ก็ยังคงหลงเหลือผู้สืบสานต่อจากบรรพบุรุษ บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการตัดกระดาษไทยศิลปะพรานกระต่ายที่ใกล้เลือนหาย จากอำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร โดยรวบรวมวิธีการทำจากนายธรรมนูญ ยายอด

คำสำคัญ : ตัดกระดาษไทย, ศิลปะการตัดกระดาษ, กระดาษติดบ้านงาน, พวงระย้า, พวงมโหตร

ผู้ค้นพบ/ผู้คิดค้น/ผู้นำมาใช้

นายธรรมนูญ ยายอด (ชาวบ้านทั่วไปเรียก อาจารย์นูญ) เกิดเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ.2498 ปัจจุบันอายุ 63 ปี บิดาชื่อ นายคำ ยายอด มารดาชื่อนางมาลัยยายอด ทั้งบิดาและมารดาเป็นชาวพรานกระต่ายโดยกำเนิด ปัจจุบันเสียชีวิตแล้วทั้งคู่ มีพี่น้องร่วมบิดา ทั้งหมด 3 คน ซึ่งบิดาได้แต่งงานใหม่กับ คุณแม่มาลัย ยายอด ซึ่งเป็นมารดาของอาจารย์นูญ เนื่องจากภรรยาคนแรกได้เสียชีวิต และมีพี่น้องร่วมบิดา - มารดา จำนวน 6 คน ซึ่งอาจารย์นูญเป็นบุตรคนที่ 2 พี่น้องส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายและทำเกษตรกรรม มีเพียง 1 คนที่เป็นพนักงานรัฐวิสากิจ (การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอคีรีมาส จังหวัดสุโขทัย) อาจารย์นูญได้เรียนรู้ทักษะการตัดกระดาษมาจากนายใบ้ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของบิดาของตนเอง (พ่อคำ ยายอด เป็นช่างชาวพรานกระต่าย มีความสามารถในงานไม้ งานแทงหยวก งานตัดกระดาษ และงานศิลปหัตถกรรมหลายชนิด) การตัดกระดาษนำมาใช้ในงานได้หลากหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นงานแต่งงาน งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ งานฉลอง งานมโหรศพต่าง ๆ แม้กระทั้งงานศพ ซึ่งเป็นการตกแต่งสถานที่ให้ดูสวยงานและเป็นการบ่งบอกถึงบริเวณของงาน (ธรรมนูญ ยายอด, การสัมภาษณ์, 1 เมษายน 2562)

ภาพ 1 นายธรรมนูญ ยายอด ช่างตัดกระดาษ/แทงหยวก/เจ้าพิธี ชาวพรานกระต่าย อายุ 65 ปี
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

การตัดกระดาษแก้วเป็นศิลปะการตกแต่งสถานที่เพื่อให้มีความสวยงามระยิบยามต้องลม เสน่ห์แห่งสีสันที่เคลื่อนไหวยามมีงานรื่นเริงในเทศกาลงานบุญคนไทยมีความเป็นศิลปะอยู่ในตัวตนกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เมื่อมีงานบุญกุศลหรืองานอกุศล ก็จะร่วมแรงร่วมใจกันช่วยคนละไม้ละมือ ใครที่ทำอาหารได้ก็ทำอาหาร ใครที่

ชำนาญในด้านการตกแต่งสถานที่ก็ร่วมด้วยช่วยกัน มาจนจวบปัจจุบันทุกวันนี้ เมื่อมีงานบุญตามวัดวาอาราม มักมีการตกแต่งประดับด้วยกระดาษสีที่ตัดแต่งอย่างสวยงามซึ่งมีหลายแบบหลายลักษณะ

วัสดุอุปกรณ์และวิธีการประดิษฐ์พวงมโหตร

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้การประดิษฐ์พวงมโหตร

1. กระดาษแก้วหลากสี
2. กรรไกร
3. กาว
4. ไม้บรรทัด
5. กระดาษแข็ง
6. คัดเตอร์
7. เชือกด้าย หรือ เอ็น
8. ไม้ไผ่หลาวให้กลม
9. ดินสอ
10. ตัวหนีบกระดาษ

วิธีการทำพวงมโหตร

การทำพวงมโหตรใช้กระดาษแก้ว แต่หากอยากให้เกิดความสวยงามมากขึ้นต้องใช้กระดาษแก้วหลาย ๆ สี และพับ - ตัดกระดาษ ตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ตัดกระดาษเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดประมาณ 20 X 20 นิ้ว
2. พับกระดาษทะแยงมุมให้ขอบเสมอกัน
3. พับกระดาษทะแยงมุมอีกครั้ง
4. จากมุมจุดศูนย์กลางของกระดาษ พับทบเข้ามาให้ขอบกระดาษเสมอกัน
5. จากมุมจุดศูนย์กลางของกระดาษ พับทบเข้ามาให้ขอบกระดาษเสมอกัน
6. พับกระดาษเป็น 4 ทบ แล้วใช้ตัวหนีบกระดาษ หนีบกระดาษไว้เพื่อกันการเคลื่อน
7. ตัดกระดาษสลับข้างขนาดเท่ากัน 3 - 8 ช่วง แบ่งของไฟให้สวยงาม ช่วงของการตัดจะส่งผลต่อความยาวของพวงมโหตร (เพื่อให้เกิดลายใหม่ ๆ อาจตัดไม่เหมือนลายตัวอย่างได้)
8. ตัดกระดาษลายโค้งรูปคล้ายหัวใจตามความสวยงาม
9. พลิกลับด้าน ตัดกระดาษลายโค้ง
10. ตัดขอบกระดาษเป็นเส้นตรงหลายๆเส้น เป็นชายของพวงให้ต้องลมพริ้วไหว
11. คลี่ย้อนออกตามขั้นตอนการพับ (ค่อย ๆ คลี่ออกระวังอย่าให้ขาด เนื่องจากเวลาตัดกระดาษเป็นลายต่าง ๆ กระดาษจะติดกันเป็นชั้น ๆ) และทำซ้ำหลาย ๆ เพื่อซ้อนสลับสีให้เกิดความสวยงาม
12. ใช้กรรไกรเจาะรูตรงกลางกระดาษทั้ง 3 แผ่น เพื่อสอดกระดาษแข็งรูปวงกลมซึ่งร้อยเชือกผูกกับไม้ไว้เรียบร้อยแล้ว สำหรับทำเป็นไม้แขวน ใช้มือจับแต่งกระดาษที่ซ้อนกันอยู่นั้นให้เป็นทรงจอมแห

ภาพ 2 การทำพวงมโหตรด้วยกระดาษแก้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 3 การทำพวงมโหตรด้วยกระดาษแก้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 4 การทำพวงมโหตรด้วยกระดาษแก้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 5 การทำพวงมโหตรด้วยกระดาษแก้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

วัสดุอุปกรณ์และวิธีการประดิษฐ์กระดาษติดบ้านงาน

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้การประดิษฐ์กระดาษติดบ้านงาน

1. กระดาษแก้วหลากสี / กระดาษทอง
2. กรรไกร
3. กาว
4. ไม้บรรทัด
5. ดินสอ
6. ตัวหนีบกระดาษ

วิธีการทำกระดาษติดบ้านงาน

การทำกระดาษติดบ้านงานด้วยกระดาษแก้วหรือกระดาษทอง แต่หากอยากให้เกิดความสวยงามมากขึ้น ต้องใช้กระดาษแก้วหลายๆ สี และพับ - ตัดกระดาษตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ตัดกระดาษแก้วเต็มแผ่น ให้ได้ตามภาพ
2. พับกระดาษขนานให้ขอบเสมอกันแล้ว ใช้ตัวหนีบกระดาษ หนีบกระดาษไว้เพื่อกันการเคลื่อน
3. ตัดกระดาษตามภาพ (เพื่อให้เกิดลายใหม่ๆ อาจตัดไม่เหมือนลายตัวอย่างได้)
4. คลี่ย้อนอออกตามขั้นตอนการพับ (ค่อย ๆ คลี่ออกระวังอย่าให้ขาด เนื่องจากเวลาตัดกระดาษเป็นลายต่างๆกระดาษจะติดกันเป็นชั้น ๆ)

ภาพ 6 การทำกระดาษติดบ้านงานด้วยกระดาษแก้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 7 การทำกระดาษติดบ้านงานด้วยกระดาษแก้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 8 การทำกระดาษติดบ้านงานด้วยกระดาษแก้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 9 การทำกระดาษติดบ้านงานด้วยกระดาษแก้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 10 การทำกระดาษติดบ้านงานด้วยกระดาษแก้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

พวงมโหตรหรือกระดาษติดบ้านงาน เป็นเครื่องแขวนโบราณที่ทำจากกระดาษสีต่าง ๆ นำมาพับและตัดเป็นรูปต่าง ๆ เป็นภูมิปัญญา พวงมโหตรหรือกระดาษติดบ้านงานเป็นเครื่องแขวนประเภทหนึ่ง ซึ่งใช้แขวนในงานพิธีต่าง ๆ เช่นงานแต่ง งานบวช งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานวันสงกรานต์ งานโกนจุก งานบุญทั่วไปหรือแม้แต่งานศพ ซึ่งจะนำมาแขวนและติดบริเวณสถานที่ให้งานดูโดดเด่นขึ้น เช่น ใจกลางบ้าน หน้าต่าง ชายคา เพื่อให้มีความสวยงามระยิบยามต้องลม

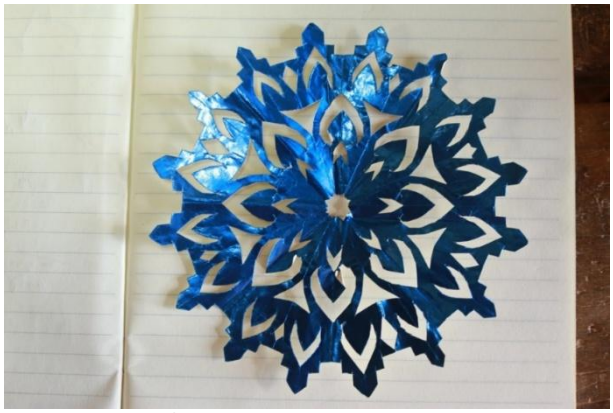
ภาพ 11 ผลที่ได้จากภูมิปัญญา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 12 ผลที่ได้จากภูมิปัญญา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 13 ผลที่ได้จากภูมิปัญญา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 14 ภาพกระดาษทองที่ตัดแล้ว จะนำไปตกแต่งประดับประดางานแทงหยวก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 15 ภาพผลงานการแทงหยวกและตกแต่งด้วยพวงมโหตรประดับในงานศพนายหวัด ตันเจริญ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 16 งานตัดกระดาษแก้ว ผลงานของนายธรรมนูญ ยายอด (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 17 งานตัดกระดาษแก้ว ผลงานของนายธรรมนูญ ยายอด (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 18 งานตัดกระดาษแก้ว ผลงานของนายธรรมนูญ ยายอด (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 19 งานตัดกระดาษแก้ว ผลงานของนายธรรมนูญ ยายอด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 20 ภาพงานตัดกระดาษแก้ว ผลงานของนายธรรมนูญ ยายอด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

จากการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น การตัดกระดาษไทย : ศิลปะพรานกระต่ายที่ใกล้เลือนหายที่สืบสานศิลปวัฒธรรมอันดีจากบรรพบุรุษ ทำให้ทราบถึงความรัก ความเชื่อในขนมธรรมเนียมประเพณีที่อาจารย์นูญได้ยึดมั่นมาโดยตลอด ศิลปะการตัดกระดาษนำมาใช้ในงานได้หลากหลายประเภทอยู่ที่เราจะเลือกใช้ อาจารย์นูญกล่าวทิ้งท้ายว่า “มาฝึกกันเสียตอนนี้ ไปปลุกในเมรุให้มาสอนกันไม่ได้นะ” “บรรพบุรุษทำมาไม่ใช่แค่ปีสองปี คนรุ่นใหม่เผาทิ้งหมด ต้องรักษาไว้ ถ้าไม่มีใครสนใจก็จะสูญหาย คนรุ่นหลังเป็นรั้วของชาติหากไม่สืบทอดก็จะหมดไป”

บรรณานุกรม

นฤทธิ์ วัฒนภู. (2555). *ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไทย.* สำนักพิมพ์วาดศิลป์.

พชรพร พนมวัน ณ อยุธยา. (7 เมษายน 2561). *“บุพเพสันนิวาส” ก้าวข้ามกระแสสู่เศรษฐกิจบนโครงสร้างอุตสาหกรรมมรดกทางวัฒนธรรม.* ไทยพับลิก้า. https://thaipublica.org/2018/04/econoarchaeology6

วีระ ขำด้วง. (2551). *การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปหัตถกรรมการแทงหยวก เพื่อสร้างรายได้ในครัวเรือนของชุมชนในภาคกลาง* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

เศรษฐมันตร์ กาญจนกุล. (2553). *ศิลปะการตัดกระดาษพวงมโหตร*. สำนักพิมพ์เศรษฐศิลป์.

ไทยทรงดำบ้านวังน้ำ ตำบลวังยาง อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร

วัชรัศน์ ศรีวิริยะกิจ[1]

บทนำ

อำเภอคลองขลุง เป็นอำเภอที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอเมืองกำแพงเพชร มีระยะทางห่างจากตัวอำเภอเมือง 42 กิโลเมตร มีพื้นที่ 783.332 ตร.กม. มีจำนวนประชากรที่ได้สำรวจเมื่อ พ.ศ.2561 จำนวน 71,358 คน อำเภอคลองขลุงได้แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 10 ตำบล 101 หมู่บ้าน ได้แก่

1. ตำบลคลองขลุง
2. ตำบลท่ามะเขือ
3. ตำบลท่าพุทรา
4. ตำบลแม่ลาด
5. ตำบลวังยาง
6. ตำบลวังแขม
7. ตำบลหัวถนน
8. ตำบลวังไทร
9. ตำบลวังบัว
10. ตำบลคลองสมบูรณ์

ภาพ 1 แผนที่อำเภอคลองขลุงและการแบ่งเขตการปกครองย่อย 10 ตำบล

หมายเหตุ: จาก เขตการปกครองอำเภอคลองขลุง โดย สำนักงานสาธารณสุขอำเภอคลองขลุง, ม.ป.ป., (http://www.kkphc.com/index.php?page=page3272). CC BY-NC-ND.

ตำบลวังยาง เป็นเขตการปกครองย่อยจากทั้งหมด 10 ตำบลของอำเภอคลองขลุง โดยประกอบไปด้วย 10 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านท่าตะคร้อ หมู่บ้านน้อย หมู่บ้านคลองยาง หมู่บ้านเกาะพร้าว หมู่บ้านวังยาง หมู่บ้านวังตะล่อม หมู่บ้านหนองโสน หมู่บ้านวังน้ำ หมู่บ้านนิคม หมู่บ้านแม่น้ำกงจีน

---

[1] อาจารย์ สาขาวิชาวิจิตรศิลป์และประยุกต์ศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

บ้านวังน้ำ เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในส่วนปกครองย่อยของตำบลวังยาง อำเภอคลองขลุง โดยในอดีตมีสภาพภูมิศาสตร์เป็นที่ราบลุ่มมีน้ำท่าบริบูรณ์เป็นอย่างดี ด้วยมีลำคลองไหลผ่านกลางหมู่บ้าน มีถนนหนทางที่เดินทางสัญจรไปมาได้อย่างสะดวก ลักษณะเช่นนี้จึงมีความเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งในตั้งชุมชนและประกอบอาชีพต่าง ๆ โดยเฉพาะเกษตรกรรม จากการที่มีปัจจัยเกื้อหนุนต่อการประกอบอาชีพทำให้มีผู้คนหลากหลายเข้ามาจับจองพื้นที่เพื่ออยู่อาศัยและประกอบอาชีพตามความรู้ตามความถนัด ชาวไทยทรงดำบ้านวังน้ำเป็นกลุ่มชนหนึ่งที่ได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนในหมู่บ้านแห่งนี้โดยมาจากหลายจังหวัดด้วยกัน พร้อมทั้งยังได้นำพาวัฒนธรรมดั้งเดิมแต่ครั้งบรรพกาล ที่บรรพบุรุษได้มีการกระทำสืบต่อเนื่องกันมา สานต่อลงในหมู่บ้านแห่งนี้อย่างเคร่งครัด ตามความเชื่อดั้งเดิมอีกด้วย อย่างไรก็ดีวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำบ้านวังน้ำยังเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นทางวัฒนธรรมระดับจังหวัด นอกจากนี้ วัฒนธรรมชุมชนดังกล่าวยังมีประวัติความเป็นมาของการเข้าสู่แผ่นดินไทยนับแต่ครั้งสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กระทั่งกระจายตัวกันอยู่ทั่วประเทศไทย จากจังหวัดเพชรบุรีลงไปถึงภาคใต้ที่สุราษฎร์ธานี และเรื่อยขึ้นมาจนถึงภาคเหนือจวบจนหลายภาคของประเทศไทย

คำสำคัญ : ไทยทรงดำ, บ้านวังน้ำ, วัฒนธรรมชุมชน

ความเป็นมาของบ้านวังน้ำ

บ้านวังน้ำหรือหมู่บ้านวังน้ำ ได้ตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2492 ตั้งอยู่หมู่ 4 ตำบลวังยาง อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร มีพื้นที่ทั้งหมด 6,047 ไร่ โดยพื้นที่ของหมู่บ้านได้เชื่อมต่อกับพื้นที่ส่วนปกครองย่อยต่าง ๆ ดังนี้ ทิศเหนือติดกับหมู่ 2 บ้านวังตะล่อม ทิศใต้ติดกับหมู่ 3 บ้านหนองโสน ทิศตะวันออกติดกับหมู่ 4 บ้านบึงลาดเขต ต.วังแขม ทิศตะวันตกติดกับหมู่ 7 บ้านนิคมใหม่ ระยะทางจากหมู่บ้านวังน้ำถึงตัวจังหวัดกำแพงเพชร 60 กิโลเมตร ระยะทางจากหมู่บ้านวังน้ำถึงอำเภอคลองขลุง 9 กิโลเมตร บ้านวังน้ำมีลักษณะสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นเป็นที่ราบลุ่ม มีคลองวังน้ำไหลผ่านกลางหมู่บ้านยาวตลอดหัวจรดท้ายหมู่บ้าน บ้านวังน้ำ มี 3 ฤดูกาล ฤดูร้อนอากาศจะร้อนและแห้งแล้ง เริ่มตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ - เมษายน ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม - ตุลาคม และฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน - กุมภาพันธ์ ของทุกปี บ้านวังน้ำ มีครัวเรือนทั้งหมด 198 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 946 คน แบ่งออกเป็นประชากร เพศชาย 463 คน คิดเป็นร้อยละ 48.94 และเป็นประชากร เพศหญิง 483 คิดเป็นร้อยล่ะ 51.06

ลักษณะทางสังคมของคนในหมู่บ้านวังน้ำ คนในหมู่บ้านมักปลูกสร้างบ้านเรือนติดต่อระหว่างญาติพี่น้องอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน มีการไปมาหาสู่กันระหว่างญาติพี่น้องอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เกิดความรักสามัคคีกันระหว่างเครือญาติ ครอบครัวมีความอบอุ่น ประชากรของหมู่บ้านส่วนใหญ่มีสุขภาพแข็งแรงดี ประชาชนของหมู่บ้านใช้ภาษาท้องถิ่น (ภาษาไทยทรงดำ หรือภาษาโซ่ง) ชาวไทยทรงดำในบ้านวังน้ำส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัด มีโรงเรียน ชาวบ้านจะนิยมเข้าวัดทำบุญทุกวันพระ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ชาวบ้านวังน้ำจะมีประเพณี “ไทยทรงดำ” ซึ่งชาวบ้านจะถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เนื่องจากประชาชนในหมู่บ้านเป็น “ไทยทรงดำ” เน้นพิธีการไว้ผีบรรพบุรุษ ไหว้ผีเรือนตามความเชื่อ จะทำให้อยู่ดีมีสุข เจริญก้าวหน้าทางด้านการงาน และอาชีพ

เหตุผลที่เรียกว่าบ้านวังน้ำเพราะเนื่องจากในอดีตหมู่บ้านแห่งนี้ มีลำคลองสำคัญ คือ “คลองเลียบตะลุง” ไหลผ่านกลางหมู่บ้านและมีน้ำไหลผ่านอยู่ตลอด ครั้นเมื่อถึงฤดูน้ำหลากน้ำก็จะไหล่บ่าท่วมอยู่ทั้งสองฟากฝั่งรวมทั้งพื้นที่ทั่วไป เนื่องจากมีสภาพภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่ราบลุ่ม ทำให้การสัญจรไปมาไม่สะดวก นายแอ แซ่รอ ผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้นและชาวบ้านจึงได้ร่วมใจกันตั้งชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ขึ้นมาว่า “บ้านวังน้ำ” อันเป็นผลมาจากการมีน้ำหลากมาอยู่เป็นประจำ นั่นเอง ปัจจุบันหมู่บ้านวังน้ำได้รับพัฒนาถนนหนทางจนไม่เหลือพื้นที่ที่เป็นวังน้ำให้เห็นแล้ว ประชากรในหมู่บ้านแห่งนี้ส่วนใหญ่เป็นการอพยพมาจากจังหวัดนครสวรรค์ สุพรรณบุรี และ

ชัยนาท โดยมาตั้งอยู่ 2 ฝั่งคลองจนกลายเป็นชุมชนใหญ่ ภาษาที่ใช้สื่อสาร คือ ภาษาโซ่ง และนับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพทำนา ผู้ใหญ่บ้าน/กำนันตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน คือ นายแอ แซ่รอ นายสมบูรณ์ โอรักษ์ นายพรม หะนาท นายลวน สิงห์รอ และนายอำนวย อินทนู มีวัดประจำหมู่บ้านที่เป็นศูนย์รวมจิตใจคือ “วัดวังน้ำสามัคคี” ตลอดจนใช้เป็นสถานที่เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และจัดกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนบ้านวังน้ำ เป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ ของหมู่บ้าน คือ วิถีวัฒนธรรมไทยทรงดำ เน้นพิธีการไหว้ผีบรรพบุรุษ พิธีเสนเรือน ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้อยู่ดีมีสุข เจริญก้าวหน้า เช่นเดียวกันกับการไหว้บรรพบุรุษของคนจีนนั่นเอง ตลอดจนประเพณีทางพุทธศาสนา และ เทศกาลต่าง ๆ ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ ได้แก่ การใช้น้ำมันรักษาเรื่องกระดูก (Apairach, 2557)

ความเป็นมาของไทยทรงดำในประเทศไทย

ไทยทรงดำหรือไทดำ เดิมทีเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ตระกูลไท ที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในแคว้นสิบสองจุไท คือ เมืองเดียนเบียนฟู (Dien Bien Phu) หรือ เดี่ยนเบียนฝู (Điện Biên Phủ) (ชื่อเดิม : แถง) เป็นเมืองหนึ่งในจังหวัดเดี่ยนเบียน ปัจจุบันไทดำที่เวียดนามอาศัยอยู่หนาแน่นในจังหวัดซอนลาและไลโจว (เมืองแถง) หรือเดียนเบียนฟู (ตำแหน่งในวงกลม) ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของเวียดนามมีเขตติดต่อกับลาวในปัจจุบัน ห่างจากกรุงฮานอยประมาณ 200 กิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทดำและมีชาวไทขาวซึ่งมีภาษาอยู่ในตระกูลไท-กะได เช่นเดียวกับไทยสยาม นิยมสร้างบ้านตามบริเวณริมน้ำ ประกอบอาชีพทำนาทำไร่ เมืองแห่งนี้เป็นเมืองที่มีชื่อเสียงเนื่องจากเป็นที่รบยุทธการที่เดียนเบียนฟูระหว่างฝรั่งเศสกับเวียดมินห์ เมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1954 (Potapt, 2557)

เมืองเบียนเดียนฟูตั้งอยู่ในแถบแม่น้ำดำและแม่น้ำแดง ไทยโซ่งมีชื่อเดิมเรียกกันว่า ไทดำหรือผู้ไทดำ (Black Tai) เพราะนิยมใส่เสื้อดำล้วน ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มคนไทยที่อยู่ใกล้เคียงกัน เช่น ไทขาวหรือผู้ไทขาว (White Tai) นิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีขาวและไทแดง หรือผู้ไทแดง (Red Tai) ชอบใช้สีแดงขลิบและตกแต่งชายเสื้อสีดำเป็นต้น คนไทยภาคกลางมักจะเรียกกันว่า ลาวทรงดำ และเหตุที่เรียกเช่นนี้เพราะเข้าใจว่าเป็นพวกเดียวกันกับลาว

ภาพ 2 แผนที่ประเทศเวียดนาม

หมายเหตุ: จาก ประเทศ เวียดนาม โดย Pantip Kijviriyakan, 2557, Dek-D. (https://my.dek-d.com/phanthip666/blog/?blog_id=10207609). CC BY-NC-ND.

และอพยพมาพร้อมกับลาวกลุ่มอื่น ๆ ต่อมาชื่อเดิมได้หดหายลง คำว่า “ดำ” หายไป นิยมเรียกกันในปัจจุบันว่า “ลาวทรง” หรือ “ลาวโซ่ง” จนบางครั้งไม่รู้ว่าลาวโซ่งนี้ คือ พวกไทดำนั่นเอง (Apairach, 2557)

ภาพ 3 ชาวไทดำในเวียดนาม เมืองเดียนเบียนฟู

หมายเหตุ: จาก พี่น้องเรา ชนเผ่าไท 2 โดย ธนากร บัณฑิศักดิ์, 2557, การบริหารจัดการในชั้นเรียน. (https://smthanakorn.wordpress.com/2014/01/17/พี่น้องเรา-ชนเผ่าไท-๒/). CC BY-NC-ND.

ไทยทรงดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์และเป็นชนชาติไทยสาขาหนึ่ง เรียกว่า พวกผู้ไท ซึ่งแบ่งออกตามลักษณะสีของเครื่องแต่งกาย เช่น ผู้ไทขาว ผู้ไทแดง และผู้ไทดำ เป็นต้น ผู้ไทดำนิยมแต่งกายด้วยสีดำจึงเรียกว่า ไทยทรงดำ หรือเรียกได้หลายชื่อ เช่น โซ่ง ซ่ง ไทยโซ่ง ไทยซ่ง ลาวโซ่ง ลาวซ่ง ลาวทรงดำ และลาวพุงดำ ส่วนคำว่า “โซ่ง” มีข้อสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากคำว่า “ซ่วง” ซึ่งแปลว่า กางเกง เพราะเนื่องจากชาวไทยทรงดำนิยมนุ่งกางเกงทั้งชายและหญิง คนไทยและลาวพวนจึงเรียกว่า “ลาวซ่วง” ซึ่งหมายถึงลาวนุ่งกางเกง ต่อมาเพี้ยนเป็น ลาวโซ่ง เหตุที่เรียกไทยทรงดำว่า “ลาวโซ่ง” เพราะคำว่า “ลาว” เป็นคำที่คนไทยทั่วไปใช้เรียกคนที่อพยพมาจากถิ่นอื่น แต่ชาวไทยทรงดำถือตนเองว่าเป็นชนชาติไทย จึงเป็นที่มาและการตั้งถิ่นฐาน (Apairach, 2557)

การเข้ามาสู่ประเทศไทยของชาวไทยทรงดำ เกิดขึ้นจากสงครามสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) กระทั่งเข้าสู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1) เรื่อยมาจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ไทยทรงดำถูกกวาดต้อนกวาดครัวมาอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรีเป็นอันมาก ในระยะแรกนั้นชาวไทยทรงดำได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลหนองปรง อำเภอเขาย้อย (สมัยพระเจ้าตากสินและรัชกาลที่ 1) ต่อมาในระยะที่สอง (สมัยรัชกาลที่ 3) โปรดฯ ให้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลท่าแร้ง อำเภอบ้านแหลม ลาวโซ่งหรือไทยทรงดำ จึงมาตั้งถิ่นฐานที่ท่าแร้งเมื่อปี พ.ศ. 2378 - 2381 ก่อนชาวไทยมุสลิมท่าแร้งซึ่งถูกกวาดครัวเข้ามาภายหลังโซ่ง ไทยมุสลิมหรือที่เรียกว่าแขกท่าแร้ง มาสู่เพชรบุรีในลักษณะถูกกวาดครัวเข้ามาอยู่ ณ เมืองเพชรบุรีในราวปี พ.ศ. 2328 เนื่องด้วยเหตุผลทางสงครามเช่นกัน อย่างไรก็ดี สงครามครั้งนั้นพวกลาวพวนหรือไทยพวน พวกลาวเวียงหรือไทยเวียง ซึ่งเป็นชนชาติไทยด้วยสาขาหนึ่ง ก็ได้ถูกกวาดครัวมาด้วยเช่นกัน เพชรบุรีจึงประกอบด้วย ชนกลุ่มน้อยที่เรียกว่า “สามลาว” อันได้แก่ ลาวโซ่ง ลาวพวน และ ลาวเวียง ปัจจุบันชาวไทยทรงดำได้ตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายกันอยู่ในพื้นที่หลายจังหวัดทั่วทุกภาคของประเทศไทย เช่น สุราษฎร์ธานี ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี ราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตร พิษณุโลก เลย เป็นต้น ธรรมชาติของไทยทรงดำหรือลาวโซ่ง

ชอบภูมิศาสตร์การอยู่อาศัยในลักษณะที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง ชอบลักษณะภูมิประเทศป่าเขาเสมือนถิ่นดั้งเดิมของตน ลาวโซ่งกลุ่มนี้ไม่ชอบภูมิประเทศที่ท่าแร้ง เพราะมีลักษณะเป็นที่โล่งเกินไปจึงได้รวมกันอพยพย้ายถิ่นฐานบ้านเรือนไปเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่เคลื่อนย้ายมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่สะพานยี่หน ทุ่งเฟื้อ วังตะโก บ้านสามเรือน เวียงคอย เขาย้อย ตามลำดับ ลาวโซ่งนิยมปลูกบ้านที่มีลักษณะเป็นแบบเฉพาะของตนเองคือแบบหลังคาไม่มีจั่ว หลังคายกอกไก่สูง มุงด้วยตับต้นกกไม่ใช้ตับจาก รูปหลังคาลาดคุ่มเป็นรูปคล้ายกระโจมคลุมลงมาต่ำเตี้ยจรดฝาดูไกล ๆ จะดูเหมือนไม่มีฝาบ้านเพราะเนื่องจากหลังคาคลุมมิดจนมองไม่เห็น บ้านโซ่งจะไม่มีหน้าต่างเนื่องจากโซ่งมาจากเวียดนามและลาว อยู่ตามเทือกเขามีอากาศหนาวเย็นจึงไม่นิยมมีหน้าต่างให้ลมโกรก พื้นบ้านมักปูด้วยฟากไม้ไผ่รองพื้นด้วยหนังสัตว์ นิยมทำใต้ถุนบ้านยกสูงเพื่อใช้ใต้ถุนบ้านเป็นที่เลี้ยงสัตว์ (Apairach, 2557)

โซ่งกับการก่อสร้างพระนครคีรี

พระนครคีรีเขาวัง หรือ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี เป็นสถานที่เที่ยวที่สำคัญของเพชรบุรีซึ่งถือได้ว่า เป็นสัญลักษณ์ของเมืองเพชรบุรี เพราะเมื่อเข้าสู่เมืองเพชรบุรี สิ่งที่จะได้เห็นโดดเด่นเห็นมาแต่ไกล คือ เขาวัง ซึ่งมีเจดีย์และอาคารสีขาวสะอาดเขาวังเป็นโบราณสถาน เก่าแก่คู่เมืองเพชรบุรี ตั้งอยู่บนยอดเขาสูง 92 เมตร เดิมเรียกว่า เขาสมนหรือเขาคีรี การก่อสร้างพระราชวังบนเขาในระยะนั้นถือเป็นเรื่องยากลำบาก เนื่องจากเครื่องจักรกลเครื่องทุนแรงยังไม่มี การแผ้วถางปรับสภาพยอดเขาทั้งสามยอดให้ราบมีทางขึ้นลงเชื่อมต่อกัน การลำเลียงอุปกรณ์เพื่อการก่อสร้างจำเป็นต้องใช้แรงงานขั้นพื้นฐานจำนวนมาก ครั้งนั้นพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งพระสมุหกลาโหม ในฐานะแม่กองงานใหญ่ในการก่อสร้างพระราชวังบนเขา มีทั้งอำนาจทางทหารกำลังไพร่พลในการควบคุมดูแลโซ่งที่ได้กวาดครัวมาไว้ที่เพชรบุรี อย่างไรก็ดี ในสมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2378 - 2381) โซ่งอพยพได้ออกจากท่าแร้งไปตั้งถิ่นฐานใหม่ที่เชิงเขากิ่วสะพานยี่หน เวียงคอย วังตะโก ซึ่งอยู่ใกล้กับเขาสมน จึงถูกกำหนดเกณฑ์มาเพื่อใช้เป็นแรงงานสำหรับก่อสร้างพระราชวังในครั้งนี้ นับเนื่องแต่ พ.ศ. 2401-พ.ศ. 2405 เป็นต้นมา (Apairach, 2557)

ทุกเช้าจรดเย็นแรงงานโซ่งมักนิยมนุ่งกางเกง (ซ่วง) สีดำ สวมเสื้อก้อมย้อมสีครามดำ เดินออกจากหมู่บ้านสะพานยี่หนมุ่งตรงไปยังเขาสมน นับวัน นับเดือน นับปี ด้วยความซื่อสัตย์ และจงรักภักดีต่อหน้าที่จวบจนกระทั่งเมื่อพระราชวังบนเขาพระนครคีรีสำเร็จได้เป็นที่แปรพระราชฐาน ทรงงาน รับรองพระราชอาคันตุกะต่างประเทศ และเป็นที่พักผ่อนส่วนพระองค์แล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บุตรหลานเจ้าเมืองและคหบดีที่มีชื่อ มารับราชการเป็นมหาดเล็กและโปรดเกล้าฯ ให้คัดเลือกโซ่งมาเป็นเด็กชาด้วย เนื่องจากทรงเห็นความดีความชอบจากการที่โซ่งมาเป็นแรงงานก่อสร้าง ช่วงก่อสร้างพระราชวังพระนครคีรีก็ทำด้วยความอดทน (Apairach, 2557)

ภาพ 4 พระนครคีรีเขาวังจังหวัดเพชรบุรี

หมายเหตุ: จาก พี่ตามหาความทรงจำในวัยเยาว์ที่ เขาวัง (พระนครคีรี) เพชรบุรี โดย Chillpainai, 2555, (https://chillpainai.com/scoop/311). CC BY-NC-ND.

ที่อยู่อาศัย/ความเป็นอยู่

เอกลักษณ์อย่างหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชนแต่ละแห่งก็คือตัวสถาปัตยกรรมอันเป็นที่อยู่อาศัยของแต่ละชาติพันธุ์ เป็นสิ่งแสดงออกทางภูมิปัญญาซึ่งนอกเหนือไปจากความงามแล้ว การทำให้เกิดความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์ก็เป็นสิ่งสำคัญ เฮือนไทดำหรือบ้านเรือนไทยทรงดำ แบบดั้งเดิมมักนิยมปลูกบ้านที่มีลักษณะเป็นแบบเฉพาะของตนเอง คือแบบหลังคาไม่มีจั่ว หลังคายกอกไก่สูงมุงด้วยตับต้นกก ไม่ใช้ตับจากรูปหลังคาลาดคุ่มเป็นรูปคล้ายกระโจม คลุมลงมาต่ำเตี้ยจรดฝา ดูไกล ๆ จะดูเหมือนไม่มีฝาบ้าน เพราะเนื่องจากหลังคาคลุมมิดจนมองไม่เห็น บ้านโซ่งจะไม่มีหน้าต่าง เนื่องจากโซ่งมาจากเวียดนามและลาว อยู่ตามเทือกเขามีอากาศหนาวเย็นจึงไม่นิยมมีหน้าต่างให้ลมโกรก พื้นบ้านมักปูด้วยฟากไม้ไผ่ รองพื้นด้วยหนังสัตว์ นิยมทำใต้ถุนบ้านยกสูงเพื่อใช้ใต้ถุนบ้านเป็นที่เลี้ยงสัตว์ Apairach (2557) แต่บางพื้นที่ก็มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม คือมีหลังคาทรงโค้งรูปกระดองเต่า มุงหญ้าคายาวคลุมลงมาเกือบถึงพื้นดินแทนฝาเรือน นอกจากนี้การยกใต้ถุนสูงก็เพื่อประโยชน์ในการเก็บสิ่งของเครื่องใช้ ไว้เป็นที่ประกอบการงาน เช่น ทอผ้า ตำข้าว มักมีแคร่ไว้นั่งนอนและเป็นที่รับแขกในเวลากลางวัน เสาเรือนทำด้วยไม้ทั้งต้น มีง่ามไว้สำหรับวางคาน จุดเด่นของบ้านเรือนของไทยทรงดำ นอกเหนือจากหลังคาแล้ว คือยอดจั่วประดับด้วยไม้แกะสลักเป็นกิ่งคล้ายเขาควายไขว้กัน เรียกว่า “ขอกุด”

ภาพ 5 ภาพวาดบ้านเรือนไทดำเมืองแถง (เดียนเบียนฟู เวียดนาม)

หมายเหตุ: จาก เอกลักษณ์ในที่พักของชาวไทดำ “เฮือนไทดำ” เมืองแถง (เดียนเบียนฟู) เวียดนาม โดย ติ๊ก แสนบุญ, 2551, ศิลปวัฒนธรรม (https://www.silpa-mag.com/culture/article_6000). CC BY-NC-ND.

ถึงแม้ว่าบ้านไทยทรงดำบ้านวังน้ำในปัจจุบัน จะนิยมมาใช้รูปแบบการผสมผสานระหว่างปูนกับไม้ บางบ้านก็เป็นรูปทรงสมัยใหม่ไม่เหลือเค้าโครงความเอกลักษณ์ของไทยทรงดำอยู่เลยก็ตามที แต่ทว่าลักษณะที่อยู่อาศัยจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ทุกบ้านนั้นจะต้องมีห้องสำหรับบูชาผีเรือนแทบทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามนับเป็นความน่าเสียดายอย่างหนึ่งที่ว่า ลักษณะที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มไทยทรงดำแท้ ๆ กำลังจะสูญหายไป เฮือน (เรือน) ไทยทรงดำ มักนิยมทำให้ภายในตัวบ้านเป็นพื้นที่โล่งแล้วจัดแบ่งเป็นส่วนสำหรับที่นอน ครัว และเป็นส่วนที่ใช้สำหรับเซ่นไหว้บูชาผีเรือนโดยกั้นเป็นห้อง เรียกว่า “กะล้อห่อง” นอกจากนี้นิยมทำชานบ้าน

ยื่นออกจากตัวบ้าน มีบันไดขึ้นเรือน 2 ทาง มียุ้งข้าวที่สร้างเป็นเรือนยกเสาสูงไว้ข้างที่พักอาศัย ไทยทรงดำจะปลูกบ้านอยู่ใกล้ ๆ กัน ด้วยเหตุปัจจัยหลายประการที่ผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ จนกระทั่งต่อมารูปแบบเรือนไทยทรงดำได้เปลี่ยนแปลงไปตามความจำเป็นและความเหมาะสมตามยุคสมัย ไม่ว่าจะเป็นวัสดุที่เป็นหญ้าคาที่นำมามุงหลังคาจะเริ่มหายาก

ทั้งยังไม่คงทนแล้ว ยังเป็นวัสดุที่ง่ายต่อการติดไฟ เนื่องจากบ้านไทดำปลูกใกล้กันเป็นกลุ่ม หากเกิดไฟไหม้จะลุกลามไปบ้านอื่น ๆ ได้รวดเร็ว ลักษณะบ้านและวัสดุที่ใช้ได้เปลี่ยนมาเป็นไม้เนื้อแข็ง หลังคามีทั้งที่เป็นสังกะสีและกระเบื้องมุงหลังคา รวมทั้งการแบ่งกั้นห้องตามลักษณะการใช้สอยอย่างเรือนไทยทรงดำดั้งเดิมก็ได้มีลักษณะผสมผสานระหว่างเรือนแบบดั้งเดิมกับเรือนสมัยใหม่ ส่วนใหญ่จะเป็นวัสดุผสมระหว่างปูนกับไม้ บางบ้านก็ยังคงมีลักษณะของการมีใต้ถุนบ้านเพื่อประกอบกิจกรรมอื่น ๆ ก็ยังคงมีอยู่ หากแต่เพียงไม่มีการเลี้ยงสัตว์ใต้ถุนเรือนแล้ว

ภาพ 6 บ้านไทดำ หนองจิก เพชรบุรี

หมายเหตุ: จาก บ้านหนองจิก จังหวัดเพชรบุรี โดย หมู่บ้านโอทอปเพื่อการท่องเที่ยว, 2551, (http://www.thaitambon.com/otopvillage/141206101022). CC BY-NC-ND.

ภาพ 7 ภาพเรือนไทยทรงดำบ้านวังน้ำในปัจจุบัน

หมายเหตุ: จาก โฮมสเตย์ไทยทรงดำ บ้านวังน้ำ โดย TourOnThai, 2562, (https://www.touronthai.com/travelguide/placeinfo.php?id=148240). CC BY-NC-ND.

การแต่งกาย

วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวไทดำก็คือการแต่งกาย เนื่องด้วยชาวไทดำนิยมแต่งกายด้วยผ้าสีดำจึงได้เรียกว่าไทดำหรือไทยทรงดำนั่งเอง อย่างไรก็ดี เสื้อผ้าสำหรับการแต่งกายของชายหญิงจะ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ เสื้อผ้าสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน และ เสื้อผ้าสำหรับใส่ในงานประเพณีหรืองานบุญต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ทั้งชายและหญิงมักนิยมใช้ผ้าฝ้ายทอมือย้อมครามเข้ม สำหรับเสื้อผ้าที่ใส่ในพิธีกรรมจะจัดทำขึ้นเป็นพิเศษ มีสีดำตกแต่งด้วยผ้าไหมชิ้นเล็ก ๆ ส่วนใหญ่ ได้แก่

1. เสื้อก้อม ผู้หญิงไทยทรงดำมักนิยมทำทรงผมปั้นเกล้ายกสูงเสียบเกล้าผมด้วยปิ่นปักผมเงินรูปตัว U ปลายแหลมและสวม “เสื้อก้อม” ทอจากฝ้ายเป็นเสื้อไม่มีคอกลมแขนทรงกระบอก ติดกระดุมเงินทรงดอกผักบุ้งถี่หลายเม็ด เสื้อก้อมเป็นเสื้อสำหรับใส่ทำนาหรือไปกินเสน มีลักษณะเป็นเสื้อคอตั้ง ติดกระดุมที่คอแขนยาว ตัวเสื้อยาวถึงสะโพก ด้านข้างทำเป็นซองจะงอยอยู่ในตัวเสื้อ ตรงเอวติดสาบเสื้อ เว้นตรงสาบเสื้อเหนือเอวประมาณ 2 นิ้ว ติดกระดุม 13 เม็ด หรือ 15-19 เม็ด เสื้อก้อมเป็นเครื่องนุ่งห่มที่มีทั้งหญิงและชาย

เสื้อก้อมผู้หญิงจะมีรูปร่างและสีคล้ายคลึงกับของผู้ชายมีส่วนที่แตกต่าง คือ แขนทรงกระบอกรัดมือข้อมือเพื่อให้การสวมใส่แนบลำตัว จึงตัดเย็บต่อแขนติดกับลำตัว ต่อชนตะเข็บตรง ๆ ไม่เว้าและมีผ้าแทรกใต้รักแร้

ภาพ 8 ภาพการเกล้าผมของผู้หญิงไทยทรงดำบ้านวังน้ำ

หมายเหตุ: จาก เที่ยวไทดำ บ้านวังน้ำ "ดีแต้..เล้" โดย เจริญ ภัทรพิทักษ์, 2562, Phototech (http://www.phototechthailand.com/articles/836). CC BY-NC-ND.

เสื้อก้อมผู้ชาย เป็นเสื้อคอตั้งไม่มีปก แขนเสื้อต่อตรงไปถึงปลายแขนโดยใช้ผ้าทบสองชั้น ให้เป็นรูปทรงกระบอกยาวถึงข้อมือ การต่อแขนเสื้อไม่ตัดผ้าให้โค้ง แต่มีวิธีทำแขนให้กว้างโดยแทรกผ้ารูปสี่เหลี่ยมไว้ใต้รักแร้ ทำให้โคนแขนเสื้อใหญ่ขึ้น ซึ่งทำให้สะดวกในการสวมใส่และการเคลื่อนไหว บริเวณชายเสื้อด้านข้างลำตัวทั้งสองข้างแทรกด้วยผ้ารูปสามเหลี่ยมตั้งแต่เอวถึงสะโพกและติดกระดุมเงินยอดแหลมดำแขนยาวทรงกระบอกแคบผ่าหน้าตลอด ติดกระดุมเงินมียอดแหลมประมาณ 10 - 15 เม็ด (ภัทราพร ปัตตาวะตัง และคณะ, ม.ป.ป.)

ภาพ 9 การแต่งกายของชายหญิงไทยทรงดำบ้านวังน้ำ ในงานเปิดหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี

หมายเหตุ: จาก ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ บ้านวังน้ำ. (10 ตุลาคม 2561). เปิดหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ไทดำบ้านวังน้ำ ต.วังยาง อ.คลองขลุง... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=547436819029143&set=a.547434052362753

2. ผ้าซิ่น เป็นผ้านุ่งลายแตงโมและเป็นลายยอดนิยมของไทยทรงดำ ส่วนใหญ่มีสีกรมท่าเข้มจัดจนถึงสีดำ ย้อมด้วยสีจากต้นฮ้อมและนิล ลายแตงโมจะมีลักษณะเป็นเส้นแถบยาวสีขาวตัดกับสีครามเข้มหรือสีดำ การใช้ผ้าซิ่นเป็นเอกลักษณ์ของหญิงไทยทรงดำในอดีตดั้งเดิม จะนุ่งผ้าที่ทอกันขึ้นมาใช้เองตั้งแต่อดีตถึงยุคปัจจุบัน ทุกครัวเรือนผู้หญิงจะเป็นผู้ทอผ้าขึ้นมาใช้เอง เป็นผ้าฝ้ายทอมือประกอบไปด้วยเชิงบนซิ่น เป็น "หัวซิ่น" "ตัวซิ่น" เชิงล่างซึ่งเป็น "ตีนซิ่น" ย้อมคราม จนเป็นสีครามเข้มเกือบดำ นำมาทอสลับลวดลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของลาวโซ่ง ผู้หญิงในชีวิตประขำวันจะนุ่งซิ่น "ลายแตงโม" หรือ "ลายชะโด" (สยามภูษา, 2555) ลักษณะเฉพาะของผ้าลายแตงโม แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 คือหัวซิ่นจะเป็นสีครามไม่มีลวดลาย กว้าง 12 นิ้ว ส่วนที่ 2 จะเป็นลายโดยใช้เทคนิคการทอขัด แต่พิเศษที่ว่าเป็นฝ้ายแกมไหม คือ ใช้ไหมสีแดงเป็นเส้นยืนทอเส้นพุ่งด้วยฝ้ายสีครามสลับสีผ้าอ่อนเป็นทางเล็ก ๆ คล้ายลายบนผลแตงโม เวลาทอเสร็จจะมองไม่เห็นไหมสีแดงเลย ส่วนที่ 3 กว้างประมาณ 1 ฟุต มีลวดลายสีขาวสองสามริ้ว เย็บติดเป็นตีนซิ่น ถ้าสามีตายต้องเลาะ ตีนซิ่นนี้ออกเพื่อไว้ทุกข์

ภาพ 10 ภาพการแต่งกายของผู้หญิงไทยทรงดำบ้านวังน้ำ โดยนุ่งผ้าซิ่นลายแตงโม

หมายเหตุ: จาก ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีไทดำบ้านวังน้ำ โดย เทศบาลตำบลวังยาง อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร, ม.ป.ป., (https://www.wangyang.go.th/trv-otp-detail?id=564). CC BY-NC-ND.

3. เสื้อฮี ไทยทรงดำทั้งหญิงและชาย นอกจากจะมีเสื้อก้อมที่เป็นเสื้อสวมใส่ในเวลาโอกาสต่าง ๆ แล้ว ก็ยังมีเสื้ออีกแบบหนึ่งที่ถือเป็นเสื้อสำคัญและเป็นเสื้อที่จำเป็นต่อวิถีชีวิตในวาระโอกาสต่าง ๆ ก็คือ “เสื้อฮี” เสื้อฮี หรือเสื้อยาวเป็นเสื้อพิธี ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีดำหรือครามเข้ม มีคอกลมและติดกระดุม 2 เม็ด เรียกว่า กระดุมนมแมว ตัวเสื้อมีความยาวถึงสะโพก ใต้รักแร้เย็บด้วยผ้าไหมเป็นลวดลายสีต่าง ๆ โดยมีเพียง 4 สีเท่านั้น คือ สีแดง สีเขียว สีขาว สีส้ม

ภาพ 11 ภาพการใส่เสื้อฮีของผู้ชายในพิธีแต่งงาน

หมายเหตุ: จาก ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ บ้านวังน้ำ. (16 ธันวาคม 2561). ต้องรับน้องอิงค์-ชิสา วิเศษกุล เติ้งลี่จวินน้อยแห่งเมืองไทย... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=581589312280560&set=a.581587498947408

ชายเสื้อฮีจะมีการตกแต่งด้วยลวดลายและไม่มีลวดลาย ด้านที่ไม่มีลวดลายจะสวมใส่ในเวลาไปงานต่าง ๆ ส่วนด้านที่มีลวดลายไม่นิยมสวมใส่ แต่จะเอามาคลุมโลกศพในเวลาที่ตายแล้ว ด้วยเหตุนี้ ชาวไทยทรงดำจึงต้องมีเสื้อฮีประจำตัวเอง เพื่อใช้ในงานพิธีต่าง ๆ เช่น แต่งงาน ทำขวัญ งานศพ เสนเรือน เป็นต้น เสื้อฮีของผู้ชายและผู้หญิงจะมีความคล้ายคลึงกัน เพียงแต่เสื้อของผู้หญิงจะมีการทำจีบย่น 2 แห่ง เพื่อทำให้คอตั้งขึ้นเรียกว่า แอ่วแหนบ จะนิยมทำด้วยผ้าแพรดำ ด้านในบริเวณรอยต่อตะเข็บจะปิดด้วยผ้าหลายสีเป็นแนวยาวให้ดูเรียบร้อย นิยมปักลายดอกแก้ว ลายดอกผักแว่น ลายดอกพิกุล ลายตานกแก้ว ลายหมาย่ำ ลายผีเสื้อ และลายหน้าเสือ (วิลาวัลย์ ปานทองและคณะ, 2551)

4. เสื้อต๊ก เป็นเสื้อที่ใช้สวมใส่ในงานศพ เฉพาะบุตรผู้ตายที่เป็นสายเลือดเดียวกันในครอบครัวเท่านั้น เป็นเสื้อที่ทำมาจากผ้าฝ้ายดิบสีขาว (คล้ายคลึงกับของคนจีนที่ใส่ในงานพิธีกงเต๊ก) โดยจะตัดเย็บไม่ประณีตให้มากนัก เพราะจะใส่เวลาที่มีบุคคลในครอบครัวเสียชีวิตเท่านั้น ลักษณะเสื้อจะเป็นแบบคอวี มีแขน เสื้อต๊กจะไม่มีลวดลาย รูปแบบเสื้อของชายและหญิงจะเหมือนกัน

5. เสื้อไท เป็นเสื้อที่ใส่ไปเที่ยวไปเกี้ยวสาว หรือไปร่วมงานในพิธีต่าง ๆ ที่ตนเองไม่ได้ไปเกี่ยวดองเป็นลูกหลานหรือเขย เป็นเสื้อขนาดใหญ่หรือเป็นเสื้อแบบลำลองก็ว่าได้ ตัดเย็บและย้อมด้วยสีครามเข้ม แขนทรง

กระบอกผ่าหน้าตลอด และติดกระดุมเรียงเม็ดเต็มรูปแบบ ประมาณ 27 เม็ด เรียกว่า 3 ซุ้ม รองลงมาคือ 23 และ 21 ใครติดกระดุมถี่ถือว่าเป็นคนที่เรียบร้อยมีระเบียบในชีวิต

6. ส้วงก้อม หรือเรียกอีกอย่างว่ากางเกงขาสั้น ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีครามเข้ม ไม่มีการต่อขอบเพิ่ม มีความยาวประมาณหัวเข่าบริเวณเอวจะเป็นส่วนกว้าง เวลานั่งจะทบผ้าไว้ด้านหน้าส้วงก้อมไม่นิยมทำลวดลายเป็นผ้านุ่งที่ทอแบบเรียบ

7. ส้วงฮี หรือเรียกอีกอย่างว่ากางเกงขายาว ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีครามเข้ม บริเวณเอวตัดเย็บเป็นผ้าผืนเดียวกัน ไม่มีการต่อผ้ามีความยาวถึงข้อเท้า ไม่นิยมทำลวดลายเป็นผ้านุ่งที่ใช้สวมใส่ในงานที่เป็นพิธีการ เช่น พิธีสืบผี พิธีแต่งงาน ในกรณีงานศพจะนุ่งส้วงฮีและสวมเสื้อฮีไปร่วมงานของญาติที่เป็นพี่น้องตระกูลเดียวกัน เรียกว่าผีเดียวกัน (วิลาวัลย์ ปานทอง และคณะ, 2551)

ภาพ 12 ภาพการใส่ส้วงก้อมและส้วงฮี ของชาวไทยทรงดำ

หมายเหตุ: จาก วิถีชีวิต "ไททรงดำ" โดย สำนักงานหม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ เขต 5 จังหวัดชุมพร, 2554, Gotoknow (https://www.gotoknow.org/posts/440392). CC BY-NC-ND.

วัฒนธรรมด้านความเชื่อและพิธีกรรม

ชุมชนชาวไทยทรงดำบ้านวังน้ำ ปัจจุบันยังคงมีการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม ที่ทำกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นกันอย่างเคร่งครัด เพราะไทยทรงดำเชื่อว่าหากกระทำตามแบบอย่างบรรพบุรุษที่ได้สอนสั่งกันมานั้น จะช่วยให้เกิดความสมบูรณ์พูนสุขในครอบครัวทำมาหากินกันได้อย่างเจริญรุ่งเรือง ความเชื่อเรื่องการนับถือผี ล้วนสะท้อนออกมาจากพิธีกรรมเสนเรือน พิธีปาดตง ซึ่งพิธีที่ถือว่ามีอิทธิพลอย่างสูงต่อการดำเนินชีวิตภายใต้วัฒนธรรมไทยทรงดำ สะท้อนถึงอุปนิสัยการมีความเคารพนบนอบต่อบรรพบุรุษของตน ไทยทรงดำในยุคสมัยบรรพบุรุษ ช่วงก่อนและเข้ามาสู่ประเทศไทยนั้น ต่างนับถือเอา “แถน” เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยในเวียดนามก็มี “เมืองแถน” ซึ่งหมายถึง เมืองที่นับถือศาสนาแถนหรือเทพแถนนั่นเอง แต่ภายหลังได้ถูกเปลี่ยนชื่อไปเป็นเมือง “เดียนเบียนฟู”ชาวไทดำหรือไทยทรงดำเชื่อว่า แถน เป็นเทวดาที่อยู่บนฟ้ามีอำนาจเหนือมนุษย์ สามารถดลบันดาลให้เกิดสิ่งดีและสิ่งร้ายขึ้นได้ เพื่อให้เกิดสิ่งดีมนุษย์จะต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามความประสงค์ของแถน เพื่อให้แถนเกิดความเมตตาและบันดาลความสุข แม้กระทั่งเมื่อเสียชีวิตลงก็ยังมีคำกล่าวถึงการกลับไปสู่เมืองแถน อันเป็นเมืองหลังความตายในความเชื่อของไทยทรงดำ

อย่างไรก็ตามความเชื่อของชาวไทยทรงดำนั้นมีมากมายเหมือนกันกับความเชื่อเรื่องแถนของไทดำในประเทศเวียดนาม อย่างไรก็ดี ชาวไทยทรงดำบ้านวังน้ำยังคงมีการรักษาการทำพิธีกรรม ตามความเชื่อดั้งเดิมครั้นเมื่อถึงวาระโอกาสต่าง ๆ ก็จะมีการกระทำกันในแต่ละครับครัว อาทิ พิธีเสนเรือน พิธีปาดตง โดยพิธีเสนเรือนเป็นการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ผีเรือน โดยจะนำเครื่องเซ่นไหว้ใส่ถาดตั้งวางไว้มุมเสาหนึ่งของบ้าน โดยมีการฆ่าหมูตัวผู้ 1 ตัวเพื่อนำมาเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ พี่ น้อง ที่เสียชีวิตไปแล้ว โดยมีหมอเสนทำพิธีเรียกชื่อให้มากินของเซ่นไหว้เมื่อทำแล้วเชื่อว่าจะอยู่เย็นเป็นสุข ความเจริญจะเกิดกับครอบครัว โดยพิธีเสนเรือนจะทำสามปีต่อ 1 ครั้ง

ภาพ 13 ภาพการหามหมูขึ้นบ้านเพื่อประกอบพิธีเสนเรือน

หมายเหตุ: จาก เสนเรือน โดย ธันวดี สุขประเสริฐ และคณะ, 2561, ประเพณีท้องถิ่นในประเทศไทย. (https://rituals.sac.or.th/detail.php?id=8). CC BY-NC-ND.

ภาพ 14 ภาพหมอเสนกำลังทำพิธีเสนเรือนที่บ้านวังน้ำ

หมายเหตุ: จาก ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี โดย ชุมชนบ้านวังน้ำ, 2561, สำนักพิมพ์สำนักงานเทศบาลตำบลวังยาง อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร. สงวนลิขสิทธิ์ 2561 โดย สำนักพิมพ์สำนักงานเทศบาลตำบลวังยาง อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร. ดัดแปลงโดยได้รับอนุญาต.

พิธีเสนเรือน จะเริ่มจากเจ้าภาพจะเชิญผู้ประกอบพิธีคือ “หมอเสน” มาเป็นผู้ประกอบพิธีเสนเรือน พร้อมกับแจ้งญาติพี่น้อง ให้ทราบกำหนดวันทำพิธีไหว้ผีเรือน หรือเสนเรือน และต้องตระเตรียมเครื่องใช้ในการทำพิธีให้เรียบร้อย ได้แก่ เสื้อฮี-ส้วงฮี สำหรับเจ้าภาพสวมใส่ขณะทำพิธีเสนเรือน ปานเผือน (ภาชนะคล้ายกระจาดขนาดใหญ่ บรรจุอาหารเครื่องเซ่นผีเรือน) ปานข้าว (ภาชนะใส่อาหารในหม้อเสน) ตั่งก๋า (เก้าอี้หรือม้านั่งสำหรับหมอเสนนั่งทำพิธีในห้องผีเรือน) และอาหารที่เป็นเครื่องเซ่นต่าง ๆ อาทิ หมูจุ๊บ (เนื้อหมู เครื่องในหมูยำ) แกงไก่กับหน่อไม้ดอง เนื้อหมูดิบ ซี่โครงหมู ไส้หมู ข้าวต้มผัดใส่กล้วย มันเทศต้ม เผือกต้ม อ้อย ขนม ผลไม้ต่าง ๆ ตามฤดูกาล ข้าวเหนียวนึ่ง 7 ห่อ ตะเกียบ 7 คู่ หมากพลู บุหรี่ และเหล้า เป็นต้น เมื่อได้เวลาเซ่นไหว้ผีเรือน เจ้าภาพจะจัดเครื่องเซ่นต่าง ๆ บรรจุลงในปานเผือนที่เตรียมไว้ และยกเข้าไปวางไว้ในห้องผีเรือนที่เรียกว่า “กะล่อห่อง” ซึ่งเป็นสถานที่ทำพิธี หมอเสนจะเริ่มเซ่นไหว้ ด้วยการเรียกหรือกล่าวเชิญบรรดาผีเรือนที่เป็นบรรพบุรุษของเจ้าภาพ โดยเรียกชื่อบรรพบุรุษตามบัญชีรายชื่อ ที่เจ้าภาพจดร่วมกันไว้ในสมุดผีเรือน เรียกว่า “ปั๊บผีเรือน” หรือ “ปั๊บ” จนครบทุกรายชื่อเป็นจำนวน 3 ครั้ง โดยในแต่ละครั้งหมอเสนจะใช้ตะเกียบคีบหมูกับขนมทิ้งลงไปในช่องเล็ก ๆ ข้างขวาห้องผีเรือนทีละครั้ง จากนั้นจึงเซ่นเหล้าแก่ผีเรือนอีก 2 ครั้ง เพราะการเซ่นเหล้าเป็นสิ่งสำคัญอันไม่อาจขาดหรืองดเสียได้ เพื่อให้ผีเรือนได้กินอาหารและดื่มเหล้าอย่างอุดมสมบูรณ์ หลังจากเซ่นไหว้ผีเรือนเรียบร้อยแล้ว หมอเสนจะทำพิธีเสี่ยงทายให้แก่เจ้าภาพเรียกว่า “ส่องไก่” ด้วยการพิจารณาลักษณะของตีนไก่ในแกงหน่อไม้เปรี้ยวที่เจ้าภาพนำมาให้และจัดทำนายในลักษณะดังกล่าวคือ หากตีนไก่หงิกงอแสดงว่า ไม่ดีจะมีเรื่องร้าย เกิดขึ้นอันได้แก่การเจ็บป่วย การตาย หรือการทำมาหากินประสบปัญหาต่าง ๆ เป็นต้น แต่ถ้าตีนไก่เหยียดตรง แสดงว่าทุกคนในครอบครัวของเจ้าภาพจะประสบแต่ความสุขความเจริญต่อจากนั้นเจ้าภาพจะทำพิธีขอบคุณหมอเสนที่มาช่วยทำพิธีเสนเรือน ให้แก่ครอบครัวของตนเรียกว่า "ฟายหมอ" แล้วจึงเลี้ยงอาหารแขกที่มาช่วยงานเป็นอันเสร็จพิธี (Apairach, 2557)

พิธีปาดตง พิธีกรรมนี้เป็นการเซ่นไหว้ผีหรือเลี้ยงผีเฮือนหรือผีเรือนด้วยอาหารต่าง ๆ เป็นประจำในทุก ๆ รอบ 10 วัน ตามวันที่กำหนดของแต่ละตระกูล เรียกว่า “เวนตง” ครอบครัวผู้ต๊าวจะมีวันเวนตง 2 วัน ส่วนผู้น้อยจะมีเวนตง 1 วัน ผู้ที่เป็นผีเฮือนเดียวกันจะมีเวนตงวันเดียวกัน การนับวันของไทยทรงดำ ใน 1 รอบจะมี 10 วัน ประกอบไปด้วย มื่อเต่า มื่อกำ มื่อก๊าบ มื่อฮับ มื่อฮาย มื่อฮวง มื่อเมิง มื่อเป๊ก มื่อกัด และมื่อขด (มื่อหมายถึง วัน) (วิลาวัลย์ ปานทอง และคณะ, 2551)

ภาพ 15 ภาพปาดตง

หมายเหตุ: จาก เตือนกันแล้ว!! อย่าลืม..บูชา"ไหว้ผีบ้านผีเรือน เจ้าที่เจ้าทาง" ความเชื่อมาแต่โบราณ อยู่ใกล้ชิดตลอดกับครอบครัว คอยคุ้มครองได้จริงๆ!! โดย Tnews, 2560, (https://www.tnews.co.th/variety/319084). CC BY-NC-ND.

อย่างไรก็ดี ในระบบความเชื่อของคนตระกูลไทดั้งเดิม จะมีความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติและบรรพบุรุษ คือมีการบูชาธรรมชาติและบรรพบุรุษ ตลอดจนมีการบูชาแถนในสถานะเทวดาผู้สร้าง ซึ่งเชื่อว่า แถนปั้นหล่อคน แถนสร้างโลก แถนกำหนดชะตาชีวิตผู้คน แถนมอบความรู้มอบปัญญาให้กับผู้คน และเชื่อว่าแถนบันดาลสิ่งต่าง ๆ ขึ้นบนโลก ขณะเดียวกันบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วก็จะขึ้นไปอยู่เมืองแถน ตายไปเป็นแถนอยู่กับแถนหลวงผู้เป็นใหญ่ ดังคำกล่าวของไทยทรงดำที่ว่า “แถนสร้างโลกก่อเป็นดินก่อเป็นฟ้าก่อเป็นดั่งดอกเห็ดก่อเป็นดินเจ็ดก้อนก่อเป็นหินสามเส้าก่อเป็นน้ำเก้าแควปากแต้ตาวจามนั้น แถนจึงให้เจ็ดปู่สะกงลงมาแต่งแผ่นดินเมืองลุ่มมีทุกอันมีทุกเยี่ยงทุกสิ่งแถนจึงให้เจ็ดปูมาแต่งเมืองเป็นบ้านเป็นเมืองยามนั้น”

พิธีงานแต่งงาน เมื่อหนุ่มสาวไทยทรงดำได้ตกลงปลงใจต่อกันแล้ว จะส่งผู้ใหญ่ไปสู่ขอซึ่งเรียกว่าไป “ส่อง” หรือส่องขันหมากน้อย ซึ่งมีความหมายเท่ากับการหมั้นโดยจัดหมากพลูใส่กะเหล็บ ผู้ต้าวใช้ 4 กะเหล็บ ผู้น้อย 2 กะเหล็บ ซึ่งฝ่ายหญิงจะนำไปแจกญาติของตน เดือนที่ไม่นิยมแต่งงาน คือเดือน 5 สำหรับวันต้องไม่ใช้วันเวนตงของฝ่ายหญิง (วันเวนตงคือวันเลี้ยงผีประจำบ้าน) วันแต่งงานเจ้าบ่าว เจ้าสาวต้องใส่เสื้อฮี ผู้ต้าวมีเพื่อนเจ้าบ่าว เจ้าสาวจำนวน 6 - 8 คน ผู้น้อยใช้ 2 - 4 คน ชุดเจ้าบ่าวต่างจากชุดเพื่อนเจ้าบ่าวต้องใส่เสื้อฮีทุกคน เฉพาะเจ้าบ่าวต้องสวมหมวกงอบ สะพายย่ามแดงบ่าขวา สะพายฝักมีดบ่าซ้าย ซึ่งให้ความหมายว่ามีความขยันทำมาหากินแข็งแรง การแต่งงานมีขั้นตอน 4 ขั้นตอน คือ ส่อง สู่ สา ส่ง ขั้นส่อง คือ การไปจีบสาวสอดส่องด้วยตนเองว่าสาวใดถูกใจ มักจะใช้ในโอกาสการเล่นการละเล่นพื้นบ้านหรืองานประเพณีต่าง ๆ ขั้นสู่ คือ ฝ่ายชายหมายตาว่าจะ ให้หญิงนั้นเป็นคู่ครอง ก็จะให้ผู้ใหญ่ไปเจรจาสู่ขอจากพ่อแม่ของสาว ซึ่งต้องใช้ขันหมากพลูและเงิน ทองไปมอบให้ฝ่ายหญิง ขั้นสา คือ ฝ่ายชายที่ได้ทำการสู่ขอสาวแล้วนั้นเป็นผู้ที่ยากจนมีเงินทองน้อย หรือทางฝ่ายหญิงไม่มีพี่น้องฝ่ายชายจึงช่วยทำงานให้กับพ่อแม่ ฝ่ายชายจะต้องนำตัวเองมาอาสาทำงานรับใช้พ่อแม่ฝ่ายหญิงเป็นการทดแทน บางรายใช้เวลาเป็นปี ในระยะนี้ชายและหญิงอาจอยู่กินฉันสามีภรรยาได้ด้วยเป็นบางรายเท่านั้น กรณีที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่เรียกสินสอดทองหมั้น สา คือ อาสา โดยฝ่ายชายต้องอยู่บ้านฝ่ายหญิง เพื่อช่วยทำมาหากินตามแต่จะกำหนดเวลาไว้ว่ากี่ปี แล้วจึงนำฝ่ายหญิงนำไปสู่บ้านของตน ซึ่งจะต้องทำพิธีแต่งเข้าผี โดยฝ่ายหญิงออกจากผีเรือนของฝ่ายตนไปฝากเนื้อฝากตัวให้ผีเรือนฝ่ายชายปกป้องคุ้มครองถือว่าเป็นการออกเรือนของหนุ่มสาว ขั้นส่ง คือ งานเลี้ยงฉลองเพื่อส่งตัวเจ้าสาวไปยังบ้านเจ้าบ่าว เรียกว่านัดมื้อส่ง บรรดาญาติทั้งสองฝ่ายจะทำการเลี้ยงฉลองกันและกันทั้งสองฝ่าย งานส่งมักจะเป็นพิธีสำคัญในการแต่งงานตามประเพณีไทย ไทดำทั่ว ๆ ไป แต่ต้องใช้หมอพิธีดำเนินการเช่นเดียวกับประเพณีอื่น ๆ ในการส่งตัวเจ้าสาวนั้น หมอพิธีจะต้องทำขวัญบ่าวสาวที่บ้านหนุ่มก่อนที่จะเข้าเรือนหอด้วยการทำขวัญแต่งงานส่วนใหญ่ คือการสอนให้รู้จักประพฤติปฏิบัติตนให้กับชายหญิงที่จะมีชีวิตร่วมกันในการครองเรือนเป็นสำคัญ

พิธีงานศพ ครอบครัวไทยทรงดำเมื่อผู้ตายเกิดขึ้นในบ้านเจ้าของบ้านยิงปืนขึ้นฟ้า เพื่อส่งวิญญาณผู้ตายไปที่ชอบ ความเป็นจริงคือแจ้งเพื่อนบ้านให้รู้ว่ามีการตายเกิดขึ้นเมื่อผู้ชราเสียชีวิตในบ้านบรรดาญาติพี่น้องในหมู่บ้านนั้นจะหยุดทำงานและมาชุมนุมแสดงความเสียใจ ศพจะตั้งไว้ในบ้าน หลังจากได้ทำความสะอาดและสวมเสื้อฮีประจำตัวให้และบรรจุโลงเรียบร้อยแล้ว จากนั้นจะนำศพไปยังป่าช้า (แฮ่ว) หรือวัดเพื่อทำการเผาเช้าวันรุ่งขึ้นจึงทำการเก็บกระดูกหมอพิธีจะนำกระดูกบรรจุลงในภาชนะดินเผามีฝาปิดเพื่อฝังลงใต้ถุนบ้านที่สร้างขึ้นอย่างหยาบ ๆ เพื่ออุทิศให้ศพ เช่น เสื้อผ้าที่ตัดเย็บเป็นตัวแล้ว เสื้อฮีและผ้าทอเป็นผืน ๆ แขวนไว้บนเสาหลวงสร้างเรือนแก้วและเสายอดเป็นปลีดอกไม้ให้ จากนั้นที่บ้านของผู้ตายจะทำพิธีล้างเรือนให้เรือนสะอาด

เขาเชื่อกันว่าเรือนที่มีคนตายจะเป็นเรือนที่ไม่สะอาด จึงต้องให้แม่มดมาทำพิธีรับเคราะห์และปล่อยไป รุ่งขึ้นจึงทำพิธีเชิญวิญญาณผู้ตายเข้าบ้านเพื่อเป็นผีเรือนประจำบ้านต่อไป

ภาพ 16 ภาพการทำบ้านให้ผู้ตายหลังเสร็จพิธีเผา

หมายเหตุ: จาก พิธีงานศพไทยทรงดำ โดย วัฒนธรรมไทยทรงดำ, ม.ป.ป., Praphenithiythrngda. https://sites.google.com/site/praphenithiythrngda/project1). CC BY-NC-ND.

ภาพ 17 ส่วนหนึ่งในพิธีฝังกระดูกบางส่วนใต้บ้านในภาพ 15

หมายเหตุ: จาก พิธีงานศพไทยทรงดำ โดย วัฒนธรรมไทยทรงดำ, ม.ป.ป., Praphenithiythrngda. (https://sites.google.com/site/praphenithiythrngda/project1). CC BY-NC-ND.

ศิลปะการแสดง

ไทยทรงดำบ้านวังน้ำ ยังคงจัดงานการละเล่นในงานสำคัญประจำปีของชุมชนมา โดยมีการ “เล่นคอน-ฟ้อนแคน” “ขับไทดำ”ขับร้องเพลงพื้นบ้านไทดำและฟ้อนไทดำเพื่อสร้างความบันเทิงและความสามัคคีเชื่อมความ สัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งถือเป็นกิจกรรมรื่นเริงที่จัดมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดงานสืบสานประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยปกติจัดขึ้นในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี ณ สนามโรงเรียนบ้านวังน้ำ และได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลตำบลวังยาง มาโดยตลอดทุกปี

ภาพ 18 ภาพการเล่นคอน-ฟ้อนแคน ไทยทรงดำบ้านวังน้ำ

หมายเหตุ: จาก ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี โดย ชุมชนบ้านวังน้ำ, 2561, สำนักพิมพ์สำนักงานเทศบาลตำบลวังยาง อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร. สงวนลิขสิทธิ์ 2561 โดย สำนักพิมพ์สำนักงานเทศบาลตำบลวังยาง อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร. ดัดแปลงโดยได้รับอนุญาต.

บทสรุป

ไทยทรงดำ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวพันกับความเชื่อการนับถือผีตามธรรมเนียมดั้งเดิม ความเชื่อดังกล่าวยังได้ส่งต่อกันมาหลายชั่วคน และมีอิทธิพลอย่างสูงในวิถีชีวิตประจำวัน พิธีกรรมต่าง ๆ สะท้อนถึงอุปนิสัยการมีความเคารพนบนอบต่อบรรพบุรุษของตน ตลอดจนความมีเอกลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่น ถึงแม้ว่าชาวไทยทรงดำจะต้องจากถิ่นฐานดั้งเดิมของตนมาเนิ่นนานเท่าใด ความผูกพันกับศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมและประเพณีที่เป็นพิธีกรรมก็ไม่เสื่อมคลายลงไปตามกาลเวลา ไทยทรงดำบ้านวังน้ำเป็นชุมชนหนึ่งในตำบลวังยาง อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร ที่ได้มีการร่วมมือร่วมแรงกันอย่างเหนียวแน่นในการอนุรักษ์และส่งเสริมให้มีเผยแพร่วัฒนธรรมชุมชนของตนเองสู่สาธารณชน เช่นเดียวกันกับไทยทรงดำในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย ปัจจุบัน วัฒนธรรมชุมชนของไทยทรงดำบ้านวังน้ำ ได้มีการจัดตั้งเป็นศูนย์วัฒนธรรม ไทดำบ้านวังน้ำ ด้วยให้ประโยชน์ในด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแก่หมู่บ้านวังน้ำให้ได้รู้จักกันโดยทั่วไป หนุ่มสาวคนรุ่นใหม่ที่เป็นชาวไทยทรงดำจึงควรภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของตนที่บรรพบุรุษได้กระทำสืบต่อกันมาและควรค่าแก่การสืบต่อไป

บรรณานุกรม

เจริญ ภัทรพิทักษ์. (28 กุมภาพันธ์ 2562). *เที่ยวไทดำ บ้านวังน้ำ "ดีแต้..เล้".* Phototech. http://www.phototechthailand.com/articles/836

ชุมชนบ้านวังน้ำ. (2561). *ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี.* สำนักงานเทศบาลตำบลวังยาง อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร.

ติ๊ก แสนบุญ. (12 ธันวาคม 2551). *เอกลักษณ์ในที่พักของชาวไทดำ "เฮือนไทดำ" เมืองแถง (เดียนเบียนฟู) เวียดนาม.* ศิลปวัฒนธรรม. https://www.silpa-mag.com/culture/article_6000

เทศบาลตำบลวังยาง อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร. (ม.ป.ป.). ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีไทดำ บ้านวังน้ำ. https://www.wangyang.go.th/trv-otp-detail?id=564

ธนากร บัณฑิศักดิ์. (17 มกราคม 2557). พี่น้องเรา ชนเผ่าไท 2. การบริหารจัดการในชั้นเรียน. https://smthanakorn.wordpress.com/2014/01/17/พี่น้องเรา-ชนเผ่าไท-๒/

ธันวดี สุขประเสริฐ, ธีระวัฒน์ แสนคำ และทรงสุรวิทย์ ย้อยแสง. (1 ตุลาคม 2561). *เสนเรือน.* ประเพณีท้องถิ่นในประเทศไทย. https://rituals.sac.or.th/detail.php?id=8

ภัทราพร ปัตตาวะตัง, ภัทราวรรณ ไกรกิจราษฎร์ และวรรณภา ง่วนสน จันทร์เจริญ. (ม.ป.ป.). *การอนุรักษ์และสืบสานประเพณีไทยทรงดำ จังหวัดเพชรบุรี.* https://anyflip.com/syjsg/ndzc/basic

วัฒนธรรมไทยทรงดำ. (ม.ป.ป.). *พิธีงานศพไทยทรงดำ.* Praphenithiythrngda. https://sites.google.com/site/praphenithiythrngda/project1

วิลาวัลย์ ปานทอง, วรวรรธน์ ศรียาภัย, กรรณการ์ รักษา, ภูเนต จันทร์จิต และแสน ไชยบุญ. (2551). *ภาษาและวัฒนธรรมไทยทรงดำ.*

ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ บ้านวังน้ำ. (10 ตุลาคม 2561). *เปิดหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ไทดำบ้านวังน้ำ ต.วังยาง อ.คลองขลุง...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=547436819029143&set=a.547434052362753

ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ บ้านวังน้ำ. (16 ธันวาคม 2561). *ต้องรับน้องอิงค์-ชิสา วิเศษกุล เติ้งลี่ จวินน้อยแห่งเมืองไทย...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=581589312280560&set=a.581587498947408

สยามภูษา. (29 มกราคม 2555). *หัตถกรรมไทยดำ บ้านนาป่าหนาด.* สยามภูษา "อัตลักษณ์แห่งผ้าไทย". https://siampoosa.blogspot.com/2012/01/blog-post_29.html

สำนักงานสาธารณสุขอำเภอคลองขลุง. (ม.ป.ป.). *เขตการปกครองอำเภอคลองขลุง.* http://www.kkphc.com/index.php?page=page3272

สำนักงานหม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ เขต 5 จังหวัดชุมพร. (23 พฤษภาคม 2554). *วิถีชีวิต "ไททรงดำ".* Gotoknow. https://www.gotoknow.org/posts/440392

หมู่บ้านโอทอปเพื่อการท่องเที่ยว. (2551). *บ้านหนองจิก จังหวัดเพชรบุรี.* http://www.thaitambon.com/otopvillage/141206101022

Apairach. (21 สิงหาคม 2557). *ไทยทรงดำ บ้านวังน้ำ ตำบลวังยาง อำเภอคลองขลุง กำแพงเพชร.* https://www.sunti-apairach.com/letter/index.php?topic=1043.0

Chillpainai. (5 กันยายน 2555). *พี่ตามหาความทรงจำในวัยเยาว์ที่ เขาวัง (พระนครคีรี) เพชรบุรี.* https://chillpainai.com/scoop/311

Pantip Kijviriyakan. (8 กันยายน 2557). *ประเทศ เวียดนาม.* Dek-D.
https://my.dek-d.com/phanthip666/blog/?blog_id=10207609

Potapt. (9 ตุลาคม 2557). *เดียนเบียนฟู.* วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี.
https://th.wikipedia.org/wiki/เดียนเบียนฟู

Tnews (14 พฤษภาคม 2560). *เตือนกันแล้ว!! อย่าลืม..บูชา"ไหว้ผีบ้านผีเรือน เจ้าที่เจ้าทาง" ความเชื่อมาแต่โบราณ อยู่ใกล้ชิดตลอดกับครอบครัว คอยคุ้มครองได้จริงๆ!!.*
https://www.tnews.co.th/variety/319084

TourOnThai. (24 กุมภาพันธ์ 2562). *โฮมสเตย์ไทยทรงดำ บ้านวังน้ำ.*
https://www.touronthai.com/travelguide/placeinfo.php?id=148240

กรุพระเครื่องเมืองนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร

วนัสนันท์ นุชนารถ[1], ศุภโชคชัย นันทศรี[2], พิมพ์นารา บรรจง[3], พธูรำไพ ประภัสสร[4] และวีรวรรณ แจ้งโม้[5]

บทนำ

กำแพงเพชรในปัจจุบันนั้น ได้รวมเมืองโบราณไว้หลายเมือง เช่น เมืองชากังราว เมืองนครชุม เมืองแปบ เมืองเทพนคร เมืองพาน เมืองคณฑี เมืองพังคา เมืองโกสัมพี เมืองรอ เมืองแสนตอ และเมืองไตรตรึงษ์ เป็นต้น จังหวัดกำแพงเพชรเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยกรุงสุโขทัย ได้มีการสร้างวัดวาอารามไว้มากมาย ทั้งทางด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงและฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ดังที่ได้กล่าวถึงเมืองโบราณไว้ในขั้นต้น ต่อมาได้มีการรื้อพระศรีรัตนมหาธาตุเจดีย์ ที่เมืองนครชุม ได้พบตำนานการสร้างพระพิมพ์ในครั้งนี้ด้วย ซึ่งนับว่าเป็นการสร้างพระพิมพ์หรือที่เราเรียกว่าพระเครื่องไว้อย่างมโหฬารครั้งหนึ่งทีเดียว ไม่ใช่แต่พระเครื่องเท่านั้น พระพุทธรูปต่าง ๆ และถาวรวัตถุต่างๆ ก็คงสร้างไว้อย่างมากมายเช่นกัน และพระเครื่องที่สำคัญและโด่งดังมากของจังหวัดนี้ก็คือ พระเครื่องตระกูลทุ่งเศรษฐี ที่อยู่บริเวณเมืองเก่านครชุมนั่นเอง

คำสำคัญ : พระเครื่องเมืองนครชุม, กรุพระเครื่องเมืองกำแพง, ภูมิปัญญา

ความเป็นมาพระเครื่องเมืองนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร

นครชุมเมืองโบราณ อยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง หลักฐานที่ปรากฏในปัจจุบันคือกำแพงเมือง ซึ่งเป็นมูลดินสูง 2-3 เมตร รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยาวไปตามแม่น้ำปิง ตามแผนที่ที่ได้สำรวจไว้ วัดพระบรมธาตุจะอยู่ใจกลางเมืองพอดี ด้านตะวันตกจรดคลองสวนหมาก ยังมีแนวคันคูอยู่บางตอนกว้าง 500 เมตร เศษกำแพงด้านใต้มีแนวคันดินเป็นกำแพงเมือง 2 ชั้น ด้านตะวันออกยังมีแนวกำแพงหลงเหลืออยู่ริมแม่น้ำ 150 เมตร เศษ กำแพงมุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือพังลงน้ำไปหมด วัดที่อยู่ในเขตกำแพงเมืองมีอยู่ 2-3 วัด และวัดที่อยู่นอกกำแพงเมืองอีกหลายวัด ซึ่งอยู่ในบริเวณทุ่งเศรษฐี และเป็นที่มาของกรุพระเมืองกำแพงเพชรที่โด่งดังมาจนทุกวันนี้

พระเครื่องจังหวัดกำแพงเพชร กรุพระที่สำคัญๆ พระกรุเมืองกำแพงเพชร ของเมืองนครชุมได้แก่ กรุวัดพระบรมธาตุ กรุเจดีย์กลางทุ่ง กรุวัดพิกุล กรุวัดซุ้มกอ กรุบ้านเศรษฐี กรุฤาษี กรุวัดน้อย กรุวัดหนองลังกา กรุหัวยาง กรุคลองไพร กรุท่าเดื่อ และกรุโน่นม่วง เป็นต้น พระเครื่องที่มีชื่อเสียงมากของกรุทุ่งเศรษฐีก็คือ พระกำแพงซุ้มกอ พระกำแพงเม็ดขนุน พระกำแพงพลูจีบ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังพบพระเครื่องต่างๆ ที่เป็นที่นิยมทั้งสิ้น ก็คือ พระกำแพงกลีบจำปา พระกำแพงเปิดโลก พระกำแพงกลีบบัว พระยอดขุนพล พระกำแพงเม็ดมะลื่น พระนางกำแพงพิมพ์ต่างๆ เป็นต้น พระที่พบในบริเวณทุ่งเศรษฐีนี้ถ้าเป็นพระเนื้อดินเผา จะมีเนื้อทีละเอียดอ่อนหนึกนุ่มเป็นพิเศษ จนกล่าวกันติดปากว่า "เนื้อทุ่ง" ซึ่งหมายถึงพระเนื้อดินที่ละเอียดหนึกนุ่มนั่นเองครับ

ประเสริฐ เงินทอง (2561) กรุพระเครื่องเมืองกำแพงเพชรมีมากสมกับเป็นเมืองแห่งพระเครื่องอย่างแท้จริง เนื่องจากมีกรุพระเครื่องมาก ไม่อาจจะเขียนรายละเอียดเป็นรายกรุได้ จึงใคร่ขอจัดอันดับตามความนิยมของกรุที่วงการพระเครื่องให้ความนิยมไว้ ซึ่งบางกรุเซียนพระในส่วนกลางและผู้ศึกษา หรือสะสมพระเครื่องยังไม่ทราบข้อมูล จะทราบเฉพาะคนในพื้นที่จริงๆเท่านั้น แต่ทั้งนี้คนในพื้นที่จริง ๆ ถ้าไม่สนใจหรือใคร่ศึกษาเกี่ยวกับพระเครื่อง อาจไม่ทราบข้อมูลเช่นกัน โดยสรุปจะมีทั้งหมด 5 กลุ่มใหญ่ โดยเรียกกลุ่มต่าง ๆ ตาม

[1] อาจารย์ สาขาวิชาวิจิตร์ศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[2-4] อาจารย์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[5] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

สภาพพื้นที่ของชุมชน ตามสภาพภูมิประเทศในปัจจุบัน หรือตามที่มีชื่อเรียกมาตั้งแต่เดิมหรือ เป็นชื่อที่เจ้าของสถานที่บริเวณที่พบเจอพระ เป็นต้น นับได้โดยประมาณ 150 กรุ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. กรุฝั่งทุ่งเศรษฐี (นครชุม) ซึ่งแยกออกมาได้ 2 กลุ่มหลัก คือ

1.1 กรุที่พบพระเครื่องในสถานที่ดังกล่าว ซึ่งปัจจุบันยังมีสภาพเจดีย์พร้อมสิ่งปลูกสร้างที่ยังคงมีสภาพหลงเหลืออยู่ และทางกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียน มีประมาณ 9 กรุไว้ ได้แก่

1) กรุวัดพิกุล
2) กรุวัดบรมธาตุ
3) กรุวัดซุ้มกอ
4) กรุหนองลังกา
5) กรุหม่องกาเล
6) กรุเจดีย์กลางทุ่ง
7) กรุหนองยายช่วย
8) กรุริมวารี
9) กรุโคกกะชี

ซึ่งกรุพระดังกล่าว ส่วนใหญ่เนื้อพระจะมีความหนึกนุ่มสวยงาม และแกร่ง ตลอดจนพุทธศิลป์ขององค์พระจะมีความประณีตสวยงาม บ่งบอกถึงฝีมือของการแกะแม่พิมพ์พระ งานศิลปะช่างหลวงที่สำคัญเป็นที่นิยมของวงการพระเครื่องในเมืองไทยมาช้านานนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1.2 กรุที่พบพระเครื่องในสถานที่ซึ่งปัจจุบันไม่มีอยู่แล้ว สร้างบ้านเรือนทับสถานที่และปรับปรุงเป็นพื้นที่เป็นชุมชนที่อยู่อาศัย ตลอดจนเป็นพื้นที่สวนไร่นาที่ทำกินของชาวบ้าน หรือเป็นสถานที่ราชการ มีประมาณ 32 กรุ ได้แก่

1) กรุวัดฤๅษี
2) กรุตาลดำ
3) กรุปากคลองสวนหมาก
4) กรุ บขส.
5) กรุหน้าศูนย์ บขส.
6) กรุตาพุ่ม
7) กรุคลองไพร
8) กรุตู้ใหญ่เชื้อ
9) กรุครูกำยาน
10) กรุวังแปบ
11) กรุท่านา
12) กรุบ้านไร่
13) กรุวัดทุ่งสวน
14) กรุนาตาคำ
15) กรุท่าทราย
16) กรุริมน้ำบ้านนครชุม
17) กรุวัดท่าหมัน
18) กรุวัดธาตุน้อย

19) กรุหลังวิทยาลัยครู
20) กรุหนองพุทรา
21) กรุสามแยกวังยาง
22) กรุป่าชะอม
23) กรุริมคลองสวนหมาก
24) กรุคลองวังยาง
25) กรุคาทอลิก
26) กรุหลังป้อมทุ่งเศรษฐี
27) กรุพระธาตุเสด็จ
28) กรุนาตาชิต
29) กรุท่าเดื่อ
30) กรุแยกนครชุม
31) กรุวัดทุ่งเศรษฐี
32) กรุคลองวังยาง

และสถานที่ต่าง ๆ บริเวณทุ่งเศรษฐี ตำบลนครชุมอีกนับสิบกรุ ที่ได้กลายสภาพเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้านตลอดจนสถานที่ราชการ พระของทุ่งเศรษฐีที่ได้รับความนิยมเป็นที่เลื่องลือก็คือเรื่องศิลปะความงามและเนื้อวัสดุ ดิน ชิน ผง และว่าน เนื่องจากมีความละเอียดประณีตเป็นพิเศษมักจะติดปากนักพระเครื่องทั่วไปว่า “เนื้อทุ่ง” ซึ่งนักพระเครื่องรุ่นเก่ามักเรียกกันว่า “เนื้อเกสร” มีความละเอียด หนึกนุ่มเป็นพิเศษ ยากที่จะหาเนื้อพระกรุอื่นเมืองอื่น มาเทียบได้ และมีสีสันที่สวยงามที่สุดในประเทศไทย เพราะมีสีเนื้อพระเกือบทุกสีสันจากการผสมของดินและว่านต่างๆ (หมายเหตุ ในวงการพระเครื่องจะเรียกว่า กรุทุ่งเศรษฐี กรุลานทุ่งเศรษฐี กรุนครชุม เป็นต้น)

2. กรุฝั่งเมืองกำแพงเพชร (ชากังราว) ซึ่งแยกออกมาได้ 4 กลุ่มหลัก คือ

2.1 กรุที่พบพระเครื่องและโบราณวัตถุในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร (เขตวัดอรัญญิก) ซึ่งพบพระเครื่องตลอดจนวัตถุโบราณต่าง ๆ ตั้งแต่ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบันและยังมีร่องรอยซากอิฐเจดีย์เสาโครงสร้างอิฐศิลาแลงต่าง ๆ ตามสภาพทั้งก่อนบูรณะและหลังบูรณะแล้วในปัจจุบัน ซึ่งมีประมาณ 30 กรุ ได้แก่

1) วัดอาวาสใหญ่
2) วัดช้างรอบ
3) วัดพระนอน
4) วัดสิงห์
5) วัดพระสี่อิริยาบถ
6) วัดสี่ห้อง
7) วัดเจดีย์กลม
8) วัดมะกอก
9) วัดมะเคล็ด
10) วัดเพทาราม
11) วัดตะแบกคู่
12) วัดริมทาง

13) วัดฆ้องชัย
14) วัดป่ามืด
15) วัดป่ามืดใน
16) วัดป่ามืดนอก
17) วัดนาคเจ็ดเศียร
18) วัดรามณรงค์
19) วัดกำแพงงาม
20) วัดตะแบก
21) วัดหมาผี
22) วัดมณฑป
23) วัดป่าแลง
24) วัดเตาหม้อ
25) วัดป่าแฝก
26) วัดท้ายหนอง
27) วัดมะม่วงงาม
28) วัดเขาลูกรัง
29) กรุวัดตึกพราหมณ์
30) วัดวิหารงาม

ซึ่งวัดทั้งหมดดังกล่าว จะอยู่ภายในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ซึ่งจะต้องซื้อบัตรผ่านประตูเข้าชมภายในอุทยานประวัติศาสตร์ (หมายเหตุ ในวงการพระเครื่องจะเรียกว่า วัดเขตอรัญญิกในสมัยโบราณ หรือ ฝั่งอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรในปัจจุบัน)

2.2 กรุที่พบพระเครื่องและโบราณวัตถุในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร (อรัญวาสี) ซึ่งอยู่ในบริเวณที่เป็นกำแพงคูคันดินคลองน้ำและอิฐศิลาแลงบริเวณรอบเมืองมีประมาณ 20 กรุ อันได้แก่

1) กรุวัดพระแก้ว
2) กรุวัดพระธาตุ
3) กรุวัดสระมน
4) กรุ สปจ.
5) กรุวัดทองกวาว
6) กรุวัดมะขามเฒ่า
7) กรุวัดป่าพริก
8) วัดป่ากล้วย
9) วัดโพธิ์ใหญ่
10) วัดกลางนคร
11) วัดอี้เก้ง
12) กรุวัดป่าสัก
13) กรุวัดดงมูลเหล็ก
14) กรุวัดต้นสำโรง
15) กรุศาลเจ้าพ่อ

16) กรุวัดเสมางาม
17) กรุวัดโพธิ์เงิน
18) กรุวัดโพธิ์ทอง
19) กรุวัดหางนกยูง
20) กรุวัดราชพฤกษ์

ซึ่งในปัจจุบันเรียกว่า กรุฝั่งศาลากลางจังหวัดและวัดดังกล่าวไม่ต้องซื้อบัตรผ่านประตูเข้าชมเพราะอยู่ติดกับถนนเส้นกำแพงเพชร - สุโขทัย ในสมัยโบราณกรุพระดังกล่าวอยู่ในเขตเมืองมีรั้วกำแพงคูดินล้อมรอบมีวัดพระแก้วเป็นวัดประจำเมือง ซึ่งถือเป็นวัดหลวงในสมัยโบราณ

2.3 กรุที่พบพระเครื่องและโบราณวัตถุ อยู่ภายนอกรั้วอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร แต่อยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร (เขตอรัญญิกในสมัยโบราณ) มี 9 กรุ อันได้แก่

1) กรุวัดสระแก้ว
2) กรุวัดดงอ้อ
3) กรุวัดบ่อสามเสน
4) กรุวัดอาวาสน้อย
5) กรุวัดวิหารลอย
6) กรุวัดหนองปลิง
7) กรุวัดเจดีย์งาม
8) กรุวัดศาลพระภูมิ
9) กรุบ่อสามไห

2.4 กรุที่พบพระเครื่องและโบราณวัตถุ ที่อยู่นอกเขตอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร แต่อยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร ซึ่งอยู่แยกอิสระใกล้ชุมชน หรืออยู่ติดกับที่ของชาวบ้าน อันมีประมาณ 21 กรุ ได้แก่

1) กรุวัดช้าง
2) กรุวัดดงหวาย
3) กรุวัดเชิงหวาย
4) กรุวัดลายคราม
5) กรุวัดตะแบกลาย
6) กรุวัดกะโลทัย
7) กรุวัดไร่ถั่ว
8) กรุวัดตาเถรขี่เกวียน
9) กรุวัดป่าไผ่
10) กรุวัดป่ามะปราง
11) กรุวัดป่ามะม่วง
12) กรุวัดดงกล้วย
13) กรุวัดแคใหญ่
14) กรุวัดวิหารขาด
15) กรุวัดป่ายาง
16) กรุวัดดงขวาง
17) กรุวัดโพธิ์สามขา

18) กรุวัดบาง
19) กรุวัดน้อย
20) กรุวัดชีนางเกา
21) กรุหลังโรงพยาบาล (หลวงพ่อเจ๊ก)

ซึ่งกรุพระดังกล่าว ยังมีสภาพเจดีย์ที่ต่างสภาพกันและไม่สมบูรณ์ หรือเหลือเพียงซากเจดีย์เนื่องจากถูกทุบทำลาย จากการค้นหาของเก่าวัตถุโบราณต่าง ๆ และขุดเจาะขโมยพระเครื่องมาตั้งแต่สมัยอดีตซึ่งอยู่ในสภาพที่ต่างสภาพกัน

3. กรุที่พบพระเครื่องและโบราณวัตถุที่อยู่รอบนอกเมืองกำแพงเพชรและอยู่ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งการพบพระเครื่องนั้น จะเรียกชื่อกรุตามสถานที่ค้นพบ หรือเรียกชื่อตามหมู่บ้านตำบลนั้นๆ เป็นต้น มีประมาณ 27 กรุ ได้แก่

1) กรุวัดบ่อเงิน
2) กรุโรงสี
3) กรุสมาคมไร่อ้อย
4) กรุวังบัว
5) กรุวัดหัวเขา
6) กรุโขมงหัก
7) กรุหลวงพ่อโต
8) กรุคลองแม่ลาย
9) กรุวังยาง
10) กรุนาบ่อคำ
11) กรุวัดกาทิ้งบ้านโคน
12) กรุเขาสะบ้า
13) กรุวัดทองหลาง
14) กรุลานดอกไม้
15) กรุท่าเสากระโดง เมืองไตรตรึงษ์
16) กรุท่าทราย เมืองไตรตรึงษ์
17) กรุต้นโพธิ์ยักษ์ เมืองไตรตรึงษ์
18) กรุวัดวังพระธาตุ เมืองไตรตรึงษ์
19) กรุวัดเจดีย์เจ็ดยอด เมืองไตรตรึงษ์
20) กรุวัดดงมัน เมืองไตรตรึงษ์
21) กรุวัดดงอ้อ เมืองไตรตรึงษ์
22) กรุวัดริมทาง เมืองไตรตรึงษ์
23) กรุวัดพระปรางค์เมืองไตรตรึงษ์
24) กรุ กม.5
25) กรุเกาะเศรษฐี บ้านบ่อเงิน
26) กรุบ้านมะกอกหวาน ต.เทพนคร
27) กรุลานดอกไม้ตะวันออก

4. กรุที่พบพระเครื่องและโบราณวัตถุที่อยู่ต่างอำเภอ ซึ่งไม่ได้อยู่ในเขตอำเภอเมือง ซึ่งอยู่ไกลออกมาต่างอำเภอ แต่ขึ้นอยู่กับเขตจังหวัดกำแพงเพชร บริเวณที่ค้นเจอพระส่วนใหญ่ เจดีย์จะอยู่ริมน้ำ หรืออยู่ตามเนินปลวกต่างๆ เป็นต้น มี 10 กรุ อันได้แก่

1) กรุท่าทรุด (อ.ขาณุฯ)
2) กรุลานดอกไม้ตะวันตก (อ.โกสัมพีนคร)
3) กรุคลองพิไกร (อ.ลานกระบือ)
4) กรุบ้านกล้วย (อ.ขาณุฯ)
5) กรุวังพาน (อ.พรานกระต่าย)
6) กรุโคกวัด (อ.พรานกระต่าย)
7) กรุคลองน้ำไหล (อ.คลองลาน)
8) กรุวังไม้พาย (อ.พรานกระต่าย)
9) กรุบ้านคลองเมือง (อ.โกสัมพีนคร)
10) กรุวัดเขานางทอง (อ.พรานกระต่าย)

พระที่ค้นพบซึ่งอยู่นอกเมืองกำแพงเพชร พระเนื้อดินส่วนใหญ่เนื้อจะหยาบความสวยงามตลอดจนพุทธศิลป์จะเป็นแบบฝีมือชาวบ้าน เนื้อพระจึงสู้ฝั่งทุ่งและฝั่งเมืองไม่ได้ ส่วนใหญ่จะเป็นพิมพ์พระที่ใหญ่ ๆ และมีพระพุทธรูปบูชาต่าง ๆ ด้วย ซึ่งพระดังกล่าวโดยส่วนใหญ่จะไม่เป็นที่ทราบจากส่วนกลาง จะทราบเฉพาะเซียนพระ หรือคนในพื้นที่เท่านั้น

5. กรุที่พบพระเครื่องและโบราณวัตถุที่สร้างในยุคหลัง (พระเกจิสร้าง) ซึ่งมีหลักฐานพยานวัตถุตลอดจนหลักฐานที่แน่นอน มีอายุการสร้าง 100 กว่าปี และ เกจิอาจารย์ของจังหวัดกำแพงเพชรเป็นผู้สร้างในยุคหลัง (กรุใหม่)

5.1. กรุวัดคูยาง (กรุใหม่) เดิมเป็นวัดเก่าแก่ตั้งอยู่ทางฝั่งอำเภอเมือง (ศาลากลางจังหวัด) ไม่มีหลักฐานปรากฏว่าชื่อเดิมวัดอะไร ใครสร้างและสร้างในสมัยไหน แต่สันนิษฐานว่าสร้างมาไม่น้อยกว่า 400 ปี จนมาถึงสมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีการบูรณะวัดใหม่ และให้ชื่อว่า“วัดคูยาง” และพระกรุวัดคูยางนี้สร้างโดย อาจารย์กลึง (พระครูธรรมาธิมุตามณี) เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2444 ซึ่งเป็นเกจิยุคร่วมสมัยเดียวกับหลวงพ่อเงินวัดบางคลาน หลวงพ่อขำวัดลานกระบือ และหลวงปู่ศุข วัดปากคลองมะขามเฒ่า โดยในสมัยนั้นได้นำพระเครื่องสภาพหักชำรุดที่ได้เหลือจากการรื้อเจดีย์ วัดพระบรมธาตุทั้ง 3 เจดีย์ มาเป็นมวลสารหลักในการสร้างพระชุดนี้ มีแม่พิมพ์อย่างน้อยประมาณ 40 แม่พิมพ์ และได้นำมาบรรจุรวมไว้กับของเก่าที่สภาพสมบูรณ์ที่ได้จาก 3 เจดีย์ของวัดพระบรมธาตุ โดยยุบรวมสร้างเจดีย์เดียว ที่เห็นในปัจจุบันนี้ซึ่งผู้สร้างเจดีย์ คือ พญาตะก่า และพะโป๊ะ พ่อค้าชาวกะเหรี่ยง (พม่า) การสร้างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และสืบศาสนา (เจดีย์เริ่มสร้าง 2414 แล้วเสร็จ 2449) เนื้อพระส่วนใหญ่จะเป็นเนื้อดินที่ละเอียดนุ่มปานกลาง โดยส่วนมากจะเป็นสีแดงคล้ำบางองค์จะมีไขจับผู้ที่ไม่ชำนาญถึงกับตีเป็นพระกรุเก่าไปเลยก็มี โดยแม่พิมพ์นั้นทำขึ้นมาเอง และแม่พิมพ์ที่ถอดมาจากแม่พิมพ์พระอื่น ๆ และส่วนใหญ่แม่พิมพ์จะตื้น ๆ ไม่ลึกและคมชัดเท่าไหร่ พระที่ถอดจากพระพิมพ์เท่านั้น ส่วนใหญ่จะเป็นพระของเมืองกำแพงเพชร แต่ก็มีจำนวนหนึ่งที่เป็นพิมพ์ของจังหวัดอื่น เช่น สมเด็จปรกโพธิ์ พระพุทธบาทปิลันธน์ พระกริ่งคลองตะเคียน พระพลายเดี่ยว ส่วนพระคง พระรอดนั้นไม่ได้ถอดพิมพ์มา ในส่วนพระถอดพิมพ์ของเมืองกำแพง มีหลายพิมพ์ เช่น พระซุ้มกอขนมเปี๊ยะ พระซุ้มกอ พระขุนไกร พระร่วงนั่งฐานสำเภา นางกำแพงมีซุ้ม นางกำแพงนั่งเรือเมล์ พระอู่ทอง พระชินราชใบเสมา พระยอดขุนพล พระลีลาเม็ดขนุน และพิมพ์นิยมที่เป็นที่รู้จักกันดี ซึ่งพระบางส่วนทำการบรรจุอยู่ในเจดีย์วัดพระบรมธาตุ และในบางส่วนทำการบรรจุอยู่ที่เจดีย์วัดคูยาง ต่อมาในภายหลังได้ถูกขโมยเจาะพระอยู่เรื่อยๆ ทางวัดจึงทำการเปิดกรุให้บูชา ซึ่งทำให้พอมี

พระหมุนเวียนอยู่ในสนามต่าง ๆ คือ เห็นพระก็จะบอกชื่อวัดได้เลย เช่น พระซุ้มเสมาสี่ทิศ ซึ่งได้กลายเป็นเอกลักษณ์ประจำที่เซียนพระในพื้นที่หรือส่วนกลางจะรู้จักดี สรุปแล้วถือว่า พระกรุวัดคูยาง เป็นพระกรุใหม่สร้างโดยเกจิอาจารย์มีอายุการสร้างประมาณ 115 ปี

5.2. กรุวัดบรมธาตุ (กรุใหม่) สร้างประมาณปีพ.ศ. 2440-2478 โดยท่านพระครูวิเชียรโมลี (ปลั่ง พรฺหมฺโชโต) อดีตเจ้าอาวาสวัดบรมธาตุและเจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งเมื่อเอ่ยชื่อถึงกำแพงเพชร ใคร ๆ ก็รู้จักคุณค่าของพระกรุเมืองกำแพงเพชรว่ายอดเยี่ยมขนาดไหน เพราะเหตุที่พระกรุเมืองกำแพงเพชรมีคุณค่าที่ใคร ๆ ก็รู้จักดีนี่เอง ในขณะเดียวกัน จึงทำให้บดบังสิ่งที่มีคุณค่า ซึ่งไม่ด้อยกว่ากันเลย สิ่งนั้นคือ พระเกจิอาจารย์แห่งกำแพงเพชร ซึ่งไม่ได้ด้อยไปกว่าพระเกจิอาจารย์ชื่อดังของเมืองไทย พระวิเชียรโมลี (ปลั่ง) อดีตเจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร เดิมเป็นเจ้าอาวาสองค์ที่ 7 ของวัดคูยางส่วนพระธรรมาธิมุตมุนี (อาจารย์กลึง) เป็นเจ้าอาวาสวงศ์ที่ 4 ของวัดคูยาง และอาจารย์กลึง ท่านเป็นพระอุปชาจารย์ของ พระวิเชียรโมลี (ปลั่ง) เราจะเห็นได้ว่า จากอดีตถึงปัจจุบันคนโบราณเขาสร้างพระเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง เช่นเดียวกับอาจารย์กับศิษย์ คือ พระธรรมาธิมุตมุนี (อาจารย์กลึง) กับพระวิเชียรโมลี (ปลั่ง พรฺหมฺโชโต) ซึ่งได้สร้างพระสืบต่อกันมาองค์วิชาความรู้ ตลอดจนวิธีการสร้างมูลสารต่าง ๆ เหล่านี้คือ ภูมิปัญญาพื้นบ้านจากอดีตนับพันปี จนมาถึงปัจจุบันพระครูวิเชียรโมลี (ปลั่ง พรฺหมฺโชโต) ท่านได้สร้างพระตั้งแต่อยู่ที่วัดลานดอกไม้ตก ซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่าน (ปัจจุบันอยู่ในเขต อ.โกสัมพีนคร)

สมัยต่อมาท่านมาอยู่วัดคูยางซึ่งเป็นวัดอาจารย์ของท่าน (อาจารย์กลึง) ท่านก็ได้ร่วมสร้างพระดังกล่าว จนท่านมาเป็นเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ (ปี พ.ศ.2477 ถึง 2488) ซึ่งพระชุดดังกล่าว มีพระซุ้มกอ มีกนกและไม่มีกนก พระกำแพงลีลาเม็ดขนุนพิมพ์เล็ก โดยเนื้อพระแล้วพระกำแพงซุ้มกอ กรุเก่า หากเอามาวางประกบคู่กันกับพระซุ้มกอกรุบรมธาตุ กรุใหม่ ปรากฏว่า แยกแทบไม่ออกว่า อันไหนเก่าอันไหนใหม่ เพราะเนื้อพระดูแน่นกลมมีสีสันที่สวยกว่ากรุเก่า โดยเฉพาะสีแดงแบบส้ม ๆ หากถูกสัมผัสกับเหงื่อไคลแล้ว สีพระจะมีความสวยงามปัจจุบันหาดูได้ยากมาก ซึ่งคนในพื้นที่และจากส่วนกลางแทบจะไม่มีใครรู้จักเลย บางครั้งหากพบเจอพระดังกล่าวอาจถูกตีว่าเป็นพระซุ้มกอกรุเก่าไป และที่สำคัญคือเนื้อพระดังกล่าวเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ยากที่จะปลอมแปลง หรือทำให้เหมือนได้ คนรุ่นเก่าในพื้นที่นี้จะเรียกว่าเนื้อสังฆโลกหรือเนื้อเยื่อว่าน ว่ากันว่า พระองค์ดังกล่าว มีบรรจุอยู่ในเจดีย์วัดพระบรมธาตุด้วย จึงไม่แน่ชัดว่า ท่านเริ่มสร้างพระดังกล่าวในสมัยปี พ.ศ. ใดในปัจจุบันนี้พระดังกล่าวแทบจะไม่มีหมุนเวียนในวงการพระ และในพื้นที่เองก็หาชมได้ยากมากเป็นที่หวงแหนแค่ศิษย์ยานุศิษย์ของหลวงพ่อพระวิเชียรโมลี โดยเจตนารมณ์การสร้างเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา สรุปแล้วจึงถือว่าพระกำแพงดังกล่าว เป็นพระกรุใหม่ เกจิอาจารย์เป็นผู้สร้างอายุพระ 100 กว่าปีขึ้นไป

เมืองนครชุม

“นครชุม” เป็นเมืองโบราณที่ตั้งอยู่บริเวณปากคลองสวนหมาก บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงตรงข้ามกับเมืองกำแพงเพชร เกิดขึ้นในยุคกรุงสุโขทัย ช่วงรัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) มีฐานะเป็นเมืองลูกหลวง ทำหน้าที่เมืองหน้าด่านทางทิศตะวันตกของสุโขทัยและในช่วงนั้นถือได้ว่าเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนาศิลปะและสถาปัตยกรรมต่างๆโดยพระมหาธรรมราชาที่ 1 ทรงสถาปนาพระศรีรัตนมหาธาตุและทรงปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ ที่เมืองนครชุม อันเป็นตำนานของประเพณีนบพระเล่นเพลงที่สืบต่อมาจนถึงทุกวันนี้ ในภายหลังเมื่อมีผู้รื้อพระศรีรัตนมหาธาตุเจดีย์ ก็ได้พบจารึกบนแผ่นลานเงินในกรุ ซึ่งจารึกถึงตำนานการสร้าง“พระพิมพ์” หรือที่ในปัจจุบันเรียกว่า“พระเครื่อง”

นอกจากนี้ ในพระราชนิพนธ์เสด็จประพาสต้นครั้งที่สอง เรื่องการเสด็จประพาสกำแพงเพชรของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเขียนในปี พ.ศ. 2449 ได้กล่าวถึงจารึกบนแผ่นลานทอง อันมี

ข้อความเกี่ยวกับการขุดพบพระต่างๆ ตามกรุต่างๆ เช่นกันนับว่าการสร้างพระพิมพ์หรือพระเครื่องนั้นมีประวัติศาสตร์ยาวนานมากว่า 700 - 800 ปี และเชื่อกันว่าคงมิได้สร้างเฉพาะพระพิมพ์เท่านั้น น่าจะมีการสร้างพระพุทธรูป และถาวรวัตถุอื่น ๆ ในพระพุทธศาสนาไว้อีกด้วย ในพระราชนิพนธ์ เรื่องเสด็จประพาสต้นครั้งที่สอง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวไว้ว่า “ของถวายในเมืองกำแพงเพชรนี้ ก็มีพระพิมพ์เป็นพื้น” ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นขนบธรรมเนียมอย่างหนึ่งของชาวกำแพงเพชรในการให้พระเครื่องเป็นของที่ระลึกสำหรับผู้ที่เคารพนับถือและมิตรสหาย ข้อความตามศิลาจารึกหลักที่ 8 (ศิลาจารึกเขาสุมนกูฏ) มีการเรียกเมืองนครชุมว่า“นครพระชุม” ซึ่งอาจจะมีความหมายถึง เป็นเมืองที่รวมของพระ หรืออาจหมายถึง มีพระมาก ซึ่งในครั้งที่มีการรื้อพระศรีรัตนมหาธาตุเจดีย์ ที่วัดพระบรมธาตุนครชุม สถานที่ค้นพบศิลาจารึกหลักที่ 3 (ศิลาจารึกนครชุม) ก็มีการพบพระพิมพ์เป็นจำนวนมาก และนับว่าเป็นต้นตอของพระเครื่องตระกูลทุ่งเศรษฐีที่มีชื่อเสียงของจังหวัดกำแพงเพชร

ปัจจุบัน สำหรับคนที่ไม่ใช่เซียนพระ หรืออยู่ในวงการพระเครื่อง อาจจะหาชมพระเครื่องของเมืองนครชุมได้ยากเสียหน่อย แต่หากว่า มาที่แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม ก็จะได้เห็นพระเครื่องรวมถึงกระบวนการทำพระเครื่องให้เหมือนกับของเก่าอีกด้วย แหล่งเรียนรู้แห่งนี้ เริ่มต้นขึ้นมาจาก สมหมาย พยอม ผู้มีถิ่นฐานอยู่ในเมืองนครชุม และคลุกคลีอยู่ในวงการพระเครื่อง ด้วยความที่มีใจรัก จึงศึกษาและจดจำวิธีการทำพระเครื่องจากช่างพระเครื่องในกำแพงเพชร แล้วนำมาทดลองทำพระชุ้มกอได้เป็นอันดับแรก

ในปี พ.ศ.2551 ก็ได้จัดตั้งแหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุมขึ้น เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ที่สนใจในเรื่องวิธีการทำพระเครื่อง ซึ่งภายในแหล่งเรียนรู้ก็จะมีสมาชิกที่คอยสาธิตกระบวนการทำพระเครื่อง ในขั้นตอนต่างๆ ให้ได้ชม สำหรับการทำพระเครื่อง หรือพระพิมพ์นั้น เริ่มจากการนำดินที่ได้มาทุบ แล้วหมักไว้ 1 คืน จากนั้น ก็นำดินมานวดให้นิ่มพอดี ไม่แข็งหรือเหลวเกินไป ถัดมา ให้นำแป้งมาโดยที่แม่พิมพ์พระ เพื่อที่เวลากดดินลงกับแม่พิมพ์ แล้วดินจะได้ไม่ติดกับแม่พิมพ์ และสามารถนำดินออกมาได้ง่าย โดยแม่พิมพ์พระที่ใช้ก็ได้ มาจากการจำลองจากพระเครื่องนครชุมของแท้ ที่เป็นของเก่าของแก่ จึงทำให้พระพิมพ์ที่ทำออกมานั้น มีรูปร่างลักษณะคล้ายกับของเก่ามากทีเดียว เมื่อกดดินลงกับแม่พิมพ์จนดินขึ้นเป็นรูปแล้ว ก็นำออกมาใส่ถาดพึ่งลมไว้ในร่มประมาณจนแห้ง และนำออกตากแดดให้แห้งสนิทต่อด้วยการนำพระไปเผาที่เตาประมาณ 24 ชั่วโมง ซึ่งจะต้องคอยเติมถ่าน และควบคุมไม่ให้ไฟแรงเกินไป ครบกำหนดเวลาแล้วก็นำพระออกจากเตา นำมาวางเรียงเพื่อใส่รา ใส่คราบพระ สุดท้ายให้นำใบตองแห้งของกล้วยน้ำว้ามาขัด ก็จะได้พระเครื่องนครชุมที่ดูคล้ายของเก่าแก่ พระเครื่องหรือพระพิมพ์ ที่ได้มานั้น ทำให้คนรุ่นปัจจุบันได้ศึกษาตั้งแต่ความเป็นมาตั้งแต่สมัยก่อน จนมาถึงกระบวนการทำพระในสมัยนี้ ที่ยังคงความงามตามภูมิปัญญาดั้งเดิมของชนชาวไทยและยังคงสืบสานพุทธศิลป์ที่สวยงามนี้ไว้ต่อไป

หน่วยงานที่ดูแลรักษา

แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่อง นครชุม แหล่งเรียนรู้แห่งนี้เริ่มต้นขึ้นมาจาก คุณสมหมาย พยอม ผู้มีถิ่นฐานอยู่ในเมืองนครชุมและคลุกคลีอยู่ในวงการพระเครื่อง ด้วยความที่มีใจรัก จึงศึกษาและจดจำวิธีการทำพระเครื่องจากช่างพระเครื่องในกำแพงเพชร แล้วนำมาทดลองทำพระชุ้มกอได้เป็นอันดับแรก ในปี พ.ศ.2551 ก็ได้จัดตั้งแหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุมขึ้น เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ที่สนใจในเรื่องวิธีการทำพระเครื่อง ซึ่งภายในแหล่งเรียนรู้ก็จะมีสมาชิกที่คอยสาธิตกระบวนการทำพระเครื่องในขั้นตอนต่าง ๆ ให้ได้ชมสำหรับการทำพระเครื่อง หรือพระพิมพ์

ภาพ 1 แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม

หมายเหตุ: จาก "คนเผาพระ" ภูมิปัญญาอันน่าทึ่ง แห่งเมืองกำแพงเพชร โดย MGR Online, 2554, (https://mgronline.com/travel/detail/9540000098572). CC BY-NC-ND.

ภาพ 2 พระเครื่องที่ผ่านกระบวนการเคลือบผิวพระต่าง ๆ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

วิธีทำพระเครื่อง

เริ่มจากการนำดินที่ได้มาทุบ แล้วหมักไว้ 1 คืน จากนั้นก็นำดินมานวดให้นิ่มพอดี ไม่แข็งหรือเหลวเกินไป ถัดมา ให้นำแป้งมาโดยที่แม่พิมพ์พระ เพื่อที่เวลากดดินลงกับแม่พิมพ์แล้วดินจะได้ไม่ติดกับแม่พิมพ์และสามารถนำดินออกมาได้ง่าย โดยแม่พิมพ์พระที่ใช้ก็ได้มาจากการจำลองจากพระเครื่องนครชุมของแท้ที่เป็นของเก่าของแก่ จึงทำให้พระพิมพ์ที่ทำออกมานั้นมีรูปร่างลักษณะคล้ายกับของเก่ามากทีเดียว

การสร้างพระเครื่องนครชุมมีอายุราวประมาณ 700 ปี ซึ่งจะมีลักษณะที่สวยงาม มีความอ่อนช้อย อาทิเช่น

ภาพ 3 พระซุ้มกอ พระเครื่องที่มีสวยงามและเป็นเอกลักษณ์ของ จ.กำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 4 พระนางกำแพง มีลักษณะเด่นคือ เป็นรูปสามเหลี่ยม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 6 พระเม็ดขนุน มีลักษณะเป็นรูปวงรี คล้ายเม็ดขนุน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 7 พระกรีบบัว มีลักษณะเป็นรูปแบบคล้ายกับกลีบบัว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บุคคลที่เกี่ยวข้อง

ภาพ 8 สมหมาย พยอม ผู้ริเริ่มแหล่งเรียนรู้

หมายเหตุ: จาก "คนเผาพระ" ภูมิปัญญาอันน่าทึ่ง แห่งเมืองกำแพงเพชร โดย MGR Online, 2554, (https://mgronline.com/travel/detail/9540000098572). CC BY-NC-ND.

นายสมหมาย พยาม เป็นผู้ริเริ่มในการทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม ด้วยแรงบันดาลใจจากคำขวัญของจังหวัดกำแพงเพชร “กรุพระเครื่อง เมืองคนแกร่ง ศิลาแลงใหญ่ กล้วยไข่หวาน น้ำมันลานกระบือเลื่องลือมรดกโลก” จังหวัดกำแพงเพชร โดยเฉพาะเมืองนครชุมมีแหล่งพระเครื่องชื่อดังอยู่หลายแห่ง สถานที่สำคัญที่คนทั่วไปรู้จัก คือ กรุวัดซุ้มกอ กรุวัดพระบรมธาตุ ซึ่งพระแต่ละองค์นั้น มีมูลค่ามหาศาลซึ่งยากที่จะได้

ครอบครอง จึงทำให้เกิดแนวคิดว่าอยากให้มีแหล่งเรียนรู้เพื่อสืบสานงานพุทธศิลป์ที่งดงามของพระเครื่องโบราณให้รุ่นหลังได้เรียนรู้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทาง พุทธศิลป์ที่คนรุ่นบรรพบุรุษได้มอบให้ผ่านกาลเวลามาจนถึงปัจจุบันประกอบกับคุณสมหมายพยอมเป็นผู้คลุกคลีอยู่ในวงการพระเครื่องด้วยใจรักและสะสมพระเครื่องพิมพ์ต่าง ๆ ไว้มากมายหลายพิมพ์ ได้คลุกคลีกับช่างฝีมือในการทำพระมาพอสมควรจากช่างรุ่นเก่า จึงนำพิมพ์พระโบราณและพระเครื่องโบราณแท้แท้มาเป็นตัวอย่างในการแกะเป็นพิมพ์ตามพุทธลักษณะเด่นของพระโบราณเพื่อใช้ในการพิมพ์พระ โดยพระองค์แรกที่ทำก็คือพระซุ้มกอ โดยเริ่มทำเป็นอาชีพควบคู่กับการสอนให้ความรู้แก่เด็กเยาวชนบุคคลทั่วไปที่มีความตั้งใจที่มาเรียนรู้กระบวนการขั้นตอนการทำอย่างละเอียดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ปัจจุบันมีการพัฒนาจากการนำเป็นอาชีพสู่แหล่งเรียนรู้ลักษณะทางพุทธศิลป์โบราณและพัฒนาไปสู่แหล่งเรียนรู้เพื่อรองรับการท่องเที่ยวในชุมชนอีกด้วย พระที่มีในแหล่งเรียนรู้ได้แก่พระซุ้มกอ กลีบบัว เม็ดขนุน นางกำแพง (ตลาดย้อนยุค นครชุม, 2555)

บรรณานุกรม

ประเสริฐ เงินทอง. (16 พฤษภาคม 2561). *กรุพระเครื่องเมืองกำแพงเพชรมีมากสมกับเป็นเมืองแห่งพระเครื่องอย่างแท้จริงเนื่อง...* [ข้อความ]. Facebook. https://www.facebook.com/groups/373708519435549/posts/1173457492793977/

Anonymous. (18 สิงหาคม 2554). *แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่องนครชุม.* ตลาดย้อนยุคนครชุม. http://khonchum.blogspot.com/2011/07/blog-post_28.html

MGR Online. (8 สิงหาคม 2554). *"คนเผาพระ" ภูมิปัญญาอันน่าทึ่ง แห่งเมืองกำแพงเพชร.* https://mgronline.com/travel/detail/9540000098572

อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร

วนัสนันท์ นุชนารถ[1], ศุภโชคชัย นันทศรี[2], พิมพ์นารา บรรจง[3], พธูรำไพ ประภัสสร[4] และวีรวรรณ แจ้งโม้[5]

บทนำ

อุทยานแห่งชาติ (National Park) คือ อุทยานที่ใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการสงวนรักษา มักเป็นแหล่งสงวนที่ดินทางธรรมชาติ ที่ดินกึ่งธรรมชาติ หรือที่ดินที่สร้างขึ้น ตามประกาศหรืออยู่ในความครอบครองของรัฐเอกราช แม้ประเทศแต่ละแห่งจะนิยามอุทยานแห่งชาติของตนไว้ต่างกัน แต่มีแนวคิดร่วมกัน คือ การสงวนรักษา "ธรรมชาติแบบป่า" ไว้เพื่อคนรุ่นหลัง และเพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งความภาคภูมิของชาติ ส่วนในระดับสากลนั้น องค์การระหว่างประเทศชื่อ "สหภาพระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ" หรือ "ไอยูซีเอ็น" (International Union for Conservation of Nature: IUCN) และหน่วยงานในสังกัด คือ คณะกรรมการโลกว่าด้วยพื้นที่คุ้มครอง (World Commission on Protected Areas) เป็นผู้นิยามอุทยานแห่งชาติ และพื้นที่คุ้มครอง ประเภทหมวด 2 ซึ่งจัดว่าเป็นพื้นที่อันกว้างใหญ่ไพศาลมีทรัพยากรธรรมชาติสวยงามเป็นที่น่าอัศจรรย์ เหมาะสำหรับการพักผ่อน มีคุณค่าทางการศึกษาหาความรู้ เช่น เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและพืชหายาก หรือเป็นสถานที่ที่น่าสนใจเป็นพิเศษทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้เป็นมรดกตกทอดแก่อนุชนรุ่นหลังต่อไป (Google Aarts&Culture, ม.ป.ป.; ระณัชย์ อาทรธุระสุข, 2550)

อุทยานแห่งชาติที่ได้มาตรฐานนอกจากจะมีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วจะต้องมีขนาดพื้นที่อย่างน้อย 10 ตารางกิโลเมตร บริหารงานโดยรัฐบาลกลางที่มิใช่รัฐหรือระดับจังหวัด มีเจ้าหน้าที่ดูแลอย่างเพียงพอที่จะสามารถป้องกันการบุกรุกได้อย่างเด็ดขาด ข้อสำคัญคือ จะต้องอนุญาตให้ไปท่องเที่ยวได้และจะต้องรักษาธรรมชาติให้คงสภาพดั้งเดิมอย่างมากที่สุด (โตมากับเขา, 2562)

อุทยานแห่งชาติ และวนอุทยาน เป็นคำที่มีความหมายไม่เหมือนกัน ทั้งนี้มักมีความเข้าใจสับสนอยู่เสมอ โดยคำว่า "วนอุทยาน" (Forest Park) จะหมายถึง พื้นที่ขนาดเล็ก จัดตั้งขึ้นเพื่อจุดประสงค์สำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ โดยจะทำการปรับปรุงตกแต่งสถานที่เหล่านี้ให้เหมาะสม มีความสวยงามและโดดเด่นในระดับท้องถิ่น จุดเด่นอาจจะได้แก่ น้ำตก หุบเหว หน้าผา ถ้ำ หรือหาดทราย เป็นต้น (Schoolnet, ม.ป.ป.)

คำสำคัญ : อุทยานแห่งชาติ, แม่วงก์, จังหวัดกำแพงเพชร

ความเป็นมาของการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ยุติลง อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรในประเทศไทยมีมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดความต้องการในการดำรงชีวิต เพื่อความอยู่รอดเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ เป็นเหตุให้มีการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า เพื่อเปลี่ยนสภาพเป็นไร่นาและเพื่อการเพาะปลูกประกอบกับความเจริญเติบโตทางด้านวัตถุและเทคโนโลยีก็ขยายตัวเพิ่มมากขึ้น เป็นผลให้มีการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น เช่น การตัดไม้ทำลายป่า และการล่าสัตว์อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด

ในที่สุดรัฐบาลจึงตระหนักเห็นถึงความสำคัญของการสงวนและคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้และสัตว์ป่า จึงมีการดำเนินการจัดตั้งสวนรุกขชาติ วนอุทยาน และอุทยานแห่งชาติขึ้น โดยเมื่อปี พ.ศ.2468 ได้มีการจัดตั้งป่าภูกระดึงขึ้นเป็นวนอุทยานแห่งแรก (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, ม.ป.ป.)

[1] อาจารย์ สาขาวิชาวิจิตร์ศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[2-4] อาจารย์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[5] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

จนกระทั่งปี พ.ศ.2502 ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีสมัยนั้น ได้เดินทางไปตรวจราชการทางภาคเหนือ และให้ความสนใจในเรื่องการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะป่าไม้ จึงได้เสนอคณะรัฐมนตรีให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ร่วมกับกระทรวงมหาดไทยดำเนินการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ

ต่อมากระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้พิจารณากำหนด โครงการที่จะจัดพื้นที่ป่าให้เป็นอุทยานแห่งชาติจำนวน 14 แห่ง เสนอเรื่องไปยังคณะรัฐมนตรีให้มีการดำเนินการเกี่ยวกับการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติไว้ได้ ดังนี้

1. ขอการจัดสรรที่ดินในบริเวณป่ารวม 14 แห่ง เพื่อจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ

2. ให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการประกาศเขตหวงห้ามในบริเวณป่า รวม 4 แห่ง เพื่อจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ คือ ป่าเทือกเขาสลอบ ป่าเขาใหญ่ ป่าทุ่งแสลงหลวง ป่าดอย-อินทนนท์

3. ขอกำหนดป่าที่จัดตั้ง เป็นอุทยานแห่งชาติตามข้อ 1 ให้เป็นป่าสงวนตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและสงวนสัตว์ป่าเว้นแต่ป่าภูกระดึง จังหวัดเลย ซึ่งได้กำหนดให้เป็นป่าสงวนไว้แล้ว

วันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ.2502 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบให้มีประกาศพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ และในพระราชบัญญัติฉบับนี้ยังได้กำหนดให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ การขยายหรือเพิกถอนพื้นที่อุทยานแห่งชาติ รวมตลอดถึงการคุ้มครองและการดูแลรักษาอุทยานแห่งชาติ

และเมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ.2532 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 เพื่อระวังไม่ให้มีการนำไม้ออกจากป่าและเร่งรัดฟื้นฟูสภาพป่าไม้ พร้อมทั้งให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ ในอันที่จะยับยั้งในการที่จะนำไม้ออกจากป่า รวมทั้งการสั่งแก้ไขเปลี่ยนแปลงสัมปทาน และการสิ้นสุดสัมปทาน ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เป็นเหตุให้มีการดำเนินการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติจากป่าสงวนแห่งชาติ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, ม.ป.ป.)

ภาพ 1 แสดงป้ายหน้าทางเข้าอุทยานแห่งชาติแม่วงก์

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดกำแพงเพชร โดย สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์), ม.ป.ป., (http://paro12.dnp.go.th/paro12/index.php/อุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน/อุทยานแห่งชาติแม่วงก์-จังหวัดกำแพงเพชร). CC BY-NC-ND.

อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ มีพื้นที่ครอบคลุมท้องที่อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร และอำเภอแม่วงก์ และอำเภอแม่เปิน จังหวัดนครสวรรค์ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธาร ตามเทือกเขาสูงชันก่อกำเนิดเป็นน้ำตกที่สวยงาม 4 - 5 แห่ง ทั้งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำแม่วงก์อันเป็นต้นน้ำของแม่น้ำสะแกกรัง นอกจากนี้ยังมีแก่งหินทำให้เกิดน้ำตกเล็กๆ ตามแก่งหินนี้ ตลอดจนมีหน้าผาที่สวยงามตามธรรมชาติ อุทยานมีเนื้อที่ประมาณ 558,750 ไร่ หรือ 894 ตารางกิโลเมตร ซึ่งในขณะนี้รัฐบาลกำลังดำเนินการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ในเขตพื้นที่อุทยานด้วย (สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์), ม.ป.ป.)

ประวัติความเป็นมาอุทยานแห่งชาติแม่วงก์

นายสวัสดิ์ คำประกอบ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีมีหนังสือถึงปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ดร.เถลิง ธำรงนาวาสวัสดิ์) ขอให้จัดพื้นที่ป่าแม่วงก์-แม่เปิน จังหวัดนครสวรรค์ซึ่งมีสภาพธรรมชาติและน้ำตกที่สวยงามหลายแห่ง สภาพป่าอุดมสมบูรณ์และเป็นป่าต้นน้ำลำธาร กำหนดเป็นอุทยานแห่งชาติ กองอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ จากการสำรวจหาข้อมูล ปรากฏว่า พื้นที่ดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูงเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำแม่วงก์ มีเอกลักษณ์ทางธรรมชาติที่สวยงาม เช่น น้ำตกแม่กระสาหรือน้ำตกแม่กีซึ่งสูงประมาณ 200 เมตร และหน้าผาต่างๆ สภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์ไม้และสัตว์ป่านานาชนิดเหมาะสมที่จะจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ กองอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ ได้นำเสนอคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ ซึ่งมีมติในการประชุมครั้งที่ 1/2528 เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2528 เห็นชอบให้กำหนดพื้นที่ดังกล่าวเป็นอุทยานแห่งชาติซึ่งประกาศไว้ในราชกิจจานุเบกษา เป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 55 ของประเทศ

สภาพภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสูงสลับซับซ้อนเรียงรายกันอยู่ตามเทือกเขาถนนธงชัยลดหลั่นลงมาจนถึงพื้นราบ ประมาณ 40-50 ลูก ยอดที่สูงที่สุดคือ “ยอดเขาโมโกจู” สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,964 เมตร เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารต้นกำเนิดของลำน้ำแม่วงก์ ส่วนพื้นที่ราบมีไม่มาก ส่วนใหญ่อยู่บริเวณริมแม่น้ำ โดยลำน้ำแม่วงก์ หรือแม่เรวา เป็นแม่น้ำหรือลำน้ำสายหลักของอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ มีลักษณะภูมิประเทศที่หลากหลายมีระบบนิเวศพิเศษ มีลักษณะเป็นลำธารที่ราบมีเกาะแก่งต่าง ๆ มากมายเป็นที่ตั้งของป่าละเมาะอันเป็นที่อยู่ของสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่สำคัญและหายากใกล้สูญพันธุ์ ขณะที่ป่าริมน้ำเป็นถิ่นที่อยู่ของเสือโคร่งพันธุ์อินโดจีน แก่งลานนกยูง เป็นที่อยู่และจับคู่ผสมพันธุ์ของนกยูงพันธุ์ไทยที่เหลือเพียงไม่กี่แห่งในประเทศไทย รวมถึงนากใหญ่ขนเรียบ ขณะที่ในลำน้ำพบปลาน้ำจืดอีกกว่า 60 ชนิด เช่น ปลาตะพากส้ม ปลาเลียหินสภาพภูมิอากาศของอุทยานแห่งชาติแม่วงก์

สภาพภูมิอากาศ ในช่วงฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน - เดือนกุมภาพันธ์ เป็นช่วงที่เหมาะแก่การไปท่องเที่ยวมากที่สุด เพราะอากาศค่อนข้างหนาวเย็น อันเนื่องมาจากลิ่มความกดอากาศสูงมาจากประเทศจีนแผ่ลงมาทางตอนใต้เข้าสู่ประเทศไทยตอนบนและปกคลุมทั่วประเทศ ลมที่พัดสู่ประเทศไทยในฤดูนี้คือ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนืออุณหภูมิต่ำสุดในเดือนมกราคม ประมาณ 8.9 องศาเซลเซียส ส่วนช่วงฤดูร้อนเริ่มต้นจากเดือนมีนาคม - เดือนพฤษภาคม อุณหภูมิสูงสุดในเดือนเมษายนประมาณ 38.1 องศาเซลเซียส อากาศค่อนข้างร้อนจัดและมีฝนตกน้อย ทำให้สังคมพืชป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณผลัดใบ สำหรับฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน - เดือนตุลาคม มีปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ย 1,100 มิลลิเมตรต่อปี (สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์), ม.ป.ป.)

พืชพันธุ์และสัตว์ป่า

อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ มีพื้นที่ 558,750 ไร่ หรือ (894 ตร.กม.) สามารถจำแนกลักษณะพืชพรรณและสัตว์ป่า ลักษณะพืชพรรณอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ ประกอบด้วย

1. ป่าดิบเขา ประมาณ 0.88 % ขึ้นปกคลุมบนยอดเขาสูงที่มีสภาพอากาศค่อนข้างหนาวเย็นตลอดปี ที่ระดับความสูงมากกว่า 1,000 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง พบได้ในทุกภาคของประเทศไทยในบริเวณที่เป็นยอดเขาสูง พันธุ์ไม้เด่น ได้แก่ ไม้วงก่อ Fagaceae และ Gymnosperm ได้แก่ พวกขุนไม้ สนสามพันปี ไม้ชั้นรอง ได้แก่ เป้ง สะเดา ขมิ้นต้น ป่าดิบเขาในประเทศไทย อาจแบ่งย่อยได้เป็น 2 สังคมย่อย คือ ป่าดงดิบเขาระดับต่ำ พบที่ระดับความสูง 1,000 – 1,800 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลางและป่าดิบเขาระดับสูง พบที่ระดับความสูง 2,000 เมตร

2. ป่าดิบแล้ง ประมาณ 21.85 % ป่าดิบแล้ง (Dry Evergreen Forest) มีอยู่ทั่วไปตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ ตามที่ราบเรียบหรือตามหุบเขา มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 500 เมตร และมีปริมาณน้ำฝนระหว่าง 1,000-1,500 ม.ม. พันธุ์ไม้ที่สำคัญ เช่น ยางแดง มะค่าโมง เป็นต้น พื้นที่ป่าชั้นล่างจะไม่หนาแน่นและค่อนข้างโล่งเตียน (สุทธิศักดิ์, 2561; กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, มป.ป.) โครงสร้างของป่าดงดิบแล้งจะมีเรือนยอดไม้ปกคลุมต่อเนื่องกันตลอด มีพันธุ์ไม้หลายชนิด เช่น ยางแดง กระบาก ตะเคียนหิน เคี่ยมคะนอง ขึ้นผสมกับไม้ผลัดใบ เช่น ตะแบก สมพง มะค่าโมง พยุง สภาพพื้นล่างปกคลุมไปด้วยไม้พุ่ม กล้วยไม้ และเถาวัลย์เลื้อยพันไปมา ป่าชนิดนี้เหมาะสมเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่าหลายประเภท อาทิ ลิง ชะนีมงกุฎ กระทิง วัวแดง เนื้อทราย และ ไก่ฟ้าพญาลอ เป็นต้น เนื่องจากมีพืชอาหารมากอีกทั้งป่ายังไม่ชื้นจัดจนเกินไป นับเป็นป่าที่มีคุณค่าต่อประชาชนท้องถิ่นเพราะสามารถใช้เป็นแหล่งอาหารและเก็บหาของป่าที่สำคัญ นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งพืชสมุนไพร เช่น เร่ว กระวาน และว่านต่าง ๆ ป่าดงดิบแล้งเป็นสังคมป่าไม่ผลัดใบที่มีพืชผลัดใบขึ้นผสมอยู่ค่อนข้างมาก ทำให้ต้นไม้ส่วนหนึ่งพากันผลัดใบในฤดูแล้ง ปัจจัยหลักที่กำหนดการคงอยู่ของป่าชนิดนี้คือ ต้องมีช่วงแห้งแล้งชัดเจนอย่างน้อย 3 - 4 เดือน ดินลึกกักเก็บน้ำได้ดีพอสมควร เพื่อเอื้ออำนวยให้พรรณไม้บางชนิดคงใบอยู่ได้ตลอดฤดูแล้ง ปกติจะพบป่าดงดิบแล้งที่ระดับความสูงประมาณ 100 - 800 เมตร (สุทธิศักดิ์, 2561; ศูนย์ศึกษาเรียนรู้ระบบนิเวศป่าชายเลนสิรินาถราชินี, 2561)

3. ป่าดิบแล้งผสมป่าเบญจพรรณชื้นประมาณ 9.24% (สุทธิศักดิ์, 2561)

4. ป่าเบญจพรรณ ประมาณ 59.05 % ป่าเบญจพรรณหรือป่าผมผลัดใบมีลักษณะเป็นป่าโปร่ง ต้นไม้ทั้งหมดมีการผลัดใบในฤดูแล้ง ดินมักเป็นดินร่วนทราย พบได้ในภาคเหนือ ภาตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางที่ระดับความสูง 50 – 800 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีปริมาณน้ำฝน 1,200 – 1,300 มม./ปี (สุทธิศักดิ์, 2561; เสาวลักษณ์ เทียนส้ม, ม.ป.ป.)

5. ป่าเต็งรัง ประมาณ 6.77 % ป่าเต็งรังเป็นป่าผลัดใบที่มีไม้วงศ์ยางบางชนิดเป็นไม้เด่น ได้แก่ เต็ง รัง เหียง พลวง และยางกราด โดยทั่วไปความหนาแน่นของต้นไม้ในป่าเต่งรังจะน้อยกว่าป่าเบญจพรรณ เพราะดินตื้นกักเก็บน้ำได้น้อย มีหินบนผิวดินมาก ก่อให้เกิดความแห้งแล้ง ป่าเต็งรังเป็นสังคมพืชเด่นของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบเกิดขึ้นที่ระดับความสูงประมาณ 50 - 1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเล มีช่วงแห้งแล้งจัดเกิน 4 เดือนต่อปี ประกอบกับปริมาณน้ำฝนตกน้อยคือ 900 - 1,200 มิลลิเมตรต่อปีเท่านั้น (สุทธิศักดิ์, 2561; เสาวลักษณ์ เทียนส้ม, ม.ป.ป.) ปัจจัยสำคัญที่สุดที่กำหนดการคงอยู่ของป่าเต็งรังคือ ไฟป่า ซึ่งมักเกิดขึ้นระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนมีนาคม เนื่องจากไฟเป็นตัวจัดการโครงสร้างป่าและคัดเลือกพันธุ์ไม้ ต้นฤดูแล้งใบไม้ในป่าเต็งรังจะพร้อมใจกันผลัดใบเป็นสีแดง เหลือง ส้ม อย่างสวยงาม แล้วจะสลัดใบทิ้งจนหมด กลายเป็นเชื้อเพลิงชั้นดีเมื่อไฟป่าเกิดขึ้น หลักจากไฟผ่านไปพื้นป่าจะโล่งเตียน แต่เมื่อได้รับน้ำฝน ป่าเต็งรังก็จะกลับเขียวสดขึ้นอีกครั้งด้วยหญ้าระบัด ดึงดูดสัตว์กินพืชหลายชนิดเข้ามาสู่ป่าเต็งรัง อาทิ วัวแดง กวางป่า เก้ง กระทิง กระต่ายป่า ความร้อนจากไฟยังช่วยไล่แมลงบนพื้นดินหรือใต้เปลือกไม้ให้เผยตัวออกมา กลายเป็นอาหารอันอุดมสมบูรณ์ของเหล่านกกินแมลงนานาชนิดอีกด้วย ปัจจุบัน ป่าเต็งรังในประเทศไทยมีความเสื่อมโทรมลงมาก เพราะการ

ตัดไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจออกไปใช้งานสัตว์เลี้ยงพวกวัวควายเข้าไปหากินในป่าเหยียบย่ำทำลายพันธุ์ไม้ต่าง ๆ รวมทั้งผลกระทบจากไฟป่าที่เกิดขึ้นมักรุนแรงเกินกว่าป่าจะฟื้นตัวได้ทัน (อุทยานแห่งชาติดอยภูนาง, 2561)

6. ทุ่งหญ้าหรือไร่ร้าง ประมาณ 2.21 %พบกระจัดกระจายไปตามป่าประเภทต่างๆ ที่มีอยู่ เกิดจากการทำลายป่าของชาวเขาเผ่าต่างๆ ที่เคยอยู่อาศัยในพื้นที่ สังคมพืชที่ขึ้นทดแทนในพื้นที่ได้แก่ หญ้าคา หญ้านิ้วหนู เลา สาบเสือ พง แขมหลวง มะเดื่อ ไมยราบเครือ ไมยราบต้น ลำพูป่า หว้า ติ้วแดง งิ้วป่า มะเดื่อหอม เป็นต้น (สุทธิศักดิ์, 2561; สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์), ม.ป.ป)

ทรัพยากรสัตว์ป่า สามารถจำแนกได้ดังนี้

1. สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม จำนวน 57 ชนิด 26 วงศ์
2. สัตว์จำพวกนก จำนวน 305 ชนิด 53 วงศ์
3. สัตว์เลื้อยคลาน จำนวน 22 ชนิด 11 วงศ์
4. สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก จำนวน 7 ชนิด 4 วงศ์
5. ปลา จำพวกปลาน้ำจืด จำนวน 68 ชนิด 14 วงศ์

หน่วยงานในพื้นที่

1. หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ ที่ มว.1 (ด่านตรวจ กม.57)
2. หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ ที่ มว.2 (ปางข้าวสาร)
3. หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ ที่ มว.3 (เขาเขียว)
4. หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ ที่ มว.4 (แม่เรวา)
5. หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ ที่ มว.5 (ปางสัก)
6. หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ ที่ มว.6 (ซับตามิ่ง)
7. หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ ที่ มว.7 (คลองเสือข้าม)
8. หน่วยจัดการต้นน้ำขุนน้ำเย็น (สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์), ม.ป.ป.)

จุดชมวิวในอุทยานแห่งชาติแม่วงก์จังหวัดกำแพงเพชร

1. เขาโมโกจู

ภาพ 2 เขาโมโกจู

หมายเหตุ: จาก “โมโกจู” เส้นทางเดินป่าสุดโหดในไทย เปิดจองถึง 12 ต.ค. ปีนี้รับเพียง 360 คน โดย ผู้จัดการออนไลน์, 2562, (https://mgronline.com/travel/detail/9620000098004). CC BY-NC-ND.

ภาพ 3 เขาโมโกจู

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดกำแพงเพชร โดย สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์), ม.ป.ป., (http://paro12.dnp.go.th/paro12/index.php/อุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน/อุทยานแห่งชาติแม่วงก์-จังหวัดกำแพงเพชร). CC BY-NC-ND.

ยอดเขาโมโกจู เป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ และสูงที่สุดในผืนป่าตะวันตก ห่างจากอุทยานฯ ประมาณ 38 กิโลเมตร เป็นยอดเขา ที่นักนิยมการท่องเที่ยวแบบเดินป่า ปีนเขา ต้องการที่จะไปเยือนสักครั้ง ด้วยความสูง 1,964 เมตร

คำว่า โมโกจู เป็นภาษากะเหรี่ยง แปลว่า เหมือนฝนจะตก เนื่องจากบนยอดเขามักถูกปกคลุมด้วยเมฆหมอกและมีอากาศหนาวเย็นตลอดเวลา สภาพเส้นทางเดินขึ้นเขาที่มีความลาดชันไม่ต่ำกว่า 60 องศา และใช้เวลาในการเดินทางไป - กลับ ใช้ระยะเวลา 5 วัน ซึ่งต้องพักแรมในป่าตามจุดที่ได้มีการกำหนดไว้ นักท่องเที่ยวจึงต้องเตรียมร่างกายให้พร้อมก่อนออกเดินทางจริง (Sunisa Janjob, 2559)

จุดเด่นบนยอดโมโกจูก็คือ หินที่เป็นลักษณะคล้ายเรือใบ หรือที่นักท่องเที่ยวเรียกกันว่า หินเรือใบ ประกอบกับบริเวณหินเรือใบ สามารถชมวิวได้รอบตัว 360 องศา ซึ่งจะสวยงามทั้งช่วงเช้าและช่วงเย็น จึงเป็นอีกหนึ่งสถานที่ที่นักท่องเที่ยวต้องการที่จะมาพิชิตหินเรือใบให้ได้สักครั้งในชีวิต แต่การจะหาโอกาสมาเที่ยวที่นี่ก็ไม่ง่ายเช่นกัน เนื่องจากอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ กำหนดให้มีกิจกรรมเดินป่าระยะไกล (โมโกจู) แค่ระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ (ไทยรัฐออนไลน์, 2561)

ทางอุทยานฯ จะเปิดเส้นทางเดินป่าเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้พิชิตยอดเขาโมโกจู สัมผัสกับความงดงามของผืนป่า ซึ่งประกอบไปด้วยป่ากว้าง 3 แห่งด้วยกัน คือ ผืนป่าคลองลาน ผืนป่าห้วยขาแข้ง และผืนป่าอุ้มผาง นักท่องเที่ยวที่พิชิตยอดเขาโมโกจู มักจะไม่พลาดที่ถ่ายภาพหินรูปเรือใบ ที่ตั้งเด่นตระหง่านอยู่ริมยอดเขา มองด้านล่างก็จะเห็นไอหมอกที่ปกคลุมผืนป่า เป็นอีกหนึ่งภาพที่งดงามยิ่งนักเท่านั้นเนื่องจากบนยอดเขามักถูกปกคลุมด้วยเมฆหมอกและมีอากาศหนาวเย็นตลอดเวลา อุทยานแห่งชาติแม่วงก์นับได้ว่าเป็นมีผืนป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่ง มีพันธุ์ไม้ที่สำคัญมากมาย อาทิเช่น มะค่าโมง สัก ประดู่ ยางแดง เต็งรัง เป็นต้น อีกทั้งยังมีสัตว์ป่าที่หายาก เช่น ช้างป่า กระทิง เสือ กวาง เก้ง หมี แมวลาย และนกต่าง ๆ ด้วย

2. ช่องเย็น

ช่องเย็น กม.ที่ 93 อยู่ห่างจากที่ทำการอุทยานฯ 28 กิโลเมตร เป็นจุดสูงสุดของถนนคลองลาน - อุ้มผาง สูง 1,340 เมตร จากระดับน้ำทะเล มีสายลมพัดผ่านและหมอกปกคลุมอยู่เสมอ อากาศหนาวเย็นตลอดทั้งปี และเป็นที่ดูพระอาทิตย์ตกได้อย่างสวยงามอีกจุดหนึ่ง อุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปีต่ำกว่า 20 องศาเซลเซียล เนื่องจาก

บริเวณนี้เป็นช่องเขาที่มีสายลมพัดผ่านตลอดเวลา จึงถูกขนานนามว่า “ช่องเย็น” ตามสภาพภูมิอากาศของพื้นที่แห่งนี้ เนื่องจากช่องเย็นมีสภาพอากาศที่เย็นและชื้น จึงพบพันธุ์ไม้ที่ชอบความชุ่มชื้นบริเวณนี้ ได้แก่ กล้วยไม้ เฟิร์นมหัสดำ (Treefern)

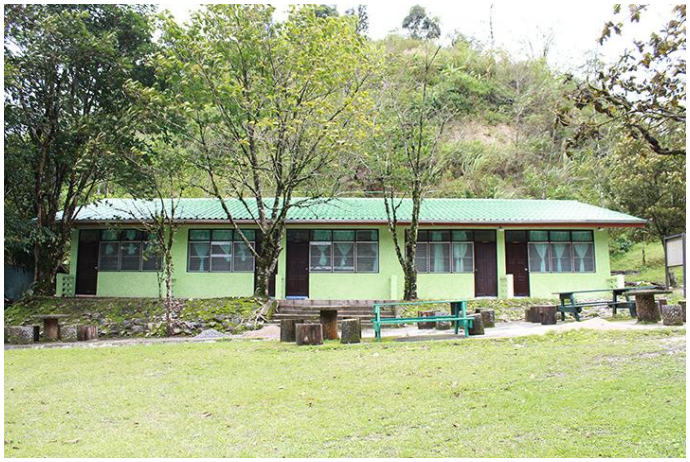
ภาพ 4 ป้ายแนะนำ

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ Mae Wong National Park. (17 กันยายน 2562). "คุ่น" เราสามารถป้องกันได้ด้วยการแต่งกายมิดชิดนะคะ... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=2394217707300486&set=a.267678975475978

ภาพ 5 ช่องเย็น

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดกำแพงเพชร โดย สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์), ม.ป.ป., (http://paro12.dnp.go.th/paro12/index.php/อุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน/อุทยานแห่งชาติแม่วงก์-จังหวัดกำแพงเพชร). CC BY-NC-ND.

ภาพ 6 บ้านพัก

หมายเหตุ: จาก บ้านพักและสิ่งอำนวยความสะดวก โดย กิติพัฒน์ ธาราภิบาล, ม.ป.ป., อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ (ช่องเย็น) (https://nadtapad2559.blogspot.com/p/blog-page_10.html). CC BY-NC-ND.

ภาพ 7 ลานการเต็นท์

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ Mae Wong National Park. (30 ธันวาคม 2561). ลานกางเต็นท์ บริเวณที่ทำการยังว่างนะคะ พรุ่งนี้เจอกันค่ะ... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1984954328226828&set=a.267678975475978

นอกจากนี้ช่องเย็นยังเป็นถิ่นอาศัยของนกหลากหลายชนิด จึงเป็นแหล่งดูนกที่สำคัญแห่งหนึ่งของเมืองไทย บริเวณช่องเย็นมีบ้านพักและสถานที่กางเต็นท์ไว้บริการ แต่จะต้องเตรียมอุปกรณ์มาเอง คือ ผ้าพลาสติกเสื้อกันหนาว โลชั่นกันแมลง และถุงสำหรับนำขยะลงไปทิ้ง เพราะช่องเย็นไม่สามารถกำจัดขยะได้ ตะเกียงหรือไฟฉาย เพราะไฟฟ้ามีให้ใช้ตั้งแต่เวลา 17.00 - 21.00 น. ช่องเย็นยังมีจุดชมวิวพระอาทิตย์ขึ้นที่สวยงาม คือ จุดชมวิวภูสวรรค์ สามารถชมวิวได้ 360 องศา

3. จุดชมวิวภูสวรรค์

ภูสวรรค์เป็นยอดเนินสูงสุดในบริเวณช่องเย็น มีความสูง 1,429 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง (ตามป้ายไม้ดั้งเดิมในยุคนั้น) สาเหตุที่เรียกว่าภูสวรรค์เนื่องจากเมื่อเดินเท้าขึ้นไปจากลานช่องเย็นประมาณ 300 เมตร ยามเช้าจะถูกโอบล้อมด้วยทะเลหมอกหนารอบทิศทาง 360 องศา จนมองไม่เห็นพื้นเบื้องล่าง เปรียบเสมือนการยืนอยู่บนสรวงสวรรค์

ภาพ 8 จุดชมวิวภูสวรรค์

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดกำแพงเพชร โดย สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์), ม.ป.ป., (http://paro12.dnp.go.th/paro12/index.php/อุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน/อุทยานแห่งชาติแม่วงก์-จังหวัดกำแพงเพชร). CC BY-NC-ND.

ภาพ 9 ป้ายจุดชมวิวภูสวรรค์

หมายเหตุ: จาก จากป่าอุทยานประวัติศาสตร์มรดกโลก เมืองกำแพงเพชร สู่ป่ารอยเสือแม่ลูกอ่อน อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ (ช่องเย็น) ตอน..(3) โดย คนเล่าเรื่องผ่านกองไฟ, 2557, ร้อยป่า ร้อยเรื่องราว หลากเรื่องเล่า. (http://travelpangsida.blogspot.com/2014/04/3.html). CC BY-NC-ND.

ภาพ 10 บรรยากาศระหว่างทางขึ้นภูสวรรค์

หมายเหตุ: จาก จากป่าอุทยานประวัติศาสตร์มรดกโลก เมืองกำแพงเพชร สู่ป่ารอยเสือแม่ลูกอ่อน อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ (ช่องเย็น) ตอน..(3) โดย คนเล่าเรื่องผ่านกองไฟ, 2557, ร้อยป่า ร้อยเรื่องราว หลากเรื่องเล่า. (http://travelpangsida.blogspot.com/2014/04/3.html). CC BY-NC-ND.

ภาพ 11 ป้ายผู้พิชิตภูสวรรค์

หมายเหตุ: จาก 3 วัน 2 คืน กับนครชากังราว เที่ยวกำแพงเพชร...เด็ดกว่าที่คิด โดย Chillpainai, 2561, (http://chillpainai.com/scoop/10139). CC BY-NC-ND.

4. จุดชมวิวกิ่วกระทิง

จุดชมทิวทัศน์ กม. 57-115 : ตลอดเส้นทางคลองลาน - อุ้มผาง ระหว่างกิโลเมตรที่ 57 - 115 มีจุดชมทิวทัศน์หลายแห่ง เช่น จุดชมทิวทัศน์กิโลเมตรที่ 81 กิโลเมตรที่ 87 กิโลเมตรที่ 93 กิโลเมตรที่ 102 และกิโลเมตรที่ 115 แต่ละแห่งสามารถมองทัศนียภาพที่สวยงามมองเห็นทิวเขาไกลสุด โดยในจุดชมวิวกิ่วกระทิงนั้นตั้งอยู่หลักกิโลเมตรที่ 81 ไปตามถนนคลองลาน-อุ้มผาง ประมาณ 16 กิโลเมตร จะถึงบริเวณหน้าผาเป็นจุดชมวิวที่สามารถมองเห็นทัศนียภาพของป่า รอบ ๆ ได้อย่างสวยงาม

ภาพ 12 จุดชมวิวกิ่วกระทิง

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดกำแพงเพชร โดย สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์), ม.ป.ป., (http://paro12.dnp.go.th/paro12/index.php/อุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน/อุทยานแห่งชาติแม่วงก์-จังหวัดกำแพงเพชร). CC BY-NC-ND.

ภาพ 13 จุดชมวิวกิ่วกระทิง

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดกำแพงเพชร โดย สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์), ม.ป.ป., (http://paro12.dnp.go.th/paro12/index.php/อุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน/อุทยานแห่งชาติแม่วงก์-จังหวัดกำแพงเพชร). CC BY-NC-ND.

5. ขุนน้ำเย็น

ขุนน้ำเย็นเป็นจุดชมวิวของอุทยานแห่งชาติแม่วงก์อีกที่หนึ่งที่เปิดในนักท่องเที่ยวสามารถกลางเต็นท์นอนได้ ซึ่งมีลานกลางเต็นท์ขุนน้ำเย็นอยู่ห่างจากอุทยาน 24 กิโลเมตร (กิโลที่ 89) เป็นสถานที่กางเต็นท์เป็นจุดชมพระอาทิตย์ขึ้น - ตก และสามารถชมทัศนียภาพของป่าดงดิบเขาได้ 360 องศา เป็นจุดหนึ่งที่สามารถรับนักท่องเที่ยวกางเต็นท์พักแรมได้จำนวน 200 คนต่อวัน มีห้องสุขาไว้ให้บริการนักท่องเที่ยว เหมาะแก่การมาพักผ่อนกับครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง

ภาพ 14 ขุนน้ำเย็น

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดกำแพงเพชร โดย สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์), ม.ป.ป., (http://paro12.dnp.go.th/paro12/index.php/อุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน/อุทยานแห่งชาติแม่วงก์-จังหวัดกำแพงเพชร). CC BY-NC-ND.

ภาพ 15 ลานกางเต็นท์ขุนน้ำเย็น

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ Mae Wong National Park. (5 ธันวาคม 2558). ขณะนี้ (11.30 น.) การลงทะเบียนกางเต็นท์พักแรมที่ ช่องเย็น เต็ม 150 คนแล้วนะครับ... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/maewong.np/posts/pfbid02U24PUCvqtSjNprYtAZM21z3XcxpAcHUAV8Lyk14pgFSGozJm2dFNjdzc4XA5rp5dl

7. แก่งลานนกยูง

ตั้งอยู่ในบริเวณหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติที่ มว.4 (แม่เรวา) อ.แม่วงก์ จ.นครสวรรค์ เป็นแก่งหินขนาดใหญ่ มีลำน้ำแม่วงก์ไหลผ่านตลอดปี บริเวณโดยรอบมีสภาพป่าที่สมบูรณ์มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นอยู่หนาแน่น บรรยากาศร่มรื่น ทางหน่วยพิทักษ์ได้จัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติแก่งลานนกยูง ระยะทาง 5 กิโลเมตร การเดินทางจากนครสวรรค์-ลาดยาว-สี่แยกเขาชนกัน-บ้านตลิ่งสูง-หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติที่ มว.4 (แม่เรวา)-แก่งลานนกยูง เป็นระยะทางประมาณ 96 กิโลเมตร ปัจจุบัน ไม่มีกิจกรรมล่องแก่ง

ภาพ 15 แก่งลานนกยูง

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดกำแพงเพชร โดย สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์), ม.ป.ป., (http://paro12.dnp.go.th/paro12/index.php/อุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน/อุทยานแห่งชาติแม่วงก์-จังหวัดกำแพงเพชร). CC BY-NC-ND.

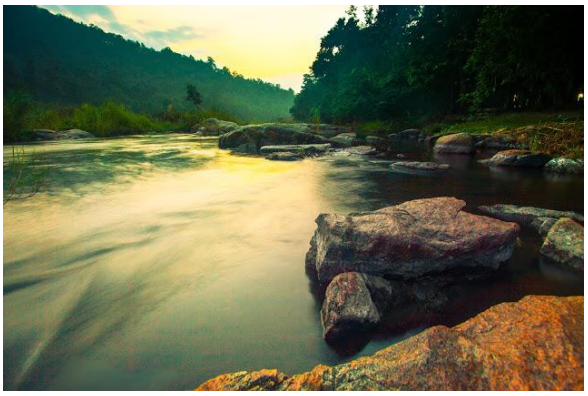

ภาพ 16 บ้านพักแก่งลานนกยูง

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดกำแพงเพชร โดย สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์), ม.ป.ป., (http://paro12.dnp.go.th/paro12/index.php/อุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน/อุทยานแห่งชาติแม่วงก์-จังหวัดกำแพงเพชร). CC BY-NC-ND.

8. แก่งผาคอยนาง - ริมธาร

แก่งผาคอยนาง เป็นแก่งน้ำและแก่งหิน จากถนนคลองลาน-อุ้มผาง ห่างจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ 1,400 เมตร จะมีทางแยกเข้าไปอีก 400 เมตร จะถึงบริเวณแก่งหินขนาดใหญ่ที่มีลำน้ำคลองขลุงไหลผ่าน ซึ่งเป็นลำน้ำสายหนึ่งในหลาย ๆ สายที่ไหลลงสู่แม่น้ำปิง จากบริเวณแก่งเดินขึ้นไปตามลำน้ำอีกประมาณ 350 เมตร จะถึงน้ำตกผาคอยนาง น้ำตกขนาดเล็กที่เด่นและสะดุดตา มีน้ำตก 4 ชั้น แต่ละชั้นมีความสูงประมาณ 20 เมตร

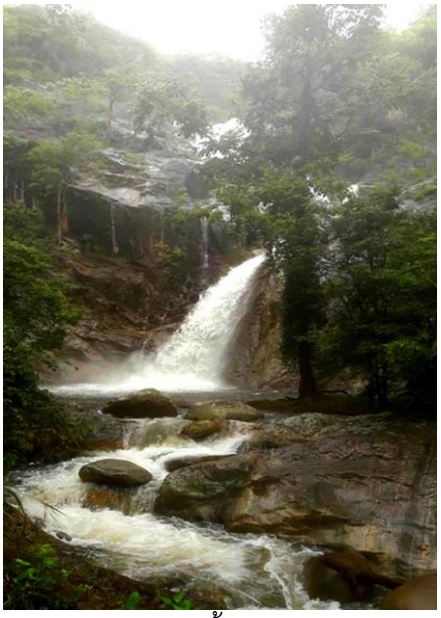

ภาพ 17 แก่งผาคอยนาง - ริมธาร

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดกำแพงเพชร โดย สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์), ม.ป.ป., (http://paro12.dnp.go.th/paro12/index.php/อุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน/อุทยานแห่งชาติแม่วงก์-จังหวัดกำแพงเพชร). CC BY-NC-ND.

นอกจากนี้ในเขตอุทยานฯ ยังมีน้ำตกขนาดใหญ่ที่สวยงามหลายแห่ง อาทิ น้ำตกแม่กระสา เป็นน้ำตกที่สูงที่สุดในอุทยานฯ มี 9 ชั้น สูงถึง 900 เมตร น้ำตกแม่รีวา เป็นน้ำตกขนาดใหญ่สวยงามมาก มี 5 ชั้น และน้ำตกแม่กี มีความสูงประมาณ 200 เมตร แบ่งเป็น 9 ชั้น น้ำตกแห่งนี้ได้รับคำกล่าวชมจากหนังสือ ASEAN MAGAZINE เมื่อปี พ.ศ. 2518 ว่าเป็นน้ำตกที่สวยงามที่สุดในเอเชีย การเข้าถึงน้ำตกเหล่านี้ต้องเดินป่าอย่างน้อย 3 วัน

น้ำตกแม่รีวา อยู่ห่างจากที่ทำการอุทยานฯ ประมาณ 21 กิโลเมตร เป็นน้ำตกขนาดใหญ่สวยงามมาก มี 5 ชั้น รถเข้าไม่ถึงเช่นเดียวกันต้องใช้เวลาใน การเดินทางไป - กลับ 2 วัน

ภาพ 18 น้ำตกแม่รีวา

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดกำแพงเพชร โดย สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์), ม.ป.ป., (http://paro12.dnp.go.th/paro12/index.php/อุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน/อุทยานแห่งชาติแม่วงก์-จังหวัดกำแพงเพชร). CC BY-NC-ND.

น้ำตกแม่กี เป็นน้ำตกที่ตั้งอยู่บริเวณเดียวกับน้ำตกแม่รีวาและน้ำตกแม่กระสา มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาถนนธงชัย การเข้าไปยังน้ำตกต้องเดินเท้าเวลาไป - กลับ 3 - 4 วัน

ภาพ 19 น้ำตกแม่กี

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดกำแพงเพชร โดย สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์), ม.ป.ป., (http://paro12.dnp.go.th/paro12/index.php/อุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน/อุทยานแห่งชาติแม่วงก์-จังหวัดกำแพงเพชร). CC BY-NC-ND.

น้ำตกแม่กระสา เป็นน้ำตกขนาดใหญ่ มี 9 ชั้น สูง 900 เมตร อยู่ห่างจากอุทยานฯ ประมาณ 18 กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินเท้าไป - กลับ 3 - 4 วัน

ภาพ 20 น้ำตกแม่กระสา

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดกำแพงเพชร โดย สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์), ม.ป.ป., (http://paro12.dnp.go.th/paro12/index.php/อุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน/อุทยานแห่งชาติแม่วงก์-จังหวัดกำแพงเพชร). CC BY-NC-ND.

น้ำตกนางนวลและน้ำตกเสือโคร่ง อยู่บริเวณ กม.ที่ 99 ของถนนคลองลาน - อุ้มผาง น้ำตกนางนวลต้องไต่เขาลงไปประมาณ 200 เมตร สำหรับน้ำตกเสือโคร่งต้องเดินไป 1 กิโลเมตร การเดินทางเข้าไปน้ำตกทั้งสองแห่งต้องแจ้งเจ้าหน้าที่ก่อนทุกครั้ง

บ่อน้ำอุ่น เป็นบ่อน้ำอุ่นที่ผุดขึ้นมาจากใต้ดินตามธรรมชาติ น้ำอุ่นมีอุณหภูมิประมาณ 50 องศาเซลเซียส รัศมีความกว้างประมาณ 4 เมตร มีสัตว์ป่าชุกชุม อยู่ห่างจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติประมาณ 1.5 กิโลเมตร

บ้านพักและสิ่งอำนวยความสะดวก

อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ มีบ้านพักและสถานที่กางเต็นท์ไว้บริการนักท่องเที่ยว แต่ต้องนำเต็นท์ไปเอง ระบบไฟฟ้ามีใช้บริเวณที่ทำการอุทยานแห่งชาติ ส่วนบริเวณแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ลานกางเต็นท์ นักท่องเที่ยวต้องมาลงทะเบียนที่ศูนย์บริการฯ และแจ้งความประสงค์สำรองที่พักเต็นท์ หรือจองเต็นท์ใด ๆ ก่อนทั้งสิ้น ณ เวลานั้นเท่านั้น การสำรองที่พักเต็นท์สามารถติดต่อสอบถามรายละเอียดและสำรองที่พักเต็นท์ได้กับอุทยานแห่งชาติโดยตรง สำหรับอัตราค่าบริการอยู่ระหว่าง 250 - 800 บาท ขึ้นอยู่กับชนิดขนาดของเต็นท์และอุปกรณ์ประกอบอื่น ๆ มีเต็นท์ให้เช่าขนาดเดียว คือ เต็นท์โดมพักได้ 1 - 3 คน หลังละ 225 บาท ไม่รวมชุดเครื่องนอนใด ชุดเครื่องนอนมีให้เช่า หมอน 10 บาท แผ่นรองนอน 20 บาท และถุงนอน 30 บาท/ชิ้น

โดยสามารถจองที่พักได้ดังนี้

1. เคาน์เตอร์บริการสำนักอุทยานแห่งชาติ ณ ศูนย์ราชการสะดวก ชั้น 1 อาคารศูนย์ปฏิบัติการป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

2. จองผ่านเจ้าหน้าที่ทางโทรศัพท์หมายเลข 02-5610777 ต่อ 1719 และ 02-5620760-2 ให้บริการจันทร์ - ศุกร์ เวลา 08.30-16.30 น.

3. สามารถจองที่พักได้ที่ https://nps.dnp.go.th/reservation.php

ภาพ 21 ลานกางเต็นท์

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ Mae Wong National Park. (18 ธันวาคม 2557). บรรยากาศหน้าบ้านพัก... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=757196647669275&set=a.757196077669332

บทสรุป

อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ มีพื้นที่ 894 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 2 จังหวัด คือ จังหวัดกำแพงเพชรและจังหวัดนครสวรรค์ เป็นหนึ่งในผืนป่าตะวันตกที่มีพื้นที่ป่าสมบูรณ์มากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย ได้รับการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2530 สภาพป่าประกอบด้วยป่าเบญจพรรณ ป่าดงดิบ และป่าเต็งรัง

มีพันธุ์ไม้ที่สำคัญและมีค่ามากมาย เช่น สัก ประดู่ มะค่าโมง ยางแดง เต็งรัง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสัตว์ป่าที่หายาก เช่น ช้างป่า กระทิง เสือ กวาง เก้ง หมี แมวลาย และนกต่าง ๆ มากกว่า 305 ชนิด จาก 53 วงศ์ ซึ่งนกบางชนิดพบเพียงไม่กี่แห่งในประเทศไทย เช่น นกกระเต็นขาวดำใหญ่ นกเงือกคอแดง นกกางเขนดง นกโพระดกหูเขียว และนกพญาปากกว้างหางยาว เป็นต้น ช่วงที่เหมาะแก่การท่องเที่ยวมากที่สุดคือ ฤดูหนาว ระหว่างเดือนพฤศจิกายน - เดือนกุมภาพันธ์

สถานที่น่าสนใจภายในอุทยานฯ ได้แก่ เขาโมโกจู ช่องเย็น จุดชมวิวภูสวรรค์ จุดชมวิวกิ่วกระทิง ขุนน้ำเย็น แก่งลานนกยูง แก่งผาคอยนาง - ริมธาร น้ำตกแม่กระสา น้ำตกแม่รีวา น้ำตกแม่กี และน้ำตกแม่กระสา

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (ม.ป.ป.). *ชนิดป่าในประเทศไทย.* https://environnet.in.th/evdb/info/forest/forest4.html

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (ม.ป.ป.). *อดีตความเป็นมาของการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ.* https://www.dnp.go.th/MainNation/nature/_private/History.htm

กิติพัฒน์ ธาราภิบาล. (ม.ป.ป.). *บ้านพักและสิ่งอำนวยความสะดวก.* อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ (ช่องเย็น) https://nadtapad2559.blogspot.com/p/blog-page_10.html

คนเล่าเรื่องผ่านกองไฟ. (7 เมษายน 2557). *จากป่าอุทยานประวัติศาสตร์มรดกโลก เมืองกำแพงเพชร สู่ป่ารอยเสือแม่ลูกอ่อน อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ (ช่องเย็น) ตอน..(3).* ร้อยป่า ร้อยเรื่องราว หลากเรื่องเล่า. http://travelpangsida.blogspot.com/2014/04/3.html

โตมากับเขา. (22 ตุลาคม 2562). *ความเหมือนที่แตกต่างระหว่าง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า กับ อุทยานแห่งชาติ.* https://www.blockdit.com/posts/5dae782a1b13160cd99183da

ไทยรัฐออนไลน์. (27 มกราคม 2561). *โมโกจู สวรรค์ อุทยานแห่งชาติแม่วงก์.* https://www.thairath.co.th/lifestyle/travel/thaitravel/1185585

ระณัชย์ อาทรธุระสุข. (2550). *การประเมินมูลค่าระบบนิเวศของ วนอุทยานผางาม* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช]. คลังสารสนเทศดิจิทัล มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. https://ir.stou.ac.th/bitstream/123456789/11652/1/101790.pdf

ศูนย์ศึกษาเรียนรู้ระบบนิเวศป่าชายเลนสิรินาถราชินี. (18 พฤศจิกายน 2561). ป่าดิบแล้ง (Dry Evergreen Forest) หลังจากในสัปดาห์ที่ผ่านมาเราได้พาทุกท่าน... [ข้อความ]. Facebook. https://www.facebook.com/SirinartCenter/posts/ป่าดิบแล้ง-dry-evergreen-forest-หลังจากในสัปดาห์ที่ผ่านมาเราได้พาทุกท่านไปรู้จัก/2538116539603494/

เสาวลักษณ์ เทียนส้ม. (ม.ป.ป.). *ป่าเต็งรัง.* ระบบนิเวศป่าไม้. https://saowalakmim11.wordpress.com/อาณาจักร-อาณาจักรโปรติส/ดิวิชั่นคลอโรไฟตา-division-chlorophyta/

สุทธิศักดิ์. (31 กรกฎาคม 2561). *อุทยานแห่งชาติแม่วงก์.* วิกิพีเดียสารานุกรมเสรี. https://th.wikipedia.org/wiki/อุทยานแห่งชาติแม่วงก์

สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์). (ม.ป.ป.). *อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดกำแพงเพชร.* http://paro12.dnp.go.th/paro12/index.php/อุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน/อุทยานแห่งชาติแม่วงก์-จังหวัดกำแพงเพชร

อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ Mae Wong National Park. (17 กันยายน 2562). *"คุ่น" เราสามารถป้องกันได้ด้วยการแต่งกายมิดชิดนะคะ...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=2394217707300486&set=a.267678975475978

อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ Mae Wong National Park. (18 ธันวาคม 2557). *บรรยากาศหน้าบ้านพัก...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=757196647669275&set=a.757196077669332

อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ Mae Wong National Park. (30 ธันวาคม 2561). *ลานกางเต็นท์บริเวณที่ทำการยังว่างนะคะ พรุ่งนี้เจอกันค่ะ...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1984954328226828&set=a.267678975475978

อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ Mae Wong National Park. (5 ธันวาคม 2558). *ขณะนี้ (11.30 น.) การลงทะเบียนกางเต็นท์พักแรมที่ ช่องเย็น เต็ม 150 คนแล้วนะครับ...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/maewong.np/posts/pfbid02U24PUCvqtSjNprYtAZM21z3XcxpAcHUAV8Lyk14pgFSGozJm2dFNjdzc4XA5rp5dl

Chillpainai. (13 กันยายน 2561). *จาก 3 วัน 2 คืน กับนครชากังราว เที่ยวกำแพงเพชร...เด็ดกว่าที่คิด.* http://chillpainai.com/scoop/10139

Google Aarts&Culture. (ม.ป.ป.). *อุทยานแห่งชาติ.* https://artsandculture.google.com/entity/m05gz5?hl=th

Schoolnet. (ม.ป.ป.). *ป่าเพื่อการอนุรักษ์ .. คือ .. อะไร.* https://www.nectec.or.th/schoolnet/library/snet6/envi2/anuruk/anurn.html

Sunisa Janjob. (5 ธันวาคม 2559). *อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จ.กำแพงเพชร.* กลุ่มวิจัยด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการพัฒนาชุมชน. https://www.it4cd.com/thailandgreentrip/place_detail.php?place_id=183

วัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้านนครไตรตรึงษ์ จังหวัดกำแพงเพชร

พิมพ์นารา บรรจง[1], ศุภโชคชัย นันทศรี[2], พธูรำไพ ประภัสสร[3], วนัสนันท์ นุชนารถ[4] และวีรวรรณ แจ้งโม้[5]

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้านของนครไตรตรึงษ์ จังหวัดกำแพงเพชรมีนครโบราณซุกซ่อนอยู่นั่นคือนครไตรตรึงษ์ โบราณสถานซึ่งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานนับพันปีและมีเรื่องราวเล่าขานว่าเป็นที่มาของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ความสำคัญและความพิเศษของนครไตรตรึงษ์ยังไม่ได้หมดเพียงเท่านี้ นครไตรตรึงษ์ยังมีการแสดงพื้นบ้านที่มีการสืบทอดกันมานับร้อยปี อาทิ ระบำ ก.ไก่ รำคล้องช้าง ระบำพื้นบ้าน และการแสดงพื้นบ้านประเภทอื่น ๆ ที่โดดเด่นและสวยงามที่ยังดำรงอยู่ได้ด้วยการอนุรักษ์และสืบทอดไปยังรุ่นลูกรุ่นหลานโดยพ่อเพลง แม่เพลง ที่เป็นศิลปินพื้นบ้านเป็นสำคัญ

คำสำคัญ : วัฒนธรรม, การแสดงพื้นบ้าน, นครไตรตรึงษ์

วัฒนธรรมพื้นบ้าน (พื้นเมือง) และภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัฒนธรรมพื้นบ้านหรือวัฒนธรรมพื้นเมือง หมายถึง วัฒนธรรมของประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งประชาชนหรือชาวบ้านกำหนดหรือสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมพื้นบ้านซึ่งเป็นสังคมย่อยในสังคมไทย มีการแบ่งวัฒนธรรมย่อยออกเป็นกลุ่มตามลักษณะที่ตั้ง ได้แก่ วัฒนธรรมล้านนา วัฒนธรรมอีสาน วัฒนธรรมอีสานใต้ วัฒนธรรมภาคกลางตอนบน วัฒนธรรมภาคกลาง วัฒนธรรมภาคใต้ตอนบน และวัฒนธรรมภาคใต้ตอนล่าง วัฒนธรรมพื้นบ้านไม่สามารถระบุแหล่งที่มาได้อย่างชัดเจน เนื่องจากวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเอง เกิดจากการจัดระเบียบ กฎเกณฑ์ในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความสุขและเพื่อความเป็นระเบียบในสังคมพื้นบ้าน โดย Boonyaratanaphun T. (อ้างถึงใน Jirachai and Phunwadee, 2001) ได้กล่าวถึงวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านมี 3 แบบด้วยกัน คือ

1) แบบมุขปาฐะ เน้นถึงการถ่ายทอดด้วยวาจาเป็นส่วนใหญ่ และรับรู้ได้ด้วยโสตสัมผัส เช่น เพลงพื้นบ้าน ภาษาสำนวนโวหาร ภาษิต ปริศนาคำทาย นิทาน ฯลฯ

2) แบบอมุขปาฐะ เน้นถึงการถ่ายทอดด้วยกิริยาท่าทาง รูปลักษณ์ และรับรู้ด้วยสัมผัสอื่น ๆ นอกเหนือจากโสตสัมผัส เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม เป็นต้น

3) แบบผสม หมายถึง การถ่ายทอดให้เป็นทั้งแบบแบบมุขปาฐะและแบบอมุขปาฐะ เช่น ระบำชาวบ้าน ละครชาวบ้าน กีฬาพื้นบ้าน ประเพณีพื้นบ้าน ฯลฯ

เมื่อวัฒนธรรมมีความสำคัญและประโยชน์ต่อคนในสังคม ดังนั้นจึงควรจะมีการฟื้นฟูและส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน ด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่

1) สถาบันการศึกษาควรมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านด้วยการสร้าง การผลิตซ้ำ โดยสร้างความสัมพันธ์กันระหว่างผู้เฒ่าและผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชนให้ปัญญาชนฟัง ปัญญาชนซักถาม กรองข้อมูลแล้วถ่ายทอดคืนกลับสู่คนในชุมชน เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมข้ามรุ่นอายุ มีการปรับหลักสูตรและการเรียนการสอน โดยสอดแทรกวัฒนธรรมพื้นบ้านเข้าไปในเนื้อหาหรือ กิจกรรมการสอน

[1-3] อาจารย์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[4] อาจารย์ สาขาวิชาวิจิตร์ศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[5] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

2) การสนับสนุนจากองค์กรทางสังคม นั่นคือวัฒนธรรมของชุมชนจะดำรงอยู่ได้และทำให้ชุมชนเข้มแข็งนั้นอาจมีการรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชน เช่น สหกรณ์ เป็นต้น อีกทั้งหน่วยงานต่าง ๆ ให้การสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน

3) ปรับวัฒนธรรมพื้นบ้านกับวัฒนธรรมต่างชาติให้สอดคล้องกัน เป็นการผนวกเอาความก้าวหน้าของวัฒนธรรมอื่น ๆ เข้ากับวัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย ค้นหาว่าเทคโนโลยีแบบไหนที่เหมาะสมกับชุมชน และอยู่ในรูปแบบที่ชาวบ้านยอมรับได้ ควบคุมได้

4) การค้นคว้าถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อสร้างความเข้าใจและ สามารถอธิบายความสัมพันธ์หรือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น และนำไปใช้พัฒนาประเทศต่อไป

ความหมายของการแสดงพื้นบ้าน

การแสดงพื้นบ้าน เป็นการแสดงที่แสดงออกถึงการสืบทอดทางศิลปะและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นที่สืบทอดกันต่อ ๆ มาอย่างช้านาน ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน การแสดงจะออกมาในรูปแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม อาชีพ และความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ตลอดจนอุปนิสัยของประชาชนในท้องถิ่น จึงทำให้การแสดงพื้นเมือง มีลีลาท่าทางที่แตกต่างกันออกไป แต่ก็มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน คือ เพื่อความสนุกสนานรื่นเริง และพักผ่อนหย่อนใจ (พรทิพา บุญรักษา, 2559)

การแสดงพื้นบ้าน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า ที่บรรพบุรุษไทยได้สั่งสม สร้างสรรค์ และสืบทอดไว้เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ เพื่อให้รุ่นลูกรุ่นหลานได้เรียนรู้และรักในคุณค่าในศิลปะไทยในแขนงนี้ เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และพร้อมที่จะช่วยสืบทอด จรรโลง และธำรงไว้เป็นสมบัติของชาติสืบไป

การแสดงพื้นบ้าน เป็นการแสดงเพื่อก่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน และความบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันตามสภาพภูมิประเทศ สังคม วัฒนธรรม แต่ละท้องถิ่น ดังนั้นการแบ่งประเภทของการแสดงพื้นเมืองของไทย โดยทั่วไปจะแบ่งตามส่วนภูมิภาค ดังนี้

1) การแสดงพื้นบ้านของภาคเหนือ จากสภาพภูมิประเทศที่อุดมไปด้วยป่า มีทรัพยากรมากมาย มีอากาศหนาวเย็น ประชากรมีอุปนิสัยเยือกเย็น นุ่มนวล งดงาม รวมทั้งกิริยา การพูดจา มีสำเนียงน่าฟัง จึงมีอิทธิพลทำให้เพลงดนตรีและการแสดง มีท่วงทำนองช้า เนิบนาบ นุ่มนวล ตามไปด้วย การแสดงของภาคเหนือ เรียกว่า ฟ้อน เช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฟ้อนเงี้ยว ฟ้อนสาวไหม เป็นต้น

2) การแสดงพื้นบ้านของภาคกลาง โดยธรรมชาติภูมิประเทศเป็นที่ราบ เหมาะสำหรับอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน และเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรม การแสดงจึงออกมาในรูปแบบของขนบธรรมเนียมประเพณี และการประกอบอาชีพ เช่น เต้นกำรำเคียว เพลงเกี่ยวข้าว เพลงเรือ เพลงฉ่อย เพลงอีแซว ลิเก ลำตัด กลองยาว เถิดเทิง เป็นต้น

3) การแสดงพื้นบ้านของอีสาน ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปของภาคอีสานเป็นที่ราบสูง มีแหล่งน้ำจากแม่น้ำโขง แบ่งตามลักษณะของสภาพความเป็นอยู่ ภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกัน ประชาชนมีความเชื่อในทางไสยศาสตร์มีพิธีกรรมบูชาภูติ ผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การแสดงจึงเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันและสะท้อนให้เห็นถึงการประกอบอาชีพและความเป็นอยู่ได้เป็นอย่างดี การแสดงของภาคอีสานเรียกว่า เซิ้ง เป็นการแสดงที่ค่อนข้างเร็ว กระฉับกระเฉง สนุกสนาน เช่น เซิ้งกระติบข้าว เซิ้งโปงลาง เซิ้งกระหยัง เซิ้งสวิง เซิ้งดึงครกดึงสาก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมี ฟ้อนที่เป็นการแสดงคล้ายกับภาคเหนือ เช่น ฟ้อนภูไท (ผู้ไท) เป็นต้น

4) การแสดงพื้นบ้านของใต้ โดยทั่วไปภาคใต้มีอาณาเขตติดกับทะเล และประเทศมาเลเซีย ประชากรจึงมีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณีบางส่วนที่คล้ายคลึงกัน ประชากรมีอุปนิสัยรักพวกพ้อง รักถิ่นที่อยู่อาศัย และศิลปวัฒนธรรมของตนเอง จึงมีความพยายามที่จะช่วยกันอนุรักษ์ไว้จนสืบมาจนถึงทุกวันนี้

การแสดงของภาคใต้มีลีลาท่ารำคล้ายกับการเคลื่อนไหวของร่างกายมากกว่าการฟ้อนรำ ซึ่งจะออกมาในลักษณะกระตุ้นอารมณ์ให้มีชีวิตชีวาและสนุกสนาน เช่น โนรา หนังตะลุง รองเง็ง ตารีกีปัส เป็นต้น

กล่าวได้ว่าการแสดงพื้นบ้านในแต่ละภาคจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันในเรื่องของมูลเหตุแห่งการแสดง ซึ่งแบ่งออกได้ดังนี้

1) แสดงเพื่อเซ่นสรวงหรือบูชาเทพเจ้า เป็นการแสดงเพื่อแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือเซ่นบวงสรวงดวงวิญญาณที่ล่วงลับ

2) แสดงเพื่อความสนุกสนานในเทศกาลต่างๆ เป็นการรำเพื่อการรื่นเริง ของกลุ่มชนตามหมู่บ้านในโอกาสต่างๆ หรือเพื่อเกี้ยวพาราสีกันระหว่าง ชาย - หญิง

3) แสดงเพื่อความเป็นสิริมงคล เป็นการรำเพื่อแสดงความยินดีในโอกาสต่างๆ หรือใช้ในโอกาสต้อนรับแขกผู้มาเยือน

4) แสดงเพื่อสื่อถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอันเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และวัฒนธรรมประเพณี เพื่อสร้างชื่อเสียงให้เป็นที่รู้จัก (พรทิพา บุญรักษา, 2559)

ประเภทของการแสดงพื้นบ้าน

1) การแสดงในเชิงร้องและขับลำ

การร้องและขับลำ เป็นการใช้ภาษาเชิงปฏิภาณไหวพริบอย่างฉับไว แม้บางส่วนบางตอนจะใช้บทที่ท่องไว้แล้วก็ตาม แต่อาจนำเอามาปรุงถ้อยคำใหม่ได้ นับเป็นการแสดงที่เน้นเฉพาะการขับร้อง อาศัยถ้อยคำทำนอง และสำเนียงตลอดจนภาษาถิ่น ได้แก่ ภาคกลาง เช่น ลำตัด เพลงฉ่อย เพลงอีแซว เพลงพวงมาลัย เพลงเรือ เพลงเหย่อย เพลงช้าเจ้าหงส์ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงสงฟาง เพลงชักกระดาน เพลงสงคำลำพวน และเพลงพานฟาง เป็นต้น ภาคเหนือ เช่น ซออู้สาว เป็นต้น ภาคอีสาน เช่น กลอนลำ การสู่ขวัญ การพูดผญา เป็นต้น และภาคใต้ เช่น เพลงบอก เป็นต้น

2) การแสดงในเชิงเรื่องราว

การแสดงใน เชิงเรื่องราวรวมทั้งการแสดงขับร้องขับลำที่ขยายออกไปเป็นเรื่องราว จนถึงการแสดงแบบละคร ซึ่งมีการแสดง เช่น ฟ้อนรำ ออกท่าทาง และจัดตัวแสดงอย่างละคร มีดนตรีประกอบบ้าง ลักษณะการแสดงอาจจะใช้เรื่องราวจากนิทาน นิยายหรือวรรณกรรมตอนใดตอนหนึ่ง ได้แก่ ภาคกลาง เช่น การแหล่ออกตัว เสภารำ สวดคฤหัสถ์ ลิเก ละครชาตรี เป็นต้น ภาคเหนือ เช่น การแสดงเรื่องน้อยไจยา เป็นต้น ภาคอีสาน เช่น หมอลำกลอน หมอลำหมู่ เป็นต้น และ ภาคใต้ เช่น โนรา ลิเกป่า เป็นต้น

3) การแสดงในเชิงขบวนแห่

การแสดงในเชิงจัดขบวน มีขึ้นเพื่อแสดงความครึกครื้นสนุกสนานในการเดินทางเคลื่อนที่จากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่ง จัดเป็นขบวนแห่ซึ่งมีการร้องรำทำเพลงและฟ้อนรำเข้าขบวนไปด้วยกัน เป็นการแสดงที่มีอยู่ทุกภาค เช่น ภาคกลาง เช่น การรำกลองยาว แตรวง กระตั้วแทงเสือ เป็นต้น ภาคเหนือ เช่น ขบวนฟ้อน กลองสะบัดไชย เป็นต้น ภาคอีสาน เช่น การเซิ้งเข้าขบวนบั้งไฟ ขบวนปราสาทผึ้ง ขบวนแห่เทียนเข้าพรรษา เป็นต้น และภาคใต้ เช่น แห่หมรับ การส่งตายาย เป็นต้น (พรทิพา บุญรักษา, 2559)

คุณค่าของการแสดงพื้นบ้าน

พรทิพา บุญรักษา (2559) การแสดงพื้นบ้านของไทย เป็นสิ่งที่แสดงถึงความมีอารยธรรมและความเจริญงอกงามของคนในชาติ ซึ่งสามารถจำแนกคุณค่าของการแสดงพื้นบ้านเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) คุณค่าด้านความบันเทิง ความเจริญเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของการแสดงทุกประเภท เพราะการแสดงพื้นบ้านทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินทั้งจากลีลาท่าทางของผู้แสดง ความวิจิตรงดงามของเครื่องแต่งกาย ความงามสวยงามของฉาก

2) คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรม การแสดงพื้นบ้านเป็นศูนย์รวมของงามศิลป์หลากหลายสาขา เช่น ดุริยางคศิลป์ นาฏศิลป์ วรรณศิลป์ มัณฑนศิลป์ วิจิตรศิลป์ และขนบธรรมเนียมประเพณีอันงดงามของท้องถิ่น

3) คุณค่าด้านจริยธรรม เนื้อเรื่องของการแสดงส่วนใหญ่จะสะท้อน คติธรรมค่านิยมทางพุทธศาสนา การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เสริมสร้างคุณธรรม และจริยธรรม

4) คุณค่าด้านความคิด การแสดง และการละเล่นพื้นบ้านหลายประเภท เป็นการแสดงความสามารถด้านคิดสร้างสรรค์ สร้างจินตนาการ สอดแทรกคติสอนใจ และแนวคิดที่เป็นประโยชน์

5) คุณค่าด้านการศึกษา การแสดงพื้นบ้านของภาคต่าง ๆ ก่อให้ประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ สังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น

องค์ประกอบของการแสดงพื้นบ้าน

นัทธมน คำภีริชยา และคณะ (2562) นาฏศิลป์ หมายถึง การร้องรำทำเพลง ดังนั้นองค์ประกอบของนาฏศิลป์รวมถึงการแสดงพื้นบ้านก็จะประกอบไปด้วยการร้อง การบรรเลงดนตรี และการฟ้อนรำ ทั้งนี้เพราะการแสดงออกทางนาฏศิลป์ไทยจะต้องอาศัยบทร้องทำนองเพลงประกอบการแสดง เพราะฉะนั้นก่อนที่จะมาเป็นนาฏศิลป์ไทยได้จะต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบสำคัญๆ ดังต่อไปนี้

1) การฟ้อนรำหรือลีลาท่ารำ การฟ้อนรำหรือลีลาท่ารำเป็นท่าทางของการเยื้องกรายฟ้อนรำที่สวยงาม โดยมีมนุษย์เป็นผู้ประดิษฐ์ท่ารำเหล่านั้นได้ถูกต้องตามแบบแผน รวมทั้งบทบาทและลักษณะของตัวละคร ประเภทของการแสดง และการสื่อความหมายที่ชัดเจน

2) จังหวะ จังหวะเป็นส่วนย่อยของบทเพลงที่ดำเนินไปเป็นระยะและสม่ำเสมอ การฝึกหัดนาฏศิลป์ไทยจำเป็นต้องใช้จังหวะเป็นพื้นฐานในการฝึกหัด เพราะจังหวะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติและมีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคน หากผู้เรียนมีทักษะทางการฟังจังหวะแล้วก็สามารถรำได้สวยงาม แต่ถ้าผู้เรียนไม่เข้าใจจังหวะ ก็จะทำให้รำไม่ถูกจังหวะหรือเรียกว่า "บอดจังหวะ" ทำให้การรำก็จะไม่สวยงามและถูกต้อง

3) เนื้อร้องและทำนองเพลง เนื้อร้องและทำนองเพลงการแสดงลีลาท่ารำแต่ละครั้งจะต้องสอดคล้องตามเนื้อร้องและทำนองเพลง ทั้งนี้เพื่อบอกความหมายของท่ารำ ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกในการแสดงได้ตามเนื้อเรื่อง ตลอดจนสามารถสื่อความหมายให้กับผู้ชมเข้าใจตรงกันได้ เช่น การแสดงอารมณ์รัก ผู้รำจะประสานมือทาบไว้ที่หน้าอก ใบหน้ายิ้มละไม สายตามองไปยังตัวละครที่รำคู่กัน เป็นต้น

4) การแต่งกาย การแต่งกายในการแสดงนาฏศิลป์สามารถบ่งบอกถึงยศ ฐานะ และบรรดาศักดิ์ของผู้แสดงละครนั้น ๆ โดยเฉพาะการแสดงโขน การแต่งกายจะเปรียบเสมือนแทนสีกายของตัวละคร เช่น เมื่อแสดงเป็นหนุมานจะต้องแต่งกายด้วยชุดสีขาว มีลายปักเป็นลายทักษิณาวัตร สวมหัวขนลิงสีขาวปากอ้า เป็นต้น

5) การแต่งหน้า การแต่งหน้าเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้ผู้แสดงสวยงาม และอำพรางข้อบกพร่องของใบหน้าของผู้แสดงได้ นอกจากนี้ก็ยังสามารถใช้วิธีการแต่งหน้าเพื่อบอกวัย บอกลักษณะเฉพาะของตัวละครได้ เช่น แต่งหน้าคนหนุ่มให้เป็นคนแก่แต่งหน้าให้ผู้แสดงเป็นตัวตลก เป็นต้น

6) เครื่องดนตรีที่บรรเลงประกอบการแสดง การแสดงนาฏศิลป์จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เครื่องดนตรีบรรเลงประกอบการแสดง ดังนั้นผู้แสดงจะต้องรำให้สอดคล้องตามเนื้อร้องและทำนองเพลงในขณะเดียวกัน

ดนตรีก็เป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญในการช่วยเสริมให้การแสดงสมบูรณ์ และสามารถสื่อความหมายได้ชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างบรรยากาศในการแสดงให้สมจริงยิ่งขึ้นด้วย

7) อุปกรณ์การแสดงละคร การแสดงนาฏศิลป์ไทยบางชุดต้องมีอุปกรณ์ประกอบการแสดงละครด้วย เช่น ระบำพัด ระบำนกเขา ฟ้อนเทียน ฟ้อนเล็บ ฟ้อนร่ม เป็นต้น อุปกรณ์แต่ละชนิดที่ใช้ประกอบการแสดงจะต้องสมบูรณ์ สวยงามและสวมใส่ได้พอดี หากเป็นอุปกรณ์ที่ต้องใช้ประกอบการแสดง เช่น ร่ม ผู้แสดงจะต้องมีทักษะในการใช้อุปกรณ์ได้อย่างคล่องแคล่ววางอยู่ในระดับที่ถูกต้องสวยงาม

การอนุรักษ์การแสดงพื้นบ้าน

พรทิพา บุญรักษา (2559) การอนุรักษ์การแสดงพื้นบ้านไทยให้ดำรงอยู่สืบไปจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากคนไทยทุกคน ซึ่งมีหลายวิธีการด้วยกัน ดังนี้

1) การรวบรวมข้อมูลการแสดงพื้นบ้านต่าง ๆ ทั้ง จากคนในท้องถิ่น และเอกสารที่ได้มีการบันทึกไว้ เพื่อนำมาศึกษา วิจัยให้เข้าใจถึงแก่นแท้ เอกลักษณ์ และคุณประโยชน์ของการแสดงนั้น ๆ ซึ่งจะช่วยให้คนรุ่นใหม่เกิดการยอมรับ และนำไปปรับใช้กับชีวิตยุคปัจจุบันได้

2) ส่งเสริมให้เห็นคุณค่าของการแสดงพื้นบ้านไทย โดยเฉพาะการแสดงในท้องถิ่น ให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงเอกลักษณ์ของการแสดงพื้นบ้าน

3) การรณรงค์เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกความรับผิดชอบในการอนุรักษ์การแสดงพื้นบ้านให้กับคนไทยทุกคน เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของการแสดงพื้นบ้านว่าเป็นเรื่องที่ทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกัน รวมทั้งภาคเอกชนต้องร่วมกันในการส่งเสริมสนับสนุน ประสานงานการบริการความรู้ วิชาการ และทุนทรัพย์สำหรับจัดกิจกรรมทางการแสดงพื้นบ้านให้กับชุมชน

4) สร้างศูนย์กลางในเผยแพร่ประชา สัมพันธ์ผลงานทางด้านวัฒนธรรม ด้วยระบบเครือข่ายสารสนเทศ เช่นเว็บไซต์ เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย สะดวกรวดเร็ว และสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตได้ง่าย อย่างไรก็ดีสื่อมวลชนควรมีบทบาทในการส่งเสริม และสนับสนุนงานด้านการแสดงพื้นบ้านมากยิ่งขึ้นด้วย

การแสดงพื้นบ้านใน ต.ไตรตรึงษ์ อ.เมืองกำแพงเพชร จ.กำแพงเพชร

ศิลปินพื้นบ้านสาขาการแสดงในจังหวัดกำแพงเพชรมีอยู่หลายหมู่บ้านหลายตำบลซึ่งล้วนแต่มีความสามารถเชี่ยวชาญในศิลปะการแสดงของกลุ่มชนแต่ละกลุ่มอย่างสุดยอด ศิลปินพื้นบ้านต่างๆ เคยมีการนำเสนอการแสดงไปอย่างหลากหลายตั้งแต่เวทีลานวัฒนธรรมหมู่บ้านจนถึงหน้าพระที่นั่ง ล้วนเป็นเกียรติและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของศิลปินพื้นบ้านอย่างที่ไม่สามารถบรรยายได้ ศิลปินพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงในจังหวัดกำแพงเพชร มีดังนี้

1) หมู่ที่ 3 ปากคลองใต้ อันมีศิลปินกว่า 30 ชีวิตที่โลดแล่นบนงานวัฒนธรรมมาหลายชั่วอายุคน รุ่นต่อรุ่นที่สามารถสืบสานวัฒนธรรมการแสดงได้อย่างโดดเด่นและงดงาม มีแม่วันเพ็ญ บุญญาสิทธิ์ เป็นประธานกลุ่ม ทุกท่านให้ความร่วมมืออย่างวิเศษสุดในการแสดงทุกครั้ง ทุกท่านมีฐานะดี ปัจจัยที่ได้รับเป็นเพียงกำลังใจที่ได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วนในการทำงานอย่างเต็มใจ บ้านหมู่ที่ 3 ปากคลองใต้ มีการแสดงพื้นบ้านที่น่าสนใจและยกย่องสืบมาจำนวน 4 ชุด คือ รำแม่ศรี ที่สืบสานวัฒนธรรมมาแต่สมัยอยุธยาเป็นราชธานี งดงามและยิ่งใหญ่แฝงเร้นภูมิปัญญาไว้อย่างมากที่สุด รำพวงมาลัยเป็นการแสดงทางวัฒนธรรมที่งดงาม บทร้อง ท่ารำล้วนงดงาม ถ่ายทอดจากชีวิตจริงในอดีตอย่างจริงจัง ระบำคล้องช้าง เป็นแสดงพื้นบ้านที่แสดงออกถึงอาชีพการทำไม้ของชาวนครชุมนำมาดัดแปลงเป็นการแสดงได้อย่างร่วมสมัย รำโทนเป็นการแสดง

พื้นบ้านที่เกิดใหม่ที่สุด ดัดแปลงมาจากรำวงพื้นบ้าน รุ่งเรืองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี เนื้อเพลงบอกถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านได้อย่างลึกซึ้ง

2) หมู่ที่ 4 ปากคลองกลาง เป็นหมู่บ้านเก่าแก่คู่กับหมู่ที่ 3 ปากคลองใต้ ได้ร่วมจรรโลงการแสดงพื้นบ้านไว้สองชนิด คือ ระบำร้องแก้ และลิเกป่า ซึ่งอนุรักษ์ไว้ได้อย่างดีที่สุดภายใต้การนำของ แม่สุวรรณ สังข์สุวรรณ ประธานกลุ่มศิลปินพื้นบ้านหมู่ที่ 4 การแสดงประกอบด้วย ระบำร้องแก้ เป็นการแสดงร้องแก้กันระหว่างชายหญิง เนื้อหาเกี้ยวพาราสีกันโดยใช้วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นมาร้องโต้ตอบกันอย่างไพเราะกินใจและได้ความรู้อย่างท่วมท้น ลิเกป่าเป็นการแสดงพื้นบ้านที่ยุคสมัยลิเกรุ่งเรือง หนุ่มสาวนำลิเกมาร้องโต้ตอบกันโดยเล่นกันในป่า ในกลางทุ่งบนหลังควายจึงเรียกกันว่าลิเกป่า ไพเราะและเสียดแทงอารมณ์ความรู้สึกอย่างมาก

3) ศิลปินพื้นบ้านวังพระธาตุ ตำบลไตรตรึงษ์ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มิได้มีการย้ายเข้าออกหลายร้อยปี ทำให้มีการแสดงที่เป็นแบบโบราณซ่อนอยู่เป็นจำนวนมากที่มีชื่อเสียง ผู้นำในการแสดงคือ แม่เสนอ สิทธิ และอาจารย์สุขศรี สิทธิ ที่รวบรวมศิลปินเข้าไว้อย่างเป็นปึกแผ่นมั่นคง มีหลากหลายประเภทได้แก่ ระบำก.ไก่ เป็นการแสดงที่แสดงถึงอัจฉริยภาพของของภาษา ตั้งแต่ก.ไก่ ถึง ฮ นกฮูก เป็นการสอนภาษาไทยอักขระที่ชาญฉลาดเท่าที่เคยพบมา เนื้อหาของเพลงสนุกสนาน กินใจ ไพเราะน่าฟังยิ่งนัก รำคล้องช้าง เป็นการแสดงที่ไพเราะอ่อนโยน ลักษณะคล้ายเพลงกล่อมเด็ก แตกต่างจากระบำคล้องช้างเมืองนครชุม รำวงพื้นบ้าน เนื้อหาของเพลงบอกถึงประวัติศาสตร์และความเป็นมาของบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัยอย่างเด่นชัดที่สุด

4) ศิลปินพื้นบ้านเขาทอง ตำบลไตรตรึงษ์ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ชาวเขาทองอพยพมาจากตำบลเขาทอง อำเภอพยุหคีรี จังหวัดนครสวรรค์ แต่ยังรักษาวัฒนธรรมการแสดงไว้ได้อย่างดีที่สุดภายใต้การนำของ นางนาม เผือกคล้าย และนายชด เผือกคล้าย สองสามีภรรยาผู้มุ่งมั่นในการสืบสานวัฒนธรรมการแสดง มีการแสดงหลายชุด อาทิ รำโทนเขาทอง มีเพลงไพเราะจำนวนมาก การรำชี้บท คือแสดงท่ารำตามเนื้อหานั้น ๆ ถือว่าเป็นสุดยอดของการแสดงรำโทนเลยทีเดียว เต้นกำรำเคียวมีเนื้อเพลงและมีลีลาที่แตกต่าง ไพเราะน่าฟัง ท่ารำสวยงาม เหมาะสำหรับการสืบทอดวัฒนธรรม

5) ศิลปินพื้นบ้านชาววังแขม อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร ภายใต้การนำของ กำนันฟุ้ง ปานสุด กำนันตำบลวังแขม การแสดงที่สุดยอดที่สุด คือ การเล่นเพลงฉ่อย นับว่าดัดแปลงแต่งเติมเนื้อร้องได้อย่างงดงามไพเราะและทรงคุณค่ามากที่สุด

ในบทความเรื่องนี้จะนำเสนอแต่การแสดงพื้นบ้านในตำบลไตรตรึงษ์ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชรเท่านั้นนั่นคือ ศิลปินพื้นบ้านวังพระธาตุ เนื่องจากเป็นพื้นที่ ๆ มีประวัติศาสตร์ด้านการแสดงพื้นบ้านมาอย่างยาวนานและมีการแสดงที่เป็นแบบโบราณซ่อนอยู่เป็นจำนวนมาก

ศิลปินพื้นบ้านวังพระธาตุ

ศิลปินพื้นบ้านวังพระธาตุมีการแสดงพื้นบ้านที่เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียง ได้แก่ 1) ระบำ ก.ไก่ 2) รำคล้องช้าง และ 3) รำวงพื้นบ้าน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ระบำ ก.ไก่ บ้านวังพระธาตุ เป็นชุมชนโบราณที่มีประชาชนตั้งถิ่นฐานสืบต่อกันมาหลายร้อยปี ทำให้สามารถสั่งสมวัฒนธรรมอย่างหลากหลายและร่วมกันจรรโลงและฟื้นฟูวัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้านสู่วิถีชีวิตของคนวังพระธาตุให้มีความสุขได้อย่างวิเศษสุด ระบำก.ไก่ เป็นการแสดงชุดใหญ่ที่สืบทอดกันมานับร้อยปี บุคคลที่ควรกล่าวถึงคือ แม่เสนอ สิทธิ เป็นผู้สืบทอดงานวัฒนธรรมสำคัญนี้สู่ประชาชนบ้านวังพระธาตุ และ

น่าภูมิใจที่ อาจารย์สุขศรี สิทธิ ลูกสาวของคุณแม่เสนอได้ร่วมถ่ายทอดเจตนารมณ์ทางวัฒนธรรมของคุณแม่ไว้ทั้งสิ้น เพลงพื้นบ้านระบำ ก.ไก่ จึงไม่สูญจากบ้านวังพระธาตุอย่างแน่นอน

ระบำ ก.ไก่ ดัดแปลงมาจากเพลงกลางบ้านที่เดิมมีเนื้อหาบทร้องเป็นการโต้ตอบเกี้ยวพาราสีระหว่างชาย หญิง เป็นการด้นสด ๆ เมื่อมีการเรียนการสอนในโรงเรียน คงมีผู้รู้แต่งบท ระบำก.ไก่ ให้นักเรียนเรียนได้อย่างไพเราะและกลมกลืนอย่างที่สุด ระบำก.ไก่ แสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมและวัฒนธรรมของบ้านวังพระธาตุอย่างเด่นชัดมีบทไหว้ครู ที่ตรงตามแบบฉบับของการแสดงพื้นบ้านว่าก่อนเล่นระบำ ก.ไก่ นั้น ต้องไหว้ครูก่อน เพราะจะต้องมีครูฝึกสอนจึงจะมาเล่นได้ ขอไหว้พระครูสูงสุด คือองค์พระพุทธ พระธรรม อีกทั้งพระสงฆ์ชี้นำทางสดใส ทั้งครูร้อง ครูรำ ที่ท่านดังมากล่าว ลูกขอกราบไหว้วอน ซึ่งพระคุณทั้งหลาย ลูกจะร้องจะรำขออย่าให้ขัดข้อง ขอให้พระคุณทั้งผองจงช่วยอวยชัย แล้วนำตัวอักษรทั้ง 44 ตัวมาร้อยเรียงได้อย่างไพเราะโต้ตอบกันจนครบตัวอักษร เป็นภูมิปัญญาไทยภูมิปัญญาวังพระธาตุอย่างน่าสนใจเป็นที่สุด

ฝ่ายชายร้อง : แม่ ก.ไก่งามเกิน พี่ร้องเกริ่นทำไมไม่กลับ แม่การะเกด ซ่อนกาบ ช่างส่งกลิ่น หอมไกล

ฝ่ายหญิงร้อง : พ่อ ก.ไก่งามเกิน เห็นจะไม่ได้เกลี้ยกล่อม อย่าทำหน้าเก้ออกกรอมไปเลยนะพ่อหนุ่มบ้านไกล

ฝ่ายชายร้อง : แม่ อ.อ่างเอออวย เหมือนน้ำเอ่อปากอ่าว ถ้าน้องจะเอาก็เอา อย่าทำเป็นคนขี้อาย

ฝ่ายหญิงร้อง : พ่อ อ.อ่าง โอ้อวด พี่อย่างมาทำออดอ้อน น้องไม่ใช่คนใจอ่อน หรอกนะคนหน้าไม่อาย

ทุกตอนจะมีคำสร้อยว่า เอ่อระเหยลอยมา หงส์เอ๋ยลอยมาลอยไป ตอนจบมีบทจบและบทลาจากที่ไพเราะและท้าทายผู้ชมเป็นอย่างมาก จบแล้วระบำ ก.ไก่ เป็นอย่างไรท่านผู้ชม ถ้าท่านเห็นเหมาะสม ช่วยกันอนุรักษ์เพลงไทย ครบตัวอักษร 44 พวกผมขอหนีจากท่านผู้ชม ทั้งหลายขอให้โชคดีมีชัย

ระบำ ก.ไก่ มีคุณค่าทางวัฒนธรรมอย่างหลากหลาย และทรงคุณค่าอย่างที่สุด ได้แก่

1) คุณค่าทางด้านวรรณศิลป์ แสดงการใช้ถ้อยคำ สัมผัสทั้งสระและสัมผัสอักษร ที่มีชั้นเชิงแพรวพราว แสดงถึงปฏิภาณและไหวพริบของผู้แสดง ในการร้องโต้ตอบกัน ใช้โวหารอุปมาอุปไมยโต้ตอบกัน ตรงไปตรงมา เห็นภาพพจน์อย่างชัดเจน

2) คุณค่าทางสังคม สะท้อนให้เห็นสภาพสิ่งแวดล้อม ความเป็นอยู่ แนวคิด และความเชื่อ อาหารการกิน สภาพภูมิศาสตร์ การติดต่อคมนาคม แนวคิดในการเลือกหาคู่ครอง ความรัก ตลอดจนการถ่ายเทวัฒนธรรมใหม่ เขามาในบทร้อง

3) คุณค่าทางจิตใจ ต่อประชนชาววังพระธาตุ ที่ได้มีโอกาสสนุกสนาน รื่นเริง ร่วมพบปะพูดคุยระหว่าง หนุ่มสาว โดยไม่ผิดประเพณี และศีลธรรม เพราะเป็นงานรื่นเริง เช่นงานสงกรานต์ ซึ่ง ในหนึ่งปีมีครั้งเดียวให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสพบปะกัน สมควรที่จะได้ยกย่องพ่อเพลง แม่เพลง และสืบทอดการแสดงดังกล่าวไปสู่ลูกหลาน เมื่อมี โอกาสที่จะสนับสนุน ให้ศิลปินพื้นบ้านมาแสดงออกในงานประเพณีต่างๆ ของชาวกำแพงเพชร แม้จะไม่ทันสมัยหรือมิใช่กระแสนิยม ควรให้โอกาสการแสดงพื้นบ้านของกำแพงเพชรได้อยู่คู่กำแพงเพชรตลอดไป

วิธีการเล่นของเพลงระบำ ก. ไก่ (สภาวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร, 2544)

1) ผู้เล่นประกอบด้วย ฝ่ายชายและฝ่ายหญิง จำนวนเท่า ๆ กัน แบ่งเป็นพ่อเพลงแม่เพลงและลูกคู่

2) การแต่งกายชุดไทยพื้นบ้าน คือ นุ่งโจงกระเบนทั้งชายและหญิง ฝ่ายชายใส่เสื้อคอกลม มีผ้าขาวม้าคาดเอว ฝ่ายหญิงใส่เสื้อแขนกระบอก หรือเสื้อผ้าลูกไม้ไม่มีผ้าคาดเอว

3) วิธีการเล่น เริ่มต้นด้วยบทไหว้ครูร้องสลับกันระหว่างชายหญิง ลูกคู่รับด้วยคำสร้อยที่ว่า “เอ้อระเหยลอยมา หงส์เอ๋ยลอยมาลอยไป” จนถึง ฮ.นกฮูก จึงจบด้วยบทส่งท้าย ระหว่างการร้องนั้นใช้จังหวะปรบมือกำกับเช่นเดียวกับเพลงฉ่อย และขณะร้องพ่อเพลงกับแม่เพลงจะใช้ท่ารำสอดสร้อยมาลาประกอบการร้องโดยตลอด

4) โอกาสในการเล่น จะเล่นในงานรื่นเริงต่าง ๆ ของท้องถิ่น ได้แก่ วันตรุษ และวันสงกรานต์ บทร้องของเพลงระบำ ก. ไก่

ภาพ 1 ระบำ ก.ไก่

หมายเหตุ: จาก การแสดงพื้นบ้านของชุมชนโบราณเมืองกำแพงเพชร โดย สภาวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร, 2544, สันติ อภัยราช (http://sunti-apairach.com/book/book1pdf/booksec1_03.pdf). CC BY-NC-ND.

บทไหว้ครู

(สร้อย) เอ้อระเหยลอยมา หงส์เอ๋ยลอยมาลอยไป

ก่อนเล่นระบำ ก. ไก่ นั้น จะต้องไหว้ครูก่อน เพราะจะต้องมีครูฝึกสอนจึงจะมาเล่นได้

(สร้อย) ขอไว้ขอพระครูสูงสุด คือ องค์พระพุทธ พระธรรม อีกทั้งสองชี้นำ ทางสดใส ทั้งครูรำ ที่ท่านดังมาก่อน ลูกขอกราบไหว้วาน ซึ่งพระคุณทั้งหลาย ลูกจะร้องจะรำ ขออย่าให้ขัดข้อง ขอให้พระคุณทั้งผองจงช่วยอวยชัย

บทเกริ่น

เรื่องระบำ ก. ไก่ นั้นเป็นของเก่ามาช่วยกันขัดเกลา ให้มันเกิดกลับกลาย (สร้อย) เดี๋ยวนี้ระบำ ก.ไก่ มันไม่มีเหมือนแต่ก่อน เพราะจะเป็นเพียงบทกลอน เป็นเพลงฉ่อยกลายๆ เพราะมันเป็นของเก่า ๆ เราจึงเอามาเกริ่นให้รุ่งเรืองจำเริญ ช่วยอนุรักษ์กันเข้าไว้

บทร้อง

(สร้อย) เอ้อระเหยลอยมา หงส์เอ๋ยลอยมาลอยไป

(ชาย) แม่ ก. ไก่งามเกิน พี่ร้องเกริ่นทำไมไม่กลับ แม่การะเกดซ่อนอาบช่างส่งกลิ่นหอมไกล (สร้อย)

(หญิง) พ่อ ก. ไก่งามเกิน เห็นจะไม่ได้เกลี้ยกล่อม อย่าทำหน้าเก้ออกกรอบ ไปเลยพ่อหนุ่มบ้านไกล

(ชาย) แม่ ข. ไข่งามขำ น้องอย่งทำขัดข้อง จงหาคู่ไว้ประคอง เสียเมื่อยามเจ็บไข้

(หญิง) พ่อ ข. ไข่งามขำ เห็นจะไม่ได้คลึงเคล้า พอเห็นกกขาขาว ๆ ประเดี๋ยวจะนอนเป็นไข้

(ชาย) แม่ ฃ. ขวดขวยเขิน ขอให้พี่กกขา ถ้าได้เป็นเขยอยู่คา แล้วพี่ไม่คิดซื้อขาย

(หญิง) พ่อ ข. ขวดขวยเขิน ถ้ารักน้องให้มาขอ จะเฝ้ากอดเคลียคลอ แม่แก้มขาวกลัวจะข่าย

(ชาย) แม่ ค. ควายน่าขี่ให้เอาตัวพี่ไปเป็นเจ้าของ มันไม่ได้กอดประคอง ละพ่อหน้าขนเป็นควาย

(หญิง) พ่อ ค. ควายน่าขี่ไม่เอาตัวพี่เป็นเจ้าของ จะขี่ควายลงคลอง ค่อย ๆ คลึง ค่อย ๆ ไหล

(ชาย) แม่ ฆ. ระฆังดังเคร่ง หรือจะไม่ได้ประคอง แม่นมคัดเหมือนปุ่มฆ้อง หรือรักคาอยู่กับใคร

(หญิง) พ่อ ฆ. ระฆังดังเคร่ง เห็นจะไม่ได้ประคอง พี่อย่ามาพูดคล่อง ๆ คงจะไม่ได้คลึงไคล

(ชาย) แม่ ง. งูรูปงาม เสียแรงพี่ตามมาง้อ อย่าทำแสนงอนหน้างอ แล้วแม่เงาเดือนหงาย
(หญิง) พ่อ ง. งูรูปงาม พี่อย่าตามมาง้อ น้องไม่หลงงมหน้างอ ยอมรับผู้ชายง่าย ๆ
(ชาย) แม่ จ. จานค้ำจุน บุญมาประจวบกันจัง ถ้าได้ประจำเรือจ้าง ด้วยกันแจวนั้นพี่เข้าใจ
(หญิง) พ่อ จ. จานงามจริง อย่ามารักน้อง เลยจะจ๋า อย่ามาพูดจ้อเจรจา เพราะน้องมันจนเอ๋ยใจ
(ชาย) แม่ ฉ. ฉิ่งงามโฉม มัจทำให้ชอบตาฉัน พี่อยากจะชิดกระชั้น กับแม่ช่อจันทร์ฉาย
(หญิง) พ่อ ฉ. ฉิ่งของฉัน พอเป็นน้ำเชื่อมกระฉ่อน พอได้ชิมเพียงหนึ่งช้อน ก็ลืมแม่ช่อจันทร์ฉาย
(ชาย) แม่ ช. ช้างเชยชม พี่ขอเชิญชวนเผ้าชี้ มาคั่วช่องเอี่ยวชี หวังชิ่งเชิงเอาชัย
(หญิง) พ่อ ช. ช้างเชยชวน อย่ามาแอบชมร้อยชั่ง อย่ามาผูกมารักผูกชัง ให้เป็นเช่นเลยหนอชาย
(ชาย) แม่ ซ. โซ่เดินเซ่อ อย่างถ้าได้เธอเข้ามาซ้อน จะปักซุ้มเอาไปซ่อน อยู่ในซุ้มเชิงไทร
(หญิง) พ่อ ซ. โซ่เดินเซ่อ อย่าทำกระเซอเสียดสี อย่ามาทำเซ้าซี้ เดี๋ยวจะโดนสันตีนซ้าย
(ชาย) แม่ ฌ. กระเฌอเชยชม ขอให้พี่ชิมสักชาม พี่ไม่กระโชกให้ช้ำ ดอกนะแม่ชื่นใจชาย
(หญิง) พ่อ ฌ. กระเฌอต้นไม้ มันไม่ได้เชยชม แล้วจะไม่ได้ลองชิมหรอกนะพี่หนุ่มลอยชาย
(ชาย) แม่ ญ. หญิงเดินย่างให้คู่ไว้เขย่า เสียเมื่อตัวยังเยาว์ ประเดี๋ยวจะแก่คราวยาย
(หญิง) พ่อ ญ. หญิงเดินย่างอย่างขึ้นต่อขย่ม จะให้ ญ.หญิงเขานิยมเชียวหรือพ่อลำไย
(ชาย) แม่ ฎ. ชฎาเดินดง ถ้าได้น้องเอามาดู จะพาเดินดงดูไม่ทิ้งน้องให้เดียวดาย
(หญิง) พ่อ ฎ. ชฎาเดินดง พี่ได้ดมดอกมาดาม มาเห็นดอกดินดำดำแล้วพี่จะทิ้งดูดาย
(ชาย) แม่ ฏ. ปฏักตัวตัน ที่หลงตนนั่นตอง พี่อยากจะแตะต้องกับแม่นมแต่งเป็นไต
(หญิง) พ่อ ฏ. ปฏักตัวตัน ให้หันหลังไปตรอง มันไม่ได้แตะได้ต้องจะพาตัวมลาย
(ชาย) แม่ ฐ. ฐานถี่ถ้วน อีแม่สวนกระถิน นานไปจะมีมลทินสมควรถ่ายก็ถ่าย
(หญิง) พ่อ ฐ. ฐานถี่ถ้วน อย่ามาถามถึงดอกกระถิน น้องกลัวจะมีมลทิน ไม่ต้องมาคิดถามไถ่
(ชาย) แม่ ฑ. มณโฑนั่งแท่น พี่อยากจะทับแทนที่ ถ้าไม่ได้ทับสักทีจะสู้กระทิกกระทาย
(หญิง) พ่อ ฑ. มณโฑนั่งแน่น มันไม่ได้แทนทับที่ แต่พอได้ทับเข้าไปสักที เดี๋ยวพี่ก็ท้อพระทัย
(ชาย) แม่ ฒ. ผู้เฒ่าเดินเกรอ พี่รักเธอเต็มที่ จนทนกระทิกให้ถี่ ๆ น้องอย่าเพิ่งท้อพระทัย
(หญิง) พ่อ ฒ. เอ๋ย พ่อ ฒ.ผู้เฒ่า แม้กายของเรายังเป็นทุกข์ ความรักยังทายไม่ถูก น้องกลัวไม่สมฤทัย
(ชาย) แม่ ณ. เณรหน้านวล พี่อยากได้น้องมานอนน้าว แม่นมเหมือนหน่วยมะนาว พี่อยากสนิทเนื้อใน
(หญิง) พ่อ ณ. เณรตัวน้อย มันไม่ใช้วาสนา มันไม่ได้รจนา เสียแล้วพ่อแก้วเจียระไน
(ชาย) แม่ ด. เด็ก สวยเด็ด สงสารได้โดไถเดี่ยว ที่ได้ดั้นด้นมาเที่ยงคนเดียวเอ๋ยดมดาย
(หญิง) พ่อ ด. เด็ก คนดี น้องมันมีปมด้อย พอเด็ดดมเข้าสักหน่อย แล้วพี่ก็ทิ้งให้เดียวเอ๋ยดาย
(ชาย) แม่ ต. เอ๋ย ต.เต่า แลดูสองเต้าน้องเต่ง เหมือนทองขึ้นตาเต็งพี่หลงลืมตาย
(หญิง) พ่อ ต. เต่าตีนต่ำ พี่อย่ามาทำอวดโต ประเดี๋ยวจะโดนมีดโต้ถ้าไม่รักตัวกลัวตาย
(ชาย) แม่ ถ. เอ๋ย ถ.ถุง เปรียบเหมือนนาทุ่งสองแคว ไอ้ทุ่งนาทั้งสองแถวนั้นน้องจะไม่ให้ใครไถ
(หญิง) พ่อ ถ. เอ๋ย ถ.ถุง น้องมีนาทุ่งสองแถว แต่ทุ่งนาทั้งสองแถวนั้นน้องจะไม่ให้ใครไถ
(ชาย) แม่ ธ. ธงสีทอง พี่เที่ยวท่องมาหลายเที่ยว เมื่อมีหนทางพี่ก็ต้องเทียวมาหาแม่แสงอุทัย
(หญิง) พ่อ ธ. ธงชาติไทย น้องกลัวรักไม่ซื่อตรง ให้พี่ไปยกเสาธงเอาไว้สำหรับเสี่ยงทาย
(ชาย) แม่ น. หนูเนื้อนิ่ม พี่อยากเจอหน้านวลน้อง แม่ดอกโสนในหนองพี่อยากแนบเนื้อนางใน
(หญิง) พ่อ น. หนูหน้านวล มันไม่ได้น้องไปนอนน้าว จะต้องไปนอนหนาว ก็เพราะไม่ได้นางใน
(ชาย) แม่ บ. ใบไม้ใบบาง อย่าทำเป็นใบ้บ้าบ่น ให้หาคู่เทินบนเสียเถิดแม่บัวบังใบ

(หญิง) พ่อ บ. ใบบัวบาง อย่าทำเป็นใบ้บ้าบ่น อย่าทำเหมือนคนเป็นบ้า อย่ามาหลงรักบุษบาเลยนะ พ่อบ่อทองใบ

(ชาย) แม่ ป. ปลานมปั้น โดนใครปั้นมาบ้างหรือไม่ แม่ ป.ปืนยิ่งเป้าจงว่าความเป็นไป

(หญิง) พ่อ ป. ปลางามป้อ มันไม่ได้แม่ปอสุกปลั่ง ให้กลับไปทำนาปรัง ไปเถอะไปพี่ไป

(ชาย) แม่ ผ. ผึ้งโผผิน พี่มาประสบพบผ่าน จะพาตัวน้องผายผัน เข้าไปในพุ่มป่าไม้

(หญิง) พ่อ ผ. ผึ้งบินผ่าน น้องไม่เอาทำผัว อย่ามาหลงพันพัว มันไม่ได้ตอดอกไผ่

(ชาย) แม่ ฝ. ฝาหน้าฝน ถึงอยู่คนละฟาก พี่จะเอารักมาฝากกับแม่แก้มเป็นไฝ

(หญิง) พ่อ ฝ.ฝาหน้าฝน อย่ามาพ่นเป็นฝอย น้องนี้ไม่ใช่ใฝ่ฝัน ถึงแม้จะฆ่าจะฟัน ก็ไม่ได้แก้มเป็นไฝ

(ชาย) แม่ พ.พานงามพร้อม เสียงช่างเพราะเหมือนพิณ พี่อุตส่าห์โผผินมาหาแม่ผ่องอำไพ

ฯลฯ

2) รำคล้องช้าง เป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวบ้านวังพระธาตุ วิธีรำฝ่ายชายจะนาผ้าไปคล้องคอฝ่ายหญิงออกมารำกลางวงเป็นคู่ ๆ เมื่อจบเพลงฝ่ายหญิงจะเอาผ้านั้นไปคล้องผู้ชายคนอื่นออกมาสลับกันไปเรื่อย ๆ เมื่อฝ่ายชายคล้องจะร้องว่า “คล้องเถิดหนาพ่อคล้อง” ถ้าเป็นฝ่ายหญิงคล้องจะร้องว่า “คล้องเถิดหนาแม่คล้อง” เนื้อร้องแสดงถึงวัฒนธรรมการคล้องช้างป่ามาฝึกเพื่อใช้งานในสมัยก่อน เนื้อร้องมี 2 ช่วง คือ ร้องเกริ่นโดยนาเนื้อเพลงกล่อมเด็ก “เพลงคล้องช้าง” มาใส่จังหวะและทำนองเดียวกันใช้ร้องช่วงเกริ่นเพื่อให้รำเดินหาคู่คล้อง เมื่อขึ้น “คล้องเถิดหนา...” ผู้เล่นก็จะคล้องคู่ออกมารำ (ฉัตรชัย อินทรประพันธ์ และยุชิตา กันหามิ่ง, 2561)

ร้องเกริ่น

วันเอ๋ยวันนี้ ตัวพี่จะไปคล้องช้าง
ข้ามห้วยบึงบาง ข้ามเขาพนมทอง
คล้องช้างมาได้ เก็บเอาไว้ในจาลอง
เกี่ยวหญ้าเอามากอง ช้างน้อยหรือก็ไม่กิน
ยกงวงฟาดงา น้าตาไหลริน
ช้างน้อยไม่กิน เพราะคิดถึงถิ่นมารดา
ร้องประกอบการรำเป็นคู่

คล้องเสียเถิดแม่ (พ่อ) คล้อง อย่าจดอย่าจ้อง คล้องเอาตัวงามเอย คล้องช้างมาได้แล้วเหวย คล้องช้างมาได้แล้ววา มัดไว้ที่ต้นยอ ช้างเถื่อนเข้ามาเกย เลยเอาช้างต่อ ต้นยอเล็กนัก ระวังจะหักโผงเอย

ภาพ 2 รำคล้องช้าง

หมายเหตุ: จาก การแสดงพื้นบ้านของชุมชนโบราณเมืองกำแพงเพชร โดย สภาวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร, 2544, สันติ อภัยราช (http://sunti-apairach.com/book/book1pdf/booksec1_03.pdf). CC BY-NC-ND.

3) รำวงพื้นบ้าน รำวงพื้นบ้าน บ้านวังพระธาตุ ต.ไตรตรึงษ์ อ.เมืองกำแพงเพชร จ.กำแพงเพชร เป็นการรำวงพื้นบ้านของไทยที่วิวัฒนาการมาจากเพลงพื้นบ้านของไทย ไม่มีท่ารำที่ชัดเจนตายตัวหรือแน่นอน ชาวบ้านจะประดิษฐ์ท่ารำกันเอง เป็นภูมิปัญญาเฉพาะถิ่น เพลงรำวงเริ่มฟื้นฟูในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ในช่วงปีพุทธศักราช 2485 - 2500 ได้ดำเนินการสร้างลัทธิชาตินิยมขึ้นในชนชาติไทย โดยนำรำวงพื้นบ้านภูมิปัญญาดั้งเดิมมาใส่เนื้อร้อง ให้คนไทยมีคุณสมบัติชาตินิยมขึ้น เนื้อเพลงจะบอกความเป็นคนไทยและปลุกใจให้รักชาติ ให้เข้าใจในชาติไทย และจงรักภักดีต่อชาติไทย และสอนให้หญิงไทยรักนวลสงวนตัว ให้ชายไทย มีศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงามประจำใจ (สันติ อภัยราช, ม.ป.ป.)

สันติ อภัยราช (ม.ป.ป.) เพลงรำวงพื้นบ้านของชาวบ้านวังพระธาตุ ตำบลนครไตรตรึงษ์ มีดังต่อไปนี้

เพลงเคารพธง เป็นเพลงปลุกใจให้ประชาชน รักชาติ และกล่าวถึงนายควง อภัยวงศ์ มารั้งตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แทน จอมพล ป.พิบูลสงคราม

เพลงเคารพธง

ไทยเราจะต้องยืนยง เคารพธง ธงสีเลือดไทย
ห้าริ้วปลิวอยู่ไสว (ซ้ำ) นั่นคือธงไทย ไทยสมรภูมิ
ควง อภัยวงค์ ท่านดำรงเป็นนายกใหม่
พวกเราชาวไทย พร้อมใจกันให้ไพบูลย์ (ซ้ำ)
ป. พิบูลย์สงคราม ท่านผู้นำคนก่อน
ท่านได้ลาพักผ่อน ราษฎรอย่าได้ร้อนใจ (ซ้ำ)

เพลงอานันทมหิดล เมื่อปีพุทธศักราช 2489 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล สิ้นพระชนม์กะทันหัน มีพระชนมายุ เพียง 20 พรรษา มีการแต่งเพลงอานันทมหิดลเพื่อไว้อาลัยพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 8 ขึ้นด้วยบทเพลงที่ไพเราะและเรียบง่ายเพื่อบอกถึงความรักและความอาลัยต่อพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

เพลงอานันทมหิดล

พอ ศอ สอง สี่ แปด เก้า ไทยเราง่วงเหงากันหมดทุกคน
สมเด็จอานันทมหิดล สิ้นพระชนม์เสียยังเยาว์ เยาว์

เพลงสวัสดี เป็นเพลงที่เชิญหนุ่มสาวมาร้องรำเล่นเพื่อให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสพบปะกัน ความรักที่มีต่อกันเป็นความรักที่เสียสละและการมีศีลธรรมจรรยา ไม่ชิงสุกก่อนห่าม เข้าตามตรอกออกทางประตู ให้ผู้ใหญ่รับรู้ในความรักของหนุ่มสาว

เพลงสวัสดี

สวัสดี เชิญชิมารำ ทุกคำฉันได้มาร้องขอ
ฉันมองแล้วเธออย่าเมิน ฉันร้องเชิญเธอไม่อยากรำ
รำหน่อยพอได้เป็นขวัญตา ฉันได้มาอ้อนวอนแต่หัวค่ำ
ขวัญใจสั่งไว้ไม่ให้รำ (ซ้ำ) เธอมาทำกระบิดกระบวน (ซ้ำ)
สวัสดีเธอจ๋า ฉันมาด้วยความรักน้อง
จิตใจหมายปอง รักน้องฉันจึงได้มา

การร้องการรำอย่าทำซิให้เป็นอื่น
มืดๆ ค่ำๆ อย่ารำซิเข้ามาใกล้
ไม่เป็นไรหรอกนะน้อง
พี่มีศีลธรรม
คืนนี้ทั้งคืน ทั้งคืน สว่างดวงตา
หากพี่พอใจผู้ใหญ่เขาไม่พอตา
รับรองมิให้ชอกช้ำ
ศีลธรรมประจำกาย

เพลงรำวงแม่ปิง เป็นเพลงรำวงที่ชาวกำแพงเพชรได้แต่งขึ้นโดยใช้ลำน้ำปิงเป็นฉากสำคัญในการแสดงความรักต่อกัน ให้อารมณ์และความรู้สึกที่งดงามและเป็นไทย

เพลงสายน้ำปิง

แม่ปิงไหลมายังไม่เท่าวาจาสาวเอย
ไม่รักแล้วยังมาออดอ้อน (ซ้ำ)
ดวงสมรริมฝั่งปิง โยน ๆ โยนทิ้ง โยนทิ้ง โยนทิ้ง

เพลงทึม ทึ่ม ทึม เป็นเพลงที่ชาวบ้านวังพระธาตุกำแพงเพชร แต่งขึ้นแสดงถึงความสัมพันธ์ของลำน้ำปิงระหว่างจังหวัดกำแพงเพชรและจังหวัดนครสวรรค์ มีการค้าขายกันทางน้ำ มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันทางลำน้ำปิง กล่าวถึงการกินข้าวที่เมืองกำแพง แต่ไปซดน้ำแกงที่ปากน้ำโพ แสดงถึงความหมายมีนัยยะที่อาจไม่เข้าใจในช่วง 60 - 70 ปีที่ผ่านมา

เพลงทึม ทึ่ม ทึม

ทึม ทึ่ม ทึม
รัมรักเอาไว้เถิดเหวย
เอ้า ทึม ทึ่ม ทึม
ฉันได้มาอ้อนวอนแต่หัวค่ำ
ขวัญใจสั่งไว้ไม่ให้รำ (ซ้ำ)
สิงห์โตมันเป็นสัตว์ร้าย
กินข้าวที่เมืองกำแพง
อย่ามาลืมกันเสียเลย
เรา ไม่เคยรักใคร
รำหน่อยพอได้เป็นขวัญตา
อย่ามาลืมลำตัดสิงห์โต
เธอมาทำกระบิดกระบวน (ซ้ำ)
มันกัดคนตายที่ปากน้ำโพ
ไปซดน้ำแกงที่ปากน้ำโพ

เพลงเสียดายตัว เป็นเพลงที่สอน ให้ผู้หญิงไม่ให้หลงระเริงในความรัก เนื้อเพลงบอกว่าความรักคือไฟอย่าเข้าไปใกล้ เป็นเพลงที่สอนให้ผู้หญิงรักนวลสงวนตัว

เพลงเสียดายตัว

เสียตายตัวอย่ามัวไปหลงระเริง
รักเอาไฟเข้าไปจี้ กลัวจะมีรอยไหม้
รักเรานั้นคือเพลิง อย่าระเริงหลงเข้าไปใกล้
รักเรานั้นคือไฟ ฉันยังจำได้ ไม่ลืม ไม่ลืม

เพลงเกิดเป็นหญิง สอนให้ผู้หญิงรักเดียวใจเดียว ให้สงบเสงี่ยมเจียมตัว ความสาวมีเพียงหนเดียว ถ้าเสียสาวแล้วไม่สามารถที่จะแก้ไขได้ ถ้าไม่ระมัดระวังตัวให้ดีน้ำตาจะเช็ดหัวเข่า

เพลงเกิดเป็นหญิง

เกิดเป็นหญิงนะแม่ทูนหัว
เธอเป็นหญิงเกิดมาทั้งที
จงเสงี่ยมเจียมตัวเสียเถิดนารี
จะชั่วหรือดีก็มีหน้าเดียว

อย่าพะวงหลงแต่ในเรื่องรัก มากนักจะพาให้หลง
ชายใดหัวใจไม่ตรง (ซ้ำ) อีกหน่อยโฉมยงน้ำตาจะไหลนอง

เพลงลาก่อน เป็นเพลงสุดท้าย สำหรับการร้องเล่น แสดงความรักที่มีต่อกัน การพูดถึงเวรกรรมที่ทำให้ทั้งสองต้องลาจากกัน

เพลงลาก่อน

ลาก่อนแล้วนะเธอ วันหน้าค่อยมาเจอกันใหม่
อยู่ด้วยไม่ได้ อยู่ได้ฉันจะขออยู่ เป็นเวร เป็นกรรม
โอยต้องจำจากคู่ อยู่ได้ก็จะขออยู่ จะอยู่เป็นคู่ฟ้อนรำ

บทสรุป

การแสดงพื้นบ้านนครไตรตรึงษ์ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษไทยได้สั่งสม สร้างสรรค์และสืบทอดไว้เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติเพื่อให้รุ่นลูกรุ่นหลานได้เรียนรู้และรักในคุณค่าในศิลปะไทย เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และพร้อมที่จะช่วยสืบทอดจรรโลงและธำรงไว้เป็นสมบัติของชาติ สืบไป

บรรณานุกรม

ฉัตรชัย อินทรประพันธ์ และยุชิตา กันหามิ่ง. (2561). *ระบบสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่นครไตรตรึงษ์ จังหวัดกำแพงเพชร.* http://province.m-culture.go.th/kamphangphet/page/show_kp.html

นัทธมน คำภีริชยา, นันท์ณภัส มะโนมั่น, นิศาชล ฉิ่งจัตุรัส, บชกร แก้ววิเศษ, พลอยขวัญ แพรล้วน, ภัทรพรรณ กาละ, วิชญาดา เหมือนใจ, สุรภา แจ่มสว่าง และอิศราภรณ์ ชิณวงศ์. (13 กุมภาพันธ์ 2562). *ความหมายและที่มาของนาฏศิลป์.* นาฏศิลป์. https://bodstar.blogspot.com/p/blog-page.html

พรทิพา บุญรักษา. (2559). *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการแสดงพื้นบ้านไทย.* http://poppy-porntipa.blogspot.com/2016/09/blog-post_28.html

สภาวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร. (2544). *การแสดงพื้นบ้านของชุมชนโบราณเมืองกำแพงเพชร.* สันติ อภัยราช. http://sunti-apairach.com/book/book1pdf/booksec1_03.pdf

สันติ อภัยราช. (ม.ป.ป.). *รำวงพื้นบ้าน บ้านวังพระธาตุ ตำบลไตรตรึงษ์.* http://sunti-apairach.com/05/05F.htm

Jirachai & Phunwadee. (2001). *Role in Preserving the Culture of Teachers in Secondary Schools belong to Department of General Education.* Chiang Mai University.

พระเครื่องกำแพงเพชร

พิมพ์นารา บรรจง[1], ศุภโชคชัย นันทศรี[2], พธูรำไพ ประภัสสร[3], วนัสนันท์ นุชนารถ[4] และวีรวรรณ แจ้งโม้[5]

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระเครื่องของจังหวัดกำแพงเพชร พระเครื่องกำแพงเพชรมีประวัติความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัยและได้รับความนิยมสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน พระเครื่องที่สำคัญและโด่งดังมากของจังหวัดกำแพงเพชรก็คือพระเครื่องกรุทุ่งเศรษฐีที่อยู่บริเวณเมืองเก่านครชุม ได้แก่ กรุวัดบรมธาตุ กรุเจดีย์กลางทุ่ง กรุวัดพิกุล กรุวัดซุ้มกอ กรุบ้านเศรษฐี กรุฤาษี กรุวัดน้อย กรุวัดหนองลังกา กรุหัวยาง กรุคลองไพร กรุท่าเดื่อ และกรุโน่นม่วง เป็นต้น ส่วนพระเครื่องที่มีชื่อเสียงมากของกรุทุ่งเศรษฐีก็คือพระกำแพงซุ้มกอ พระกำแพงเม็ดขนุน และพระกำแพงพลูจีบ เป็นต้น พระกำแพงซุ้มกอจัดเป็นหนึ่งในพระเครื่องเบญจภาคีอันเป็นตัวแทนความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในยุคสุโขทัยและมีพุทธคุณทางด้านโภคทรัพย์ ซึ่งสะท้อนความเป็นเอกลักษณ์อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของพุทธศาสนิกชนสมัยโบราณได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ : พระเครื่อง, กำแพงเพชร

ประวัติความเป็นมาพระเครื่องกำแพงเพชร

กำแพงเพชรในปัจจุบันนั้นได้รวมเมืองโบราณไว้หลายเมือง เช่น เมืองชากังราว เมืองนครชุม เมืองแปบ เมืองเทพนคร เมืองพาน เมืองคณฑี เมืองพังคา เมืองโกสัมพี เมืองรอ เมืองแสนตอ และเมืองไตรตรึงษ์ เป็นต้น จังหวัดกำแพงเพชรเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยกรุงสุโขทัยได้มีการสร้างวัดวาอารามไว้มากมายทั้งทางด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงและฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ต่อมาได้มีการรื้อพระศรีรัตนมหาธาตุเจดีย์ที่เมืองนครชุม ซึ่งได้พบตำนานการสร้างพระพิมพ์ในครั้งนี้ด้วย ซึ่งนับว่าเป็นการสร้างพระพิมพ์หรือที่เราเรียกว่าพระเครื่องไว้อย่างมโหฬารครั้งหนึ่งทีเดียว ไม่ใช่แต่พระเครื่องเท่านั้นพระพุทธรูปต่าง ๆ และถาวรวัตถุต่าง ๆ ก็คงสร้างไว้อย่างมากมายเช่นกัน และพระเครื่องที่สำคัญและโด่งดังมากของจังหวัดนี้ก็คือ พระเครื่องตระกูลทุ่งเศรษฐีที่อยู่บริเวณเมืองเก่านครชุมนั่นเอง นครชุมเมืองโบราณอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงหลักฐานที่ปรากฏในปัจจุบันคือ กำแพงเมืองซึ่งเป็นมูลดินสูง 2 - 3 เมตร รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวไปตามแม่น้ำปิงตามแผนที่ที่ได้สำรวจไว้ วัดบรมธาตุจะอยู่ใจกลางเมืองพอดี ด้านตะวันตกจรดคลองสวนหมากยังมีแนวคันคูอยู่บางตอนกว้าง 500 เมตรเศษ กำแพงด้านใต้มีแนวคันดินเป็นกำแพงเมือง 2 ชั้น ด้านตะวันออกยังมีแนวกำแพงหลงเหลืออยู่ริมแม่น้ำ 150 เมตรเศษ กำแพงมุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือพังลงน้ำไปหมด วัดที่อยู่ในเขตกำแพงเมืองมีอยู่ 2-3 วัด และวัดที่อยู่นอกกำแพงเมืองอีกหลายวัด ซึ่งอยู่ในบริเวณทุ่งเศรษฐี และเป็นที่มาของกรุพระเมืองกำแพงเพชรที่โด่งดังมาจนทุกวันนี้ พระเครื่องจังหวัดกำแพงเพชรกรุพระที่สำคัญๆ พระกรุเมืองกำแพงเพชรของเมืองนครชุม ได้แก่ กรุวัดบรมธาตุ กรุเจดีย์กลางทุ่ง กรุวัดพิกุล กรุวัดซุ้มกอ กรุบ้านเศรษฐี กรุฤาษี กรุวัดน้อย กรุวัดหนองลังกา กรุหัวยาง กรุคลองไพร กรุท่าเดื่อ และกรุโน่นม่วง เป็นต้น พระเครื่องที่มีชื่อเสียงมากของกรุทุ่งเศรษฐีก็คือ พระกำแพงซุ้มกอ พระกำแพงเม็ดขนุน พระกำแพงพลูจีบ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบพระเครื่องต่าง ๆ ที่เป็นที่นิยมทั้งสิ้นก็คือ พระกำแพงกลีบจำปา พระกำแพงเปิดโลก พระกำแพงกลีบบัว พระยอดขุนพล พระกำแพงเม็ดมะลื่น

[1-3] อาจารย์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[4] อาจารย์ สาขาวิชาวิจิตร์ศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[5] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

พระนางกำแพงพิมพ์ต่าง ๆ เป็นต้น พระที่พบในบริเวณทุ่งเศรษฐีนี้ ถ้าเป็นพระเนื้อดินเผาแล้วจะมีเนื้อหาที่ละเอียดอ่อนหนึกนุ่มเป็นพิเศษ จนกล่าวกันติดปากว่า "เนื้อทุ่ง" ซึ่งหมายถึงพระเนื้อดินที่ละเอียดหนึกนุ่มนั่นเอง (พระเครื่องตั้มศรีวิชัย, ม.ป.ป.)

ประเภทของพระเครื่องกำแพงเพชร

ในบรรดาพระเครื่องของจังหวัดกำแพงเพชร พระกำแพงซุ้มกอพิมพ์ใหญ่มีกระหนก (กระหนก หมายถึง ลวดลาย) พระกำแพงซุ้มกอพิมพ์ใหญ่ไม่มีกระหนก (ซุ้มกอดำ) และพระกำแพงลีลาเม็ดขนุน เป็นพระยอดนิยมของพระเครื่องจังหวัดกำแพงเพชร พระเครื่องกำแพงเพชรมีมากมายหลายชนิดเรียกชื่อต่าง ๆ กัน ดังนี้ (ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก, 2562)

1. เรียกชื่อตามสถานที่ หรือกรุที่พระเครื่องบรรจุอยู่ เช่น กำแพงทุ่งเศรษฐีใช้เรียกชื่อพระเครื่องทุกชนิดที่ได้จากบริเวณเมืองเก่าฝั่งตะวันตกที่เรียกกันว่า “ทุ่งเศรษฐี” และวงการนักพระเครื่องทั่วไปเมื่อกล่าวถึงพระกำแพงเพชรหรือพระที่อื่นคล้ายพระกำแพงเพชร ก็เติมคำว่า “กำแพง”ลงข้างหน้า ชื่อพระนั้น ๆ เช่น เรียกพระลีลาศ (เดิน) ของจังหวัดกำแพงเพชรว่า “กำแพงเขย่ง” เรียกพระสุพรรณว่า “กำแพงเขย่งสุพรรณ” พระกำแพงเพชรที่มีลักษณะคล้ายกับพระอื่น ๆ ที่มีชื่อเสียงมาก่อนเรียกชื่อตามนั้น เช่น กำแพงท่ามะปราง

2. เรียกชื่อตามพุทธลักษณะอาการขององค์พระ เช่น กำแพงลีลาศ (หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “กำแพงเขย่ง” เพราะดูอาการเดินนั้นเหมือนเขย่งพระบาทข้างหนึ่ง) กำแพงประทานพร กำแพงนาคปรก เป็นต้น

3. เรียกตามสัณฐานของพระ เช่น กำแพงเม็ดขนุน กำแพงพลูจีบ กำแพงกลีบจำปา กำแพงกลีบบัว กำแพงเม็ดมะเคล็ด เป็นต้น

4. เรียกตามลักษณะประภามณฑล หรือซุ้มของพระ เช่น กำแพงซุ้มกอ กำแพงซุ้มแก้ว เป็นต้น

5. เรียกตามเนื้อวัสดุที่สร้าง เช่น ว่านหน้าเงิน ว่านหน้าทอง และกำแพงสำริด เป็นต้น

6. เรียกชื่อตามจำนวนพระ เช่น กำแพงสอง กำแพงสาม กำแพงห้าพระองค์ กำแพงสิบชาติ กำแพงห้าร้อย เป็นต้น

กรุพระต่าง ๆ ในจังหวัดกำแพงเพชร

พระเครื่องเมืองกำแพง (2562) จากการได้ลงภาคสนามของ อ.แป๊ะ สายไหม ที่เคยขับรถไปจังหวัดกำแพงเพชรเพื่อศึกษาสถานที่จริงพร้อม ๆ กับการไปหาเช่าพระจากคนในท้องถิ่นพบว่า จำนวนกรุทั้งหมดที่มีการกล่าวถึงแต่ไม่มีใครรวบรวมไว้ อ.แป๊ะรวบรวมได้ 53 กรุ ถ้าถามว่าทุกกรุมีพระซุ้มกออยู่ด้วยหรือไม่ คำถามนี้ต้องหาคำตอบต่อไปในจำนวน 53 กรุนี้ จะมีกรุทุ่งเศรษฐีรวมอยู่ด้วยมีจำนวน 9 กรุ และไม่มีใครกล้ายืนยันว่าในจำนวนทั้ง 9 กรุนั้นจะมีพระซุ้มกอรวมอยู่ด้วยทุกกรุ ที่เป็นเช่นนี้เพราะไม่มีการยืนยันจากผู้ขุดพบพระซุ้มกอ ส่วนวิธีการแบ่งชนิดของกรุโดยทั่วไปอาศัยเส้นลำน้ำแม่ปิงเป็นหลัก แนวลำน้ำแม่ปิงไหลจากเหนือลงใต้ ให้นับทางฝั่งขวาของลำน้ำซึ่งเป็นทุ่งกว้างอยู่ตรงข้ามตัวเมืองกำแพงเพชรเรียกว่าทุ่งเศรษฐี หรือกรุทุ่งเศรษฐี และอีกสองกรุที่จะกล่าวไว้ในบทความนี้ก็คือ กรุงเมือง และกรุนอกทุ่ง

กรุทุ่งเศรษฐี (9 กรุ) 1) วัดพระบรมธาตุ 2) วัดหนองพิกุล (นิยมเรียกสั้นๆว่า วัดพิกุล) 3) วัดซุ้มกอหรือนาตาคำ 4) บ้านเศรษฐี 5) วัดฤาษี 6) วัดน้อย หรือ ซุ้มกอดำ 7) วัดหนองลังกา 8) วัดเจดีย์กลางทุ่ง 9) วัดหัวยาง

กรุเมือง (20 กรุ) ส่วนฝั่งซ้ายของลำน้ำปิงซึ่งเป็นที่ตั้งของอำเภอเมืองและเป็นเขตอุทยานประวัติศาตสร์กำแพงเพชร รวมทั้งพระราชวังเก่าที่มีวัดพระแก้วอยู่ภายในด้วยรวมเรียกว่า กรุเมือง มีจำนวนทั้งสิ้น

20 กรุตัวอย่างชื่อกรุในกรุเมืองที่มีชื่อเสียง เช่น กรุวัดพระแก้ว กรุวัดพระธาตุ กรุวัดป่ามืด กรุวัดช้างล้อม กรุวัดอาวาสน้อย กรุวัดอาวาสใหญ่ กรุวัดตะแบกลาย กรุวัดกะโลทัย กรุวัดป่าแลง กรุวัดนาคเจ็ดเศียร เป็นต้น

กรุนอกทุ่ง (24 กรุ) ก็จะหมายถึงกรุอื่น ๆ ที่อยู่นอกเหนือจากกรุทุ่งเศรษฐีและกรุเมือง ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 24 กรุ อาทิ กรุนอกเมือง กรุวัดวังพระธาตุ กรุลานดอกไม้ กรุหน้าศูนย์ กรุผู้ใหญ่เชื้อ กรุเทคนิค กรุวัดหัวเขา กรุตาพุ่ม และกรุวัดเชิงหวาย เป็นต้น

นอกจากนี้จากการได้เดินทางไปหาเช่าพระซุ้มกอที่ จ.กำแพงเพชร เป็นเวลานับสิบปี เซียนพระต่างๆ รวมทั้งผู้ที่ขุดพระได้มักจะพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า กรุลานดอกไม้จัดเป็นกรุทุ่งเศรษฐีเพราะอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำปิง ตอนที่ยังไม่รู้ชัดว่ากรุลานดอกไม้อยู่ที่ไหนก็จำต้องเชื่อไว้ก่อน หลังจากได้เดินทางไปที่กรุลานดอกไม้จริงๆ ซึ่งต้องขับรถขึ้นไปทาง จ.ตาก เป็นระยะทางราว 26 กม. ด้วยทางรถยนต์ ทำให้ อ.แป๊ะ สายไหม ไม่ยอมจัดให้กรุลานดอกไม้อยู่ในทุ่งเศรษฐี ด้วยเหตุผลสองประการ 1) กรุลานดอกไม้ถึงแม้ว่าจะอยู่ฝั่งเดียวทุ่งเศรษฐี แต่ระยะทางนั้นห่างออกไปถึง 26 กม. ถ้าเป็นสมัยกรุงสุโขทัยต้องใช้เวลาเดินทางไม่น้อยกว่าหนึ่งวันและทางก็จะเป็นป่ารกชัฏ ซึ่งตรงข้ามกับบริเวณทุ่งเศรษฐีที่มีอาณาบริเวณเดียว แต่ละที่จะห่างกันเพียง 200-300 เมตร สามารถเดินไปมาหาสู่กันได้ 2) พระซุ้มกอที่พบในกรุลานดอกไม้นั้นมีความแตกต่างจากของทุ่งเศรษฐีอย่างชัดเจน ทั้งพิมพ์และมวลสาร เรื่องของพิมพ์พระนั้นพอจะอนุโลมกันได้ เพราะต่างหมู่บ้านก็คิดพิมพ์ที่เป็นของตัวเอง ส่วนวิธีการสร้างโดยเฉพาะการใช้มวลสารนั้นมักจะมีการลอกเลียนแบบกัน ดังจะเห็นได้จากพระซุ้มกอในทุ่งส่วนใหญ่จะมีเนื้อคล้ายกัน พูดง่ายๆว่าการคัดเลือกมวลสารนั้นจะมีการลอกเลียนแบบกัน เมื่อกรุลานดอกไม้มีพระที่แตกต่างออกไป ก็ไม่สมควรจะจัดอยู่ในกรุทุ่งเศรษฐี นอกเสียจากหวังผลประโยชน์ในราคาพระจนลืมความเป็นจริง

ทำไมพิมพ์พระซุ้มกอกับชื่อกรุในหนังสือหลายเล่มจึงไม่เหมือนกัน นักสะสมรุ่นปัจจุบันหลายท่านได้พระซุ้มกอจากหลายแนวทาง ส่วนใหญ่แล้วได้จากการที่มีคนนำมาให้เช่าหรือมาขายให้ คนที่ขุดพบแล้วนำมาปล่อยให้เซียนพระส่วนใหญ่ก็จะไม่พูดความจริงด้วยเหตุผลเรื่องความปลอดภัยและไม่ต้องการให้ใครไปแย่งขุด บ้างก็แต่งเรื่องขึ้นมาเพื่อให้พระตัวเองมีราคา สรุปแล้วการหาความจริงจากหนังสือเป็นเรื่องที่ยากมาก หากท่านได้มีโอกาสไปพบกับคนขุดจริงๆซึ่งได้พระมาเป็นมือแรก ข้อมูลเรื่องกรุก็น่าจะเชื่อถือได้มากกว่าครึ่ง

ทำไมคนทั่วไปจึงนิยมพระกรุทุ่งเศรษฐีมากกว่ากรุอื่น เหตุผลหนึ่งที่ทำให้พระกรุทุ่งเศรษฐีได้รับความนิยมมากกว่ากรุอื่นๆก็คือเรื่องประวัติการสร้างพระ คนส่วนใหญ่เคยได้ยินเรื่องราวของแผ่นลานเงินที่จารึกประวัติการสร้างพระซุ้มกอกรุบรมธาตุที่มีบทความตอนหนึ่งว่า " ใครมีกูไว้ไม่จน "

พระเครื่องกำแพงเพชร

1. พระลีลา ทุ่งเศรษฐี พิมพ์เม็ดขนุน

ภาพ 1 พระกำแพงเม็ดขนุน

หมายเหตุ: จาก จริญ โสพรรณตระกูล. (12 พฤษภาคม 2562). ส่งพระประกวดรายการที่7และ8 7. พระกำแพงซุ้มกอพิมพ์ใหญ่ 8. พระกำแพง... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=2232073306880104&set=pcb.2465870746985339

ช้าง-วัดห้วย (2561) พระลีลาเม็ดขนุน หรือกำแพงเม็ดขนุน หรือกำแพงเขย่งก็เรียก ในอดีตเป็นพระที่ได้รับความนิยมสูงกว่าพระกำแพงซุ้มกอ และถูกจัดอยู่ในชุดพระเบญจภาคีชุดใหญ่ แต่ภายหลัง พระกำแพงเม็ดขนุนเป็นพระที่ค่อนข้างหายาก และเป็นพระที่มีลักษณะทรงยาว ซึ่งไม่เข้าชุดกับพระเบญจภาคีที่เหลือ ภายหลังจึงได้มีการเปลี่ยนเอาพระกำแพงซุ้มกอเข้าไปแทนที่

พระกำแพงเม็ดขนุน เป็นพระปางลีลาศิลปะสุโขทัย แบ่งออกเป็น 2 พิมพ์ คือ พิมพ์ใหญ่ และพิมพ์เล็ก ส่วนเนื้อพระกำแพงเม็ดขนุน แบ่งออกได้ดังนี้

1. เนื้อดิน
2. เนื้อว่านล้วน ๆ
3. เนื้อว่านหน้าทอง และเนื้อว่านหน้าเงิน
4. เนื้อชิน

ส่วนเนื้อที่ได้รับความนิยมที่สุดคือเนื้อดิน มีด้วยกันหลายสี เช่น เนื้อสีแดง เนื้อสีเหลือง เนื้อสีเขียว เนื้อสีดำ และเนื้อสีผ่าน (คือมีมากกว่า 1 สี ในองค์เดียวกัน) รองลงมาก็จะเป็นเนื้อว่านหน้าทอง และว่านหน้าเงิน แต่ก็เป็นเนื้อที่หายากมากเช่นกัน

หลักการพิจารณาตำหนิพิมพ์ กำแพงเม็ดขนุน (ด้านหน้า)

1. ให้ดูขอบข้างก่อนเริ่มจากด้านบน จะเป็นรอยเฉียงเป็นเส้นตรง นั่นคือรอยขอบแม่พิมพ์เดิม
2. ขอบด้านนอกจากเกศพระถึงปลายเท้าด้านซ้ายมือพระ ให้สังเกตจะลาดชันกว่าด้านขวามือพระ
3. ขอบข้างด้านขวามือบริเวณแนวกระจังตามลูกศรชี้ จะมีร่องเป็นรูปตัวเอ็น เอียง ๆ แต่จุดนี้ค่อนข้างติดยาก เนื่องจากส่วนใหญ่จะสึกหมด หรือตอนกดพิมพ์ เนื้อจะอุดร่องตัวเอ็น ทำให้มองไม่เห็น
4. ขอบข้างด้านซ้าย บริเวณแนวปลายจมูก และบริเวณแนวมุมแหลมรักแร้ซ้ายพระด้านบนจะมีเนื้อเกินทั้งสองจุด แต่ส่วนใหญ่จะสึกหมดเห็นแค่ราง ๆ เท่านั้น
5. ร่องเส้นซุ้มด้านขวามือพระช่วงระหว่างเกศพระถึงหัวไหล่พระจะเป็นร่องโค้งมากกว่าด้านซ้าย และจะเอียงโค้งลงไปทางซ้ายมือพระ ส่วนภายในร่องจะค่อนข้างกว้างกว่าทุกตำแหน่งของร่องซุ้ม
6. ให้ดูที่หูพระด้านซ้าย หูจะเป็นเส้นตรงวิ่งขนานกับแก้ม ส่วนทางด้านขวามือพระช่วงกึ่งกลาง เส้นหูจะติดบางเกือบขาดจากกัน
7. กรณีพระมีหน้าตาให้สังเกตตาของพระเฉียงขึ้น ส่วนปลายคางของพระจะมีลูกคางค่อนข้างชัดเจน ส่วนรูปหน้าถึงเดศพระให้ดูหน้าพระจะก้มลงไปทางซ้ายมือพระเล็กน้อย
8. ให้สังเกตหัวไหล่ขวาพระจะชิดติดร่องเส้นซุ้มพอดี ส่วนหัวไหล่ด้านซ้ายจะห่างร่องเส้นซุ้ม
9. ให้สังเกตมือข้างขวาพระกรีพระติดลึก คมชัด จะเห็นเส้นบล็อกแตกข้างนิ้วชี้ ส่วนมือข้างซ้ายจะวางไว้กลางอกและมือค่อนข้างใหญ่ และส่วนใหญ่จะสึกจะเห็นแค่ราง ๆ
10. ให้ดูเส้นเท้าขวาจะแตะขอบ ส่วนหลังเท้าจะงอนโค้ง และช่วงบนหลังเท้าจะมีเนื้อเกินเป็นก้อนสามเหลี่ยมนูนขึ้นมาอย่างชัดเจน กรณีเนื้อเกินก้อนนี้ติดไม่ชัดเจน จะขึ้นเป็นเนินเตี้ย ๆ เท่านั้น
11. ให้ดูเท้าซ้ายค่อนข้างยาวกว่าปกติ และช่วงหลังเท้าตรงกลางจะมีรอยเว้าเป็นแอ่ง เป็นร่องชัดเจน

ด้านหลังกำแพงเม็ดขนุน แบ่งออกเป็น 2 แบบ โดยไม่มีการตัดปีก

1. หลังกดคลึงย้ำเป็นลอนคลื่นตามขวาง แล้วยกออกจากแม่พิมพ์ด้านล่าง
2. หลังกดย้ำ และมีรอยหยิบด้านข้าง 2 แถว และมีรอยยกออกจากด้านล่าง

2. พระกำแพงซุ้มกอ

ภาพ 2 พระกรุกำแพงเพชรพิมพ์ซุ้มกอใหญ่ สร้างในยุคศตวรรษที่ 19 อายุ 600 ปี

หมายเหตุ: จาก ชมรมพระสมเด็จบางขุนพรหมกรุเก่า-ใหม่. (15 กุมภาพันธ์ 2562). เปิดวงที่ 417 418 419 กำแพงเพชรพิมพ์ซุ้มกอใหญ่มีลายกนกหน้ายักษ์ฝั่ง... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/warutpong105/posts/เปิดวงที่-417-418-419-กำแพงเพชรพิมพ์ซุ้มกอใหญ่มีลายกนกหน้ายักษ์ฝั่งลานทุ่งเศรษฐี/2430907916947898/

Apairach (2553) จากพระราชนิพนธ์ประพาสต้นกำแพงเพชรของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบันทึกไว้ว่า นายชิด มหาดเล็กหลานพระยาประธานนครโรทัยจางวางเมืองอุทัยธานีเดิมได้รับราชการในกระทรวงมหาดไทยเป็นตำแหน่งนายอำเภอ อยู่ในมณฑลนครชัยศรี ป่วยลาออกมารักษาตัวอยู่บ้านภรรยาที่เมืองกำแพงเพชร ไปได้ตำนานพระพิมพ์มาให้ว่า มีกษัตริย์องค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระยาศรีธรรมาโศกราช จะบำรุงพระพุทธศาสนาจึงไปเชิญพระธาตุมาแต่ลังกาสร้างเจดีย์บรรจุไว้แควน้ำปิงและน้ำยมเป็นจำนวนพระเจดีย์ 84,000 องค์ พระฤาษีจึงได้สร้างพระพิมพ์ขึ้นถวายพระยาศรีธรรมาโศกราชเป็นอุปการะ จึงได้บรรจุพระธาตุและพระพิมพ์ไว้ในพระเจดีย์แต่นั้นมา เหตุที่จะพบพระพิมพ์กำแพงเพชรขึ้นนี้ว่า เมื่อปีระกาเอกศกจุลศักราช 1211 สมเด็จพระพุฒาจารย์โต วัดระฆัง ขึ้นมาเยี่ยมญาติที่เมืองกำแพงเพชร ได้อ่านศิลาจารึกไทยโบราณมีอยู่ที่วัดเสด็จได้ความว่า มีพระเจดีย์โบราณบรรจุพระบรมธาตุอยู่ริมน้ำปิงฝั่งตะวันตกตรงข้ามเมือง จึงได้ค้นคว้ากันขึ้น พบพระเจดีย์สามองค์นี้ชำรุดทั้งสามองค์ เมื่อพญาตะก่าขอสร้างรวมเป็นองค์เดียว รื้อพระเจดีย์ลงจึงได้พบพระพิมพ์กับได้ลานเงินจารึกอักษรขอม เป็นตำนานสร้างพระพิมพ์และวิธีบูชา นายชิดได้คัดตำนานและวิธีบูชามาให้ด้วย ของถวายในเมืองกำแพงเพชรนี้มีพระพิมพ์เป็นพื้น ได้คัดตำนานติดท้ายหนังสือเล่มนี้ไว้ด้วย

Apairach (2553) เมืองกำแพงเพชร วันที่ 25 สิงหาคม รัตนโกสินทร์ศก 125 ข้าพระพุทธเจ้า นายชิด มหาดเล็กเวร หลานพระยานครโรทัย จางวางเมืองอุทัยธานี เดิมได้รับราชการในกระทรวงมหาดไทย เป็นตำแหน่งนายอำเภอ อยู่มณฑลนครชัยศรี ข้าพระพุทธเจ้า เจ็บทุพลภาพจึงกราบถวายบังคมลาออกจากหน้าที่ราชการขึ้นมารักษาตัวอยู่บ้านภรรยาที่เมืองกำแพงเพชร ข้าพระพุทธเจ้าได้สืบเสาะหาพระพิมพ์ของโบราณ ซึ่งมีผู้ขุดค้นได้ในเมืองกำแพงเพชรนี้ได้ไว้หลายอย่างพร้อมกัน พิมพ์แบบทำพระหนึ่งแบบ ขอพระราชทานทูลเกล้าถวายข้าพระพุทธเจ้า ได้สืบถามผู้เฒ่าผู้แก่ถึงตำนานพระพิมพ์เหล่านี้ อันเป็นที่เชื่อถือกันในแขวงเมืองกำแพงเพชร

สืบมาแต่ก่อน ได้ความว่า พระพิมพ์เมืองกำแพงเพชรนี้ มีมหาชนเป็นอันมากนิยมนับถือลือชามาช้านานว่ามีคุณาสงส์แก่ผู้สักการบูชาในปัจจุบัน หรือมีอานุภาพทำให้สำเร็จผลความปรารถนาแห่งผู้สักการบูชาด้วยอเนกประการ สัณฐานของพระพุทธรูปพิมพ์นี้ ตามที่มีผู้ได้พบเห็นแล้วมีสามอย่าง คือ พระลีลาศ (ที่เรียกว่าพระเดิน) อย่าง 1 พระยืนอย่าง 1 พระนั่งสมาธิอย่าง 1 วัตถุที่ทำเป็นองค์พระต่างกันเป็น 4 อย่างคือ ดีบุกหรือตะกั่ว อย่าง 1 ว่านอย่าง 1 เกสรอย่าง 1 ดินอย่าง 1 พระพิมพ์นี้ ครั้งแรกที่มหาชนจะได้พบเห็นนั้น ได้ในเจดีย์วัดพระธาตุฝั่งตะวันตกเป็นเดิม และการสร้างพระพิมพ์นี้ขึ้นนั้น ตามสามัญนิยมว่า ณ กาลครั้งหนึ่ง เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว มีพระบรมกษัตริย์พระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระยาศรีธรรมาโศกราชเป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ ทรงมหิทธิเดชานุภาพแผ่ไปในทิศานุทิศ ตลอดจนถึงลังกาทวีป รวบรวมพระบรมธาตุ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นำมาสร้างสถูปเจดีย์บรรจุไว้ ในแคว้นน้ำปิงและน้ำยม เป็นต้น เป็นจำนวนเจดีย์ 84,000 องค์ ครั้งนั้นพระฤษี จึงได้กระทำพิธีสร้างพระพิมพ์เหล่านี้ถวายแก่พระยาศรีธรรมาโศกราช เป็นการอุปการะในพระพุทธศาสนา ครั้งแรกที่จะได้พบพระเจดีย์ บรรจุพระบรมธาตุและ พระพิมพ์เหล่านี้ เดิม ณ ปีระกาเอกศกจุลศักราช 1211 สมเด็จพุฒาจารย์ (โต) วัดระฆัง กรุงเทพ ขึ้นมาเยี่ยมญาติ ณ เมืองกำแพงเพชร ได้อ่านแผ่นศิลาจารึกอักษรไทยโบราณที่ประดิษฐานอยู่ ณ อุโบสถวัดเสด็จ ได้ความว่า... มีเจดีย์โบราณบรรจุพระบรมธาตุ อยู่น้ำปิงฝั่งตะวันตก ตรงหน้าเมืองเก่าข้ามสามองค์ ขณะนั้นพระยากำแพง (น้อย) ผู้ว่าราชการเมืองได้จัดการ ค้นคว้า พบวัดและเจดีย์สมตามอักษรในแผ่นศิลา จึงป่าวร้องบอกบุญราษฎรช่วยกันแผ้วถาง และปฏิสังขรณ์ขึ้น เจดีย์ที่ค้นพบเดิมมีสามองค์ องค์ใหญ่ซึ่งบรรจุพระบรมธาตุอยู่กลาง ชำรุดบ้างทั้งสามองค์ ภายหลังพระยากำแพง (อ่อง) เป็นผู้ว่าราชการเมือง แซงพอกะเหรี่ยง (ที่ราษฎรเรียกพญาตะก่า) ได้ขออนุญาตรื้อพระเจดีย์สามองค์นี้ทำใหม่ รวมเป็นองค์เดียว ขณะที่รื้อพระเจดีย์ 3 องค์นั้น ได้พบกรุพระพุทธรูปพิมพ์ และลานเงินจารึกอักษรขอม กล่าวตำนานการสร้างพระพิมพ์ และลักษณะการสักการบูชาด้วยประการต่างๆ พระพิมพ์ชนิดนี้ มีผู้ขุดได้ที่เมืองสรรค์บุรีครั้งหนึ่งแต่หามีแผ่นลานเงินไม่ แผ่นลานเงินในตำนานนี้กล่าวว่า มีเฉพาะแต่ในพระเจดีย์วัดพระธาตุฝั่งน้ำปิงตะวันตกแห่งเดียว มีสำเนาที่ผู้อื่นเขียนไว้ดังนี้

Apairach (2553) ตำนานที่ปรากฏในจารึกลานเงิน ตำบลเมืองพิษณุโลก เมืองกำแพงเพชร เมืองพิชัย สงคราม เมืองพิจิตร เมืองสุพรรณบุรี ว่ายังมีฤาษี 11 ตน ฤาษีเป็นใหญ่สามตน ตนหนึ่งฤาษีพิลาไลย ตนหนึ่งฤาษีตาไฟ ตนหนึ่งฤาษีตางัว เป็นประธานแก่ฤาษีทั้งหลาย จึงปรึกษากันว่า เราท่านทั้งนี้ จะเอาอะไรให้แก่พระยาศรีธรรมาโศกราช ฤาษีทั้งสาม จึงว่าแก่ฤาษีทั้งปวงว่า เราจะทำด้วยฤทธิ์ ทำด้วยเครื่องประดิษฐานเงินทอง ไว้ฉะนี้ ฉลองพระองค์ จึงทำเป็นเมฆพัด อุทุมพร เป็นมฤตย์พิศม์ อายุวัฒนะ พระฤาษี ประดิษฐานในถ้ำเหวน้อยใหญ่ เป็นอานุภาพแก่มนุษย์ทั้งหลายสมณชีพราหมณาจารย์เจ้าไปถ้วน 5,000 พระพรรษา ฤาษีตนหนึ่งจึงว่าแก่ฤาษีทั้งหลายว่า ท่านจงไปเอาว่านทั้งหลาย อันมีฤทธิ์เอามาได้สัก 1000 เก็บเอาเกสรไม้อันวิเศษที่มีกฤษณาเป็นอาทิให้ได้ 1000 ครั้นเสร็จแล้ว ฤาษีจึงป่าวร้องเทวดาทั้งปวงให้ช่วยกันบดยาทำเป็นพระพิมพ์ไว้สถานหนึ่ง เมฆพัดสถานหนึ่ง ฤาษีทั้งสามองค์จึงให้ฤาษีทั้งปวง ให้เอาว่านทำเป็นผง เป็นก้อนประดิษฐาน ด้วยมนตร์คาถาทั้งปวงให้ประสิทธิทุกอัน จึงให้ฤาษีทั้งนั้นเอาเกสรและว่านมาประสมกันดี เป็นพระให้ประสิทธิแล้ว ด้วยเนาว หรคุณประดิษฐานไว้บนเจดีย์อันหนึ่งถ้าผู้ใดถวายพระพรแล้วจึงเอาไว้ใช้ตามอานุภาพเถิด ให้ระลึกถึงคุณพระฤาษีที่ทำไว้นั้นเถิด ฤาษีไว้อุปเทศดังนี้.

1. แม้อันตรายสักเท่าใด ให้นิมนต์พระใส่ศีรษะ อันตรายทั้งปวงหายสิ้น
2. ถ้าทำการสงคราม ให้เอาพระใส่น้ำมันหอม แล้วใส่ผม จะไม่ต้องศัตราวุธ
3. ถ้าจะใคร่มาตุคาม (สตรี) เอาพระสรงน้ำมันหอมใส่ ใบพลู ทาตัว
4. ถ้าจะเจรจาให้สง่างาม คนเกรงกลัวเอาพระใส่น้ำมันหอมหุงขี้ผึ้งเสกทาปาก
5. ถ้าค้าขาย หรือเดินทาง เอาพระสรงน้ำหอมเสกด้วยพระพุทธคุณ

6. ถ้าเป็นความกัน ให้เอาพระสรงน้ำหอม เอาด้าย 11 เส้น ชุบน้ำมันหอมนั้นและทำไส้เทียนตามถวายพระ แล้วพิษฐานตามใจชอบ .....จารึกลานเงินยังบันทึกว่า.....พระเกสรก็ดี พระว่านก็ดี พระปรอทก็ดี อานุภาพดังกำแพง ล้อมกันภัยแก่ผู้นั้น

ขนาดของพระซุ้มกอ เท่าที่พบในจังหวัดกำแพงเพชร มีหลายขนาดคือ พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่ พระซุ้มกอพิมพ์กลาง พระซุ้มกอพิมพ์เล็ก พระซุ้มกอพิมพ์คะแนน

พิมพ์ของพระซุ้มกอ มีหลายพิมพ์ คือ พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่มีกระหนก พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่ไม่มีกระหนก (ซุ้มกอดำ) พระซุ้มกอพิมพ์กลาง พระซุ้มกอพิมพ์เล็ก พระซุ้มกอพิมพ์ขนมเปี๊ยะ (ไม่ตัดปีก) พระซุ้มกอพิมพ์เล็ก พัดใบลาน

พระซุ้มกอที่นิยมกันมากที่สุดคือ พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่มีลายกระหนก พบที่กรุทุ่งเศรษฐีและพระบรมธาตุนครชุม เป็นพระดินเผาเนื้อค่อนข้างนิ่มละเอียดมาก มีว่านดอกมะขามปรากฏทั่วองค์ การที่มีเนื้อละเอียดและนิ่มทำให้พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่มักหักชำรุดเสียหายเป็นส่วนใหญ่เหลือที่สมบูรณ์จริ งๆ น้อยมาก ทำให้ราคาเช่าสูงมาก เป็นที่นิยมสูงสุด คนกำแพงเพชรน้อยคนนักที่ได้มีโอกาสเห็นพระซุ้มกอองค์นี้ทั้งที่กรุอยู่ที่กำแพงเพชร พุทธลักษณะของพระกำแพงซุ้มกอเป็นปางสมาธิ พบทั้งสมาธิราบ และสมาธิเพชร เป็นศิลปะเชียงแสนผสมกับสุโขทัย คือ องค์พระอวบอ้วน พระอุระผึ่งนูนดูเด่นสง่างามมาก แบบเชียงแสนพระนาภีเรียว การทิ้งพระพาหาและขัดสมาธิงดงามแบบสุโขทัย มีประภามณฑลรอบพระเศียรคล้ายรูปตัว ก ไก่ บางท่านว่าซุ้มที่องค์พระเหมือนรูปก.ไก่มาก จึงเรียกกันว่า พระซุ้มกอ

Apairach (2553) พระซุ้มกอมีหลายประเภท มีหลายสี มีทั้งสีแดง สีดำ สีขาว สีเขียว ชนิดซุ้มกอดำเป็นพระที่ไม่ได้เผา องค์พระสร้างด้วยไส้ในของเม็ดมะค่าผสมปูนกินหมาก ผงอิทธิเจ เกสรดอกไม้ 108 ชนิด

ความเชื่อบุญฤทธิ์ของพระซุ้มกอ

1. พระซุ้มกอดำ มีอิทธิฤทธิ์ อานุภาพ ในทางเมตตามหานิยมและอยู่ยงคงกระพัน มีลักษณะเป็นพระนั่งสมาธิมือวางบนพระเพลา ไม่เผามีรักทาทั้งองค์

2. พระซุ้มกอแดง ขาว และเขียว มีอิทธิฤทธิ์สูงทางเมตตามหานิยมสูง มีลักษณะเดียวกับพระซุ้มกอดำ โดยเฉพาะพระซุ้มกอแดง เผาแล้วชัดด้วยว่านผง องค์พระจึงสีสดงดงามมาก เนื้อมันปู มีความแข็งแกร่งคงทนกว่าสีดำ ยังพอมีให้เห็นบ้างในบ้านคหบดีที่กำแพงเพชร

Apairach (2553) การค้นพบพระซุ้มกอ เมื่อสมเด็จพุฒาจารย์ (โต) เสด็จมาเยี่ยมญาติที่กำแพงเพชร บางท่านว่ามาฌาปนกิจท่านผู้หญิงแพง ภริยาพระยากำแพง (นาค) มีศักดิ์เป็นป้าหลวงพ่อโตได้เสด็จมาพักที่วิหารวัดเสด็จ ท่านได้นั่งทางในพบว่าในจอมปลวกมีสิ่งสำคัญอยู่ จึงโปรดให้เลกวัด (ผู้ดูแลรับใช้ในวัด) ขุดพบศิลาจารึกนครชุม (ศิลาจารึกหลักที่สาม) ท่านได้อ่านได้ทราบว่ามีพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่เมืองนครชุมตรงข้ามเมืองกำแพงเพชร จึงโปรดให้พระยากำแพงผู้เป็นหลานได้ไปแผ้วถางและค้นพบพระเจดีย์สามองค์อยู่บนฐานเดียวกัน เมื่อสมเด็จพุฒาจารย์ (โต) ไปค้นหาพระธาตุ พบพระบรมธาตุและค้นพบพระพิมพ์จำนวนมาก มีพระซุ้มกอจำนวนมากด้วย ทรงสั่งให้ปฏิสังขรณ์และรับสั่งให้ฟื้นฟูวัดพระบรมธาตุใหม่ แล้วพระองค์เสด็จกลับกรุงเทพ พญาตะก่า (แซงพอ) ชาวกะเหรี่ยง มาทำไม้ขอนสักที่เมืองกำแพงได้ขออนุญาตรื้อพระเจดีย์ทั้งสามองค์และสร้างเจดีย์ทรงมอญครอบไว้ แต่พญาตะก่าทำไม่เสร็จถึงแก่กรรมก่อน พะโป้ น้องชายพญาตะก่า เป็นคนในบังคับอังกฤษมาขอสัมปทานป่าไม้ในกำแพงเพชรได้ผลประโยชน์มากมายจึงได้บูรณะปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุต่อสร้างเสร็จก่อนพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จกำแพงเพชรเพียงสามเดือน ระหว่างที่รื้อเพื่อดำเนินการซ่อมพระบรมธาตุได้ค้นพบพระซุ้มกอจำนวนมาก ในสมัยนั้นประชาชนไม่นิยมนำพระไปไว้ที่บ้านถือว่าไม่เหมาะสม ไม่เป็นสิริมงคล เมื่อพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จเมืองกำแพงเพชร เมื่อเดือนสิงหาคม พุทธศักราช 2449 จึงมีผู้นำพระเครื่องมาถวายจำนวนมากพระองค์พระราชนิพนธ์ไว้ว่า ต่อเมื่อเสด็จมา จึงรู้ว่าพระพิมพ์มีมากถึงเพียงนี้ ต่างคนต่าง

เตรียมกันออกมาถวาย ไม่ได้ถือหรือห่อมาตามปกติ จัดมาในพานดอกไม้นั่งรายตามริมถนนได้เสมอทุกวันไม่ได้ขาด เมื่อพระพุทธเจ้าหลวงพระราชทานพระเครื่องให้พระบรมวงศานุวงศ์และผู้ติดตาม ทำให้ประชาชนนิยมแขวนพระเครื่องหรือเก็บพระเครื่องไว้กับตัวเองเพื่อเป็นสิริมงคล จึงทำให้ประชาชนแสวงหาพระเครื่องกันอย่างมากมาย แต่ความเชื่อที่ว่าพระควรอยู่วัดไม่ควรอยู่ที่บ้านยังอยู่ในหัวใจประชาชน

กรุที่พบพระซุ้มกอ

1) กรุทุ่งเศรษฐี เมืองนครชุม พบทุกกรุและมีจำนวนมากมาย อาทิ

1.1 กรุวัดพระบรมธาตุ นครชุม เป็นกรุแรกที่ค้นพบพระซุ้มกอ มีการขุดค้นกันตลอดแม้ในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมายังมีการขุดค้นอยู่ อาจกล่าวได้ว่าเป็นต้นกำเนิดพระเครื่อง เพราะเนื่องจากพญาลิไทได้บรรจุพระบรมธาตุและพระเครื่องที่วัดพระบรมธาตุแห่งนี้

1.2 กรุเจดีย์กลางทุ่ง เป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ หรือเจดีย์ทรงดอกบัวตูมที่มีลักษณะงดงามมาก สร้างราวสมัยพญาลิไท มีการขุดค้นพบพระกำแพงซุ้มกออย่างมากมายที่วัดแห่งนี้ ทั้งในพระเจดีย์และบริเวณอุทกสีมา

1.3 กรุวัดพิกุล วัดพิกุลมีมณฑปทรงเทวาลัย คาดว่าก่อนหน้าพระพุทธศาสนา วัดพิกุลเป็นเทวาลัยของศาสนาพราหมณ์มาก่อน ผู้ขุดค้นที่วัดพิกุลเล่าให้ฟังว่า เมื่อราวพ.ศ.2490 วัดพิกุลยังเป็นป่าทึบ ได้ขุดค้นพบสมบัติมากมาย พร้อมโครงกระดูกมนุษย์โบราณที่ฝังไว้พร้อมกับเครื่องแต่งกายสมัยทวาราวดี ใต้ฐานบันไดขั้นที่ 2 ของเทวาลัย มีดาบ สังวาล แหวนและเครื่องประดับอื่นๆ เป็นจำนวนมาก เมื่อขุดค้นพบได้แบ่งปันกันไปและทำลายกระดูกนั้นเสีย ส่วนพระเครื่องไปสาดทิ้งในบริเวณอุทกสีมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระกำแพงนางพญาที่วัดพิกุลนี้งดงามมาก

1.4 กรุวัดซุ้มกอ วัดซุ้มกอเป็นวัดเล็กๆในเขตอรัญญิกนครชุม อยู่หน้าศูนย์ท่ารถ บขส. ในปัจจุบัน ถนนเข้าเมืองกำแพงเพชรตัดผ่านวัดทำให้เสียหายมาก พระซุ้มกอที่ค้นพบในวัดนี้มีจำนวนมาก จนประชาชนเรียกขานวัดแห่งนี้ว่าวัดซุ้มกอ เนื่องจากมีพระดีจำนวนมากวัดจึงถูกทำลายอย่างสิ้นเชิง แต่เดิมเหลือสภาพเป็นแค่เนินดินคล้ายจอมปลวก

1.5 กรุบ้านเศรษฐี อยู่บริเวณป้อมทุ่งเศรษฐี ในบริเวณหลังป้อมมีวัดหลายวัดแต่ในบริเวณป้อมไม่มีวัดอยู่ จากการขุดแต่งของกรมศิลปากรไม่พบสิ่งก่อสร้างในบริเวณป้อมเลย เจดีย์วิหารและโบสถ์ทั้งหลายได้ถูกไถทิ้งไปในคราวขุดสระขนาดใหญ่ของเอกชน มีการขุดค้นพบพระซุ้มกอบริเวณนอกป้อมทุ่งเศรษฐีจำนวนมาก

1.6 กรุวัดหนองลังกา เป็นเจดีย์ทรงลังกา งดงามมากอยู่กลางทุ่ง สร้างสมัยสุโขทัย สันนิษฐานว่าสมเด็จพระสังฆราชจากลังกา เสด็จมาประทับที่วัดหนองลังกาแห่งนี้ มีการขุดค้นพระเครื่องที่วัดหนองลังกาอยู่ตลอดเวลาแม้ในปัจจุบัน นอกจากนั้นยังพบพระซุ้มกอในกรุอื่นๆในบริเวณทุ่งเศรษฐีอีกหลายสิบกรุ แต่หลักฐานส่วนสำคัญได้ถูกทำลายไปโดยสิ้นเชิง เนื้อพระซุ้มกอบริเวณทุ่งเศรษฐีนี้งดงามมาก ใช้ดินบริเวณทุ่งเศรษฐีนี้เองในการมาพิมพ์พระ นับว่าเป็นเคล็ดลับสำคัญอย่างหนึ่งของพระซุ้มกอกรุทุ่งเศรษฐี

2) กรุพระซุ้มกอฝั่งกำแพงเพชร

2.1 กรุวัดพระแก้ว เป็นวัดหลวงอยู่กลางเมืองกำแพงเพชร เป็นวัดมีขนาดใหญ่ เชื่อกันว่าเมื่อครั้งพระแก้วมาประดิษฐานที่กำแพงเพชรได้มาประดิษฐานที่วัดพระแก้วแห่งนี้ จึงเรียกขานกันว่าวัดพระแก้ว พบพระซุ้มกอ เนื่องจากวัดพระแก้วเป็นวัดหลวงจึงพบพระซุ้มกอโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระซุ้มกอหน้าทองจำนวนมาก

2.2 วัดในเขตอรัญญิกของกำแพงเพชร ที่มีวัดอยู่กว่า 50 วัด อาทิ วัดพระนอน วัดป่ามืด วัดพระสี่อิริยาบถ วัดนาคเจ็ดเศียร วัดฆ้องชัย วัดสิงห์ วัดช้างรอบ วัดกรุสี่ห้อง วัดริมทาง วัดอาวาสน้อย วัดอาวาสใหญ่ วัดหมาผี วัดกำแพงงาม วัดช้าง ฯลฯ ปรากฏว่า ทุกวัดพบพระเครื่องซุ้มกอจำนวนมาก (Apairach, 2553)

บทสรุป

พระเครื่องกำแพงเพชรเปรียนเสมือนอัญมณีที่ล้ำค่าของคนเมืองกำแพงเพชรจนเป็นคำขวัญวรรคแรกของจังหวัดกำแพงเพชรที่ว่า “กรุพระเครื่อง เมืองคนแกร่ง ศิลาแลงใหญ่ กล้วยไข่หวาน น้ำมันลานกระบือเลื่องลือมรดกโลก” ดังนั้นจึงเป็นที่น่าภาคภูมิใจในความเป็นเมืองแห่งศิลปะและภูมิปัญญาด้านการสืบสานพระพุทธศาสนาผ่านการสร้างพระเครื่องและการเป็นเมืองมรดกโลกอันควรค่าแก่การอนุรักษ์ไปตราบจนชั่วลูกหลาน

ภาพ 3 นางกำแพงขาโต๊ะ

หมายเหตุ: จาก พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (18 กรกฎาคม 2560). นางกำแพงขาโต๊ะ พระสามขางานช่างแท้เมืองชากังราวเนื้อหาดินผสมว่าน... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid0x12tYDW9BJ2wYXuZs5V6HymD3bnqKg3Bw7Ju18rUidBu85qRiXkUeov1WGKTRaxEl

ภาพ 4 เนื้อดำพิมพ์เล็ก

หมายเหตุ: จาก พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (3 มีนาคม 2560). เนื้อดำพิมพ์เล็ก บางเฉียบผิวมันสวยงามแบบนี้ปลอมยากครับขอบอกผมเดินสนามพระ... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid0Xonvt8uxZ7F9mAzEuLsWtTTqcSBseGViHDbA6oVbuiBMfhxTHgRVRoEB7Aga8GQ2l

ภาพ 5 พระกำแพงลีลา พิมพ์พลูจีบ กรุวัดพิกุล

หมายเหตุ: จาก พระกำแพงลีลา พิมพ์พลูจีบ กรุวัดพิกุล โดย นิลพัท, 2562, พระล้านนา.คอม (http://www.pralanna.com/shoppage.php?shopid=827195). CC BY-NC-ND.

ภาพ 6 พระกรุกำแพงพิมพ์ซุ้มกอใหญ่มีลายกระหนกกรุฤๅษี

หมายเหตุ: จาก ชมรมพระสมเด็จบางขุนพรหมกรุเก่า-ใหม่. (23 กุมภาพันธ์ 2561). พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่มีลายกนก เป็นพระขึ้นจากกรุกำแพงเพชร กรุฤๅษี เนื้อ... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/warutpong105/posts/พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่มีลายกนก-เป็นพระขึ้นจากกรุกำแพงเพชร-กรุฤๅษี-เนื้อหาคราบกรุเป็น/1927645230607505

ภาพ 7 พระกรุกำแพงเพชรปางเปิดโลก

หมายเหตุ: จาก พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (20 มิถุนายน 2561). พระกรุกำแพงเพชรปางเปิดโลก เนื้อหาเก่าเป็นพระขึ้นกรุเตาทุเรียง... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid0tWLe44iS81T4sMbLhWnxZasNBDti22oABXznhGD8R1TrpjZHGyspvL4aBY7jAa8ol

ภาพ 8 พระกรุกำแพงเพชรพิมพ์ซุ้มกอใหญ่มีลายกระหนกบรมธาตุ

หมายเหตุ: จาก พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (28 เมษายน 2561). พระกรุกำแพงเพชรพิมพ์ซุ้มกอใหญ่มีลายกนกบรมธาตุเนื้อหาสวยงามมีคราบ... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid0qSYar81LjiZGaNtrhRxHfKgMkqc4qU7NuFgj35AizRi7Fn4gTgRH5x1rn3UcuGcZl

ภาพ 9 พระกรุลานทุ่งเศรษฐี พิมพ์ซุ้มกอใหญ่ มีลายกระหนก เนื้อหามวลสาร

หมายเหตุ: จาก พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (3 กรกฎาคม 2561). พระกรุลานทุ่งเศรษฐี พิมพ์ซุ้มกอใหญ่มีลายกนก เนื้อหามวลสาร จะออกเป็น... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid02uryCCmE17eTZzeKgpK6nxvV6UxeXeYtsKUyxjtWquzHUzbeY2PtXBajihfHMjGpil

ภาพ 10 พระซุ้มกอกรุทุ่งเศรษฐีพิมพ์ใหญ่เนื้อดินอมเหลือง

หมายเหตุ: จาก พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (14 เมษายน 2560). พระซุ้มกอกรุทุ่งเศรษฐีพิมพ์ใหญ่เนื้อดินอมเหลืองเจอน้อยหายากกว่าดินแดง... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid02wSNw3daU12Lxne6mZ9YrTjDmL8rSMpyMqbk3iSB7LMTZjypyLa2knPTmkvySgp7Rl

ภาพ 11 พระซุ้มกอพิมพ์กลาง

หมายเหตุ: จาก พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (19 กุมภาพันธ์ 2560). #พระซุ้มกอพิมพ์กลาง ถือว่าเป็นพิมพ์กลางก็ได้หรือพิมพ์กลางใหญ่ก็ไม่ผิด... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid0N3sBBusqk2uXW4n6uHMRbEDRChyuhRdXACTDs6mqGc1ZHpAJucRB8o96p2hX53rZl

ภาพ 12 พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่มีลายกระหนกเนื้อแบบมะขามเปียก

หมายเหตุ: จาก พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (19 มีนาคม 2560). #พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่มีลายกนก เนื้อแบบมะขามเปียก พิมพ์ทรงที่สวยงาม อ่านศิลปะ... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid02CccWV812FX2XEtgDDnBMU52soZTLR5vQCpiiyDMD6BGWthnAMp5qXAw7dou45SUnl

ภาพ 13 พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่ไม่มีลายกระหนกสีอิฐเผาออกมันฉ่ำ ๆ

หมายเหตุ: จาก พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (19 กุมภาพันธ์ 2560). #พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่ไม่มีลายกนก สีอิฐเผาออกมันฉ่ำ ๆ องค์ดำเนื้อสำริด... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid026VTjc3bwCHRTaqeqZyo9mAaNg6sPZ5mc1zZsuNc8yzEdr9yDx5EKwSe1g72er5uPl

ภาพ 14 พระซุ้มกอองค์ดำเนื้อสำริดโลหะเก่า

หมายเหตุ: จาก พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (19 กุมภาพันธ์ 2560). #พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่ไม่มีลายกนก สีอิฐเผาออกมันฉ่ำ ๆ องค์ดำเนื้อสำริด... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid026VTjc3bwCHRTaqeqZyo9mAaNg6sPZ5mc1zZsuNc8yzEdr9yDx5EKwSe1g72er5uPl

ภาพ 15 พระลีลาเดินดงโปรดองค์คุลีมาร

หมายเหตุ: จาก พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (25 มิถุนายน 2560). พระลีลาเดินดงโปรดองค์คุลีมาร... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid0ze35r9tPpjqDUdzbPLKri1mxRzJY4oZvWhdZ8zk6zSghKxEYR2HnzYbmH38k17WMl

บรรณานุกรม

ชมรมพระสมเด็จบางขุนพรหมกรุเก่า-ใหม่. (15 กุมภาพันธ์ 2562). *เปิดวงที่ 417 418 419 กำแพงเพชรพิมพ์ซุ้มกอใหญ่มีลายกนกหน้ายักษ์ฝั่ง...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/warutpong105/posts/เปิดวงที่-417-418-419-กำแพงเพชรพิมพ์ซุ้มกอใหญ่มีลายกนกหน้ายักษ์ฝั่งลานทุ่งเศรษฐี/2430907916947898/

ชมรมพระสมเด็จบางขุนพรหมกรุเก่า-ใหม่. (23 กุมภาพันธ์ 2561). *พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่มีลายกนก เป็นพระขึ้นจากกรุกำแพงเพชร กรุฤๅษี เนื้อ...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/warutpong105/posts/พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่มีลายกนก-เป็นพระขึ้นจากกรุกำแพงเพชร-กรุฤๅษี-เนื้อหาคราบกรุเป็น/1927645230607505

ช้าง-วัดห้วย. (ตุลาคม 2561). *พระลีลา ทุ่งเศรษฐี พิมพ์เม็ดขนุน.* 7Pra ตำหนิพระเครื่อง. https://7pra.blogspot.com/2018/10/blog-post.html

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก. (15 สิงหาคม 2562). *ประวัติพระซุ้มกอ (พระกำแพงซุ้มกอ).* https://arit.kpru.ac.th/ap/local/?nu=pages&page_id=1157&code_db=610005&code_type=01

นิลพัท. (29 พฤศจิกายน 2562). *พระกำแพงลีลา พิมพ์พลูจีบ กรุวัดพิกุล.* พระล้านนา.คอม http://www.pralanna.com/shoppage.php?shopid=827195

พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (14 เมษายน 2560). *พระซุ้มกอกรุทุ่งเศรษฐีพิมพ์ใหญ่เนื้อดินอมเหลืองเจอน้อยหายากกว่าดินแดง...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid02wSNw3daU12Lxne6mZ9YrTjDmL8rSMpyMqbk3iSB7LMTZjypyLa2knPTmkvySgp7R

พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (18 กรกฎาคม 2560). *นางกำแพงขาโต๊ะ พระสามขางานช่างแท้เมืองชากังราว เนื้อหาดินผสมว่าน...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid0x12tYDW9BJ2wYXuZs5V6HymD3bnqKg3Bw7Ju18rUidBu85qRiXkUeov1WGKTRaxEl

พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (19 กุมภาพันธ์ 2560). *#พระซุ้มกอพิมพ์กลาง ถือว่าเป็นพิมพ์กลางก็ได้หรือพิมพ์กลางใหญ่ก็ไม่ผิด...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid0N3sBBusqk2uXW4n6uHMRbEDRChyuhRdXACTDs6mqGc1ZHpAJucRB8o96p2hX53rZl

พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (19 กุมภาพันธ์ 2560). *#พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่ไม่มีลายกนก สีอิฐเผาออกมันฉ่ำ ๆ องค์ดำเนื้อสำริด...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid026VTjc3bwCHRTaqeqZyo9mAaNg6sPZ5mc1zZsuNc8yzEdr9yDx5EKwSe1g72er5uPl

พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (19 มีนาคม 2560). *#พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่มีลายกนก เนื้อแบบมะขามเปียก พิมพ์ทรงที่สวยงาม อ่านศิลปะ...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid02CccWV812FX2XEtgDDnBMU52soZTLR5vQCpiiyDMD6BGWthnAMp5qXAw7dou45SUnl

พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (20 มิถุนายน 2561). *พระกรุกำแพงเพชรปางเปิดโลก เนื้อหาเก่าเป็นพระขึ้นกรุเตาทุเรียง...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid0tWLe44iS81T4sMbLhWnxZasNBDti22oABXznhGD8R1TrpjZHGyspvL4aBY7jAa8ol

พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (25 มิถุนายน 2560). *พระลีลาเดินดงโปรดองค์คุลีมาร...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid0ze35r9tPpjqDUdzbPLKri1mxRzJY4oZvWhdZ8zk6zSghKxEYR2HnzYbmH38k17WMl

พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (28 เมษายน 2561). *พระกรุกำแพงเพชรพิมพ์ซุ้มกอใหญ่มีลายกนกบรมธาตุเนื้อหาสวยงามมีคราบ...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid0qSYar81LjiZGaNtrhRxHfKgMkqc4qU7NuFgj35AizRi7Fn4gTgRH5x1rn3UcuGcZl

พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (3 กรกฎาคม 2561). *พระกรุลานทุ่งเศรษฐี พิมพ์ซุ้มกอใหญ่มีลายกนก เนื้อหามวลสาร จะออกเป็น...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid02uryCCmE17eTZzeKgpK6nxvV6UxeXeYtsKUyxjtWquzHUzbeY2PtXBajihfHMjGpil

พระกรุเมืองกำแพงเพชร. (3 มีนาคม 2560). *เนื้อดำพิมพ์เล็ก บางเฉียบผิวมันสวยงามแบบนี้ปลอมยากครับขอบอกผมเดินสนามพระ...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/Warutpong1/posts/pfbid0Xonvt8uxZ7F9mAzEuLsWtTTqcSBseGViHDbA6oVbuiBMfhxTHgRVRoEB7Aga8GQ2l

พระเครื่องตั้มศรีวิชัย. (ม.ป.ป). *พระเครื่องจังหวัดกำแพงเพชร.* https://www.tumsrivichai.com/บทความพระเครื่อง/พระเครื่องจังหวัดกำแพงเพชร.html

พระเครื่องเมืองกำแพง (1 เมษายน 2562). *กรุต่าง ๆ ในจังหวัดกำแพงเพชร จำนวนกรุต่าง ๆ ในจังหวัดกำแพงเพชร...* [ข้อความ]. Facebook. https://www.facebook.com/thaibuddhaart/photos/กรุต่างๆ-ในจังหวัดกำแพงเพชรจำนวนกรุต่างๆ-ในจังหวัดกำแพงเพชร-นักสะสมพระหลายท่านอย/2742252905889283/

Apairach. (14 กันยายน 2553). *ตำนานพระซุ้มกอ ฉบับสมบูรณ์ โดยอาจารย์สันติ อภัยราช.* https://www.sunti-apairach.com/letter/index.php?topic=182.0

วิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล ตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

ธฤษวรรณ ธรรมสอน[1]

บทนำ

ความเป็นมาของวิสาหกิจชุมชน “วิสาหกิจชุมชน” อาจจะเป็นคำใหม่ที่หลาย ๆ คนยังไม่เข้าใจ และเข้าใจผิดไปว่าเป็นการช่วยเหลือของภาครัฐในด้านการสนับสนุนเงินทุนเพื่อประกอบอาชีพเหมือนหลาย ๆ โครงการที่ผ่านมา ซึ่งวิสาหกิจชุมชนเกิดขึ้นหลังจากที่รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่ขนานไปกับเศรษฐกิจกระแสหลัก อันเนื่องมาจากเศรษฐกิจกระแสหลักก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างรายได้ของประชาชนและก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมามากมาย วิสาหกิจชุมชนเกิดขึ้นจากการนำเอาแนวทางเศรษฐกิจชุมชนมาพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ คำว่า “วิสาหกิจชุมชน” นั้น สามารถใช้คำว่า “ธุรกิจชุมชน” แทนได้ อันเนื่องมาจากว่าชุมชนไม่ใช่รัฐ ดังนั้น สถานประกอบการที่ชุมชนเป็นเจ้าของก็ต้องจัดว่า เป็นของภาคเอกชนเช่นเดียวกัน แต่ในความเป็นจริงแล้วถ้าหากใช้คำว่าธุรกิจนั่นก็หมายถึง การแสวงหากำไรเป็นที่ตั้ง แต่สถานประกอบการที่ชุมชนเป็นเจ้าของนั้นกลับมีแนวคิดที่เน้นการพึ่งพาอาศัยกันมากกว่าการแสวงหากำไร ดังนั้น จึงควรใช้คำว่า “วิสาหกิจชุมชน” ที่หลายคนรู้จัก โดยวิสาหกิจชุมชนนั้นจัดเป็นกลุ่มกิจกรรมของชุมชนที่ชุมชนคิดได้จากการเรียนรู้ไม่ใช่กิจกรรมเดี่ยว ๆ ที่ทำเพื่อมุ่งสู่ตลาดใหญ่ และไม่ใช่กิจกรรมที่ซับซ้อนอะไร ล้วนแล้วแต่เป็นการทำกินทำใช้ทดแทนการซื้อจากตลาดได้ และเป็นการจัดการระบบการผลิตและบริโภคที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น การจัดการเรื่องข้าว หมู เห็ด เป็ด ไก่ ผัก ผลไม้ น้ำยาสระผม สบู่ น้ำยาล้างจาน หรืออื่น ๆ ที่ชุมชนทำได้เองโดยไม่ยุ่งยากนัก การทำกินทำใช้ทดแทนการซื้อเป็นการลดรายจ่าย และยังช่วยให้ระบบเศรษฐกิจใหญ่เข้มแข็งขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการจัดระบบเศรษฐกิจใหม่ให้เป็นฐานที่เป็นจริงในชุมชน เพราะถ้าชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ กระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเปรียบเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนเสาเข็มของตึกที่ทำให้ตึกมั่นคงแข็งแรงเศรษฐกิจของประเทศก็จะเข้มแข็งและอยู่ได้ ที่ผ่านมาระบบเศรษฐกิจในประเทศเปรียบเหมือนการสร้างตึกที่มีฐานแคบ ถ้าฐานไม่แข็งแรงตึกก็พังลงมา ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนจึงมีความสำคัญในการสร้างฐานมั่นคงให้กับประเทศได้ โดยกระตุ้นเศรษฐกิจระดับรากหญ้าให้เข้มแข็งและกระจายโอกาสการประกอบ อาชีพให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ และลดภาระค่าใช้จ่ายให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ สามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น “วิสาหกิจชุมชน” จัดเป็นองค์กรภาคประชาชนที่ไม่มีรูปแบบไม่ได้เป็นนิติบุคคลตาม กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ การสนับสนุนจึงไม่เป็นระบบและไม่มีเอกภาพ ส่งผลให้มีปัญหาในการดำเนินงานเพราะวิสาหกิจชุมชนบางแห่งไม่เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานรัฐหรือภาคเอกชน และบางครั้งมีการสนับสนุนจากภาครัฐแต่ไม่ตรงความต้องการที่แท้จริง พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 จึงได้ถูกประกาศใช้อย่างเป็นทางการและมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2548 เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว (สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชน, 2548)

คำสำคัญ : วิสาหกิจชุมชน, ผ้าทอมือ, บ้านใหม่ศรีอุบล, นิคมทุ่งโพธิ์ทะเล, จังหวัดกำแพงเพชร

[1] เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

วิวัฒนาการของผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือ

ผ้าทอมือ เป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยที่บ่งบอกถึงความรุ่งเรืองของวัฒนธรรมประจำชาติและความคิดสร้างสรรค์ของคนในชาติ ในการรู้จักทำเครื่องนุ่งห่มและผลิตภัณฑ์ใช้สอยในชีวิตประจำวันของคนไทย คนไทยที่รู้จักการทอผ้ามาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สังคมไทยชนบทถือว่างานทอผ้าเป็นหน้าที่ของผู้หญิงทำกันในครัวเรือนยามว่างจากการทำไร่ทำนา การทอผ้าจึงมีทั่วไปทุกภาคของประเทศไทย

พัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ทั้งลวดลายและสีสันของผ้า สืบทอดเป็นเวลานานตามจินตนาการของช่างทอ และอิทธิพลจากปัจจัยอื่น ๆ ในอดีตนั้นผ้าจัดเป็นวัสดุหลักในการแต่งกายและเป็นเครื่องบ่งบอกฐานะทางสังคมของผู้แต่งรวมทั้งตำแหน่งและกำหนดชั้นวรรณะของผู้สวมใส่ ด้วยเหตุนี้การทอผ้าสำหรับบุคคลที่ใช้จึงมี 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ประเภทแรกเป็นผ้าสำหรับประชาชนทั่วไป ซึ่งมีทั้งผ้าใช้สอยในชีวิตประจำวันและผ้าที่ใช้ในโอกาสพิเศษเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชน เช่น ผ้าสำหรับนุ่งห่มใช้ในงานทำบุญ งานนักขัตฤกษ์ งานเทศกาลหรืองานพิธีการสำคัญ ๆ ประเภทที่สองเป็นผ้าสำหรับชนชั้นสูง เจ้านายและพระมหากษัตริย์ เช่น ผ้าปักโบราณประเภทต่าง ๆ ส่วนประเภทที่สามเป็นผ้าสำหรับพระภิกษุสงฆ์และเครื่องใช้ในพระพุทธศาสนา เช่น ผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน เป็นต้น ผ้าไทยมีหลายรูปแบบ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นในแต่ละภูมิภาค และมีวิวัฒนาการความเป็นมาหลายยุคหลายสมัย (อัจฉรา ภาณุรัตน์ และคณะ, 2545)

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทยเราค้นพบหลักฐานเป็นเศษผ้าสมัยก่อนประวัติศาสตร์ปรากฏเป็นครั้งแรกในสมัยสำริด กล่าวคือ พบเศษติดอยู่กับกำไลสำริดที่บ้านเชียง อุดรธานี อายุของผ้าคงจะมีอายุเท่ากำไล คือ ประมาณ 3,000 ปี แต่อายุจริงของเทคโนโลยีการทำผ้าคงมีมาก่อน เพราะการทอผ้าเป็นกระบวนการที่มีหลายขั้นตอน มีการฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ การทอผ้าจึงน่าจะเกิดก่อนหน้านี้นานแล้ว จากหลักฐานข้างต้นแสดงว่าเส้นใยมนุษย์สมัยสำริดรู้จักนำการทอเป็นผืนผ้า คือ ไหมและป่านกัญชา เทคนิคที่ใช่ทอคือ ลายขัดหนึ่ง ส่วนลวดลายที่ใช้ทอไม่ปรากฏหลักฐาน

จากหลักฐานทางอ้อมที่ช่วยยืนยันว่ามีการทอผ้ามาแล้วตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ คือ การพบว่าดินเผาที่ใช้ในการปั่นด้าย และลูกกลิ้งซึ่งเป็นเครื่องประดับดินเผาทำเป็นรูปทรงกระบอก เจาะรูตรงกลาง แกะสลักเป็นลวดลายต่าง ๆ สวยงามมาก ลวดลายบนลูกกลิ้งมีทั้งลายเส้นตรง ลวดลายคลื่น ลายซิกแซก และลายก้นหอย ฯลฯ ซึ่งอาจเป็นเครื่องมือที่ใช้กลิ้งทำลวดลายลงบนผ้า ประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 - 21 ดินแดนของภาคเหนือ เป็นที่ตั้งของอาณาจักรล้านนาไทยที่มีความรุ่งเรืองกล่าวกันว่าชาวล้านนาเป็นผู้มีความชำนาญในการทอผ้าใช้เอง โดยเฉพาะผ้าฝ้าย มีการทออย่างแพร่หลายถึงขั้นส่งจำหน่ายไปยังอาณาจักรใกล้เคียง ผ้าฝ้ายที่มีชื่อเสียงในยุคนั้นมีสีสันนานาชนิด เป็นต้นว่า ผ้าสีจันทร์ขาว ผ้าสีจันทร์แดง ผ้าสีดอกจำปา เป็นต้น

ปัจจุบันการทอผ้าพื้นบ้านของไทยมีกระจายไปทั่วเกือบทุกภาค แต่ที่มีมากได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ รูปแบบของผ้าจะแตกต่างกันไปตามคตินิยม ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีของเชื้อชาติแต่ละกลุ่มชน เช่น กลุ่มชนพื้นเมืองล้านนาทางภาคเหนือ นิยมทอผ้าฝ้ายและผ้าไหมที่มีลวดลายด้วยวิธีการยกและจกเป็นส่วนใหญ่ แต่ถ้าเป็นกลุ่มชนคนไทยเชื้อสายลาวครั่ง ลาวพวน และลาวอีสาน นิยมทอผ้าด้วยวิธีจกและมัดหมี่ ส่วนพวกลาวโซ่งนิยมลายปัก สำหรับผลิตภัณฑ์จากผ้าซึ่งทำเป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันตามพื้นบ้าน เช่น การทำเครื่องนอน หมอน มุ้ง ผ้าห่อม เสื้อ กางเกง โสร่ง ผ้าคลุม ผ้าขาวม้า และเครื่องใช้ที่จะถวายพระในพิธีกรรมต่าง ๆ

ประเภทของผ้าทอมือ

ผ้าทอมือของประเทศไทยสามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ แบ่งตามวัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้าและแบ่งตามกรรมวิธีในการทอซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (ภัทรธิรา ผลงาม, 2551)

แบ่งตามวัตถุดิบที่ใช้ในการทอ

1. ฝ้าย เป็นพืชไร่เศรษฐกิจ เพราะเป็นวัตถุดิบสำคัญในการทอผ้าทำเครื่องนุ่งห่ม ฝ้ายมีกำเนิดประมาณ 5,000 ปี ก่อนคริสตกาล ต้นฝ้ายมีความทนทานต่อความแห้งแล้ง ชอบขึ้นในเขตอากาศร้อน ผลผลิตของฝ้ายที่นำมาใช้ประโยชน์ คือ ดอกฝ้าย เปลือก เมล็ดฝ้าย และเนื้อเมล็ดฝ้าย ดอกฝ้าย ส่วนที่เป็นเส้นใย ขนปุยสีขาว ใช้ในการทอผ้า ทำเบาะสักหลาด ทอพรม และใช้ในอุตสาหกรรมเส้นใยประดิษฐ์ทำฟิล์มเอ็กซเรย์ ฯลฯ พันธุ์ฝ้ายในประเทศไทยมีหลากหลายชนิด นับตั้งแต่ฝ้ายตุ่นเป็นฝ้ายพื้นเมืองของไทย ดอกฝ้ายตุ่นมีขนาดเล็ก สีน้ำตาล เส้นใยสั้น ๆ ใช้ในการทอผ้าด้วยมือแบบพื้นเมือง และฝ้ายพันธุ์ชนิดอื่นใช้อุตสาหกรรมทอผ้า

2. ไหม เป็นแมลงชนิดหนึ่งอยู่ในอันดับ Lepidoptera ประเภทผีเสื้อ ตัวหนอนไหมกินพืชได้หลายชนิด แต่ชอบกินใบหม่อนมากที่สุด การเลี้ยงไหมเชื่อกันว่าอุบัติขึ้นครั้งแรกในประเทศจีน เมื่อประมาณ 5,000 ปี มาแล้ว วงจรชีวิตไหมประกอบด้วย ระยะที่เป็นไข่ ตัวหนอน ดักแด้ และผีเสื้อ อาหารของไหมที่ใช้เลี้ยงคือใบหม่อน ซึ่งจะต้องมีความสดอยู่เสมอหม่อนจัดเป็นพืชยืนต้นชนิดหนึ่ง เจริญเติบโตค่อนข้าง ด้วยเหตุนี้การเลี้ยงไหมจึงต้องควบคู่ไปกับการทำสวนหม่อนเสมอ

3. ไหมประดิษฐ์ จากสภาพภูมิอากาศของพื้นที่ในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยมีความแตกต่างกัน จึงเป็นข้อจำกัดในการปลูกฝ้าย และปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ส่งผลให้ผู้ทอผ้าในหลายจังหวัดนำเส้นใยสังเคราะห์หรือใยประดิษฐ์ พวกใยโพลีเอสเตอร์ (Polyester) ซึ่งมีส่วนประกอบจากไดไฮดริกแอลกอฮอล์และกรดเทเรพทาลิก (Rayon) ซึ่งมีส่วนประกอบจากเศษฝ้าย เนื้อไม้มาทดแทนเส้นฝ้ายและเส้นไหมซึ่งมีขั้นตอนการผลิตที่ยุ่งยากซับซ้อน และมีราคาแพงกว่าเส้นใยสังเคราะห์ ชาวบ้านนิยมเรียกเส้นใยสังเคราะห์ว่า “ไหมประดิษฐ์”

แบ่งตามกรรมวิธีการทอ

กรรมวิธีการทอ คือ การกระทำให้เกิดลวดลายบนพื้นผ้าในรูปแบบต่าง ๆ ที่ซับซ้อนและไม่ซับซ้อน แต่ละกรรมวิธีการทำลวดลายจะเรียกแตกต่างกันออกไป ได้แก่

1. ผ้าขิด เป็นผ้าทอซึ่งยกลายในตัวนี้มีทั้งฝ้าย ไหมและยกดิ้น เรียกว่า “เก็บขิด” หมายถึง การเก็บตะกอลอยเพิ่ม โดยใช้ไม้ไผ่ซึ่งเรียกว่าไม้เก็บขิด เป็นตัวยกเว้นยืนแต่ละแถวใช้เส้นพุ่งพิเศษสอดผ่านจากริมผ้าด้านหนึ่งไปสู่ริมผ้าอีกด้านหนึ่ง เกิดเป็นลวดลายขิดตลอดหน้ากว้างของผืนผ้า ผ้าขิดนิยมใช้ทำผ้าปูอาสนะ ผ้าล้อหัวช้าง ผ้าห่ม ผ้าปูที่นอน ผ้าคลุมไหล่ หรือหมอน มีทอกันมากในภาคอีสาน

2. ผ้าจก เป็นผ้าทอลายในตัว ที่เรียกว่า “จก” นั้นมาจากวิธีการทอที่ใช้ขนเม่น ไม้หรือ นิ้วมือควักเส้นด้ายยืนขึ้น เพื่อสอดด้ายพุ่งพิเศษเข้าไปทำให้เกิดลวดลายเฉพาะที่ หรือเป็นช่วง ๆ วิธีจกนี้ทำให้สามารถสลับสีและลวดลายได้ต่าง ๆ กัน แตกต่างกับการเก็บขิด ที่ใช้ด้ายพุ่งพิเศษจลอดแถวสีเดียว การทอผ้าวิธีจกใช้เวลานานมาก มักทำให้เป็นผืนผ้าหน้าแคบใช้ต่อกับตัวซิ่น เรียกว่า “ซิ่นตีนจก” ชาวชนบทจะใช้นุ่งในโอกาสพิเศษ เช่น ไปวัดหรืองานพิธีการต่าง ๆ ผ้าจกที่ทำให้เป็นผืนเล็กใช้สำหรับทำหน้าหมอนขวาน หรือนำไปใช้ทำประกอบเพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่มใช้สอยอื่น ๆ เช่น ผ้าห่ม เป็นต้น

3. ผ้าล้วง หรือผ้าน้ำไหลเป็นชนิดผ้ายก ลวดลายในตัว โดยใช้วิธีการทอลายขัดและใช้ด้ายพุ่งธรรมดาหลายสี พุ่งย้อนกลับไปมาเป็นช่วง ๆ ช่วงละสี โดยมีการเกาะเกี่ยวดันระหว่างเส้นพุ่งแต่ละช่วง เกิดเป็นจังหวะของลวดลายพลิ้วไปมาดั่งสายน้ำ จึงเรียกลายน้ำไหล

4. ผ้ายก เป็นผ้าทอซึ่งยกลายในตัวโดยใช้เส้นพุ่งพิเศษเป็นไหม ดิ้นเงินดิ้นทอง ใช้วิธีเก็บตะกอลายเช่นเดียวกับการทอขิดผ้ายกเป็นผ้าซิ่นไหมยกลวดลายเฉพาะเชิงซิ่น

5. ผ้ามุก เป็นผ้าทอซึ่งยกลายในตัวโดยใช้เส้นใยยืนพิเศษเพิ่มบนกี่ลายมุกบนผ้าเกิดจากการใช้ตะกอลอยยกเส้นด้ายยืนพิเศษ แตกต่างจากผ้าขิดและผ้าจก ซึ่งจะใช้ด้ายพุ่งพิเศษชาวไทยพวนที่หาดเสี้ยว

6. ผ้าเกาะยอ เป็นผ้าทอยกดอกที่มีชื่อเสียงของภาคใต้ในเขตเกาะยอ จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่การทอผ้าเกาะยอจะใช้กี่กระตุกทอเป็นผ้าพื้น ชนิด 2 ตะกอ 4 ตะกอ 6 ตะกอ 8 และ 10 ตะกอ วัสดุที่ใช้ทอผ้าเป็นฝ้ายและเส้นใยสังเคราะห์ ทอผ้าซิ่น ผ้าตัดเสื้อ และผ้าฝ้ายเนื้อบางที่ทอเป็นโสร่งและผ้าขาวม้า ลวดลายที่นิยมทอได้แก่ ลายดอกราชวัตรเล็ก ลายดอกราลวัตรใหญ่ ลายลูกแก้ว ลายดอกพิกุลเล็ก ลายดอกพิกุลใหญ่ ลายดอกจิก ลายดอกชุก ลายคดกริช ลายห้าหนึ่ง หรือ ลายตาหมากรุก ฯลฯ

7. ผ้ามัดหมี่ เป็นการมัดลายที่เส้นพุ่งหรือเส้นยืนด้วยเชือกก่อนนำไปย้อมสีเพื่อให้เกิดสีสันและลวดลายตามที่ช่างทอพื้นบ้านกำหนดนึกคิดไว้ในใจ ผ้ามัดหมี่มีทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม มัดหมี่ฝ้าย ในสมัยก่อนนิยมใช้สีน้ำเงินจากต้นครามเป็นสีเดียว แต่ปัจจุบันใช้สีเคมีย้อมหลากสีมากขึ้น สำหรับผ้ามัดหมี่ไหมจะมีลวดลายละเอียด ประณีตและเล่นสีสันมากกว่าผ้าฝ้าย

ความเป็นมาของวิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล

ตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเล เดิมเป็นส่วนหนึ่งของตำบลคณฑี ซึ่งแยกการปกครองออกเมื่อ พ.ศ.2508 เป็นนิคมสร้างตนเองทุ่งโพธิ์ทะเล กรมประชาสงเคราะห์เข้ามาดำเนินการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับสมาชิกในตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเล ประชาชนอพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เดิมแบ่งเขตการปกครองเป็น 6 หมู่บ้าน พื้นที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำปิง ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมือง ประมาณ 20 กิโลเมตร พื้นที่ทั้งหมด 43,065 ไร่ เป็นพื้นที่การเกษตร 40,125 ไร่ ที่อยู่อาศัย 2,455 ไร่ ที่สาธารณะ 485 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม เอกสารสิทธิ์ของที่ดินเป็นโฉนด ปัญหาดินที่พบคือดินจืด เขตพื้นที่ ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลเขาคีรี อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ทิศใต้ ติดกับ ตำบลคณฑี อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลทุ่งมหาชัย อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร และทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลสระแก้ว และ ต.เทพนคร อ.เมืองกำแพงเพชร ส่วนใหญ่ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกร (ธโยธร ลายทอง, การสัมภาษณ์, 22 มกราคม 2562)

ผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ การทอผ้าจึงเป็นวิถีชีวิตของชุมชนเกือบทุกชุมชนทุกภูมิภาคในโลก จังหวัดกำแพงเพชร มีกลุ่มทอผ้าที่ได้มาตรฐานและเป็นระบบสามารถเลี้ยงตัวได้ ได้แก่ หมู่บ้านใหม่ศรีอุบล หมู่ที่ 8 ตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ที่มีการทอผ้าอย่างเป็นระบบและครบวงจรมาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2534 ซึ่งโดยพื้นฐานแล้วประชาชนชาวบ้านใหม่ศรีอุบล ส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานี ในราว 40 - 50 ปี มีความรู้และทักษะในการทอผ้าติดตัวมาเป็นส่วนใหญ่

การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล เกิดขึ้นจากการร่วมกลุ่มของประชาชนที่มีความรู้และทักษะของการทอผ้าที่สืบทอดกันมาจากครอบครัว เป็นภูมิปัญญาที่ตกทอดกันมาสู่รุ่นต่อรุ่น ได้มีการรวมตัวของประชาชนหลังจากว่างงานเกษตรกร โดยมีหัวหน้ากลุ่ม ได้แก่ นางสาวธโยธร ลายทอง เป็นหัวหน้ากลุ่มผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล เริ่มผลิตผ้าจากการปั่นด้ายจนกระทั่งถึงการทอผ้า ตัดเย็บ ขายปลีกและขายส่งอย่างครบวงจร มีระบบและสามารถเลี้ยงตนเองได้ โดยได้รับการสนับสนุนจากจังหวัดกำแพงเพชร และองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งโพธิ์ทะเลอย่างต่อเนื่อง ทำให้ประชาชนมีรายได้จากการทอผ้า ตัดเย็บและเลี้ยงตัวได้ หลังจากการทำไร่ทำนา หรือว่างจากการทำเกษตรกรรมนับว่าเป็นตัวอย่างที่ดี สำหรับการรวมกลุ่มการทำงานอย่างเข้มแข็ง ของประชาชน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งมากขึ้น

ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบลมีการผลิตที่หลากหลาย พัฒนาให้เป็นไปตามยุคสมัย เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า การผลิตจะขึ้นอยู่กับการผลิตของสมาชิก จะมารวมตัวกันหลังว่างงานจากการทำเกษตรกรรม โดยที่กลุ่มจะมีกี่ทอผ้าจำนวน 15 - 20 กี่ รวมกันให้กับสมาชิกได้มาทอผ้าและสมาชิกจะทำการผลิตและนำมาฝากขายที่กลุ่ม ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเป็นผ้าทอมือที่เป็นผ้าทอเป็นผืนเพื่อนำไป

แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์แบบอื่น และมีผลิตภัณฑ์หรือสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์หลากหลายรูปแบบที่ผลิตมาจากผ้าฝ้ายทอมือแปรรูป ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมีดังนี้

1. ผ้าฝ้ายทอมือเป็นผืนหลายขนาด ผ้าฝ้ายทอมือ (เมตร) ได้แก่ ผ้าทอลวดลายต่าง ๆ ทั้งลวดลายแบบดั้งเดิมและลวดลายประยุกต์ต่าง ๆ

2. ผ้าขาวม้ามีลักษณะเป็นผ้ารูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ความกว้างประมาณ 2 ศอก ยาวประมาณ 3 - 4 ศอก เป็นผ้าสำหรับผู้ชายใช้นุ่งแบบลำลอง ความกว้างจึงเท่ากับระยะจากเอวถึงกลางหน้าแข้ง ความยาวเท่ากับระยะพันรอบตัวแล้วเหลือเศษอีกเล็กน้อย โดยมากทอเป็นลายตารางเล็ก ๆ นิยมใช้ด้ายหลายสี

3. ผ้าคลุมไหล่ เป็นแบบผ้าทอมือทั้งผืนไร้รอยต่อ มีหลากหลายสีสันและขนาดให้เลือก การออกแบบลายทอเป็นรูปแบบลายไขว้และลายโปร่ง เพราะให้ความหนาที่พอดี เป็นลายที่เส้นด้านไม่ถูกทอให้แน่นจนเกิดไป ทำให้เป็นผ้าคลุมไหล่ที่ระบายอากาศเย็นสบายเมื่อสวมใส่ใช้สอยได้สะดวกได้ทุกโอกาส เหมาะกับทุกเพศทุกวัย

4. เสื้อ มีการออกแบบทอผ้ามือมาเป็นเสื้อเพื่อจำหน่าย โดยมีการเน้นลวดลาย สีสันที่ใช้บนตัวผลิตภัณฑ์ทำได้อย่างโดดเด่น โดยเน้นสีที่เป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยว เช่น เสื่อสีโทนสดใสลายผ้าขาวม้า มีการออกแบบตัดเย็บเองโดยกลุ่มสมาชิก

5. กระเป๋า เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีการแปรรูปผ้าฝ้ายทอมือมาเป็นกระเป๋า โดยสมาชิกในกลุ่มมีทักษะของการเย็บผ้าที่ดี จึงทำให้มีการออกแบบผลิตภัณฑ์กระเป๋าผ้าได้อย่างโดดเด่น และเป็นที่สนใจของตลาดมากขึ้น โดยมีการออกแบบกระเป๋าหลากหลายขนาด เช่น กระเป๋าเป้ กระเป๋าใส่เหรียญสตางค์และของจุกจิก และกระเป๋าสะพายสตรีใบใหญ่ รวมถึงการตัดเย็บตามการสั่งของลูกค้าได้อีกด้วย

ขั้นตอนการผลิตผ้าทอมือ

เส้นใยที่นำมาทอผ้า ประกอบด้วยเส้นใยสำคัญ 3 ชนิด คือ เส้นใยฝ้ายอันเป็นเส้นใยที่ได้จากพืช เส้นใยไหมที่ได้จากสัตว์ และเส้นใยสังเคราะห์ หรือไหมประดิษฐ์ ซึ่งเป็นเส้นใยพวกโพลีเอสเตอร์ และเรยอง เส้นใยไหมประดิษฐ์นี้เป็นเส้นใยสำเร็จรูปที่หาซื้อได้จากร้านค้าในจังหวัดต่าง ๆ สามารถนำมาใช้ทอผ้าได้เลย แต่สำหรับเส้นใยฝ้าย และเส้นใยไหมนั้นต้องมีการเตรียมอุปกรณ์ และขั้นตอนในการผลิตเส้นใย ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้ คือ

1.1 อุปกรณ์ในการผลิตเส้นใย ในการผลิตเส้นใยส่วนมากทำจากไม้และไม้ไผ่ซึ่งเป็นวัสดุที่หาได้ง่าย ประกอบด้วย

- อิ้ว เป็นอุปกรณ์ในการผลิตเส้นใยฝ้ายใช้แยกเมล็ดออกจากปุยฝ้าย มีลูกหีบทำด้วยตัวไม้ 2 ท่อน เป็นเกลียวบิดคล้ายสว่านยึดติดอยู่กับหลัก 2 ข้าง ท่อนล่างยื่นออกไป มีมือหมุนเรียกว่า แขนอิ้ว ใส่ฝ้ายเข้าไปในลูกหีบแล้วหมุน ลูกหีบจะแยกเมล็ดออกจากปุยฝ้าย

- กะเพียด และคันโต้ง (ไม้ดีดฝ้าย) เป็นอุปกรณ์ในการผลิตเส้นใยฝ้ายโดยนำฝ้ายที่อิ้วแล้วมีลักษณะเกาะกันเป็นกระจุกมาตีดีดให้ขึ้นปุย กะเพียดมีลักษณะคล้ายตะกร้าก้นลึกแล้วสอบการดีดฝ้ายจะทำในกะเพียดโดยใช้คันโต้งหรือไม้ดีดฝ้าย ที่ทำด้วยไม้ไผ่เหลาปลายทั้ง 2 ข้าง มีเชือกยึดปลายทั้ง 2 ข้างลักษณะเหมือนคันธนูเป็นตัวดีดให้ฝ้ายขึ้นปุย

- ไม้ล้อฝ้าย เป็นอุปกรณ์ในการผลิตเส้นใยฝ้ายประกอบด้วยไม้ 2 ชิ้น ชิ้นแรกเป็นกระดานแผ่นเล็ก ๆ ยาวประมาณ 30 เซนติเมตร ชิ้นที่สองเป็นไม้ไผ่กลมเหลาให้มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 เซนติเมตร ยาว 30 เซนติเมตร ใช้สำหรับม้วนพันปุยฝ้ายที่ดีดแล้วให้เป็นหลอด โดยการแบ่งปุยออกแล้วแผ่เป็นแผ่นบาง ๆ

ขนาดประมาณฝ่ามือบนแผ่นกระดานวางไม้กลมลงกลางแผ่นฝ้ายแล้วคลึงม้วนพันไม้ให้แน่น จากนั้นถอดไม้ออก จะได้ปุยฝ้ายซึ่งม้วนเป็นหลอดใช้ผ้าห่อให้แน่นเพื่อไม่ให้หลอดฝ้ายฟูขึ้นอีกจะทำให้เข็นยาก

- หลาหรือใน เป็นอุปกรณ์ที่ใช้กับเส้นใยฝ้ายและไหม ในการใช้กับฝ้ายจะใช้เพื่อเข็นหรือกรอฝ้ายจากปุยฝ้ายให้เป็นเส้น และใช้ปั่นหลอดเพื่อใช้เป็นทางต่ำ (เส้นพุ่ง) กรณีที่ใช้กับไหมจะใช้เพื่อเข็นหรือปั่นไหม 2 เส้นรวมกันเรียกว่า เข็นรังกันหรือเข็นควบกัน ใช้แกว่งไหมเพื่อเก็บส่วนที่เป็นปุ่มหรือขี้ไหมออกจากเส้นไหม ทำให้เส้นไหมบิดตัวแน่นขึ้นใช้ทำเป็นทางเครือ (เส้นยืน) และใช้ปั่นหลอดเพื่อทำเป็นทางต่ำ (เส้นพุ่ง) เช่นเดียวกับฝ้าย ลักษณะของวงล้ออยู่ทางด้านขวามือ ยึดติดอยู่กับหลัก 2 หลัก มีที่สำหรับจับเพื่อให้วงล้อหมุน เรียกว่าแขนหลา จากหลักนี้จะมีไม้ทำเป็นคานออกไปทางซ้ายมือยาวประมาณ 80 - 100 เซนติเมตร มีไม้แผ่นเล็ก ๆ ติดอยู่ที่ปลายไม้เรียกว่าหัวหลา ที่หัวหลาจะยึดติดอยู่กับเหล็กปลายแหลมยาวประมาณ 15 เซนติเมตร เรียกว่าเหล็กใน ระหว่างเหล็กในกับวงล้อจะมีเชือกคล้องเรียกว่าสายหลาเมื่อหมุนวงล้อเหล็กก็จะหมุนด้วย ปุยฝ้ายที่เข็นหรือกรอเป็นเส้นแล้วจะอยู่ที่เหล็กในนี้

- เปีย เป็นอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับเส้นใยฝ้าย ทำด้วยไม้ลักษณะแบน กว้างประมาณ 2 เซนติเมตร ยาวประมาณ 30 - 50 เวนติเมตร ที่ปลายมีไม้ปิดหัวท้ายยาวประมาณด้านละ 30 เซนติเมตร ใช้สำหรับเปียฝ้ายที่เข็นเป็นเส้นแล้วออกจากเหล็กในทำให้เป็นขิด หรือไจ เพื่อใช้ทอเป็นผืนผ้าต่อไป

- กง และหลักตีนกง เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ทั้งกับเส้นใยฝ้ายและไหม โดยใช้ไว้ไจฝ้ายและไหม เพื่อเป็นการกรอกับอักเป็นการเตรียมด้ายที่จะค้น

- อักและไม้คอนอัก เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ทั้งกับฝ้ายและไหม โดยใช้สำหรับกวักเส้นใยฝ้ายหรือไหมออกจากกง เพื่อค้นทำเป็นเส้นยืน

- หลักเฝือ บางครั้งออกเสียงเป็นหลักเฝีย เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ทั้งกับฝ้ายและไหม เป็นกรอบไม้สี่เหลี่ยม ไม้ที่อยู่ทางว้ายและขวาจะมีไม้เล็ก ๆ ปักเป็นหลักอยู่ตลอด หลักแต่ละอันห่างกันประมาณ 20 เซนติเมตร ปกติจะมีด้าน 10 หลัก ใช้สำหรับค้นเส้นใยกวักแล้วเพื่อทำเป็นเส้นยืน

1.2 ขั้นตอนการผลิตเส้นใย

เส้นใยทั้งฝ้ายและไหมได้จากธรรมชาติ ก่อนนำผลผลิตดังกล่าวไปทอเป็นต้องผลิตเส้นใยและเตรียมเส้นใยที่ผลิตได้พร้อมสำหรับการทอโดยใช้อุปกรณ์ดังกล่าวไปแล้ว ทั้งนี้ขั้นตอนในการผลิตเส้นใยทั้ง 2 ประเภท สามารถอธิบายได้ดังนี้

การผลิตเส้นใยฝ้าย ต้นฝ้ายจะเริ่มปลูกในราวช่วงต้นฤดูฝนพร้อม ๆ กับการทำนา กระทั่งเวลาผ่านไป 6 - 7 เดือน เมื่อสมอ (ฝัก หรือ เปลือก) แก่ก็เก็บได้ การเก็บจะคัดเอาแต่ปุยฝ้ายที่มีเมล็ดติด ผึ่งแดดจนแห้งแล้วนำมาอิ้ว หรือหีบ เพื่อบีบเอาเมล็ดออก เมื่อได้จำนวนมากพอจึงนำไปใส่ในกะเพียด ใช้คันโต้งหรือไนเพื่อดึงหลอดฝ้ายให้กลายเป็นเส้นใยหรือเส้นด้าย การปั่นนี้เรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า เซ็นฝ้าย เมื่อเส้นด้ายมีจำนวนมากพอจะนำมารวมกันเป็นกลุ่มก้อนหรือเป็นปอยที่เรียกว่า ทำเช็ด ทำใจ โดยใช้เครื่องมือคือ เปีย แล้วนำไปย้อมสีทั้งนี้ก่อนที่จะนำไปแช่น้ำข้าวเจ้าที่นึ่งสุก แล้วนำมาตีด้วยท่อนไม้ให้น้ำข้าวเข้าไปผสมกับเส้นด้ายก่อนจึงนำไปตากแห้งเพื่อความคงทนของเส้นด้ายวิธีนี้เรียกว่า ฆ่าฝ้าย เมื่อย้อมสีเสร็จก็เอาเส้นด้ายหรือเส้นฝ้ายไปเข้าเครื่องมือหมุนที่เรียกว่า กงกับอักหรือกวัก เพื่อเข็นหรือปั่นด้ายให้เรียบเสมอและแน่นยิ่งขึ้น จึงเอาไปค้นหรือสืบกับหลักค้นคือที่ขึงด้ายก่อนนำไปเข้าเครื่องทอที่เรียกว่า กี่ หรือ หูก เพื่อตำหรือทอเป็นผ้าสืบไป

การผลิตเส้นใยไหม มีขบวนการและขั้นตอนยุ่งยากกว่าการผลิตเส้นฝ้าย คือต้องเริ่มจากการปลูกต้นหม่อนเพื่อนำใบมาใช้เป็นอาหารของตัวไหม เนื่องจากตัวไหมจะไปกินอาหารชนิดอื่นนอกจากใบหม่อน ผู้เลี้ยงไหมจึงต้องปลูกต้นหม่อนให้เพียงพอที่จะเลี้ยงในแต่ละครั้งมิฉะนั้นจะลำบากในการหาใบหม่อนเพิ่ม เนื่องจากตัวไหมในระยะที่โตเต็มที่ก่อนการชักใยจะกินอาหารทั้งกลางวันกลางคืน โดยทั่วไปต้อหม่อนที่นิยม

ปลูกในภาคอีสานมีอยู่ 3 พันธุ์ คือต้นหม่อนน้อย หม่อนสร้อย และหม่อนไผ่ การปลูกต้นหม่อนนิยมปลูกช่วงต้นฤดูฝนบริเวณ ไม่ไกลจากตัวบ้านพัก เช่น สวนครัวท้ายบ้าน ใช้เวลาปลูกประมาณ 4 - 5 เดือน ก็ใช้เลี้ยงไหมได้โดยการหักปลายกิ่งที่มีใบอ่อนมาจากยอดสุด 3 - 4 ชั้น ใบสับเป็นฝอยให้ตัวไหมกินไหมเป็นแมลงจำพวกผีเสื้อ

2. ขั้นตอนการย้อมสี

เส้นใยที่ได้จากฝ้ายและไหมมีสีเดียว คือ ถ้าได้จากฝ้ายจะเป็นสีขาวและถ้าได้จากไหมจะเป็นสีเหลืองนวล ดังนั้นหากอยากได้ผ้าสีอื่น ๆ จะต้องนำเส้นใยไปย้อมสี ในอดีตสีวิทยาศาสตร์ หรือสีเคมียังไม่แพร่หลาย ชาวบ้านย้อมสีเส้นใยทั้งฝ้ายและไหมด้วยสีที่ได้จากธรรมชาติ โดยมากเป็นสีที่สกัดมาจากส่วนต่าง ๆ ของพืชที่หาได้ในท้องถิ่น ทั้งที่สกัดมาจากส่วนเปลือกของลำต้น แก่น ราก ลูกหรือผล ดอกและใบ รวมทั้งสีที่สกัดจากสัตว์ได้แก่ ครั่ง สีย้อมธรรมชาติเหล่านี้ประกอบด้วยสีหลัก ๆ เพียงไม่กี่สีได้แก่สีแดงจากครั่ง สีเหลืองจากต้นเข สีน้ำเงินจากต้นคราม สีดำจากต้นมะเกลือ

ในปัจจุบันการย้อมสีได้เปลี่ยนการย้อมจากวัตถุดิบจากธรรมชาติมาเป็นการซื้อสีจากตลาดมาย้อมแทน โดยสีที่นิยมใช้ย้อมเป็นสีวิทยาศาสตร์ย้อมได้ทั้งในน้ำร้อน และน้ำเย็น มีให้เลือกสำหรับการย้อมเส้นด้าย เส้นไหม เส้นไหมประดิษฐ์ ซึ่งมีขั้นตอนกาย้อมดังนี้ คือ นำเส้นใยที่ต้องการย้อมมาต้มและล้างไขมันโดยใช้ ไฮโดรซัลไฟท์กับผงซักฟอกคนให้เข้ากันเติมน้ำ 1 ปี๊ป ตั้งให้เดือดฟอกเส้นใยที่จะย้อมได้ 2 กิโลกรัม ต้มประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วล้างต้มตามกรรมวิธีเดิมอีกครั้งจากนั้นนำสีเคมีมาต้มน้ำนำเส้นใยมาต้มต่ออีกประมาณ 1 ชั่วโมง จากนั้นนำมาล้างด้วยน้ำสะอาดแล้วจึงนำไปย้อมทับด้วยน้ำยากันตกอีกครั้งหนึ่ง

3. ขั้นตอนการทอ

หลังจากเตรียมเส้นใยทั้งฝ้ายไหม และไหมประดิษฐ์ ได้พอกับความต้องการแล้วก็จะเริ่มทอผ้า เครื่องทอผ้าที่นิยมใช้ส่วนมากเป็นกี่พื้นบ้าน มีกี่กระตุกเป็นจำนวนน้อย สมัยก่อนผู้ที่ทำกี่ คือ ผู้ชายซึ่งเป็นพ่อบ้าน ไม้ที่นำไปทำกี่รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ประกอบต่าง ๆ ล้วนแต่หาได้จากป่าละแวกหมู่บ้าน กี่พื้นบ้านทั่วไปมีโครงสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยม ประกอบด้วยเสาหลักสี่เสาที่ใช้ไม้ยึดติดกัน และมีแป้นหรือกระดานกี่ที่ทำด้วยไม้กระดานเนื้อแข็ง สำหรับนั่งทอผ้า กี่หลังหนึ่ง ๆ จะประกอบด้วยวัสดุอุปกรณ์เครื่องกลไกในการทำงานดังนี้

3.1 ฟืม เป็นเครื่องมือสำคัญในการทอผ้ามีกรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตัวกรอบฟืมทำจากไม้เนื้อแข็งภายในกรอบมีฟันซี่เล็ก ๆ เหลาด้วยไม้ไผ่เรียงกัน ลักษณะคล้ายซี่หรือฟันของหวี ตัวฟืมทั่วไปมีขนาดกว้างประมาณ 5 - 6 เซนติเมตร และมีความยาวเท่ากับความกว้างของผืนผ้า ที่ทอฟืมมีหน้าที่เป็นตัวกระแทกให้เส้นด้ายเส้นยืนและเส้นพุ่งประสานกัน ฟืมที่มีเส้นด้ายยืนสอดอยู่พร้อมที่ จะทอผ้าเรียกว่า " หูก "

3.2 ตัวฟืมจะใช้กับเขาหรือตะกอ เพราะถ้าไม่มีเขาก็ทอผ้าไม่ได้ " เขา " หรือ " ตะกอ " เป็นที่ร้อยเส้นด้ายออกจากฟืม เรียกว่า ด้านทางเครือ (เส้นยืน) ทั้งนี้เขาจะยกเส้นด้ายทางเครือขึ้นลงสลับกัน เมื่อสอดด้ายพุ่งเส้นยืนกับเส้นพุ่งจะขัดกันเป็นลายขัด ฟืมที่ใช้ทอผ้าธรรมดาจะมี 2 เขาใช้ทอผ้าพื้นหรือผ้าหลายทาง แต่ถ้าใช้ฟืมที่มี 4 เขา หรือ 6 เขา จะทอได้ผ้าที่มีลาบซับซ้อนละเอียดขึ้น เช่น ลายวง ลายลูกแก้ว หรือลายยกดอก ฟืมและเขานี้จะต้องใช้คู่กับไม้เหยียบที่อยู่ข้างล่าง เรียกว่า "ไม้เหยียบหู" เป็นไม้ท่อนกลม ยาวประมาณ 1.50 - 2.00 เมตร ใช้สอดกับเชือกที่ผูกโยงจากด้านล่างของเขาของฟืมที่ทอผ้านั้น ๆ

3.3 ไม่หาบหูก เป็นไม้ที่สอดร้อยกับเชือกที่ผูกเขาด้านบน เพื่อให้หูกยึดติดกับกี่ ไม้หาบหูกจะมีเพียงอันเดียว ไม่ว่าจะใช้ฟืม ที่มี 2,4 หรือ 6 เขา ซึ่งต่างกับไม้เหยียบ

3.4 กระสวย ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ยาวประมาณ 1 ฟุต หัวท้ายเรียงงอนตรงกลางเป็นรางสำหรับใส่หลอดด้าย (เส้นพุ่ง)

3.5 หลอด นิยมทำจากเถาวัลย์ เครือไส้ตันที่มีตรงกลางกลวง หรือจะใช้ไม้อย่างอื่นที่มีรูตรงกลางก็ได้ นำมาตัดเป็นท่อนๆ ยางประมาณ 3 นิ้ว เมื่อใช้ไม้สอดยึดติดกับกระสวยไม้นี้เรียกว่า ไม้ขอหลอด

ภาพ 1 สถานที่ตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 2 สถานที่ตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 3 สถานที่ตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 4 สถานที่ตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 5 ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 6 ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 7 ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 8 ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

จากการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลวิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล ตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล เกิดขึ้นจากการร่วมกลุ่มของประชาชนที่มีความรู้และทักษะของการทอผ้า ที่สืบทอดกันมาจากครอบครัว เป็นภูมิปัญญาที่ตกทอดกันมาสู่รุ่นต่อรุ่น ได้มีการรวมตัวของประชาชนหลังจากว่างงานเกษตรกร โดยมีหัวหน้ากลุ่ม ได้แก่ นางสาวธโยธร ลายทอง เป็นหัวหน้ากลุ่ม กลุ่มผ้าทอมือบ้านใหม่ศรีอุบล เริ่มผลิตผ้าจากการปั่นด้าย จนกระทั่งถึงการทอผ้า ตัดเย็บ และขายปลีกและขายส่ง อย่างครบวงจร มีระบบและสามารถเลี้ยงตนเองได้ โดยได้รับการสนับสนุนจากจังหวัดกำแพงเพชร และองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งโพธิ์ทะเลอย่างต่อเนื่อง ทำให้ประชาชนมีรายได้ จากการทอผ้า ตัดเย็บและเลี้ยงตัวได้ หลังจากการทำไร่ทำนา หรือว่างจากการทำเกษตรกรรม นับว่าเป็นตัวอย่างที่ดี สำหรับการรวมกลุ่มการทำงาน อย่างเข้มแข็งของประชาชน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งมากขึ้น

บรรณานุกรม

ภัทรธิรา ผลงาม. (2551). *การพัฒนาศักยภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ OTOP กรณีศึกษาในกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านนาด้วง จังหวัดเลย* [รายงานการวิจัย]. เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชน. (2548). *สรุปประเด็นสำคัญจากการประชุมคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนครั้งที่ 1/2548.* กรุงเทพ.

อัจฉรา ภาณุรัตน์, เครือจิต ศรีบุญนาค, ณรงค์ศักดิ์ สาทิตานนท์ และเสรี ชิวค้า. (2545). *โครงการวิจัยกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือ ในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์* [รายงานการวิจัย]. สุรินทร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

ภูมิปัญญาศิลปหัตถกรรมกระดาษกล้วย ชุมชนเทพนิมิตสามัคคี อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร

ธฤษวรรณ ธรรมสอน[1]

บทนำ

การศึกษาศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์โดยภูมิปัญญาช่างพื้นบ้าน มีความสำคัญและคุณค่าอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตในแต่ละชุมชน เพราะนอกจากความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวันแล้ว ยังสะท้อนค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นนั้น ๆ ได้อย่างดี การสร้างสรรค์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นโดยอาศัยวัตถุดิบและช่างฝีมือภายในชุมชนส่งผลให้ศิลปหัตถกรรมที่ผลิตขึ้นมีเอกลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างจากงานศิลปหัตถกรรมในท้องถิ่นอื่น การศึกษาถึงศิลปหัตถกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นการศึกษาสภาพสังคมโดยรวมของแต่ละท้องถิ่นเช่นกัน ทั้งนี้แนวความคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดว่าด้วยพัฒนาการและคุณค่าความสำคัญของศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น

มนุษย์สร้างสรรค์งานหัตถกรรมขึ้นมาก็เพื่อประโยชน์ใช้สอยทั้งทางกายและจิตใจเป็นสำคัญ จากการประดิษฐ์คิดค้นที่กระทำสืบต่อกันมาเป็นเวลานับพันร้อยปี ช่วยให้มนุษย์เกิดความชำนาญและเรียนรู้ในการเลือกสรรวัตถุดิบ เรียนรู้ในการปรับปรุงพัฒนารูปแบบของหัตถกรรมประเภทต่าง ๆ ให้สามารถสนองประโยชน์ได้สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้ และเมื่อหัตถกรรมนั้นๆ มีความสมบูรณ์ในการใช้สอยแล้ว ความชำนาญความชัดเจนในกรรมวิธี จะช่วยให้ช่างหรือผู้สร้างงานหัตถกรรมประเภทต่าง ๆ ได้พัฒนาฝีมือให้สูงขึ้น ส่งผลให้งานหัตถกรรมมีความงามและมีคุณค่าทางศิลปะ เป็นการพัฒนาหัตถกรรมไปสู่ศิลปหัตถกรรม เมื่อมนุษย์พัฒนาหัตถกรรมขึ้นใช้ตามวิถีชีวิต ขนบประเพณีความเชื่อของแต่ละกลุ่มชนแล้ว หัตถกรรมจะมีลักษณะเฉพาะกลุ่มเฉพาะถิ่นที่เรียกว่า หัตถกรรมพื้นบ้าน หัตถกรรมพื้นบ้านมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากงานหัตถกรรมและศิลปกรรมขั้นสูง ทั้งนี้เพราะกลุ่มมีความแตกต่างกัน มีการดำรงสภาพของท้องถิ่นอย่างอิสระ ดังนั้นหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านจึงขอบข่ายและคุณสมบัติเฉพาะ

ภูมิปัญญาศิลปหัตถกรรม ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของหัตถกรรมพื้นบ้านไว้คล้าย ๆ กัน ดังนี้

อภัย นาคคง (2525) ได้ให้ความหมายของหัตถกรรมพื้นบ้านไว้ว่า หัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง การสร้างสรรค์สิ่งใช้สอยด้วยมือของชาวบ้านหรือประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ผลงานหัตถกรรมพื้นบ้านแต่ละท้องถิ่นยอมมีลักษณะซึ่งเกิดแก่สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี ประโยชน์ใช้สอยและรสนิยมตกทอดที่มีมาในท้องถิ่นนั้น

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2532) ได้ให้ความหมายของหัตถกรรมพื้นบ้านไว้ว่าหัตถกรรม หมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือมนุษย์โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการใช้สอยเป็นสำคัญรูปแบบของงานหัตถกรรมจะพัฒนาขึ้นจากความชำนาญของช่างและการปรับปรุงเพื่อให้สนองประโยชน์ใช้สอยได้ดียิ่งขึ้น

พรชัย สุจิตต์ และสุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2529) ได้ให้ความหมายของหัตถกรรมพื้นบ้านว่า โดยทั่ว ๆ ไป คำว่า “หัตถกรรม” หมายถึง งานที่ใช้ฝีมือในการดัดแปลงวัตถุดิบที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวันหรือโอกาสพิเศษภายในครอบครัวหรือในสังคมกระบวนการดักแปรงวัตถุดิบหรือจะเรียกว่า “เทคโนโลยี” ของหัตถกรรมนั้นส่วนมากจะเป็นงานประเภทที่ใช้แรงมือทำและอาจมีอุปกรณ์เข้ามาช่วยบ้าง เช่น กี่ทอผ้าและแป้นหมุนที่ใช้ในการปั้นขึ้นทรงหม้อดินเผา เป็นต้น ผลงานหัตถกรรมอาจเรียกได้ว่าเป็นผลงานทางด้านศิลปะเช่นเดียวกัน

[1] เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

คำสำคัญ : ภูมิปัญญา, ศิลปหัตถกรรม, กระดาษกล้วย, เทพนิมิตสามัคคี

ประวัติความเป็นมาของกระดาษ

ชยาพาส ทับทอง (2549) กระดาษได้ถูกนำมาใช้งานมาเป็นเวลานานแล้วตั้งแต่ก่อนคริสตกาล ชาวอียิปต์ได้บันทึกเรื่องราวแผ่นวัสดุทำจากพืชที่เรียกว่า papyrus ลักษณะเนื้อเยื่อที่ใช้เขียนเป็นเยื่อบาง ๆ ของกกชนิดหนึ่ง ในปี ค.ศ.105 ชาวจีนชื่อ Ts Ailun เป็นบุคคลแรกที่ค้นพบวิธีทำกระดาษ โดยนำเปลือกต้น mulberry ทำเป็นชิ้นเล็ก ๆ มาผสมกับเศษผ้านำไปบดหรือตีในน้ำจนกระจายตัวเป็นเส้นใย แล้วนำตะแกรงซึ่งทำด้วยไม้ไผ่ไปช้อนเส้นใยที่แขวนลอยนำไปผึ่งแดดให้แห้ง ซึ่งจะได้แผ่นกระดาษ สมัยก่อนมีความต้องการใช้กระดาษน้อย แต่เพิ่มขึ้นเมื่อ Johann Gutenberg นักประดิษฐ์ชาวเยอรมันประดิษฐ์เครื่องพิมพ์ได้สำเร็จ ทำให้การพิมพ์สะดวก รวดเร็ว ความต้องการใช้กระดาษสูงขึ้น มีการค้นคว้าวิธีการผลิตเยื่อกระดาษทั้งขบวนการผลิตแบบเชิงกล (mechanical process) และแบบเคมี (chemical process) ขึ้นมา ต่อมาความเจริญทางด้านประดิษฐ์กรรมนี้ได้แพร่หลายมาเป็นเยื่อกระดาษที่ใช้กันอยู่ในทุกวันนี้

กระดาษ (paper) หมายถึง แผ่นวัสดุบางซึ่งทำจากเส้นใย (fiber) ผสมกับสารเติมแต่ง (additive) ต่าง ๆ ตั้งแต่หนึ่งชนิดขึ้นไป ซึ่งสารเติมแต่งนี้อาจเติมก่อนการขึ้นแผ่น (sheet format) หรือหลังการขึ้นแผ่นแล้วก็ได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับคุณสมบัติกระดาษที่ต้องการ กระดาษที่ผลิตทั่วไปจะมีขนาดน้ำหนักมาตรฐานตั้งแต่ระดับสูงกว่า 35 - 225 กรับต่อตารางเมตร กระดาษที่ผลิตระดับสูงกว่า 225 กรัมต่อตารางเมตรขึ้นไปจะถือว่าเป็นกระดาษแข็ง

สำหรับประเทศไทย สันนิษฐานว่ากระดาษนำเข้ามาครั้งแรกโดยชาวโปรตุเกส คำว่ากระดาษเป็นคำที่เพี้ยนจากภาษาโปรตุเกสว่า Cartas ซึ่งแปลว่า กระดาษ การทำกระดาษของไทยไม่มีหลักฐานแน่นอนว่าเริ่มมาตั้งแต่สมัยใด แต่ก็มีหลักฐาน พบว่า ไทยมีกระดาษใช้แล้วตั้งแต่สมัยอยุธยา คือ พงศาวดาร ฉบับหลวงประเสริฐ ซึ่งเป็นหนังสือเก่าแก่ที่สุดเป็นกระดาษข่อย สีดำ ตัวอักษรสีขาว ขณะนี้เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จึงนับว่า กระดาษข่อยเป็นกระดาษชนิดแรกที่ใคนไทยผลิตใช้เอง การผลิตกระดาษได้มีการพัฒนามาตามลำดับ มีการเปลี่ยนวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต เช่น ใบลาน ต้นปอสา เป็นต้น และในส่วนของอุตสาหกรรมเยื่อกระดาษไทยเกิดขึ้นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2466 ส่วนการผลิตเยื่อกระดาษเริ่มผลิตเมื่อปี 2478 โดยทำการผลิตจากเยื่อไม้ไผ่ และมีการพัฒนากระบวนการผลิตตลอดจนการเปลี่ยนแปลงวัตถุดิบเรื่องมาจนถึงทุกวันนี้

การประดิษฐ์เป็นงานที่ต้องใช้วัสดุชนิดต่าง ๆ ตามที่เราต้องการ เพื่อนำมาทำให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบตามความต้องการของผู้ใช้ การประดิษฐ์ทุกงานจะต้องใช้ทักษะและใช้ความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์สร้างขึ้นมาให้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ และสิ่งสำคัญจะต้องความสวยงามเพื่อนำมาประดับตกแต่งหรือให้ได้ประโยชน์ใช้สอยมากที่สุด งานประเภทนี้จะใช้เครื่องจักร หรือทำด้วยมือ ขึ้นอยู่กับการลงทุน และการผลิตให้ได้จำนวนมาก ๆ เป็นต้น งานประดิษฐ์ที่เราพบเห็นกันอยู่โดยทั่ว ๆ ไป คือ งานประดิษฐ์ที่เป็นเอกลักษณ์ไทย และงานประดิษฐ์ทั่วไปที่ทำด้วยวัสดุธรรมชาติ ทั้งนี้วัสดุที่ทำด้วยกระดาษก็มีมากมายหลากหลายชนิดแล้วแต่จะเลือกใช้วัสดุประเภทใด แต่สิ่งที่เราพบเห็นและได้ใช้กันในปัจจุบันนี้ ทำมาจากไม้ไผ่ ไม้ยูคาลิปตัส พืชล้มลุก และวัชพืชต่าง ๆ มากมาย แต่สิ่งที่ได้กระดาษออกมาจะมีคุณภาพทางกายที่แตกต่างกัน เป็นต้น กระดาษจึงนับได้ว่ามีความจำเป็นต่อมนุษย์เราที่นำมาใช้ในชีวิตประจำวันกันทุกคน ได้แก่ การนำมาใช้ในการทำหนังสือ ทำสมุดขีดเขียน จดบันทึก จดหมาย และยังสามารถนำมาใช้เป็นกระดาษชำระการบรรจุภัณฑ์ และงานประดิษฐ์ต่าง ๆ อย่างมากมาย วัสดุที่นำมาใช้ทำกัน ได้แก่ ปอฟาง หญ้าชนิดต่าง ๆ ไม้เนื้ออ่อน ชานอ้อย และกล้วยชนิดต่าง ๆ เป็นต้น จึงนับได้ว่าพืชที่มีความสำคัญต่อการทำกระดาษจะมีลักษณะเป็นเส้นใยมีด้วยกัน 2 ชนิด คือ

เส้นใยสั้นและเส้นใยยาวจะมีคุณสมบัติเฉพาะตัวคือ อ่อนนุ่มเหนียวเมื่อนำมาฟอกขาวแล้วจะมีความขาวเป็นมันเงา และสามารถนำมาย้อมสีจะติดได้ดี เป็นต้น (กาญจนา นิ่มนวล, 2554)

ประวัติของกล้วย

กล้วยเป็นผลไม้ชนิดหนึ่งที่คนไทยรู้จักกนดี และนิยมบริโภคกันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากเป็นผลไม้คู่บ้านคู่เมืองมาตั้งแต่สมัยโบราณ สามารถปลูกได้ทุกพื้นที่ทั่วภูมิภาคของประเทศ และให้ผลผลิตตลอดทั้งปี ถิ่นกำเนิดและการแพร่กระจายของกล้วย กล้วยจัดเป็นพืชล้มลุกที่ชอบอากาศร้อนชื้น มีถิ่นกำเนิดอยู่ทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบด้วย ทางเหนือของอินเดีย พม่า กัมพูชา ไทย ลาว จีนตอนใต้ แถบหมู่เกาะอินโดนีเซีย เกาะบอร์เนียว ฟิลิปปินส์ และไต้หวัน ในประเทศเหล่านี้จะพบกล้วยพื้นเมืองที่ไม่มีเมล็ด และปลูกแบบปล่อยปละละเลย ผลจากการเคลื่อนย้ายของประชากรเนื่องจากสูญเสียผืนดินในการทำมาหากินในสมัยโบราณ ทำให้เกิดการอพยพของประชากรจากเอเชียตอนใต้ไปยังหมู่เกาะต่าง ๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิก ได้มีการเอานำเสบียงอาหาร เช่น หน่อกล้วย และผลผลิตทางการเกษตรชนิดอื่นไปด้วย ส่วนคำว่า Banana นั้น มาจากรากศัพท์ของภาษาในแอฟริกาตะวันตก และพบว่าชาวยุโรปก็ใช้ชื่อนี้เช่นเดียวกน ซึ่งเรียกตามชาวโปรตุเกส ส่วนการแพร่กระจายของกล้วยนั้นมีการอ้างอิงถึงกล้วยในอินเดีย เมื่อ 600 ปี ก่อนคริสต์ศักราช และเมื่อ 327 ปี ก่อนคริสต์ศักราช พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ได้ลิ้มรสกล้วยในอินเดียก็พอพระทัย จึงนำไปปลูกทางแถบตะวันตก ส่วนประเทศจีนมีการทำสวนกล้วยใน พ.ศ.743 และแถบเมดิเตอร์เรเนียนไม่มีการปลูกกล้วยเลยจนกระทัง พ.ศ.1193 ในระหว่างที่ชาวอาหรับเดินทางค้าขายกบแอฟริกาตะวันตก พบว่า มีการปลูกกล้วยกันอย่างแพร่หลายแล้ว พ.ศ.1945 นักเดินเรือชาวโปรตุเกสท่องเที่ยวมาที่แอฟริกาจึงนำกล้วยไปยังหมู่เกาะคานารี ซึ่งเป็นเกาะเล็ก ๆ ทางเหนือของกินี ทำให้มีการแพร่กระจายไปยังซีกโลกตะวันตก และใน พ.ศ.2059 นักบวชชาวโปรตุเกสชื่อ Tomas de Berlanga นำกล้วยจากหมู่เกาะคานารีไปยังหมู่เกาะแคริบเบียนของซานตาโดมิงโก จึงได้มีการแพร่กระจายไปยังแถบอื่น ๆ ส่วนในทวีปอเมริกาเหนือและยุโรปตะวันตกเริ่มรู้จักกล้วยใน พ.ศ.2409 ปัจจุบันพบว่า กล้วยมีการปลูกและเจริญเติบโตได้ดีในแถบศูนย์สูตร (Tropical) และบางพื้นที่ในแถบที่มีการปลูกพืชกึ่งร้อน (Subtropical) โดยแหล่งผลิตกล้วยที่สำคัญของโลก แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ผลิตกล้วยสำหรับใช้รับประทานเป็นผลไม้ (Banana) ได้แก่ ประเทศในแถบละตินอเมริกา เช่น ฮอนดูรัส คอสตาริกา เอควาดอร์ กัวเตมาลา ฟิลิปปินส์ เป็นต้น และกลุ่มที่ผลิตพืชตระกูลกล้วยเพื่อใช้ประกอบอาหารเป็นแหล่งคาร์โบไฮเดรต หรือแป้ง หรือที่เรียกว่ากล้วยกล้าย (Plantain) ได้แก่ ประเทศแอฟริกา และประเทศในกลุ่มละตินอเมริกา

กล้วยในประเทศไทย ประเทศไทยมีการปลูกกล้วยกันมาช้านาน กล้วยที่ปลูกมีมากมายหลายชนิด พันธุ์กล้วยที่ใช้ปลูกในประเทศไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณนั้น มีทั้งพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิม และพันธุ์ที่นำเข้ามาจากประเทศใกล้เคียง กล้วยที่รู้จักกนในสมัยสุโขทัย คือ กล้วยตานี และในปัจจุบันจังหวัดสุโขทัยก็ยังมีการปลูกกล้วยตานีมากที่สุด แต่กลับไม่พบกล้วยตานีในป่า ทั้ง ๆ ที่กล้วยตานีเป็นกล้วยป่าชนิดหนึ่ง มีถิ่นกำเนิดอยู่ทางตอนใต้ของประเทศอินเดีย จีน และพม่า ดังนั้น จึงสันนิษฐานว่ากล้วยตานีน่าจะนำเข้ามาปลูกในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยตอนต้น หรือช่วงการอพยพของคนไทยมาตั้งถิ่นฐานที่สุโขทัยในสมัยอยุธยา เดอลาลูแบร์ (De La Loub`ere) อัครราชทูตชาว ฝรั่งเศสที่เดินทางมาเมืองไทยในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อ พ.ศ. 2230 ได้เขียนบันทึกถึงสิ่งที่เขา ได้พบเห็นในเมืองไทยไว้ว่า ได้เห็นกล้วยง่วงช้าง หรือปัจจุบันเรียกว่ากล้วยร้อยหวี ซึ่งส่วนใหญ่ปลูกไว้เพื่อเป็นไม้ประดับ อีกทั้งยังมีตำนานเล่ากันว่า มีการค้าขายกล้วยตีบ แสดงให้เห็นว่ามีการปลูกกล้วยเพื่อความสวยงาม และเพื่อการบริโภคมานานแล้ว ปัจจุบันประเทศไทยมีการปลูกกล้วยกันทั่วทุกภูมิภาคแต่จังหวัดที่มีการผลิตเพื่อเป็นการค้า ได้แก่ จังหวัดกำแพงเพชร เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และชุมพร (สุจยา ฤทธิศร และคณะ, 2554)

ประวัติความเป็นมาของชุมชนเทพนิมิตสามัคคี

เดิมตำบลเทพนิมิต ขึ้นอยู่กับตำบลระหาน เมื่อปี พ.ศ.2538 จึงแยกออกมาเป็นตำบลเทพนิมิต มีการปกครองจำนวน 9 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านบึงลาด หมู่ที่ 2 บ้านเนินมะกอก หมู่ที่ 3 บ้านใหม่เจริญสุข หมู่ที่ 4 บ้านโพธิ์เอน หมู่ที่ 5 บ้านวังเจ้า หมู่ที่ 6 บ้านกระบวยทองเหนือ หมู่ที่ 7 บ้านโนนพลวง หมู่ที่ 8 บ้านสามขา และหมู่ที่ 9 บ้านมาบไผ่ มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับทำการเกษตร เขตพื้นที่ตำบลเทพนิมิต ตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันออกของจังหวัดกำแพงเพชร มีพื้นที่โดยประมาณ 41,680 ไร่ หรือ 41.32 ตารางกิโลเมตร เป็นที่ราบเหมาะแก่การประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา ทำไร่ (ข้าว, ข้าวโพด, อ้อย) ทำสวน (ส้ม, มะปราง, กล้วย) มีระยะห่างจากอำเภอบึงสามัคคีประมาณ 11 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากจังหวัดกำแพงเพชรเป็นระยะทาง 75 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลวังชะโอน กิ่งอำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร
ทิศใต้ ติดกับ ตำบลระหาน กิ่งอำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร
ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลระหาน กิ่งอำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร
ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลยางสูง กิ่งอำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร

อาชีพหลัก ทำนา อาชีพเสริม ค้าขาย มีจำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ในเขต อบต. 1,028 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 75.00 ของจำนวนหลังคาเรือน การเดินทางมาตำบลเทพนิมิตโดยออกจากตัวจังหวัดมาทางทิศใต้ หรือออกจากตัวกิ่งอำเภอบึงสามัคคี 12 กม. การเดินทางไปมาสะดวก มีถนนเชื่อมติดต่อทุกหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด เดินทางโดยรถยนต์เท่านั้น

ความเป็นมาของกระดาษกล้วย ชุมชนเทพนิมิตสามัคคี

เกิดขึ้นจากการร่วมตัวของประชาชนในชุมชนเทพนิมิตสามัคคี ที่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรปลูกกล้วย ซึ่งพบว่าหลังจากตัดกล้วยขายแล้ว ต้นกล้วยต้องตัดทิ้งเป็นจำนวนมาก จึงมีแนวคิดที่จะนำต้นกล้วยที่ตัดทิ้งมาใช้ประโยชน์จึงได้ดำเนินการจัดทำโครงการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากต้นกล้วย ชุมชนเทพนิมิตสามัคคี อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ภายใต้โครงการ 9101 ตามรอยเท้าพ่อ ภายใต้ร่มพระบารมี เพื่อการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน

หลักการและเหตุผลของโครงการ คือ การปฏิรูปภาคการเกษตรให้เกิดผลสำเร็จจำเป็นต้องสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน เริ่มจากการคิด วิเคราะห์ปัญหา และเสนอความต้องการในการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและดำเนินโครงการด้วยการน้อมนำหลักการ ทฤษฎีและแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรต่าง ๆ ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทร มหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทรสยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานไว้ และให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560 - 2579) ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาประเทศ และภาคการเกษตร รวมทั้งให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง จนถึงปลายทาง โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีนโยบายในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้า เกษตร (ศพก.) ให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ทางการเกษตรของชุมชน และเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาการเกษตรในระดับพื้นที่ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้จัดทำโครงการ 9101 ตามรอยเท้าพ่อ ภายใต้ร่มพระบารมี เพื่อการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืนโดยมีหลักการสำคัญคือ ให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดโครงการพัฒนาโดยผ่านกระบวนการ มีส่วนร่วมของชุมชน และบริหารจัดการโครงการด้วยตนเอง ภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนอกจาก จะทำให้เกิดการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนแล้ว ยังเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลไกการทำงานในพื้นที่ ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและ

พึ่งพาตนเองได้ผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์และนำไปปฏิบัติจริงเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นและชุมชนอันจะส่งผลต่อเนื่องให้ภาคการเกษตร มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนต่อไป

โดยมีนางฉวีวรรณ อินทยา อายุ 45 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 53 หมู่ 6 กิ่งอำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร เป็นหัวหน้าโครงการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากต้นกล้วย ชุมชนเทพนิมิตสามัคคี และได้รับงบประมาณสนับสนุนจากจังหวัดกำแพงเพชร ให้ดำเนินการจัดทำตามโครงการดังกล่าว ซึ่งนางฉวีวรรณ อินทยา ได้ศึกษาเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มสมาชิกกับกระบวนการขั้นตอนการทำกระดาษกล้วย โดยศึกษาจากอินเตอร์เน็ต ศึกษาจากผู้รู้เกี่ยวกับการทำกระดาษสา และได้ลองผิดลองถูกจนได้กระดาษกล้วยออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ (ฉวีวรรณ อินทยา, การสัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2561)

ซึ่งในปัจจุบันได้มีการผลิตภัณฑ์กระดาษกล้วยเป็นแผ่น และทำเป็นเชือกกล้วย เพื่อนำไปต่อยอดทำผลิตภัณฑ์บรรจุภัณฑ์กับสินค้าในชุมชน โดยส่วนใหญ่จะผลิตตามรายการสั่งสินค้าจากลูกค้าต่างจังหวัด ซึ่งส่วนใหญ่นำไปเป็นบรรจุภัณฑ์กับสินค้า และทางกลุ่มมีความต้องการในการพัฒนากระดาษกล้วยให้มีความคงทนมากกว่าปัจจุบัน และแปรรูปให้เป็นบรรจุภัณฑ์ที่มีความหลากหลาย หรือเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เพื่อสร้างรายได้ให้กลับกลุ่มเพิ่มมากขึ้น

ขั้นตอนการทำกระดาษจากเยื่อกล้วย

การเตรียมวัตถุดิบ

1. ต้นกล้วยที่ตัดผลแล้ว จำนวน 100 กิโลกรัม
2. หั่นหรือสับให้เป็นชิ้นเล็กยาวประมาณ 5 - 10 เซนติเมตร
3. ล้างนำให้สะอาด แยกเศษวัสดุอื่นที่ไม่ใช่เนื้อเยื้อออกเช่น เศษดิน เศษใบไม้

ขั้นตอนการต้ม

1. นำเยื่อกล้วยที่เตรียมไว้ตามน้ำหนักใส่ในภาชนะต้ม
2. ใส่น้ำลงในหม้อต้ม 1 ใน 4 ของหม้อต้ม
3. ใช้เตาต้ม ซึ่งสามารถเลือกเตาต้มได้หลายวิถีเช่นเต่าต้มที่ใช้ฟืน หรือ แก๊สหุงต้ม
4. ต้มเส้นใยให้สุก ประมาณ 2 ชั่วโมง

ขั้นตอนการปั่นเส้นใย

1. ล้างเส้นใยต้นกล้วยด้วยน้ำให้สะอาด นำเข้าเครื่องปั่นเส้นใยขนาด 50 - 100 กิโลกรัม/ถัง เพื่อให้เส้นใยแตกตัว นุ่ม เส้นใยไม่เกาะติดกันเป็นก้อน ประมาณ 10 - 20 นาที
2. นำไปบีบอัดหรือทำให้แห้ง
3. ฟอกขาวด้วยสารฟอกขาว 5 - 7 เปอร์เซ็นต์
4. ล้างน้ำสะอาดส่งย้อมสี ตามความต้องการ

ขั้นตอนการฟอกย้อม

นำเยื่อกล้วยฟอกย้อมในสารฟอกย้อม มีอยู่ด้วยกันหลายชนิด ที่นิยมใช้กันคือ คลอรีน และไฮโดรเจนเปอร์อ็อกไซด์ 5-10 เปอร์เซ็นต์ ล้างน้ำให้สะอาด นำเส้นใยไปย้อมสีตามต้องการสีย้อมเป็นสีเคมีให้สีสันที่สดใส สีย้อมสมุนไพรเป็นสีธรรมชาติที่นำมาต้มย้อมเช่นสีจากครั่ง สีจากเปลือกไม้มะเกลือหรือไม้ขนุน

ขั้นตอนการกำหนดน้ำหนักกระดาษ

ก่อนที่จะนำเยื่อกระดาษไปแตะแผ่นจะต้องกำหนดน้ำหนักของเยื่อกล้วยโดยส่วนใหญ่มีมาตรฐานที่กำหนดน้ำหนักไว้ 2 ลักษณะคือ

1. ตามความต้องการของตลาด ซึ่งกำหนดไว้ที่ กระดาษ 1 แผ่นขนาด 55 X 80 เซนติเมตร มีน้ำหนักโดยเฉลี่ยที่ 300 - 400 กรัม / แผ่น

2. ตามความต้องการในการใช้งานตามความหนาเป็นพิเศษเช่นเพื่อใช้ในการทำบรรจุภัณฑ์ประเภทถุงกระดาษบรรจุภัณฑ์

3. หรือตามแบบที่กำหนดเป็นอย่างอื่น

ขั้นตอนเตรียมแตะแผ่น

1. นำเส้นใยที่ได้ปั้นก้อน ชั่งน้ำหนัก ให้ได้น้ำหนักก้อนละ 300 - 400 กรัม

2. นำเส้นใยกล้วยที่ชั่งน้ำหนักแล้วมาแตะในเนรมิต เกลี่ยเส้นใยให้กระจายหนาบางเท่า ๆ กัน (ความชำนาญเกิดจากการที่ได้ทำและฝึกฝนจนมีประสบการณ์)

เครื่องมือและอุปกรณ์

1. นำเฟรมสำหรับทำแผ่นกระดาษ ขนาด 55 X 80 เซนติเมตร จำนวน 100 - 200 เนรมิต/คน เป็นขนาดมาตรฐานเดียวกับกระดาษสา กระดาษสับปะรด

2. กระบะน้ำสำหรับแตะแผ่นกระดาษขนาดกว้าง X ยาว X สูง (60 X 90 X 10 เซนติเมตร)

3. โต๊ะทำงานสำหรับแตะแผ่น 1 ตัว

4. ตะกร้าใส่เยื่อ 10 ใบ

5. บ่อล้างเส้นใยกล้วย ขนาด 100 เมตร X 50 เซนติเมตร จำนวน 5 บ่อ

6. ถังน้ำสำหรับเติมน้ำ 1 ถัง

7. เครื่องสับเยื่อ ขนาด 3 แรงม้า

8. เครื่องปั่นเส้นใยขนาด 2 แรงม้า 1 เฟส

9. กระดาษที่ได้จากการแตะแผ่นใช้เวลาในการทำให้แห้งโดยการตากแดด หรือ อบด้วยความร้อนจากพลังงานความร้อนอื่น ๆ

10. เก็บกระดาษทำความสะอาด คัดกระดาษที่ใช้ไม่ได้หรือไม่สมบูรณ์แยกออก เป็นสีธรรมชาติ สีต่าง ๆ ให้เรียบร้อย สำหรับกระดาษในส่วนที่ไม่สามารถส่งจำหน่ายเป็นแผ่นได้ควรเตรียมงานรองรับ เพื่อทำผลิตภัณฑ์ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนการทำกระดาษจากเยื่อกล้วยของชุมชนเทพนิมิตสามัคคี

1. เลือกตัดต้นกล้วยที่แก่ติดเครือแล้วลอกกาบกล้วยออก นำต้นกาบกล้วยมาสับเป็นชิ้นเล็กและใหญ่ขนาด 1 - 2 นิ้ว

ภาพ 1 ขั้นตอนการทำกระดาษจากเยื่อกล้วยของชุมชนเทพนิมิตสามัคคี
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. นำกาบกล้วยไปต้นน้ำ ใส่โซดาไฟ 7 ขีด เพื่อให้กาบกล้วยย่อย (ถ้ากาบกล้วยย่อยอยู่แล้วให้ใส่เพียงเล็กน้อย) ต้มไว้ 2-3 ชั่วโมง

ภาพ 2 ขั้นตอนการทำกระดาษจากเยื่อกล้วยของชุมชนเทพนิมิตสามัคคี
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. กรองน้ำออกและนำมาปั่นเพื่อให้โคลนที่ติดอยู่ที่เปลือกออก จะได้เยื่อกล้วย

ภาพ 3 ขั้นตอนการทำกระดาษจากเยื่อกล้วยของชุมชนเทพนิมิตสามัคคี
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

4. นำเยื่อที่ปั่นมาล้างน้ำให้สะอาดแล้วบีบให้หมาด ปั้นเป็นก้อน

ภาพ 4 ขั้นตอนการทำกระดาษจากเยื่อกล้วยของชุมชนเทพนิมิตสามัคคี
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

5. หากต้องการย้อมสีต้องนำเยื่อกล้วยไปฟอกสีก่อนแล้วจึงนำมาผ่านกระบวนการย้อม

ภาพ 5 ขั้นตอนการทำกระดาษจากเยื่อกล้วยของชุมชนเทพนิมิตสามัคคี
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

6. นำเยื่อกล้วยปริมาณ 4 ขีด มาแผ่เป็นแผ่นในแม่พิมพ์ที่เตรียมไว้ซึ่งมีน้ำในถาดอยู่อีกขั้น เพื่อทำให้เยื่อกล้วยแยกตัวออกจากกัน และจัดแจงให้เป็นแผ่นได้ง่าย

ภาพ 6 ขั้นตอนการทำกระดาษจากเยื่อกล้วยของชุมชนเทพนิมิตสามัคคี
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

7. ตากให้แห้ง ควรตากในแดดปริมาณ 70% จะไม่ทำให้กระดาษกรอบ แล้วนำมาผึ่งลม และเมื่อแห้งแล้ว ก่อนจะเก็บควรตรวจสอบขอบของกระดาษว่าแห้งหรือไม่ หากไม่แห้งจะทำให้กระดาษเสีย

ภาพ 7 ขั้นตอนการทำกระดาษจากเยื่อกล้วยของชุมชนเทพนิมิตสามัคคี
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

จากการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาศิลปหัตถกรรมกระดาษกล้วย ชุมชนเทพนิมิตสามัคคี อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า เป็นการรวมตัวของประชาชนในชุมชนเทพนิมิตสามัคคี ที่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรปลูกกล้วย ซึ่งพบว่าหลังจากตัดกล้วยขายแล้ว ต้นกล้วยต้องตัดทิ้งเป็นจำนวนมาก จึงมีแนวคิดที่จะน้ำต้นกล้วยที่ตัดทิ้งมาใช้ประโยชน์จึงได้ดำเนินการจัดทำโครงการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากต้นกล้วย ชุมชนเทพนิมิตสามัคคี อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ภายใต้โครงการ 9101 ตามรอยเท้าพ่อ ภายใต้ร่มพระบารมี เพื่อการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน ซึ่งในปัจจุบันได้มีการผลิตภัณฑ์กระดาษกล้วยเป็นแผ่น และทำเป็นเชือกกล้วย เพื่อเป็นนำไปต่อยอดทำผลิตภัณฑ์บรรจุภัณฑ์กับสินค้าในชุมชน โดยส่วนใหญ่จะผลิตตามรายการสั่งสินค้าจากลูกค้าต่างจังหวัด ซึ่งส่วนใหญ่นำไปเป็นบรรจุภัณฑ์กับสินค้า และทางกลุ่มมีความต้องการในการพัฒนากระดาษกล้วยให้มีความคงทนมากกว่าปัจจุบัน และแปรรูปให้เป็นบรรจุภัณฑ์ที่มีความหลากหลาย หรือเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เพื่อสร้างรายได้ให้กลับกลุ่มเพิ่มมากขึ้น

บรรณานุกรม

กาญจนา นิ่มนวล. (2554). *การพัฒนาส่วนผสมดินกระดาษสำหรับงานประดิษฐ์.* มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.

ชยาพาส ทับทอง. (2549*). กระดาษทำมือจากต้นกล้วย* [รายงานการวิจัย]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. http://thesis.swu.ac.th/swufac/Eng/Chayaphas_T_R354194.pdf

พรชัย สุจิตต์ และสุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2529). *“หัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 10.* สำนักพิมพ์สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2532). *พจนานุกรมหัถกรรมและอุตสาหกรรมพื้นบ้าน.* สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟ.

สุจยา ฤทธิศร, สุกาญจน์ รัตนเลิศนุสรณ์ และศิริพร ลุนพรม. (2554). *การผลิตเยื่อกระดาษจากกาบกล้วยน้ำว้าด้วยวิธีทางชีวภาพโดยใช้ Trichoderma viride Biopulping from Banana psend-Stem of Num-Wa by Trichoderma viride* [รายงานการวิจัย]. คลังปัญญามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. http://www.repository.rmutt.ac.th/dspace/bitstream/123456789/660/2/Biopulping%20from%20Banana%20Psendo%20-%20Stem%20of%20Num-Wa...pdf

อภัย นาคคง (2525). *ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เอกสารเผยแพร่ความรู้ อันดับ 10.* สำนักพิมพ์ศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านแห่งชาติ.

หัตถกรรมเป่าแก้วบ้านโนนจั่น ตำบลทุ่งทราย อำเภอทรายทองวัฒนา จังหวัดกำแพงเพชร

สุวลัย อินทรรัตน์[1]

บทนำ

แก้ว วัสดุคุ้นเคยที่ทุกคนรู้จัก ด้วยคุณสมบัติทางวิทยาศาสตร์ที่ดี 3 ประการคือ ความโปร่งใส ความแข็งแกร่ง และความทนทานต่อสารเคมี หลายคนคงเคยได้เห็นความสวยงามของหลอดแก้วในรูปทรงแบบต่าง ๆ ซึ่งนับเป็นความสวยงานที่เกิดขึ้นจากวิทยาศาสตร์และศิลปะศาสตร์ควบคู่ด้วยกัน เราเรียกศิลปะสิ่งนี้ว่า ศิลปะของการเป่าแก้ว

การเป่าแก้วในปัจจุบัน มีอยู่ 2 รูปแบบคือ การเป่าเพื่อใช้ในทางวิทยาศาสตร์ กับการเป่าเพื่อความสวยงามหรือศิลปะ โดยในทางวิทยาศาสตร์ก็เพื่อการสร้างวัสดุอุปกรณ์เครื่องแก้วต่าง ๆ ที่ใช้ในงานทดลองและวิจัย ในด้านศิลปะก็ทำเพื่อความสวยงาม เป็นของประดับตกแต่งซึ่งทำเป็นรูปทรงต่าง ๆ เช่น ดอกไม้ เครื่องประดับ เป็นต้น

แต่เดิมการเป่าแก้วจะไม่ใช้ตะเกียงเหมือนปัจจุบัน โดยใช้วิธีการเป่าลมผ่านเข้าไปในด้านหนึ่งของท่อโลหะกลวง (Blowing pipe) โดยที่ปลายด้านหนึ่งคือหลอดแก้วที่หลอมเหลวรวมกันเป็นก้อน การเป่าแก้วสามารถที่จะควบคุมรูปร่างขนาดได้ตามความต้องการในขณะที่แก้วนั้นกำลังร้อนอยู่ การเป่าแบบนี้จะใช้เวลานาน ต้องมีเตาหลอมแก้ว อาจใช้คนจำนวนมากในการทำ

นายณรงค์ แสงอโน ราษฎรบ้านโนนจั่นได้ไปทำงานที่กรุงเทพฯได้ศึกษาหนังสือเกี่ยวกับวิธีการเป่าแก้วที่ได้มาจากญาติ ที่ทำงานอยู่สถาบันวิจัยแห่งชาติ จากนั้นก็ได้ทำการทดลองทำ ดัดแปลงเป่าเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เริ่มมีความชำนาญ จึงได้เปิดร้านเพื่อผลิตและจำหน่ายอยู่ที่กรุงเทพฯ แต่ไม่เป็นที่นิยม ต่อมาเมื่อสมรสจึงกลับมาบ้าน แล้วชักชวนชาวบ้านมาฝึกโดยไม่คิดค่าฝึกสอนแต่ประการใด จากนั้นก็ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต่าง ๆ และทางกลุ่มจดทะเบียนเมื่อ ปี 2541 สมาชิกจะทำการผลิตที่บ้านตนเอง ซึ่งในปัจจุบันทางกลุ่มมีเตาสำกรับเป่าแก้ว ประมาณ 70 - 80 เตา และรวมกันจัดตั้งศูนย์แสดงสินค้า โดยผลกำไรของศูนย์จะนำเข้ากลุ่ม แล้วจะมีเงินปันผลให้

คำสำคัญ : เป่าแก้ว, หัตถกรรมเป่าแก้ว, บ้านโนนจั่น

ประวัติความเป็นมา

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มนุษย์รู้จัดและคุ้นเคยกับแก้วเป็นอย่างดี อุปกรณ์ ของใช้ ภาชนะต่าง ๆ มากมายทำขึ้นมาจากแก้ว ทั้งนี้เนื่องจากแก้วที่มีใช้งานกันอย่างกว้างขวางนั้นมีสมบัติที่ดี 3 ประการ คือ มีความโปร่งใส (Transparency) , มีความแข็งแกร่ง (Hardness) และมีความทนทานต่อสารเคมี (Chemical Resistance) นอกจากนี้การปรับปรุง เปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของแก้วชนิดพิเศษต่าง ๆ ถูกคิดค้นเพื่อการนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ถึงแม้ความก้าวหน้าทางด้านพลาสติกและเทคโนโลยีของโพลิเมอร์จะพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว ขนทำให้พลาสติกถูกผลิตออกมาใช้งานอย่างกว้างขวางในทุกกิจการก็ตาม แต่พลาสติกก็ไม่อาจจะทดแทนแก้วได้อย่างสมบูรณ์

[1] ผู้ปฏิบัติงานบริหาร สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ประวัติของแก้ว

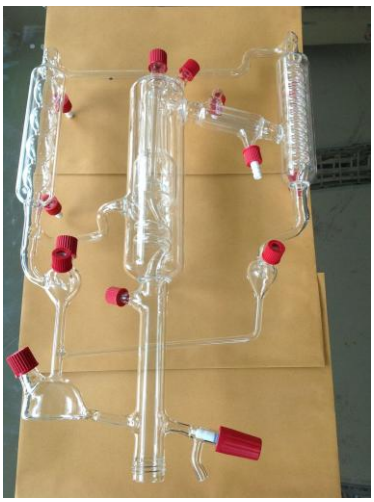
สันนิษฐานว่า แก้วกำเนิดขึ้นครั้งแรกโดยธรรมชาติ โดยเกิดจากหินหลอมเหลวจากภูเขาไฟ โดยหินหลอมเหลวนี้ไหลออกจากภูเขาไฟขณะภูเขาไฟมีการระเบิด ในขณะที่ไหลไปตามพื้นจะเกิดการหลอมละลายพวกหินและทรายและแร่ธาตุต่าง ๆ รวมไว้มากมาย ต่อมาเมื่อเย็นตัวลงจึงแข็งตัวกลายเป็นของแข็งที่มีสีสันแวววาว และมีความคมอยู่ตัว ซึ่งในปัจจุบัน เรียกว่า หินออบซิเดียน (Obsidian) มนุษย์ในยุคนั้นจึงนำหินดังกล่าวมาทำเป็นอาวุธ ทำหอก ทำมีด เป็นต้น พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่พอจะทำให้เชื่อได้ว่า มนุษย์รู้จักการผลิตแก้วขึ้นครั้งแรกในอียิปต์และซีเรีย เมื่อประมาณ 4,000 ปีมาแล้ว โดยได้พบลูกปัดแก้ว (Glass beads) และภาชนะต่าง ๆ ที่ทำขึ้นจากแก้ว

ศิลปะของการเป่าแก้ว ถูกค้นพบแถบตะวันออกกลาง บริเวณชายฝั่งทะเลที่ชาวโพลีนีเซียน (Phoenician) อาศัยอยู่ จากบันทึกและนิยายพื้นบ้านนั้น พ่อค้าชาวโพนิเซีย (ประเทศซีเรีย) พบแก้วโดยบังเอิญขณะตั้งค่ายพักแรมริมชายทะเล โดยพบว่าบริเวณหาดทรายที่ใช้ก่อเตาประกอบอาหารมีของเหลวใสเกิดขึ้น ในการก่อเตานั้นพ่อค้าใช้หินโทรนา (Trona) (มีสูตรเคมีเป็น $Na_2CO_3.NaHCO_3.2H_2O$) มาวางบนหาดทรายสำหรับเป็นที่รองรับราวแขวนหม้อประกอบอาหาร ความร้อนจากไฟทำให้ทรายและหินโทรนาหลอมรวมกัน เมื่อดับไฟจึงเกิดการเย็นตัวลงของส่วนผสม ทำให้ได้วัสดุใหม่ คือ แก้วที่เราใช้ปัจจุบันนี้ มีนักวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่ คิดว่าพ่อค้าเหล่านั้นคงจะโยนเปลือกหอยหรือกระดองปูเข้าไปในกองไฟด้วย จึงทำให้เกิดแก้วขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากส่วนผสมระหว่าง Na_2O กับ - SiO_2 นั้นละลายน้ำได้ง่าย ต่อเมื่อมี CaO จึงจะคงรูปอยู่ได้

ก่อนคริสต์ศักราช 20 ปี มีการค้นพลกรรมวิธีในการทำเครื่องประดับจากแก้ว ภาชนะที่ทำจากแก้วและของมีค่าอื่น ๆ ที่ทำด้วยแก้วในซากปรักหักพังของเมืองปอมเปอี การผลิตภาชนะหรืองานศิลปะต่าง ๆ จากแก้ว ยังคงใช้วิธีการเป่าแก้วมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นั่นก็คือ การเป่าลมผ่านเข้าไปในด้านหนึ่งของท่อโลหะกลวง (Blowing pipe) โดยที่ด้านตรงข้ามเป็นแก้วที่หลอมเหลวถูกหมุนจนรวมกันเป็นก้อน ผู้ที่เป่าแก้วสามารถควบคุมรูปร่าง ขนาด ได้ตามต้องการในขณะที่แก้วกำลังร้อนอยู่ โดยการใช้อุปกรณ์ตกแต่งที่ทำด้วยไม้หรือการเข้าเตาหลอมหลายครั้ง

การเป่าแก้วในปัจจุบัน มีอยู่ 2 รูปแบบ คือ

1. การเป่าแก้ววิทยาศาสตร์ (Scientific glassblowing) หมายถึง การเป่าแก้วเพื่อการสร้างหรือซ่อมอุปกรณ์เครื่องแก้ววิทยาศาสตร์ที่ใช้ในห้องปฏิบัติการ สำหรับใช้ประกอบการทำการทดลองและวิจัยทางเคมีหรือสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยผลงานที่ออกมามักมีรูปแบบ ลักษณะและขนาดที่ค่อนข้างแน่นอน เป็นมาตรฐานเดียวกัน เช่น ท่อนำก๊าซ หลอดหยด คอนเดนเซอร์ หรือชุดกลั่น เป็นต้น

ภาพ 1 ผลงานการเป่าแก้วทางวิทยาศาสตร์

หมายเหตุ: จาก S P Glass เป่าแก้ว จำหน่ายเครื่องแก้ววิทยาศาสตร์. (6 พฤษภาคม 2559). จะยากหรือซับซ้อนแค่ไหนเราก็สามารถทำได้... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1052013444866129&set=a.344712741196530

2. การเป่าแก้วศิลป์ (Artistic glassglowing) หมายถึง การเป่าแก้วเพื่อให้ได้ผลงานที่สวยงาม สำหรับทำเป็นเครื่องประดับ เครื่องตกแต่ง ทำของชำร่วยต่าง ๆ โดยผลงานที่ออกมามักมีรูปแบบไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับจินตนาการ ความถนัดและการออกแบบของช่างเป่าแก้วแต่ละบุคคล เช่น เป่าแก้วเป็นรูปสัตว์ ดอกไม้ หรือเรือ เป็นต้น

ภาพ 2 ผลงานการเป่าแก้วทางศิลป์

หมายเหตุ: จาก หัตถกรรมเป่าแก้วบ้านโนนจั่น จังหวัดกำแพงเพชร โดย กระทรวงวัฒนธรรม, 2558, (https://www.m-culture.go.th/young/ewt_news.php?nid=403&filename=index). CC BY-NC-ND.

การเป่าแก้วจำแนกตามกรรมวิธีในการเป่าแก้ว ได้ 2 ชนิด คือ

1. การเป่าแก้วโดยไม่ใช้ตะเกียงเป่าแก้ว เป็นวิธีการเป่าแก้วที่เก่าแก่ โดยเริ่มจากแก้วที่หลอมเหลว (แก้วที่หลอมอาจมาจากการผสมสารต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของแก้วหรือมาจากเศษแก้วแตก) นำเอามารวมกันไว้ที่ปลายของท่อเหล็กที่จะเป่า (Iron blowpipe) และมีการตกแต่งรูปร่างโดยใช้แผ่นไม้ จากนั้นทำการเป่าลมเข้าไปในท่อเหล็กเพื่อให้แก้วที่หลอมเหลวพองตัวออก มีรูปร่างและขนาดตามต้องการ การเป่าโดยวิธีนี้ต้องอาศัยช่างเป่าแก้วที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ ข้อเสียของวิธีนี้คือต้องใช้เวลามาก ต้องมีเตาหลอมแก้ว เสียค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง นอกจากนั้นบางครั้งช่างเป่าแก้วไม่สามารถทำงานโดยลำพังตนเองต้องมีผู้ช่วยร่วมทำงานด้วย

ภาพ 3 การเป่าแก้วโดยใช้ท่อเหล็ก

หมายเหตุ: จาก เป่าแก้ว ความสวยงามจากวิทยาศาสตร์ โดย ณัฐดนัย เนียมทอง, 2561, คลังความรู้ SciMath (https://www.scimath.org/article-chemistry/item/7815-2017-12-19-02-24-59). CC BY-NC-ND.

2. การเป่าแก้วโดยใช้ตะเกียงเป่าแก้ว เป็นวิธีการเป่าแก้วที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาเพื่อให้มีความสะดวกและง่ายในการเป่าแก้ว ง่ายในการฝึกฝนเรียนรู้ถึงหลักการเบื้องต้น สามารถปฏิบัติการเพียงคนเดียวโดยไม่ต้องมีผู้ช่วย จะทำเมื่อใดและนานเท่าใดก็ได้ วิธีการเป่าแก้วโดยวิธีนี้เริ่มจากการ ใช้ตะเกียงเป่าแก้วเผาแท่งแก้วหรือหลอมแก้วให้เปลี่ยนเป็นรูปต่าง ๆ ที่มีความสวยงามในแง่ศิลปะหรือทำเป็นเครื่องแก้ววิทยาศาสตร์ต่าง ๆ ได้ ศิลปะการเป่าแก้วของช่างแต่ละคนจะมีขอบเขตจำกัด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจินตนาการและความชำนาญ อย่างไรก็ดีความชำนาญจะเกิดขึ้นได้หากมีการปฏิบัติการบ่อย ๆ

ภาพ 4 การใช้ตะเกียงเป่าแก้วขึ้นรูปม้าน้ำ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการเป่าแก้ว

สิ่งที่ขาดไม่ได้ในการเป่าแก้ว คือ อุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้ในการเป่าแก้ว ซึ่งมีจำนวนมากมาย สำหรับผู้เริ่มต้นใหม่อาจต้องการอุปกรณ์ที่จำเป็นเพียง 2 - 3 อย่างเท่านั้น แต่ที่สำคัญต้องมีตะเกียงเป่าแก้ว

1. ตะเกียงเป่าแก้ว มีหลายชนิดแตกต่างกันไปตามบริษัทที่ผลิต แต่หลักการจะคล้ายคลึงกัน คือ การผ่านเชื้อเพลิง (อาจใช้ก๊าซบิวเทน ก๊าซถ่านหิน ก๊าซไฮโดรเจน ก๊าซธรรมชาติ) เข้าไปในท่อหนึ่งและก๊าซออกซิเจนอีกท่อหนึ่ง ก๊าซทั้งสองจะพบกันที่หัวเตาหรือผสมกันก่อนถึงหัวเตาก็ได้ เมื่อจุดไฟจะได้เปลวไฟที่ร้อนมาก ตะเกียงเป่าแก้วสามารถจำแนกได้ 3 ระดับ ตามชนิดของเชื้อเพลิงที่ใช้ ดังนี้

1.1 ตะเกียงเป่าแก้วความร้อนสูง โดยออกแบบมาเพื่อใช้ก๊าซบิวเทนผสมกับออกซิเจนเป็นเชื้อเพลิง อุณหภูมิของเปลวไฟ ประมาณ 1,800 - 2,200°C ตะเกียงเป่าแก้วชนิดนี้ใช้สำหรับดัดแปลงรูปร่างแก้วที่เป็นแก้วแข็ง เช่น แก้วโบโรซิลิเกต เป็นต้น การจุดไฟนั้นต้องจุดตอนที่ผ่านก๊าซบิวเทนเพียงเล็กน้อยไปยังหัวเตาก่อน แล้วค่อย ๆ เพิ่มปริมาณก๊าซบิวเทน ในขณะเดียวกันค่อย ๆ เพิ่มก๊าซออกซิเจน เปลวไฟที่เกิดจากปฏิกิริยาของก๊าซทั้งสองนี้จะมีความร้อนสูงมาก

1.2 ตะเกียงเป่าแก้วความร้อนต่ำ ออกแบบเพื่อให้ก๊าซบิวเทนกับอากาศผสมกันเป็นเชื้อเพลิง เปลวไฟที่ได้จะมีอุณหภูมิประมาณ 800°C ตะเกียงเป่าแก้วชนิดนี้ใช้สำหรับเป่าแก้วอ่อน เช่น แก้วโซดา

1.3 ตะเกียงเป่าแก้วความร้อนปานกลาง ตะเกียงเป่าแก้วชนิดนี้ใช้ก๊าซบิวเทน ก๊าซออกซิเจนและอากาศผสมกัน ความร้อนของเปลวไฟที่ได้จะมีอุณหภูมิไม่สูงและไม่ต่ำจนเกินไป คือ ประมาณ 1,600°C นิยมใช้กันมากในประเทศเยอรมัน คือ ข้อดีของตะเกียงเป่าแก้วแบบนี้ คือ สามารถใช้กับแก้วที่แข็งและแก้วอ่อนได้ โดยการปรับอัตราการไหลของก๊าซทั้งสามตามต้องการ

ดังนั้น การเลือกใช้ตะเกียงเป่าแก้ว ต้องคำนึงถึงงานที่จะทำเป็นสำคัญ โดยจะต้องพิจารณาเชื้อเพลิงที่ใช้ ความร้อนที่ต้องการ ความทนทานต่อความร้อนของหัวเป่าแก้ว และขนาดของหัวเป่าแก้วด้วย ซึ่งในปัจจุบันมีตะเกียงเป่าแก้วถูกผลิตออกมามากมายหลายลักษณะ

ภาพ 5 หัวเป่าแก้วที่ทำจากควอทซ์

หมายเหตุ: จาก การเป่าแก้วเบื้องต้น โดย ประสิทธิ์ ปุระชาติ, 2549, สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (https://library.tru.ac.th/aritc/images/academic/book/b45252/08g5-p.pdf). CC BY-NC-ND.

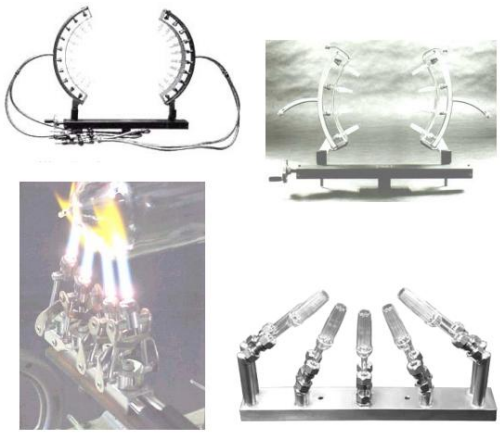
ภาพ 6 หัวเป่าแก้วแบบมือถือ

หมายเหตุ: จาก การเป่าแก้วเบื้องต้น โดย ประสิทธิ์ ปุระชาติ, 2549, สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (https://library.tru.ac.th/aritc/images/academic/book/b45252/08g5-p.pdf). CC BY-NC-ND.

ภาพ 7 หัวเป่าแก้วแบบตั้งโต๊ะ

หมายเหตุ: จาก การเป่าแก้วเบื้องต้น โดย ประสิทธิ์ ปุระชาติ, 2549, สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (https://library.tru.ac.th/aritc/images/academic/book/b45252/08g5-p.pdf). CC BY-NC-ND.

ภาพ 8 หัวเป่าแก้วแบบ Radial

หมายเหตุ: จาก การเป่าแก้วเบื้องต้น โดย ประสิทธิ์ ปุระชาติ, 2549, สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (https://library.tru.ac.th/aritc/images/academic/book/b45252/08g5-p.pdf). CC BY-NC-ND.

2. ก๊าซเชื้อเพลิง (Fuel gases) ก๊าซเชื้อเพลิงที่สามารถใช้กับตะเกียงเป่าแก้วสำหรับงานเป่าแก้วมีหลายชนิด คือ

2.1 ก๊าซถ่านหิน (Coal gas) เป็นก๊าซที่ได้จากการเผาถ่านหินให้ร้อนประมาณ 1,000 ^{0}C ในที่ที่มีอากาศจำกัด ส่วนประกอบของก๊าซถ่านหินขึ้นอยู่กับแหล่งของถ่านหินที่ได้มา โดยทั่วไปค่าเฉลี่ยของส่วนประกอบต่าง ๆ ของก๊าซถ่านหินมีไฮโดรเจน 50%, มีเทน 32%, คาร์บอนมอนนอกไซด์ 8%, ไนโตรเจน 6% และเอธิลีน 4% (โดยปริมาตร) ก๊าซถ่านหินเหมาะสำหรับใช้กับการเป่าแก้วอ่อน เช่น แก้วตะกั่ว หรือ แก้วโซดา แต่ไม่ค่อยดีนักเมื่อใช้กับการเป่าแก้วแข็ง เช่น แก้วโบโรซิลิเกต

2.2 ก๊าซไฮโดรเจน (Hydrogen gases) ก๊าซไฮโดรเจน สามารถนำมาเป็นก๊าซเชื้อเพลิงในการเป่าแก้วได้ โดยก๊าซไฮโดรเจนจะถูกบรรจุในถังเหล็ก เมื่อเต็มถังจะมีความดันประมาณ 140kg/cm^2 (2,000 1b/in^2) ถ้าไม่มีก๊าซถ่านหินก็สามารถใช้ก๊าซไฮโดรเจนแทนได้ แต่ก๊าซไฮโดรเจนราคาค่อนข้างแพง แพงกว่าก๊าซถ่านหินมาก เปลวไฟที่ได้จากก๊าซไฮโดรเจนกับอากาศ จะมีอุณหภูมิประมาณ 2045^{0}C ไม่สามารถใช้กับแก้วโซดาเพราะแก้วจะหลอมเร็วมาก เปลวไฟชนิดนี้เหมาะสำหรับใช้กับแก้วโบโรซิลิเกต แต่เปลวไฟที่ได้จากก๊าซไฮโดรเจนกับออกซิเจนนั้นเหมาะสำหรับแก้วซิลิเกต เพราะอุณหภูมิสูงมาก ประมาณ 2,660^{0}C ซึ่งไม่เหมาะสำหรับใช้กับแก้วโบโรซิลิเกตเช่นกัน เพราะแก้วชนิดนี้หลอมเร็วเกินไปทำการควบคุมได้ยาก

ความดันของก๊าซในถังก๊าซเชื้อเพลิงไม่ควรปล่อยให้เป็นศูนย์บนเครื่องชี้ความดันของก๊าซในถัง ควรจะนำออกไปอัดก๊าซใหม่ เมื่อความดันภายในถังมีมากพอ (ประมาณ 25 1b/in^2) ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้อากาศและออกซิเจนเข้าไปตกค้างภายในถัง ซึ่งจะเกิดการผสมกับก๊าซเชื้อเพลิงที่อัดใหม่

2.3 ก๊าซธรรมชาติ (Natural gas) ก๊าซธรรมชาติส่วนใหญ่ประกอบด้วย ก๊าซมีเทน (CH_4) และมีก๊าซอื่น ๆ อยู่ในอัตราส่วนต่าง ๆ กัน ก๊าซที่สำคัญได้แก่ อีเทน โปรเปน และบิวเทน เป็นต้น ก๊าซธรรมชาตินี้ใช้กันมากในงานเป่าแก้วในประเทศสหรัฐอเมริกา เพราะราคาค่อนข้างถูกและมีประสิทธิภาพดีพอควร เปลวไฟระหว่างก๊าซธรรมชาติกับอากาศจะมีอุณหภูมิประมาณ 1,875^{0}C และเปลวไฟระหว่างก๊าซธรรมชาติกับออกซิเจนจะมีอุณหภูมิประมาณ 2,930^{0}C

2.4 ก๊าซปิโตรเลียมเหลว (Liquified petroleum gas, LPG) ก๊าซปิโตรเลียมเหลว ประกอบด้วยก๊าซโพรเพน (C_3H_8) และบิวเทน (C_4H_{10}) บรรจุอยู่ในถังโลหะที่ความดัน 7-10 kg/cm^3 (100 - 140 1b/in^2) เป็นของเหลว แต่ที่ความดันบรรยากาศ โพรเพน (C_3H_8) และบิวเทน (C_4H_{10}) จะมีสถานะเป็นก๊าซปิโตรเลียม (LPG) สามารถใช้เป็นเชื้อเพลิงสำหรับการเป่าแก้วได้ แต่ต้องใช้ตะเกียงเป่าแก้วที่ออกแบบพิเศษ เชื้อเพลิงนี้ประกอบด้วยโพรเพนเหลวและบิวเทนเหลวในอัตราส่วนต่างกัน และยังมีไฮโดรคาร์บอนอื่นอยู่เป็นจำนวนเล็กน้อย เชื้อเพลิงนี้จะกลายเป็นไอเมื่อนำมาใช้ที่ความดันบรรยากาศ ปิโตรเลียมเหลวไม่มีกลิ่น ไม่มีสี ไม่เป็นพิษ ติดไฟได้ง่ายจึงต้องระมัดระวัง อย่างไรก็ตามผู้ผลิตจะเติมกลิ่นที่มีกลิ่นฉุนลงไปด้วยเพื่อใช้เป็นสัญญาเตือนผู้ใช้เมื่อมีการรั่วของก๊าซเกิดขึ้น

ดังนั้น เมื่อนำเอาก๊าซเชื้อเพลิงไปใช้ในตะเกียงเป่าแก้ว ตะเกียงเป่าแก้วต้องออกแบบให้เหมาะสมกับก๊าซเชื้อเพลิงชนิดนั้นด้วย ส่วนอุณหภูมิของเปลวไฟที่เกิดขึ้น ขึ้นอยู่กับว่าผสมอากาศหรือออกซิเจนกับก๊าซเชื้อเพลิงชนิดใด อุณหภูมิสูงสุดของเปลวไฟที่ได้จากก๊าซเชื้อเพลิงกับอากาศหรือออกซิเจนสามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางก๊าซเชื้อเพลิงที่ใช้ในตะเกียงเป่าแก้ว

ก๊าซเชื้อเพลิง	**ตัวช่วยการสันดาป**	**อุณหภูมิสูงสุด (^{0}C)**
ไฮโดรเจน	อากาศ	2,045
ไฮโดรเจน	ออกซิเจน	2,660
ก๊าซถ่านหิน	อากาศ	1,950
ก๊าซถ่านหิน	ออกซิเจน	2,730
ก๊าซธรรมชาติ	อากาศ	1,875
ก๊าซธรรมชาติ	ออกซิเจน	2,930
ก๊าซปิโตรเลียมเหลว	อากาศ	1,930
ก๊าซปิโตรเลียมเหลว	ออกซิเจน	2,760

ภาพ 9 ก๊าซที่ใช้ในการเป่าแก้วบ้านโนนจั่น
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. แว่นตาเป่าแก้ว (Eyeglasses) ในการเป่าแก้วมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องสวมแว่นตาที่มีความจำเพาะกับงานเป่าแก้ว โดยเลือกเลนส์ที่มีชื่อเรียกว่า Didymium ซึ่งเลนซ์นี้สามารถดูดกลืนแสงในช่วงสีเหลืองได้ถึง 90 เปอร์เซ็นต์ เมื่อแก้วได้รับความร้อนจากไฟที่เกิดจากก๊าซเชื้อเพลิงและก๊าซสันดาป จะเปล่งแสงสีเหลืองออกมา แสงสีเหลืองที่เปล่งออกมานี้เป็นแสงที่เกิดจากธาตุโซเดียมที่เป็นส่วนประกอบของแก้ว มีความสว่างจ้ามาก ทำให้ผู้เป่าแก้วมองชิ้นงานไม่ชัดเจนและแสบตา นอกจากนั้นยังประกอบด้วยแสงยูวี (UV light) ซึ่งเป็นแสงที่อันตรายมากต่อดวงตา สำหรับเสนส์ Didymium เป็นแก้วพิเศษที่ประกอบด้วย neodymium oxide และ praseodymium oxide

แว่นตาเป่าแก้วนี้ ยังช่วยป้องกันอันตรายหรืออุบัติเหตุ ที่อาจเกิดขึ้นจากการตัดแก้ว การต่อแก้ว และการเป่าแก้ว อาจมีเศษแก้ว หรือสะเก็ดแก้ว กระเด็นเข้าตาได้ แว่นตาเป่าแก้วจึงจัดเป็นอุปกรณ์ป้องกันอันตรายได้อย่างดี ต้องสวมตลอดเวลาเมื่อทำการเป่าแก้ว

ภาพ 10 แว่นตาเป่าแก้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

การป้องกันอันตราย (safety first)

อันตรายจากอุปกรณ์เป่าแก้วและพื้นที่ทำงาน

อุปกรณ์ที่ใช้ไฟฟ้าในการเป่าแก้ว เช่น เครื่องเจาะแก้ว เครื่องตัดแก้ว เครื่องขัดแก้ว เป็นต้น ล้วนก่อให้เกิดอันตรายได้เสมอหากไม่ระมัดระวังในการใช้งาน ทั้งนี้เนื่องจากธรรมชาติของเครื่องจักรหรือเศษแก้วที่แตกและกระเด็นขณะใช้งานเครื่องมือ การใช้อุปกรณ์ดังกล่าวจึงต้องระมัดระวัง ใช้เครื่องมือให้ถูกวิธี ดูแลรักษาเครื่องมือและอุปกรณ์ป้องกันอันตรายให้ใช้ได้หรือพร้อมใช้ตลอดเวลา

ส่วนอันตรายอันอาจจะเกิดจากสถานที่ทำงาน เนื่องจากการระบายอากาศและก๊าซต่าง ๆ ที่เกิดจากการเผาไหม้ของก๊าซและเชื้อเพลิงขณะทำงาน ระบายไม่ดี เพียงพอ แสงสว่างที่มากหรือน้อยเกินไปก็ก่อให้เกิดอันตรายได้เช่นเดียวกัน หากมีสถานที่ที่เหมาะสมแล้วนอกจากจะช่วยลดอุบัติเหตุที่อาจจะเกิดขึ้นได้แล้ว ยังมีส่วนช่วยให้ชิ้นงานที่ทำออกมีมีคุณภาพด้วย

ในการเป่าแก้ว อาจมีอุบัติเหตุเกิดขึ้นได้เสมอ จำเป็นต้องเตรียมสิ่งต่างๆ ที่มีความจำเป็นเพื่อใช้ป้องกันอุบัติเหตุที่จะเกิดขึ้นไว้ให้พร้อม เช่น ตู้ยาหรือตู้ปฐมพยาบาลเบื้องต้น (First aid) ที่มียาหรือเวชภัณฑ์อย่างเพียงพอเหมาะสม นอกจากนั้นก็เป็นน้ำยาล้างตา เครื่องดับเพลิง ทรายหรือผ้าห่มดับไฟ วางไว้ในตำแหน่งที่เห็นได้ชัดเจนง่ายต่อการนำมาใช้ และต้องมีคู่มือวิธีการใช้อุปกรณ์ดับเพลิงเหล่านี้ด้วย และต้องไม่ลืมฝึกซ้อมเพื่อระงับเหตุฉุกเฉินเพื่อให้มีความพร้อมทั้งผู้ปฏิบัติงาน อุปกรณ์ฉุกเฉิน และขั้นตอนการระงับเหตุอย่างถูกวิธี

กระบวนการผลิตเป่าแก้วบ้านโนนจั่น

1. ขั้นเตรียมการ

(1) เตรียมแท่งแก้ว

(2) จุดไฟ และเร่งความแรงของไฟให้ได้ประมาณ 1,200 องศา

(3) ใส่แว่นตาเพื่อป้องกันแสงจากไฟ

2. ขั้นการผลิต

(1) นำแก้วมาเป่าขึ้นรูปด้วยไฟ อุณหภูมิ 1,200 องศาเซลเซียส

ภาพ 11 การขึ้นรูปม้าน้ำ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

(2) เก็บรายละเอียดด้วยความพิถีพิถัน หากต้องการทำเป็นรูปสัตว์ ให้นำแก้วจี้ไฟ ให้เกิดความร้อนแล้วขึ้นรูปจากหาง ไปยังขา ลำตัว และหัว (แล้วแต่ความถนัดของช่าง)

ภาพ 12 การเก็บรายละเอียดส่วนหัวของกุ้ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

(3) เก็บรายละเอียด เช่น เล็บ หนวด ให้ใช้เครื่องมือที่มีลักษณะกลมมีขอบวงแหวน เช่น น๊อต แล้วนำมาแต่งเป็นรูปขนโดนนำไปแตะที่ตัวแก้วแล้วหมุนไปมา เป็นเหมือนขนสัตว์ เป็นต้น

(4) การตั้งรูปแก้วที่เป็นรูปต่าง ๆ กับพื้นเพื่อการทรงตัวที่มั่นคง ให้นำแก้วที่ทำเสร็จแล้วและยังมีความร้อนคงอยู่แตะกับพื้นผิวเรียบที่เป็นคาร์บอนเบา ๆ

ภาพ 13 ฐานตั้งสำหรับม้าน้ำ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. ขั้นหลังการผลิต

นำแก้วที่ผลิตเสร็จแล้วไปเป่าด้วยแก๊สออกซิเจน เพื่อไม่ให้แก้วเปราะและแตกง่าย การตกแต่งลักษณะพิเศษ การเป่าแก้วแรกเริ่มนั้นมีการจัดทำแบบธรรมดาที่เรียกว่า แก้วใส กล่าวคือ เมื่อนำแก้วแท่งมาเป่าขึ้นเป็นรูปสัตว์หรือรูปทรงตามต้องการแล้วถือว่าเสร็จสิ้นกระบวนการเป่าขึ้นรูป สามารถบรรจุหีบห่อ เพื่อจำหน่ายได้ในปัจจุบัน ได้มีการเพิ่มเทคนิคในการจัดทำซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ สามารถดำเนินการได้ใน 2 รูปแบบ คือ

1. การพ่นทราย โดยใช้เครื่องปั้มลมพ่นทรายละเอียด ออกไปบริเวณที่ต้อง เช่น ที่หาง หนวด ขา หรือลำตัว เป็นต้น การพ่นทรายจะทำให้แก้วที่มีลักษณะใส มีสีขาวขุ่นเกาะบริเวณที่พ่น เมื่อสังเกตให้ดีจะเห็นเป็นรูปเล็ก ๆ ที่เกิดจากการที่ทรายถูกอัดแล้วฉีดไปแรง ๆ กระทบกับวัตถุหรือแก้วตรงบริเวณที่ต้องการนั่นเอง

2. การลงสีเคลือบทอง การลงสีนี้อาจจะผ่านขั้นตอนการพ่นทรายหรือไม่ก็ได้ โดยนำสีทองมาทาลงในส่วนที่ต้องการ แล้วนำไปอบในเตาอบ ด้วยอุณหภูมิ 650 C เป็นระยะเวลา 3 - 4 ชั่วโมง

ภาพ 14 การเป่าแก้วรูปแบบธรรมดาที่เรียกว่า แก้วใส
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 15 การเป่าแก้วรูปแบบลงสีเคลือบทอง

หมายเหตุ: จาก หัตถกรรมเป่าแก้วบ้านโนนจั่น โดย ฐิฏิยา หาญวีรโยธิน, 2554, ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม (http://www.m-culture.in.th/album/81006). CC BY-NC-ND.

ภาพที่ 13 ผลงานการเป่าแก้วของคุณณรงค์ แสงอโน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

การเป่าแก้วนั้น นอกจากจะต้องมีความรู้ต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ยังต้องมีเทคนิคที่ถูกต้องในการทำงานด้วยเทคนิคพื้นฐานที่จำเป็นได้แก่ การควบคุมเปลวไฟ การหมุนแก้วในระหว่างการทำงาน การเผาแก้ว การยืดแก้ว การย่นแก้วและเทคนิคต่าง ๆ ที่จะต้องใช้ระยะเวลาและประสบการณ์เป็นอย่างดี เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่ตรงกับความต้องการของลูกค้า

บรรณานุกรม

กระทรวงวัฒนธรรม. (2558). *หัตถกรรมเป่าแก้วบ้านโนนจั่น จังหวัดกำแพงเพชร.*
https://www.m-culture.go.th/young/ewt_news.php?nid=403&filename=index

ฐิฏิยา หาญวีรโยธิน. (28 พฤษภาคม 2554). *หัตถกรรมเป่าแก้วบ้านโนนจั่น.* ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม.
http://www.m-culture.in.th/album/81006

ณัฐดนัย เนียมทอง. (21 มีนาคม 2561). *เป่าแก้ว ความสวยงามจากวิทยาศาสตร์.*
http://www.scimath.org/article-chemistry/item/7815-2017-12-19-02-24-59

ประสิทธิ์ ปุระชาติ. (2549). *การเป่าแก้วเบื้องต้น.* สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
https://library.tru.ac.th/aritc/images/academic/book/b45252/08g5-p.pdf

S P Glass เป่าแก้ว จำหน่ายเครื่องแก้ววิทยาศาสตร์. (6 พฤษภาคม 2559). *จะยากหรือซับซ้อนแค่ไหนเราก็สามารถทำได้...* [รูปภาพ]. Facebook.
https://www.facebook.com/photo/?fbid=1052013444866129&set=a.344712741196530

เสื่อกกบ้านหนองนกชุม ตำบลทุ่งทราย อำเภอทรายทองวัฒนา จังหวัดกำแพงเพชร

สุวลัย อินทรรัตน์[1]

บทนำ

เสื่อกก เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีใช้กันอยู่ทั่วไปทั้งในประเทศหรือต่างประเทศ ทั้งนี้เพราะต้นกกเป็นพืชธรรมชาติที่ขึ้นอยู่ทั่วทุกภูมิภาค และภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นที่นำต้นกกมาแปรสภาพก็มีลักษณะคล้ายกัน หรือได้อิทธิพลทางความคิดจากกันและกัน ทำให้เสื่อกกถูกจัดได้ว่าเป็นปัจจัยจำเป็นอย่างหนึ่ง ต่อการดำรงชีวิตของผู้คนในอดีต

การทอเสื่อกก เป็นภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ที่นำเอาต้นกกมาแปรสภาพให้เป็นเส้น แล้วสานทอให้เป็นแผ่นผืน เพื่อนำมาใช้ปูลาดรองนั่งหรือนอนหรือทำธุรกรรมต่าง ๆ ตลอดจนทำพิธีกรรมทางศาสนา และความเชื่อ

คำสำคัญ : เสื่อกก, กลุ่มทอเสื่อกก, บ้านหนองนกชุม

ประวัติกก

กก เป็นไม้ล้มลุก (herb) อยู่ในวงศ์ (family) Cyperaceae มีชื่อสามัญเรียกว่า Sedge พบกระจายอยู่ทั่วโลก มีประมาณ 4000 ชนิด ชอบที่ชื้นแฉะ ขึ้นในที่ระดับต่ำตามหนอง บึง ทางระบาย คันคูน้ำและโคลนเลน ใน 46 ประเทศจัดกกเป็นวัชพืชในนาข้าว และกกทรายหรือกกหัวแดง (Cyperus iria) พบใน 22 ประเทศ มีหลายชนิดใช้เป็นอาหาร เช่น Eleocharis toberosa และ Scirpus toberosus และหลายชนิดใช้สานเสื่อ ทำกระจาด กระเช้า หมวก เช่น Scirpus mucronatus, Lepironia mucronata, Carex brizoides เป็นต้น

ลักษณะ

กกนั้นมีรูปร่างลักษณะและนิเวศวิทยาเหมือนหญ้ามาก มีลักษณะที่แตกต่างจากหญ้า คือ กกมักมีลำต้นตัน (solid) และเป็นสามเหลี่ยมหรือสามมุม (three-amgled) บางชนิดมีผนังกั้นแบ่งเป็นห้อง ๆ (septate) มีกาบใบอยู่ชิดกันมาก และที่สำคัญคือเกือบไม่มีลิ้นใบ (ligule) บางชนิดไม่มีเลย ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของกก คือ ดอกแต่ละดอกจะมี glume ห่อหุ้มหรือรองรับเพียงอันเดียว กกมีไหล (rhizome) เลื้อยไปใต้ดิน และจากไหลก็จะแตกเป็นลำต้นเรียกว่า culm ที่ตัน (solid) โผล่พ้นขึ้นมาเหนือดิน และเมื่อผ่าลำต้นดูตามขวาง (cross-section) จะมีลักษณะเป็นสามเหลี่ยมหรือสามมุมดังได้กล่าวมาแล้ว ลำต้นกกจะไม่แตกกิ่งเหมือนพืชชนิดอื่น ใบของกกเหมือนกับใบของหญ้า แต่จะเรียงตัวอัดกันแน่นเป็นสามมุมหรือสามตำแหน่งรอบโคนต้น และมีกาบ (sheath) ห่อหุ้มลำต้นและไม่มีลิ้นใบ (ligule)

ช่อดอกกกจะเกิดที่ปลายลำต้นเป็นหลายแบบ เช่น panicle umbel หรือ spike และมีดอกขนาดเล็กเป็นทั้งดอกที่สมบูรณ์และไม่สมบูรณ์เพศ โดยมีดอกรวมเรียกว่า spikelet ซึ่งประกอบด้วยดอกย่อย (floret) หนึ่งหรือหลายดอก แต่ละดอกมี glume หรือริ้วประดับ (bract) รองรับส่วนกลีบดอกหรือ perianth นั้นไม่มีหรืออาจมีแต่เปลี่ยนรูปร่างไปเป็นเกล็ด (scale) หรือขนแข็งเล็ก ๆ (bristle) ในดอกกกจะมีเกสรเพศผู้ (filament) แยกกันอยู่ ส่วนเกสรเพศเมียจะมีก้านแยกเป็นสอง - สามแฉกหรือบางครั้งแยกเป็นสอง - สามเส้น และมีรังไข่อยู่เหนือกลีบดอก (supreior) ภายในมีห้องเดียวและมีหนึ่งเมล็ด

[1] ผู้ปฏิบัติงานบริหาร สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ชนิดของกก

Carex เป็นไม้ล้มลุกอายุหลายฤดู ลำต้นตั้งตรงเป็นสามเหลี่ยม บางชนิดมีไหลเลื้อยไปใต้ดิน ใบเรียงแคบช่อดอกมีทั้ง panicle, raceme และ spike มีดอกรวมหรือ spikelet ประกอบด้วย ดอกย่อย (floret) เพียงดอกเดียว หรือ spikelet เท่ากับ floret มีทั้งดอกที่มีก้านและไม่มีก้านดอก และไม่มีกลีบดอก ส่วนดอกเป็นดอกไม่สมบูรณ์เพศหรือมีเพศแยกกันอยู่คนละดอก แต่อยู่ในช่อดอกเดียวกันและเกสรเพศผู้มี 3 อัน เนื่องจากกกมีลักษณะคล้ายหญ้าจึงทำให้มีผู้เรียกเป็นหญ้าด้วย แต่ความจริงแล้วน่าจะเรียกว่า กกมากกว่า ซึ่งจะได้แยกออกไปจากหญ้าได้บ้าง เช่น

1. หญ้าคมบาง (กกคมบาง) Carex baccans Nees
2. หญ้าคมบาง (กกคมบาง) Carex stramentita Boot
3. หญ้าคมบางเล็ก (กกคมบางเล็ก) Carex indica Linn.
4. หญ้าคมบางขาว (กกคมบางขาว) Carex cruciata Vahl
5. หญ้ากระทิง (กกกระทิง) Carex thailandica T. Koyama
6. หญ้าดอกดิน (กกดอกดิน) Carex tricephala boeck

ภาพ 1 หญ้าคมบางเล็ก (กกคมบางเล็ก) Carex indica Linn.

หมายเหตุ: จาก ชนิดของกก โดย TONKOK, ม.ป.ป., TONKOK (http://diewtokkok.blogspot.com/p/blog-page_3594.html). CC BY-NC-ND.

สกุล Carex มีหลายชนิดที่ใช้ประโยชน์ได้แต่ไม่มีในเมืองไทย เช่น

1. Carex atherodes ในทวีปอเมริกาใช้ทำหญ้าแห้ง (hay)
2. Carex brizodies ในยุโรปใช้สานกระจาด กระเช้า
3. Carex dispalatha ในญี่ปุ่นใช้ทำหมวก

ภาพ 2 กกขนาก cyperus differmis L.

หมายเหตุ: จาก ชนิดของกก โดย TONKOK, ม.ป.ป., TONKOK (http://diewtokkok.blogspot.com/p/blog-page_3594.html). CC BY-NC-ND.

Cyperus เป็นไม้ที่มีอายุฤดูเดียวและหลายฤดู มีทั้งต้นตั้งตรง ลำต้นตันเป็นสามเหลี่ยม บางครั้งก็กลม ใบเหมือนใบหญ้า ใบที่อยู่แถบโคนต้นจะเปลี่ยนเป็นเกล็ดหรือแน่นห่อหุ้มโคนต้นและไหล ช่อดอกเกิดที่ปลายต้นเป็นหลายแบบ ดอกรวม (spikeltet) ประกอบด้วยดอกย่อย (floret) ดอกเดียวหรือหลายดอกและเป็นดอกที่สมบูรณ์เพศ มีเกสรเพศผู้ 1 - 3 อัน เกสรเพศเมีย 2 - 3 แฉก พืชสกุลนี้มีหลายชนิดเป็นวัชพืช เป็นสมุนไพรประกอบยารักษาโรค เป็นอาหารและใช้ทำภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ Cyperus ชนิดต่าง ๆ ได้แก่

1. กกขนาก Cyperus differmis L. เป็นวัชพืชในนาข้าวและพืชไร่ ลักษณะคล้ายกกทั่วไป แต่ที่สังเกตง่ายคือ ดอกมีขนาดเล็กจะรวมกันอยู่เป็นกลุ่มคล้ายหัวกลม ๆ
2. กกทรายหรือกกหัวแดง Cyperus iria เป็นวัชพืชพบในนาข้าวและพืชไร่ เช่นเดียวกับกกขนาก ลักษณะที่เด่นของวัชพืชนี้คือรากมีสีแดงปนเหลือง ช่อดอกสีเหลืองกระจายกว้าง ใบประดับอันล่างสุดที่รองรับช่อดอกมีความยาวกว่าช่อดอก

กกชนิดอื่น ๆ ที่เป็นวัชพืชยังมี เช่น

1. กกขี้หมา (Cyperus polystachyos Roxb) สามารถใช้เป็นสมุนไพรประกอบยารักษาโรคได้
2. กกนา Cyperus haspan Linn.)
3. กกรังกา (Cyperus digitatus Roxb.)
4. กกรังกาป่า (Cyperus cuspidatus Kunth.)
5. กกลังกา (Cyperus alternifollius Linn.)
6. กกเล็ก (Cyperus pulcherrimus Willd. & Kunth)

กกบางชนิดที่ใช้เป็นสมุนไพรประกอบยารักษาโรคได้ ได้แก่

1. กกขี้หมา (Cyperus polystachyos Roxb.)
2. กกสามเหลี่ยม (Cyperus malaccensis Lamk.) ใช้ไหล (rhizome) แก้โรคกระเพาะและแก้อาการท้องผูก

ภาพ 3 กกขี้หมา (Cyperus polystachyos Roxb.)

หมายเหตุ: จาก ชนิดของกก โดย TONKOK, ม.ป.ป., TONKOK (http://diewtokkok.blogspot.com/p/blog-page_3594.html). CC BY-NC-ND.

กกหลายชนิดที่ใช้เป็นอาหารได้แต่ไม่มีในเมืองไทย เช่น Cyperus esculentus ภาษาอังกฤษเรียกว่า Chuta earth almond, tiger nut หรือ rush nut มีไหลซึ่งเป็นที่เก็บอาหารใช้กินได้ มีกกอีกหลายชนิดใช้ประโยชน์ได้แต่ไม่พบในเมืองไทย เช่น Cyperus articulatus และ Cyperus longus ภาษาอังกฤษเรียก galin gale มีไหลที่มีกลิ่นหอมใช้ในอุตสาหกรรมทำน้ำหอมได้ Cyperus malacopsus และ Cyperus tegetiformis ภาษาอังกฤษเรียก Chinese mat grass ใช้ทำเสื่อเช่นเดียวกับกกสานเสื่อหรือกกจันทบุรี (Cyperus corymbosus) ซึ่งมีปลูกกันแพร่หลายในเมืองไทย ส่วนกกอียิปต์ (Cyperus papyrus Linn.) ภาษาอังกฤษเรียก papyrus หรือ paper reed นั้น แพร่เข้ามาในเมืองไทยนานแล้ว ชอบขึ้นในที่มีน้ำขังมีลำต้นกลมผิวลำต้นเขียวเป็นมัน ดอกออกเป็นช่อกระจุกกลม ๆ ที่ปลายต้นช่อดอกแต่ละช่อจะมีก้านเป็นเส้นเล็กฝอยชูช่อยาวออกไปเหมือนคนผมยุ่ง ในอียิปต์ในโบราณใช้ลำต้นทำกระดาษ แต่ในปัจจุบันเลิกใช้แล้ว

Fimbristylis เป็นไม้ล้มลุกอายุฤดูเดียวและหลายฤดู มีไหลสั้น ๆ ลำต้นตั้งตรงมีทั้งต้นกลมและเป็นเหลี่ยม ใบรวมกันอยู่ที่โคนต้น ช่อดอกเกิดที่ปลายต้นคล้ายสกุล Cyperus มีดอกรวม (spikelet) ประกอบด้วยดอกย่อย (floret) ตั้งแต่หนึ่งถึงหลายดอกและเป็นดอกที่สมบูรณ์เพศมีเกสรเพศผู้ 1 - 3 อัน เกสรเพศเมียมี 2 - 3 แฉก กกสกุลนี้ป่วนมากเป็นวัชพืช พวกที่ใช้เป็นสมุนไพรประกอบยารักษาโรค เช่น กกรัดเขียด (หญ้าหนวดแมว) (Fimbristylis milliaces Vall) และกกหัวขอ (หญ้าหัวขอ) (Fimbrilstylis aestivalis Vahl) ใช้ทาแผลงูกัดและแก้โรคผิวหนัง ตามลำดับ สำหรับพวกที่เป็นวัชพืชและพบบ่อยในนาข้าวและแปลงปลูกพืช เช่น กกเปลือกกระเทียมทราย (Fimbristylis acuminata Vahl) กกนิ้วหนู (Fimbristylis dichotoma Vahl) กกกุกหมู (Fimbristylis monostachyos Hassk.) เป็นต้น

ภาพ 4 Fimbristylis

หมายเหตุ: จาก ชนิดของกก โดย TONKOK, ม.ป.ป., TONKOK (http://diewtokkok.blogspot.com/p/blog-page_3594.html). CC BY-NC-ND.

Scirpus เป็นไม้อายุฤดูเดียวและหลายฤดูมีไหลใต้ดิน ลำต้นตั้งตรงเป็นเหลี่ยมบางครั้งเกือบกลม บางชนิดจมอยู่ใต้ดินหรือลอยที่ผิวน้ำ ใบมีรูปร่างแตกต่างกันออกไป บางครั้งก็ไม่มีช่อดอกเกิดที่ปลายต้น หรือบางครั้งเกิดที่ด้านข้างของลำต้นแต่ค่อนไปทางส่วนยอด ดอกรวม (spikelet) ประกอบด้วยหลายดอกย่อย (floret) และเป็นดอกที่สมบูรณ์เพศมีเกสรเพศผู้ 1 - 3 อัน และเกสรเพศเมีย 2 - 3 แฉก พวกที่เป็นวัชพืชและรู้จักกันดีคือ กกสามเหลี่ยมหรือกกตะกรับ (Scirpus grosus L.f) มีลำต้นตั้งตรงมีขนาดใหญ่และเป็นสามเหลี่ยม ผิวลำต้นเรียบเป็นมัน ช่อดอกเกิดที่ปลายต้น ในสมัยอินเดียโบราณใช้เป็นยาแก้ท้องเสีย และลำต้นใช้สานเสื่อและทำเชือกได้ ส่วนกกทรงกระเทียม (Scirpus articulatus Linn.) ใช้เป็นยาระบายหรือยาขับถ่าย อีกชนิดหนึ่งมีปลูกกันมากในจังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทย คือ กกกลมหรือกกยูนนาน (Scirpus mucronatus Linn.) ใช้ทำเชือกและสายเสื่อโดยเฉพาะ มีลำต้นเกือบกลมตั้งตรงมีความสูงกว่ากกกลมเล็กน้อย แต่ที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัด คือ ช่อดอกจะเกิดเป็นช่อกระจุกทางด้านข้างของลำต้นและค่อนไปทางส่วนปลายต้น ช่อดอกเกิดจากจุดเดียวกันและกระจายออกไปรอบด้านเหมือนรูปดาว ชาวบ้านจะแยกไหลจากคอเดิมไปขยายพันธุ์และจะตัดเมื่อมีอายุราว 3 เดือน ก่อนที่ต้นจะออกดอกใช้เวลาตากแดด 4 - 5 วัน ในต่างประเทศ เช่น อเมริกาเหนือและใช้ลำต้นของ Scirpus lacustris สานทำกระจาดที่นั่งและสานเสื่อ อีกชนิดหนึ่ง คือ Scirpus tatara ใช้ทำแพและเรือคานู (canoe) ส่วนในจีนและญี่ปุ่นใช้กินหัวของ Scirpus tuberosus ทั้งสามชนิดดังกล่าวไม่มีในบ้านเรา

ประวัติการทอเสื่อ

มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงว่ามีการใช้เสื่อในประเทศไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ดังปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ซึ่งพระนิพนธ์ไว้ในเอกสารคราวเสด็จพระราชดำเนินประพาสหัวเมืองฝั่งตะวันออกที่เมืองจันทบุรี ในราว พ.ศ.2450 มีหลักฐานสำคัญที่ทำให้เห็นว่าเสื่อจันทบูรนั้นได้ริเริ่มขึ้นโดยฝีมือของชาวญวนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดจันทบุรี ในพื้นที่บริเวณหลังวัดโรมันคาทอลิค ต.จันทนิมิต อ.เมือง จ.จันทบุรี ประวัติการเข้ามาของชาวญวนมีหลักฐานปรากฏในปี พ.ศ.2254 (อยุธยาตอนปลาย) ที่บันทึกว่าพระสังฆราชปิออง ซีเอซ ได้ให้คุณพ่อเฮิ้ต (Hentteh) เดินทางจากประเทศญวนมาดูแลชาวญวนที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคอทอลิค ในจังหวัดจันทบุรี พบว่าในขณะนั้นมีชาวญวนคาทอลิคราว 150 คนที่มาอยู่ที่จันทบุรี ก่อนหน้านั้นหลายปี

จนกระทั่งปี พ.ศ.2377 (รัชกาลที่ 3) วัดโรมันคาทอลิคถูกสร้างขึ้น ณ บริเวณ ต.จันทนิมิต ในปัจจุบัน เป็นที่อยู่ของคนญวนเดิม และอพยพเข้ามาตั้งแต่ช่วงต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ชาวญวนเหล่านี้นับถือพุทธศาสนา ซึ่งต่อมาไม่นานก็ผสมผสานกลมกลื่นเข้ากับชุมชนในท้องถิ่น (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, 2518 อ้างถึงใน ศักดิ์สิทธิ์ สีขาวอ่อน, 2555) ต่อมาในช่วงสมัยฝรั่งเศสยึดครองจันทบุรี (รศ.112) พ.ศ.2436 ยังปรากฏว่าชาวญวนก็เข้ารีต (สมัครใจนับถือศาสนาคริสต์) และทหารญวนในอาณัติฝรั่งเศสเข้ามาในเมืองจันทบุรีอีกมาก ทั้งนี้กินเวลาที่ชาวญวนมาอยู่จันทบุรี รวมเวลามากกว่า 286 ปี คนญวนได้ชื่อว่า หลวงสาครคชเขตต์ ได้กล่าวถึงเสื่อจันทบูรในหนังสือ “จดหมายเหตุความทรงจำสมัยฝรั่งเศสยึดจันทบุรี ตั้งแต่ พ.ศ. 2436 - 2447” ความว่า

การทำเสื่อญวนนั้นตามธรรมดาเชื้อชาติญวนนับว่าเป็นผู้ที่มีความชำนิชำนาญในการพลิกแพลงจัดทำยิ่งกว่าบุคคลชาติไทยด้วยกัน ซึ่งพวกนักบวชชีแห่งสำนักวัดโรมันคาทอลิคด้วยแล้วก็เกือบจะต้องนับว่า เขามีความรู้ความชำนาญมากที่สุด ฉะนั้นเสื่อจันทบุรีที่มีลวดลายลักษณะดอกดวง งดงาม หรือจะเป็นภาพสัตว์ต่าง ๆ ตลอดจนแม้ที่สุดจะประดิษฐ์ เป็นตราอาร์มของรัฐบาล ดังเช่น รูปช้าง รูปครุฑ เหล่านี้ เขาจะทำได้เป็นอย่างดี นอกจากเขาจะทำเป็นเสื่อสำหรับใช้ธรรมดาแล้วในเวลานี้พวกช่างทอเสื่อยังได้ประดิษฐ์เป็นภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ อีกหลายอย่าง ดังเช่น การทำกระเป๋าเสื่อชนิดใส่เสื้อผ้า สิ่งของเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ จนถึงขนาดเล็กใส่สตางค์เป็นที่สุด หรือจะทำเป็นหมอนอิง เบาะ เก้าอี้ โดยจะผลิตเป็นลวดลายขนาดใด ๆ ก็ย่อมจัดทำได้สุดแต่ผู้ต้องการจะให้ทำ เขาก็รับจัดทำให้ทั้งนั้น นับได้ว่าสินค้าเสื่อกับกระเป๋าเหล่านี้ เป็นสินค้าสำคัญของชาวจันทบุรีอีกประเภทหนึ่ง (หลวงสาครคชเขตต์ (ประทวน สาคริกานนท์), 2552)

การผลิตเสื่อกกในสมัยแรกเริ่มของชาวญวนในจังหวัดจันทบุรีนั้น ต้องไปหาต้นกกจากพื้นที่ที่สามารถปลูกได้ คือที่หมู่บ้านเสม็ดงาม อ.เมือง และหมู่บ้านบางสระเก้า อ.แหลมสิงห์ เพราะพื้นที่ทั้งสองหมู่บ้านนี้เป็นพื้นที่ลุ่ม มีน้ำขัง มีต้นกกขึ้นอยู่ทั่วไป ด้วยเหตุนี้อาชีพการทอเสื่อจึงได้แพร่กระจายเข้ามาในหมู่บ้านทั้งสองแห่งนี้ในเวลาต่อมา (นิตยสารสารคดี, 2538 อ้างถึงใน ศักดิ์สิทธิ์ สีขาวอ่อน, 2555)

ชาวญวนมักจะเหมาซื้อกกจากชาวบ้านเป็นไร่โดยไปตัดเก็บและขนแบกกันมาเอง แล้วคัดขนาดที่มีความยาวตั้งแต่ 2 - 3 คืบ ถึง 8 - 9 คืบ จักแต่งอย่างดีแล้วนำไปตากแดดให้แห้งสนิทก่อนจึงนำมาย้อมสี หลังจากย้อมสีและตากแห้งดีแล้วจึงนำเสื่อกกมาทอเป็นผืนเสื่อ และเย็บริมให้เรียบร้อย สมัยก่อนถ้าต้องการสีแดงเขาใช้เปลือกไม้ฝาก ซึ่งหาได้ตามป่าเมืองจันทบุรี ถ้าต้องการสีดำก็นำไปคลุกโคลน แต่หากโดนน้ำก็จะหลุดลอกง่าย ด้วยเหตุนี้มักเป็นที่เข้าใจว่า สีเสื่อกกดั้งเดิมของเสื่อจันทบุรีนั้นมีเพียงสีดำและแดงเท่านั้น

ต่อมากิจการทอเสื่อของชาวญวนค่อยๆลดจำนวนลง เพราะอาชีพค้าพลอยเริ่มเข้ามาในหมู่บ้านเรื่อยมาจนในช่วงปี พ.ศ.2522 - 2523 ตลาดพลอยเมืองจันท์รุ่งโรจน์ เจริญเติบโตสูงสุด ชาวญวนส่วนใหญ่ที่ประกอบอาชีพทอเสื่อต่างพากันละทิ้ง หันมาค้าพลอยซึ่งทำรายได้ดีกว่า อีกทั้งการได้มาเป็นตัวเงินนั้นก็ได้เป็นกอบเป็นกำไม่ใช้เวลานานเท่ากับการทอเสื่อขาย เป็นสาเหตุให้กิจการทอเสื่อของชาวญวนลดน้อยลงมาก แต่ก็เหลืออยู่บ้าง เช่น กิจการทอเสื่อของคุณลุงนิคม เขมาวาสน์ เจ้าของร้านจำเนียรหัตถกรรมอยู่บริเวณวัดจันทนิมิต

พื้นที่บริเวณหลังวัดโรมันคาทอลิค ซึ่งอดีตแทบทุกหลังคาเรือนจะมีอาชีพทอเสื่อกันเป็นส่วนใหญ่ แต่ในปัจจุบันนี้จะพบเห็นทอเสื่อบ้างแต่น้อยมาก และจะเห็นได้ว่าชาวญวนบริเวณหลังวัดในปัจจุบันมีอาชีพค้าพลอย เจียระไรพลอย กันเป็นส่วนมาก จึงเป็นสาเหตุให้กิจการทอเสื่อในบริเวณหลังวัดโรมันคาทอลิคลดลง

ชนิดของเสื่อ

1. เสื่อกก เป็นเสื่อที่ผลิตจากต้นกก ซึ่งเป็นพืชล้มลุกมีหัวคล้ายข่า แต่เล็กกว่า ปลายลำต้นมีดอก แพร่พันธุ์ด้วยหัว ด้วยการแตกแขนงเป็นหน่อ กกจัดเป็นพืชเส้นใย ปลูกและเจริญงอกงามได้ดีในประเทศไทย ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากต้นกกพันธุ์ต่าง ๆ ได้แก่

1.1 เสื่อจันทบูร เป็นเสื่อที่ผลิตจากกกจันทบูร ซึ่งเป็นกกที่มีลักษณะลำต้นกลม จึงอาจเรียกว่ากกกลม หรือกกเสื่อ ลำต้นเรียวคล้ายต้นคล้า ผิวสีเขียวแก่ ข้างในลำต้นมีเนื้ออ่อน สีขาว เป็นกกที่ปลูกกันมานานแล้วในภาคตะวันออก คือ จังหวัดจันทบุรี ระยองและตราด ซึ่งมีการปลูกมากที่สุดในจังหวัดจันทบุรี ทั้งนี้หากเป็นกก ที่ปลูกในแหล่งน้ำจืด เส้นใยกกจะไม่เหนียว แต่หากปลูกในแหล่งน้ำกร่อย (ที่แถบชายฝั่งทะเล) จะได้เส้นใยที่เหนียว

1.2 เสื่อกกที่ทอจากกกลังกา เป็นกกที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ต้นค่อนข้างกลม ใช้ทอเสื่อในบางจังหวัด เช่น สกลนคร ขอนแก่น กาฬสินธุ์ กกจันทบูร กกกลมและกกลังกา มีลักษณะลำต้นกลมคล้ายกัน บางครั้งอาจมีความสับสนในการเรียกชื่อ

1.3 เสื่อกกที่ทอจากกกสามเหลี่ยม ซึ่งพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือนำกกชนิดนี้มาใช้ ซึ่งชาวบ้านจะเรียกว่า กกผือ หรือต้นปรือ หรือกกควาย เช่นในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี มหาสารคาม ขอนแก่น กาฬสินธุ์ หนองคาย (กองส่งเสริมเทคโนโลยี, 2535 อ้างถึงใน ศักดิ์สิทธิ์ สีขาวอ่อน, 2555) กกสามเหลี่ยม มีลักษณะลำต้นเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านทั้งสามเว้าเข้าหาแกนกลาง ผิวสีเขียวอ่อน สูงประมาณ 1 เมตร ผิวแข็งกรอบและไม่เหนียว

2. เสื่อกระจูด (กะจูด) หรือสาดจูด ทอจากกกกระจูด ซึ่งเป็นพืชน้ำจำพวกกกชนิดหนึ่ง แหล่งที่มาพบมากอยู่ทางหมู่เกาะมาดากัสการ์ มาริเซียส ลังกา สุมาตราและแหลมมลายู ในประเทศไทยจะมีทางภาคใต้ และภาคตะวันออก ปลูกตามหนองบึง หรือบริเวณที่มีน้ำขัง หรือที่เป็นดินโคลนชื้นแฉะหรือที่เรียกว่า พรุ ลำต้นกระจูดคล้ายกับต้นกกที่ใช้ทอเสื่อ แต่กกกระจูดจะมีลำต้นกลมกว่าและข้างในกลวง เมื่อโตเต็มที่จะสูงประมาณ 2 เมตร ก่อนนำกกกระจูดมาสานต้องนำมาทุบให้แบนเสียก่อน ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากกกกระจูดสามารถทำได้หลายประเภท เช่น ทำเป็นเสื่อรองนั่งและปูนอน ทำกระสอบใส่ข้าวสารหรือของแห้งต่าง ๆ ทำเชือกมัดของและทำเป็นใบเรือเดินชายฝั่งทะเล การปลูกต้นกระจูดและผลิตภัณฑ์เสื่อกระจูดมีมากในหลายอำเภอของจังหวัด สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง และนราธิวาส (วิวัฒน์ชัย บุญศักดิ์, 2532)

3. เสื่อเชียงราย เป็นเสื่อที่ผลิตจากกกยูนาน ซึ่งได้นำเข้ามาพร้อมกับการอพยพของจีนฮ่อ จากมณฑลยูนานทางตอนใต้ของจีนเข้ามาในภาคเหนือของไทย เมื่อราวร้อยกว่าปีมาแล้ว ปลูกมากที่ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

4. เสื่อลำเจียกหรือเสื่อปาหนัน เป็นเครื่องจักสานเฉพาะถิ่นทางภาคใต้ฝั่งตะวันตกของไทย โดยเฉพาะที่จังหวัดกระบี่ เป็นเสื่อที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ทำจากใบลำเจียกหรือใบปาหนันซึ่งเป็นต้นไม้จำพวกเตย นำมาสานเป็นเสื่อ กระสอบ (หรือสอบ) สำหรับใส่ข้าวสารหรือพืชผล สำหรับการทอเป็นเสื่อปูรองนั่งที่วัดหรือสุเหร่า โดยเฉพาะผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม สำหรับคู่แต่งงานใหม่ จะสานเสื่อเพื่อใช้ปูนอนเป็นที่นอน โดยต้องใช้เสื่อประมาณ 12 - 30 ผืน ซึ่งผืนที่อยู่ด้านบนสุดที่เรียกว่า “สาดยอด” หรือ “ยอดสาด” หรือ “ยอดเสื่อ” จะสานเป็นลวดลายสวยงาม อาจประดับด้วยกระจก ปักด้วยไหมและดิ้นทอง

5. เสื่อหวาย เป็นเสื่อที่ผลิตจากเส้นหวาย มีลักษณะเป็นเถายาว มักพบในป่า มีคุณสมบัติ เหนียวแข็งแรง ทนทาน มีแหล่งผลิตอยู่ที่ จังหวัดบุรีรัมย์ ศรีษะเกษ สุรินทร์และภาคกลางที่จังหวัดนครสวรรค์

6. เสื่อคล้า เป็นเสื่อที่ผลิตจากต้นคล้า ซึ่งเป็นต้นไม้ป่าชนิดหนึ่งลักษณะคล้ายต้นข่าหรือต้นกกใบเรียวคล้ายใบข่าแต่สั้นกว่า เป็นพืชที่มีผิวเหนียวทนทานมาก จะต้องคัดเลือกต้นคล้าที่มีลำต้นตรงยาวประมาณ 80 - 100 ซม. นำมาตากแดดจนเป็นสีน้ำตาลไหม้ ก่อนนำมาสานจะพรมน้ำให้ผิวคล้านุ่มจะทำให้สานง่ายขึ้น เสื่อคล้าผลิตใช้ในครัวเรือนทางภาคตะวันออก จังหวัดจันทบุรีแถบตำบลขโมง อำเภอท่าใหม่ ตำบลชำโสม อำเภอมะขาม ชุมชนชาวชอง กิ่งอำเภอเขาคิชกูฏ ส่วนทางภาคใต้นิยมนำคล้ามาสานทำเป็นภาชนะต่าง ๆ เช่นเดียวกับไม้ไผ่หรือหวาย (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2532)

7. เสื่อลำแพน เป็นเสื่อที่ผลิตจากผิวของต้นไผ่ ซึ่งนำมาจักเป็นตอกให้แบนใหญ่แล้วสานด้วยลายสอง หรือลายสาม มักใช้ไม้ไผ่เฉี้ยะหรือไม้ป้าว เพราะเป็นไม้เนื้ออ่อนนำมาจักเป็นเส้นตอกได้ดี เสื่อลำแพนนิยมสานเป็นผืนใหญ่ ๆ ใช้ทำฝาบ้านหรือเพดานบ้าน บางบ้านก็นำไปใช้ ปูนั่ง ปูนอน หรือบางทีก็นำไปใช้ตากพืชพันธุ์ ตากปลา ตากกุ้ง เป็นต้น

8. เสื่อแหย่ง นิยมนำมาสานเสื่อสำหรับปูนั่งนอน มีทำไม่มากนัก “แหย่ง” เป็นพืชอีกชนิดหนึ่งที่ชาวเหนือนำมาใช้ทำเครื่องสาน แหย่งมีลักษณะคล้ายไม้ไผ่ แต่อ่อนนุ่มกว่า ไม่มีข้อแข็งกว่าหวาย ใช้ได้ทนกว่ากก ชอบขึ้นตามที่ชื้นแฉะในเขตภาคเหนือของไทย นิยมนำมาสานเสื่อสำหรับปูนั่งนอน หรือเป็นส่วนประกอบของบ้าน เช่น ฝาบ้าน เพดานบ้าน หรือสานเป็นแผ่น ใช้ประโยชน์ในลักษณะต่างๆ กันได้ดี เพราะมีผิวสีเหลืองสวย เมื่อใช้ไปนาน ๆ จะขึ้นเป็นมันเงา แหย่งในภาคเหนือในปัจจุบัน มีทั้งที่ขึ้นเองและที่ชาวบ้านนำมาปลูกเอาไว้ใช้

9. เสื่อดอกอ้อ ทำที่เมืองจันทบุรี โดยการนำเอาก้านดอกของต้นอ้อมาผ่า แล้วนำมาทอเป็นเสื่อสีเหลืองโดยธรรมชาติ ไม่ต้องย้อม ไม่เป็นสินค้าซื้อขาย เพียงแต่ทอไว้มอบให้กัน (วัฒนะ จูฑะวิภาต, 2537)

ประโยชน์ของต้นกก

1. ทำเป็นเสื่อสำหรับนอน สำหรับปูพื้นในห้องรับแขกแทนพรมและปูลาดตามพื้นโบสถ์ วิหาร เพื่อความสวยงาม

2. ทำเป็นกระเป๋าแทนกระเป๋าหนัง ทำเป็นรูปต่าง ๆ ได้หลายแบบแล้วแต่ผู้ประดิษฐ์คิดค้นแบบต่าง ๆ กัน ทำเป็นกระเป๋าสตางค์ ทำเป็นกระเป๋าหิ้วสตรี กระเป๋าใส่เอกสาร แต่ปัจจุบันมีผู้ทำกันน้อย เพราะกระเป๋าหนัง กระเป๋าพลาสติก ราคาถูกลงมากการทำไม่ค่อยคุ้มค่าแรงงาน

3. ทำเป็นหมอน เช่น หมอนรองที่นั่ง หมอนพิงพนักเก้าอี้ เรียกว่า หมอนเสื่อ

4. ทำเป็นกระสอบ เรียกว่ากระสอบกก

5. ทำเป็นเชือกสำหรับมัดของที่ห่อแล้ว ตามร้านค้าทั่วไปนิยมใช้เชือกกก เพราะราคาถูกมาก

6. ทำเป็นหมวก ใช้กันแดด กันความร้อนจากแสงแดด กันฝนหรือเพื่อความสวยงาม

7. ทำเป็นกระจาดใส่ผลไม้ หรืออาหารแห้ง

8. การใช้งานด้านภูมิทัศน์ ใช้ปลูกเป็นไม้ประดับริมสระน้ำในสวนหรือปลูกในภาชนะร่วมกับไม้น้ำอื่น ๆ

9. เป็นแหล่งหลบซ่อนตัวของสัตว์น้ำวัยอ่อน และต้นกกมีคุณสมบัติในการบำบัดน้ำเสีย ปรับสมดุลนิเวศน์วิทยา

10. ใช้เป็นยารักษาโรค เช่น

- ใบ ตำพอกฆ่าพยาธิบาดแผล
- ต้น รสเย็นจืด ต้มเอาน้ำดื่ม รักษาโรคท่อน้ำดีอักเสบ ขับน้ำดี
- ดอก รสฝาดเย็น ต้มเอาน้ำอม แก้แผลเปื่อยพุพองในปาก
- เหง้า รสขม ต้มเอาน้ำดื่มหรือบดเป็นผงละลายน้ำร้อนดื่ม บำรุงธาตุ เจริญอาหาร แก้เสมหะขับน้ำลาย
- ราก รสขมเอียน ต้มเอาน้ำดื่ม หรือตำกับเหล้า คั้นเอาน้ำดื่ม แก้ช้ำใน ขับโลหิตเน่าเสีย

กระบวนการผลิต

ขั้นเตรียมต้นกก

- ตัดหรือเก็บเกี่ยวต้นกกที่ปลูกไว้ในบริเวณพื้นที่บ้านของตน
- นำต้นกกมาแยก และเลือกกกที่มีขนาดเท่ากัน

- นำต้นกกที่คัดเลือกได้ขนาดที่ต้องการแล้ว มาสอยเป็นสอง สาม หรือสี่ส่วน ตามขนาดลำต้นของต้นกก ถ้าเส้นเล็กผืนเสื่อกกจะทอได้ละเอียดและแน่นหนา

- นำเส้นกกที่สอยเสร็จแล้วมาผึ่งแดดให้แห้ง ประมาณ 4 - 5 วัน

ภาพ 5 ต้นกกที่สอยเสร็จแล้วผึ่งแดดให้แห้ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

การทอเสื่อกก

1. กางเครื่องทอเสื่อกก
2. นำฝืนมาวางไว้ในช่องของเครื่องทอ (กี่)
3. สอดด้ายไนล่อนใส่ในรูฟืมโดยรูแรกและรูสุดท้ายใช้ด้าย 4 เส้น จากนั้นก็สอดด้าย ตามรูที่เรากำหนดแบบไว้
4. วางไม้ขื่อบนหัวเสาเครื่องทอ (กี่) เพื่อให้เส้นด้ายตึง
5. ลงมือทอโดยใช้ไม้สอดเส้นกกใส่ตามฟืมคว่ำหรือหงายสลับกันทุกครั้ง คนทอจะเก็บปลาย (ไพ) กกสลับซ้ายขวา

ภาพ 6 ใช้ไม้สอดเส้นกกใส่ตามฟืมคว่ำหรือหงายสลับกัน
(ถ่ายภาพโดย สุบัน พุธสม สมาชิกกลุ่มทอเสื่อกกบ้านหนองนกชุม ได้รับอนุญาต)

6. เมื่อทอได้พอขนาดจะต้องเก็บม้วนผืนเสื่อโดยยกไม้ขื่อลงแล้วม้วนเสื่อ

ภาพ 7 ตัดตกแต่งปลายกกริมทั้ง 2 ด้าน
(ถ่ายภาพโดย สุบัน พุธสม สมาชิกกลุ่มทอเสื่อกกบ้านหนองนกชุม ได้รับอนุญาต)

7. เมื่อทอเสร็จก็ตัดเสื่อออกจากเครื่องทอ (กี่) แล้วมัดปลายเชือกให้เรียบร้อย
8. ใช้กรรไกรตัดตกแต่งปลายกกริมด้านซ้ายและด้านขวาให้เรียบร้อย

ภาพ 8 เสื่อที่เย็บผ้ากุ้นริมพร้อมจำหน่าย
(ถ่ายภาพโดย สุบัน พุธสม สมาชิกกลุ่มทอเสื่อกกบ้านหนองนกชุม ได้รับอนุญาต)

บทสรุป

เสื่อกก เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีใช้กันอยู่ทั่วไปทั้งในประเทศหรือต่างประเทศ ทั้งนี้เพราะต้นกกเป็นพืชธรรมชาติที่ขึ้นอยู่ทั่วทุกภูมิภาค และภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นที่นำต้นกกมาแปรสภาพก็มีลักษณะคล้ายกันหรือได้อิทธิพลทางความคิดจากกันและกัน ทำให้เสื่อกกถูกจัดได้ว่าเป็นปัจจัยจำเป็นอย่างหนึ่ง ต่อการดำรงชีวิตของผู้คนในอดีต

การทอเสื่อกก เป็นภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ที่นำเอาต้นกกมาแปรสภาพให้เป็นเส้น แล้วสานทอให้เป็นแผ่นผืน เพื่อนำมาใช้ปูลาดรองนั่งหรือนอนหรือทำธุรกรรมต่าง ๆ ตลอดจนทำพิธีกรรมทางศาสนา และความเชื่อ

กลุ่มทอเสื่อบ้านหนองนกชุม หมู่ 2 ตำบลทุ่งทราย อำเภอทรายทองวัฒนธรรม จังหวัดกำแพงเพชร อาศัยความรู้และภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งอพยพมาจากภาคอีสาน จัดตั้ง กลุ่มทอเสื่อกกบ้านหนองนกชุม เมื่อปี พ.ศ.2546 เพื่อเป็นการสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่ชุมชน โดยได้รับพระราชทานพันธ์ต้นกกจากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และได้ขยายพันธ์เพื่อให้ชาวบ้านมาปลูกในบริเวณพื้นที่บ้านของตน ซึ่งพันธ์ต้นกกพระราชทานนี้จะมีความพิเศษ คือ ลำต้นจะมีขนาดใหญ่และมีความเหนียวเป็นพิเศษ

สมาชิกในกลุ่มจะทำการทอเสื่อที่บ้านตนเอง เมื่อทอเสร็จจะนำมาสินค้ารวมที่กลุ่มเพื่อจำหน่ายในงานประจำปีของจังหวัดกำแพงเพชร เป็นของที่ระลึกสำหรับแขกผู้ใหญ่ที่มาเยี่ยมชมหมู่บ้าน ใช้ในงานบุญงานประเพณีต่าง ๆ ของหมู่บ้าน แม้กระทั่งลูกหลานที่ไปทำงานต่างจังหวัด กลับมาบ้านก้อซื้อไปจำหน่ายต่อเป็นต้น โดยผลกำไรจะนำเข้ากลุ่มและมีเงินปันผลให้แก่สมาชิกในกลุ่ม (สุบัน พุธสม, การสัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2562)

บรรณานุกรม

วัฒนะ จูฑะวิภาต. (2537). *ศิลปะพื้นบ้าน.* สำนักพิมพ์อักษรกราฟฟิค.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2532). *เครื่องจักรสานในประเทศไทย.* สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

วิวัฒน์ชัย บุญศักดิ์. (2532). *ศิลปหัตถกรรมไทย.* สำนักพิมพ์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

ศักดิ์สิทธิ์ สีขาวอ่อน. (11 กุมภาพันธ์ 2555). *มาอนุรักษ์การทอเสื่อกันเถอะ.* การอนุรักษ์ทอเสื่อพื้นบ้าน. https://pinthong-seekhaw-on.blogspot.com/2012/02/blog-post.html

หลวงสาครคชเขต (ประทวน สาคริกานนท์). (2552). *จดหมายเหตุความทรงจำสมัยฝรั่งเศสยึดจันทบุรี ตั้งแต่ พ.ศ. 2436 - 2447.* สำนักพิมพ์ศรีปัญญา.

TONKOK. (ม.ป.ป.). *ชนิดของกก.* TONKOK. http://diewtokkok.blogspot.com/p/blog-page_3594.html

ไม้กวาดบ้านบ่อแก้ว ตำบลพานทอง อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร

จีรวรรณ ผึ่งบางแก้ว[1]

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์และของที่ระลึก กรณีศึกษา ไม้กวาดบ้านบ่อแก้ว ตำบลพานทอง อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร โดยธรรมชาติของมนุษย์ได้มีการพัฒนาที่อยู่อาศัยตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์จนถึงปัจจุบันที่อาศัยอยู่ในถ้ำเพื่อใช้เป็นที่กันแดดกันฝน แต่การอาศัยอยู่ในถ้ำนาน ๆ และมีลูกมีหลานจำนวนมากขึ้น จึงทำให้ที่อยู่อาศัยของมนุษย์ไม่สะดวก เนื่องจากภายในถ้ำมีพื้นที่จำกัด จึงได้มีการพัฒนาที่อยู่อาศัยภายนอกถ้ำขึ้น โดยการดัดแปลงนำเอาวัตถุดิบในท้องถิ่นมาทำการปลูกเป็นกระท่อมหรือบ้านเป็นที่อยู่อาศัย ซึ่งการดัดแปลงที่อยู่อาศัยนั้นก็ได้ดัดแปลงนำเอาวัตถุดิบในท้องถิ่นนำมาผูกเป็นกำ ๆ เป็นไม้กวาดสำหรับทำความสะอาดพื้น และบริเวณบ้านด้วย เนื่องจากระยะแรก ๆ ในการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยมนุษย์ต้องอาศัยอยู่บนพื้นดิน การทำไม้กวาดสำหรับกวาดนั้นจึงใช้วัสดุที่มีลำต้นที่แข็งและเหนียว เช่น กิ่งไผ่ ต้นพืช ก้านต้นพืช เป็นต้น ต่อมามนุษย์ได้ดัดแปลงที่อยู่อาศัยโดยการยกพื้นขึ้นโดยการใช้ฟากไม้ไผ่ และพื้นไม้ การใช้ไม้กวาดชนิดลำต้นแข็งทำความสะอาดพื้นบ้านไม้สะดวก จึงได้คิดค้นหาวัสดุอื่นนำมาทำไม้กวาดขึ้น ได้แก่ เส้นใยกาบมะพร้าว เส้นใบตาล ดอกหญ้าชนิดที่อ่อนและเหนียวจะใช้ปัดกวาดไม่หักและไม่หลุดง่าย รูปแบบของไม้กวาดจึงได้มีการพัฒนาให้สอดคล้องกับวัสดุที่จะนำมาทำไม้กวาดด้วย ตลอดจนการปรับปรุงด้ามสำหรับจับถือให้สะดวกกับการใช้งานและสวยงามด้วยตามสมัยนิยมเช่น การใช้ไม้ไผ่ หวาย ไม้กลึง และการประยุกต์นำเอาด้ามพลาสติกมาประกอบด้ามไม้กวาดด้วย

ผลิตภัณฑ์กลุ่มไม้กวาดบ้านบ่อแก้ว ตำบลพานทอง อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร มีไม้กวาดทั้งแบบแข็งและแบบอ่อน สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวตั้งแต่รายได้เสริมไปจนถึงรายได้หลัก ด้วยคุณภาพของไม้กวาดบ้านบ่อแก้วนั้นมีความแข็งแรงและความคงทนต่อการใช้งาน จึงทำให้ไม้กวาดของที่นี้จัดเข้ามาอยู่ในสินค้า OTOP ได้ไม่ยาก

คำสำคัญ : ไม้กวาด, บ้านบ่อแก้ว

ความเป็นมาของไม้กวาดบ้านบ่อแก้ว

บ้านบ่อแก้ว ตั้งขึ้นเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2506 ประชาชนส่วนใหญ่ย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดอุดรธานี มาตั้งรกรากที่ลาดยาว แล้วย้ายมาตั้งหมู่บ้านชื่อว่า บ้านหนองตะโกน (บางคนก็ว่าบ้านทุ่งตะโกน) ประมาณในปี พ.ศ. 2509 โดย นายสมบิน ธนูทอง เป็นผู้นำย้ายมาตั้งอยู่ชายทุ่ง ซึ่งเป็นบริเวณที่แคบประกอบกับมีบุคคลย้ายถิ่นฐานมาอีกหลายครอบครัวอยู่ได้ประมาณ 6 ปี ที่หนองตะโกนเกิดโรคระบาดจึงพากันย้ายหมู่บ้านใหม่มาอยู่ในบริเวณที่กว้างขวาง ชาวบ้านได้พากันไปขุดบ่อน้ำที่บริเวณหมู่บ้าน (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งอนามัยของหมู่บ้าน) เมื่อขุดลงไปได้พบน้ำสะอาดเหมือนแก้วเลยตั้งชื่อว่า บ่อแก้ว จึงนำชื่อบ่อแก้วนี้ไปตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านบ่อแก้ว” เดิมบ้านบ่อแก้วขึ้นอยู่กับตำบลหนองคล้า ต่อมาในปี พ.ศ. 2517 ขึ้นอยู่กับตำบลหนองทอง และจากนั้นเมื่อแยกเป็นตำบลพานทองบ้านบ่อแก้วจึงขึ้นกับตำบลพานทอง ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2521 เป็นต้นมา (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร, 2549)

---

[1] เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ในสมัยก่อนพื้นที่เป็นป่า มีสัตว์ป่ามากมาย อาชีพแรกเริ่มของชาวบ้าน คือ การทำนา แต่ในปัจจุบันนอกจากการทำนาแล้วยังทำสวนปลูกผลไม้ ปลูกส้ม ปลูกกล้วย และชาวบ้านบางรายมีรายได้เสริมอีกอย่างหนึ่ง คือ การทำหัตถกรรมไม้กวาดทางมะพร้าว (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร, 2549)

กลุ่มไม้กวาดบ้านบ่อแก้ว ตำบลพานทอง อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร เกิดจากการรวมกลุ่มกัน โดยประธานกลุ่ม คือ นางพัดษณา จันมา อายุ 59 ปี เล่าว่า ตอนแรกตนได้เป็นลูกจ้างอยู่ที่กรุงเทพมหานคร แล้วเห็นขายได้กำไรดี เลยคิดกลับมาที่บ้านบ่อแก้วเพื่อคิดจะลงทุนทำกันเองเลย รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มไม้กวาดบ้านบ่อแก้วขึ้นมา ซึ่งมีสมาชิกในกลุ่มทั้งหมด 8 คน โดยลงทุนซื้ออุปกรณ์เองและส่งสินค้าเอง ซึ่งปัจจุบันได้ขึ้นทะเบียนวิสาหกิจชุมชนและได้รับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนอีกด้วย (พัดษณา จันมา, การสัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2562)

วันที่ 31 ตุลาคม 2561 กลุ่มไม้กวาดบ้านบ่อแก้วได้ร่วมออกร้านจัดจำหน่ายในงานพิธีเปิดงานโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ภายใต้โครงการไทยนิยมยั่งยืน ณ บ้านบ่อแก้ว หมู่ที่ 5 ตำบลพานทอง ตามสโลแกน "ท่องเที่ยวเก๋ไก๋ กินข้าวกระติ๊บใหญ่ ชมไม้กวาดยักษ์" โดยโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี นั้น ถูกขับเคลื่อนพัฒนาประเทศตามโครงการ “ไทยนิยม ยั่งยืน” จากการที่รัฐบาลปัจจุบันมีนโยบายลดความเหลื่อมล้ำของสังคมที่มุ่งสร้างรายได้และความเจริญ ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ โดยให้ภาคเอกชนและภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการร่วมกันภาครัฐ เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินงานโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ที่เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2544 ในภูมิภาคทั่วประเทศ และมอบหมายให้กรมการพัฒนาชุมชน เป็นผู้รับผิดชอบหลักส่งเสริมดำเนินงาน OTOP โดยร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ยกระดับผลิตภัณฑ์ และพัฒนาช่องทางการตลาดที่หลากหลายเพื่อให้ขายสินค้าได้ อีกทั้งยังมุ่งปรับตัวสู่การค้าแบบสากล โดยต้องมีการเปลี่ยนผ่านยุคการผลักดันขายสินค้า OTOP ออกจากชุมชน สู่รายได้ตามความต้องการ (Demand Driven Local Economy) โดยการจำหน่ายสินค้าที่อยู่ในชุมชนจากการท่องเที่ยว มีการใช้เสน่ห์ ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความคิดสร้างสรรค์ แปลงเป็นรายได้ รวมทั้งทำให้มีคุณค่าเพียงพอเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือน และใช้จ่ายเงินในทุกกิจกรรมของชุมชน ส่งผลให้เกิดการกระจายรายได้อยู่กับคนในชุมชนโดยรอบ เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างแท้จริง (เทศบาลตำบลท่าน้ำอ้อยม่วงหัก, ม.ป.ป.)

ภาพ 1 บรรยากาศพิธีเปิดงานโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี

หมายเหตุ: จาก วินัย ทองนพรัตน์. (3 พฤศจิกายน 2561). เปิดหมู่บ้านท่องเที่ยว otop นวัตวิถี บ้านบ่อแก้ว... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/media/set?vanity=100002187427605&set=a.1937825769633652

ภาพ 2 บรรยากาศพิธีเปิดงานโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี

หมายเหตุ: จาก วินัย ทองนพรัตน์. (3 พฤศจิกายน 2561). เปิดหมู่บ้านท่องเที่ยว otop นวัตวิถี บ้านบ่อแก้ว... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1937830232966539&set=a.1937825769633652

ภาพ 3 บรรยากาศพิธีเปิดงานโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี

หมายเหตุ: จาก วินัย ทองนพรัตน์. (3 พฤศจิกายน 2561). เปิดหมู่บ้านท่องเที่ยว otop นวัตวิถี บ้านบ่อแก้ว... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1937830119633217&set=a.1937825769633652

ภาพ 4 บรรยากาศพิธีเปิดงานโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี

หมายเหตุ: จาก วินัย ทองนพรัตน์. (3 พฤศจิกายน 2561). เปิดหมู่บ้านท่องเที่ยว otop นวัตวิถี บ้านบ่อแก้ว... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1937860012963561&set=a.1937825769633652

การทำไม้กวาดของบ้านบ่อแก้ว

1. ไม้กวาดอ่อน

วัสดุและอุปกรณ์

1. ดอกหญ้า

ภาพ 5 ดอกหญ้า
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. เข็มเย็บกระสอบ
3. ตะปู
4. ค้อน
5. เชือกไนล่อน

ภาพ 6 เชือกไนล่อน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

6. ไม้ไผ่ลวกเขา

ภาพ 7 ไม้ไผ่ลวกเขา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

7. น้ำมันยาง

ภาพ 8 น้ำมันยาง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

8. ชันบด

ภาพ 9 น้ำมันยาง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

กระบวนการทำไม้กวาดดอกหญ้า

1. นำเชือกไนล่อนมามัดกับไม้ไผ่ โดยไม้ไผ่มีขนาด 75 เซนติเมตร

ภาพ 10 การทำไม้กวาดดอกหญ้าขั้นตอนแรก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. นำดอกหญ้าที่ทำความสะดาดและตากแดดแห้งแล้วมาคัดเป็น 2 แบบ คือ ดอกหญ้าขนาดสั้น และดอกหญ้าขนาดยาว แล้วชั่งดอกหญ้าให้ได้ 2 ขีด 2 มิลลิเมตร

ภาพ 11 การทำไม้กวาดดอกหญ้าขั้นตอนที่ 2
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. นำดอกหญ้าขนาดยาวหุ้มดอกหญ้าขนาดเล็กให้ได้ 12 ช่อ โดยจำนวนดอกหญ้าทั้งสองแบบเมื่อมารวมกันแล้ว ต้องไม่น้อยหรือมากเกินไป

ภาพ 12 การทำไม้กวาดดอกหญ้าขั้นตอนที่ 3
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

4. เมื่อเสร็จแล้วนำดอกหญ้ามัดกับไม้ไผ่ที่ทำไว้ในข้อ 2 โดยทำทีละช่อทีละข้าง แล้วใช้เข็มเย็บกระสอบร้อยเชือกไนล่อนรัดและถักไปเรื่อย ๆ จนหุ้มปลายดอกหญ้าหมด

ภาพ 13 การทำไม้กวาดดอกหญ้าขั้นตอนที่ 4
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

5. นำตะปูมาตอกให้ติดกับด้ามไม้ไผ่ทั้ง 2 ด้าน

ภาพ 14 การทำไม้กวาดดอกหญ้าขั้นตอนที่ 5
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

6. นำน้ำมันยางผสมกับชันบด แล้วนำมาทาบริเวณที่เต้าไม้กวาดทั้งสองด้าน (ตรงเชือกที่ถัก) แล้วตากแดดให้แห้ง

ภาพ 15 การทำไม้กวาดดอกหญ้าขั้นตอนที่ 6
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 16 ไม้กวาดดอกหญ้าพร้อมจำหน่าย และใช้งาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ราคาของไม้กวาดดอกหญ้า

ราคาส่งมี 2 ราคา คือ

1. ด้ามละ 30 บาท ขนาด 1 ขีดครึ่ง มัดละ 10 ด้าม
2. ด้ามละ 35 บาท ขนาด 2 ขีด 2 มิลลิเมตร มัดละ 10 ด้าม

2. ไม้กวาดแข็ง (ไม้กวาดทางมะพร้าว)

วัสดุผลิตภัณฑ์

1. แส้มะพร้าว

ภาพ 17 แส้มะพร้าว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. ลวด
3. ครีมตัดลวด
4. ตะปู
5. ค้อน

6. เลื่อย
7. เชือกพลาสติก

ภาพ 18 เชือกพลาสติก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

8. ไม้ไผ่ลวกเขา

ภาพ 19 ไม้ไผ่ลวกเขา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

9. น้ำมันเบนซิน
10. น้ำมันยางมะตอย

ภาพ 20 น้ำมันยางมะตอย
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

กระบวนการผลิต/ขั้นตอนการใช้งาน

1. นำไม้ไผ่ขนาด 1 เมตร 15 เซนติเมตร ที่เหลาและทำความสะอาดเรียบร้อยแล้ว มาเลื่อยตรงหัวไม้ไผ่ โดยห่างจากหัวไม้ไผ่ประมาณข้อนิ้วมือ เลื่อยทั้งสองด้านให้กว้างพอดีกับไม้ไผ่เล็กที่จะแทงเข้าไปในไม้ไผ่ใหญ่ เพื่อดามตัวแส้มะพร้าว

ภาพ 21 การทำไม้กวาดแข็งขั้นตอนแรก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. นำไม้มาตอกไม้ไผ่เล็กที่ตัดไว้แล้วเข้าไปในไม้ไผ่ที่เลื่อยไว้ โดยตอกให้ทะลุถึงอีกด้านหนึ่ง แล้วใช้ลวดมัดยึดไว้ให้แน่น

ภาพ 22 การทำไม้กวาดแข็งขั้นตอนที่ 2
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. นำแส้มะพร้าวที่ใช้ลวดมัดทำสำเร็จไว้แล้วที่และใช้ค้อนทุบให้แบน มามัดติดกับไม้ไผ่เล็กที่ใช้ดาม โดยมัดไว้ทั้งสองข้าง โดยใช้เชือกพลาสติกมัด

ภาพ 23 การทำไม้กวาดแข็งขั้นตอนที่ 3
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

4. นำแส้มะพร้าวที่ใช้ลวดมัดทำสำเร็จไว้และทุบแล้ว มาวางบนไม้ไผ่เล็กที่ใช้ดามแล้ว โดยแต่ละด้านใช้แส้มะพร้าวข้างละ 3 กำ และใช้เชือกพลาสติกมัดและถักจนเสร็จ

ภาพ 24 การทำไม้กวาดแข็งขั้นตอนที่ 4
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

5. ตอกตะปูไปตรงกลางไม้ไผ่ แต่ให้หัวตะปูโผล่มาหน่อยเพื่อที่จะได้นำลวดมาพันได้ โดยพันทั้งหมด 3 รอบ ดึงให้ตึงและลวดต้องพันให้อยู่เหนือตะปู เมื่อเสร็จแล้วก็ตอกตะปูเข้าไป

ภาพ 25 การทำไม้กวาดแข็งขั้นตอนที่ 5
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

6. พลิกกลับอีกด้านทำเหมือนกับข้อที่ 5 แต่ทำตรงปลายแส้มะพร้าวแต่ไม่ต้องล่างมากให้เผื่อไว้ตัด เมื่อเสร็จแล้วใช้เลื่อยตัดส่วนปลายออกซึ่งห่างจากลวดประมาณ 2 เซนติเมตร

ภาพ 26 การทำไม้กวาดแข็งขั้นตอนที่ 6
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

7. นำน้ำมันยางมะตอยที่ต้มผสมกับน้ำมันเบนซิน มาทาลงบนแส้มะพร้าวและลวด แล้วตากให้แห้ง

ภาพ 27 การทำไม้กวาดแข็งขั้นตอนที่ 7
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 28 ได้ไม้กวาดแข็งพร้อมจำหน่าย และใช้งาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ราคาของไม้กวาดแข็ง

ราคาส่งขึ้นอยู่กับราคาต้นทุนอุปกรณ์ในแต่ละช่วง เช่น ถ้าราคาต้นทุนถูกจะอยู่ที่ราคา 280 บาท ถ้าราคาต้นทุนสูงจะอยู่ที่ราคา 300 บาท

บทสรุป

กลุ่มไม้กวาดบ้านบ่อแก้วเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่เห็นความสำคัญและอยากให้ชุมชนบ้านบ่อแก้วมีรายได้ จึงรวมกลุ่มกันจัดทำไม้กวาดออกจำหน่าย ทำให้ปัจจุบันไม้กวาดกลายเป็นผลิตภัณฑ์ขึ้นชื่อของบ้านบ่อแก้ว ตำบลพานทอง อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร

ภาพ 29 การลงพื้นที่สำรวจข้อมูลไม้กวาดบ้านบ่อแก้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 30 การลงพื้นที่สำรวจข้อมูลไม้กวาดบ้านบ่อแก้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บรรณานุกรม

เทศบาลตำบลท่าน้ำอ้อยม่วงหัก. (ม.ป.ป.). *ชุมชนท่องเที่ยว Otop นวัตวิถี ณ วัดพระปรางค์เหลือง (จังหวัดนครสวรรค์).* https://www.thanamaoymuanghak.go.th/trv-otp-detail?page=4&id=1017

วินัย ทองนพรัตน์. (3 พฤศจิกายน 2561). *เปิดหมู่บ้านท่องเที่ยว otop นวัตวิถี บ้านบ่อแก้ว...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/media/set?vanity=100002187427605&set= a.1937825769633652

วินัย ทองนพรัตน์. (3 พฤศจิกายน 2561). *เปิดหมู่บ้านท่องเที่ยว otop นวัตวิถี บ้านบ่อแก้ว...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1937830119633217&set=a.1937825769633652

วินัย ทองนพรัตน์. (3 พฤศจิกายน 2561). *เปิดหมู่บ้านท่องเที่ยว otop นวัตวิถี บ้านบ่อแก้ว...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1937830232966539&set=a.1937825769633652

วินัย ทองนพรัตน์. (3 พฤศจิกายน 2561). *เปิดหมู่บ้านท่องเที่ยว otop นวัตวิถี บ้านบ่อแก้ว...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1937860012963561&set=a.1937825769633652

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร. (2549). *วัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมินามอำเภอไทรงาม.* วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา กำแพงเพชร. http://sunti-apairach.com/book/book1pdf/booksec1_085.pdf

สันติ อภัยราช ปราชญ์ท้องถิ่น แผ่นดินเมืองกำแพงเพชร

วีระ วัดพ่วงแก้ว[1]

บทนำ

บทความมีวัตถุประสงค์กล่าวถึงเรื่องราวของ นายสันติ อภัยราช การทำงานครูภูมิปัญญาไทย เป็นงานที่มีเกียรติยิ่งนัก เพราะวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญานับวันที่จะไม่มีผู้ดูแล อนุรักษ์ ฟื้นฟู เหตุผลที่สำคัญ คือ คนในชาติขาดจิตสำนึก ในความเป็นไทย ยกย่องเชิดชูต่างชาติ มากกว่าชาติของตนเอง รากเหง้าความรู้และภูมิปัญญานับวันจะหายไปจากสังคมไทย ภูมิปัญญาที่อยู่ทั่วแผนดินต่างอ่อนล้า ขาดคนสนับสนุนเป็นสิ่งที่ถูกต้องอย่างที่สุดที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ตระหนักในความสำคัญในข้อนี้ จึงได้ยกย่องเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญาไทย ในด้านต่าง ๆ ขึ้นมาอย่างเป็นรูปธรรม และยังมอบทุนในการดำเนินการทำงานวิจัยครูภูมิปัญญา จึงทำให้ครูภูมิปัญญามีกำลังใจในการดำเนินงานมากขึ้นกว่าที่เคยปฏิบัติ ครูสันติ อภัยราช เป็นครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 6 ด้านภาษาและวรรณกรรม ทำหน้าที่สืบสานสร้างสรรค์ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย ในการจัดการศึกษาอันเป็นเกียรติภูมิของแผ่นดินมาโดยตลอดกว่า 40 ปี

การรวบรวมผลงานทั้งหมดของครูสันติ อภัยราช อันมีตำรา ภาษาและวรรณกรรมกว่า 100 เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่าง ๆ นำเสนอในระบบวีดีทัศน์ ทางอินเทอร์เน็ต อีกกว่า 600 เรื่อง รวมทั้งบทความและการออกอากาศ ทางวิทยุ อีกกว่า 10 สถานี และการออกบรรยาย สอนสาธิต และอภิปราย อีกนับร้อยครั้งต่อปี เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาอย่างสมเหตุผล

คำสำคัญ : อาจารย์สันติ, ปราชญ์ท้องถิ่น

ข้อมูลทั่วไป

นายสันติ อภัยราช ตำแหน่ง ข้าราชการบำนาญ อดีต ครู วิทยฐานะเชี่ยวชาญ เกิดเมื่อวันที่ 4 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2490 ภูมิลำเนา ตำบลในเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ที่อยู่ บ้านเลขที่ 202/14 หมู่ที่ 3 ซอยอภัยราช ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

นายสันติ อภัยราช เป็นบุตรของนายเสรี อภัยราช และนางเสงี่ยม อภัยราช ในวัยเด็กมีความสนใจและชอบศึกษา ด้านภาษาและวรรณกรรม จากการอ่านวรรณคดี และวรรณกรรมตั้งแต่เริ่มอ่านหนังสือออก และเรียนรู้จากการฟังการเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ประเภทมุขปาฐะ จากปราชญ์ท้องถิ่น ผู้ใหญ่ พระภิกษุ และชอบท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ร่วมศึกษาจารึกที่พบในจังหวัดกำแพงเพชร ภาษาถิ่นของทุกอำเภอในเมืองกำแพงเพชร ขณะเรียนชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนพิบูลวิทยาคาร มีนายอั๋น ทิมาสาร เป็นครูใหญ่ ซึ่งมีศักดิ์เป็นลุง ท่านมอบหมายให้ทำงานในโรงเรียนดูแลเอกสารหนังสือ จัดห้องจัดหนังสือ แจกหนังสือ ดูแลกระดานชนวนที่เด็ก ๆ ส่งมาตรวจสอบและเป็นผู้ตรวจสอบว่ามีใครส่งบ้าง ใครเขียนถูกเขียนผิดอย่างไร เมื่อปีพุทธศักราช 2496 บิดาได้ย้ายมาเป็นปลัดอำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร ขณะนั้นกำแพงเพชรมี 4 อำเภอ คือ อำเภอเมืองกำแพงเพชร อำเภอคลองขลุง อำเภอพรานกระต่าย อำเภอขาณุวรลักษบุรี มารดาเป็นแม่ค้าขายขนมหวานในตลาดคลองขลุง ตอนเช้าต้องตื่นตั้งแต่ตีสี่ทุกวัน เพื่อช่วยทำขนมหวาน เช่น วุ้น ตะโก้ ขนมฟักทอง ถั่วแปบ เป็นต้น ออกไปขายด้วยตนเองตั้งแต่อายุได้ 7 ขวบ เมื่อได้เวลาแปดนาฬิกา จะต้องเดินไปโรงเรียน ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านประมาณ 2 กิโลเมตร เป็นผู้ตั้งใจเรียนรู้ ได้รับความเมตตาจากครูทุกคนให้เป็นหัวหน้าห้องมาโดยตลอด ในเวลาเย็นเมื่อกลับจากโรงเรียนก็จะมาขายขนมที่มารดาทำในตอนกลางวันไปขาย

[1] เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ในตลาดและตามบ้านผู้คน ในตอนค่ำคุณย่าซึ่งในอดีตเป็นนางเอกละครของพระยาสุจริตรักษา เจ้าเมืองตาก มีความสนใจในวรรณคดีไทย แต่ท่านอ่านหนังสือไม่ออก ท่านจึงจ้างให้อ่านให้ฟังทุกวัน จึงส่งผลให้นายสันติ อภัยราช สามารถจำวรรณคดีไทยได้หลาย ๆ เรื่อง และก่อให้เกิดความสนใจวรรณคดีไทยและวรรณกรรมไทยทุกเรื่องตั้งแต่สมัยเด็ก ๆ

เมื่อปีพุทธศักราช 2500 คุณพ่อได้ย้ายมาเป็นปลัดอำเภอเมืองกำแพงเพชร ทั้งครอบครัวได้ย้ายตามมาอยู่เมืองกำแพงเพชร คุณพ่อได้มอบหมายให้มีหน้าที่ซ่อมสามล้อรับจ้าง ซึ่งพ่อมีให้เช่าจำนวนหลายสิบคัน ปฏิบัติเช่นนี้ทุกวัน เป็นเวลา 6 ปี ทำให้ชำนาญ คนปั่นสามล้อนั้นมีหลายคนที่มีความรู้มาก มีทั้งนักขุดพระ นักเลงเก่า นักมวย ทำให้ได้พบผู้คนอย่างหลากหลาย และด้วยมีบ้านติดกับ ลุงหอม รามสูต ลูกชายหลวงพิพิธอภัย (หวน) หลวงพิพิธอภัยเป็นบุตรพระยากำแพง(อ้น) เจ้าเมืองกำแพงเพชร ท่านให้ความเมตตามากพาไปเที่ยวชมไร่ในเมืองเก่าด้วย ทุกวันเสาร์ อาทิตย์ เล่าเรื่องในอดีตให้ฟังตลอดการเดินทาง ทำให้มีโอกาสทราบเรื่องเมืองกำแพงเพชรในอดีตอย่างละเอียด (สันติ อภัยราช, การสัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2562)

ด้านการศึกษา

ระดับประถมศึกษา เริ่มเรียนก่อนประถมศึกษา ที่โรงเรียนพิบูลวิทยาคาร อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร

ระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนวัชรราษฎร์วิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

ระดับอนุปริญญา วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ระดับปริญญาตรี การศึกษาบัณฑิต (ภาษาและวรรณคดีไทย) วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ถนนสุขุมวิท กรุงเทพมหานคร

ระดับปริญญาตรี นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นนทบุรี

ด้านชีวิตครอบครัว

สมรสกับนางจันทินี อภัยราช (จารุวัฒน์) อดีตอาจารย์ 3 ระดับ 8 โรงเรียนกำแพงเพชรพิทยาคม มีบุตร 1 คน ชื่อ นายอรรถ อภัยราช อดีตพนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค จังหวัดกำแพงเพชร

ด้านการทำงาน

เริ่มรับราชการในตำแหน่ง ครูตรี โรงเรียนสันติราษฎร์วิทยาลัย จังหวัดกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2518 และดำรงตำแหน่งวิทยฐานะที่สำคัญดังนี้

1 พฤศจิกายน 2520	อาจารย์ 1 โรงเรียนรัตนาธิเบศร์ นนทบุรี
1 กุมภาพันธ์ 2535	อาจารย์ 2 โรงเรียนวชิรปราการวิทยาคม จังหวัดกำแพงเพชร
24 กันยายน 2543	อาจารย์ 3 โรงเรียนวชิรปราการวิทยาคม จังหวัดกำแพงเพชร
1 เมษายน 2548	ครูเชี่ยวชาญ (คศ.4) โรงเรียนวชิรปราการวิทยาคม จังหวัดกำแพงเพชร

การดำเนินชีวิต

นายสันติ อภัยราช เป็นชาวกำแพงเพชรโดยกำเนิด เกิดที่บ้านพักปลัดอำเภอเมืองกำแพงเพชร เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2490 ปัจจุบันอายุ 60 ปี เนื่องจากบิดา นายเสรี อภัยราช มาดำรงตำแหน่งปลัดอำเภอเมืองกำแพงเพชร มารดาชื่อนางเสงี่ยม อภัยราช ทำหน้าที่แม่บ้าน เมื่ออายุได้ขวบเศษ บิดาได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งปลัดอำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร จึงได้ไปเติบโตที่อำเภอคลองขลุง โดยเข้าเรียนระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนพิบูลวิทยาคาร ตำบลคลองขลุง อำเภอคลองขลุง ในระดับประถมปีที่ 1 - 4 เมื่อวัยเยาว์ได้ศึกษาวรรณคดีวรรณกรรมภาษา จากพ่อและแม่ ซึ่งเป็นผู้ทรงความรู้ทางภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอย่างดียิ่ง ศึกษาจากตำราที่หาได้จากอำเภอคลองขลุงทุกเล่ม จนมีความรู้เพิ่มเติมมากขึ้น เมื่อว่างจากการเรียนรู้ ได้ขายขนมในตลาดสด

คลองขลุงทุกวันโดยตื่นตั้งแต่ตี 4 ทุกวันช่วยมารดาทำขนมหวานทุกชนิด เมื่อเสร็จราว 6 โมงเช้า ได้นำไปขายด้วยตนเอง ตั้งแต่อายุ 7 ขวบ ถึง 12 ขวบ ทุกวัน เมื่อมีรายได้จากการแบ่งให้ของมารดานำไปซื้อหนังสือนิทานของเสรี เปรมฤทัย มาอ่านทุกเรื่อง นอกจากอ่านหนังสือ ได้ตามผู้ใหญ่ในละแวกบ้านไปท่องเที่ยวทุกตำบล หมู่บ้าน ในวันหยุดทุกสัปดาห์ ในวันพระทุกวันพระ ได้ตามยายและแม่ไปวัดทุกวันพระ จนเข้าใจในเรื่องของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ตามประสาเด็ก ๆ

เมื่อเรียนจบชั้นประถมปีที่ 4 บิดาได้ย้ายกลับมาเป็นปลัดอำเภอเมืองกำแพงเพชร อีกครั้ง ได้กลับมาเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่โรงเรียนวัชราษฎร์วิทยาลัย โรงเรียนชายประจำจังหวัดกำแพงเพชร ในขณะนั้นเมื่อมาอยู่กำแพงเพชร เนื่องจากกำแพงเพชรเป็นเมืองเก่า ในวันหยุดทุกสัปดาห์ได้ตามผู้ใหญ่ไปศึกษาเมืองโบราณอย่างเข้าใจ โดยละเอียด ได้ศึกษาคัมภีร์ต่าง ๆ จากเจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร ในขณะนั้นเนื่องจากไปเป็นลูกศิษย์ของท่านอย่างละเอียดทุกเรื่องจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในระหว่างเรียนเนื่องจากเป็นคนพูดน้อย แต่ชอบเล่านิทาน ในระหว่างพักเที่ยงจึงมีเพื่อนมานั่งล้อมวงฟังนิทานกันทุกวัน จนครูประจำชั้นให้ทำหน้าที่สอนแทนเมื่อครูติดธุระเป็นเหตุให้ได้รับเลือกตั้งให้เป็นหัวหน้าชั้นทุกปี

เมื่ออายุได้ราว 14 - 15 ปี ได้ศึกษาดนตรีสากล ดนตรีไทย และมวยไทย อย่างละเอียด จนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จัดว่าเป็นคนเรียนหนังสือเก่งมากคนหนึ่งในจังหวัดกำแพงเพชร เมื่อจบการศึกษาโรงเรียน และจังหวัดกำแพงเพชรได้คัดเลือกคนที่เหมาะสมที่จะเป็นครูและเรียนเก่งที่สุดไปเรียนครูที่วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก เรียนอยู่ 4 ปี โดยเลือกวิชาภาษาและวรรณคดีไทย เป็นวิชาเอก ระยะเรียนได้ออกค่ายชนบทบ่อยมาก ไปฝึกสอนโรงเรียนที่ไกลที่สุด เป็นหัวหน้าหน่วยฝึกสอน ทั้งประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาและประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง ผลการเรียนอยู่ระดับค่อนข้างดี

เมื่อจบระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูงจากวิทยาลัยครูพิบูลสงครามแล้ว บิดาซึ่งปลัดอำเภอเสียชีวิต จึงไปหางานทำในกรุงเทพตามแบบฉบับของเด็กบ้านนอก และไปสอบเข้าเรียนต่อวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ในภาคค่ำ ในสาขาวิชาภาษาและวรรณคดีไทยเหมือนเดิม ตอนเช้าไปสอนหนังสือโรงเรียนเอกชนที่โรงเรียนศึกษาวิทยา สีลม เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร ตอนเย็นไปเรียนที่ประสานมิตร ที่นี้ให้อะไรมากมายทั้งด้านความรู้และประสบการณ์ เปลี่ยนโรงเรียนมาสอนที่โรงเรียนเกษมพิทยา คลองตัน กรุงเทพมหานครให้ใกล้วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตรมากขึ้น เพื่อสะดวกในการเดินทาง โดยเดินทางโดยเรือในคลองแสนแสบ เมื่อจบการศึกษาได้ปริญญาการศึกษาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณคดีไทย

ไปสอนที่โรงเรียนพณิชยการมักกะสัน ดินแดง กรุงเทพ 3 ปี ไปสอนโรงเรียนช่างกลสยาม ท่าพระ กรุงเทพฯ อีก 3 ปี จึงสอบบรรจุเข้ารับราชการในปีการศึกษา 2518 ที่โรงเรียนสันติราษฎร์วิทยาลัย กรุงเทพฯ ได้ปีเศษ เกิดเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม 2519 ถูกย้ายมาอยู่ชานเมืองนนทบุรี โรงเรียนเล็ก ๆ ในขณะนั้น คือโรงเรียนรัตนาธิเบศร์ นนทบุรี ทำการสอนอยู่ที่โรงเรียนรัตนาธิเบศร์จนกระทั่งพุทธศักราช 2535 ขณะทำงานได้ศึกษาด้วยตนเองที่หอสมุดแห่งชาติ และหอจดหมายเหตุเกือบทุกวัน ในระหว่างนั้นได้ศึกษาคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช เป็นรุ่นแรก 3 ปีจบ ได้รับปริญญานิติศาสตรบัณฑิต อย่างภาคภูมิใจ

ได้ตั้งใจไว้ว่า เมื่อมีประสบการณ์พอสมควรแล้วจะกลับมาพัฒนาบ้านเมืองของตนเอง เมื่อถึงเวลาจึงขอย้ายมาดำรงตำแหน่งอาจารย์ 2 ระดับ 6 ที่โรงเรียนวชิรปราการวิทยาคม จังหวัดกำแพงเพชร ได้ลงพื้นที่ทำงานด้านภาษาและวัฒนธรรมอย่างจริงจังและเต็มความสามารถ จนกระทั่งเป็นสัญลักษณ์ของผู้รู้ในเมืองกำแพงเพชร

ในปีพุทธศักราช 2539 ทำงานได้รับผลดีมากมาย จึงได้รับคัดเลือก จากกรมสามัญศึกษา ให้ไปศึกษาดูงานด้านการศึกษาและวัฒนธรรม ณ ประเทศออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์

ได้เลื่อนระดับเป็นอาจารย์ 3 ระดับ 8 ในปีการศึกษา 2539 และได้เลื่อนเป็นอาจารย์ 3 ระดับ 9 ในวิชาภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น ในปีการศึกษา 2542 และได้รับเกียรติคุณอย่างมากมายในที่สุดหลังจากการทำงานอย่างหนัก (สันติ อภัยราช, การสัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2562)

ความชำนาญ

ด้านการวิจัยส่งเสริมวรรณกรรม มีการสำรวจศึกษา สังเคราะห์ วิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ถ่ายทอด ส่งเสริม เอตทัคคะ แลกเปลี่ยน ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ของท้องถิ่นเมืองกำแพงเพชรและรวบรวมสร้างเป็นองค์ความรู้ ตีพิมพ์เพื่อให้ผู้อื่นได้ศึกษา

การอนุรักษ์วรรณกรรม มีการนำวรรณกรรมมาศึกษาไว้ในระบบออนไลน์ ให้คนมีความรัก ความหวงแหนและความเข้าใจ และภูมิใจในความเป็นคนไทย มีกิจกรรมศึกษาอย่างมีหลักการทำให้เกิดการอนุรักษ์ อย่างยั่งยืน

ด้านงานฟื้นฟูวรรณกรรม มีการเลือกสรรวรรณกรรมที่สูญหาย หรือกำลังเสื่อมสลาย ให้ความหมายและให้ความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของผู้เกี่ยวข้อง โดยมีกิจกรรมที่ชัดเจนและเกิดประโยชน์ต่อสังคม

นายสันติ อภัยราช เป็นผู้ที่มีองค์ความรู้ในด้านของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาวรรณกรรมท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับเมืองกำแพงเพชร ด้วยกระบวนการศึกษาค้นคว้าที่เป็นระบบ จัดทำเป็นข้อมูลองค์ความรู้ จึงทำให้เป็นผู้ที่ได้รับเชิญให้มีบทบาทในเรื่องดังกล่าวของทางจังหวัด อีกทั้งยังมีปณิธานในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและยังมีความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านั้นให้เป็นองค์ความรู้ที่สำคัญเกี่ยวกับเมืองกำแพงเพชร ผ่านทางการเป็นวิทยากรบรรยาย ทั้งยังเผยแพร่ข้อมูลผ่านทางสื่อออนไลน์เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้มีโอกาสในการเข้าศึกษาอย่างทั่วถึง

ช่องทางการเผยแพร่ผลงานในปัจจุบัน

1. ได้จัดรายการในเฟสบุ๊คไลฟ์ให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความรู้ทั่วไป ด้วยการคำนึงถึงช่องทางสื่อออนไลน์ที่สำคัญในปัจจุบัน

2. การจัดกายการวิทยุ เพื่อนำเสนอองค์ความรู้และข้อมูล ดังนี้

2.1 รายการรักไทย รักถิ่น รักแผ่นดินกำแพงเพชร ทุกวันอังคาร ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดกำแพงเพชร เวลา 10.00 น. ถึง 11.00 น.

2.2 รายการสนทนา ประสาคนกำแพงเพชร ทุกวันพุธ เวลา 15.00 - 17.00 น. ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงเครือข่ายประชาชนกำแพงเพชร

2.3 รายการลั่นเมือง ทุกวันเสาร์ เวลา 11.00 - 12.00 น. ทางสถานีวิทยุ อสมท.กำแพงเพชร

3. เรือนจันทน์ แหล่งเรียนรู้ เป็นการเปิดใช้บ้านให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมให้แก่ผู้สนใจ มีนักเรียนนิสิต นักศึกษา ประชาชน ครู อาจารย์ สื่อมวลชนจากสำนักต่าง ๆ เข้ามาขอความรู้อย่างหลากหลายเกือบทุกวัน

ภาพ 1 การสัมภาษณ์อาจารย์สันติ อภัยราช
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 2 การสัมภาษณ์อาจารย์สันติ อภัยราช
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ผลงานสำคัญ/ที่สร้างชื่อเสียง

นายสันติ อภัยราช ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาของท้องถิ่นเมืองกำแพงเพชร และจัดสร้างองค์ความรู้ นวัตกรรม หรือผลงานที่มีคุณภาพ สามารถนำไปเผยแพร่ในระดับประเทศหรือระดับนานาชาติ

นายสันติ อภัยราช เป็นผู้ที่มีองค์ความรู้ที่ตกผลึกจากการศึกษาค้นคว้าพัฒนาตนเองและลงมือปฏิบัติอย่างต่อเนื่องยาวนาน จนทำให้เกิดชิ้นงาน นวัตกรรมใหม่เกิดขึ้นอย่างมีคุณภาพตอบโจทย์และตอบสนองความต้องการของชุมชน และสังคม โดยมีการเผยแพร่ให้รับรู้รับทราบได้ในหลายช่องทางทั้งด้วยตนเอง เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ สามารถเปิดอ่านเพื่อการเรียนรู้ได้ทั่วโลก ผลงานสำคัญมีดังนี้

1) การวิจัยและพัฒนา ตีพิมพ์เผยแพร่ การบรรยายในด้านภาษาและวรรณกรรม กว่า 30 เรื่อง

2) จัดการแสดง แสง สี เสียง ในงานประเพณีนบพระเล่นเพลง และงานประเพณีลอยกระทง นำวรรณกรรมท้องถิ่นมาเสนอในรูปแบบการแสดง แสง สี เสียง มากกว่า 10 ปี ในตำแหน่งผู้เขียนบท และผู้กำกับการแสดงทุกปี

3) การเป็นวิทยากร นำเสนอเรื่องของภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นในทุกระดับการศึกษาต่อเนื่องยาวนานกว่า 30 ปี

4) การดำเนินรายการโทรทัศน์วัฒนธรรม ทางเคเบิลท้องถิ่น ต่อเนื่องมากว่า 6 ปี จำนวนหลายร้อยเรื่อง

5) การดำเนินการจัดทำเว็บไซต์ ทางอินเตอร์เน็ต ทั้งระบบ เรื่อง ภาพ และวิดีโอ เพื่อเผยแพร่ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นหลายร้อยเรื่อง

6) การสร้างเครือข่ายสภาวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร

7) การสร้างเครือข่ายสภาวัฒนธรรมอำเภอ 11 อำเภอ

8) การสร้างเครือข่ายสภาวัฒนธรรมตำบล 28 ตำบล

9) การสร้างเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้ภาษาไทย จังหวัดกำแพงเพชร

10) การสร้างเครือข่ายสโมสรฝึกการพูดกำแพงเพชร

11) การสร้างเครือข่ายชมรมนักกลอนนครชากังราว

12) การสร้างเครือข่ายองค์การอาสาประชาธิปไตยกำแพงเพชร

13) แผนการสอนและเอกสารประกอบการสอนในรายวิชาการพูด ผลงานทางวิชาการระดับ 8

14) แผนการสอนและเอกสารประกอบการสอนในรายวิชาวรรณกรรมท้องถิ่น ผลงานทางวิชาการระดับ 9

15) เอกสารและตำราทางวิชาการ จำนวน 107 เล่ม ซึ่งทุกเล่มสามารถเปิดอ่านได้จากเว็บไซต์

16) จดหมายเหตุทางวัฒนธรรมกำแพงเพชร ซึ่งรวบรวมเรื่องราวของจังหวัดกำแพงเพชรและเรื่องทั่วไปที่มีประโยชน์ต่อสังคม

17) โทรทัศน์วัฒนธรรม เป็นการบันทึกวิดีทัศน์เรื่องราวสำคัญต่าง ๆ จำนวน 708 เรื่อง ตัวอย่างเช่น พระมหากษัตริย์กับเมืองกำแพงเพชร แหล่งท่องเที่ยวและภูมิปัญญากำแพงเพชร วัดโบราณในจังหวัดกำแพงเพชร คหกรรมศิลป์ในจังหวัดกำแพงเพชร การแสดงพื้นบ้านจังหวัดกำแพงเพชร วัฒนธรรมประเพณีในจังหวัดกำแพงเพชร พระเครื่องเมืองกำแพงเพชร บุคคลดีเด่นเมืองกำแพงเพชร การแสดงแสงสีเสียง การแสดงของนักเรียน เพลงกับเมืองกำแพงเพชร มหกรรมวัฒนธรรมภาคเหนือ เป็นต้น

ผลงาน/เกียรติคุณ/รางวัล อื่นๆ

ผลงาน (ความเชี่ยวชาญภูมิปัญญาด้านภาษา วรรณกรรม และ วัฒนธรรม ประเพณี) เป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม

- ผลงานเรื่อง งานวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่อง การแสดงพื้นบ้านของชุมชนโบราณกำแพงเพชร โดยรับทุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) พิมพ์เผยแพร่ 2 ครั้ง จำนวน 351 หน้า ได้ใช้เป็นแบบเรียน และแนวทางการวิจัย ทางภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น จากหลายสถาบัน

- ผลงานเรื่อง งานวิจัยและถ่ายถอด เอกสารจดหมายเหตุเรื่องเมืองกำแพงเพชร ใบบอกในสมัยรัชกาลที่ 5 จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

เล่มที่ 1 จำนวน 85 หน้า พิมพ์ 1,000 เล่ม

เล่มที่ 2 จำนวน 68 หน้า พิมพ์ 1,000 เล่ม

- ผลงานเรื่อง วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดกำแพงเพชร (ทำหน้าที่บรรณาธิการ) จำนวน 307 หน้า จำนวน 1,000 เล่ม เป็นเอกสารอ้างอิง โดยทั่วไป

- งานศึกษาวิจัย เรื่อง ประวัติความเป็นมาของศาลากลางจังหวัดกำแพงเพชร ถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ในการเสด็จวางศิลาฤกษ์ศูนย์ราชการจังหวัดกำแพงเพชร วันพฤหัสบดีที่ 15 พฤษภาคม พุทธศักราช 2540 จำนวน 57 หน้า พิมพ์จำนวน 3,000 เล่ม

- งานศึกษา วิเคราะห์วิจัย ถ่ายถอด จารึกที่พบในเมืองกำแพงเพชร ปีพุทธศักราช 2545 จำนวน 104 หน้า จำนวนพิมพ์ 500 เล่ม จำหน่ายจ่ายแจกไปทั่วประเทศ

- งานศึกษาวิจัย เรื่องเดินเท้าสำรวจถนนพระร่วง ด้วยระบบ GPS. สำรวจด้วยดาวเทียม จำนวน 133 หน้า จำนวนพิมพ์ 1,000 เล่ม เผยแพร่ ไปทุกชุมชนในจังหวัดกำแพงเพชร และผู้สนใจทั่วไป

- ประมวลภาพ ฝีพระหัตถ์ เสด็จประพาสต้นกำแพงเพชร เมื่อครบร้อยปี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จเมืองกำแพงเพชร 120 หน้า พิมพ์จำนวน 500 ฉบับ เผยแพร่ไปทั่วประเทศ

- งานวิจัย ตามรอยเสด็จประพาสต้น พระพุทธเจ้าหลวง ณ เมืองกำแพงเพชร จำนวน 149 หน้า พิมพ์จำนวน 1,000 เล่ม เป็นแบบเรียน รายวิชาภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น

- งานศึกษาค้นคว้า วิจัย เรื่องหนองปลิง พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาตำบลหนองปลิง จำนวน 97 หน้า จำนวน 1,000 เล่ม เป็นเอกสารแบบเรียนและอ้างอิงโดยทั่วไป

- งานศึกษาค้นคว้า วิจัย เรื่องคณฑี พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาตำบลคณฑี จำนวน 85 หน้า จำนวน 1,000 เล่ม เป็นเอกสารแบบเรียนและอ้างอิงโดยทั่วไป

- งานศึกษาค้นคว้า วิจัย เรื่องนครชุม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาตำบลนครชุม จำนวน 85 หน้า จำนวน 1,000 เล่ม เป็นเอกสารแบบเรียนและอ้างอิงโดยทั่วไป

- งานศึกษาค้นคว้า วิจัย เรื่องอำเภอไทรงาม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาไทรงาม จำนวน 103 หน้า จำนวน 1,000 เล่ม เป็นเอกสารแบบเรียนและอ้างอิงโดยทั่วไป

- งานศึกษาค้นคว้า วิจัย เรื่องอำเภอคลองขลุง พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาอำเภอคลองขลุง จำนวน 120 หน้า จำนวน 1,000 เล่ม เป็นเอกสารแบบเรียนและอ้างอิงโดยทั่วไป

- งานศึกษาค้นคว้า วิจัย เรื่องอำเภอพรานกระต่าย พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาอำเภอพรานกระต่าย จำนวน 140 หน้า จำนวน 1,000 เล่ม เป็นเอกสารแบบเรียนและอ้างอิงโดยทั่วไป

- งานศึกษาค้นคว้า วิจัย เรื่องอำเภอลานกระบือ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาอำเภอลานกระบือ จำนวน 170 หน้า จำนวน 1,000 เล่ม เป็นเอกสารแบบเรียนและอ้างอิงโดยทั่วไป

- งานโทรทัศน์วัฒนธรรมทำหน้าที่ เขียนบท กำกับบท และวิทยากรบรรยาย เผยแพร่ทางเคเบิลท้องถิ่นทั่วประเทศ และทั่วโลก ความยาว ประมาณ 15 - 30 นาที ในเรื่องของ

  - พระมหากษัตริย์กับเมืองกำแพงเพชร จำนวน 11 ตอน
  - แหล่งท่องเที่ยวและภูมิปัญญากำแพงเพชร จำนวน 41 ตอน
  - วัดโบราณในจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 52 ตอน
  - คหกรรมศิลป์ในจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 41 ตอน
  - การแสดงพื้นบ้านจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 12 ตอน
  - วัฒนธรรม ประเพณีในจังหวัดกำแพงเพชร 22 ตอน

- งานนำเสนอรายการโทรทัศน์วัฒนธรรม ทางอินเตอร์เน็ต วิดีโอ กูเกิล รวมงานภาษาและวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน หลายร้อยเรื่อง

- ผลงานที่ริเริ่มสร้างสรรค์ นำภาษาและวัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น นำเสนอทางรูปแบบวิดีโอ และอินเตอร์เน็ต ทำให้ผู้สนใจทั่วโลกได้ชมเรื่องราวของความเป็นไทย

ผลงานซึ่งเป็นที่ยอมรับในสังคม (ระดับชุมชน/ท้องถิ่น/อำเภอ/ประเทศ)

ระดับชุมชน ท้องถิ่น อำเภอ

- ผลงานศึกษาค้นคว้า วิจัยเรื่องหนองปลิง พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาตำบลหนองปลิง จำนวน 97 หน้า จำนวน 1.000 เล่ม เป็นเอกสารแบบเรียนและอ้างอิงโดยทั่วไป

- ผลงานศึกษาค้นคว้า วิจัย เรื่องคณฑี พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาตำบลคณฑี จำนวน 85 หน้า จำนวน 1,000 เล่ม เป็นเอกสารแบบเรียนและอ้างอิงโดยทั่วไป

- ผลงานศึกษาค้นคว้า วิจัย เรื่องนครชุม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาตำบลนครชุม จำนวน 85 หน้า จำนวน 1,000 เล่ม เป็นเอกสารแบบเรียนและอ้างอิงโดยทั่วไป

- ผลงานศึกษาค้นคว้า วิจัย เรื่องอำเภอไทรงาม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาไทรงาม จำนวน 103 หน้า จำนวน 1,000 เล่ม เป็นเอกสารแบบเรียนและอ้างอิงโดยทั่วไป

- ผลงานศึกษาค้นคว้า วิจัย เรื่องอำเภอคลองขลุง พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาอำเภอคลองขลุง จำนวน 120 หน้า จำนวน 1,000 เล่ม เป็นเอกสารแบบเรียนและอ้างอิงโดยทั่วไป

ระดับประเทศ

- ผลงานเรื่อง งานวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่อง การแสดงพื้นบ้านของชุมชนโบราณกำแพงเพชร โดยรับทุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) พิมพ์เผยแพร่ 2 ครั้ง จำนวน 351 หน้า ได้ใช้เป็นแบบเรียน และแนวทางการวิจัย ทางภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นจากหลายสถาบัน

- ผลงานโทรทัศน์วัฒนธรรมทำหน้าที่เขียนบท กำกับบท และวิทยากรบรรยาย เผยแพร่ทางเคเบิลท้องถิ่น ทั่วประเทศ และทั่วโลก ความยาวประมาณ 15 - 30 นาที ในเรื่องของ

- พระมหากษัตริย์กับเมืองกำแพงเพชร จำนวน 11 ตอน

- แหล่งท่องเที่ยวและภูมิปัญญากำแพงเพชร จำนวน 41 ตอน

- วัดโบราณในจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 52 ตอน

- คหกรรมศิลป์ในจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 41 ตอน

- การแสดงพื้นบ้านจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 12 ตอน

- วัฒนธรรม ประเพณีในจังหวัดกำแพงเพชร 22 ตอน

- ผลงานนำเสนอรายการโทรทัศน์วัฒนธรรม ทางอินเตอร์เน็ต วิดีโอ กูเกิล รวมงานภาษาและวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน หลายร้อยเรื่อง

ภาพ 3 เว็บไซต์รายการโทรทัศน์วัฒธรรม

หมายเหตุ: จาก โทรทัศน์วัฒนธรรม โดย สันติ อภัยราช, ม.ป.ป., (https://www.sunti-apairach.com/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 4 ห้องภาพ อ.สันติ อภัยราชกับเมืองกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก ห้องภาพ อ.สันติ อภัยราชกับเมืองกำแพงเพชร โดย สันติ อภัยราช, ม.ป.ป., (https://sunti-apairach.com/gallery2010/). CC BY-NC-ND.

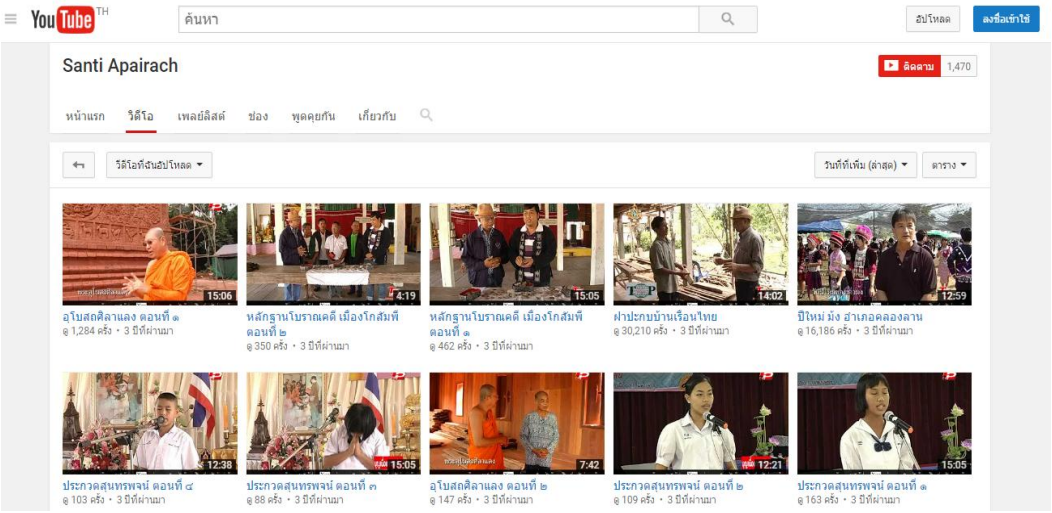
ภาพ 5 งานนำเสนอข้อมูล

หมายเหตุ: จาก งานนำเสนอข้อมูล โดย สันติ อภัยราช, ม.ป.ป., (http://sunti-apairach.com/presentation/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 6 เอกสารด้านวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญากำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก เอกสารด้านวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญากำแพงเพชร โดย สันติ อภัยราช, ม.ป.ป., (http://sunti-apairach.com/book/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 7 รายการโทรทัศน์วัฒนธรรม Youtube Channel

หมายเหตุ: จาก Santi Apairach. (3 มิถุนายน 2553). รายการโทรทัศน์วัฒนธรรม Youtube Channel. [รูปภาพ]. Youtube. https://www.youtube.com/@santiapairach/videos

เครื่องราชอิสริยาภรณ์/ เกียรติคุณ / รางวัลที่เคยได้รับ

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ที่ได้รับ

- ป.ม. ประถมาภรณ์มงกุฎไทย
- ป.ช. ประถมาภรณ์ช้างเผือก

เกียรติคุณ ที่ได้รับ

- อาจารย์ 3 ระดับ 9 กรมสามัญศึกษา (สพท.กำแพงเพชร)
- ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร

- ผู้ทรงคุณวุฒิของสภาวิจัยแห่งชาติ
- ผู้ทรงคุณวุฒิของจังหวัดกำแพงเพชร
- ผู้ทรงคุณวุฒิสภาวัฒนธรรมภาคเหนือ
- ผู้ทรงคุณวุฒิของสำนักงานการศึกษากำแพงเพชร เขต 1
- ผู้ทรงคุณวุฒิของคณะกรรมการตำรวจภูธรจังหวัดกำแพงเพชร
- ผู้ทรงคุณวุฒิของสำนักงานที่ดินจังหวัดกำแพงเพชร
- รองประธานสภาวัฒนธรรมภาคเหนือ
- ครูต้นแบบ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

รางวัลที่เคยได้รับ ที่ได้รับ

- ผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร
- ครูแม่แบบภาษาไทยดีเด่นระดับประเทศ
- คนดีศรีกำแพงเพชร
- ผู้ทำคุณประโยชน์ให้กับสังคมกำแพงเพชร
- ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อกระทรวงวัฒนธรรม
- บุคลดีเด่นด้านวัฒนธรรม
- บุคคลดีเด่นแห่งปี 2543 จากหนังสือพิมพ์ไท สยาม
- บุคคลเกียรติยศ จากหนังสือพิมพ์ประชาไทย
- ได้รับพระราชทานปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (วัฒนธรรมศึกษา) จากมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
- ได้รับรางวัลไปศึกษาดูงานด้านวัฒนธรรม ประเทศออสเตรเลียและนิวซีแลนด์

บรรณานุกรม

สันติ อภัยราช. (ม.ป.ป.). *งานนำเสนอข้อมูล.* http://sunti-apairach.com/presentation/

สันติ อภัยราช. (ม.ป.ป.). *ติดต่อ อ.สันติ อภัยราช.* http://sunti-apairach.com/Contact.htm

สันติ อภัยราช. (ม.ป.ป.). *โทรทัศน์วัฒนธรรม.* https://www.sunti-apairach.com/

สันติ อภัยราช. (ม.ป.ป.). *ห้องภาพ อ.สันติ อภัยราชกับเมืองกำแพงเพชร.* https://sunti-apairach.com/gallery2010/

สันติ อภัยราช. (ม.ป.ป.). *เอกสารด้านวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญากำแพงเพชร.* http://sunti-apairach.com/book/

Santi Apairach. (3 มิถุนายน 2553). *รายการโทรทัศน์วัฒนธรรม Youtube Channel.* [รูปภาพ]. Youtube. https://www.youtube.com/@santiapairach/videos

ประเพณีสักการะบวงสรวงเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

วุฒิชัย ตรุษลักษณ์[1], วีรวรรณ แจ้งโม้[2], พธูรำไพ ประภัสสร[3], ศุภโชคชัย นันทศรี[4], พิมพ์นารา บรรจง[5] และวนัสนันท์ นุชนารถ[6]

บทนำ

ชาวจีนโพ้นทะเล หรือชาวไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยในปัจจุบันนั้นได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพในประเทศไทยเป็นเวลานาน โดยมีการผสมผสานกลมกลืนระหว่างวัฒนธรรมของชนทั้งสองกลุ่ม ความเชื่อ ความศรัทธารวมถึงเอกลักษณ์กลายเป็นวัฒนธรรมผสม แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ชาวจีนโพ้นทะเลยังคงรักษา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ของตนไว้เป็นอย่างดี อย่างที่เราจะเห็นได้ในทุกพื้นที่ที่มีคนจีนอาศัยอยู่ จะมีเทศกาลปีใหม่จีน (ตรุษจีน) สารทจีน ให้อยู่ในทุกพื้นที่ เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจที่ครบถ้วนเกี่ยวกับที่มาที่ไปของความเชื่อ ความศรัทธาของชาวไทยเชื้อสายจีน ผู้ศึกษาขอพาไปรู้จักกับประเพณีในรอบ 1 ปีของชาวจีนดังในหัวข้อ “ประเพณีที่ถือปฏิบัติในรอบปี”

คำสำคัญ : เจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน, ประเพณีท้องถิ่น, คลองลาน, กำแพงเพชร

ประเพณีที่ถือปฏิบัติในรอบปี

เมื่อพูดถึงประเพณีแล้ว จากการศึกษางานวิจัยและบทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและหลักการดำเนินชีวิตของคนไทยและคนจีนพบว่า ทั้ง 2 ชนชาติมีความเชื่อและหลักถือปฏิบัติที่ใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะชาวจีนที่เข้ามาอาศัยในประเทศไทยนั้นในปัจจุบันได้มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่กลมกลืนกับชาวจีนเดิมเป็นอย่างมาก แต่ถึงกระนั้น ในการดำเนินชีวิตชาวจีนยังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมที่มีการสืบทอดปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน มีการศึกษาครั้งนี้ขอยกตัวอย่างประเพณีที่ชาวจีนถึงถือการปฏิบัติตลอดทั้งปี ทั้งหมด 11 ประเพณี ดังนี้

1. ประเพณีตรุษจีน คือ เทศกาลขึ้นปีใหม่ หรือที่ชาวจีนเรียกประเพณีนี้ว่า “ซุนเจี้ย” ซึ่งหมายถึง “วันเริ่มต้นฤดูใบไม้ผลิ” โดยประเพณีตรุษจีนจะมีช่วงระยะเวลาในการประกอบพิธี ตั้งแต่ช่วงสิ้นปีไปจนถึงไม่เกินวันที่ 15 เดือน 1 ของจีน ประเพณีนี้เป็นช่วงเวลาที่สำคัญที่ญาติพี่น้องจะมารวมตัวกันทำกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ การทำความสะอาดบ้าน การจัดเตรียมอาหารและเครื่องเซ่นไหว้ที่ใช้ในการประกอบพิธี

2. ประเพณีเชงเม้ง หรือการไหว้หลุมศพบรรพบุรุษ ตรงกับวันที่ 5 เดือน 3 ของจีน หรือประมาณวันที่ 5 เมษายนของทุกปี ประเพณีเชงเม้งเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติตามคำสอนของลัทธิขงจื้อ เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ลูกหลานของชาวจีนจะรวมตัวและพากันเซ่นไหว้สุสานหรือฮวงซุ้ยของบรรพบุรุษ ซึ่งยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน

3. ประเพณีไหว้ขนมจ่าง ประเพณีไหว้ขนมจ่างของชาวจีน ตรงกับวันที่ 5 เดือน 5 ตามปฏิทินทางจันทรคติของจีน ประเพณีนี้เป็นประเพณีที่ชาวจีนถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณงามความดีของผู้ที่ได้ทำความดีให้กับประเทศชาติบ้านเมืองในสมัยโบราณ

---

[1] เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[2] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[3-5] อาจารย์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[6] อาจารย์ สาขาวิชาวิจิตรศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

4. ประเพณีสารทจีน เป็นประเพณีทำบุญกลางปี ตรงกับวันที่ 15 เดือน 7 ของจีน เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อทำบุญ อุทิศส่วนกุศลให้กับดวงวิญญาณเร่ร่อนไร้ญาติ โดยเชื่อว่าการเซ่นไหว้นี้จะช่วยให้ครอบครัวเป็นสุข ดังนั้นในประเพณี สารทจีนบางบ้านจะจัดให้มีอาหารทำพิธีจำนวน 3 ชุด คือ สำหรับไหว้เจ้าหน้าที่ชุดที่ 1 ไหว้บรรพบุรุษชุดที่ 2 และไหว้ต้นตระกูลจีนชุดที่ 3 ของเซ่นไหว้ในประเพณีนั้นมีทั้งอาหารคาวขนมเข่งขนมเทียนผลไม้และกระดาษเงินกระดาษทอง เป็นต้น (นฤมล ลี้ปิยะชาติ, 2559)

5. ประเพณีไหว้พระจันทร์ ในอดีตประเพณีนี้จัดขึ้นเพื่อสวดขอพรเทพเจ้า เนื่องจากประเทศจีนเป็นประเทศเกษตรกรรมและในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ของจีนจะตรงกับช่วงหลังการเก็บเกี่ยวของฤดูใบไม้ร่วงพอดี โดยทั่วไปในช่วงเวลานี้ท้องฟ้าจะปลอดโปร่งและอากาศดี ซึ่งเป็นเวลาที่พระจันทร์สว่างมากที่สุด ชาวจีนจึงเฉลิมฉลองด้วยการจัดเลี้ยงหลังการเก็บเกี่ยวเพื่อแสดงถึงการเคารพบูชาและแสดงการขอบคุณต่อเทพเจ้า

6. ประเพณีถือศีลกินเจ การกินเจของคนจีนหมายถึง การงดรับประทานของคาวประเภทเนื้อสัตว์ต่างๆ ตลอดจนการถือศีลไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ประเพณีถือศีลกินเจตรงกับวันที่ 1 - 9 เดือน 9 ของจีน (บางคนอาจจะเริ่มกินเจก่อนประมาณ 1 - 2 วัน เพื่อเป็นการล้างท้อง) ประเพณีกินเจเป็นประเพณีที่มุ่งบูชาดาวนพเคราะห์ทั้ง 9 ตามความเชื่อของชาวจีนนั้น กลุ่มดาวจระเข้ทั้ง 9 นี้ถือกำเนิดมาจากผู้วิเศษ 9 องค์ ซึ่งเป็นผู้ถือบัญชารายชื่อมนุษย์ในโลก ดังนั้น จึงเป็นเทพเจ้าที่กำหนดความเป็น ความตายให้แก่มนุษย์ได้ เพื่อเป็นการแสดงให้เทพเจ้าแห่งความดีที่ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตและถือศีลกินเจ รวมถึงเพื่อเป็นการชำระล้างร่างกายและทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ชาวจีนจึงถือปฏิบัติตามความเชื่อดังกล่าวในช่วงเวลานี้ของทุกปี

7. ประเพณีทิ้งกระจาด ตรงกับช่วงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 7 ของจีน และยังถือปฏิบัติในช่วงเทศกาลถือศีลกินเจอีกด้วย การทิ้งกระจาดถือเป็นงานบุญที่กระทำไปเพื่อความเมตตาเป็นธรรมช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก

8. ประเพณีไหว้ขนมอี๋ จะจัดขึ้นในช่วงอาทิตย์สุดท้ายสิ้นปีจีน เป็นประเพณีเซ่นไหว้เพื่อขอบคุณเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่ช่วยให้ความคุ้มครองและให้มีชีวิตอย่างปลอดภัยมาตลอดทั้งปี เทพเจ้าที่เซ่นไหว้ประกอบไปด้วยเทวดาทั่วไป เทพเจ้าประจำบ้าน เทพเจ้าเตาไฟและบรรพบุรุษภายในบ้าน บางครอบครัวอาจเซ่นไหว้วิญญาณเร่ร่อนภายนอกบ้านด้วย

9. ประเพณีแต่งงาน การแต่งงานถือเป็นเรื่องใหญ่ในชีวิตของคนจีนตั้งแต่สมัยโบราณถึงปัจจุบัน การแต่งงานจะมีพิธีการขั้นตอนและการเฉลิมฉลองที่ซับซ้อนมากมาย นอกจากนั้นการแต่งงานยังเป็นประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิมของคนจีนในเรื่องของการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษทั้งที่ยังมีชีวิตและล่วงลับไปแล้ว ยังเป็นการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นประเพณีที่แสดงถึงความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้อาวุโสและผู้มีพระคุณ ประเพณีแต่งงานของจีนยังแฝงไว้ด้วยจริยธรรมและการสอนให้รู้จักประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรมอันดีงามดังจะเห็นได้จากการมีขั้นตอนสู่ขอที่ต้องได้รับการยินยอมจากญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่าย รวมถึงการห้ามอยู่กินกันก่อนพิธีแต่งงาน โดยเฉพาะหากมีการตั้งครรภ์ก่อนการทำพิธีแต่งงานนั้นคู่บ่าวสาวจะทำพิธีไหว้ฟ้าดินไม่ได้เพราะถือว่าไม่ได้ขออนุญาตจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อน

10. ประเพณีแซยิด ในธรรมเนียมของชาวจีนประเพณีแซยิดคือ ประเพณีที่จะระลึกถึงวันคล้ายวันเกิดให้กับผู้อาวุโสเป็นประเพณีที่แสดงถึงความกตัญญูกตเวที ความซื่อสัตย์และการเคารพผู้อาวุโส การประกอบพิธีแซยิดหรือการทำบุญคล้ายวันเกิดครบรอบ 60 ปีนั้น เป็นการแสดงความยินดีที่มีอายุยืนยาวเป็นการแสดงถึงการบรรลุความเป็นคนอย่างสมบูรณ์พอได้ผ่านประสบการณ์ด้านต่างๆ สุดท้าย

11. ประเพณีงานศพ เป็นงานที่จัดขึ้นเมื่อมีสมาชิกในครอบครัวถึงแก่กรรมบรรดาญาติพี่น้องก็จะประกอบพิธีทางศาสนาเพื่อให้ผู้ถึงแก่กรรมได้รับความสุขในปรภพและเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษ รวมทั้งยังเชื่อว่าจะส่งผลให้บรรดาญาติพี่น้องตลอดจนผู้ที่มีส่วนในการทำพิธีศพได้รับความสุข

ความเจริญการจัดงานศพเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อของชาวจีนทั้งในความเชื่อตามลัทธิขงจื้อลัทธิเต๋าและความเชื่อในพุทธศาสนา (ศุภการ สิริไพศาล และอภิเชษฐ กาญจนดิฐ, 2550)

จากทั้งหมดนี้คือ ประเพณีที่เกิดขึ้นตลอด 1 ปี แต่ที่สำคัญคือ ตามความเชื่อที่คนจีนมักจะประพฤติปฏิบัติกัน มากไปกว่านั้นบางครอบครัวยังนับถือและปฏิบัติมากกว่า 11 ประเพณีนี้ อาทิ ประเพณีหยวนเซียว เป็นต้น นอกจากประเพณีดังกล่าวจะแสดงถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ และความเป็นไปของชาวจีนแล้ว การนับถือเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ยังเป็นอีกรูปแบบที่แสดงออกถึงความเหนียวแน่นของคนจีนที่มีต่อสิ่งลี้ลับ ตามความเชื่อดั้งเดิมและเก่าแก่ที่สุดของชาวจีนมักจะเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ ที่กระทบต่อชีวิตมนุษย์เกิดจากการดลบันดาลของเทพเจ้าเพื่อเป็นการเอาใจเทพเจ้าและช่วยขจัดปัดเป่าความไม่ดีที่เกิดขึ้นจึงต้องมีพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการสร้างศาลเจ้าให้เป็นที่สิงสถิตของเทพเจ้าทั้งหลาย เช่น เทพเจ้าประจำอาชีพ เทพเจ้าประจำทะเล ภูเขา ป่า แม่น้ำ บ้านเรือน เป็นต้น เทพเจ้าของจีนสามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มคือ

1. เทพเจ้าระดับชาวบ้าน หมายถึงวิญญาณที่สถิตอยู่ตามบ้านเรือนมีระดับความบริสุทธิ์และอิทธิฤทธิ์ไม่สูงนะเช่น ตี่ จู่เอี๊ยะ จะเซ่นไหว้ด้วยอาหารคาวหวานแบบเดียวกับที่ชาวบ้านรับประทาน

2. เทพเจ้าป่าเขาและเทพที่ล่องหนได้ ถือว่าอยู่ระดับสูงกว่าพวกแรกและมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มากกว่า

3. เทพเจ้าชั้นสูงเป็นเทพเจ้าที่ทรงคุณธรรมเป็นเลิศเช่นเทพเจ้ากวนอูเจ้าแม่ทับทิมเป็นต้นซึ่งอยู่ในศาลเจ้าที่ควรสร้างให้มีขนาดใหญ่ซึ่งขณะนั้นแสดงถึงความสามัคคีของคนในชุมชนด้วย

4. เทพเจ้าชั้นสูงสุดได้แก่พระพุทธเจ้าพระโพธิสัตว์และเทพเจ้าที่เป็นเสียงต่างๆเช่น โป๊ยเซียน เป็นต้น

ความเชื่อในเรื่องลี้ลับนี้นั้นแสดงออกอย่างชัดเจนจากการศึกษากระบวนการสืบทอดประเพณีทางสังคมของชาวไทยเชื้อสายจีน ชุมชนบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ของชนาภา เมธีเกรียงไกร (ชนาภา เมธีเกรียงไกร, 2559) จากการศึกษาดังกล่าวทำให้ทราบว่า ความเชื่อเรื่องลี้ลับนั้นมีมาอย่างยาวนานตั้งแต่ชาวจีนยังอาศัยอยู่ในแผ่นดินใหญ่จนอพยพมาสู่ผืนแผ่นดินไทย จากการศึกษาดังกล่าวพบว่า ชาวไทยเชื้อสายจีนเป็นชาวจีนแต้จิ๋วที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากิจและสร้างครอบครัว ซึ่งชาวจีนแต้จิ๋วนี้เป็นกลุ่มที่มีความเชื่อในเรื่องผีสางเทวดาและการบูชาบรรพบุรุษเข้มข้นกว่าชาวจีนกลุ่มอื่น ๆ อีกทั้งยังเป็นกลุ่มที่เคร่งครัดต่อประเพณีเป็นอย่างมาก บางครั้งอาจจะเรียกได้ว่างมงายก็ว่าได้

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เมื่อชาวจีนเข้ามาอยู่อาศัยและตั้งชุมชนในเมืองไทย อาทิ ชุมชนในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่มีการดำเนินชีวิตและประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของตน จนในปัจจุบันพิธีกรรมดังกล่าวผสมผสานเข้ากับพิธีกรรมของคนไทยในพื้นที่ แต่ในหลายพิธีกรรม คนไทยเชื้อสายจีนยังคงอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างดี อาทิประเพณีแต่งงานหรือโครงสร้างอำนาจในครอบครัวชาวจีนยังคงให้สิทธิกับเพศชายมากกว่าเพศหญิง ส่วนในหลายประเพณีเกิดการผสมผสานระหว่างความเป็นไทยและจีน เช่น คนไทยถือศีลกินเจในเทศบาลของคนจีน และคนจีนเข้าร่วมในประเพณีสงกรานต์ตามอย่างคนไทย เป็นต้น เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับการค้าขาย ซึ่งเป็นอาชีพที่คนจีนถนัดและนิยมทำกันมาเป็นเวลานาน จากการศึกษางานวิจัยและบทความต่าง ๆ พบว่า ชาวจีนในพื้นที่ต่างๆมีความเชื่อคล้ายคลึงกัน โดยเชื่อว่า ลูกปัดหินสี ฮกลกซิ่ว ปี่เซี๊ยะ เต่ากบ โดยเชื่อว่าสิ่งต่างๆเหล่านี้เป็นสิริมงคลให้ค้าขายดี ชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเรื่องลี้ลับคล้ายกับชาวบ้านในอำเภอคลองลาน กล่าวคือ ชาวบ้านในชุมชนบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา มีการนับถือเทพเจ้าตามบรรพบุรุษ โดยส่วนใหญ่นับถือ เจ้าแม่กวนอิม เจ้าพ่อกวนอู พระสังกัจจาย และที่สำคัญคือ เจ้าพ่อโกมินทร์และเจ้าแม่ทับทิม ซึ่งทั้ง 2 องค์หลังเป็นเหมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่นก็ว่าได้ เป็นเหมือนศูนย์รวมจิตใจของชุมชนตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ความเชื่อดังกล่าวเกิดจากการที่ในปี 2447 ที่ชุมชนตลาดบ้านใหม่เกิดเหตุไฟไหม้ ระหว่างที่เกิดเหตุ ชาวไทยเชื้อสายจีนในรุ่นที่ 2 (อายุระหว่าง 50 - 70 ปี) หรือผู้ที่ดูแลศาลเจ้าพ่อโกมินทร์กล่าวว่า ตนได้อธิษฐานขอให้เจ้าพ่อโกมินทร์คุ้มครอง

ชาวชุมชนตลาดบ้านใหม่ด้วย ตนก็พูดอธิษฐานอยู่เช่นนั้นวนไปวนมาซ้ำ ๆ เพราะในเวลานั้นชาวชุมชนตลาดบ้านใหม่ต้องการที่พึ่งเป็นอย่างมาก สิ่งอัศจรรย์ก็ปรากฏคือ อยู่ ๆ ฝนก็ตกลงมาช่วยดับไฟ ทุกคนในชุมชนจึงเชื่อว่าเป็นเพราะเจ้าพ่อโกมินทร์และเจ้าแม่ทับทิมที่ดลบันดาลให้ฝนตกทำให้ความเสียหายไม่เกิดขึ้นมากไปกว่านี้ ด้วยความเชื่อในอิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์ของศาลเจ้าทั้งสองแห่งนี้ จึงทำให้ชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนบ้านใหม่โดยเฉพาะรุ่นพ่อแม่ ปู่ย่า มีความเชื่อและศรัทธาต่อองค์เทพทั้งสองเป็นอย่างมาก

ภาพ 1 บรรยากาศภายในศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน

หมายเหตุ: จาก ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน. (18 พฤศจิกายน 2558). เชิญตั้งโต๊ะรับองค์เจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน .. 19 พย.58 เริ่มเวลา 07.00 น.... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=418742708332432&set=a.458079706355591&locale=th_TH

ภาพ 2 บรรยากาศภายในศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลานในช่วงที่ไม่มีเทศกาล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ประวัติความเป็นมาของประเพณีงานประจำปีสักการะเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน

เช่นเดียวกับความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน ซึ่งชาวคลองลานเชื่อว่าเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลานคอยให้ความคุ้มครองชาวบ้านในตัวตลาดคลองลานอยู่ ความเชื่อและความศรัทธาดังกล่าว เกิดขึ้นจากเหตุเพลิงไหม้ในปีพ.ศ. 2538 ตลาดคลองลานได้เกิดเหตุไฟไหม้บ้านกว่า 10 หลังคาเรือนถึง 2 ครั้งในระยะเวลา 1 เดือน หลังจากเหตุไฟไหม้ครั้งที่ 2 ประชาชนภายในตลาดคลองลานจึงมีความคิดที่จะรวมตัวกันเพื่อทำบุญตลาดขึ้น โดยได้นิมนต์หลวงพ่อไพบูลย์ สุมังคโล มาทำพิธี ในระหว่างทำพิธีอยู่นั้นหลวงพ่อไพบูลย์ก็ได้กล่าวกับคนในตลาดว่า เมื่อตอนที่ระหว่างอยู่ในสมาธิ ท่านได้เห็นแสงไฟสีขาว 2 ดวงอยู่บริเวณต้นไทรต้นใหญ่หลังตลาด หลังจากนั้นหลวงพ่อไพบูลย์ สุมังคโล จึงได้นำชาวบ้านไปยังต้นไทรต้นใหญ่ที่หลวงพ่อไพบูลย์ สุมังคโล ได้เห็นในนิมิต เมื่อถึงต้นไทรต้นดังกล่าวก็พบว่า ใต้ต้นไทรต้นดังกล่าวมีศาลเจ้าเล็ก ๆ

อยู่ 1 ศาลด้วย หลวงพ่อไพบูลย์ สุมังคโล ได้กล่าวต่อไปว่า เมื่อท่านอยู่ในสมาธินั้นได้พบกับคนจีน 2 คน ผู้ชายสูงอายุ 1 คน และผู้หญิงสูงอายุอีก 1 คน ประทับอยู่ที่ศาลแห่งนั้น จากนั้นชาวบ้านภายในตลาดคลองลานจึงได้กราบสักการะผู้ชายและผู้หญิงสูงอายุที่ประทับอยู่ ณ ศาลเจ้าแห่งนั้นตามที่หลวงพ่อไพบูลย์ สุมังคโล ได้เห็นในนิมิตและตั้งให้เป็นปึงเถ่ากงปึงเถ่าม่า (เจ้าพ่อเจ้าแม่) ประจำตลาดคลองลาน นอกจากนั้นแล้วหลวงพ่อไพบูลย์ สุมังคโล ยังกล่าวต่ออีกว่าสิ่งที่เจ้าพ่อเจ้าแม่ชื่นชอบเป็นอย่างมากนั้นก็คือ หัวใจสีน้ำเงิน สมควรที่จะเอามาสำหรับสักการะ บูชาเป็นอย่างมาก จากนั้นชาวบ้านภายในตลาดคลองลานจึงจัดทำล็อกเก็ตหัวใจสีน้ำเงินขึ้นมาเพื่อนำมาบูชาและสักการะปึงเถ่ากงปึงเถ่าม่า เมื่อสักการะปึงเถ่ากงปึงเถ่าม่าแล้ว หลังจากนั้นตลาดคลองลานก็ไม่เกิดเหตุการณไฟไหม้อีกเลย

ภาพ 3 ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน

หมายเหตุ: จาก ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน. (29 ตุลาคม 2560). ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=676051405934893&set=a.458079709688924&locale=th_TH

ในปีต่อ ๆ มา ด้วยความเชื่อ เคารพ นับถือและเพื่อสักการะให้เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวภายในตัวตลาดคลองลานจึงได้มีการจัดงานงิ้ว เพื่อถวายแก่ปึงเถ่ากงปึงเถ่าม่า (เจ้าพ่อเจ้าแม่) เป็นประจำทุกปี จนกลายเป็นงานประเพณีประจำปีพื้นที่อำเภอคลองลานมาจนถึงปัจจุบัน เพราะนอกจากจะเป็นการถวายสักการะเพื่อความเป็นสิริมงคลแล้ว ยังเป็นงานประเพณีที่กระตุ้นให้เกิดความรักความสามัคคีและความปรองดองภายในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดีอีกด้วย (สมพงษ์ พงศ์สุทธิยากร, การสัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2561)

ภาพ 4 ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลานในปัจจุบัน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

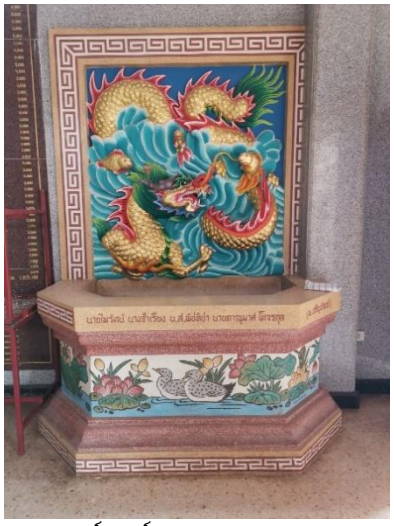
ภาพ 5 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหน้าศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 6 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหน้าศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 7 ภาพสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ภายในศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 8 ภาพสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ภายในศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 9 ภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 10 ภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 11 หน้าศาลเจ้าสำหรับไหว้อัญเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 12 สถานที่ไหวอันเชิญเทพเจ้า
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

การแสดงภายในงาน

จากความศรัทธาและความพยายามที่จะสืบทอดความเชื่อ จากรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งนั้น ชาวอำเภอคลองลานจึงจัดให้มีการแสดงเป็นประจำทุกปีเพื่อสักการะเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน อาทิ การแสดงงิ้ว การแห่มังกรและสิงโต นอกจากนั้นแล้วยังมีการแสดงของศิลปินนักร้องอีกมากมายทำให้ประเพณีงานประจำปีสักการะเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลานได้รับความสนใจจากผู้คนเป็นจำนวนมาก

1. การแสดงงิ้ว หรือที่เรียกว่า “ป่วงเซียง” เป็นการแสดงโดยมีวัตถุเพื่อให้เจ้าพ่อเจ้าแม่ซึ่งเป็นเทพเจ้าประจำท้องถิ่นได้ชม นอกจากจะแสดงให้กับเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลานได้ชมแล้วยังแสดงให้กับประชาชนทั่วไปได้ดูอีกด้วย โดยงิ้วจะเล่นตามเรื่องราวตำนานต่างๆ ของคนจีน ทั้งนี้คณะงิ้วทุกคณะ จะไม่นิยมเล่นเรื่องการเมือง เพราะอาจเกิดทำให้ความแตกแยกในชุมชนได้ (สมพงษ์ พงศ์สุทธิยากร, การสัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2561)

ภาพ 13 ตัวอย่างการแสดงงิ้วในประเพณีงานประจำปีสักการะเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน

หมายเหตุ: จาก ประเพณีแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่คลองลาน : การแสดงสิงโตและมังกร โดย ชายชาญ วงศ์ชิดวรรณ, 2549, GotoKnow แพลตฟอร์มแบ่งปันความรู้ (https://www.gotoknow.org/posts/67780).
CC BY-NC-ND.

2. การแห่มังกรและสิงโต คือ พิธีศักดิ์สิทธิ์อย่างหนึ่งของคนจีน หรือคนไทยเชื้อสายจีน โดยชาวชุมชนที่นับถือนั้น เมื่อมีพิธีการแห่สิงโต มังกร ก็จะนำเทพที่ปั้นขึ้นมาเป็นกายสมมุติ ที่มีอยู่ภายในบ้านออกมาขึ้นเกี้ยวหรือหาม พร้อมมังกร สิงโต และโหล่โก๊ ไปตามบ้านแต่ละหลัง ให้ได้กราบไหว้สักการะ มังกรและสิงโตนั้นคนจีนและคนไทยเชื้อสายจีนเชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งความมั่งมี มั่งคั่ง ร่ำรวย โชคลาภ เงินทอง ค้าขายร่ำรวย กิจการเจริญรุ่งเรืองและช่วยขจัดปัดเป่าสิ่งไม่ดีออกไป เป็นต้น

ภาพ 14 การแห่มังกรไปตามตลาดคลองลานเพื่อให้เป็นสิริมลคลแก่พื้นที่

หมายเหตุ: จาก ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน. (22 พฤศจิกายน 2561). 24 พย. 61 เชิญชมพิธีอัญเชิญองค์เจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลานแห่รอบตลาดคลองลาน... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=878899125650119&set=pcb.878899278983437&locale=th_TH

ภาพ 15 การแห่มังกรไปตามตลาดคลองลานเพื่อให้เป็นสิริมลคลแก่พื้นที่

หมายเหตุ: จาก ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน. (22 พฤศจิกายน 2561). 24 พย. 61 เชิญชมพิธีอัญเชิญองค์เจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลานแห่รอบตลาดคลองลาน... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=878899205650111&set=pcb.878899278983437&locale=th_TH

ภาพ 16 การแสดงมังกรตามความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีนในประเพณีงานประจำปีสักการะเจ้าพ่อเจ้าแม่

หมายเหตุ: จาก ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน. (30 พฤศจิกายน 2561). 24 พย.61 โชว์สิงห์โต-มังกร... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=883684068504958&set=pcb.883685168504848&locale=th_TH

ภาพ 17 การแสดงสิงโตตามความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีน

หมายเหตุ: จาก ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน. (30 พฤศจิกายน 2561). 24 พย.61 โชว์สิงห์โต-มังกร... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=883684501838248&set=pcb.883685168504848&locale=th_TH

3. การแห่เกี้ยวเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลานเข้าในตัวบ้าน คือ การแห่เกี้ยวหรือการอัญเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลานเข้าสู่ตัวบ้านนั้น เป็นความเชื่อและความศรัทธาของคนในชุมชนคลองลานว่า หากมีการอัญเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลานเข้าสู่ตัวบ้านและสักการะแล้วจะทำให้คนที่อาศัยอยู่ในบ้านนั้นอยู่เย็นเป็นสุข มีแต่ความเจริญรุ่งเรือน ในอดีตเจ้าของบ้านที่จะอัญเชิญเกี้ยวเจ้าพ่อเจ้าแม่เข้าบ้านนั้นจะมีการจัดเตรียมพื้นที่คือหน้าบริเวณที่สักการะศาลเจ้าที่ที่อยู่ภายในตัวบ้าน นอกกจากนั้นแล้วจะเตรียมพื้นที่ทำเป็นบ่อหรืออ่างสำหรับให้มังกรลงไปเล่นน้ำ และพ่นน้ำเพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่า เมื่อมังกรได้เล่นน้ำและพ่นน้ำจะทำให้มังกรมีความสุข และมังกรจะอวยพรให้บ้านนั้นอยู่เย็นเป็นสุข ร่ำรวยเงินทองตามไปด้วย แต่ในปัจจุบันจะ ชาวบ้านส่วนหนึ่งหันมาปรับเปลี่ยนการรับเกี้ยวเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลานที่หน้าบ้านแทนในตัวบ้านนั้นเอง

การสืบทอดประเพณีของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน

การสืบทอดหรือรูปแบบในการสืบทอดประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ นั้นมีผลเกี่ยวเนื่องกับการถ่ายทอดเป็นสำคัญซึ่งจะประสบผลสำเร็จหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับการถ่ายทอดรายละเอียดของความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีและค่านิยมในเรื่องสำคัญต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษต้องการให้ลูกหลานปฏิบัติตามโดยมีวิธีการที่แตกต่างกันไป ซึ่งลักษณะของการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมหมายถึง การสอนให้คนรุ่นหลังรับรู้ถึงระบบสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่คนในสังคมนั้นได้เคยมีการตกลงกันว่ามีความหมายอย่างไร ต้องการสื่อสารถึงอะไร ด้วยวิธีการใด ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอาจเป็นการถ่ายทอดความคิดความเชื่อรูปแบบการดำเนินชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณีเทศกาลและพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มคนในสังคมและวัฒนธรรมหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะตัวและแตกต่างจากสังคมอื่น การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมหลักแล้วจะมีอยู่ด้วยกัน 2 รูปแบบคือ

1. ทางตรงเป็นกระบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นภายใต้ระยะเวลาที่ยาวนาน ตั้งแต่เด็กเล็กถึงวัยรุ่น ในปัจจุบันการถ่ายทอดจะอยู่ในรูปการพูดคุยบอกเล่ากลมสั่งสอนการให้เป็นผู้ปฏิบัติโดยตรงโดยพ่อแม่ปู่ย่าตายายสู่ลูกหลานโดยตรงซึ่งรูปแบบนี้จะเห็นได้ชัดในครอบครัวเป็นสำคัญ

2. ทางอ้อมเป็นการถ่ายทอดที่มิได้เจตนาจะก่อให้เกิดพฤติกรรมใดๆแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยตรง เช่นการแสดงความคิดเห็นทัศนคติการพูดคุยที่ไม่เป็นทางการหรือการปฏิบัติเป็นตัวอย่างแต่ความคิดความเชื่อค่านิยมอุดมการณ์ตลอดจนพฤติกรรมบางอย่างเกิดขึ้นโดยบังเอิญไม่ได้จงใจซึ่งอาจ เป็นผลมาจากการสังเกตการเลียนแบบพฤติกรรม หรือเกิดจากการที่บุคคลค่อยๆซึมซับความคิดความเชื่อลักษณะนิสัยบางอย่างที่ตนเองไม่รู้จนเกิดเป็นจิตสำนึกหรือความรับผิดชอบที่มีต่อบางสิ่งบางอย่างนั้นเอง (ชนาภา เมธีเกรียงไกร, 2559)

จากการศึกษากระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของชาวชุมชนอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า มีกระบวนการถ่ายทอดทั้งทางตรงและทางอ้อมไม่ว่าจะเป็นการจัดงานประเพณี ฯ ที่มีสืบเนื่องต่อกันมาอย่างยาวนาน เพื่อบอกเล่าเรื่องราวความเชื่อให้คนรุ่นหลังรู้และยึดมั่นปฏิบัติ รวมไปถึงความเชื่อ ความศรัทธาที่คนรุ่นก่อนมีต่อศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลานนั้นเอง

บทสรุป

ประเพณีงานประจำปีสักการะเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลานนั้น เป็นงานประเพณีที่ถูกจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี เพื่อให้ประชาชนปละชาวบ้านในอำเภอคลองลานทั้งชาวบ้านเชื้อสายจีนและชาวไทยเชื้อสายอื่น ๆ ที่มีจิตศรัทธาได้มีโอกาสเข้าร่วมสักการะเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน ซึ่งถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านในเขตอำเภอคลองลาน

ใช้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นการกระทำที่เสริมสิริมงคลให้กับตนเองและครอบครัวด้วย นอกจากนั้นแล้ว ประเพณีงานประจำปีสักการะเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลานยังเป็นการเสริมสร้างความรัก ความสามัคคีอันดีระหว่างชาวบ้านในเขตอำเภอคลองลาน เนื่องจากเป็นงานประจำปีที่จะต้องอาศัยทั้งกำลังทรัพย์และกำลังแรงงานของชาวบ้านมาช่วยดำเนินกิจกรรมให้งานประจำปีนี้สามารถสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีนั้นเอง

บรรณานุกรม

ชนาภา เมธีเกรียงไกร. (2559). *กระบวนการสืบทอดประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีน ชุมชนบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. คลังปัญญามหาวิทยาลัยบูรพา. https://buuir.buu.ac.th/bitstream/1234567890/11343/1/56910493.pdf

ชายชาญ วงศ์ชิดวรรณ. (17 ธันวาคม 2549). *ประเพณีแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่คลองลาน : การแสดงสิงโตและมังกร.* GotoKnow แพลตฟอร์มแบ่งปันความรู้. https://www.gotoknow.org/posts/67780

นฤมล ลี้ปิยะชาติ, (2559). การศึกษาประเพณีสารทจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 24*(45). 125-137. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/husojournal/article/view/68641/55894

ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน. (18 พฤศจิกายน 2558). *เชิญตั้งโต๊ะรับองค์เจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน .. 19 พย.58 เริ่มเวลา 07.00 น....* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=418742708332432&set=a.458079706355591&locale=th_TH

ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน. (22 พฤศจิกายน 2561). *24 พย. 61 เชิญชมพิธีอัญเชิญองค์เจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลานแห่รอบตลาดคลองลาน...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=878899205650111&set=pcb.878899278983437&locale=th_TH

ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน. (22 พฤศจิกายน 2561). *24 พย. 61 เชิญชมพิธีอัญเชิญองค์เจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลานแห่รอบตลาดคลองลาน...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=878899125650119&set=pcb.878899278983437&locale=th_TH

ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน. (29 ตุลาคม 2560). *ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=676051405934893&set=a.458079709688924&locale=th_TH

ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน. (30 พฤศจิกายน 2561). *24 พย.61 โชว์สิงห์โต-มังกร...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=883684068504958&set=pcb.883685168504848&locale=th_TH

ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน. (30 พฤศจิกายน 2561). *24 พย.61 โชว์สิงห์โต-มังกร...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=883684501838248&set=pcb.883685168504848&locale=th_TH

ศุภการ สิริไพศาล และอภิเชษฐ กาญจนดิฐ. (2552). พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จากอดีตถึงปัจจุบัน. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 4*(1), 95-128. https://kb.psu.ac.th/server/api/core/bitstreams/3c95af1f-c57e-47cc-8c9a-61a30413f8cf/content

สืบสานประเพณีท้องถิ่นศาลเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร

วุฒิชัย ตรุษลักษณ์[1], วีรวรรณ แจ้งโม้[2], พธูรำไพ ประภัสสร[3], ศุภโชคชัย นันทศรี[4], พิมพ์นารา บรรจง[5]
วนัสนันท์ นุชนารถ[6], จิตตพัฒน์ ไชยวิสุทธิกุล[7], ภิรวัฒน์ ขำแจ้ง[8], นฤเสฐ โพสี[9], อภิเชษฐ์ หนูหอม[10]
และทัศนัย ขุนพิลึก[11]

บทนำ

ระบบความเชื่อในสังคมไทยนั้น ล้วนแล้วเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมที่ผู้คนเหล่านั้นอาศัยอยู่ทั้งสิ้น อาทิ ความเชื่อเกี่ยวกับการโกนผมลูกน้อย ความเชื่อเกี่ยวกับการจับชายผ้าเหลือง(บวชพระ)ของพ่อแม่ที่หวังจะได้ขึ้นสวรรค์จากการบวชลูกชายหรือแม้กระทั่งความเชื่อหลังความตาย อาทิ การกรวดน้ำหลังทำบุญเพื่อให้ผลบุญไปถึงผู้ที่ต้องการอุทิศส่วนกุศลให้ก็ตาม นอกจากนั้นแล้วมนุษย์เรายังมีความเชื่อเกี่ยวกับการไหว้ โดยเฉพาะประเทศในเอเชีย คนไทย จะแสดงออกถึงความเคารพผ่านการกราบไหว้ แก่ผู้อาวุโสหรือผู้ที่ตนเองเคารพรัก แม้กระทั่งการกราบไหว้สิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเชื่อว่าสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านั้นมีอำนาจดลบันดาลต่อการดำเนินชีวิต ความเชื่อเหล่านี้สืบทอดจาดรุ่นสู่รุ่น เช่นเดียวกับผู้คนในชุมชนอำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับการสักการบูชาเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทองหรือนายพรานกระต่ายทองที่ชาวตำบลพรานกระต่ายเชื่อว่าเป็นต้นกำเนิดผู้ก่อให้เกิดชุมชนพรานกระต่ายแห่งนี้ แม้ว่าเวลาและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์จะเข้ามามีส่วนในชีวิตของมนุษย์เรา ความรักความศรัทธาของผู้คนที่มีต่อพ่อพรานกระต่ายก็ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่จนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : เจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง,พรานกระต่าย, จังหวัดกำแพงเพชร, ประเพณีท้องถิ่น

ภาพ 1 ศาลเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทองในปัจจุบัน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

[1] เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[2] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[3-5] อาจารย์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[6] อาจารย์ สาขาวิชาวิจิตรศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[7-11] นักศึกษา สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ภาพ 2 ศาลเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทองในปัจจุบัน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

งานสืบสานประเพณีท้องถิ่นศาลเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร เป็นประเพณีที่ก่อเกิดขึ้นจากความเชื่อความศรัทธาและระลึกถึงสิ่งที่นายพรานหรือพ่อพรานกระต่ายได้ริเริ่มก่อตั้งชุมชนนี้ขึ้นมา บรรยากาศภายในงานประเพณี กลิ่นไอของธูปเทียน แสง สี ที่แสดงออกถึงความเชื่อ (ธูป, เทียน) แสงสี (แสดงถึงการเฉลิมฉลอง) ทั้งการแต่งตัวและ อาหารเครื่องดื่มภายในงานฯ รวมถึงการบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของอำเภอพรานกระต่าย นอกจากนั้นแล้วยังมีกิจกรรมต่าง ๆ ให้ผู้ร่วมงานร่วมสนุกกันอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการละเล่นพื้นบ้าน การออกร้านอาหารท้องถิ่น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของอำเภอพรานกระต่าย (อานนท์ อภิชาตตระกูล, การสัมภาษณ์, 30 สิงหาคม 2561)

ความเชื่อกับสังคมไทย

ความเชื่อ คือ การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้ใจ ความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใด ๆ คนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่า วันเวลาการโคจรของดวงดาวจะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์ คนที่เชื่อเครื่องรางของขลังก็จะมีความยึดมั่นว่า เครื่องรางของขลังให้คุณให้โทษแก่ตนได้จริง ตัวอย่างของความเชื่อ ได้แก่ ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ โชคลาง ของขลัง ผีสาง นางไม้ ความเชื่ออำนาจลึกลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เหล่านี้เป็นต้น (กมลชนก จันทร์แดง และคณะ, ม.ป.ป.)

Sanook (2554) สำหรับบริบทของสังคมไทยนั้นมีความเชื่อที่หลากหลาย อันเป็นที่มาของความเชื่อและพิธีกรรมตามประเพณี ธรรมเนียมและรูปแบบการปฏิบัติที่แปลกแตกต่างกัน สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มของความเชื่อ ดังนี้

1. ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากคนไทยนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่บรรพบุรุษ ความเชื่อจึงมุ่งเน้นพระรัตนตรัยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ

ก) ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ใครทำกรรมใดไว้ ผลกรรมนั้นจะตามสนอง ซึ่งมีความเชื่อว่าทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้

ข) ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ สัตว์โลกทั้งหลายย่อมเวียนว่ายตายเกิดเป็นวัฏสงสารตามผลแห่งกรรมของตน เป็นความเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

ค) ความเชื่อเรื่องกฎแห่งธรรมชาติ

ง) ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์

2. ความเชื่อเกี่ยวกับวิทยาคม เป็นความเชื่อเรื่องสิ่งลึกลับที่เหนือธรรมชาติ ไม่สามารถพิสูจน์ทราบได้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ สามารถแยกออกได้เป็น 2 เรื่อง คือ ความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถา อาทิ เวทมนต์

จำพวกตัวอักษรหรืออักขระที่ผูกเป็นข้อความ โดยเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้มีอำนาจลึกลับแฝงเร้นอยู่ เมื่อนำไปใช้ตามที่กำหนด เช่น นำไปบริกรรม เสกเป่าหรือสวด เชื่อว่าจะเกิดความศักดิ์สิทธิ์หรือเกิดความขลัง ปัจจุบันความเชื่อประเภทนี้ได้ลดน้อยลง ด้วยเหตุความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่ ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลังเป็นความเชื่อในสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น โดยเชื่อว่าเครื่องรางเหล่านั้นสามารถป้องกันอันตรายจากการถูกยิง แทง ฟัน เป็นต้น ตัวอย่างเครื่องรางเหล่านี้ได้แก่ เหล็กไหล เขี้ยวเสือ ฯลฯ

3. ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อประเภทนี้เป็นความเชื่อที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาแต่อดีต ส่วนมากที่เราจะพบเห็นได้จากพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง รูปเหมือนพระสงฆ์ที่เคารพเลื่อมใส พระเกจิอาจารย์ รวมไปถึงศาลปู่ตา ศาลหลักเมือง ศาลเจ้าพ่อ ศาลเจ้าแม่เป็นต้น ความเชื่อประเภทนี้ยังคงมีปรากฏให้เห็นในสังคมไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

4. ความเชื่อเรื่องผีสางเทวดา สิ่งลึกลับที่มองไม่เห็นตัวตน คนไทยบางส่วนยังคงมีความเชื่อว่าผีสางเทวดามีอิทธิฤทธิ์และอำนาจเหนือมนุษย์ สามารถให้คุณหรือโทษได้ แม้ว่าสิ่งเหล่านี้ยังไม่สามารถหาข้อพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ได้ แต่ความเชื่อเรื่องผีสางเทวดาก็ยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

5. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ หมายถึง ความเชื่อเรื่องการพยากรณ์ โดยอาศัยดาราศาสตร์เป็นหลัก ความเชื่อเช่นนี้ปรากฏแพร่หลายในทุกชนชั้นของสังคมไทย จนกระทั่งในปัจจุบันวิชาโหราศาสตร์มีการเปิดการเรียนการอสอนอย่างเป็นทางการและสามารถยึดถือเป็นอาชีพได้

ธวัช ปุณโณทก ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้นๆ หรือสังคมมนุษย์นั้นๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้ ฉะนั้นความเชื่อจึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก ไม่เพียงแต่จะหมายถึงความเชื่อในดวงวิญญาณหรือภูตผีเท่านั้น ยังรวมไปถึงความเชื่อในเรื่อง คาถาอาคม โชคลาง ไสยเวทต่างๆ นอกจากนั้นยังรวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือ เช่น ต้นไม้ (ต้นโพธิ์ ต้นไทร) ป่าเขา เป็นต้น (กมลชนก จันทร์แดง และคณะ, ม.ป.ป.)

ลำดับแนวคิดและความเป็นมาของความเชื่อ

ความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ความเชื่อในธรรมชาติ ความเชื่อระดับต่ำสุดของมนุษย์ คือ ความเชื่อในธรรมชาติ เพราะเมื่อมนุษย์เกิดมา สิ่งแรกที่มนุษย์ได้เห็นและได้สัมผัสก่อนสิ่งอื่นคือ ธรรมชาติรอบตัวมนุษย์และธรรมชาติต่างๆ เหล่านั้น อาทิ ความมืด ความสว่าง ความหนาว ความร้อน ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว แม่น้ำลำธาร ต้นไม้ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นมนุษย์จึงเชื่อว่าธรรมชาติมีตัวตน มีอำนาจพิเศษและสามารถก่อให้เกิดคุณและโทษแก่ตนเองได้ มนุษย์จึงเกรงกลัวและกราบไหว้ธรรมชาติ ดังนั้น การนับถือธรรมชาติจึงนับเป็นขั้นแรกแห่งความเชื่อของมนุษย์

2. ความเชื่อในผีสาง เทวดา ความเชื่อนี้เป็นความเชื่อระดับที่ 2 ของวิวัฒนาการเกิดขึ้นพร้อมกับความเจริญรอบข้าง ในสระยะเริ่มแรกมนุษย์อาจจะแค่สงสัยว่าความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ฟากฟ้า แม่น้ำ แม้ภูเขาและต้นไม้ใหญ่เกิดขึ้นได้อย่างไร จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สามารถคาดการณ์ได้ว่าผีสาง เทวดาอาจจะสามารถบันดาลให้เกิดความผันแปรต่างๆ ในตัวธรรมชาติเหล่านั้น และมีผลบันดาลให้เกิดความสุขและความทุกข์แก่มนุษย์ ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงสร้างรูปเทวดา รูปมนุษย์หรือรูปครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์ เช่น พระภูมิเจ้าที่ แม่ย่านางเรือ เทพารักษ์ต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อเป็นเครื่องบูชาธรรมชาติเหล่านี้โดยมีพื้นฐานความคิดว่ามีบางสิ่งบางอย่างสิงสถิตอยู่และมีอำนาจที่สามารถบันดาลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ นั้น เรียกว่า “เจตภูตหรือวิญญาณ”

เจตภูตที่มีอำนาจนำความทุกข์ให้เกิดขึ้น อาจเป็นมารร้ายหรือผีสางอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีจิตใจไม่ดี (ชั่วร้าย) ส่วนเจตภูตที่มีอำนาจนำความสุขมาให้ อาจเป็นเทวะประเภทใดประเภทหนึ่งที่มีจิตใจดีเจตภูตที่สิงอยู่ในธรรมชาตินั้น ๆ อาจแบ่งออกได้อีกเป็น 3 ลำดับแห่งวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ดังนี้

2.1 เริ่มจากธรรมชาติแต่ละอย่างก่อน แล้วกว้างออกไปถึงธรรมชาติทุกอย่างในโลก โดยเชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกมีวิญญาณสิงสถิตอยู่

2.2 เชื่อว่าวิญญาณเหล่านั้นมีอำนาจ อาจบันดาลความดี ความชั่ว ความสุข และความทุกข์ให้แก่มนุษย์ได้ตามแต่ความกรุณาที่มีอยู่และวิญญาณเหล่านั้นต้องมีรูปร่าง แต่ไม่สามารถเห็นได้

2.3 ความเชื่อที่สร้างขึ้นจากความนึกคิดของตนเอง ภาพที่ตนนับถือเรียกว่า “พระเจ้าหรือเทพเจ้าหรือผีสางเทวดา” ก็ตามเกิดขึ้นมาแต่ครั้งนั้น ความเชื่อเช่นนี้เป็นมูลเหตุหนึ่งที่ก่อให้เกิดศาสนา นักปราชญ์ในสังคมมนุษย์โบราณเรียกความเชื่อนี้ว่า “วิญญาณหรือเจตภูต”

3. ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ได้แก่ ความเชื่อต่อมารดา บิดา ปู่ย่าและตายายที่เสียชีวิตไปแล้วว่าวิญญาณของบุคคลเหล่านั้นไม่ได้ไปไหนแต่ ยังคงอยู่เพื่อปกปักรักษาดูแลบุตรหลานของพวกตน ดังนั้นจึงทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ โดยสังเกตตัวอย่างได้จากการบังสุกุลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วของคนไทย และการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษของคนจีน

4. ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ความคิดของมนุษย์ได้พัฒนาต่อมาจากความคิดเรื่อง การสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติของตน โดยมีความคิดว่าธรรมชาติอย่างหนึ่งควรมีรูปร่างอย่างหนึ่งและเทพเจ้าที่มีอำนาจสูง ต่ำที่แตกต่างกันควรมีรูปร่างอย่างหนึ่ง บางกลุ่มเชื่อว่าพระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าสูงสุด บางกลุ่มเชื่อว่าฟากฟ้าเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ บางพวกเชื่อว่าพระจันทร์เป็นเทพเจ้าสูงสุดกว่าเทพเจ้าองค์ใดเป็นต้น เทพเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจและมีหน้าที่แตกต่างกัน (กมลชนก จันทร์แดง และคณะ, ม.ป.ป.)

ประวัติของพ่อพรานกระต่าย

พรานกระต่ายเป็นชื่ออำเภอหนึ่งในจังหวัดกำแพงเพชร อำเภอพรานกระต่ายตั้งอยู่ทางเหนือของจังหวัด มีฐานะเป็นอำเภอตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยได้รับจัดตั้งขึ้นเป็นอำเภอในปี 2438 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการปกครองของจังหวัดกำแพงเพชร ชื่ออำเภอ “พรานกระต่าย” มีประวัติความเป็นมาจากตำนานเล่าขานจากรุ่นสู่รุ่นว่า เมื่อประมาณปี พ.ศ. 1420 เมืองพรานกระต่ายเป็นส่วนหนึ่งของเมืองบางพาน มีมหา-พุทธสาครเป็นกษัตริย์ ซึ่งตัวเมืองตั้งอยู่ห่างจากอำเภอปัจจุบันไปทางทิศใต้ประมาณ 15 กิโลเมตร เมืองบางพานในสมัยนั้นเจริญรุ่งเรืองมาก เพราะตั้งอยู่ในที่ราบลำน้ำใหญ่ไหลผ่านมาจากจังหวัดสุโขทัยจนถึงจังหวัดกำแพงเพชร เส้นทางดังกล่าวจึงกลายเป็นเส้นทางคมนาคมที่คึกคักและอุดมสมบูรณ์ เมื่อมีความอุดมสมบูรณ์จึงมีบ้านเรือนตั้งอาศัยอยู่ริมแม่น้ำทั้ง 2 ฝั่ง ปัจจุบันเราสามารถพบเห็นซากเมืองโบราณเก่าแก่และทรุดโทรมตามริมน้ำ เช่น วัดโคก บ้านวังไม้พานและบ้านจำปีจำปา เป็นต้น สัญลักษณ์แห่งความเจริญสูงสุดก็คือ การสร้างรอยพระพุทธบาทจำลองสัมฤทธิ์ไว้ที่เขานางทอง “นางทอง” เป็นชื่อที่ได้อัญเชิญมาจากมเหสีของพระร่วง นอกจากเส้นทางน้ำที่ไหลผ่านตัวจังหวัดสุโขทัย สู่อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชรนี้แล้วนั้น ยังมีถนนที่ใช้ในการเดินทางจากสุโขทัยผ่านอำเภอพรานกระต่ายจนมาถึงจังหวัดกำแพงเพชร ในสมัยนั้นเรียกว่า “ถนนพระร่วง”

กล่าวกันว่าในช่วงประมาณปี พ.ศ. 1800 พระร่วงได้ครองเมืองสุโขทัยและทรงมีนโยบายขยายอาณาเขตให้กว้างขวางและมั่นคง จึงดำริที่จะสร้างเมืองหน้าด่านขึ้น จึงรับสั่งให้นายพรานผู้ชำนาญเดินป่าออกสำรวจเส้นทางและชัยภูมิที่มีลักษณะดีเหมาะสำหรับสร้างเป็นเมืองหน้าด่าน กลุ่มนายพรานจึงได้กระจายกันออกไปเพื่อสำรวจเส้นทางต่าง ๆ จนกระทั่งหนึ่งในนายพรานของพระร่วงมาถึงบริเวณ (อำเภอพรานกระต่ายในปัจจุบัน)

แห่งหนึ่ง ได้พบกระต่ายป่าขนสีเหลืองเปล่งปลั่งคล้ายสีทองสวยงามมาก นายพรานคนนั้นจึงกลับไปกราบถวายบังคมทูลขอพระราชานุญาตจากพระร่วงเจ้า เพื่อจะกลับมาจับกระต่ายขนสีทองตัวนั้นมาถวายเป็นราชบรรณาการถวายแด่พระมเหสีของพระร่วง เมื่อกราบบังคมทูลขอพระราชานุญาตเรียบร้อยแล้ว นายพรานคนนั้นจึงกลับไปจับกระต่ายป่าตัวดังกล่าว ณ บริเวณที่พบกระต่าย นายพรานใช้ความพยายามทุกวิถีทางเพื่อดักจับกระต่ายตัวนั้นหลายครั้ง แต่กระต่ายยังสามารถหลบหนีไปได้ทุกครั้ง ด้วยความมุมานะที่จะจับกระต่ายขนสีทองเพื่อเป็นเครื่องบรรณาการแก่พระมเหสีของพระร่วงให้ได้นั้น นายพรานจึงชักชวนเพื่อนฝูงนายพรานด้วยกันมาช่วยกันจับกระต่าย เมื่อเวลาผ่านไปกลุ่มนายพรานก็ยังไม่สามารถที่จะจับกระต่ายตัวนั้นได้ นายพรานเหล่านั้นจึงอพยพพี่น้อง ลูกหลานและกลุ่มเพื่อนฝูงมาสร้างบ้านถาวรขึ้นเพื่อหวังที่จะจับกระต่ายขนสีทองตัวดังกล่าวให้ได้ จนครั้งหนึ่งกระต่ายขนสีทองตัวนั้นได้หลบหนีเข้าไปภายในถ้ำซึ่งหน้าถ้ำมีขนาดเล็ก ๆ จนนายพรานไม่สามารถจะตามเข้าไปภายในถ้ำได้แม้จะพยายามหาทางเข้าเท่าไรก็ไม่พบ นายพรานจึงตั้งบ้านขึ้นหน้าถ้ำแห่งนั้นเพื่อเฝ้ากระต่ายโดยหวังจะจับกระต่ายขนสีทองตัวนั้นเมื่อกระต่ายออกมาจากถ้ำ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาหมู่บ้านของนายพรานก็ได้ขยายตัวกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ชาวบ้านในสมัยนั้นจึงได้เรียกชุมชนนั้นว่า “บ้านพรานกระต่าย” และกลายมาเป็นชื่ออำเภอในเวลาต่อมา

ภาพ 3 หุ่นจำลองนายพรานที่มาดักจับกระต่าย
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ในปัจจุบันถ้ำที่กระต่ายขนสีทองหนีเข้าไปซึ่งชาวบ้านเรียกถ้ำนั้นว่า “ถ้ำกระต่ายทอง” นั้น ได้รับการบูรณะขึ้นมาใหม่เพื่อทำให้เป็นสัญลักษณ์ประจำท้องถิ่น นอกจากนั้นประชาชนก็ยังเห็นความสำคัญของถ้ำกระต่ายทองจึงได้ช่วยกันดูแลเพื่อเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับหมู่บ้านสมกับเป็นส่วนหนึ่งของคำขวัญอำเภอพรานกระต่ายที่ว่า

“เอกลักษณ์ภาษาถิ่น หินอ่อนเมืองพาน
ตำนานกระต่ายทอง เห็ดโคนดองรสดี”

มีหลักฐานปรากฏถึงการกำเนิดของชุมชนพรานกระต่ายจากบันทึกของรัชกาลที่ 6 เมื่อครั้งยังดำรงพระอิสริยยศเป็น สยามมงกุฎราชกุมาร ในรัชกาลที่ 5 ได้เสด็จมายังเมืองพรานกระต่ายเมื่อวันที่ 19 มกราคม 2150 และได้กล่าวถึงเมืองพรานกระต่ายว่า “ถึงบ้านพรานกระต่ายจวนเที่ยง ที่บ้านพรานกระต่ายนี้ มีบ้านเรือนหนาแน่น ทุก ๆ บ้านมีรั้วกั้นเป็นอาณาเขต สังเกตว่าบ้านช่องดี สะอาดเรียบร้อยเป็นระเบียบ จึงเข้าใจว่า ราษฎร

ตามแถบนี้อยู่จะบริบูรณ์ สังเกตกิริยามารยาทเรียบร้อย ซึ่งทำให้เข้าใจว่าที่นี่จะเป็นเมืองอย่างโบราณกาล” นั่นเอง จากคำกล่าวข้างต้นทำให้เรารู้ว่า พรานกระต่ายเป็นชุมชนที่มีมาอย่างยาวนาน (นายสันติ อภัยราช, การสัมภาษณ์, 29 สิงหาคม 2561)

ภาพ 4 พิธีบวงสรวงศาลเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง

หมายเหตุ: จาก สัตยา จันทร์แดง. (5 พฤษภาคม 2559). พิธีบวงสรวงศาลเจ้าพ่อถ้ำกระต่าย... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=798537040283023&set=a.798536856949708

ภาพ 5 รำบวงสรวงเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง

หมายเหตุ: จาก สัตยา จันทร์แดง. (5 พฤษภาคม 2559). รำบวงสรวงเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=798540670282660&set=a.798536856949708

จากการสันนิฐานและข้อมูลที่มีเกี่ยวกับต้นกำเนิดของชุมชนพรานกระต่าย ชาวพรานกระต่ายจึงมีกำหนดการจัดงานเพื่อเฉลิมฉลองพ่อพรานกระต่ายเป็นประจำทุกปี โดยกำหนดการจัดกิจกรรมงานประจำปีประเพณีท้องถิ่นศาลเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทองของชาวอำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชรนั้น เป็นงานประเพณีที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อระลึกนึกถึงพ่อพรานกระต่าย ผู้รวบรวมและก่อตั้งชุมชนพรานกระต่ายขึ้นตั้งแต่สมัยพระร่วงเจ้า จนปัจจุบันอำเภอพรานกระต่ายกลายเป็นชุมชนที่เจริญเติบโตกว้างใหญ่และมีมูลค่าทางเศรษฐกิจ ปัจจุบันชาวบ้านได้กำหนดจัดงานสืบสานประเพณีท้องถิ่นศาลเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทองไว้ทั้งหมด 3 วันคือ วันที่ 4- 6 โดยมีรายละเอียดของการจัดงานในแต่ละวัน (สิทธิโชค พะโยม, การสัมภาษณ์, 30 สิงหาคม 2561) แต่ก่อนที่จะมีงานประเพณีท้องถิ่นศาลเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทองในช่วงเดือนพฤษภาคมของทุกปีนั้น จะมีพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทองในช่วงเดือนมกราคมก่อน เพื่อเป็นการ

เสริมสร้างความเป็นสิริมงคลให้กับคนที่ไปร่วมงานและเป็นการอุทิศบุญกุศลให้กับพ่อพรานกระต่ายทองด้วย การจัดพิธีบวงสรวงในแต่ละปีจะมีการจัดงานทั้งภาคเช้าและภาคค่ำ แล้วจึงมีงานประเพณีท้องถิ่นศาลเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทองในช่วงเดือนพฤษภาคมต่อโดยมีตัวอย่างกำหนดการจัดงานในปี 2561 ดังนี้

ภาพ 6 พิธีบวงสรวง ไหว้ครู พ่อพรานถ้ำกระต่ายทองในภาคเช้า

หมายเหตุ: จาก สัตยา จันทร์แดง. (3 มกราคม 2561). ..ถ่ายงานบวงสรวงพ่อพราน ครั้งแรก..ณ.ชายทุ่งป่าแดงกลาง... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1176472602489463&set=a.105969132873154

ภาพ 7 พิธีบวงสรวง ไหว้ครู พ่อพรานถ้ำกระต่ายทองในภาคเช้า

หมายเหตุ: จาก สัตยา จันทร์แดง. (4 มกราคม 2561). ..ถ่ายงานบวงสรวงพ่อพราน ครั้งแรก..ณ.ชายทุ่งป่าแดงกลาง... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1177259139077476&set=a.1177258265744230

วันที่ 4 พฤษภาคม 2561

เวลา	รายการ
07.00 น	อัญเชิญเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองอำเภอพรานกระต่าย แห่รอบตลาดพรานกระต่าย เพื่อให้พี่น้องชาวพรานกระต่ายได้สักการบูชา
17.00 น	ชม ชิม ช๊อป อาหารไทยพื้นบ้านอำเภอพรานกระต่าย

ภาพ 8 ขบวนแห่พ่อพรานถ้ำกระต่ายทอง

หมายเหตุ: จาก สัตยา จันทร์แดง. (4 พฤษภาคม 2561). ..๔ พ.ค.๒๕๖๑ แห่เจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง..... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1252385808231475&set=a.1252384288231627

ภาพ 9 ขบวนแห่พ่อพรานถ้ำกระต่ายทอง

หมายเหตุ: จาก สัตยา จันทร์แดง. (4 พฤษภาคม 2561). ..๔ พ.ค.๒๕๖๑ แห่เจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง..... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1252385494898173&set=a.1252384288231627

วันที่ 5 พฤษภาคม 2561

เวลา	รายการ
09.09 น	ร่วมพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง - ชมการแสดงรำบวงสรวงเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง จากชุมชนถ้ำกระต่ายทอง - การแสดงบรรเลงดนตรีไทย จากโรงเรียนพรานกระต่ายพิทยาคม
13.30 น	ทำการแข่งขันหมากฮอท จากผู้ที่เข้าร่วมแข่งขัน
17.30 น	พระสงค์เจริญพระพุทธมนต์เย็นและร่วมพิธีทอดผ้าป่าสามัคคีจำนวน 120 กอง
19.00 น	ร่วมพิธีเปิดงาน - พิธีเปิดงานโดยนายธานี ธัญญาโภชน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดกำแพงเพชร - ชมการแสดงของศิลปินดารา นักแสดง รำวงย้อนยุค ชมมวย และมหรสพ

อีกมากมาย ณ บริเวณศาลเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง
- การแสดงรำจากชมรมสตรีตำบลห้วยยั้ง
- ชม ชิม ช๊อป อาหารไทยพื้นบ้านอำเภอพรานกระต่าย พร้อมทั้งชมศิลปะหัตถกรรมและวัฒนธรรมไทยสมัยโบราณ
- ชมภาพเก่าเล่าขานตำนานพรานกระต่าย (แต่งกายย้อนยุค)
- ประกวดพูดภาษาถิ่น
- ประกวดธิดาชบาแก้ว
- การละเล่นพื้นบ้าน

ภาพ 10 การเตรียมงานประเพณี ณ เจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง

หมายเหตุ: จาก สัตยา จันทร์แดง. (4 พฤษภาคม 2561). ..เย็นนี้ไปเถียวกัน งานถ้ำกระต่ายทอง(กลัวฝนตกจริงล่ะเว้ย)..... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1252449194891803&set=a.1252449121558477

ภาพ 11 การเตรียมงานลานวัฒนธรรมในงานประเพณีศาลเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง

หมายเหตุ: จาก สัตยา จันทร์แดง. (4 พฤษภาคม 2561). ..เย็นนี้ไปเถียวกัน งานถ้ำกระต่ายทอง(กลัวฝนตกจริงล่ะเว้ย)..... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1252449458225110&set=a.1252449121558477

ภาพ 12 การเตรียมงานลานวัฒนธรรมในงานประเพณีศาลเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง

หมายเหตุ: จาก สัตยา จันทร์แดง. (4 พฤษภาคม 2561). ..เย็นนี้ไปเถียวกัน งานถ้ำกระต่ายทอง(กลัวฝนต๊ก จริงล่ะเว้ย)..... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1252449214891801 &set=a.1252449121558477

วันที่ 6 พฤษภาคม 2561

เวลา	รายการ
07.00 น	ร่วมพิธีทำบุญตักบาตร ณ บริเวณศาลเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง

จากการจัดงานสืบสานประเพณีท้องถิ่นศาลเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทองของชาวอำเภอพรานกระต่ายทำให้ผู้เขียนนึกย้อนไปถึงความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในสังคมไทยที่มีมากมายหลากหลายรูปแบบ รูปแบบหนึ่งที่คนไทยมักจะนิยมคือ การปั้นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือบุคคลสำคัญเพื่อระลึกหรือกราบไหว้บูชาในวาระต่าง ๆ นั้นเอง แม้ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะปรากฏอยู่ในความเชื่อของคนไทยหลากหลายรูปแบบ อาทิ ความเชื่อเรื่องสิงโตหรือมังกรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนจีน ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าของคนอินเดีย หรือรูปปั้นตามความเชื่อของคนไทย ความเชื่อหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ล้วนสัมพันธ์กับวัฒนธรรมชีวิตความเป็นอยู่ของคนในแต่ละท้องถิ่นด้วย สามารถแสดงออกทั้งการกราบ ไหว้ การจุดธูปเพื่อสักการะ ตัวอย่างการสร้างรูปปั้นเพื่อระลึกถึงบุคคลสำคัญเพื่อระลึกถึงหรือกราบไหว้ ได้แก่ การมีรูปสักการะพระบรมรูป 2 รัชกาล ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การกราบไหว้ศาลพ่อปู่จันทร์ในมหาวิทยาลัยมหิดล ความเชื่อต่อรูปปั้นครูบาศรีวิชัย จังหวัดเชียงใหม่ การสร้างรูปปั้นบูชาบุคคลสำคัญไม่เว้นแม้แต่ในจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งสังเกตจากรูปปั้นรัชกาลที่ 5 หน้าที่ว่าการอำเภอจังหวัดกำแพงเพชร รูปปั้นพ่อพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย เป็นต้น

ยกตัวอย่างงานปั้นของบุคคลสำคัญในประเทศไทยได้แก่

1. พ่อขุนรามคำแหง (สมัยกรุงสุโขทัย)
2. สมเด็จพระนเรศวร (สมัยกรุงศรีอยุธยา)
3. สมเด็จพระนารายณ์ (สมัยกรุงศรีอยุธยา)
4. สมเด็จพระเจ้าตากสิน (สมัยกรุงธนบุรี)
5. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์)
6. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์)
7. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์)

ซึ่งทุกพระองค์ล้วนทรงสร้างคุณูปการที่ยิ่งใหญ่ต่อประเทศชาติ

นอกจากบุคคลเหล่านี้แล้ว ยังมีรูปปั้นของบุคคลสำคัญอื่นอาทิ ครูบาศรีวิชัย พระสงฆ์มากบารมีที่มีชื่อเสียงโด่งดังในภาคเหนือของประเทศ อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ อนุสาวรีย์ใจกลางเมืองเชียงใหม่ คือ พญามังราย พญางำเมืองและพญาร่วงหรือที่เรียกกันติดปากว่าพ่อขุนรามคำแหง กษัตริย์ผู้ครองกรุงสุโขทัยในสมัยศตวรรษที่ 13 และเป็นต้นแบบของแนวคิดเกี่ยวกับกษัตริย์ผู้มีเมตตาธรรมในประวัติศาสตร์ไทยจากภาคเหนือสู่ภาคกลาง อนุสาวรีย์ที่สะท้อนถึงความสำคัญของบุคคลธรรมดาทั่วไปแต่กระทำสิ่งที่เป็นที่ยกย่องและสมควรให้ระลึกถึง นั้นก็คือ อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิสร้างขึ้นเพื่อเทิดทูนวีรกรรมของทหาร ตำรวจ และพลเรือนที่เสียชีวิตไปในกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส เรื่องการปรับปรุงพรมแดนไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งในครั้งนั้นมีผู้เสียชีวิต 59 คน ทั้งทหาร ตำรวจ และพลเรือน (Springnews, 2561)

พ่อพรานกระต่าย ผู้ก่อตั้งชุมชนพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่ายก็เช่นเดียวกัน ซึ่งพ่อพรานกระต่ายเป็นผู้ที่ชุมชนพรานกระต่ายต่างให้ความสำคัญและได้ร่วมแรงร่วมใจสร้างรูปปั้นพ่อพรานเพื่อแสดงถึงความเคารพรัก ระลึกถึงบุญคุณที่ท่านได้รวบรวมผู้คนมายังสถานที่แห่งนี้ จนสถานที่แห่งนี้กลายเป็นชุมชนเจริญเติบโตมาจนถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

กมลชนก จันทร์แดง, ขวัญฤทัย บุญเนตร, นัฐพร อุตะมะ, บัญชัย จันตะมะ, พร้อมรัก ชมพู, ภัคสิริ อิ่มปัญญา, ภานุมาศ ประวัติงาม, ศุภกานต์ แก้วกิ่ง, สุวรรณรัตน์ แนวจำปา และหัทยา บุญมา. (ม.ป.ป.). *ความเชื่อ (Beliefs).* ความเชื่อ. https://bcnlp56.weebly.com/

สัตยา จันทร์แดง. (3 มกราคม 2561). *..ถ่ายงานบวงสรวงพ่อพราน ครั้งแรก..ณ.ชายทุ่งป่าแดงกลาง...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1176472602489463&set=a.105969132873154

สัตยา จันทร์แดง. (4 มกราคม 2561). *..ถ่ายงานบวงสรวงพ่อพราน ครั้งแรก..ณ.ชายทุ่งป่าแดงกลาง...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1177259139077476&set=a.1177258265744230

สัตยา จันทร์แดง. (4 พฤษภาคม 2561). ..เย็นนี้ไปเถียวกัน งานถ้ำกระต่ายทอง(กลัวฝนตกจริงล่ะเว้ย)..... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1252449194891803&set=a.1252449121558477

สัตยา จันทร์แดง. (4 พฤษภาคม 2561). ..เย็นนี้ไปเถียวกัน งานถ้ำกระต่ายทอง(กลัวฝนตกจริงล่ะเว้ย)..... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1252449214891801&set=a.1252449121558477

สัตยา จันทร์แดง. (4 พฤษภาคม 2561). ..เย็นนี้ไปเถียวกัน งานถ้ำกระต่ายทอง(กลัวฝนตกจริงล่ะเว้ย)..... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1252449458225110&set=a.1252449121558477

สัตยา จันทร์แดง. (4 พฤษภาคม 2561). ..๔ พ.ค.๒๕๖๑ แห่เจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง..... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1252385494898173&set=a.1252384288231627

สัตยา จันทร์แดง. (4 พฤษภาคม 2561). ..๔ พ.ค.๒๕๖๑ แห่เจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง..... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1252385808231475&set=a.1252384288231627

สัตยา จันทร์แดง. (5 พฤษภาคม 2559). *พิธีบวงสรวงศาลเจ้าพ่อถ้ำกระต่าย...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=798537040283023&set=a.79853685 6949708

สัตยา จันทร์แดง. (5 พฤษภาคม 2559). *รำบวงสรวงเจ้าพ่อถ้ำกระต่ายทอง...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=798540670282660&set=a.798536856 949708

Sanook. (24 สิงหาคม 2554). *ตำนานความเชื่อของคนไทย.* https://www.sanook.com/horoscope/18089/

Springnews. (10 กันยายน 2561). *ตามไปดู!! เรื่องเล่า "อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ" กิโลเมตรที่ 5 ของกทม.* https://www.springnews.co.th/column/342952